T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

Asuman DEMİRCİOĞLU

FAİK AHMET (BARUTÇU) BEY VE İSTİKBÂL GAZETESİ (1918 YILI SONU VE 1922 YILI)

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

122534
122534

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
DOÇ.DR.S.ESİN DAYI

ERZURUM-1998

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖNSÖZ.....XI
KISALTMALAR.....XIV
BİBLİYOGRAFYA.....XV
GİRİŞ.....XXV

BİRİNCİ BÖLÜM

1918 YILI SONU VE 1919 YILI OLAYLARI VE FAİK AHMET BEY..... 1
A-MONDROS MÜTAREKESİ'NİN İMZALANMASINDAN ÖNCE TRABZON..... 1
I- BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA TRABZON'UN COĞRAFÎ, İDARÎ VE SİYASÎ DURUMU..... 1
II- MONDROS MÜTAREKESİ'NİN İMZALANMASINDAN SONRA VE ÜLKENİN DURUMU..... 4
1- Mondros Mütarekesi ve Değerlendirilmesi..... 4
2-Mondros Mütarekesinin Uygulanması ve Wilson Prensipleri..... 7
3- Mütarekede Ülkenin İç Durumu..... 9
4- İttihat ve Terakki Düşmanlığı..... 11
III-AZINLIKLARIN FAALİYETLERİ..... 14
1- Trabzon'un Rumlar Açısından Önemi ve Rumların Faaliyetleri..... 14
2- Ermenilerin Faaliyetleri..... 17
3- Ermeni-Rum Rekabeti ve Trabzon'un Pazarlık Konusu Edilmesi..... 18
B- TRABZON VE YÖRESİNDE MİLLİ UYANIŞ VE MİLLİ MÜCADELE HAREKETLERİNİN BAŞLAMASI..... 21
I- TRABZON MUHAFAZA-İ HUKUK-U MÜDAFAA-İ MİLLİYE CEMİYETİ'NİN KURULUŞUNA KADAR YAPILAN FAALİYETLER..... 21
1-İstikbâl Gazetesi'nin Çıkarılmasının Sebepleri..... 21
2- İstikbâl Gazetesinin Çıkarılması İçin Yapılan Çalışmalar..... 23
3- Tahrir Heyetinin Oluşturulması..... 25

4- İstikbâl Gazetesinin Yayınlanmaya Başlaması 26
5- İstikbâl Gazetesinin Gayesi 25
6- İstikbâl Gazetesinin Genel Özellikleri 30
7- İstikbal Gazetesinin Yayın Politikası ve Kamuoyu Üzerindeki Etkileri 33
8-İstikbâl ve Selamet Gazetesinin Siyasi Çekişmesi 34
9- İstikbâl Gazetesi'nde "Cemiyet Kurma" Fikrinin İşlenmesi 36
10- Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'ni Kurmak İçin Yapılan Çalışmalar 41
II- TRABZON MUHAFAZA-İ HUKUK-U MİLLİYE CEMİYETİ 46
1- Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'nin Kuruluşu 46
2-Trabzon Muhafaza-ı Hukuk-I Milliye Cemiyeti'nin Resmiyet Kazanması 51
3- Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'nin Amacı 53
4- Muhafaza-İ Hukuk-I Milliye Cemiyeti'nin Nizamnâmesi 54
5- Cemiyetin Kuruluşunun İstikbâl Gazetesi'nde Yayınlanması 55
6- Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'nin Kuruluşunun Rumlar Üzerindeki Etkisi 57
7-Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'nin Çevre İl ve İlçelerde Akisleri 58
8- Samsun Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti 59
9-Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyetinde Eşraf 61
C- TRABZON MUHAFAZA-İ HUKUK-U MİLLİYE CEMİYETİ'NİN FAALİYETLERİ 65
I- BİRİNCİ TRABZON KONGRESİ 65
1- Birinci Toplantı 66
a) Birinci Celse 66
2- İkinci Toplantı 68
3- Üçüncü Toplantı (Cemiyetin Bütçesi) 69
4- Dördüncü Toplantı (Nizamnâmenin Görüşülmesi ve Silahlı Mukavemet) 73
a) I.Celse 73

b) II. Celse 78
c) III.Celse 78
5- Beşinci Toplantı Beyannamenin Hazırlanması 79
6- Altıncı Toplantı 82
a) I. Celse 82
b) II.Celse 82
7- Yedinci Toplantı 82
8- Sekizinci Toplantı 85
9- Kongrenin Sonucu 86
II- II.TRABZON KONGRESİ'NDEN SONRA TÜRKİYE'DEKİ GELİŞMELER 87
1- İzmir'in İşgali 87
2- İkinci Trabzon Kongresi 90
3-Şurâ-yı Saltanat Meclisi 91
4- Erzurum Kongresi 93
5- Sivas Kongresi ve Anadolu İle İstanbul'un Bağlarının Kesilmesi 98
6- Türk Ocağı 100

İKİNCİ BÖLÜM

1920 OLAYLARI VE FAİK AHMET BEY 103
A- TBMM'NİN AÇILIŞINA KADAR GEÇEN DÖNEMDE TÜRKİYE'NİN DURUMU VE GELİŞEN OLAYLAR 103
I- SİVAS KONGRESİ'NDEN SONRA İSTANBUL'DA MEYDANA GELEN OLAYLAR VE İSTANBUL HÜKÜMETİ'NİN MİLLİ BİRLİĞİ BOZUCU FAALİYETLERİ 103
1- Mebusan Meclisi'nin Toplanması ve Misâk-ı Milli'nin Kabul Edilmesi 103
2- İstanbul'un İşgali ve Mebusan Meclisi'nin Dağıtılması 105
3-Ali Rıza Paşa, Salih Paşa, Damat Ferit Hükümetleri 107
4- Milli Mücadele Aleyhindeki Fetvalar 110
B- BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN AÇILMASI 112

I-BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN NİTELİKLERİ 112
1- Büyük Millet Meclisi'nin Açılış Sebepleri ve Niteliği ile İlgili Görüşler 112
2- Seçmen Ve Adayların Sahip Olmaları Gereken Vasıflar 114
3- İstanbul'daki Mebusların BMM'ye Katılmaları 115
II-BÜYÜK MİLLET MECLİSİ SEÇİMLERİNİN GECİKMESİ 116
1- Büyük Millet Meclisi Seçimlerinin Gecikmesinin Sebepleri 116
2- Trabzon'daki Seçimler 117
C- SEVR ANTLAŞMASI 120
I- SEVR ANTLAŞMASI'NIN İMZALANMASININDAN ÖNCE MEYDANA GELEN GELİŞMELER 120
1- Sevr Antlaşması'nın İmzalanmasının Gecikmesi ve Bu Durumun Türkiye Üzerindeki Etkileri 120
2- İstanbul Hükümeti'nin San Remo Kararları Karşısında Uyarılması 124
3- San Remo Konferansı Sonucunda Barış Şartları'nın Genel Değerlendirilmesi 126
4- San Remo Kararlarında İzmir'in Geleceği 127
5- San Remo Kararlarında Ecnebilerin Hukuku 130
6- San Remo Kararlarında Şark Hudutları 131
7- San Remo Kararlarında Askerî Şartlar 134
8-San Remo Konferansından Sonra Pontus Meselesi 136
II- SEVR ANTLAŞMASININ İMZALANMASI İÇİN İSTANBUL HÜKÜMETİ'NİN FAALİYETLERİ 138
1- San Remo Kararlarını Değiştirme Çabaları 138
2-Saltanat Şurasının Toplanması 139
3-Sevr Antlaşmasının İmzalanması ve Türk Milletinin Tepkisi 141
4- Fedakârlık Anları 143
III-SEVR ANTLAŞMASI'NIN İMZALANMASINDAN SONRA AVRUPA VE TÜRKİYE'DE MEYDANA GELEN GELİŞMELER 146
1-İtilâf Devletleri'nin Sevr Antlaşmasını Tasdik Teşebbüsleri 146
2-Damat Ferit Paşa'nın İstifası 149

3- Tevfik Paşa Hükümeti'nden Beklentiler 149
4- Tevfik Paşa Hükümeti'nin Sevr Antlaşması İle İlgili Girişimleri, İstanbul-Ankara İlişkileri 151
5- Yunanistan'da Hükümet Değişikliği 153
D- TÜRK-RUS İLİŞKİLERİ 156
I- BOLŞEVİKLİK 156
1- Bolşeviklik ve Doğu Halklarının Birinci Kongresi 156
II- TÜRK-RUS YAKINLAŞMASI 159
1-Tarihte Türk-Rus İlişkileri 159
2-Şarkın Vaziyeti ve Avrupa 160
3-Türk-Rus Yakınlaşmasının Nedenleri 162
E- TÜRK-ERMENİ İLİŞKİLERİ 166
I- ERMENİ TEHLİKESİ 166
1-Ermeni Mezalimi ve Avrupa'nın Tutumu 166
2- Doğu Cephesinde Ermeni Taarruzları 169
3-Ermenilerin Avrupa ve Komşu Devletlerden Yardım Talebi 171
4- Ermeniler ile Savaş 173
5- Ermenilerin Barış Talebi 176
6- Gümrü Antlaşması 178
F- TÜRK-GÜRCÜ İLİŞKİLERİ 181
I- GÜRCİSTAN'IN TÜRKİYE'YE KARŞI TUTUMU 181
1-Gürcistan'ın Batum ve Lazistan Üzerindeki Emelleri 181
2-Ermeni Harekâtı Sırasında Gürcü Tarafsızlığının Sağlanması Çabaları 183
G- 1919 YILI VE 1920 YILININ MUKAYESESİ 186

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1921 YILI OLAYLARI VE FAİK AHMET BEY 189
A-SAKARYA SAVAŞI'NA KADAR MİLLÎ MÜCADELE 189
I-YUNANLILARIN ANADOLU'DA İLERLEMELERİ 189
1-Yunan İleri Harekâtının Mahiyeti 189
2- I. İnönü Muharebesi 190

3- I.İnönü Muharebesinin Önemi 192
II- SİYASİ GELİŞMELER 193
1- Türk-Gürcü İlişkileri 193
a) Ardahan ve Artvin'in Türklere Verilmesi 193
b) Batum'un İlhakı 197
c) Gürcülerin Türklere Karşı Yaptıkları Suikast 199
2- Türk-Afgan Antlaşması 202
3- Pontus Meselesi 204
a) Patrikhanenin Amacı 204
b) Patrikhanenin Türkler Aleyhinde Yaptıkları Propagandaların Etkileri 205
c) Patrikhanenin Faaliyetleri ve Trabzonlu Rumlar 206
ç) Pontuscu Rumlara Karşı Alınan Tedbirler Ve Patrikhanenin Tepkisi 208
4- Türk-Rus İlişkileri 210
a) Rusların Türk İnkılâbı Hakkındaki Düşünceleri ve Türk İnkılâbının Mahiyeti 210
b) Komünist Propagandaları ve Enver Paşa'nın Faaliyetleri 214
c) Moskova Antlaşması ve Önemi 217
5-Türkiye-İtalya İlişkileri 219
a) İtalya'nın Türk Topraklarını İşgal Nedenleri ve İşgal Politikası 219
b) İtalyanların Anadolu'daki İşgali Kaldırmaları 221
6- Londra Konferansı 222
a) Sevr Antlaşması'nda Tadilat Meselesi 222
b) Paris Görüşmeleri ve Londra Konferansı'nın Toplanma Kararı 224
c) İtilâf Devletleri'nin Türkiye'yi Londra Konferansı'na Davet Edişi ve TBMM'nin Tavrı 226
ç) Londra Konferansı'na Giden Heyetler 229
d) Türk Delegelerinin Ortak Hareketleri 230
e) Londra Konferansı 233
f) Londra Konferansı Kararları ve Faik Ahmet Bey'in Kamuoyunu .....

Uyarması 234
g) Londra Konferansı'nın Sonuçları 236
III- ASKERİ GELİŞMELER 240
1- İkinci Genel Yunan Taarruzu ve Nedenleri 240
2- Yunan Taarruzunun Durdurulması ve II.İnönü Zaferi 242
3-II. İnönü Muharebesinin Sonucunun Yunanistan Açısından Değerlendirmesi 245
4- II.İnönü Zaferi Sonrasında İstanbul Matbuatı (Millet Düşmanları) 247
5-Yunan Mezalimi 248
6-İtilâf Devletleri Tarafından Yunan Mezalimini İncelemek Üzere Anadolu'ya Gönderilen Tahkik Heyetleri 250
7-Avrupa'nın Dini İhtirası 252
IV. İÇTE SİYASİ, İKTİSADİ VE ADLİ GELİŞMELER 254
1- Teşkilât-ı Esasiye Kanunu 254
2- TBMM İçinde Siyasi Cereyanlar ve Yapılanma 257
a) Halkçılık Cereyanları 257
b) İrtica 262
c) TBMM'de Müdafaa-i Hukuk Gurubunun Kuruluşu 264
3-Heyet-i Vekile'nin İstifası 267
4- Yeni Heyet-i Vekile 269
5-Adliyede Islahat 271
6- Denk Bütçe ve Tasarruf 274
7- İhracaat Vergisi 275
V-TBMM'DEKİ ANLAŞMAZLIKLARIN ÜLKE DIŞINDAKİ YANKILARI 280
B- SAKARYA SAVAŞI VE SONRASINDAKİ ASKERÎ VE SİYASÎ GELİŞMELER 282
I- SAKARYA SAVAŞI 282
1- Türk Yunan Uzlaşması, İtilâf Devletlerinin Arabuluculuk Teklifleri 282
2- Yunan Kralının Anadolu'ya Gelişi 285

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

3- Yunan Taarruzu 287
II- SAKARYA SAVAŞI'NIN BİRİNCİ SAFHASI 289
1- Kütahya-Eskişehir Muharebeleri ve Türk Ordusunun Sakarya Doğusuna Çekilmesi 289
2- Tekâlif-i Milliye Emirleri 291
III-SAKARYA SAVAŞI'NIN II.SAFHASI 295
1- Büyük Taarruz 295
IV- SAKARYA SAVAŞI'NIN SONUÇLARI 298
1- Askeri Sonuçları 298
2- Siyasi Sonuçları 300
V- KARS ANTLAŞMASI 301
VI-TÜRK-FRANSIZ İLİŞKİLERİ 303
1- Fransızların Türk Topraklarını İşgal Siyasetleri ve Kilikya'yı İşgali 303
2- Türk-Fransız Yakınlaşması, Fransızların TBMM'ni Muhatap Almaları ve Yirmi Günlük Ateşkesin Yapılması 304
3- Kilikya İtilâfı 307
4- Kilikya İtilâfının TBMM Tarafından Reddedilmesi 311
5- Franklin Bouillon'un Ankara'ya Gidişi ve Ankara Antlaşması 313
6- Ankara Antlaşması'nın Önemi 314
VII- 1921 YILI SONUNDA YUNANİSTAN'DA DURUM VE YUNAN BAŞBAKANI'NIN AVRUPA GEZİSİ 317
C-1920 YILI VE 1921 YILININ MUKAYESESİ 321

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1922 OLAYLARI VE FAİK AHMET BEY 324
A- 1922 YILI BAŞLARINDA TÜRKİYE VE İTİLÂF DEVLETLERİNİN DURUMU 324
B- UKRAYNA ANTLAŞMASI VE ÖNEMİ 328
C- MUDANYA MÜTAREKESİNE KADAR MEYDANA GELEN GELİŞMELER 332
I- TÜRK SORUNUNU DİPLOMASİ YOLUYLA ÇÖZÜMLEME

ÇABALARI 332
1- Cannes Konferansı Öncesi Yapılan Toplantılar ve İtilâf Devletlerinin Arabuluculuk Deneyleri 332
2- Cannes Konferansı ve Briand'ın İstifası 334
3-Poincare ve Fransa'nın Şark Siyaseti 336
II- TBMM'NİN DİPLOMASİ GİRİŞİMLERİ 339
1- Yusuf Kemal Bey'in Avrupa Seyahati ve Sulh Programı 339
III-22-26 MART 1922 GÜNLÜ PARİS KONFERANSI VE MÜTAREKE'NİN GÜNDEME GELMESİ 343
1- Konferans Hazırlıkları 343
2-İtilâf Devletleri'nin Mütareke Teklifi ve Türk Tarafının Bu Teklife Verdiği Cevap 346
3- Konferansta Görüşülen Diğer Konular ve Türk Tarafına Yapılan Barış Teklifi 349
IV- FETHİ BEY'İN AVRUPA GEZİSİ VE İNGİLİZLERİN BARIŞ HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ 353
1- Fethi Bey'in Görevlendirilmesi 353
2- Fethi Bey'in Londra'daki Faaliyetleri 354
V- BÜYÜK TAARRUZ ÖNCESİ TÜRKİYE VE YUNANİSTAN 357
1- Yunanistan'ın Faaliyetleri ve İngiltere'den Yardım Alması 357
2- Yunanlıların İşgal Altındaki Ahaliden Zorla Belge Almaları 359
3- Yunanistan'ın 29 Temmuz Günlü Notası (Atina Kararları) 360
4- Notanın Türkiye Açısından Değerlendirilmesi 362
5- Yunanistan'ın Notası Karşısında İngiltere'nin Tutumu 364
6- Türk Ordusunun Durumu 366
7- Mudanya Mütarakesi'nin Önemi 367
I- İKİ BAŞLI YÖNETİMİN ORTADAN KALKMASI VE İSTANBUL'DA MİLLİ İDARENİN KURULMASI 372
1- Tevfik Paşa'nın İstifası 372
2- İstanbul'un TBMM'ne Bağlanması 374

II- LOZAN KONFERANASI ÖNCESİ FAALİYETLER 377
1- Lozan Konferansı'na İstanbul Hükümeti'nin Davet Edilişi 377
2- Lozan Konferansı'na İstanbul Hükümeti'nin Davet Edilişi 379
3- İngiltere ve Fransa'nın Tutumu 382
III- KONFERANSIN İLK DÖNEMİ 385
1- Konferansın Açılışı 385
2- Doğu Trakya'nın Mukadderatı 386
3- Batı Trakya 389
a) 1915 Hududu 390
4- Doğu Trakya'nın Tahliyesi 393
5- Mübadele Meselesi 396
6-Azınlıklar Sorunu 397
7- Boğazlar Sorunu 398
8- Görüşmelerin Çıkmaza Girmesi 401
SONUÇ 405
EKLER 411
FOTOĞRAFLAR .....

ÖNSÖZ

Türk Milli Mücadelesi alanında yapılan araştırmalarda, bu dönemde faaliyetleri ve yazılarıyla aktif rol oynamış olan insanların yaptıkları ve yazdıkları, dönemin tam anlamıyla ortaya koyulabilmesi için titizlikle araştırılması gereken bir konudur.

Faik Ahmet Bey de, Türk Milli Mücadelesi'nin her döneminde ve her alanında önemli görevler üstlenmiş bir aydındır. Onun faaliyetleri, yazıları ve düşünceleri kendisi hakkında bizi araştırmaya sevkeden başlıca sav olmuştur.

Milli Mücadele'nin başarıya ulaşması için, henüz genç yaşta gazeteciliğe başlayan, faaliyetleri ve yazılarıyla, Milli Mücadele'ye katılan ve daha sonra parlamenter rejim ve geleneklerin yerleşmesi için çaba harcayan Faik Ahmet Bey, Trabzon ve çevresinde Milli Mücadele'yi başlatma öncülüğünü yapmış, bu faaliyetlerinin yanısıra çıkardığı gazete ile kurduğu cemiyetin sözcülüğünü üstlenmiştir. Milli Mücadele boyunca Kurtuluş Savaşı'nı destekleyici yazılar yazmıştır. 1939-1954 yılları arasında aralıksız onbeş yıl Trabzon milletvekilliği, 1957-1959 tarihlerinde ise, Ankara milletvekilliği yapmıştır. Gazetecilik ve avukatlık yönleriyle tanınan Faik Ahmet Bey'in Trabzon milletvekili olarak Meclis'te bulunduğu yıllarda tuttuğu günlük notlardan yararlanarak yazdığı "siyasi anıları" ve Mesut Çapa'nın "Faik Ahmet Barutçu hayatı ve kişiliği" hakkında yapılan çalışması dışında Milli Mücadele yıllarındaki faaliyet ve düşüncelerine ait çok az şey bilinmektedir.

Bu araştırmamızda gazeteci, yazar, hukukçu, hatip Faik Ahmet Bey'in Milli Mücadele tarihimizin, muhtelif olayları karşısında faaliyetleri ve ileri sürdüğü düşünceler ortaya konularak, dönemin Türk siyasi hayatına ışık tutulmaya çalışılmıştır. Bu araştırma sayesinde milletimiz için bir ölüm-kalım devresi olan o günlerin daha açık bir tablosunu çizebiliyor, kutsal davaya inanmış ve varlığını buna adamışlar ile, bir çeşit hıyanet çemberi içine girmiş, dalâlete sapmış olanların çırpınmalarını daha iyi görüyor, Osmanlı Devleti'nin enkazı üzerinde, emperyalist emellerini gerçekleştirmek isteyen bütün bu husumet dünyasının ne türlü fesat, tezvir, iğfal hareketlerine giriştiklerini açık-seçik anlıyoruz. Faik Ahmet Bey'in bu konudaki hatıraları ve değerli İstikbâl Gazetesi'ndeki baş makaleleri ilim dünyasına sunulan önemli bir katkı mahiyetinde olup, Milli Mücadele'nin birçok safhası resmi tarihteki şekliyle çalışmamızda ortaya konulmuştur.

Dört bölümden oluşan bu çalışmamızın birinci bölümünde Trabzon ve çevresinde Milli Mücadele Hareketleri incelenmiş, 1919 yılı içinde, İstanbul hükümetleri hakkında bilgi verilmiş, yine aynı yılın önemli olaylarından olan Erzurum ve Sivas kongreleri Faik Ahmet Bey'in görüşleri altında yazılmıştır. İkinci üçüncü ve dördüncü bölümlerde Milli Mücadele'nin çeşitli olayları, iç ve dış politika, TBMM'nin faaliyetleri, Pontus meselesi, Bolşeviklik, askerî ve siyasî gelişmeler ele alınmıştır.

Çalışmalarımız esnasında, öncelikle Faik Ahmet Bey'in yayınlanmamış hatıraları ve İstikbâl Gazetesi'nden yararlandık. 10 Aralık 1918-17 Mart 1925 tarihleri arasında yayınladığı İstikbâl Gazetesi'nin Karadeniz Teknik Üniversitesi Faik Ahmet Barutçu Kütüphanesi'nde 6 Nisan 1920-26 Aralık 1922 tarihleri arasındaki sayılarının tamamı gözden geçirilerek incelenmiştir. Ancak 1919 yılına ait nüshalarına rastlanmamıştır. Bu nedenle Milli Mücadele'nin bu önemli safhasını Faik Ahmet Bey'in oğlu Ecmel Barutçu Bey'den temin ettiğimiz hatıralarıyla telafi etmeye çalıştık.

Faik Ahmet Bey'in 1923-1925 yılları arasındaki dönemi Türkiye Cumhuriyeti ve İnkılâplarını içermektedir. Başlı başına bir tez konusu olduğu için ayrı bir çalışma yapmayı düşündüğümüzden 1918 yılı sonu ve 1922 yıllarındaki faaliyetleri ve yazıları tezimizin konusunu oluşturmaktadır.

Erzurum'dan ikinci devrede mebus seçilen Kolordu Kumandanı Rüştü Paşa, Ankara'ya geçerken Trabzon'da Faik Ahmet Bey'e; "Harekât-ı Milliye'nin tarihini vücuda getirmek çok şerefli ve kıymetli bir iştir. Bunu elbirliği ile yapabiliriz. Ben birçok vesaiki sonradan toplamağa başladım. Pek az şeyler yanımda tutmuşum. O zaman bunları düşünecek mevkiide değildik. Mamafih mahfûzâtımızda kâfidir. Ancak silinmeden tesbit edebilmek lazım" şeklinde söylediği teşvik edici sözleri üzerine Faik Ahmet Bey, Mayıs 1925'de "Harekât-ı Milliye'de Trabzon" başlığı altında hatıralarını kaleme almıştır. Harekât-ı Milliye'nin umumi tarihini ancak bir heyetin yazabileceğini düşündüğü için bu genel tarihin bir safhasını aydınlatmak amacıyla elindeki vesikalarla Trabzon'da Milli Mücadele'ye dair hatıralarını yazmıştır. Bunu yaparken, olayları sırasıyla verememe endişesi içinde olup, İstikbâl Gazetesi'nden yararlanmıştır.

Elindeki vesikaları yayınlamakla tarihe karşı görevini yerine getiren ve bu yüzden manevi saadet duyan Faik Ahmet Bey'in hatıraları iki defter halindedir. El yazması

hatıraları oğlu Ecmel Barutçu Bey'de olup, orjinali tarafımızdan görülmüş, günümüz Türkçesine çevrilerek banta kaydedilmiştir. Ancak orjinali, oğlunda saklı tutularak bant kayıttan sureti, tarafımıza verilmiştir. Dolayısıyla, hatıraların sayfa numaraları orjinal olmayıp, bant kayıda göre sıralanmıştır. Biz de, o haliyle kullanmak zorunda kaldık.

Faik Ahmet Bey, hukukçu olması nedeniyle hatıralarını ve makalelerini oldukça ağır bir dille yazmıştır. Tezimizi yazarken yazılarının orjinaline sadık kalarak, gerekli olan yerlerde sadeleştirme yaptık.

Hatıralarını, Milli Mücadele'nin üzerinden uzun bir zaman geçmeden yazdığı için, olayların anlatımında yanlışlıkların olmadığı görülmüş ancak, verilen bilgiler diğer kaynaklarla kuvvetlendirilmiştir. Konularda bir bütünlük sağlanarak, olaylar ait oldukları tarihler içinde değerlendirilmiş, kronolojik sıra takip edilmiştir.

Makalelerindeki duygu ve düşüncelerini, fikirlerini naklederken, gerekli küçük açıklamalarla sebep ve sonuca işaret edip verilen tarihi bilgilerden yararlandık.

Temel kaynak olarak kullandığımız hatıralar ve makalelerden başka TBMM Zabıt Cerideleri ve Gizli Celse Zabıtları, Arşiv Belgeleri,Düstur, dönemin gazeteleri, , Milli Mücadele'de önemli hizmetleri bulunan değerli şahsiyetlerin anıları, dergi, kitap ve ansiklopediler kullanılmıştır. Bunların yanında araştırma eserlerden, makalelerden de faydalandık.

Tez konumun seçiminde bana destek veren Prof.Dr.Enver KONUKÇU'ya, Prof.Dr.Dursun Ali AKBULUT'a, Enstitü Müdürü Prof.Dr.Dündar AYDIN'a, hatıraların okunmasında yardımcı olan Prof.Dr.Süleyman ATEfi'e, bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım Yrd.Doç.Dr.Cemil KUTLU'ya, Yrd.Doç.Dr.Yavuz ÖZDEMİR'e destek ve yardımlarını gördüğüm Eşim Yusuf DEMİRCİOĞLU'na sabırlarından dolayı çocuklarıma, fedakâr anneme ve tüm çalışma arkadaşlarıma teşekkür ediyorum.

Hatıralarından yararlanmamı sağlayan Faik Ahmet Bey'in oğlu Ecmel BARUTÇU'ya, kızları, Kadriye ÖZBUDAK ve Reşan BARUTÇU'ya, çalışmalarımda ilgi ve katkıları nedeniyle tez danışmanım hocam Doç.Dr.S.Esin DAYI'ya şükran borcumu ifayı görev sayıyorum.

Kasım-1998

KISALTMALAR

A.S.D	: Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri
ATASE	: Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Dairesi Başkanlığı
B.O.A.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi.
B.T.T.D.	: Belgelerle Türk Tarihi Dergisi
Bkz.	: Bakınız.
Çev.	: Çeviren
D.	: Dosya
D.H/K.M.S.	: Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti
D.H/Ş.F.R.	: Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi
Der.	: Derleyen
F.	: Fihrist
G.C.Z.	: Gizli Celse Zabıtları
Haz.	: Hazırlayan
K.	: Klasör
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
T.İ.H.	: Türk İstiklâl Harbi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
ZC.	: Zabıt Ceridesi

BİBLİYOGRAFYA

I- ARŞİVLER

1- Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Dairesi Başkanlığı (ATASE) Arşivi
2- Başbakanlık Osmanlı Arşivi
3- Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi
4- Faik Ahmet Barutçu'nun Özel Arşivi

II- ZABITLAR

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I/II, Ankara, 1958.
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I/IV, Ankara, 1981.
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I/V, Ankara, 1981.
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I/VIII, Ankara, 1945.
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I/XXIII, Ankara, 1960.
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I/XXIX, Ankara, 1961.
Düstûr, III.Tertip, İstanbul,

III- GAZETELER

Hakimiyet-i Milliye
İkdâm
İstikbâl
İstiklâl Harbi Gazetesi
Peyam-ı Sabah
Sabah
Söz
Vatan

Yeni Gün

IV- DERGİLER

Atatürk Devrimleri Enstitüsü Dergisi
Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi
Atatürk Yolu
Belgelerle Türk Tarihi Dergisi
Harp Tarihi Vesikaları Dergisi
Tarih ve Toplum
Türk Yurdu
Yakın Tarihimiz
Yunus

V- ANSİKLOPEDİLER

Atatürk Ansiklopedisi
Büyük Laurosse
Yurt Ansiklopedisi

VI- HATIRALAR

ARALOV, S.İ. Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Anıları, Ankara, 1985.
ARIKOĞLU, Damar, Hatıralarım, İstanbul, 1961.
ATATÜRK, Kemal, Nutuk, Ankara, 1991.
BARUTÇU, Faik Ahmet, Hatıralar (El Yazısı), (1. ve 2. Defter).
BELEN, Fahri, Büyük Türk Zaferi, İstanbul, 1970.
BIYIKLIOĞLU, Tevfik, Trakya'da Milli Mücadele, I, Ankara, 1992.
BİREN, Mehmet Tevfik, Mehmet Tevfik Bey'in (Biren) II.Abdulhamid, Meşrutiyet ve Mütareke Devri Hatıraları (Haz.F.Rezzan HURMEN), İstanbul, 1993.

CEBESOY, Ali Fuat, Moskova Hatıraları, İstanbul, 1955.

_____; Siyasi Hatıralar, I, İstanbul, 1957.

Cemal Paşa, Hatırat, İstanbul, 1996.

DURSUNOĞLU, Cevad, Milli Mücadele'de Erzurum, Ankara, 1946.

ERDOĞAN, Fahrettin, Türk Ellerinde Hatıralarım, İstanbul, 1954.

Frunze'nin Türkiye Anıları, (Çev.Ahmet EKEŞ), İstanbul, 1996.

İNÖNÜ, İsmet, Hatıralar (Yay.Haz.Sebahattin SELEK), I, İstanbul, 1985.

KALKAVANOĞLU, İlyas Sami, Milli Mücadele Hatıralarım, İstanbul, 1957.

KANSU, Mazhar Müfit, Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürkle Beraber, II, Ankara, 1988.

KARABEKİR, Kâzım, İstiklâl Harbimiz, İstanbul, 1988.

_____, İstiklâl Harbimizde Enver Paşa ve İttihat Terakki Erkânı, Ankara, 1990.

_____, İstiklâl Harbimizin Esasları, İstanbul, 1990.

KARAMAN, Sami Sabit, Trabzon ve Kars Hatıraları (1921-1922), İstiklal Mücadelesi ve Enver Paşa, İzmit, 1949.

OKYAR, Fethi, Üç Devirde Bir Adam, (Yay.Haz.Cemal KUTAY), İstanbul, 1980.

ORBAY, Rauf, Cehennem Değirmeni, Siyasi Hatıralarım, I, İstanbul, 1997.

ÖZALP, Kâzım, Milli Mücadele, I, Ankara, 1988.

Rıza Nur'un Moskova-Sakarya Hatıraları, İstanbul, 1991.

Süleyman Necati GÜNERİ'nin Yayınlanmamış Hatıralar, (T.T.K. Elyazması Eserler Bölümü, No:2607.

Şerif Paşa, Bir Muhalifin Hatıraları, İttihât ve Terakkiye Muhalefet, İstanbul, 1990.

TENGİRŞEK, Yusuf Kemal, Vatan Hizmetinde, Ankara, 1981.

Trabzon Valisi Hamit Bey, Defter-i Hatırat. (El Yazması).

ÜNÜVAR, Veysel, Kurtuluş Savaşında Bolşeviklerle Sekiz Ay, İstanbul, 1997.

YALMAN, Ahmet Emin, Yakın Tarihte Gördüklerim, Geçirdiklerim (Yay.Haz.Erol Sadi ERDİNÇ), II, İstanbul, 1997.

VII- ARAŞTIRMA ESERLER

AKA, İsmail, GÜNAY, Vehbi, TELCİ, Cahit, Türk İstiklâl Harbi Başında Milli Mücadele'de Süvari Yüzbaşı Ahme, 1992.

AKBULUT, Dursun Ali, Albayrak Olayı, Erzurum, 1991.

_____, Saltanat, Hilâfet ve Milli Hakimiyet, Samsun, 1994.

AKBULUT, Ömer, Trabzon Mebusları Bibliyografyası, Trabzon, 1970.

AKIN, Veysi, Trakya'nın Türklere Devir Teslimi, Ankara, 1996.

AKSOY, Hikmet, Faik Ahmet Barutçu, Trabzon, 1995.

AKŞİN, Sina, İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, I, İstanbul, 1992.

AKYÜZ, Yahya, Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu, Ankara, 1988.

ALBAYRAK, Hüseyin, Trabzon Basın Tarihi, Ankara, 1994.

_____, Trabzon Kültür Tarihine Bir Bakış, Trabzon, 1989.

APAK, Rahmi, Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları, Ankara, 1988.

ARIKAN, Zeki, Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını, (30 Ekim 1918-Eylül 1922), İzmir, 1989.

ARMAOĞLU, Fahir, 20.Yüzyıl Siyasi Tarihi, (1914,1980), Ankara, 1984.

ASLAN, Betül, Refet Paşa ve İşgalden Kurtulacak İstanbul'un İdaresi Meselesi, Erzurum, 1991.

ASLAN, Yavuz, Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi, (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1995.

Atatürk'ün Doğumunun 100.Yılı, Trabzon'dan Atatürk'e, Trabzon, 1981.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, I, II, III, (Der.Nimet ARSAN), Ankara, 1991.

Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, IV, Ankara, 1989.

ATEŞ, Toktamış, Türk Devrim Tarihi, İstanbul, 1990.

AYBARS, Ergün, İstiklâl Mahkemeleri I-II, İzmir, 1988.

_____, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, I, İzmir, 1987.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, Enver Paşa, I, II, III- İstanbul, 1978.

_____, Tek Adam I,II, III, İstanbul, 1981.

_____, İkinci Adam, I, II, III, İstanbul, 1980.

BAYAR, Celal, Bende Yazdım, VIII, İstanbul, 1997.

BAYRAKTUTAN, Yusuf, Türk Fikir Tarihinde Modernleşme, Milliyetçilik ve Türk Ocakları (1912-1931), Ankara, 1996.

BAYTOK, Taner, İngiliz Kaynaklarında Türk Kurtuluş Savaşı, Ankara, 1970.

BAYUR, Yusuf Hikmet, Türkiye Devleti'nin Dış Siyasası, Ankara, 1995.

_____ XX.Yüzyıl Türklüğün Acun Tarih ve Siyasası Üzerine Etkileri, Ankara, 1989.

BELEN, Fahri, Türk Kurtuluş Savaşı, Ankara, 1983.

Belgelerle Türkiye Cumhuriyeti'nin Uluslararası Temelleri (Der.Reha PARLA), Lefkoşe, 1987.

BIYIKOĞLU, Tevfik, Atatürk Anadolu'da (1919-1921), İstanbul, 1981.

BİLSEL, Cemil, Lozan I, II, İstanbul, 1933.

BİRİNCİ, Ali, Hürriyet ve İtilâf Fırkası, İstanbul, 1990.

COŞAR, Ömer Sami, Milli Mücadele Basını, İstanbul, 1964.

ÇAPA, Mesut, ÇİÇEK, Rahmi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi ve Milli Mücadelede Trabzon, 1995.

ÇAPA, Mesut, Faik Ahmet Barutçu, Hayatı, Kişiliği, Trabzon, 1998.

_____ Pontus Meselesi, Trabzon ve Giresun'da Milli Mücadele, Ankara, 1993.

ÇETİNER, Yılmaz, Son Padişah Vahdettin, İstanbul, 1993.

DAYI, Esin, Elviye-i Selâse'de (Kars, Ardahan, Batum) Milli Teşkilâtlanma, Erzurum, 1997.

DEMİRCİOĞLU, Asuman, 1919-19234de Süleyman Necati (GÜNERİ) Bey, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 1992.

EKEN, Halit, Milli Mücadele'de Vali (Kapancızade) Hamid Bey, (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1995.

ERDEHA, Kamil, Milli Mücadelede Vilayetler ve Valiler, İstanbul, 1975.

EYYÜPOĞLU, İsmail, Mudanya Mütarekesi (Yapılan Teklifler, Görüşmeler, Alınan Kararlar). (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 1998.

FROMKİN, David, Barışa Son Veren Barış, 1914-1922) (Çev.Mehmet HARMANCI), İstanbul, 1994.

GOLOĞLU, Mahmut, Erzurum, Kongresi, Ankara, 1968.

_____, Milli Mücadele'de Trabzon ve Mustafa Kemal Paşa, Trabzon, 1981.

GÖKBİLGİN, M.Tayyip, Milli Mücadele Başlarken, I, Ankara, 1965.

GÖKDEMİR, Ahmet Ender, Cenub-î Garb-î Kafkas Hükümeti, Ankara, 1989.

GÖNLÜBOL, Mehmet-SAR Cem, Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası, Ankara, 1990.

GÜNER, Zekâi, KABATAŞ, Orhan, Milli Mücadele Dönemi Beyannâmeleri ve Basını, Ankara, 1990.

GÜRÜN, Kâmuran, Ermeni Dosyası, Ankara, 1985.

_____, Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953), Ankara, 1991.

HATİPOĞLU, Murat, Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı, Ankara, 1988.

HELMREİCH, Sevr Entrikaları, (Çev.Şerif EROL), İstanbul, 1996.

İĞDEMİR, Uluğ, Heyet-i Temsiliye Tutanakları, Ankara, 1989.

İLTER, Erdal, Ermeni Propagandasının Kaynakları, Ankara, 1994.

JAESCHKE, Gotthard, Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri, (Çev.Cemal KÖPRÜLÜ), Ankara, 1991.

_____, Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar (30 Ekim 1918-11 Ekim 1922), Ankara, 1989.

KARACAN, Ali Naci, Lozan, İstanbul, 1971.

KARAL, Enver Ziya, Osmanlı Tarihi, VIII, Ankara, 1983.

KINROSS, Lord, Atatürk, İstanbul, 1994.

KIRZIOĞLU, M.Fahrettin, Bütünüyle Erzurum Kongresi, Ankara, 1993.

KISSINGER, Henry, Diplomasi, (Çev.İbrahim H.KURT), Ankara, 1998.

KİTSİKİS, Dimitri, Yunan Propagandası, İstanbul, 1963.

KOCABAŞIOĞLU, Uğur, BERGE, Metin, Bolşevik İhtilâli ve Osmanlılar, Ankara, 1994.

KOCATÜRK, Utkan, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi, Ankara, 1988.

KURAT, Akdes Nimet, Türkiye ve Rusya, Ankara, 1990.

KURTCEPHE, Türk-İtalyan İlişkileri, Ankara, 1995.

KUTAY, Cemal, Kurtuluş ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları, Ankara, 1973.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

_____, Türkiye İstiklâl ve Hürriyet Mücadeleleri Tarihi, XIX, İstanbul, 1961.

KÜRKÇÜOĞLU, Ömer, Türk-İngiliz İlişkileri, Ankara, 1978.

LEWİS, Bernard, Modern Türkiye'nin Doğuşu, (Çev.Metin KIRATLI), Ankara, 1996.

MENTEŞEOĞLU, Erden, Yakın Tarihimizde Osman Ağa ve Giresunlular, Giresun, 1997.

MÜDERRİSOĞLU, Alptekin, Kurtuluş Savaşı Mali Kaynakları, Ankara, 1974.

ODABAŞOĞLU, Cumhur, Trabzon Belgelerle Milli Mücadele Yılları, 1919-1923, Akçaabad, 1990.

_____, Trabzon Doğu Karadeniz Gazete ve Mecmuaları, 1869-1928, Trabzon, 1987.

OKYAR, Fethi, Üç Devirde Bir Adam, (Yay.Haz.Cemal KUTAY), İstanbul, 1980.

ONAR, Mustafa Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları, II, Ankara, 1995.

ÖKE, Mim Kemal, İngiliz Belgelerinde Lozan Barış Konferansı, I, İstanbul, 1983.

_____, Musul ve Kürdistan Sorunu, İstanbul, 1995.

ÖZEL, Sebahattin, Milli Mücadele'de Trabzon, Ankara, 1991.

ÖZKAYA, Yücel, Milli Mücadele'de Atatürk ve Basın (1919-1921), Ankara, 1989.

_____, Türk İstiklâl Savaşı ve Cumhuriyet Tarihi, Ankara, 1981.

ÖZSOY, Osman, Gazetecinin İnfazı, İstanbul, 1998.

ÖZTOPRAK, İzzet, Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele, Ankara, 1989.

ÖZTUNA, Yılmaz, Başlangıcından Zamanımıza Kadar Büyük Türkiye Tarihi, VII, İstanbul, 1983.

Pontus Meselesi, (Yay.Haz.Yılmaz KURT), Ankara, 1995.

SAKALLI, Bayram, Milli Mücadele'nin Sosyal Tarihi, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri, İstanbul, 1997.

SARIHAN, Zeki, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, I, II,III,IV Ankara, 1993.

SARIKOYUNCU, Milli Mücadele'de Din Adamları, I, Ankara, 1995.

SARINAY, Yusuf, Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1919-1931), İstanbul, 1994

SELÇUK, Sadi, Hayatımın En Önemli Noktalarından Esaretin Acı Yılları ve 37. Kafkas Tümeninin Trabzon'u Düşmandan İstirdadı, Konya, 1955.

SELEK, Sebahattin, Anadolu İhtilâli, I, II, İstanbul, 1987.

_____, Milli Mücadele, Ulusal Kurtuluş Savaşı, I, İstanbul, 1990.

SMİTH, Michael Llewellyn, Anadolu Üzerindeki Göz (Çev.Halim İNAL), İstanbul, 1978.

SONYEL, Salahi R. Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika, I, II, Ankara, 1995.

_____, Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi'nin Türkiye'deki Eylemleri, Ankara, 1995.

SOYSAL, İsmail, Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları, I, Ankara, 1989.

SÜRMELİ, Serpil, Türkiye-Gürcistan İlişkileri (1918-1921), (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1997.

SÜSLÜ, Azmi, Ermeniler ve 1915 Tehcir Olayı, Ankara, 1990.

ŞİMŞİR, Bilâl, İngiliz Belgelerinde Atatürk, IV, Ankara, 1984.

_____ Sakarya'dan İzmir'e, İstanbul, 1971.

TANSEL, Selahattin, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, İstanbul, 1991.

TARAKÇIOĞLU, Mustafa Reşit, Trabzon'un Yakın Tarihi, Trabzon, 1986.

TEVETOĞLU, Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar, Ankara, 1988.

TUNAYA, Tarık Zafer, Türkiye'de Siyasi Partiler, İstanbul, 1952.

Türk İstiklâl Harbi, II, (Batı Cephesi), 4.kısım, Kütahya ve Eskişehir Muharebeleri, Ankara, 1974.

_____, III, Doğu Cephesi

_____, IV, Güney Cephesi, Ankara, 1966.

_____, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, I, Ankara, 1962.

Türk Yunan İlişkileri ve Megalo İdea, Genel Kurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmi Yayınları, Ankara, 1975.

TÜRKGELDİ, Ali Fuat, Görüp İşittiklerim, Ankara, 1987.

_____, Moudros ve Mudanya Mütarekeleri Tarihi, Ankara, 1948.

ULUĞ, Naşit Hakkı, Halifeliğin Sonu, İstanbul, 1970.

UMAR, Bilge, İzmir'de Yunanlıların Son Günleri, Ankara, 1974.

UMUR, Hasan, PASİN, Adil, Samsun'da Müdafaa-i Hukuk, 1944.

URAS, Esat, Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi, İstanbul, 1974.

WALDER, Çanakkale Olayı, İstanbul, 1978.

YAVUZ, Bige, Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransa İlişkileri, Ankara, 1994.

YERASİMOS, Stefanos, Milliyetler ve Sınırları, Kafkasya ve Orta-Doğu, İstanbul, 1995.

VIII- MAKALELER VE YAZI DİZİLERİ

AKBULUT, Dursun Ali, "Erzurum Kongresi'nin Son Günü", Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi, I, S.3, (19 Mayıs 1989), s.40-65.

ALPTEKİN, Coşkun, Erzurum Kongresi, Atatürk Devrimleri Enstitüsü Dergisi, I, S?1 (Temmuz 1978), 35,49.

ALTUĞ, Yılmaz, "Onaylanmayan Anlaşmalar 'Sevr'", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, S.32, (1970), s.16-20.

AVCI, Cemal, "Milli Mücadele'de Türk Ermeni ve Gürcü İlişkileri", Atatürk Yolu, IV, S.13 (Mayıs, 1994), s.1-10.

BAYCAN, Nusret, "İsmet İnönü", A.A.M.D. V, S.15 (Temmuz 1989), s.625,638.

BAYKAL, Hülya, "Kurtuluş Savaşında Türk-Fransız İlişkileri ve Bir Fransız Türk Dostu Albay Mougin", Atatürk Yolu, II, S.7 (Mayıs 1991), s.459-511.

BELEN, Fahri, "Yunan Cephesi Nasıl Yarıldı", Büyük Zaferin 50.Yıldönümüne Armağan, İstanbul, 1972, s.95-115.

ÇAPA, Mesut, "Milli Mücadele Döneminde İstikbâl Gazetesi", Atatürk Yolu, II, S.10, (Kasım 1992), s.133-168.

_____, "Milli Mücadele Döneminde Trabzon'da Mitingler", Türk Yurdu, XVII, S.122 (Ekim 1997), s.124-128.

GÖNLÜBOL, Mehmet, "Atatürk'ün Dış Politikası, Amaçları ve İlkeleri", Atatürk Yolu, Ankara, 1995, s.233-291.

HATİPOĞLU, Murat, "Elefterios Venizelos'un 1910 Yılında İktidara Gelmesi İle Megali İdea'nın Kazandığı yeni Karakter", Tarih Boyunca Türk Yunan İLişkileri, Üçüncü Tarih Semineri, Bildirileri Ankara, 1986, s.456-468.

IŞIK, Hüseyin, "Anadolu'da Yunan Mezalimi", Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri, Üçüncü Tarih Semineri Bildirileri, Ankara, 1986, s.377-406.

KODAMAN, Bayram, "Şark Meselesi", Türk Yurdu, XVII, S.122 (Ekim 1997), S.22-32.

KORALTAN, Refik, "Üyelerinin Anıları ile Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluş Temeli Birinci Büyük Millet Meclisi", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, S.31, (Nisan 1970), s.

PİYALE, Mesut, "1920 Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Açılış Çalışmaları ve Trabzon", Yunus, S.13 (Ocak, Şubat, Mart 1996), s.26-28.

_____, "Erzurum Kongresi'nde Mustafa Kemal Paşa'ya Muhalefet", Yunus, S.12, (Ekim-Kasım 1995), s.28-29.

"Rauf Orbay'ın Hatıraları", Yakın Tarihimiz, I, s.48-52.

SAKALLI, Bayram, "İstiklâl Harbi Yıllarında Eşraf Sınıfının Durumu", Türk Yurdu, XVII, s.46-49.

SARINAY, Yusuf, Milli Mücadele Döneminde Türk Ocakları, Türk Yurdu, XVII, S.122 (Ekim 1997), s.18-21.

TUNAYA, Tarık Zafer, "Milli Hakların Muhafazası", Vatan Gazetesi, 10.6.1950, No.3252.

TUNÇAY, Mete, "Tek Parti Döneminde Basın", Tarih ve Toplum, VII, s.37-51.

YAVUZ, Ünsal, "Fransız Resmi Belgelerinde Mustafa Kemal ve Ulusal Bağımsızlık Savaşı", XI. T.T.K. Kongresi, Bildiriler, VI,

YUVALI, Abdulkadir, "Milli Mücadele ve Türk Ocakları", Türk Yurdu, XVII, S.14, s.14-17.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girmesiyle beraber, Trabzon için de acılı günler başlamıştı. Ruslar, 1 Kasım 1914 tarihinden itibaren Türk hududunu aşarak ileri harekâta geçtiler. 23 parça Rus savaş gemisinin 17 Kasım 1914'de yaptığı bombardımanla ilk büyük darbeyi alan Trabzon'u diğer bombardımanlar takip etti. Bir çok Trabzonlu genç, ihtiyar, sivil halk kırıldı. Sarıkamış cephesindeki Türk ordusunun yenilgisi, savaşın kaderini Türkler aleyhine çevirdi ve Ruslar işgallerini gerçekleştirerek, ilerlemeğe başladılar.

Bir taraftan Rus savaş gemilerinin aralıksız bombardımanları devam ederken, diğer taraftan Rus kara ordusu, 24 Şubat 1916'da kıyı sınırını aştı. Rize'yi işgal edip, Of sınırına geldi. Buradaki bölge komutanı Gürcü Avni Paşa'nın emrindeki askere katılan yöre halkı, Baltacı Deresi'ndeki Rus ordusunu yirmi gün durdurabildi. Türkler cephanesiz kaldıkları için geri çekilince, Ruslar 15 Mart 1916'da Of, 18 Nisan 1916'da Trabzon'u işgal ettiler[1]. Ancak Trabzon'a girmeden iki gün önce Trabzon'un boşaltıldığı haberini almışlardı. Şehir 15/16 Nisan gecesi tahliye edilmiş, Türk halkının büyük bir kısmı şehri terketmişti[2]. Trabzon Rumları 18 Nisan'da Rus komutanına bir temsilci göndererek, Türklerin şehri boşalttıklarını bildirmişler, dolayısıyla Trabzon'un topa tutulmamasını rica etmişlerdi. Ruslar, bu durumda 18 Nisan akşamı herhangi bir direnişle karşılaşmadan Trabzon'a girmişlerdir. Böylece Trabzon için iki yıl kadar sürecek bir esaret devresi, Pontusçu Rumların ve Ermeni çetelerinin mezalim dönemi, büyük çoğunluğuyla şehri terkeden Trabzonluların[3] çileli muhaceret günleri başlamıştı[4].

---

1 Hüseyin ALBAYRAK, Trabzon Kültür Tarihine Bir Bakış, Trabzon, 1989, s.30.

2 Faik Ahmet Bey'in babası Hacı Ahmet, şehri herkesten önce terkedebilecek imkânlara sahip olmasına rağmen, göç etmek isteyen halkı sonuna kadar beklemiş ve herkes gittikten sonra en son olarak şehirden ayrılmıştır. Faik Ahmet Bey'in kızı (Kadriye Özbudak'tan alınan bilgiler).

3 Mustafa Reşit TARAKÇIOĞLU, Trabzon'un Yakın Tarihi, Trabzon, 1986, s.9.

4 Sebahattin ÖZEL, Milli Mücadelede Trabzon, Ankara, 1991, s.6-7.

Bilindiği gibi, Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi'ndeki Türk zaferi Rusya'nın mevcut sıkıntılarını daha da arttırmış ve Ekim 1917'de çıkan Bolşevik İhtilâli'yle bütün cephelerde Rus birliklerinin dağılmasına yol açmıştır. Geri çekilmek zorunda kalan Ruslar, 18 Aralık 1917'de Osmanlı Devleti ile Erzincan Mütarekesi'ni[5] imzalamışve böylece cepheden çekilişleri daha da hızlanmıştı.

Ermeniler, Kafkas Cephesi'ndeki bu durumu fırsat olarak değerlendirmişler, Rusların boşalttığı cephenin işgaline girişmişler, Türk ve Müslümanlara karşı bir program dahilinde baskı ve zulüm yapmaya başlamışlardı. Üçüncü Ordu Komutanı Vehib Paşa, Ermeni mezaliminin durdurulması için birkaç kez Ruslar nezdinde girişimde bulunmuşsa da, Rusların "Müslüman ahalinin korunacağı" yolundaki güvencelerine rağmen, Ermeni mezâlimi durmamış, Rus işgali altındaki bölgede Türk ve Müslüman halkın can ve mal güvenliği kalmamıştı. Ayrıca, Rumlar da Trabzon'da birlikler kurmaya çalışıyorlardı. Ermenilerin, Erzincan Mütarekesi'ne uymayıp, katliamlar düzenlemeleri üzerine, Trabzon ve yöresindeki halkın kurtarılması için acele edilmesi gerekti. Enver Paşa, bu sebeple Üçüncü Ordu Komutanı Vehip Paşa'ya ileri harekât emrini verdi. Emri alan Türk ordusu bir koldan Kafkasya üzerinden ilerlerken, Trabzonlu Albay Hamdi Bey komutasındaki 37'nci Tümen, Giresun'dan 123'ncü Alay ile takviye edilerek, Trabzon üzerine yola çıktı. 37'nci Tümenden önce Trabzon'a giren milis kuvvetleri mahalle içlerini, köprü başlarını ve kavşak noktalarını tutmuşlardı. Asker, Trabzon'a girerken, bir taraftan da Türk donanması, kurtarma harekâtına denizden katılmıştı. Bayram havası içindeki şehirde her taraf bayraklarla donatılmış, Türk birlikleri resmi binaları işgal ederek, iaşe ve malzeme depolarına el koymuşlardı. Böylece, Türk ordusu, 24 Şubat 1918 günü Trabzon'u, iki yıla yakın bir süre devam eden Rus işgalinden, çetelerin zulüm ve kötülüklerinden kurtarmıştı[6].

---

5 Maverâ-yı Kafkas Komiserliği ile Yapılan Erzincan Mütarekesi ile Karadeniz'den Dersim'e uzanan bir mütareke hattı belirlenmişti. Bkz. Akdes Nimet KURAT, Türkiye ve Rusya, Ankara, 1990, s.464.

6 Cumhur ODABAŞIOĞLU, Trabzon Belgelerle Milli Mücadele Yılları, Akçaabad, 1990, s.38-39. Sadi SELÇUK; Hayatımın Önemli Noktalarından, Esaretin Acı Hatıraları ve 37 Kafkas Tümeni'nin Trabzon'u Düşmandan İstirdadı, Kurtuluş, Konya, 1955, s.108.

Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı günlerde Trabzon'da bulunan Faik Ahmet[7] Bey 1310/1894 yılında Trabzon'un Çarşı Mahallesi'nde doğdu[8]. Babası, Akçaabatlı Serdaroğulları[9] namı ile anılan ailenin tek oğlu olan Hacı Ahmed Hami Bey[10], annesi Mürvet Hanım'dır[11].

Yanında ufak tefek kaldığı babası[12] tarafından itina ile yetiştirilen Faik Ahmet Bey Rüşdiye ve İdadi tahsilini Trabzon'da yaptıktan sonra[13] İstanbul Hukuk Fakültesi'ne girdi. Ancak Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girmesi üzerine yüksek tahsil öğrencisi veya mezunu olanlar ile lise diploması olanlar, medrese mezunları ve öğrencileri ihtiyat zabiti yetiştirilmek üzere İstanbul'a veya Erzincan ihtiyat zabit mektebine

---

7 Faik Ahmet Bey'in adı makalelerinin altında "Faik Ahmed" olarak geçmekle beraber resmi belgelerde "Faik Ahmet" şeklindedir. Dolayısıyla günümüz Türkçesiyle yazıldığı şekilde geçecektir.

8 Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, 1124 Numara 1.TBMM Azasının Tercümesi Hal Kağıdı Örneği; Ömer AKBULUT, Trabzon Mebusları Bibliyoğrafyası, Trabzon, 1970, s.9.

9 Trabzon'un 15 Ağustos 1461 tarihinde Fatih Sultan Mehmed tarafından fethedilmesinden sonra Akçaabat ve çevresinin serdarlığı bu aileye verilmiştir. Dolayısıyla Faik Ahmet Bey'in ailesi Serdaroğulları lakabını almıştır. Akçaabad'ın idaresi yüzyıllar boyu Serdaroğulları tarafında sürdürülüp ta ki Hacı Ahmet Hami Bey'in dedesi Ramis Bey ve babası Münir Bey'in Akçaabad Belediye Reisliği'nde bulunmalarına kadar devam etmiştir. (Faik Ahmet Bey'in kızı Kadriye Özbudak'tan edinilen bilgiler).

10 Eserlerin birçoğunda Hacı Ahmet Hami ismi Hacı Ahmet olarak geçtiği gibi bazı eserlerde de Barutçuzade Hacı Ahmet şeklinde geçmektedir.

11 Yine Kadribey Özbudak'ın bilgilerine göre varlıklı bir aileden gelen Akçaabad Belediye Reisi Münir Bey'in tek çocuğu olması nedeniyle bütün miras Hacı Ahmet Bey'e kalmıştır. Mürvet Hanımla olan evliliğinden Fatma, Faik Ahmed, Zehra, Arif, Emin adlarında üç erkek iki kız çocuğu olmuştur.

12 Hacı Ahmet uzun boylu, iri yarı, geniş omuzlu, sert bakışlı, heybetli, politikaya yabancı olmayan bir insandır (Damar Arıkoğlu, Hatıralarım, İstanbul, 1961, s.332). Trabzon'daki İttihat ve Terakki Şubesinin Başkanlığı'nda bulunmuş (M.R. TARAKÇIOĞLU, s.43). Trabzon Belediye Reisliği yapmıştır (C.ODABAŞIOĞLU, Trabzon Belgelerle Milli Mücadele Yılları, s.17) Ayrıca Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti ve daha sonra Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanlıklarında bulunmuştur (Sebahattin ÖZEL, s.55).

13 Cumhuriyetin 50.Yılında Trabzon, 1973 İl Yıllığı, s.162.

çağrıldılar. O sıralarda 23 yaşında olan Faik Ahmet Bey de öğrenimini yarım bırakarak, Trabzonlu gençler arasına katıldı. Remzi Saka, İncirlik Boğazı'ndan Hüseyin Avni, Feyzi, Mehmet Murat, Murat Hulusi Beylerle beraber, Erzincan ihtiyat zabit mektebine gitti[14]. Daha sonra Samsun ve Trabzon tümen karargâhlarında askerlik görevini yerine getirerek terhis oldu[15] ve memleketi olan Trabzon'a döndü.

Çocukluğu ve gençliği I. Meşrutiyet sonrasında geçmiş olan Faik AHmet Bey, son iki asırda girdiği çoğu savaşı kazanamayan, son olarak Trablusgarp ve Balkan Savaşlarını kaybeden ve hemen ardından da Birinci Dünya Savaşı'nda ağır yenilgi alan Osmanlı Devleti'nin çok ağır şartları ihtiva eden Mondros Mütarekesi'ni imzalaması üzerine içinde bulunduğu tüm olumsuz şartlara rağmen, gerek bölgeye yönelik tehditler, gerekse Anadolu'nun diğer bölgelerindeki işgaller karşısında son derece duyarlılık göstermiş, hukukçu, gazeteci, yazar ve hatip olarak, kalemiyle Milli Mücadele'ye katılmaya karar vermiştir.

---

14 M. R. TARAKÇIOĞLU, s.5.

15 TBMM Azasının Tercüme-i Hal Kâğıdı Örneği; 1973 İl Yıllığı, s.162.

BİRİNCİ BÖLÜM

1918 YILI SONU VE 1919 YILI OLAYLARI VE FAİK AHMET BEY

A-MONDROS MÜTAREKESİ'NİN İMZALANMASINDAN ÖNCE TRABZON

I- BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA TRABZON'UN COĞRAFÎ, İDARÎ VE SİYASÎ DURUMU

Trabzon, birtakım iller gibi, daha Birinci Dünya Savaşı ile birlikte siyasal çalkantı içine girdi. Savaşta en çok yıkım gören illerden biri Trabzon idi. Şehir aynı dönemde Rus işgalinden de zarar gördü. Savaş sonrasında ise, Trabzon Pontus Cemiyeti'nin etkinlikleri ve buna karşı geliştirilen direniş örgütlenmesi nedeniyle adını sık sık duyurdu.

Trabzon, 1914'de Osmanlı Devleti'nin Anadolu'daki en önemli vilayetlerinden biri idi. Vilâyetin merkez sancak dışında, Lazistan ve Gümüşhane sancakları olmak üzere iki sancağı daha vardı. Bugün il olan Giresun ve Ordu, o dönemde Trabzon Merkez Sancağı'nın kazaları idi. Sancağın öbür kazaları ise Vakfıkebir, Sürmene, Akçaabat, Of, Maçka, Tirebolu ve Görele'dir[1].

1914 istatistiklerine göre Trabzon nüfusunun 921.128'i Müslüman, 161.524'ü Rum ve 38.879'u da Ermenilerden oluşuyordu[2].

Faik Ahmed Bey hatıralarını yazarken, Osmanlı Devleti'nin o zaman ki vilâyet teşkilatının ve idari taksimatın değişik olduğuna değinmiş ve Ordu, Giresun, Rize, Gümüşhane livaları* ile Trabzon'un birbuçuk milyon nüfusu ihtiva eden koca bir eyalet

---

1 Yurt Ansiklopedisi, X, s.7198-7199.

2 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dahiliye Nezareti, Sicill-i Nüfus İdâre-i Umumiyesi, 42-11.

* Liva: Mülkî idarede kaza ile vilâyet azasında bir derece, sancak.

halinde olduğunu belirtmiştir. Daha sonraları idari taksimat değişmiş sancak taksimatı kaldırılarak, bütün bağımsız ve sonradan katılan livalara vilâyet adı verildiği gibi, bazı nahiyeler de kaza teşkilâtı haline getirilmiştir[3].

Bu suretle, vilâyetlerin sayısının 77'yi bulduğunu yazan Faik Ahmet Bey, Osmanlı Devleti'nde ülkedeki idari şeklin zaman zaman değişikliğe uğradığını belirtirken, o günlerin ülke teşkilatını eleştirir ve evvelki idari taksimat şeklinin devam ve muhafazasının imkânsızlığını; Osmanlı Devleti'nin yıkılmasının kaçınılmaz olduğuna ve yine Osmanlı Devleti'ne mahsus feodal bir şeklin gereği olmaktan başka bir mana ifade etmediğine ve zamanın icap ve ihtiyaçlarına göre yeni bir idari taksimatının yapılmasının çok acil bir zaruret halinde kendisini hissettirmekte olduğuna bağlamıştır. Ancak yapılan değişikliğin yetersizliği üzerinde durarak, yeni idari taksimatın da hiçbir bilimsel yanı olmadan meydana getirildiği için esaslı ve devamlı bir ihtiyaç ve faydayı karşılamadığını belirtmek gereğini hissetmiştir[4]. Faik Ahmed Bey'in konuyla ilgili bilgilerinden anlaşıldığına göre; liva masraflarına halkın katılması için, muhtarların, katılacakları payları gösteren taahhütnameleri üzerine bazı kazalar hatır üzerine liva, daha sonra da vilâyet haline dönüştürülmüştür. Bununla beraber, bu tür taahhütnamelerle halkı susturmak ve masraflara katılmalarına mecbur etmek mümkün olmamıştır. Böylece mahalli gelirlerle masraflarını karşılayamayan bu yeni livalar, devlet bütçesine yük olmuştur. Yeni idari taksimatın, ekonomik ilişkiler bakımından birbiri ile pek yakından ilgili bulunan bazı kazaları, çeşitli idari merkezlere bağlaması, ekonomik hayat üzerinde bazı olumsuz neticelerin meydana gelmesine neden olmuştur. Zamanla bu idari taksimatın, daha birçok sakıncaları olduğu anlaşılmış ve ülkenin her tarafında esaslı ve etraflı incelemelerden sonra, yeni bir idari taksimat yapılmasına ihtiyaç duyulmuştur[5].

Dağlarla deniz arasına sıkışmış, dar ve engebeli bir şerit üzerinde uzanan Doğu Karadeniz Bölgesi, ekime elverişli toprakların azlığı sebebiyle tarım ve hayvancılıkta

---

3 Faik Ahmet BARUTÇU, El Yazması Hatıralar, (1. Defter), s.3.

4 F.A. BARUTÇU, Hatıralar, (1), s.3.

5 F.A. BARUTÇU, Hatıralar (1), s.4.

geri kalmıştı. Bu nedenle Trabzon'un güçlü Müslüman-Türk eşrafi gelirlerinin büyük kısmını iç ve dış ticaretten sağlıyordu.

Ticaret, yüzyıllardan beri Trabzon'un temel ekonomik dayanağı olmuştu ve bu özellik 1914'te de sürüyordu. Bu nedenle yörenin oldukça zengin ve köklü bir eşrafi vardı. Eşraf, geleneklerine bağlı, köklü ve geniş ailelerden oluşuyordu. Ticaret ister istemez bu aileleri yurt içindeki ve yurt dışındaki olayları yakından izlemeye sevketmişti. Bunun sonucu olarak, zamanla aktif politikaya yakınlaşmışlar ve çocuklarına yüksek tahsil imkânı sağlamışlardır. Rus işgali sonunda şehrin nüfusu yarı yarıya azalmış, Müslüman-Türk eşrafi bu işgalden büyük zarar görmüştür. Fakat işgal acısı, eşrafa yabancı egemenliğinin ne demek olduğunu öğretmişti[6].

Trabzon, o dönemde siyasal bakımdan da canlı bir şehirdi. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Trabzon'da oldukça güçlü bir örgütü vardı. Yörenin bir başka güçlü siyasal örgütü de Hürriyet ve İtilaf Fırkası idi. Öte yandan, İttihat ve Terakki yöneticilerince kurulan ve sınır bölgelerinde çalışan gizli Teşkilat-ı Mahsusa örgütünün en etkin olduğu alanlardan biri Trabzon idi. Örgütün Trabzon temsilciliğini Faik Ahmet Bey'in babası Hacı Ahmet yapıyordu[7].

Eşrafın büyük ve güçlü bir kısmı İttihatçı idi. II.Meşrutiyet'ten sonra eşrafın ittihatçı ve itilafçı diye ikiye ayrılmasının bir sonucu olarak, Barutçuzâdeler de ittihatçı kanatta yer almışlardı. İttihatçılar kurtuluş çaresini kendilerine güvenmekte bulurken, İtilâfçılar ümitlerini İstanbul'daki hükümete bağlamış görünüyorlardı[8].

İstanbul'un Doğu Anadolu ile olan bağlantısı Trabzon üzerinden oluyordu. Trabzon'a bir İngiliz çıkarmasının yapılması ise her an ihtimal dahilindeydi. Öte yandan Rusya'dan gelecek bir Bolşeviklik tehlikesi de yine Trabzon'dan Anadolu'ya sızabilirdi. Bu nedenle Doğu Anadolu'nun hatta bütün Anadolu'nun iç ve dış güvenliği bakımından Trabzon çok önemli bir şehirdi.

---

6 Kamil ERDEHA, Milli Mücadelede Vilâyetler ve Valiler, İstanbul, 1975, s.175-176.

7 Yurt Ansiklopedisi, X, s.7199.

8 Halit EKEN, Milli Mücadelede Vali (Kapancızade) Hamid Bey (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1995, s.146-147.

Diğer taraftan, yurt dışında bulunan İttihatçı liderler, özellikle Enver Paşa, Anadolu'daki hareketin liderliğini ele geçirmek için Trabzon'un İttihatçı eşrafını bir sıçrama tahtası olarak kullanabilirdi[9].

II- MONDROS MÜTAREKESİ'NİN İMZALANMASINDAN SONRA VE ÜLKENİN DURUMU

1- Mondros Mütarekesi ve Değerlendirilmesi

Trablusgarp ve Balkan Savaşlarından önemli ölçüde toprak kayıplarıyla çıkan Osmanlı İmparatorluğu, İttifak Devletleri yanında katıldığı I.Dünya Savaşı'nda muhtelif cephelerde savaşmak zorunda kalmıştı. Ancak müttefik devletler, 1918 yılı sonlarına gelindiğinde yenilginin kaçınılmaz olduğunu anlamışlar ve bu sebeple de ağır şartlar taşıyan ateşkes antlaşmalarını kabul etmek zorunda kalmışlardı. Bulgaristan'ın İtilâf Devletleri ile 29 Eylül 1918 tarihinde mütareke imzalayıp, savaştan çekilmesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun müttefikleriyle olan kara bağlantısını kesmiş, Trakya ve İstanbul, Balkanlar üzerinden gelebilecek istilâlara açık hale gelmişti. Milne ordusu, Bulgaristan'dan Trakya'ya doğru ilerliyordu. Diğer cephelerde de durum iyi görünmüyor, müttefik cephelerinde de yenilgiler sürüyordu. Bunun üzerine, Osmanlı İmparatorluğu, mütareke yapmaya karar verdi ve 5 Ekim 1918'de İspanya aracılığı ile, barış isteğinde bulundu. Talat Paşa Hükümeti'nin, müttefikleri ile anlaşarak 5 Ekim'de Wilson'a yaptığı müracaat cevapsız kaldı[10].Bu arada Talat Paşa kabinesi, 8 Ekim'de istifa etti ve 14 Ekim'de yerine Ahmet İzzet Paşa kabinesi getirildi[11]. Sonuçta, Ahmet İzzet Paşa hükümetinin mütareke için arabulucuk olarak görevlendirdiği İngiliz Generali

---

9 K.ERDEHA, s.177.

10 Türk İstiklâl Harbi. Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, I, Ankara, 1962, s.27.

11 Fahri BELEN, Türk Kurtuluş Savaşı, Ankara, 1983, s.8.

Towsend'in girişimi olumlu sonuçlandı[12] ve Osmanlı İmparatorluğu ile İtilaf Devletleri arasında 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi imzalandı[13].

Osmanlı İmparatorluğu'nun kendisini toparlayabileceğine ihtimal vermeyen İtilaf Devletleri, savaş sırasında kendi aralarında, savaştan sonra uygulanmak üzere bir dizi gizli paylaşma anlaşmaları yapmışlardı[14]. Bu antlaşmalarla İtilaf Devletleri Osmanlı İmparatorluğu'nu paylaşmışlar, ortada her türlü yaşama niteliğinden yoksun, Kastamonu, Ankara, Eskişehir ve Bursa vilâyetlerinin bir kısmından ibaret küçük bir Osmanlı Devleti bırakmak istemişlerdi. Mondros Mütarekesi, İtilaf Devletleri'nin bu emellerini kolayca gerçekleştirecek bir nitelikte hazırlanmıştı. Nitekim mütareke, Osmanlı İmparatorluğu'nun düşmanlarına kayıtsız, şartsız teslim olduğu anlamına gelen hükümler taşıyordu[15]. Mütarekenin en kötü ve sık sık ihlalinden şikayet edilen maddeleri şunlardı[16]:

1. Madde: Çanakkale ve Karadeniz boğazlarının açılması ve Karadeniz'e geçişin sağlanması, Çanakkale ve Karadeniz boğazlarının Müttefikler tarafından işgali.

5. Madde: Sınırların muhafazası ve iş güvenliğinin korunması için, lüzumu görülen kuvvetlerden fazlasının derhal terhisi.

7. Madde: Müttefiklerin emniyetlerini tehdit edecek durum zuhurunda, herhangi bir stratejik noktayı işgal hakkına sahip olması.

15. Madde: Bütün demiryollarına İtilaf kontrol subayları yerleştirilmesi ve İtilaf yetkililerinin Türk trenlerini istedikleri gibi serbestçe kullanma hakkına sahip olmaları.

21. Madde: İtilaf Devletlerinin İaşe Nezareti yanında, kendi çıkarlarını güvenlik altına alacak bir temsilci atamaları.

22. Madde: Türk savaş esirlerinin İtilaf Devletleri'nin istedikleri şekilde muhafaza edilip, serbest bırakılması.

---

12 Selahattin TANSEL, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, I, İstanbul, 1991, s.18.

13 T.İ.H., Mondros Mütarekesi..., I, s.38.

14 Fahir Armaoğlu, 20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980), Ankara, 1984, s.124.

15 T.İ.H., I, s.41-43.

16 "Rauf Orbay'ın Hatıraları", Yakın Tarihimiz, I, s.49, M.Tayyib GÖKBİLGİN, Milli Mücadele Başlarken, I, Ankara, 1965, s.3.

24. Madde: Vilâyat-ı Sitte'de karışıklık zuhurunda, bu vilâyetlerin herhangi bir kısmının İtilâf Devletlerince işgali.

Bu maddelerden; müttefiklerin güvenliğini tehdit eden bir durumda, herhangi bir stratejik notkayı işgal hakkı veren mezkûr 7. madde, Müttefiklerin Anadolu'da girişecekleri işgal hareketine gereken kolaylığı, azınlıklar eliyle asayişsizlikler çıkarmak suretiyle sağlayabilecek, elâstiki bir hükümdü. Nitekim çok geçmeden müttefikler, mütareke şartlarını pervazsızca çiğneyerek, ülkenin en stratejik ve zengin bölgelerinin işgaline giriştiler.

Padişah, Mondros Mütarekesi şartlarını ağır bulmakla birlikte tahtını kaybetmediği için mütarekeden memnun idi[17]. O, ayrıca kurtuluşu, İngiltere ile işbirliğinde buluyor, her türlü direnişi düşmanları daha da kızdıracak bir sebep olarak görüyordu.

Sadrazam Ahmet İzzet Paşa ise, içinde bulunulan durumun başka türlü hareket etmeye imkân bırakmadığını savunuyor, mütareke esnasında Türk heyetine iyi davranılmasından dolayı, Amiral Galthorp'a teşekkür mektubu gönderiyor[18], Bu mütarekenin ileride İngiltere ile Türkler arasında dostça ilişkilerin ve ahengin kurulmasına hizmet edeceğine inanıyor; onu, onur kırıcı görmeyerek, Mebusan Meclisi'nin gizli oturumunda yaptığı konuşma ile oybirliğiyle onaylanmasını sağlıyordu. Hatta, mütarekenin Türklerin lehine olduğuna inanıyordu[19]. Baş delege Rauf Bey, şartları ağır bir müterekeyi imzalamasına rağmen İngilizlere halâ inanabiliyordu. "Bu mütareke ile devletimizin istiklâli, saltanatımızın hukuku tamamiyle kurtarılmıştır. Bu mütareke, yenen ve yenilen arasında yapılmış bir mütareke değil, savaş halinden çıkmak isteyen denk iki kuvvetin aralarındaki düşmanlığı durdurmaları gibi bir şeydir" diyen, Rauf Bey, İngilizlerin, Osmanlıları yaşatma fikrinde olduklarına inandığını, İstanbul'a tek bir düşman askerini çıkarmayacaklarını, Adana'nın işgal edilemeyeceğini düşünüyordu[20].

---

17 Salahi R.SONYEL, Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika, I, Ankara, 1995, s.11.

18 Celâl BAYAR, Ben de Yazdım, I, İstanbul, 1997, s.61.

19 S.R.SONYEL, Türk Kurtuluş Savaşı..., I, s.8; C.BAYAR, I, s.71.

20 Rauf ORBAY, Cehennem Değirmeni, Siyasi Hatıralarım, I, İstanbul, 1993, s.148

Ancak, mütareke şartları Osmanlı Mebusan ve Ayan Meclisleri'nde büyük teessür ve endişe ile karşılandığı gibi, ordu içinde de tepkiyle karşılanmıştır. Düşmanla yakın temasta bulunan Yıldırım Orduları Gurubu Kumandanı Mustafa Kemal Paşa; bu mütareke ile Osmanlı Devleti'nin kendisini kayıtsız şartsız düşmanlara teslim olmağa razı olduğu görüşünde idi[21].

Milli kurtuluş çarelerini benimseyen ve memleketin içinde bulunduğu zor şartlarda ileriyi gören vatansever aydınlardan biri olan Faik Ahmet Bey de mütarekenâmenin 4. ve 7. maddelerinin düşmanın elinde bir alet olacağını anlıyor Türk istiklâlini tehlikeye düştüğünü kavramış bulunuyordu. 1920 yılının ortalarında Mondros Mütarekesi'nin değerlendirmesini yaparken, şöyle diyordu:

"Mütarekeden sonra bizim için temin edilmesi lazım gelen birşey vardı. O da mesail-i milliyyede vahdet-i hareket idi. Bu ihtiyaç sevk-i ta'biyyet ve ahvâlden tevellüd ediyordu. Memleket, pek yanlış bir hesap neticesi sürüklendiği harpden mağlup çıkmakla siyasi rekabet cereyanlarının husule getirdiği muvazenet sayesinde muhafaza edebildiği mevkiini müthiş bir sarsıntıya mâ'rûz bırakmış oldu. Mondros'ta imza eylediğimiz mütarekenâme ile uzun asırların biriktirdiği hasmane hissiyyât muvacehesinde pek müşkil bir hesap ve imtihan vermeye hazırlanmayı kabul etmiş oluyorduk" diyordu[22].

Nitekim, olaylar, Faik Ahmet Bey'i haklı çıkaracak, mütareke, gizli anlaşmalar gereğince Türkiye'nin parçalanması esasına göre uygulanacak ve Türk Milleti kendisini büyük bir sınav olan Milli Mücadele'nin içinde bulacaktır.

2-Mondros Mütarekesinin Uygulanması ve Wilson Prensipleri

Bitkin ve yorgun olan Osmanlı ordusunun elinden silahları alınmış, terhis edilmiş ve önemli geçitleri düşmanın eline geçmeye başlamıştı.

Mondros Mütarekesi'nin 7'nci ve 24'ncü maddelerine dayanan İngilizler, Musul'a girmiş, İskenderun'a asker çıkardıktan sonra Urfa, Adana, Maraş bölgesini işgal

---

21 Kemal ATATÜRK, Nutuk, Ankara, 1989, s.43.

22 Faik Ahmed, "Milli İttifak", İstikbâl, 13 Haziran 1336/1920, No.146.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON

etmişlerdi. Daha sonra, Fransızlarla anlaşarak, Lübnan, Suriye ve yukarıda adı geçen Türk şehirlerini, onlara bırakmışlar, buna karşılık, Irak ve Filistin, İngilizlerin elinde kalmıştı. 13 Kasım 1918'de 60 parçadan oluşan İtilaf Devletleri donanması, silah bırakışma gereğince Çanakkale boğazından geçerek, Marmara Denizi'ne girmişti. Yine, İngilizler; Samsun ve Merzifon'u, İtalyanlar; Konya, Söke ve Antalya bölgesine asker çıkarmış, ayrıca demiryolu kavşaklarına ve önemli tünellere kuvvet göndermişlerdi.

Anlaşmaya uymayan İtilaf Devletleri, işgallerine devam ederken, Osmanlı hükümeti şaşkınlık içindeydi.

Aslında İtilaf Devletleri, uluslararası bütün hukuk kurallarını çiğnemişlerdi. Halbuki, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Woodrow Wilson, devletlerin barışa özlem duyduğu bir zamanda, 8 Ocak 1918'de barışın temel ilkeleri olmak üzere 14 maddelik Wilson Prensipleri adı altında bir program yayınlamıştı[23].

Bu 14 prensipten 12'nci maddesi direk olarak, Osmanlı Devleti'ni ilgilendiriyordu[24]. Bu madde; "Devlet-i Osmaniyye'nin Türklerle meskûn olan aksâmına emin bir hâkimiyyet hakkı te'mîn edilmesi" şeklinde Faik Ahmet Bey'in yazısında yer alır. Faik Ahmet Bey; bu vaad ve taahhüdün hâkimiyyetlerini cahilce ve zorbalıkla sürdürmeye devam eden devlet yöneticileri yüzünden mecburen kabul edildiğini belirtir. Wilson ilkelerini tenkit ederken, harpten yenilgiyle çıkan diğer devletlere tatbik edilmeyen şeylerin, kendilerine reva görüleceğine ihtimal vermeyen Türklerin silahlarını bırakarak, savaşa ara verdiklerini fakat Wilson İlkeleri doğrultusunda muamele edilmediğini yazar. Herkesin hakkının kendisine verilmesi, mahkûm milletlerin istiklâline kavuşması gibi, ulvî maksatların büyük küçük her devlet için yerine

---

23 Henry KISSINGER, Diplomasi, (Çev:İbrahim H.Kurt), Ankara, 1998, s.209.

24 Wilson'un Kongre'de yaptığı konuşmada Türklerle ilgili olan 12'nci madde şudur: "Bugün Osmanlı İmparatorluğu'nda Türklere emin bir egemenlik hakkı tanımak lâzım gelir. Bununla beraber, Türklerin hakimiyeti altında bulunan diğer milliyetler mensublarına da -özellikle Ermenileri kastetmektedir- serbest bir gelişme imkânı verilmelidir. Çanakkale Boğazı, Milletlerarası güvence altında bütün milletlerin gemilerine ve ticaret ulaşımına açık bulundurulmalıdır" Bkz.Fethi TEVETOĞLU, Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar, Ankara, 1988, s.153.

getirileceğinin açıklanmasına rağmen uygulanmadığını vurgular, bilhassa "bu milliyet kaidelerinin mağluplar için olmadığını hakkaniyyet ve adalet şeymelerinden müslümanların istifade edemediklerini" sitemle belirtir[25].

3- Mütarekede Ülkenin İç Durumu

Birinci Dünya Savaşı yıllarında işgal edilen Trabzon'un halkı, işgalin zorunlu kıldığı muhacirlik nedeniyle aldığı yaralardan 24 Şubat 1918'de kurtulur gibi olduysa da, halk yeni bir üzüntü yaşamaya başladı. Savaşın kaybedilmesi ve Mondros Mütarekesi'nin Türkiye aleyhine en olumsuz biçimde kullanılması, yeni ve daha da büyük üzüntülerin yaşanmasına yol açtı.

Mütareke imzalandığı zaman Faik Ahmet Bey Trabzon'da bulunmaktaydı. Hatıralarında, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durumun tablosunu çizen Faik Ahmet Bey, memleketin içine düştüğü durumu dümensiz ve idaresiz kalmış bir gemiye benzetmektedir. Ordunun umumi terhisiyle beraber ülke genelinde bir karışıklık başlamıştı. Azerbaycan'dan, Batum'dan akın akın terhis edilen askerler geri dönüyorlardı. Mağlubiyetin getirdiği sefalet, terhis edilen askerin vaziyetinde açıkça gözlenebiliyordu. Askerler yollarda, izlerde başıboş bırakılmış, uzun yollar yürüyerek, memlekete bu şekilde dönmeye mahkûm edilmişlerdi. Buna rağmen savaştan bıkan, bitap düşen asker harbin bitişinin sevinci dolayısıyla mağlubiyetin doğuracağı olumsuz sonuçları düşünemiyordu[26]. Millet harpten usanmış, terhisi büyük bir nimet olarak karşılıyordu. Hemen herkes sulh olsunda ne olursa olsun fikrindeydi. Harpten zarar görmeyen yok gibi idi. Yalnız belli bir sınıf teşkil eden harp zenginleri için, durum farklı idi. Bu sınıf için, harbin daha senelerce devam etmesinde bir sakınca yoktu. Fakat diğer tarafta sonsuz bir fakr-ü zaruret ve harbin hergün biraz daha artırdığı sefalet ve yürekler acısı ızdıraplarla dolu hayatını yaşayan fakir halk kitlesi, sulhü bir mesih gibi

---

25 Faik Ahmed, "Sulh Muahedenamesine Rağmen Hudud-u Şarkıyyemiz", İstikbal, 6 Haziran 1336/1920, No: 144.

26 F.A.BARUTÇU, Hatıralar (1), s.14.

karşılamakta haklıydı. Harp uzadıkça, o zamanki idarenin gün geçtikçe daha çok hissedilen baskısı altında inleyen ve çok geniş bir sû-istimâl deryası içinde yüzen Türk milleti için feci bir bataklık oluşmuştu. Harp ticaret ve sû-istimâllerine bazı kumandan ve valiler de bulaşmış, para biriktirmek hevesi bu adamları memleket ve vazife kaygısından uzaklaştırmıştı[27]. Şarkta Ordu Kumandanı Vehip Paşa* idi. Bu adamın sû-isti'mâlleri kendisini Rumlarla işbirliğine sürükleyecek iğrendirici bir duruma düşürmüştü. İdare makinesi baştan aşağıya bozulmuş, mesuliyet düşüncesi kalkmış, mülki, askerî, ekseri büyük memurlar, bulundukları bölgelerde birer derebeyi kesilmiş, halk ezici, yıkıcı ve bozulmuş bir idarenin elinde, gücünü kaybetmişti. Muhtelif cephelerde devam eden mağlubiyetlerin doğurduğu maddi ve manevi ızdıraplar, halkın tahammül kabiliyetini büsbütün tüketmişti. Artık herkes sulhü bekliyordu ve sulh istiyordu[28].

Harbin sona ermesinden herkes memnundu. Fakat bu memnuniyet, uzun süre devam etmedi. Mondros Mütarekesi'nin, Türkiye aleyhine en olumsuz biçimde kullanılması, yeni ve belki daha da büyük üzüntülerin yaşanmasına yol açtı. Galip devletlerin işgal kuvvetleri, memleketin her tarafına sokulduktan sonra, yeni vaziyetin doğurduğu feci durum gözler önüne serilmeye başladı. Millet, harp belasından daha beter bir belâ içine yuvarlandığını pek çabuk hissettiren bir esaret havasıyla boğulmaya başladı. Avrupalı galiblerin maksatları çok kötü idi. Türkiye'yi dünya haritasından silip süpürmek istiyorlardı. Hasta adam, artık ölüm döşeğinde son saatlerini yaşıyordu. İtilâf Devletleri'nin Türklere karşı düşüncesi, imha ve taksimden ibaretti. Bu kesinlikle anlaşılmıştı. Ülkedeki vaziyette, düşmanları bu olumsuz tutumunu sürdürmesini kolaylaştırıyordu[29].

---

27 BARUTÇU, Hatıralar (1), s.15.

* Vehip Paşa 1877'de Yanya'da doğdu. Esat Paşa (Bulkat)'nın kardeşidir. Balkan savaşında Yanya savunmasına katılmış, Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale cephesinde kolordu komutanlığı yapmıştı. 1936 İtalyan-Habeş savaşında Habeş ordusunda komutanlık yapmış, 1940 yılında İstanbul'da ölmüştür. Bkz.S. ÖZEL, s.11.

28 F.A. BARUTCU, Hatıralar, (1), s.15.

29 F.A. BARUTÇU, Hatıralar, (1), s.16.

4- İttihat ve Terakki Düşmanlığı

İttihat ve Terakki Partisi'nin ileri gelenlerinin Avrupa'ya kaçmalarından sonra, sarayın, İzzet Paşa Kabinesi'ne karşı aldığı tavır[30], memleket için çok korkunç neticeler doğacak bir mahiyetteydi. İttihat ve Terakki'nin ülkeyi rakipsiz idare etmek isteyen tek parti yönetimi, kanunlara uyan ve namuskâr bir muhalefetin oluşmasına müsait olmayan bir ortam meydana getirmişti[31]. İktidar mevkiinde İttihat ve Terakki'nin yerini tutacak vatanperver bir parti yoktu. İhtiraslarının önüne geçemeyenler, düşmanlarla işbirliği edecek hale düşmüşler, tıyneti bozuk, vatansız bir zümre, meydanı boş bulmuş, saray ile başbaşa vererek memleketin mukadderatını, İngiliz siyasetinin icablarına bağlamak alçaklığını yapmakta tereddüt etmemişlerdi. Bunların harici siyaseti; İngilizlere kayıtsız şartsız teslimiyet, dahili politikaları da milletten intikam almaktan ibaretti[32].

---

30 İttihat ve Terakki Partisi'nin üç lideri Talat, Enver ve Cemal Paşalar ve onlardan sonra gelen kodamanlar, 1918 Kasım'ının ilk günlerinde memleketten kaçmışlardı. Bunların kaçışı Ahmet İzzet Paşa Hükümeti'nin durumunu da sarsmıştı. Hürriyet ve İtilâfçılar Hükümete suçluların kaçmasına göz yumdu diye çatıyorlardı. (Sebahattin SELEK, Anadolu İhtilâli, I, İstanbul, 1987, s.87-88).

31 Ali Birinci'nin, İttihat ve Terakki Partisi'nin ülke idaresini değerlendirmesinde aynı tesbit göze çarpmaktadır. Buna göre; İttihat ve Terakki Partisi kendi dışında olan ve kontrolü altında bulunmayan bütün cemiyetlere ve fırkalara gayri meşru ve lüzumsuz birer varlık gözüyle bakmış ve hayat hakkı tanımamıştır. (Ali BİRİNCİ, Hürriyet ve İtilâf Fırkası, İstanbul, 1990, s.227.

32 F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (1), s.16.

Padişah Vahdettin, İngilizlerle bir pazarlığı girmek istemiştir. Bu pazarlığa göre İngilizler iç siyaset tepkilerine karşı gerektiği zaman silahlı olarak Vahdettin'i destekleyecekler ve onun halifeliğini tanıyacaklardı. Buna karşılık Vahdettin, İttihat ve Terakki'ye karşı şiddetle harekete geçecek ve en azından bu konuda tamamen İngilizlerin emrine girecekti. İngilizler ise bu türlü bir bağlantıya girmeden Vahdettin'i ve Babıâliyi kullanmak istiyorlardı. Bu konuda amaçlarını gerçekleştirmek için yeniden örgütlenmekte olan Hürriyet ve İtilaf partisini yanlarında buldular. Bunlar, İttihat ve Terakkililerin hemen ve karşılıksız olarak tutuklanmalarını ve cezalandırılmalarını istiyorlardı. Bkz. Sina Akşin, İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, Mutlakiyete Dönüş, I, İstanbul, 1992, s.149-150.

Bu görüş ve düşünceleri, ihtiraslarının tatminine uygun gören ve İttihat ve Terakki Partisi'nden huzursuzluk duyan ne kadar insan varsa hepsi iktidar mevkiine gelenlerle beraber olmuşlardı[33].

İstanbul'da bir intikam Divan-ı Harbi vücuda getirildi[34]. "Ermeni nakil ve tehciri lie alâkalıdır" diye, birçok İttihatçı suçlanıp tevkif edildi. İttihatçı olmak tehcir işleriyle bir insanı ilgili kılmak için, kafi görülüyordu. Trabzon'da da bu şekilde takibat başlamıştı. Hükümet taraftarı gazeteler harici bırakmış, hep dahil ve dahildeki vatandaşları cezalandırmaya yönelik davranışlarla İstanbul Hükümeti'ni teşvik etmeye ve cesaretlendirmeye uğraşıyorlardı. Sözde harp sorumlularını ayırmakla, İtilâf Devletleri'nin, Türkiye hakkındaki intikamcı hislerinin değiştirilmesinin mümkün olacağını ileri sürüyorlardı. Faik Ahmet Bey'e göre; bu beylik bir bahane idi. Hakikatte, Hürriyet ve İtilafçılar milletten intikam alıyorlardı[35].

---

33 F.A.BARUTÇU, Hatıralar (1), s.16.

"İttihatçı hükümetlerin bir devamı sayılan Ahmet İzzet Paşa Kabinesi tasfiye edilmiş, Tevfik Paşa kabinesi kurulmuştu. Böylece İttihat ve Terakki aleyhtarlarının faaliyeti daha da artmıştı. Meclisin 21 Aralıkta padişah iradesiyle feshedilmesi üzerine artık İttihatçıların hiçbir dayanağı kalmamıştı. Harp suçlusu, tehcir suçlusu, iaşe suistimali suçlusu İttihatçıların yakalanıp hesap sorulması zamanı gelmiştir. İttihat ve Terakki iktidarı zamanında şu veya bu sebeple özellikle Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesi ve hükümet darbesi teşebbüsü vesileleriyle hapse mahkûm olan, sürgüne gönderilen, memleket dışına kaçan siyaset adamlarının hepsi, şimdi faaliyettedirler. İntikam hissi iliklerine kadar işlemiş olan bu zümrenin yanında başta İngilizler olmak üzere bütün galip devletler, Ermeni ve Rum siyasetçiler, kendilerini mağdur sayan Türk siyasetçiler ve askerler, hükümet ve padişah aynı arzu ile yanıyorlardı". Bkz. S.SELEK, Anadolu İhtilali, I, s.90-91.

34 8 Ocak 1919'da tehcir suçları için divan-ı harbler kuruldu. 30 Ocak'ta İttihatçıların tevkifine başlandı. S.SELEK, Anadolu İhtilâli, I, s.92. Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi Halil Menteşe'nin Anıları, İstanbul, 1986, s.234.

35 İttihat ve Terakki düşmanlığının bayraktarlığını yapan Hürriyet ve İtilaf Partisi 21 Kasım 1911'de İstanbul'da kurulmuştur. İttihat ve Terakki Partisi döneminde Mahmut Şevket Paşa'yı bir suikast sonucu öldüren Hürriyet ve İtilafçılardan bir kısmı, bu olaydan sonra memleket dışına kaçmış ve bir kısmı da sürgüne gönderilmişlerdir. Mütareke devresine kadar faaliyette bulunamamışlardır. Mütareke ile beraber İttihat ve Terakki Partisi'ni yıkmak, intikam almak

Faik Ahmet Bey'in hatıralarında yer aldığı üzere, İstanbul'daki hükümet zayıf ve acz içindeydi. Galip devletlerin merhametine sığınmaktan başka yapılacak hiçbir şeyin olmadığına kanaat getirmişti. İtilâf Devletleri'nin düşüncelerini, Türkler lehine çevirmek, Türk milletine karşı merhametlerini sağlamak hayaliyle, savaş sorumlusu olarak gördükleri İttihatçıları cezalandırmak, yani Türk'ü Türk'e boğdurmak, gaflet ve miskinliğine düşmüş, akıl ve iradelerini kaybetmişlerdi. Osmanlı Devleti'nin ileri gelenleri, memleketi düşünecek halde değillerdi. Sadece, kuvvet ve ilham aldıkları sarayı düşünüyorlar, oradan aldıkları emirlerle hareket ediyorlardı. Sarayın ise, kendi mevcudiyet ve saltanatını kurtarmaktan başka bir düşüncesi yoktu. Tevfik Paşa, kabinesine meclisi feshettirdikten sonra, bir müddet ikinci bir meclis seçimine yanaşılmadı. Bu suretle ortada, yalnız bir saray ve ona bağlı olanlardan meydana gelen hususi bir kabine kalıyordu[36].

Böylece milletin tam manasıyla ve her surette yalnız ve dağınık bir hale ve sesini işittirecek teşkilatlardan mahrum bir vaziyete getirilmek istendiği aşikârdı.

Memlekete bağlı, vatanın tükenme tehlikesi karşısında vatandaşlar arasında bir birlik meydana getirmek için çalışan aydınlar, hışım ve gazapla takip ediliyorlardı. Bu yalnız İstanbul'da değil, diğer vilayetlerde de aydınlara yöneltilen bir yıldırma ve pasif duruma düşürme hareketiydi. İngilizler böyle istiyordu. Saray da onların emirlerini yerine getirmeye uğraşıyordu[37].

Tevfik Paşa'nın 3 Mart 1919'da istifası üzerine 4 Mart 1919'da Damat Ferit Paşa'nın Sadrazam olması bu tutumu daha da sertleştirdi[38]

---

için iktidara geldiler. Bkz.Tarık Zafer TUNAYA, Türkiye'de Siyasi Partiler, İstanbul, 1952, s.316. Cemal Paşa, Hatırat, İstanbul, 1996, s.38-39.

36 F.A. BARUTÇU, Hatıralar (1), s.5.

37 F.A. BARUTÇU, Hatıralar (1), s.6.

38 Damat Ferit Paşa'nın iktidara gelme sebepleri arasında; onun padişah gibi İttihatçılarla büyük bir düşmanlık duygusu içinde bulunmasını, İngilizlerle arasının çok iyi olduğunun kabul edilmesini katmak gerekir. S.TANSEL, I, s.82.

III-AZINLIKLARIN FAALİYETLERİ

1- Trabzon'un Rumlar Açısından Önemi ve Rumların Faaliyetleri

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra, İtilaf Devletleri'nin İstanbul'a gelişi ile Rumlar için "Büyük Yunanistan'ı" gerçekleştirmek olanağı doğmuştu. 1814 yılında kurulmuş bulunan "Etniki Eterya" Cemiyeti "Megalo İdea" için çalışmış ve 1829'da Yunanistan, İngiltere, Fransa ve Rusya sayesinde bağımsızlığını kazanmış, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş döneminde her fırsattan yararlanarak topraklarını genişletmişti[39]. Girit başta olmak üzere, Ege adalarını, Batı Anadolu adalarını ve Balkan Savaşı'nda da Selânik dahil Makedonya'nın büyük bir kısmını ele geçirmişti.

İstanbul Rumlarının taşkınlıkları yanı sıra kurula, gizli Rum cemiyetleri kurularak "Büyük İdeal" için çalışmaya başladılar. Bunların en önemlisi "Mavri Mira" Cemiyeti idi. Doğrudan Yunan Hükümeti'nin maddi ve manevi desteği ile bu cemiyet Fener Patrikhanesi aracılığı ile büyük destek bulmuştu. Rum okullarının izci örgütlerini de emrine alan cemiyet, Rumları silahlandırıp tedhiş hareketleri yapıyordu. Yunan Kızıl Haç'ı ve Göçmenler Komisyonu da bu cemiyetle çalışmaktaydılar. İstanbul ve Trakya'da birçok cinayet ve ırza geçme olayları yaparak, anarşi yaratan cemiyet, Ege ve özellikle Anadolu'da Pontusculuğu destekliyordu.

Bu cemiyetin yanı sıra, onun desteğini gören diğer bir cemiyet te "Pontus Cemiyeti" idi. Rize'den İstanbul'a kadar uzanan kıyı şeridinde özellikle merkez Samsun, Trabzon olan yörede bir Pontus Devleti kurmak istiyordu[40].

Anadolu'nun Karadeniz kıyılarında Pontus Rum Devleti'nin kurulması tasarısı XIX.yüzyılın ilk yarısına kadar uzanmaktadır. Etnik-i Eterya'nın doğuşu, Yunan ayaklanması ve Yunan devletinin kurulması, bu tasarının başlangıç yıllarını

---

39 Murat HATİPOĞLU, "Elefterios Venizelos'un 1910 Yılında İktidara Gelmesiyle Megali İdea'nın Kazandığı Yeni Karakter", Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri, Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri, Ankara, 1986, s.456.

40 Hüseyin IŞIK, "Anadolu'da Yunan Mezalimi", Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri, Üçüncü Askeri Tarih Semineri, Ankara, 1986, s.377-378.

oluşturmaktadır. 1856'daki Islahat Fermanı, mühim aşamaların meydana gelmesine sebep olmuştu. Daha sonraları kurulan cemiyetlerle Pontus teşkilâtı genişletilmiştir. II. Meşrutiyet'in ilanı ile İstanbul'daki Rum Ortodoks Patrikhanesi de faaliyetlerini artırmış, Trabzon Vilâyeti'nin her tarafında halkı bilgisizlikten kurtarmak ve bu konuda aydınlatmak amacıyla okullar açtırmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'na kadar Pontus Rum Devleti'nin kurulması, bir fikir halindeyken, bundan sonra çetecilik hareketleri şekline dönüşmüş, Rus işgali sırasında Trabzon'da, Yunanlılık ve Pontus hareketi açığa çıkmıştır.

Pontus meselesi, dış kaynaklı iki faktörden kaynaklanmıştır. Bunlardan biri kilisenin taassubu, diğeri de Avrupalıların entrikalarıydı. Yunanistan ve Patrikhanenin amacı; Rumları ayaklandırmak ve ülkede karışıklık çıkararak Avrupa'nın müdahalesini sağlamaktı.

Pontus Meselesi Mondros Mütarekesi'nden sonra da yine aynı güçler ve aynı yöntemlerle ortaya atılmıştır[41]. Rumların Pontus hükümetini kurmak için, Osmanlı Hükümeti'nin, Osmanlılara tabi olan Rumların seyahatlerinde serbesti tanıyan kararından da yararlanarak nüfuslarını artırmaya çalışıyorlardı[42].

Böylece Trabzon ve yöresi, azınlık bol Rum nüfusuyla Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra da Yunan deniz ticaretinin aradığı ve faydalandığı bir bölge olmuştu. Venizelos'a göre; Ermenistan ve Gürcistan ile işbirliği yaparak büyük bir devlet kurduktan sonra, müslümanlara ve gereğinde Rus emperyalizmine karşı sağlam bir set oluşturulacaktı. Yunanistan'ı, bu konuda, İtilaf Devletleri teşvik ediyor ve destekliyordu.

Faik Ahmet Bey'e göre, Trabzon, Giresun ve Samsun Rumları, Pontus hülyası arkasında faaliyete geçmişlerdi. Amaç ve çalışmalarında Yunan Başbakanı Eleftherios

---

41 İtilâf Devletleri'nin Mondros Mütarekesi'ne koydukları 7. ve özellikle 24'ncü maddeden amaçları Pontus ve Ermeni komitelerini harekete geçirip, kargaşa çıkartarak, Doğu Anadolu'yu işgal ettikten sonra, içte bir Ermenistan, sahilde de bir Pontus Devleti kurmaktı. İngilizler işgalleri esnasında Karadeniz kıyılarında kurulacak Pontus Devleti'ni de dikkate almışlardı. Bkz. S.ÖZEL, s.35; Fethi Okyar, Üç Devirde Bir Adam, (Yay Haz.Cemal Kutay), İstanbul, 1980, s.265.

42 B.O.A, D.H/Ş.F.R., 92-310, 92-319, 92-330,

Veniselos'u Faik Ahmet Bey'in deyimiyle "hâyal ufuklarını aydınlatan büyük bir umut kaynağı olarak görüyorlardı[43].

Trabzonlu Rumlar vaziyetlerini değiştirmişlerdi. Yunanistan Trabzon'a bir Salib-i Ahmer Heyeti göndermişti. Doktor ve zabitandan meydana gelen bu heyet; Trabzon ve yöresinde Rumluk hareketini idare edecek ve Rumları silahlı bir ayaklanmaya karşı hazır bulunduracaktı[44].

Metropolit Hrisantos, başta Paris Konferansı olmak üzere birçok toplantılara katıldı. 2 Mayıs 1919'da Paris Barış Konferansı'na Pontusla ilgili bir muhtura sunarak, İtilaf Devletleri ile Yunanistan'ın desteğini sağlamaya çalıştı. Ne var ki, aynı konferansta Trabzon'un Ermenistan'a verilmek istenmesi herşeyi alt üst etmişti. Venizelos'un Batı Anadolu'da uygulayacağı Enosis'e karşılık, Trabzon'u Ermenilere bırakmaya razı olması Hrisantos'u ve birtakım diplomatik manevralara sevketti. İtilaf Devletleri'nden beklediği desteği bulamayan Hrisantos, Trabzon'a dönüşünde; buranın Türklere ait olduğundan ve Türkler ile Rumların dostça birlikleri yaşamaları gerektiğinden söz eden demeçleri Müslüman Türk kesimi arasında hayret ve şüphe uyandırdı. Dönüşünde Faik Ahmet Bey'le yaptığı görüşmede üç noktaya ağırlık veriyordu: Trabzon'da bir Ermeni idaresi kurulması imkansızdır ve buna hiçbir hakları yoktur. Türk ve Rumların müşterek olarak yaşamaları kendi menfaatleri gereğidir. Son olarak bütün unsurların birlikte çalışarak bir "Anadolu Medeniyeti" yaratmaları gereği[45].

Hrisantos'un bu temenni ve önerilerinde samimi olmadığı, çok geçmeden Batum, Tiflis ve Erivan'a yaptığı gezilerden sonra anlaşılacaktı. Trabzon metropolitliği esnasında o günlerde zaman ve zemine göre hareket etmeyi daha uygun görmüş ve

---

43 F.A.BARUTÇU, Hatıralar (1), s.10.

44 F.A.BARUTÇU, Hatıralar (1), s.10.

Yunan ordusu subaylarından Albay D.Katenyotis, Venizelos tarafından görevlendirilmiştir. Durumu yerinde tesbit etmek ve Pontus Rumlarını askeri birlikler halinde teşkilatlandırmak üzere Batum ve Tiflis'te bulunmuştur. Bkz. Dimitri KİTSİKİS Yunan Propagandası, İstanbul, 1963, s.33.

45 Hrisantos'un Faik Ahmet Bey'e verdiği demeç için Bkz. Mesut ÇAPA, Pontus Meselesi Trabzon ve Giresun'da Milli Mücadale, Ankara, 1993, s.34.

zaman kazanmak için bazı hesaplar içine girmiştir. Birlikten beraberlikten bahseden Hrisantos'a inanmak oldukça güçtü. Zira, Batı Anadolu'da soydaşlarının cüretkâr bir şekilde Yunan siyaseti hizmetinde çalıştığı bir devirde, Anadolu'nun bir başka köşesinde onun, barışsever bir hava içerisinde kardeşçe yaşama prensibini savunmaya girişmesi, şüphesiz Yunanistan ve Patrikhane'den aldığı bir direktif gereğiydi. Nitekim şüphelenmekte haklı olan Faik Ahmet Bey, Hrisantos hakkındaki düşüncelerine hatıralarında şöyle yer veriyordu:

"Metropolit Hrisantos Rum davasının Avrupa'da müdafaasını yapmak için Paris ve Londra'ya gidip geliyordu[46]. Harp içinde kendisini, III. Ordu Kumandanı olan Vehip Paşa'ya himaye ettirmeyi bilen, mütarekeden sonra yüzündeki maskeyi çıkararak gerçek hüvviyeti ile kendini gösteren bu papazın her gidip gelmesinde; Pontus krallığından kendilerine miras kaldığına inanan Rumların yaptıkları taşkın gösteriler, Trabzon'un vatanperver, milliyetperver halkını bıktırıp usandırmıştı. Bunlar Trabzon'un Pontus krallığından kendilerine miras kaldığına inanıyorlardı."[47]

2- Ermenilerin Faaliyetleri

18 Ocak 1919'daki Paris Barış Konferansı'nda, Trabzon üzerinde Ermeni emellerinin bulunduğu anlaşılmıştır[48]. Ancak, Ermeniler Trabzon'da diğer doğu illerindeki azınlık Ermeni nüfusundan çok az olduklarını bildikleri için mütareke döneminde çetecilik faaliyetlerinde bulunmuş, dışardan göçmen getirerek, Ermeni nüfusunu arttırmaya çalışmışlardır[49].

---

46 İstanbul. Patrikhanesi Rum emellerini savunmak amacıyla Paris Barış Konferansı'na bir heyet göndermeyi kararlaştırmış ve bu heyete Hrisantos'u üye olarak seçmişti. Hrisantos yerine vekil olarak Kofidi'yi bırakarak Paris'e hareket etmiştir. C.BAYAR, VIII, s.102.

47 F.A. BARUTÇU, Hatıralar (1), s.10.

48 Enver Ziya KARAL, Osmanlı Tarihi, VIIII, Ankara, 1983, s.326.

49 S, ÖZEL, s.48.

Ermeniler, Paris Barış Konferansı'na sundukları "Büyük Ermenistan" projesinde; Trabzon üzerinde hak iddia etmişler ve bu konuda Yunanistan'la anlaşmışlardır. Fakat, Pontuscu Rumların, tepkisiyle karşılaşmışlardır.

3- Ermeni-Rum Rekabeti ve Trabzon'un Pazarlık Konusu Edilmesi

İki azınlık yukarıda bahsedildiği üzere Trabzon'un asıl sahiplerini unutmuş, rekabet etmeye başlamışlardır[50]. Vilâyât-ı Şarkıyye'nin Ermenistan olacağı söylentilerine karşılık, Ermeniler, faaliyetlerini artırıyor, İtilaf Devletleri'nin yetkili ileri gelenlerinden vaatler alıyorlardı[51].

Trabzon, Rumlarla Ermeniler arasında pazarlık konusu olmuştu. Trabzon'un, ne Rumlara ne de Ermenilere ait olmadığını, tamamen bir Türk Vilâyeti olduğunu savunan Faik Ahmet Bey'e göre; Ermeniler, Vilâyât-ı Şarkıyye'de büyük bir Ermenistan teşkili hülyasına, Trabzon'u bir iskele olarak katıyorlardı. Trabzon, Rumlarla Ermeniler arasında taksim edilemiyordu[52]. Trabzon'un asıl sahipleri unutulmuş, Türk mevcudiyeti Rumların da, Ermenilerin de nazarından silinmiş gibi idi[53].

Vaktiyle İttihat ve Terakki'nin mebusu olan, ittihatçılığıyla iftihar ettiğini söylemek için daima bir vesile arayan, Rum davasının hararetli propagandacısı olan

---

50 S, ÖZEL, s.50.

51 F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (1), 10.

Büyük devletler Ermeni halkıyla samimi bir şekilde ilgilenmemekte, Ermenileri diplomasi oyununda kukla gibi oynatıp, Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışmak için kışkırtmak amacındaydılar. Bkz. S.R.SONYEL, Türk Kurtuluş Savaşı..., I, s.26.

52 Venizelos, Ermenilerin hasret çektikleri "Denize Çıkış" temin etmek için Trabzon vilâyetini Ermenilere bırakmayı kabul ettiği 30 Aralık 1918 tarihli muhtırasında; Rumları hayal kırıklığına uğratmıştır. Ancak Rumlar, Ermenilerin Trabzon'da azınlıkta olmaları nedeniyle bunu kabul etmemişlerdir. Bkz. Gotthard JAESCHKE, Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri, (Çev. Cemal KÖPRÜLÜ), Ankara, 1991, s.56.

53 F.A. BARUTÇU, Hatıralar, (I), s.10.

Kofidi'ye;[54] "Türk mevcudiyetini ihmal etmelerinin bir gün hesaplarını alt üst edeceğinden" söz edildiği zaman, "Türkler Trabzon'da ekalliyettedir. Rusya'daki Rumları getireceğiz, ekseriyet elimizde bulunacaktır. Hangi Türk mevcudiyetinden bahsediyorsunuz?" yolunda küstahça olduğu kadar manasız ve ölçüsüz konuşmasından, o zamanki Rum taşkınlığının hangi hesap ve hülya arkasından idare edildiğini anlamamak mümkün değildi[55].

Faik Ahmet'in tekrarladığı gibi, Rumlar Türk mevcudiyetini unutuyorlardı. Karşılarında yalnız Ermeni rekabeti vardı. Nitekim Ermeniler ile uyuşmak lüzumu kendilerine onlar tarafından aşılanmıştı[56]. Hrisantos bu maksatla Erivan'a bir seyahat yaptı, ardından Avrupa'ya gitti. Orada kapı kapı dolaşıp davasını yürütmeye çalıştı durdu. Şayet Trabzon'a tekrar dönecek olsaydı çıkmak için imkân bulamayıp[57], son seyahati Amasya İstiklâl Mahkemesi'ne[58] olacaktı. Yine, Faik Ahmet Bey'in yorumuyla;

---

54 Trabzon teşkilatının önde gelenlerinden olan Kofidi. Meclis-i Mebusan'da belli dönemlerde Trabzon mebusluğu yapmış, Türk dostu olarak tanınmıştı. Kofidi hünerli iki yüzlülerden biri olup, yıllarca Türk dostluğunu başarıyla oynamıştır. Bkz.Pontus Meselesi, (Yay.Haz.Yılmaz KURT), Ankara, 1995, s.81.

Celal Bayar hatıralarında; Trabzon Mebusu Kofidi'yi İstanbul'da Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru tanıdığını, kendisine uzun uzun İttihat ve Terakki'den bahsettiğini dostça sözleriyle üzerinde iyi tesirler bırakmaya çalıştığını yazmıştır. Bkz. C.BAYAR, VIII, s.102.

55 F.A. BARUTÇU, Hatıralar, (1), s.11.

56 Paris Barış Konferansı'na verdiği muhtırada, Trabzon konusunda Ermeniler lehine feragat eden Venizelos, kendisini ziyarete gelen İstanbul Rum Patrik Vekili Dioteos'un başkanlığındaki heyete; Ermenilerle Rumlar arasında doğabilecek anlaşmazlıklardan Türklerin yararlandığını, bundan dolayı öyle bir mücadeleden kaçınmak gerektiğini hatırlatmıştı. Bkz. S.ÖZEL, s.49.

57 Hrisantos, Türkler tarafından idama mahkum edildiği için Anadolu'daki yenilgiden sonra Yunanistan'a sığınmıştır. Bkz. D.KİTSİKİS, s.335.

58 Diğer İstiklâl Mahkemeleriyle beraber kurulan Sivas İstiklâl Mahkemesi'nin davalarından birini de Pontusçuluk teşkil ediyordu. Fakat mahkeme genellikle Amasya'da çalıştığı için resmi kayıtlara dahi adı Amasya İstiklâl Mahkemesi olarak geçmiştir. Bkz. Ergün AYBARS, İstiklâl Mahkemeleri, (1920-1927), I, II, İzmir, 1988, s.85-86.

Hrisantos, diğer arkadaşlarını Amasya yolunda yalnız bırakmakla onlara da nankörlük etmişti[59].

Bütün bunlara rağmen, dışarda, Yunanistan ve Avrupalıların entrikaları, içerde, Patrikhanenin propaganda ve faaliyetleri Türkleri yıldırmaya, Türk varlığını yok etmeye yetmeyecektir. Pontuscu Rumları kendilerine Ermenileri engel görüp, Trabzon'un asıl sahibi olan Türkleri ciddiye almamakla nasıl olsa bir gün büyük bir yanılgıya düştüklerini anlayacaklardır[60].

---

59 F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (1), s.11.

Kofidi ile birlikte Pontus Komitesi heyet üyeleri tevkif edilerek Amasya İstiklâl Mahkemesi'ne sevkedilmişlerdir. Bkz. S.ÖZEL, s.234.

60 F.A.BARUTÇU, Hatıralar (1), s.11.

B- TRABZON VE YÖRESİNDE MİLLİ UYANIŞ VE MİLLİ MÜCADELE HAREKETLERİNİN BAŞLAMASI

I- TRABZON MUHAFAZA-İ HUKUK-U MÜDAFAA-İ MİLLİYE CEMİYETİ'NİN KURULUŞUNA KADAR YAPILAN FAALİYETLER

1-İstikbâl Gazetesi'nin Çıkarılmasının Sebepleri

Canlı bir ticaret merkezi olma özelliğini yüzyıllar boyunca koruyan Trabzon'da, güçlü bir müslüman eşraf vardı. Yörenin köklü aileleri, siyasal yaşama etkin bir biçimde katılıyor, çocuklarına yüksek öğretim yaptırıyorlardı. Kısacası, yörede çıkarlarının bilincinde olan bir eşraf aydın katmanı vardı. Trabzon'un zengin eşraflarından Hacı Ahmet ve Trabzon'un aydınlarından olan oğlu Faik Ahmet Bey de bu elit tabakanın içinde bulunmaktaydı.

Yöredeki Pontus eylemlerinin giderek artması ve eşrafın çıkarlarına zarar veren bir noktaya gelmesi, Trabzon eşraf ve aydınlarını harekete geçirdi. Rum eşrafı, Pontus devleti kurmak için yoğun bir diplomatik ve propaganda faaliyetine girişmişti. Bunlara karşı, başlangıçta, yöre halkının sesini duyuracak ne bir cemiyet ne de herhangi bir gazete mevcut değildi. Örgütlenme yolunu seçenlerin, kurulacak cemiyetin sözcülüğünü yapacak, amacını açıklayacak bir gazeteye şiddetle ihtiyaçları vardı.

Milli davaya gönül veren Trabzon aydınlarından Faik Ahmet Bey'i, İstikbâl gazetesini çıkarmaya sevk eden sebeplerin başında şüphesiz ki Trabzon'un ve bütün Anadolu'nun o günkü olumsuz durumu gelmekteydi.

Daha önce belirttiğimiz gibi, mütareke döneminde, Trabzon'da olduğunu belirten Faik Ahmet Bey hatıralarında; Trabzon'un mütarekeden sonraki vaziyetinin bir müddet sakin geçtiğini yazmaktadır. Çünkü bu süre içerisinde, vilayet memurları henüz değiştirilmemişlerdi[61]. Damat Ferit Paşa iktidara gelinceye kadar, yüksek dereceli

---

61 Vahdettin'in padişah olduğu günlerde tahta çıktığını açıklayacak olan yazıya eklenen hükümler arasında; devlet hizmetinde çalışacak olanların namuslu kimselerden seçilmelerini, kanuni bir sebep olmadıkça kimsenin işinden uzaklaştırılması veya değiştirilmesi yoluna gidilmemesi hükümleri eklenmiştir. S.TANSEL, I, s.4-5.

memurlar yerlerinde kalmıştı. Fakat bu arada vilayetin durumunu merkeze fena gösterecek bazı kimseler türemişti. Bu haris kişiler, manzarayı bulanık gösteriyor Trabzon'u karıştırmak için uğraşıyorlardı[62].

Mütarekeden biraz evvel, İzmit Dâr'ül eytâm'ındaki memuriyetinden azledilmesinden dolayı, İttihatçılara muhalefete başlayan Eyüpzâde Ömer Fevzi[63], Trabzon'a gelmiş "Selâmet" isminde bir gazete yayınlamaya başlamıştı. Ömer Fevzi'nin yayınları, İstanbul'da çıkan ve Anadolu'ya karşı düşmanca tavırlarıyla cephe alan[64] Peyam ve Sabah gazetelerinin İttihatçılara yaptıkları hücumları destekliyordu. Ayrıca gazete; Trabzon'daki İttihatçıların rahat ve huzur içinde bulunduklarını merkeze devamlı haber veriyordu. Dahası yayınları kendisinden ve hizmet etmek istediği zümreden başka bir de Trabzon Rumlarını memnun ediyordu. Çünkü Trabzon Rumları, Türkler arasındaki nefretin derinleşmesinden kuvvet alacak bir gaye arkasında yürüyorlardı. Pontus hülyasının gerçekleşmesi için Türk mevcudiyetinin, kuvvet ifade edemeyerek düşkün bir hale gelmesi, onların en büyük arzuları idi. Faik Ahmet Bey; Rum ve Ermenilerin bu duygu ve düşüncelerine hizmet eden, Türkçe yazılan ve Türk adını taşıyan kalemlerin aralarında bulunduklarını[65] üzüntüyle ifade ederken, milletine milli benliğimize darbelerin indirildiği o günlerde, Türklerin kalem kavgalarına girişmesine, halkın duygularının sömürülmesine karşı çıkıyor; vaziyetin hakikaten çok feci olduğunu, bu duruma az çok milli hisler ve kalbinde ufak bir vatan sevgisi olan kimselerin içinin

---

62 F.A. BARUTÇU, Hatıralar, (1), s.17.

63 Ömer Fevzi Eyüboğlu Trabzon'un Maçka ilçesindendir. Yüksek öğrenimini Dar-ül-Fünûn Hukuk Fakültesi'nde tamamlamıştır. Yazıları Trabzon, İstanbul gazete ve dergilerinde yayınlanmıştır. 15 Kasım 1918'de Trabzon'da "Selamet" gazetesini çıkarmağa başlamıştır. Erzurum Kongresi'ne Sürmene Delegesi olarak katılmıştır. Mustafa Kemal Paşa ve Erzurum Kongresi aleyhindeki yazı ve tavırlarından dolayı Kâzım Karabekir Paşa'nın yakalatacağından korkarak, İstanbul'a kaçıp, Balıkesir'de "İrşad" gazetesinin yazı işleri müdürü oldu. Bu gazetede de aynı tarzda yazılarından dolayı Fransa'ya kaçtı ve 150'likler listesine alındı. 1951 yılında Ankara'da öldü. Bkz. Hüseyin ALBAYRAK, Trabzon Basın Tarihi, Ankara, 1994, s.35.

64 F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (1), s.17.

65 Anadolu'da yabancı çıkarlarına hizmet eden tek tük de olsa gazeteler mevcuttu. Yücel ÖZKAYA, Milli Mücadele'de Atatürk ve Basın (1919-1921), Ankara, 1989, s.13-14.

yandığını yazıyordu. Bu halin akıbeti ne olacaktı? Herkes bunu düşünmekten elemliydi[66].

Bir başka neden ise; Trabzon'da Selâmet'ten başka iki Rum gazetesi daha yayınlanıyordu. Bunlardan biri, Metropolithane tarafından yayınlanan Epuhi ismindeki halis Yunanlı gazetesiydi. Bu gazete; Türklerin Trabzon'da hakkı olmadığından, Trabzon'un Rumluğun merkezi olduğundan, tarihin sesini işitmek zamanı geldiğinden bahsedecek kadar ileriye gitmişti. Diğer gazete ise Farosianedolis idi[67].

Rumca gazetelerin yayınları, merkezi Trabzon olan bir Pontus Rum Devleti'nin kurulması hedefine yönelikti. Her ne kadar vilayet makamının konu üzerinde dikkati çekilmişse de, Rumca bilen kimse olmadığından gazetelerin makaleleri dahi tercüme edilemiyordu. Yapılsa da müdahaleye cüret edilemiyordu[68].

Bu iki gazetenin, bütün yayınlarını, merkezi Trabzon olan bir Pontus Rum Devletinin kurulması hedefine yönelttikleri günlerde, millî hakları savunacak bir Türk gazetesinin bulunmayışı büyük bir eksiklikti. Özellikle Avrupa'da yoğunlaşan ve etkili olan Rum ve Ermeni propagandasına karşı koyabilmenin yollarından biri ve en etkili olanı yayın yoluyla mücadeleydi.

Bu şartlar altında Trabzon'da halkın vatan perverane sesini duyuracak, kamuoyuna, vahdet-i milliye tesisi lüzumunu telkin edecek, halkı birbirine düşürmeye yönelik hainane emellere karşı koymaya çalışacak bir teşkilata şiddetle ihtiyaç vardı[69].

2- İstikbâl Gazetesinin Çıkarılması İçin Yapılan Çalışmalar

Askerlik dönüşü memleketini böyle bir durumda bulan Faik Ahmet Bey, bu duygu ve düşüceler içinde bazı arkadaşlarıyla birkaç toplantı yaptı. Görüşmeler sonunda ilk iş olarak, bir gazetenin çıkarılmasına karar verildi.

---

66 F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (1), s.18.

67 F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (1), s.18.

68 F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (1), s.18; S.ÖZEL, s.54.

69 F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (1), s.18.

Mustafa Reşit Tarakçıoğlu* hatıralarında görüşmelerin yapıldığı bu toplantılardan birine değinerek İstikbâl'in çıkarılma kararından şöyle bahsetmektedir.

"30 Ekim 1918 günü akşamı çok karanlık ve yağmurlu bir gecede, Hacı Kasım Mahallesi'nde bir evde toplantı yapılmıştır. Toplantıda İttihat ve Terakki Fırkası Trabzon İl İdare Heyeti Başkanı Barutçuoğlu Ahmet oğlu Faik Ahmet, damadı Zeynelabidin, İttihat ve Terakki Fırkası İl İdare üyelerinden Hafiz Mahmut ve Halim, Trabzon Lise Müdürü Rıfkı, Edebiyat Öğretmeni Mehmet Murat, Sultani İptidai Kısım Müdürü Murat Hulusi ve Hacı Ali Hafizoğulları vardı. Toplantıya başkanlık eden Barutçuoğlu Ahmet Efendi toplanmalarının sebeplerini açıklarken, muhacirlikten dönenlerin perişan halde bulunduklarını, yiyecek, giyecek ve hastalık sıkıntıları içinde olduklarını, okul ve öğretmen bulunmadığını ileri sürerek memleketin evladı olarak halkın dertlerine çare bulmalarını istemiştir.

Anlatılan konular üzerinde durulduktan sonra asıl maksada gelinerek, hakimiyet ve istiklâlin tehlikede olduğunu belirtip daha sonraki görüşmeler, hep memleketin müdafaası üzerinde olmuştu. Böylece siyasi örgütlenmenin gerekli olduğu hakkında düşünce birliğine varılmış, görüşmeler gece yarısına kadar sürmüştü. Son olarak Faik Ahmet Bey, Zeynelabidin, Mustafa Reşid, Mehmet Murat Beylerle beraber kamuoyunun müdafaaya hazırlanması için siyasi bir gazetenin çıkarılmasına karar verildi."[70]

---

* Eğitimci, gazeteci, siyaset ve devlet adamı olan Mustafa Reşit TARAKÇIOĞLU, Trabzon'da doğmuştur. Yedek subay olarak Erzincan'da Faik Ahmet Bey ile beraber bulunmuşlardır. Yine Türk Ocağı ve Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'nde birlikte çalışmışlardır. Çeşitli okullarda öğretmenlik ve idarecilik yapmış Trabzon milletvekiliyken, Karadeniz Teknik Üniversitesi'nin Trabzon'a kazandırılmasını sağlamış 1969'da ölmüştür. H.ALBAYRAK, Trabzon Basın Tarihi, s.31.

70 Mustafa Reşit Tarakçıoğlu'na göre; bu toplantının asıl amacı Faik Ahmet Barutçu Bey'i bir gazete ve matbaa sahibi yapmaktı. M.R.TARAKÇIOĞLU, s.39-40.

Gazete çıkarmak için seçilmiş olanlar iki gün sonra Zeynelabidin Bey'in Ortahisar Mahallesi, Çiftehamam Sokağı'ndaki babaevinde tekrar toplandılar ve tahrir heyetini kararlaştırdılar[71].

3- Tahrir Heyetinin Oluşturulması

Faik Ahmet Bey, Tahrir Heyeti'nin kimlerden ve nasıl oluştuğunu şöyle anlatmaktadır:

"Bu gazeteyi kimlerin neşredeceği düşünüldü. İlk akla "Meşveret Gazetesi* geldi. Elde hazır bir de imtiyaz vardı. Fakat Meşveret, İttihat ve Terakki'nin mürevvic-i efkarı olarak intişar etmiş bir gazete olarak tanınmış bulunduğundan, bunun tekrar neşri, arzu olunan gayeyi te'minde müessir olamayacağı düşünüldü. Başka bir gazete neşredilmeliydi. Ve bu gazetenin neşrinin imtiyazını alacak olan kimse de az çok bi-taraf addedilecek bir mevki sahibi olmalıydı. Bu hususta bir hayli teâtî-i efkârda bulunduktan sonra İstikbâl"i neşretmemiz takarrür etti. İstikbâl'in imtiyazını ben alacaktım. Neşriyatını da ben idare edecektim. Heyet-i Tahririye'yi de şu suretle teşekkül ediyorduk[72]. Dava Vekili Kadri Mesut, Nakibûl Eşrefzade Zeynelabidin Bey, Dava Vekili Salih Zeki, Sultanî Ebebiyat Muallimi Murat, Dâr-ül Muallimin Müdürü Mustafa Reşit, Sultanî Türkçe Muallimi Kethûdazade Bahattin Beyler. Bahattin Bey muhalif olarak tanınmıştı. Fakat Trabzon Mektebine hizmetimize medyun olduğunu her

---

71 M.R.TARAKÇIOĞLU, s.40.

* Meşveret Gazetesi 1908'de Naci Bey tarafından çıkarılmıştır. İttihat ve Terakki tarftarı olarak bilinen gazete Trabzon'da partinin savunuculuğunu ve sözcülüğünü yapmıştır. Kendi matbaasında basılan ve ilk özel gazetelerden olan Meşveret işgal ile beraber daha sonra Rusların eline geçmiştir. Bkz. H.ALBAYRAK, Trabzon Basın Tarihi, s.48; M.R.TARAKÇIOĞLU, s.37.

72 Zeynelabidin Mustafa Reşit Tarakçıoğlu, Murat Bey memur oldukları için sosyal ve bilimsel yazılar yazmalarına, Salih Zeki Bey "Adese-i Eyyam" (Günlerin Merceği) başlığı altında politik fıkra yazmasına, gazetenin politik yörüngesi ile baş yazılarının Faik Ahmet Bey tarafından idare edilmesine karar verildi. Bkz. M.R. TARAKÇIOĞLU, s.40.

vesileyle tekrar ettiği şükranın, kendisini bizden ayırmayacağını ümit ediyordu. Ve Heyet-i tahririyyenin bu şekilde tertip ve teşkilini gazetenin bi-taraf tanınmasına hizmet edeceği düşüncesiyle pek muvafik hatta hüzumlu buluyorduk"[73].

İttihatçı olmasına rağmen, Faik Ahmet Bey, günün şartlarından dolayı "İttihatçı" damgası yememek için Meşveret Gazetesiyle ilişki kurmaktan özellikle kaçınmış, tarafsız sayılacak bir gazete çıkarmaya özen göstermiştir.

4- İstikbâl Gazetesinin Yayınlanmaya Başlaması

Faik Ahmet Bey'in zihnini meşgul eden; "ne yapıp yapmalı, bir gazete çıkarmalı" düşüncesi nihayet yapılan toplantılar sonucunda gerçekleşmiş ve bir yazı kadrosu tesbit edilmişti. Ancak, gazete sadece yazı kadrosu demek değildi. Her şeyden önce gazeteyi çıkaracak bir matbaaya ve kağıda ihtiyaç vardı. Gazete nerede, hangi matbaada basılacaktı? Faik Ahmet Bey, matbaa kurmaya kalkışsa; İstanbul'a sipariş verilecek, makine bulunacak, Trabzon'a getirilecek... Bu uzun işti! Oysa tehlike ile yüz yüze idi. O'nun beklemeye tahammülü yoktu. O, matbaa kurmaktansa, en kısa zamanda gazete çıkarmayı daha uygun görüyor ve bunun çarelerini arıyordu[74].

Trabzon'da iki matbaa vardı. Biri Yorgi Mihailidi'nin[75], diğeri Salisi/Serasi'nin[76]. Bunlar Rum gazetelerini basıyorlardı. Vilâyeti'nde matbaası vardı, fakat orada, hususi gazete basılmasına müsaade edilmiyordu. Ya Mihalili'ye veya Salisi/Serâsi'ye başvurmak

---

73 F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (1), s.19.

74 Ömer Sami COŞAR, Milli Mücadele Basını, İstanbul, 1964, s.217.

75 Dönemde Trabzon'un en büyük matbaası olan Mihailidî Matbaası, 1904-1908 tarihleri arasında Uzun Sokak, Konak Camii karşısında kurulmuştur. Sahibi Yorgi Mihâilîdi'dir. Sigara kağıdını dahi basan belirli matbaalar arasındadır. Trabzon'da çıkan Rum basınının büyük bir kısmı ile Epuhi ve Farosianadolis gazeteleri bu matbaada basılıyordu. Matbaa aynı zamanda Rum faaliyetlerinin merkezi durumundaydı. Bkz. H. ALBAYRAK, Trabzon Basın Tarihi, s.304.

76 Ömer Sami Coşar'ın ve diğer bazı yazarların kaynaklarında "Salisi" olarak geçmesine rağmen Hüseyin Albayrak'ın eserinde Serâsi Dimitraki olarak geçmektedir. H.ALBAYRAK, Trabzon Basın Tarihi, s.302.

lâzımdı. Fakat Pontus Rum Cumhuriyeti'ni Türk topraklarında kurmak için çırpınanlar, bu hedefe varılmasını önlemeye çalışacak bir Türk gazetesinin basılmasını kabul edecekler mi idi[77]?

Başka çare yoktu. Faik Ahmet Bey arkadaşlarıyla beraber Yorgi Mihâilîdi'ye başvurmuş ve para karşılığında gazetenin basılmasını kabul ettirmişti. Matbaa Rumlarda, kağıt Rum tüccarının elindeydi. Fakat ne olursa olsun her türlü güçlüğe boyun eğilecek, mücadele edilecekti. Bu çalışmalar kısa zamanda meyvesini verdi. Gazete 1334 senesi, Kanun-u evvelin 11'nci günü (11 Aralık 1918) yayınlanmaya başladı[78].

5- İstikbâl Gazetesinin Gayesi

Herşeyden önce teşkilatlanmak gerekliydi. Gazetenin ilk hedefi, siyasi bir teşkilatın kurulmasını sağlamak ve bu teşkilâtın sözcülüğünü yapmaktı. Faik Ahmet Bey için gaye; yalnız gazetenin yayınlanması değildi. Gazete asıl gayeye ulaşmak için bir vasıtaydı. Asıl amaç ise; "Trabzon'da bir Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Teşkilâtı vücuda getirmek ve bu teşkilata dayanarak Türkleri var olma, emeli etrafında birleştirmekti."[79]

İstikbâl Gazetesi'nin, 1918 yılı sonu ve 1919'un ortalarına kadar yayınlarındaki gaye yöresel olup, Trabzon'daki teşkilâtlanma ve bu teşkilâtın sözcülüğünü yapma ağırlıklı iken bilhassa 1920 yılından itibaren bütün Anadolu'ya hitap edecek şekilde olmuştur. Bu yayın politikasındaki değişiklikten hatıralarında bahsedildiği gibi, daha sonraki makalelerinde açıkça görülmektedir. Ülkenin iç ve dış politikasına geniş bir şekilde el atılmış, olaylar Faik Ahmet Bey ve arkadaşları tarafından günü gününe izlenmiştir. Nitekim İstikbâlin günlük olarak çıkarılmaya başlandığını haber veren makalesinde Faik Ahmet Bey, İstikbâl'in çıkışından o güne kadar sürdürdüğü ve sürdürmeye devam edeceği yayın politikasını gayet açık bir şekilde anlatmıştır. Bu arada

---

77 Ö.S.COŞAR, s.217.

78 F.A.BARUTÇU, Hatıralar (1), s.19.

79 F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (1), s.21; Ö.S.COŞAR, s.217.

basın ve yayının önemine değinirken, aydınların milli mücadeledeki rolünü, yayın yoluyla yaptıkları hizmetleri dile getirmiştir. İstikbâl gazetesinin o günün Türkiyesi'nde gayesi, yayın politikası ve hizmetleri açısından nedenli önemli olduğunu ortaya koyan makale aynen şöyledir:

"Maksadımız Emelimiz

İstikbâl bu günden itibaren hey'eti- neşriyyesinde yeni bir tekemmül eseri daha göstererek yevmi olmak üzere intişara başlıyor.

Vesaitimizin yoksul ad edilecek derecede kaletine ve bu kalet hasebiyle ihtiyar olunacak mesainin pek yorucu olacağını tahmin etmekde olmamıza rağmen bizi bu fedakarlığa sevk eden şey, teşebbüsümüzün memleket içün pek mukayyıd olacağına dair beslediğimiz kanaatden, daha doğru bir tabirle milli davamıza daha geniş bir hudud dahilinde hıdmet edebilmek emelinden ibarettir. İstikbâl zaten bidayet-i intişarından beri o davanın bu gün düşmanlarımızı bile endişeye düşürmekte olduğunu gördüğümüz kuvvet ve mehabetle müdafaası imkanının husulune o hasr-ı mesai etmiş idi.

O mesai ki ilk feyz mütarekeden sonra memleketde açılan, maddi ve manevi kuvvetlerimizin inhilaline matuf bir mecra takib eden teşettüt-ü durbinin Anadolu'da pek az tahrip yapabilmesini te'min oldu. Vatanı, Türklüğü kurtarmak gibi yüksek bir gaye ile çerçevelenen ve milli mesai programıyla vatanın temiz vicdanlı evladını toplatmış, onların garezden, ihtirasdan arî ve yalnız memleket endişesiyle titreyen vicdanlarını hakiki millet rehberliği düşünce ve hisleriyle birleşmiş görmek kabil olmasa idi. Şüphe yok ki bugün Anadolu'da düşmanları yıldırarak onların, Türklük ve müslümanlık hakkındaki kasıtlarını kökünden devirmeye kafi gelecek bir salabet ve metanetle milletin azim ve tesanüdünden doğan bükülmez bir Türk kuvvetinin vücud bulmasına imkan kalmayacaktı. O zaman İstanbul hükümetlerinin daima aciz ve meskenet tavsiye eden ve emperyalist düşmanlarımızın esaret zincirini boyunumuza geçirmeye müsait bir muhit ihzarına doğru giden ve nihayet o yolun varacağı neticenin numunesini İstanbul'un vaziyyet-i hazırasıyla gözlerimizin önüne koyan siyasetlerine bütün memleketin, Anadolu'nun hatta bütün islâm aleminin kurban gittiğini görecektik. Bize İstanbuldakiler "mağlup olduk, İtilaf Devletlerinin şeymey-i hakkaniyyet perverisine teslim olalım, onlardan haksızlık görmeyiz" diyorlardı ve onlara hoş görünmek için memleketi maddi

ve manevi bütün silahlarından tecrit etmeyi, mağlubiyetin yegane siyaset düsturu olmak üzere gösteriyorlardı. Bu yolun nereye varacağını eğer Anadolu'nun, Türk'ün temiz nazarlı, temiz vicdanlı çocukları görmemiş, İstanbul'un şimdiye kadar ananevi bir itaatle kabul eylemiş bulundukları rehberliğine bilakaydüşart tabi bulunmuş olsalardı, bugün Anadolu'da dalgalanan Türk istiklâl bayrağı yerine İstanbul'un, bu bedihiyyet islâm payitahtının görmeğe alıştığı düşman bayraklarını seyredecektik. Bizi bu felaketlerden esirgeyen geniş ve şuurlu nazarlarla tesbit ettiğimiz ve bugüne kadar bütün bir iman-ı müşterekle müdafaasına hasr-ı mevcudiyyet eylediğimiz gaye bir hedef oldu. O gaye ve hedef de düşmanlara karşı hukukumuzu ve istiklâlimizi tanıtıncaya kadar bütün Türklüğün çelikten daha kavvi rabıtalarla birleşmiş olduğu halde, düşmanlara, dünyanın koyu bir taassubla üzerimize yüklemek isteyen emperyalistlerine karşı koymaktan ibaret olan millet davasıdır. İşte gazetemiz bidayetten beri muvaffakiyeti için çalıştığı bu davaya bugünden sonra da daha şumullu daha müessir bir surette hıdmet etmiş olmak maksadıyla mesaisini genişletiyor. Aynı maksad etrafında toplu bir halde bulunan ve muhtelif cephelerde eski Türklerin hamâsiyyat destanlarına nazireler yaratan milletimizin istiklâlini şarkın, müslümanlık aleminin müşterek hâlâsını istihsal için dört el ile sarıldığı mücahadeye daha müsmer bir say ile iştirak eylemek, ne istediğimizi, davamızın neden ibaret olduğunu açık lisanla hariç ve dahile doğru mütemadiyyen ilan eylemek ve bu millet davasına karşı düşmanların her gün almakta oldukları yeni yeni tertibattan ve nifak tohumları yayarak milleti zaafa düşürmek onların en başlı emelidir. Bunun için içimize ustaca propagandacılar sokarak ve daima yalan yanlış fikirler telkin ederek maksada ermek isterler.

Şimdiye kadar düşmanların bu maksatla nasıl çalıştıklarını ve nelere muvaffak olduklarını bir çok elim misallerle gördük. Hakikatden haberdar olmayan daha doğrusu edilemeyen halkın gafletinden istifade etmek yolunu tutan düşmanların her türlü melanetleri, tertibat-ı caniyaneleri önüne set çekmek bizim en esaslı ve hayati vazifemizdir. Bunun için kullanılacak en müessir silah da neşriyattır, milleti her sınıf halkı hakikatden düşman millet ve hükümetlerin maksadlarından ve bu maksadla nasıl çalıştıklarından, Türklük ve müslümanlık alemini nasıl esaret ve tahakküm altına almak

istediklerinden velhasıl dahil ve hariçte ceryan eden ve mevcudiyyet ve mukadderatımızı alakadar eyleyen vukuattan hakkıyla ve tamamıyla haberdar eylemektir.

Düşmanlarımızın maksadlarına hakiki bir ıtla husulünden sonra Anadolu'nun ne kadar çok kuvvetlendiğini, düşman propagandalarının dahildeki tesiratının ne kadar azalmış ve adeta silinmiş olduğunu göz önüne getirerek biz bir taraftan dahili bir vasıta ile daha ziyade takviyeye çalışmakla beraber diğer taraftanda hariçte Türklere dostluk ve hayırhahlık perverde eden memleketlerde aleyhimize tahrik edilmek istenilen cereyanlara da yine bu silahla, neşriyat silahıyla karşı koyacağız.

İşte bütün bu lüzumları ve ihtiyaçları takdir ederek ve Anadolu Türkü'nün lâ-yezâl bir iman, nihayetsiz bir hamiyyet-i milliye ve sarsılmak bilmez bir kuvvet ve metanetle müdafaasını deruhde eylediği milli davanın istihsal zaferi için her ferdi millet gibi hissemize düşen vazifeyi ifa' eylemeği yegane emel bilerek bu günden itibaren daha geniş bir mesai programıyla yolumuza devam edeceğiz. Hüsn-ü niyyetimiz, muvaffakiyyetimizin zamanıdır."

Faik Ahmed[80]

6- İstikbâl Gazetesinin Genel Özellikleri

İstikbâl Gazetesi, Trabzon'daki Rum azınlığın sürdürdüğü "Pontus Rum Devleti" kurma çalışmalarına karşı Milli şuuru ayakta tutmak ve muhtemel bir düşman işgaline karşı, Trabzon ve çevresini teşkilâtlandırarak, fiili bir mücadele için hazırda bulundurmak gibi milli gayretlerin bir hamlesi olarak yokluklar ve türlü zorluklar içinde doğmuş ve bütün zorluklar, Faik Ahmet Bey'in gayreti, Trabzonluların müşterek yardımları ve teşvikleri ile giderilerek, azınlık basına karşı bir tepki ve herşeyi ile Türk olan bir gazete özelliği taşımıştır. Sevilmesi ve tutulması da bundan dolayıdır.

Başlangıçta Cumartesi ve Salı günleri siyasi, ilmî, Türk Gazetesi olarak çıkan İstikbâl Gazetesi, yayın hayatı boyunca gerek sayfa sayısı bakımından, gerekse hafta içinde yayınlandığı günler açısından bazı değişiklikler göstermiştir. 17 Ekim 1920 tarihli 181'nci sayısından itibaren haftada iki defa, Pazar ve Çarşamba günleri yayınlanmıştır.

---

80 Faik Ahmed, "Maksadımız Emelimiz", İstikbâl Gazetesi, 27 Kanun-ı Sani 1337/1921, No:210.

14 Mart 1921 tarih ve 249 Numaralı sayısında belirtildiği üzere ise Cumartesinden başka her gün yayınlanmıştır[81]. 30 Ocak 1923'ten itibaren hergün yayınlanan bir gazete olmuştur.

Önceleri çıkış tarihinin altına "Sahib-i İmtiyâz ve Müdür-i Mes'ûlü Davâ Vekili Faik Ahmed" yazılırken, daha sonraları; "Sâhib-i İmtiyâz ve Ser Muharriri Davâ Vekili Faik Ahmed" sona doğru sayılarda ise, alt sol dip köşede küçük puntolarla sadece; "Müdir-i Mes'ûl Faik Ahmed" şeklinde yazılmıştır. Fiatı 2 kuruştan, zamanla, 250 kuruşa kadar yükselmiştir[82]. Boyutları 28.5x40-41x53 olan[83] gazetenin baştan 126 sayısı eksik olan kolleksiyonu Faik Ahmed Bey'in kızı Reşan Barutçu tarafından 14 Mart 1991'de"Karadeniz Teknik Üniversitesi Faik Ahmet Barutçu Kütüphanesi'ne bağışlanmıştır. 7 cilt haline getirilen gazetenin yapılan çalışmalar esnasında 1919 yılına ait sayılarına rastlanmamıştır.

İstikbâl Gazetesi, Anadolu'daki gazetelerin içinde en uzun ömürlü olanlardan biridir. Doğudaki Şeyh Sait Ayaklanması vesilesiyle çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu, hükümete gazete kapatma yetkisi de vermişti. Buna dayanılarak 9 Mart 1925'de Sada-yı Hak, Kahkaha ve Presse du Seir yanı sıra İstikbâl Gazetesi de kapatılmıştır[84].

Gazetedeki haberler, yayın hayatı boyunca muhtelif gazete ve ajanslardan temin edilmeye çalışılmış, Türk basını, özellikle İstanbul ve Ankara matbuatı yakından takip edilmiştir. Hakimiyet-i Milliye ve Yeni Gün gibi Ankara'da yayınlanan gazetelerden başka, Anadolu'daki yerel gazetelerden zaman zaman haberlerin aktarıldığı, görülmüştür. Diğer taraftan başta Yunan, İngiliz ve Fransız gazeteleri olmak üzere Avrupa basını; özellikle Azerbaycan, Rusya ve Kafkaslardaki olaylar hakkında

---

81 C.ODABAŞIOĞLU, Trabzon, Belgelerle Milli Mücadele..., s.198.

82 H.ALBAYRAK, Trabzon Basın Tarihi, s.99; Mesut ÇAPA, "Milli Mücadele Döneminde İstikbâl Gazetesi", Atatürk Yolu, III, S.X (Kasım 1992), s.134.

83 İstanbul Kütüphaneleri Arap Harfli Sureli Yayınlar Kataloğu, (1828-1928), (Haz.Hasan DUMAN), İstanbul, 1986, s.355.

84 Mete TUNÇAY, "Tek Parti Döneminde Basın", Tarih ve Toplum, VII, s.48. Ahmet Emin YALMAN, Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, (Yay.Haz.Erol Sadi ERDİNÇ), II, İstanbul, 1994, s.774.

Batum'da yayınlanan İslâm Gürcistanı Gazetesi, Gürcistan'ın resmi gazetesi Borba ve Lozan, Moskova telsizi de İstikbâl için önemli bir haber kaynağı idi. Ayrıca Ankara ve Batum'da özel muhabirler görevlendirilmişti. Ankara Muhabiri Kemal Salih, Batum muhabiri Abdulhalim Hilmi idi[85].

1920 yılından itibaren, bütün Anadolu basınının olduğu gibi, İstikbâl'in de asıl haber kaynağını Mustafa Kemal Paşa'nın girişimiyle 6 Nisan 1920'de kurulan Anadolu Ajansı teşkil etmekteydi. Ancak, bu ajans haberlerinin Anadolu'nun her tarafına kolaylıkla ulaştırılabildiği söylenemezdi[86]. Faik Ahmet Bey, şikayetçi olduğu bu konuyu, İstikbâl Gazetesi'nin 11 Ocak 1922 tarihli makalesinde dile getirmiş ve "Anadolu'da bir kısmı günlük, birçok gazete yayınlanmaktadır. Bu gazetelerin Ankara matbuatı istisna edilirse, hemen tek haber kaynağı Anadolu Ajansıdır. Onun da düzenli bir şekilde havadis verdiği söylenemezdi. Özel muhabirler çalıştırmağa ve özel telgraflar almağa ise, her gazetenin bütçesi uygun değildi. Anadolu Ajansı ülkenin her tarafına gidemiyor, verdiği haberler de hep "döküle döküle" geliyor; Anadolu'nun uzak yerlerine haberlerin üçte biri bile zor ulaşıyordu. Çok defa arada birkaç günlük haber hiç gelmiyordu. "Daha birkaç gün evvel Mustafa Kemal Paşa Hazretleri Ukrayna Şuralar Hükümeti'ne bir teşekkürnâme göndermiş. Anadolu Ajansı bu teşekkürnâmeyi tebliğ etmiş, fakat, buralara kadar gelmemiştir. Biz bunu İstanbul matbuatında gördük ve oradan iktibas ettik"[87] demiştir.

---

85 M.ÇAPA, "Milli Mücadele Döneminde...", s.134.

Gazetenin Ankara muhabirliğini yapan Bilecik (Ertuğrul) Mebusu Osmanzâde Hamdi Bey'in, Yunanlıların Anadolu'dan çıkarılmalarından hemen sonra İzmir'e gitmesi üzerine bu görev, Yenigün Gazetesi, Yazıişleri Müdürü Kemal Salih Bey'e verilmiştir. İstikbâl gazetesi yazı işleri kurulu adına Faik Ahmet Bey, Osmanzâde Hamdi Bey'e şu telgrafı göndermiştir:

"Üç sene hasretle yandığımız Güzel İzmir'imize İstikbâl'den de binlerle selam götürünüz. Gazetemiz aziz ve muhterem İzmir muhabiri için selametler diler" Bkz.Mesut ÇAPA, Faik Ahmet Barutçu, Hayatı ve Kişiliği, Trabzon, 1998, s.15.

86 Y.ÖZKAYA, Milli Mücadele'de Atatürk..., s.46.

87 Faik Ahmed, "İrşad Heyeti", İstikbâl, 11 Kanun-ı Sani 1338/1922", No:505.

Faik Ahmet Bey, gazeteyi, yakın aile[88], siyasî, iktisadî, bağları olan kimseler ve çevresindekilerin yardımı ile çıkarırken[89], bir kaç ay hariç Milli Mücadele döneminde sürekli baş makale yazarlığı yapmıştır. Makaleleri, o dönemde Trabzon'da hatta bütün Karadeniz ve Doğu Anadolu'da halkın Milli Mücadele'yi desteklemesinde oynadığı rol ve Faik Ahmet Bey'in birçok konulardaki görüşlerinin, söz konusu dönemdeki hedeflere ne derece uygun olduğunun göstergesidir[90]. Faik Ahmet Bey'in 7 Nisan 1920-26 Aralık 1922 günleri arasında İstikbâl'de 311 adet makalesi yayınlanmıştır. O bu makalelerinde Milli Mücadele'nin muhtelif meseleleri başta olmak üzere iç ve dış politika, TBMM seçimleri, Pontus Meselesi, Bolşeviklik, yerel yönetimler İstanbul Hükümetleri, doğulu ve batılı devletlerle ilişkiler ve Türk-Yunan mücadelesine dair konulara değinmiştir.

O yıllarda kendisini yakından tanıyan H.Reşit Öymen'in belirttiği gibi, Faik Ahmet Bey "Genç yaşında kurduğu İstikbâl Gazetesi'nin baş sütunlarında dünya olaylarını ve yeni rejimlerin ruhunu tahlile çalışır, devrinin gençlerine ve yaşlılarına o karanlık günlerde rehberlik eder.

7- İstikbal Gazetesinin Yayın Politikası ve Kamuoyu Üzerindeki Etkileri

Faik Ahmet Bey, İstikbâl'i çıkarmaya çalıştığı zaman karşılaştığı güçlükler gibi, yayın hayatına geçtiğinde de birçok zorluklarla karşılaşmıştır[91]. Trabzon'un içinde

---

88 Bu kişilerden gazeteye son şeklini veren, yazı işlerini idare eden Kemal Ahmet, Faik Ahmet Bey'in akrabasıdır. Birinci Dünya Savaşı'nın çıkması nedeniyle tahsilini yarım bırakmıştır. Fakat, kendi kendini yetiştirmek için fırsat kaçırmaz, elinden kitap düşmezdi. Babasından miras olarak yalnız verem hastalığını alan bu gencin, belki de en mühim gıdası okumaktı. Bkz. Ö.S.COŞAR, s.218.

89 Cumhur ODABAŞIOĞLU, Trabzon Doğu Karadeniz Gazete ve Mecmuaları 1869-1928, Trabzon, 1987, s.28.

90 M.ÇAPA, "Milli Mücadele Döneminde...", s.135.

91 İstikbâl Gazetesi kurulduğu günlerde Rum ve Yunan gazeteleriyle, Selâmet'e karşı verdiği mücadelenin yanı sıra daha sonra da "Güzel Trabzon" gazetesiyle mücadele etmiştir. Politik amaçlı olan "Güzel Trabzon" gazetesinin çıkış sebepleri İstikbâl gazetesinden çok farklıdır. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde meydana gelen iki ayrı grubun siyasi çekişmesi Trabzon'a da

bulunduğu olumsuz şartlar ve gazetenin bir Rum matbaasında basılmasından dolayı yayının kesintiye uğramaması için çok dikkatli bir yayın politikası izlemek zorunda kalmıştır. İlk nüshada[92], memleketin karşı karşıya bulunduğu vaziyeti tahlil ile halkın yerine getirmesi lazım gelen milli vazifelere dikkat çekiliyor ve gazetenin amacının da her zaman bu umumi ve milli vazifeleri hatırlatmaktan ve memlekette bir "Vahdet-i Milliye" tesisine gayret etmekten ibaret olduğunu açıklıyordu. Böyle bir gazetenin yayınlanması Trabzon'da büyük bir memnuniyet yarattı. Her taraftan hararetli tebriknameler alıyorlardı. Halkın bu desteği karşısında memleketin yüksek menfaatlerinin ve milli varlığın korunması için çizilen yolda milletten aldıkları kuvvetle yürümelerinin gerektiğine bir kez daha inanmışlardı. Trabzon ve yöresinin vatansever halkı, düşmanın kötü emellerine karşılık takip edilmesi gereken hattı hareketi isabetle teşhis etmiş ve bu yolda yürümeyi milli bir görev olarak kabul etmişti.

Faik Ahmet Bey ve arkadaşlarının gayretleriyle geliştirdikleri milli birlik ve mücadele fikri, hızla çevre il ve ilçelere yayılmış, bölge halkı Trabzon'da olup bitenleri öğrenmek için, İstikbâl gazetesini umut kaynağı olarak görmeye başlamıştı[93].

8-İstikbâl ve Selamet Gazetesinin Siyasi Çekişmesi

Trabzon basınında mütarekeden hemen sonra başlayan ve işgalin ilk günlerinde dahi etkisini sürdüren en önemli konuların başında İttihat ve Terakki düşmanlığı nın işlenmesi gelmektedir. Bunda; İttihat ve Terakki Fırkası'nın iktidarı süresince bütün

---

yansımış, ikinci grubun liderliğini yapan Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey'e karşı bir tepki olarak çıkarılmıştır. İstikbâl, Trabzon'da bir nevi Ali Şükrü Bey'in basın sözcülüğünü ve ikinci grubun savunuculuğunu yaparken buna karşılık "Güzel Trabzon" gazetesi de Birinci Grup tarafından finanse edildiği için, bu grubun yayın organı durumundaydı.

Bu yüzden Güzel Trabzon gazetesinin çıktığı dönemlede, İstikbâl Gazetesi ile çok sert tartışmaları olmuştur. Karşılıklı basın kavgaları ve ithamlar had safhaya vardırılmış ve bir bakıma da kırıcı olmuştur. Bkz.H.ALBAYRAK, Trabzon Basın Tarihi, s.133-135.

92 İstikbâl Gazetesi'nin ilk sayısı; ilk sayfa, 1/2 büyüklüğünde ve 300 adet basılmıştır. H.ALBAYRAK, Trabzon Basın Tarihi, s.104.

93 F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (1), s.19-20.

muhaliflerini sindirmiş olması önemli bir rol oynadığı gibi, savaşın acı bir biçimde kaybedilmesinin de payı vardı. Bilhassa savaşın yitirilmesi ile koskoca bir imparatorluğun parçalanması, savaş boyunca çekilen sıkıntıları iyice açığa çıkarmış ve böylece İttihat ve Terakki'ye karşı büyük bir tepki doğmuş, savaşın tek suçlusu olarak görülmeye başlanmıştı. Bu tepkinin başını öncelikle Hürriyet ve İtilafçılar çekiyor, gayri müslim unsurlar da bu muhalefeti destekliyorlardı.

İstanbul basınında başlayan İttihatçı düşmanlığı, kısa zamanda Trabzon'a sıçramış ve Ömer Fevzi Bey, Selâmet gazetesindeki yayınları ile İttihat ve Terakki'ye karşı saldırıya geçmişti. Gün geçtikçe hücumlarını artırıyor ve Trabzon'daki faaliyetleri o zamanın "kara boyası"[94] olan İttihatçılığın yeni doğmuş çocuğu olarak nitelendiriyordu[95].

Selametçiler, Trabzon'la İstanbul hükümetinin arasını açmak maksatıyla vilâyette İttihatçılığın arttığını, merkeze haber verdikleri gibi, Trabzon'dan uzaklaşmalarını istedikleri kişilerin "İttihatçıdır" diye isimlerini belirten bir liste hazırlamış ve listede adı geçenlerin her birinin ayrı ayrı suçları olduğunu, İttihat ve Terakki idaresinin bütün fena özelliklerini taşıdıklarını ve bunların merkeze alınmalarını istemişlerdir. Bu listede Müdafaa-i Hukuk Heyeti'ni teşkil edenler, İstikbâl Gazetesini çıkaranlar, eski mebuslar ve İttihatçı tanınmış birçok kimsenin isimleri bulunuyordu[96].

Vatanın kurtuluşu ve milletin hürriyeti için çalışmak isteyenlerin, jurnal edilmesi, düşmanları hoşnut etmek düşüncesinde olan Damat Ferit Paşa kabinesinin iktidarda olduğu dönemde iyice hızlanır. Jurnaller üzerine o zaman Dahiliye Nazırı olan Artin Cemal, listede belirtilen kişilerin İstanbul'a gönderilmelerini vilâyete bildirir[97]. Tereddüt

---

94 İzmir Basını "Kara Boya" lekesini memurların ticaretle uğraşmalarının yasak olmasına rağmen, İttihatçı hükümet her türlü ulus ve yurt çıkarlarını silkip atarak, ticaret deryasına dalmalarıdır. şeklinde bir açıklama getirmektedir.Kantariye Şirketi olduğuna bağlamaktadır. Zeki ARIKAN, Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını, İzmir, 1989, s.45.

95 F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (1), s.20

96 F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (1), s.21.

97 Trabzon'daki Polis Müdürü Refik Koraltan da aynı konuya temas ederek, İttihatçıların tevkif ve tutuklanmaları hakkında "Trabzon'da tehcir sırasında, gûya Ermenilere fenalık edilmiş diye

ve endişeye düşen Trabzon Valisi Süleyman Necmi Bey, milli haysiyeti ile seçkin bir kişiliğe sahip olan Ömer Lütfü Bey ile görüşür Ömer Lütfü Bey, kendisine bu insanların herkes tarafından tanınan namuslu kişiler olduğunu, haberlerin asılsız olduğunu Dahiliye Nazırlığı'na bildirmesi önerisinde bulunur. Ancak Valinin halâ tereddüt içinde olduğunu görünce, bir başka öneride daha bulunur ve Süleyman Necmi Bey'e merkeze bağlı yerlere teftişe çıkmasını ve vilâyet vekâletini kendisine bırakmasını söyler. Böylece Selâmetçilerin İstanbul'a verdikleri haberlerin asılsız olduğunu hükümete bildirme sorumluluğunu üzerine alabilecek cesaret ve meziyetini göstermiş olur[98].

9- İstikbâl Gazetesi'nde "Cemiyet Kurma" Fikrinin İşlenmesi

Ülkenin çıkarlarının söz konusu olduğu o günlerde, Türklerin iç ve dış düşmanlarını tanımaları, el ele vermeleri, parçalanmış vatanı yeni ve tamamiyle haksız bir yağmalamadan korumaya çalışmaları gerekirken, bu gibi haris, mevki düşkünü insanlar kendi hırslarını, kendi hınçlarını yurdun menfaatine, hatta yurdun varlığına tercih ederek, siyasi havayı durmadan bulandırıp, bütün ülkede olduğu gibi, Trabzon'da da anarşi yaratmaya çalışmak suretiyle düşmanların ekmeğine yağ sürdüklerini çok iyi anlayan Faik Ahmet Bey, düşmanlara karşı sağlam olabilmenin tek çaresinin, memleket içerisinde birlik ve huzurun sağlanmasının şart olduğu bilinciyle hiç yılmadan milli duyguları uyandırmaya çalışıyor, arkadaşlarıyla çizdikleri yolda azimle yürümeyi

---

hemen her gün şifre ile Trabzon ileri gelenlerinden bir çokları haklarında verilen gıyabi tevkif kararı ile İstanbul'a davet ediliyordu. Vali namuslu, vatanperver fakat korkak bir insandı" şeklinde başlayan anılarında tevkiflere karşı çıkarak tutuklanmaları istenen kişileri kendisi tarafından Trabzon dışına çıkardıktan sonra valinin, yapılan aramalar sonucunda" bulunamadı" cevabını İstanbul'a bildirmesini söyler. O sırada Trabzon İstiklâl Mahkemesi Reisi Hilmi Bey, Jandarma Kumandanı Tevfik Bey, Sıhhiye Müdürü Sadrettin Bey hakkında çıkan tevkif kararı şifre ile Refik Koraltan'a bildirilir. Şifreyi uzun bir zaman sakladıktan sonra İstanbul'a giderken beraberinde götürdüğü bu şahıslara orada yardımcı olmuş ve serbest bırakılmalarını sağlamıştır. Bkz. Refik KORALTAN, "Üyelerinin Anılarıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluş Temeli Birinci Büyük Millet Meclisi" Belgelerle Türk Tarih Dergisi S.31 (Nisan 1970), s.27.

98 F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (1), s.21.

kararlaştırıyordu. Zira mücadeleyi omuzlayacak, onun esas yükünü ve zorluklarını taşıyacak halkın, davaya kazandırılması gerekiyordu. Bu, ne ile ve nasıl gerçekleşecekti? Kafasındaki soruların cevabı yine kendisi idi. Bu nedenle, onları vatanın düştüğü kötü durumdan haberdar ederek teşkilatlanmaya teşvik edecek, halkın arasına karışıp rehberlik görevini üstlenecekti. O, rehberlik işine İstikbâl Gazetesi ile başlıyor ve Milli Mücadele dönemi boyunca bu görevi sürdürüyor. Seri halinde çıkan makalelerle devamlı surette halka şu fikri telkine uğraşıyordu. "Trabzon'da Türklerin meşru haklarını müdafaa için milli bir teşkilâta ihtiyaç vardır".

İstikbâlin ikinci sayısında bu fikri daha açıkça ileri sürerek, 25 Kanunisani 1335 (25 Ocak 1919) tarihli aşağıdaki makaleyi yayınlıyordu[99].

"Müdâfaa-i Hukuk için[100]

Geçenlerde yine bil muhasebe bu sütunlarda söylemiş, bir Müdafaa-i Milliyye Teşkilatı'nın lüzumunu serd ve tahrîr eylemiş idik. Artık aklı selim vatandaşlar nezdinde bu lüzum, eser-i cihet takdir edilmelidir. Vakit zayii ettikçe bile bile gayri kabili atf bir basiretsizlik yapmış oluyoruz. Sulh konferansında milleye prensiplerine yeniden yeniye siyasi taarruzlara vücut verilecektir. Nisbet-i adediyye hukuk-ı milliyle nazarı itibare alınacak, yani Wilson tesatir (okunamadı) nazariyyesi rehber olunacaktır. Gerçi bu harpten fena halde mağlup olarak çıktık, madden ve manen ezildik, devlet ve millet itibariyle zebûn ve bitâp düştük, bu cihetleri inkâra mecalimiz yok, fakat dört bütün sene varıyla yoğuyla kahramane harp eden masum, bî-günah Türk milletinin duçâr olduğu işbu mağlûbiyyet Türk olan memleketlerimiz üzerindeki hakk-ı hakimiyyetimizi, hukuk-ı milliyye ve tarihimizi iptal edemez. Madem ki kavi, zayıf, galip, mağlûb her

---

99 F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (1), s.22.

Bu ve bundan sonraki makale 1919 yılına ait olduğundan kütüphenedeki koleksiyon arasında bulunmayıp, sadece Faik Ahmet Bey'in hatıralarında yer aldığından tarafımızdan öneme haiz görüldüğü için aynen alınması gerekli görülmüştür.

100 Mondros Mütarekesinin imzalanmasından sonra özellikle vatanperver ve milliyetperver çevrelerde sık sık kullanılmaya başlanan tabirlerin başında "Hukuk-u Millet", "Hukuk-u Milliye", "Müdafaa-i Hukuk", gibi kavramlar gelmektedir. Bkz. Bayram SAKALLI, Milli Mücadelenin Sosyal Tarihi, İstanbul, 1997, s.146.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU

milletin hukuk-ı milliyye ve örfiyyesi aynı derecede mazhar-ı hürmet ve mürâât olacaktır deniliyor ve o halde biz de hukukumuzu ihkak, davamızı isbata muktedir olabiliriz. Mağlubiyyet, bu itibarla intika-ı hukuk-ı müreddi (okunamadı) olamaz. Elverir müdâfaa-i hak, kudret ve kuvvet-i medeniyyesini gösterebilelim. Kendi kendimize hakkımızın red ve ihmal edilemeyeceğinden emin bulunduğumuzu söylemekle ameli ve faydalı hiçbir iş görmüş oluyoruz. Davamızın doğruluğunu cihan-ı medeniyyet huzurunda edille-i ilmiyye ve berâhîn-i katıası ile isbat etmek lâzımdır. Hayat ve mukadderat-ı milliyemiz, takdir edilmeli ki, en buhranlı ve hatırnâk bir safhaya girmiştir. Hukuken, tarihen, milliyyet ve medeniyyet itibariyle velhasıl her hususca öz malımız olan memleketlerimiz üzerindeki hakk-ı hükümranimizi, istiklâl-i milliyyemizi men ve iptal için yer yer heyetler dolaşıyor. Koca Anadolu'yu kısmen Ermenilere, kısmen Rumlara mal etmek için İtilâf Devletleri ve milletleri nezdinde müslihane çalışan bu millî gruplar, kuvve-yi neşriyye ile yalan yanlış propagandalarla ihkak-ı emel gayretindedirler. Vilâyât-ı Şarkıyyeden başka hukuken, tarihen ekseriyeti nüfusça Türk oğlu Türk olan bi-nazîr memletimizi, sevgili Trabzon'umuzu da iç etmek, Ermenistan hududu dahiline sokmak istiyorlar. Diğer yandan bu havalide bir Rum Cumhuriyeti teşkili maksadiyle İstanbul'da, Paris'te, Marsilya'da Rum kongreleri toplanıyor. Velhasıl taraf taraf, cihet cihet aleyhimizde propagandalar yapılıyordu. Bu hayâli iddiaların ve bu kötü emellerin gerçi ne hukuken, ne tarihen, ne de milliyyet-i uhuvelerince (okunamadı) hiçbir kıymet-i ilmiyye ve ameliyyesi olamayacağını pek iyi idrak edebiliriz.

Hükümet konferansa davet edilir, itirazaât ve müdafaâtımız istimâ olunursa, sulh için nezaretlerde yapılan hazırlıklardan istifade edebiliriz. Fakat ahkâm-ı suhiyyeyi bize yalnız tebliğ ile iktifa ederlerse o zaman ne yaparız? Avrupa gazetelerinin lisan-ı neşriyyatına bakılırsa, sulh konferansında mağlub tarafa uzun boylu hakk-ı kelâm ve hakk-ı müdafaa vermeyecekler, sulhun şerait-i ahkâmını beyinlerinde bade takarrur bize tebliğ edecekler. Herhalde her türlü ihtimalâtı derpişi nazar ederek hareket eylememiz lâzımdır. Bu hususta gerek hükümet ve gerek milletçe yapılacak pek çok işler vardır. Yalnız hükümetin mesaisi ile hüsn-ü netayiç elde edileceğini pek zsannetmeyelim. Aramızdaki ferdi düşünceleri, şahsi ihtirasları muvakkaten olsun feda ve defedelim. Vaziyet takdir edilemeyecek kadar gayr-ı vazıh değildir. Tehlike ve vehamet

meydandadır. Vatandaşlarıma hitap ediyorum. uyku zamanlarında hiç değiliz. Memleketimizi mukadderatımızı can birliği ile düşünmeğe mecburuz. Bütün memleketliye bu saat ve dakikada vazife-yi vahdet teveccüh ediyorum. Lakaydı ile vakit geçirirsek hepimiz gürültüye gideriz. Teşeddüt ve ihtilâf amal-ü efkâr zamanı değildir. Bir vahdet-i efkâr-ı millîye göstermek, bir hareket-i medeniyye izhar etmek lazımdır. Siyasi, gayri siyasi teşebbüsatı hususiyetinin her yerde, her işte ehemmiyeti pek büyüktür. Hükümetin yapamayacağı bir kısım işler vadır ki milletçe görülmek iktiza eder. Evvel emirde memleketimizde hemen bir Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Teşkilatı yapalım. Bütün Vilâyat-ı şarkıye ahalisini bu yolda toplu bulunmağa davet ederek memleketlerimiz üzerindeki ırkî, millî, hukuku müdafaa için teşebbüsat-ı milliyyeyi hasr-ı fa'âliyyet edelim. Bu vilayetler hep Türktür. ve ebediyyen Türk kalmalıdır. Ne bir Ermeni hükümetine ne de bir Rum hükümeti Anadolu'yu Şarkî'de teşekkül edemez. Nüfus-u kalile, ekseriyet-i kahire üzerinde haiz-i istiklâl olamaz. Hakk-ı hakimiyyet iddia ve bir idare-i hakimane tesis edemez. Dikkat edelim. Gazete sütünlarında, kirli ihtiraslarla şahsiyet vadilerine düşerek dedikodu edecek zamanda değiliz. Toplu bulunarak bir eser-i hayat ve mevcudiyyet gösterelim, necatimiz için, halâsımız için böyle yapmak, böyle çalışmak mecburiyyetindeyiz".

1 Şubat 1335 günlü makalede de aynı konuda fikirlerini daha açıkça yazan Faik Ahmet Bey şöyle diyordu:

"Yine Müdafaa-i Huuk Meselesi başlığını Wilson tesatir nazariyyesinin bize taalluk eden aksâmı, hukukumuzu, hakk-ı hakimiyyet ve istiklâlimizi kafil esasları ihtiva etmektedir. Biz bu prensiplere istinaden tamamiyyet-i mülkîyye ve millîyyemizi müdâfaa edebiliriz. Wilson prensiplerinin 12'nci maddesi Türk memleketlerindeki hukuk-u hakimiyetimizi sarâhaten teyid tesvîd etmekte olduğuna nazaran ol-karda Türklerle meskûn olan yerlerin tayin-i hududu iktiza eder. Bu günkü vilâyetlerimizin her tarafında Türk nüfusunun haiz-i ekseriyet olduğunu ve bu vilâyetler üzerindeki hukuk-u millîye ve hakimiyyetimizi vesaiki ile tarihi, coğrafî, ilmî delillerle her zaman isbata muktediriz. Ne Trabzon'da ne diğer vilâyat-ı şarkıyyede diğer milliyet ve ekalliyyetler için hakk-ı hakimiyyet ve istiklâl-i siyasi mevzubahs olamaz. Tarihen ve hukuken ve ekseriyeti nüfusca Türk olan bu memleketler üzerindeki hukukumuzun diğer milliyetler lehine ve

yoluna feda edileceğini hatırımızdan geçirmek istemiyoruz. Adalet ve hakkaniyyet şüphe yok ki bunu muktezi olamaz ve böyle kabiliyyet-i tatbikiyyesi olmayan kararların sulh konferansından sadır olacağına ihtimal verilemez. Aksi faraziye milyonlarca halkın müddeayât mütâlaât muhikkasını red ve iptal edeceğinden milli ve meşru tuyanfları tahrik eyler. Türklerin bu kabil haksızlıklara karşı kat'iyyen mümânaat ve muhalefet edeceklerine şüphe edilmemesine işaret etmek isteriz."[101]

Faik Ahmet Bey'in İstikbâl'de yayınladığı ve hatıralarını yazarken özellikle tekrar yer verdiği her iki makale milli mücadele açısından, çok önemli belge mahiyetindedir. Herşeyden önce, makalelerdeki fikirlerden hareketle Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmasından önce Trabzon'da Milli Mücadele'nin başlamış olduğunu görüyoruz ki[102], bunun öncülüğünü Faik Ahmet ve dava arkadaşları yapmıştır.

Faik Ahmet Bey, yaptığı propagandanın müsbet sonuç vermesi bakımından Mondros Mütarekesi ile ortaya çıkan durumu halka iyi anlatıp, onu dava lehine kazanabilmek için temel konuyu muhafaza edip, onu her defasında çeşitli şekillere sokarak tekrarlamak yolunu seçmiştir. Çünkü; halk, en basit fikirleri bile ancak çok defa tekrarlandıkları takdirde belleyebilir. Bunun bilincinde olduğu için "Müdâfaa-i Hukuk" meselesinin, içerde halkı kazanmak, dışarıya karşı da haklılığını isbat etmek amacıyla ısrarla, fakat zaman zaman değişik şekilde halka sunmuştur. Aynı şekilde; "milli bilincin" uyandırılmasında "milli birliğin oluşturulmasında" vatandaşlarına uyku zamanında olmadıklarını, "Siyasi teşkilatlanmanın bir an önce gerçekleştirilmesinin" önemini belirten sözleri tekrarlayarak etkili olmaya çalışmıştır. Yine, halkına seslenirken ferdi

---

101 Faik Ahmet Bey hatıralarını yazdığı defterinde bu satırların altını çizmek lüzumunu duymuştur. Bkz.F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (1), s.26.

102 Milli Mücadele'nin başlama tarihi 19 Mayıs 1919 olarak kabul edilmektedir. ki, genellikle resmi olarak kabul edilmeye çalışılan bu görüş; Milli Mücadele'nin, o günden önce var olmadığı ve o gün başladığı kanaatini vermektedir. Oysa Birinci Meclis'de 13.12.1338 tarihli kanunun görüşülmesi sonucunda 21 Ekim 1918 milli hareketin başlangıç tarihi olarak kabul edilmiştir. TBMM Zabıt Ceridesi, I/XXIX, Ankara, 1961, s.2229; B.KODAMAN, "Şark Meselesi", Türk Yurdu, XVII, S.122, (Ekim 1997), s.152.

düşünceleri şahsi ihtirasları bir kenara bırakılmasını önererek, milli dayanışmanın sosyal ve siyasi çekişmeleri yenebileceğini anlatmak istemişti.

"Müdafaa-i Hukuk", "Hakk-ı Hakimiyyet" ve "İstiklâl-i Siyasi" tabirleri ile verilen mücadelenin haklılığı, milletin ve devletin hukukunun savunulmasının esas gaye olduğunu ısrarla ve özellikle belirtmek gayesi ile memleket dahilindeki muhaliflere ve yabancılar ile dost-düşman herkese verilmesi istenen mesaj bu olmuştur ki; bunun da tesirli ve teşkilatlı yapıldığı yer kurulacak olan Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti olmuştur.

10- Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'ni Kurmak İçin Yapılan Çalışmalar

Bir Rum matbaasında haftada iki kere çıkan İstikbâl Gazetesi, gayet tedbirli ve programlı bir şekilde yaptığı yayını ile çıkışının aksamaması ve herhangi bir baskının olmaması için haftalarca Pontus-Rum faaliyetleri ile ilgilenmeyip, sadece milli birliğin gerekliliği ve buna dayalı genel konular üzerinde durdu. Herşeyden önce, teşkilâtlanmak bu inancı Trabzon ve çevresine yaymak ve böylece adım adım Muhafaza-i Hukuk Teşkilatı için alt yapıyı oluşturmak prensibi benimsendi.

"Gazete sütunlarında kirli ihtiraslarla şahsiyet vadilerine düşerek, dedikodu edecek zamanda değiliz. Toplu bulunarak faaliyet gösterelim. Necâtımız, halâsımız için böyle yapmak, böyle çalışmak mecburiyetindeyiz" diyen Faik Ahmet Bey ve arkadaşlarının devamlı yayınları, kısa zamanda Rumlar üzerinde etkisini göstermiş, Epuhi gazetesi, karşı yayına başlamıştı[103]. Gazete; Rumluğun, Pontus hakkındaki ideallerinden, Türklerin artık hak ve hukuktan bahsedecek bir mevcudiyet olmaktan çıktıklarından, mağlubiyetin icablarına katlanmak zaruretini unutmamalarının gereğinden dem vurup, Türk Milleti ve milliyeti hakkında küstahlığın son derecesine varacak şekilde hakaretler savurarak, İstikbâl'in yayınını karşılıyor, Selametçilerle ağız birliği yaparak, İstikbâl'i çıkaranların İttihatçılıklarından, İttihatçı ağzı sattıklarından,

---

103 F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (1), s.26.

İttihatçıların takib edildiklerinden bahsedip, durmadan tehditler savuruyordu. Ve tabiiki İstikbâl vasıtasıyla lâyık oldukları cevapları almakta geçikmiyordu. Fakat, Faik Ahmet Bey'in üzülerek itiraf etmek zorunda kaldığı ve kendisini son derece tedirgin eden bir nokta vardı ki o da Epuhi gazetesinin yayınını günü gününe takip etmenin yayınından haberdar olmanın mümkün olmaması idi[104].

Çünkü Trabzon'da yazıları tercüme edecek Rumca bilen bir Türk bulamamışlardı. Ancak, metropolitin şahsına muhalefet eden bazı Rumlar, Türklerle ilgili yazıları, ya vilayete ihbar ediyorlar veya bizzat kendilerine söylüyorlardı.

Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'nin kurulması için yapılan çalışmalar, bu iki gazete arasındaki siyasi çekişme ve Rum gazetelerinin Faik Ahmet Bey ve arkadaşlarını itham ve karalamaları, İstikbal gazetesinin lehine olmuş, yapılan hücumlar, nankörlük ve gösteriler halk için, tahrik unsuru olmuş, duyulan tepkinin derecesini artırmıştı.Türk ve Müslümanın kalbi kan ağlıyordu. Artık, Selâmet gazetesi bile cephe almakta tereddüt ediyordu. Zira gazetenin ve Faik Ahmet Bey'in uyarı, telkin ve ikna edici yayını, bütün kamuoyunu, istiklâl iddiasında olanlarla birleştirmiş, en kısa zamanda bu iddia etrafında kenetlendirmişti. Milli hareketteki güç ve kudret olmuşlardı. Yayınlar, sadece Trabzon'da değil vilayete bağlı kazalarda da arzu edilen tesiri göstermişti[105].

Yalnız İttihatçılıkla suçlanmak istenmeyen küçük bir grubun dışında bütün vilayete, çevre il ve ilçelere istikbâl yoluyla birlik ve mücadele fikri yayılmış, yüzlerce abone sağlanmış, taraftar elde edilmişti.

Faik Ahmet Bey'e göre; yayın yolu ile, halka fikirler işlenmiş, teşkilat kurma olgunluğuna getirilmiş, kısacası cemiyetin kurulması için zemin hazırlanmıştı. Şimdi bir hareket ve fiiliyat gerekiyordu. Bunun için arkadaşları ile bir araya gelerek, toplantılar yapıyor ve durumu kimlere söyleyip, nasıl bir yol takib edeceklerini düşünüyorlardı[106].

---

104 F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (1), s.27.

105 F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (1), s.28.

106 F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (1), s.28.

Mustafa Reşit Tarakçıoğlu Trabzon'da "muallimler ve muallimeler cemiyeti" yani erkek ve kadın öğretmen adında bir dernek kurmuştu. O zamanlar Trabzon'da halkın toplanıp

Yapılan görüşmelerde, herkesin hem fikir olduğu tek bir düşünce vardı. O da Rumların manevi kuvvetlerini, cesaretlerini kırmak, ümit ve hayallerini yok etmekti. Rumlar, Türklerin korkulacak bir varlık olmadıklarını, en azından hesaba katılması gereken bir mevcudiyet olmaktan çıkmış, dağınık bir sürü olduklarını kabul ediyorlardı. Mütarekeden sonra halkta beliren ümitsizlik, endişe, kısacası manevi sarsıntılardan istifade etmeyi düşünüyorlardı. Trabzon Rumlarına başka hiçbir şey bunun kadar cesaret veremezdi. Faik Ahmet Bey, herşeyden önce onların bu cesaretini kırmak, bu cesareti veren sebebi ortadan kaldırmak düşüncesiyle bir vahdet-i hareket sağlamanın gerektiğine inanıyordu. Halkın büyük bir çoğunluğu zaten kazanılmıştı. Geriye, muhalefet eden Selâmet gazetesinin susturulması kalıyordu. Bunun için de Ömer Fevzi'nin teşkilâta katılmasını sağlamak gerekiyordu. Bahsedildiği üzere Ömer Fevzi, son günlerde, yayınlarındaki muhalefetinin dozunu azaltmıştı. Halkın tepkisinin arttığını anlayan Ömer Fevzi Bey'in hemen dönebilecek bir karaktere sahip olduğu biliniyordu. Üstelik o her devrin adamı idi. Nitekim bir zamanlar en koyu İttihatçı iken, mütareke döneminde ve ondan sonra şiddetli bir İttihatçı düşmanı kesilmişti. Esasında onun İttihatçılık düşmanlığı da, şöhret budalası, ihtiraslı yaratılışı nedeniyle kalıcı değildi. Ömer Fevzi Bey yeniden İttihatçı bile olabilirdi. Ayrıca Ömer Fevzi'nin kazanılması demek etrafında bulunan Hürriyet ve İtilâfçıların da kazanılması demekti. Meşrutiyetin ilanından beri muhalif tanınmış bu kişileri, Ömer Fevzi Bey, az çok tesiri altında bulunduruyordu. Yine de Ömer demek; hürriyet ve İtilafçılar demek değildi. Bunlardan bazıları ve bir kısım eşraf beyleri Hürriyet ve İtilafçılara meyilli olmakla beraber Ömer Fevzi Bey'in görüşlerine tabi değildiler. O günlerde dayanacakları bir kuvvet olmadığı

---

görüşeceği herhangi bir dernek yoktu. Dolayısıyla öğretmenlerin yanı sıra dağılan İttihat ve Terakki şubesinin başkanı olan Hacı Ahmet ile eski idare üyelerinden olan arkadaşları Hafız Mahmut, Halim ve diğerleri hatta İstanbul ile bağlarını kesip kıyılarda dolaşan ilk milli deniz kuvveti Aydın Reis Ganbotu'nun subayları da geceleri derneğe gider memleket meselelerini konuşurlardı. Trakya ve Ege taraflarında halk tarafından kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri gibi bir siyasi cemiyetin Trabzon'da kurulması üzerinde konuşmalar yapılırdı. M.R.TARAKÇIOĞLU, s.43-44.

gibi[107], kendi aralarında dahi bir birlik beraberlik yoktu. Çünkü ne yapacaklarını nasıl bir yol takip edeceklerini bilmiyorlardı. Dolayısıyla dernek veya cemiyet kurma şartlarından da yoksundular[108].

Gayesiz, şuursuz, sağa sola saldıran, her türlü düşmanlık hisleriyle dolu bir zümre olarak yaşamaktansa, tutarlı bir teşkilata mensup olup, cemiyette bir mevki sahibi olmanın kendilerine daha çok faydalar sağlayacağını anlamışlardı. Kısacası bunlar, içinde bulundukları bu şartlardan dolayı "milli dava" etrafında çalışmaya, vicdanlarının sesini dinlemeye müsait bir durumdaydılar. Yeter ki, milli vicdanın gereklerini tanıtacak, bir el kendilerine uzanabilsin. Böylece Faik Ahmet Bey, bu grubun davaya kazandırılmasını zor olmayacağını en azından menfi bir faaliyetten uzak tutulabileceğini anlıyordu. Nitekim kendisi ve arkadaşları kısa zamanda hepsiyle ayrı ayrı görüşüp iyi münasebetler kurmuşlardı. Ömer Fevzi Bey[109]ile irtibatı sağlayabilmek için de görevlendirdikleri arkadaşlarından birinin vasıtasıyla haber gönderip, mevki konusunda ne derece hassas olduğunu bildiklerinden onun bu zayıf yanını kullanarak, cazip tekliflerle karşısına çıkmışlar ve teşkilatta kendisinden istifade etmeyi düşündüklerini söylemişlerdir. Faik Ahmet Bey'e göre; o, mutlaka böyle bir teklif karşısında hayali bir şeref ve ikbal yolculuğu yaparak, bu yolu beğenip arkalarına takılacaktır. Nitekim

---

107 Ocak 1919'da İstanbul'da kurulan Trabzon ve Havalisi Adem-i Merkeziyet Cemiyeti, Trabzon'da teşkilatlanabilmek için Nazmi Nuri Efendi'yi göndermişse de bu girişim başarılı olamamıştır. Kâzım Karabekir Paşa'nın kaydından cemiyetin yörede teşkilatlanamamasında Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin rekabeti başlıca rol oynadığı açıktır. Bkz. Kâzım KARABEKİR, İstiklâl Harbimiz, İstanbul, 1988, s.17. Trabzon Valisi Mehmet Galip Bey'in Havza'da bulunan Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği telgrafında ise Trabzon'da böyle bir cemiyetin olmadığı belirtilmektedir. Kemal ATATÜRK, Nutuk, Ankara, 1991, s.614.

108 F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (1), s.31.

109 Faik Ahmet Bey'e göre, Ömer Fevzi Bey, garip ruhlu, hırslı bir insandır. Mevki sahibi olmak için her türlü yardakçılığı yapıp elde edemeyince de elinden geleni ardına koymayan, muhalefete geçince hudut tanımayan bir kişiliğe sahiptir. Her yeni iktidar ve yönetime göre değişen Ömer Fevzi Bey, Faik Ahmet Bey'in deyimiyle esasen içi kapkara biri değildir. Hisleriyle hareket ettiği için bilinçsiz bir hıyanetin içine düşmüştür. Bkz.F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (1), s.29.

düşündüğü doğru çıkmış ve Ömer Fevzi Bey, hemen yumuşayarak, birlikte çalışmayı kabul etmiştir[110].

Böylece milli hareketi baltalamaya çalışan zümrenin bertaraf edilmesi ile milli meselede tam bir dayanışma ve birlik meydana getirmekte muvaffak olunmuş, Rumlara karşı kazanılan büyük manevi zafer hamlesi ile, onların, cesaretle yürüdükleri yolda tereddüte düşmelerine sebep olunmuştur[111].

Trabzon'da cemiyetin kuruluşu için hangi görüşe ya da partiye dahil oldukları dikkate alınmadan halkın cemiyete dahil edilmesi çabalarından şu sonucu çıkarmak mümkündür. Faik Ahmet Bey ve diğer kurucular bu davranışlarıyla kuracakları cemiyetin bölge esaslarına dayandığını ve siyasetle ilgisi olmadığını ilan etme gayesini gütmektedirler. Aynı amaç, İstikbal'in kuruluşunda da göz önünde tutulmuştur. Esasen her türlü siyasi teşekküllerin kurulduğu, çekişmelerle dolu olan o dönemde, siyasi maksatlarla kurulan cemiyetlerin siyaseti reddetmeleri olağan hadiselerdendir. Bunların asıl söylemek istedikleri ne İttihat ve Terakki ne de, Hürriyet ve İtilâf Partisi ile resmen bir bağlantıları olmadığı hususudur. Kuruluş gayelerinin, bu ikili çatışmanın hengâmesi içinde kaybolup gitmemesi ve türlü siyasi inançlara sahip hemşehrilerinin yardımını sağlamak için bu yolu tutmuşlardır. Halbuki cemiyetin kurucuları büyük çoğunlukla İttihatçıdırlar. Cemiyetlerinin siyasetle ilgili olmadıklarını gösteren bu davranış biraz da kendi kimliklerini gizlemeyi düşünmelerinden ileri gelmektedir. Diğer bir noktada; Faik Ahmet Bey ve dava arkadaşları, galip devletler karşısında "Hak Müdafaasına" hazırlanıyorlardı. Siyaset dışında kalıp onlara da hoş görünmek gerekiyordu. Daha Birinci Dünya Savaşı devam ederken, Türkiye'nin bölünülmesine ait birçok şeyler biliniyordu. Mütareke imzalanınca söylentiler endişeleri artırdı. Trabzon tehlikedeydi. Pontus-Rum Devleti kurulacaktı. Cemiyetin kurulmasının asıl sebebi bu olduğuna göre her türlü tedbiri elden bırakmamak gerekiyordu.

---

110 F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (1), s.29.

111 F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (1), s.30.

II- TRABZON MUHAFAZA-İ HUKUK-U MİLLİYE CEMİYETİ

1- Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'nin Kuruluşu

Faik Ahmet Bey'in yukarıdaki bilgilerinden; Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'nin teşekkülü için kamuoyunun hazır olduğu, bir beklenti içine girdiği anlaşılmaktadır[112]. Cemiyet, bu tarihte resmen teşekkül etmemişse bile mesele, fikir alanında olgunlaşmıştır. Ayrıca resmen kurulmadan önce, basında duyulması, bu olgunlaşma devresinin delilidir. İşte o günlerde Ordu, arkasından Giresun Belediye Başkanlığı'ndan çekilen, bir kopyasının de Trabzon Belediyesi'ne gönderildiği telgraf İstikbâl Gazetesine gelmiştir. Telgraf şöyledir:

"Trabzon İstikbâl Gazetesine

Ordu 6 Şubat 1335/1919

Trabzon Belediyesi'ne keşide edilen telgraf kopyesinin ahz-u mütâlaası ile hukuk-u milliyyeyi meşruâmızın müdâfaasını hamiyetperverlerinden ahali-yi umumiyye nâmına rica eylerim.

Ordu Belediyesi
Yusuf[113]

Orduların telgrafı, cemiyeti kurmak için faaliyete geçmeye iyi bir vesile olmuş ve belediyede toplananlar arasında yapılan görüşmeler sonucunda meselenin herkesle açık olarak görüşülüp, tartışılmasında fikir birliğine varılmıştır. Ancak, her türlü ihtimali göz önünde bulundurarak, tedbirli olmak lazımdı. İşi şimdilik gizli tutmak en uygunuydu. Fakat bu nasıl ve nerede olacaktı? Fazla düşünmeye gerek kalmadan tesadüf, güzel bir hal çaresi hazırlamıştı. Temelzadelerin büyük evlerinde her sene mevlüt okunması alışılagelmişti. İçinde bulunulan senenin mevlidi yapılmak üzereydi. Bu fırsatı kaçırmamak gerekiyordu. Böylece toplantının, mevlidin okunduğu gün yapılmasına

---

112 Ordu'dan gelen telgrafı değerlendiren Faik Ahmet Bey'in "bütün efkârın milli ve meşruâtımızı hak ve müdafaasına hazırlanmış olduğuna gelen telgraf büyük bir delil idi" görüşü yukarıdaki fikri pekiştirmektedir. Bkz.F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (1), s.31.

113 F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (1), s.32-33.

karar verilir. 10 Şubat 1335 (1919) Salı günü[114] Temelzade merhum Hacı Osman Efendi'nin ruhu için yapılacak dini merasime, esas amaca uygun olarak, Trabzon'un tüccar, eşraf ve aydınları davet edilir. Boztepe mahallesindeki[115] büyük konakta okunan mevlidin arkasından, herkes tarafından az çok bilinen asıl maksadın müzakeresi için bir başkan seçilir ve kararlaştırıldığı üzere, ilk söz, Faik Ahmet Bey'e verilir.

Toplantının amacını izah etmekle söze başlayan Faik Ahmet Bey, memleketin içinde bulunduğu vaziyeti anlatarak, dahil ve hariçteki düşmanları... Türklerin mağlubiyetlerinden ne şekilde istifade etmek istediklerini... İmparatorluğun ve Türk memleketlerinin taksim edilmek, mevcudiyyet-i milliyelerine nihayet verilmek için çalışıldığını, Vilâyat-ı Şarkıyye'nin Ermenilere, Trabzon'un Rumlara peşkeş edilmesi arzusunun, galip devletlerin ileri gelenleri arasında revaçta olmasının ifade ettiği mananın ehemmiyetini açıklar. Düşmanların bu tutumu ve tehlikenin büyüklüğü karşısında, vatanperver insanların kalbine düşen yeis ve ümitsizliğin, İtilâf Devletlerinin ekmeğine yağ süreceğini, bu durum üzerinde etraflıca düşünmenin ve düşünmekle kalmayarak "Milli Vahdet" tesisine çalışmak için Trabzon'un ön ayak olması lüzumunu ve herşeyden önce Trabzon'un sesini işittirmenin zorunluluğunu belirtir. Hukuk-i milliye'nin müdafaa edilmesi için bir teşkilat etrafında halkın toplanmasının gereğini bu davranışın vatanın her köşesi için bir vatanperverlik örneği teşkil edeceğini uzun uzun ve heyecanla izah eder. O'nun birleştirici, ikna edici konuşması orada bulunanları

---

114 F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (1), s.33.

Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'nin kuruluşunu Tarık Zafer Tunaya, Faik Ahmet Bey'in 30 Kasım 1949 günlü mektuba ve Gümüşhane Eski Mebusu Zeki Kadirlioğlu, ile 29 Eylül 1951 tarihli konuşma notlarına göre yazmıştır. Bkz. Tarık Zafer TUNAYA, Türkiye'de Siyasi Partiler, İstanbul, 1952, s.506; Zeki SARIHAN, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, I, Ankara, 1993, s.127; Mahmut GOLOĞLU, Milli Mücadele'de Trabzon ve Mustafa Kemal Paşa, s.15-16.

Bazı kaynaklar cemiyetin kuruluşunu 12 Şubat olarak almışlardır. Oysa cemiyet 10 Şubat'ta teşekkül etmiş, 12 Şubat'ta resmi hüvviyete kavuşmuştur. Sebahattin Özel eserinde tüzüğün 14 Şubat'ta verildiğini kaydetmektedir. S.ÖZEL, s.62.

115 M.R.Tarakçıoğlu'nun hatıralarında "Nemlioğlu Hacı Osman ve mahallenin adı da "Tavanlı" olarak geçmektedir. Bkz. M.R. TARAKÇIOĞLU, s.44.

etkileyerek heyecanlandırır[116] ve söz uzamadan hemen bir heyet seçilir. Bu heyet, oluşturulacak cemiyetin nizamnamesini hazırlayacak, vilayetten beyannamesini isteyecek, kazalarla haberleşecek müteşebbis bir heyet olacaktı[117]. Heyete seçilenler ise şunlardı:

Temelzâde.... (isim okunamadı)
Eyüpzâde İzzet
Murathanzâde Ziya
Abanazzâde Hüseyin
Culhanzâde Hacı Kadri
Hatipzâde Emin
Barutçuzâde Hacı Ahmet
Temelzâde Şevki
Kazazzâde Hüseyin Mehmed
Hacı Ali Hafizzade Mehmed Salih
Barutçuzâde Faik Ahmet
Eyüpzâde Ömer Fevzi
Subaşızâde Münir Pertev
Hafiz Mahmut
Müftüzâde Hacı Mehmed

---

116 Faik Ahmet Bey'in birçok meziyetleri yanında çok güçlü bir hatipliği vardır. Trabzon'da yayınlanan "Kuzey Haber" adlı bölge gazetesinin 14 Mart 1984 günlü sayısında; "...Faik Ahmet (Barutçu) yaptığı konuşmalarda çevresindekileri etkilemesini, inandırmasını, en azından onlara kendini dinletmesini bilen bir kişiliği... (Bu) kişiliğinin en belirgin yanı, olaylar karşısında soğukkanlılığını koruyabilmesiydi."

"....İyi bir polemikçi tam bir kürsü adamıydı" denildiği gibi Cumhuriyet Gazetesi'nin 24 Temmuz 1993 tarihli sayısında da Faik Ahmet "Barutçu güzel değil, ama dinlenen hatipti. Karadeniz şivesiyle kürsüde konuşmaya görsün, koridorlarda, kulislerde kimse kalmaz, herkes salona doluşurdu. Sözü batmazdı, iğnesiz de değildi." sözleri onun hatiplik yönünün ne derece kuvvetli olduğunu ortaya koymaktadır ki, O'nun hatilpliği Milli Mücadele boyunca Trabzon'da yapılan mitinglerde de görülmektedir.

117 F.A.BARUTÇU, Hatıralar (1), s.34.

Hoca Hacı İbrahim Cudi

Ustazâde Nazmi

Dava Vekili İbrahim

Zübeyirzâde Zühtü

Molla Bekirzade Mehmed Ali Bey ve Efendiler.

Seçilen heyetin ertesi günden itibaren faaliyete geçmesi kararlaştırılarak, toplantıya muvaffakiyet temennisiyle son verilir. Oradakilerin geleceğe ait ümitlerinin kuvvetlendiği hissedilerek, büyük bir rahatlık ve hasretle dolu bir şekilde ayrıldıkları toplantı, Faik Ahmet Bey'e göre; "bütün bir memleketin kurtuluşuna giden yol üzerinde Trabzonluların birleşmesi, Şark-i Anadolu'da yapılacak bir kongre ile meydana gelecek milli hareketin, temellerinin atılması merasimiydi"[118].

İstikbâl gazetesinin bayraktarlığı, Trabzon eşrafı ve başta Faik Ahmet Bey olmak üzere, aydınlarının gösterdiği birlik yanında şehirdeki sivil-asker resmi görevlilerin[119] teşvikleriyle kurulan cemiyetin düşüncelerini yayma görevini Faik Ahmet Bey'in sahibi bulunduğu İstikbâl gazetesi üzerine almıştır[120].

---

118 F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (1), s.34.

119 O tarihlerde Trabzon'da polis Müdürü olarak bulunan Refik Koraltan'ın Trabzon'daki vatanperver halk arasında tanıdığım, başta Ahmet Barutçu olmak üzere, ileri gelenleri evime davet ettim. Ve onlara ne duruyorsunuz? Niçin çalışmıyorsunuz? diye sual tevci ettim. Başımızda kimse yok, kime danışarak bu işe başlayalım? cevabında bulundular. Başınızda ben olacağım, derhal işe başlayın dedikten sonra, hemen orada adı "Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" adıyla bir teşkilat kuruldu ki bu teşkilat Rumeli'de ve bilhassa Anadolu'da sonra başlayan Kuva-yı Milliye'nin birincisi bulunuyordu", sözlerinden bu cemiyetin Refik Koraltan'ın emriyle kurulduğunu kabul etmek doğru değildir. Zaten kısa bir süre sonra Trabzon'dan ayrıldığını belirtmekle, hatta görüldüğü gibi Cemiyetin ismini bile yanlış ifade etmektedir. Bu da, birçok hatıratta görüldüğü gibi, her güzel ve iyi olan şeyden insanların kendine pay çıkarmaları düşüncelerinin bir tezahürüdür denilebilir. Bkz. R.KORALTAN, s.26. Jandarma Alay Kumandanı'da Kâzım (Yurdalan) Bey ise Trabzon'da sıra dışı bir memur gibi hareket etmemiş, halkın içine girmiş ve Muhafaza-i Hukukla bir Trabzon'lu gibi ilgilenmiştir. Bkz. Cevat DURSUNOĞLU, Milli Mücadele'de Erzurum, Ankara, 1946, s.24.

120 Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı Trabzon'dan Atatürk'e, Trabzon, 1981.

O tarihlerde İstanbul'dan Erzurum'a gitmek için gemi ile Trabzon'a gelen ve buranın durumunu yakından gören Cevat Dursunoğlu Trabzon ve Faik Ahmet Bey için şunları söylüyordu:

"Barutçu ile bundan kırk yıl önce, memleketin en karanlık günlerinde, İstanbul'dan Erzurum'a geçerken, Trabzon'da tanışmıştık. Mondros Mütarekesi daha iki üç ay önce imzalanmıştı. İki yıllık düşman işgalinin Trabzon'un ruhunda açtığı yaralar daha kabuk bağlamadan, Mondros Mütarekesi'nin ağırlığı, bu güzel şehrin üzerine çökmüş, kendilerini eski Pontus Krallığı'nın mirascısı sayan yerli Rumlar, o zamanki galip devletlerin yardımına güvenerek gemi azıya almışlardı. Ama bu durumun ağırlığına rağmen, Trabzonlular çok uyanıktılar. Bütün aydınlar Pontus yılanının baş kaldırmasına meydan vermemek; muhtemel felaketi önlemek için, örnek bir birlik gösteriyorlar; genç, yaşlı hepsi bir ağızdan konuşuyor, ulus ve yurt savunmasından başka bir kaygı göstermiyorlardı.Trabzon'un "Türk camiasından" ayrılığını kabul etmeyen ve varlığını müdafaaya azmetmiş olan halkı, "Trabzon Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti" etrafında toplanarak teşkilatlanmış ve davanın yazı ile müdafaasını Barutçuzade Faik Ahmet'in çıkardığı İstikbal gazetesi üstüne almıştır. Düşman işgali altındaki İstanbul'un perişan ve imansız havasına karşılık burada canlı ve ümitli bir hava esiyordu[121]."

"Doğu Anadolu'nun kapısında bu havayı, Trabzon Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti gereği gibi besliyordu. O tarihte derneğin yönetim kurulunda şu zatlar vardı: Murathanoğlu Ziya, Nemlioğlu Sabri, Culhazade Kadri, Hacı Ali Hafizzâde Mehmet Salih, Kazazzade Hüseyin, Abanozoğlu Hüseyin, Hatipzade Emin Bey ve Efendiler.

Bu zatlarla ve birçok genç aydınlarla görüştük. Bunların arasında henüz yedek subaylık görevinden ayrılmış olan bir genç özel olarak dikkati çekiyordu. Bu genç Trabzon'un tanınmış ailelerinden Barutçuzâde Hacı Ahmet Bey'in oğlu ve İstikbâl gazetesinin sahibi Faik Ahmet'ti. Bu konuşmalarda Faik Ahmet Bey bize Pontusçuların azgınlıklarına Trabzonluların nasıl karşı koymak istediklerini, tutulacak savunma

---

121 C.DURSUNOĞLU, s.24; Süleyman Necati GÜNERİ'nin Yayınlanmamış Hatıraları TTK. El Yazması, Eserleri Böl.No: 260, s.5.

yollarını, kendisine özel bir canlılıkla uzun uzun anlattı. Alın yazıları bir olan iki vilâyetin işbirliği üzerinde düşüncelerini açıkladı. Ümitle birbirimizden ayrıldık"[122].

2-Trabzon Muhafaza-ı Hukuk-I Milliye Cemiyeti'nin Resmiyet Kazanması

11 Şubat 1335/1919 günü Temelzâde Şevki Bey'in Meydan'daki yazıhanesinde önceki gün seçilmiş olan heyet toplandı. Cemiyetin adı "Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti" olarak kararlaştırıldı. Seçimler yapıldı. Cemiyetin başkanlığına Murathanzade Ziya Bey getirildi. Heyet, Onbir Heyet-i Merkeziye'ye onbiri Heyet-i İdareye'ye dokuz kişi seçilmek üzere ikiye ayrıldı. Heyet-i Merkeziye'ye seçilenler:

Temelzâde....Bey (ismi okunamadı)
Eyüpzâde İzzet Bey
Murathanzade Ziya Bey
Barutçuzâde Hacı Ahmet Efendi
Hatipzâde Emin Efendi
Kazazzâde Hüseyin Efendi
Abanozzâde Hüseyin Efendi
Hacı Ali Hafizzâde Mehmet Salih Efendi.
Molla Bekirzâde Mehmed Ali Efendi
Müftüzâde Hacı Mehmed Efendi
Eyüpzade ömer Fevzi Efendi
Heyet-i İdareye Seçilenler:
Culhazâde Hacı Kadri
Hoca Hacı İbrahim Cudi
Temelzâde Şevki
Barutçuzâde Şevki
Barutçuzâde Faik Ahmed
Ustazâde Nazmi

---

122 Hikmet AKSOY, Faik Ahmet Barutçu, Trabzon, 1995, s.52-53.

Subaşızâde Münir,

Dava Vekili İbrahim

Zübeyirzâde Zühtü

Hafız Mahmut Bey ve Efendiler[123].

Cemiyetin Resmen kuruluşunu sağlayan valiliğe verilecek nizamnâmenin hazırlanması için de nizamnâme encümenine

Eyüpzâde İzzet

Abanozzâde Hüseyin

Ustazâde Nazmi

Hatipzâde Emin

Subaşızâde Münir

Barutçuzâde Faik Ahmed

Eyüpzâde Ömer Fevzi[124]

Zübeyirzade Zühtü Bey ayrılarak aynı gün öğleden sonra Eyüpzade İzzet Bey'in hanesinde toplanıldı ve nizamnâme hazırlandı.

Nizamnâme Sureti

"Vilâyetimizin kemâ-kân metbu'umuz olan Devlet-i Osmaniyye'ye merbutiyetini muhafaza için vesâik-i ilmiyye ile müdâfâat-ı muktaziyede bulunmak ve hukuk-ı millîyyemizi halelden vikâye edecek esbâb ve vesaitin icrâsına tevessül eylemek üzere "Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliyye Cemiyeti" ünvanı ile teşkil olunan Cemiyetin mühr-ü resmisi ile musaddak olan iki Nizamnâmesi ve idaresiyle mükellef olacak zevatın esamisi tayin ve irâe edilerek arz ve takdim kılınmış olmak icap eden ilmühaberin i'tâsı müsterhimdir.

12 Şubat 1335/1919

Hazırlanan nizamnâme sureti aynı gün vilayete verildi. 13 Şubat 1919'da Trabzon Valisi Süleyman Necmi imzası ile bildirilen 7623 Umumi 277 Hususi numaralı beyannamede Hacı Ali Hafizzade Mehmed Salih ve Kazazzâde Hüseyin, Eyüpzâde

---

123 F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (1), s.41.

124 F.A.BARUTÇU, Hatıralar (1), s.41

Ömer Fevzi Efendilerle Cemiyetin İdare Heyeti azasından olan kişilerin vilâyete vermiş oldukları belgede, Trabzon Vilâyeti ve çevresinde şubeler tesis etmek üzere Muhafaza-i Hukuk-u Milliye adı altında bir cemiyet teşkiline polis müdürünün yapmış olduğu tahkikat sonucunda bu belgeye imza atan kişilerin cemiyetler kanunu gereğince gerekli şart ve vasıfları taşıdıkları ve cemiyet teşkil etmelerine kanuni bir engel olmadığı anlaşılmış ve cemiyetin kurulmasına izin verilmiştir[125].

3- Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'nin Amacı

Nizamnâmenin ilk iki maddesi cemiyetin amacını ihtiva etmektedir ve şöyledir:

1- Vilâyatımızın kemâ-kân metbuumuz olan Devlet-i Osmaniyye'ye merbutiyetini muhâfaza için vesâik-i ilmiyye ile müdâfaat-ı mukteziyede bulunmak ve hukuk-ı milliyemizi halelden vikaye edecek esbâb ve vesâitin icrâsına tevessül eylemek üzere (Trabzon Muhâfaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti) teşkil olunmuştur.

2- Cemiyet vilâyetimizin Devlet-i Osmaniyye'ye merbutiyetini te'yid ve takviyeden tarihî, içtimaî, iktisadî vesâikin cem' ve telfikıyle ve istatistikler tanzimiyle itilâf hükümet ve mümessillerine muhtıralar itâsına, ve Wilson Prensipleri'ne nazaran hukuk-ı milliyyemizi Sulh Konferansı'nda müdâfaa etmek üzere lede'l-icâb muhabir ve vekiller izamına ve bu hukuk-ı kadime-i milliyemizin milletlerin mukadderâtındaki hak ve salâhiyete istinâden ihlâl edilmemesi hususunda teşebbüsât-ı müessirede bulunulmasına azm ü ikdâm eyleyecektir[126].

Tarık Zafer Tunaya; "Milli Hakları Muhafaza" başlıklı yazısında, "yalnız bu iki madde; Trabzon'da bir avuç kahramanın kurmuş olduğu cemiyetin mahalli gayeyi aşarak memleket şumül bir savaşa atılmak üzere bulunduklarını isbata kafidir" diyerek bu iki maddenin önemini vurgulamıştır[127].

---

125 F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (1), s.42.

126 Söz Gazetesi, 26 Mart 1335/1919, No: 130; İkdâm, 20 Mart 1335/1919, No: 7941.

127 Tarık Zafer TUNAYA, "Milli Hakları Muhafazası" Vatan, 10.6.1950, No: 3252.

4- Muhafaza-İ Hukuk-I Milliye Cemiyeti'nin Nizamnâmesi[127]

Madde 3- Cemiyetin Merkezi Trabzon olup, mülhakatta şubeleri teşkil edilecektir.

Madde 4- Cemiyetin Trabzon'da 11 kişiden müteşekkil bir heyet-i merkeziyyesi ve 9 kişilik bir hey'et-i idaresi olacak ve mülhakat şubelerinde dahi aynı miktarda birer hey'et-i idaresi bulunacaktır.

Madde 5- Hey'et-i Merkeziye kendi arasından bir reis, bir kâtip, bir veznedar intihap eder. Hey'et-i Merkeziyenin mukarreratı vechile, cemiyete ait mesalih için makamata müracaat ve metalibat, bilcümle muhaberat reis tarafından ifa edilir.

Madde 6- Hey'et-i Merkeziye, cemiyetin bilcümle mevat ve mesalih-i umumiyyesi hakkında ve şubelerden vârid olacak müracaata dair İltihâz-ı karar eyler.

Madde 7- Şube hey'et-i idareleri, kendi muhitlerine ait vesaiki ihzar edecek fa'aliyet ve mesalih-i lâzımede bulunacaktır. Şu kadarki, cemiyetin hey'et-i umumiyyesine müteallik hususata, şube hey'et-i idareleri ittihaz-ı karar etmek selâhiyyetini haiz değildir.

Madde 8- Hey'et-i idare azası kendi aralarında bir reis, bir kâtip bir veznedar intihap eder.

Madde 9- Cemiyetin Şube murahhaslarından müteşekkil olmak ve Trabzon'da içtima etmek üzere altı ayda bir kongresi in'ikad eder. Hey'et-i merkeziye kararı ile lede-l icap kongre içtimâa davet olunabilir.

Madde 10- Cemiyet, maksad-ı teşekkülünden başka bir siyasetle iştigal etmeyecektir.

Madde 11- Cemiyetin varidatı, taahhüdât-ı şehriye ve teberruattan ibarettir.

Madde 12- Cemiyetin hey'et-i umumiyesine ait sarfiyyat, hey'et-i merkeziyyenin kararı ile ve reisin imzası ile icra edilir[128].

---

127 İlk iki madde cemiyetin amacında verildiği için burada tekrar yazılmamıştır.

128 Atatürk'ün Doğumunun 100.Yılı Trabzon'dan Atatürk'e, s.110.

Madde 13- Bir şubeye ait sarfiyat o şube hey'etin idaresinin kararı ile ve reisin imzası ile icra edilir.

5- Cemiyetin Kuruluşunun İstikbâl Gazetesi'nde Yayınlanması

Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti ile İstikbâl Gazetesi iç içedir. Gazetenin sahibi, müdürü, başyazarı Faik Ahmet Bey, Cemiyetin kurucuları arasındadır. Dolayısıyla, Trabzon'daki fikir cereyanlarında, İstikbâl gazetesi ne kadar önemli rol oynamışsa, başta Faik Ahmet Bey olmak üzere, gazete heyeti, bu düşüncenin eyleme dönüşmesinde o kadar çaba sarfetmiştir. Kısacası İstikbâl Gazetesi, cemiyetin neşir organı halindedir. Cemiyet ile ilgili haber ve gelişmeleri basın yolu ile kamuoyuna duyurulmuş, aynı zamanda, cemiyete ait bildiri, duyuru ve kararlar da üyelere bu gazete yolu ile haber verilmiştir. Nitekim, bu bir avuç insan, İstikbâl'in 15 Şubat 1919 Cumartesi günlü sayısında, yani yayın hayatının 67'nci gününde Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin kurulmuş olduğunu açıkça müjdelemiştir.

Faik Ahmet Bey, artık sık sık kullandığı "Milli Vahdet" "Müdafaa" kavramları ile aynı tarihli gazetede; "Milli Vahdet ve Müdafaa Hazırlıkları" başlığı altında yayınladığı makalesinde, ülkenin içinde bulunduğu durumu değerlendirerek; "Mütarekenin akit ve imzasından sonra karşısında bulunduğumuz vaziyyet-i hariciye sanki hiç de etrafiyle tetkik ve ihâtâ edilemiyormuş gibi merkezde, vilâyetlerde, memleketimizin her tarafında eski kin ve husumetleri tahrik edecek, dahili nizalara, firkacılık kavgalarına meydan verecek cereyanlar uyandırılmış, mevcudiyyet-i milliyyemize temas eden bil-cümle mesail-i hayatiyye ikinci derecede bırakılarak bütün gayretler didişip boğuşmaya, şahsi hasetlere hasredilmiş idi. Gerçi bir taraftan Osmanlı tarihinin şimdiye kadar görmediği pek ziyade nazik ve pek çok vahim zamanlarda bulunduğumuzu havâssımız takdir ediyordu. Hükümet etrafında milli kuvvetlerin toplanmasıyla müşterek ve müttehid mesai ve faaliyetlerle ancak bugünkü tehlikelerden sıyrılmak için çareler bulunmuş olacağı umumiyetle düşünülebiliyordu. Ne çare ki bu düşünceler, bu necip fikirler ferdi emellerin kibirli veya kirli ihtirasların fevkine çıkıp ortalığa hakim olamıyordu" şeklinde başlayan makalesine devamla; Türklerin kendi aralarındaki kavgalarından, ulusal

menfaatleri için var kuvvetleriyle aleyhlerinde çalışanlara karşı koyacak halde olmadıklarını, hükümetin, iğrenç şahsi mücadeleleri, işlediği cinayetleri yüzünden, memleketin içinde bulunduğu durumdan kurtulmak için siyasi faaliyet ve icraatta bulunabilme imkânını kaybetmiş olduğunu, milletin desteğinden mahrum kaldığını, bütün bunlardan dolayı, harice karşı zaaf ve acz içinde milli varlığı ve siyasiyeyi müdafaa edecek azim, irade, faaliyet ve tecrübeden yoksun bir hale geldiğini yazıyor "hükümet ve milletin bu zaaf ve aczi ortalıktaki kinli didişmelerin ihtiraslı boğuşmaların gayesi hep kendi zararımıza oludğu için memleketin menafi-i aliyyesini düşünenleri pek ziyade tazip eden hallerdendi" diyordu.

Hükümetin önüne geçemediği bu tartışmalar, didişmeler ülkenin en ücra köşelerine kadar yayılmış, Trabzon'a da aksetmişti. Halkın üzüntü ve endişe içinde kalpleri sızlıyordu. Fakat dışardaki düşmana, içerdeki gayri müslime karşı birşey yapamıyordu. Trabzon'u bu halde bulan Faik Ahmet Bey, gazetesinin asıl gayeye dönük yayını sayesinde kamuoyunu etkilediğini, uyandırdığını sonuçta cemiyetin kurulmasına müvaffak olduğunu açıklayarak; "halkımızın bu basiretkârâne teşebbüsü mehâlikten inhilâlimizi müjdeleyen ilk hareket eseri olarak telakki ederiz" diyerek, hem cemiyetin kuruluşunu müjdelemiş hem de halkı bu hareketinden dolayı kutlamıştır.

Milli teşkilatın önemine dikkat çekerek; "Ferdi hareketlerden, infirâdi teşebbüslerden elbette pek müfit netayiç elde edilemez. Teşkilât-ı Milliyye ile mücehhez olarak işe girişmek, menafi-i hayatiyyemizi müdâfaa ve siyanet için sarf-ı esasidir. Teşkilatsız milletlerin müfit ve müsmir hiçbir hareketleri olmaz. Kuvvetli ve milli bir hükümet, kuvvetli ve müttehid bir millet tabakasına istinad ettikçe icraat ve muvaffakiyetleri sağlandığında her işimizin olacağından ari bir itimad-ı nefisle yürüyebiliriz. Bu mülahazaya binaendür ki Trabzonluların gayret-i müşterekeleriyle, müştereke-i milliyelerini takdirlere teşviklere sayeste buluruz" dedikten sonra, özellikle herkesin en büyük arzusunun "vilâyât-ı şarkıyye halkının da aynı şekilde gayret ve hareket etmesi olduğu" çağrısında bulunup "vatanın şu an-ı vahim tarihinde minnettarlığını kazanmak isteyen bütün milletdaşlarımıza bu yol üzerinde yürümelerini tavsiye ederiz. Mukadderatımızın ve mevcudiyet-i milliyyemizin halası ve necatı için en

emin yol budur" şeklinde teşvikleriyle Trabzon ve özellikle Vilâyat-ı Şarkıyye halkına umut ve destek vermektedir[129].

6- Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'nin Kuruluşunun Rumlar Üzerindeki Etkisi

Başta Trabzon olmak üzere bütün ülkenin, Türk haklarının savunucusu olarak Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'nin kısa zamanda kurulması, Rumlar üzerinde şaşırtıcı bir darbe olduğu gibi, geleceğe ait ümitleri üzerinde de soğuk bir duş tesiri yaptı. Çünkü Türklerin, tamamen Rumlar hesabına çalışmak gibi bir tutum içerisinde harici tehlikeleri unutacak derecede derin bir gaflet uykusuna dalarak birbirlerine düşmeleri, birbirleriyle gırtlaklaşmaları, düşmanların kararlarını kolaylıkla tatbik etmeye müsait bir zemin hazırlamaya yarayacaktı. Rumları en çok ümitlendiren bu idi. Oysa şimdi Trabzonlular, verdikleri isabetli karar ve hareketleriyle kendi hesaplarına çalışmaya başlamışlardı. Bu durum, Rumları telaşlandırmış ve bu hareketin altından daha birçok şeylerin çıkması ihtimali onları derin bir düşünceye sevketmişti. Bir kısım Rum münevverlerinde bariz bir şekilde değişme görülmeye başlamış, bunlar Trabzon'un Yunanistan olamayacağını, müstakil bir Rum hükümetinin kurulamayacağını, tabiatın maddi ve manevi zaruretleri altında Türklerle beraber yaşamak zorunda olduklarını idrak ediyor ve savunuyorlardı. Faik Ahmet Bey'e göre; birden bire böylesine bir ihtiyatkârlık içerisine girmelerinin sebepleri yukarıda izah edildiği üzere açıktır. Türklerin tehlike karşısında dayanışma içerisinde bir kitle haline gelmeleri, ileri görüşlü Rumları fikir ve hareketlerinde ihtiyatlı olmaya sevkeden en büyük sebep olmuştur. Buna karşılık, bir kısım Rumlar da olumsuz propaganda yolunu seçmiş, milli hareketi yok etmeye yönelik kötü düşünceler, yalan dolan ve iftiralara koyulmuşlardır. Trabzon'daki İngiliz mümessiline giderek, Türklerin silahlı bir teşkilat hazırlamakta olduklarını, bu teşkilatın gayesinin kendilerini yok etmeye yönelik olduğunu söylüyorlar. Bunun önüne geçilmesinin gereğini ileri sürerek var kuvvetleriyle

---

129 F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (1), s.34.

ikna etmeye çalışıyorlardı[130]. Rumların bu asılsız propagandalarına karşılık cemiyetin kuruluş amacının hariç ve dahile izah edilmesi için Muhafaza-i Hukukçular Cemiyetin beyannamesini hazırlayarak yayınlanmışlardı[131].

Heyeti Merkeziye tarafından yayınlanan beyanname gazetelere verildiği gibi, İstanbul'a ve Trabzon vilâyetine bağlı yerlere gönderilmiştir. Ayrıca, Dahiliye Nezareti'ne bir suret gönderilerek, Türklerin milli davaları ile vekiller heyetinin ilgilenmeleri, gerekli teşebbüslerde bulunmaları rica edilmiştir. Bundan başka, İstanbul'da İtilâf Devletleri fevkalâde mümessili olarak bulunan bulunan Amiral Calthorpe'a, sulhün imzalanmasına kadar Trabzon limanına Yunan bayrağı taşıyan gemiler gönderilerek, Türk ve Müslüman halkın milli hislerinin rencide edilmemesinin faydasını izah eden bir telgraf çekilmiştir[132].

7-Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'nin Çevre İl ve İlçelerde Akisleri

Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti bölgeyle ilgili olarak kurulmuş, diğer cemiyetlerin aksine, yörede kısa zamanda yaygınlaşmış[133], bütün Trabzon'un gücünü birleştirdiği bir teşkilat haline gelmiştir. Esasen İstanbul'da delegelerini huzura kabul ettirebilecek kadar itibar kazanmasının başlıca sebebi de bu olmuştur. Cemiyetin, Rize şubesini Mataracızâde Mehmet, Tuzcuzâde Süleyman Tevfik, Lazoğlu Mustafa, Mataracızade Hakkı, Güvelioğlu Ahmed, Hacıömeroğlu Ahmed Efendiler kurmuşlar. Giresun şubesi Dizdarzâde Eşref Bey'in başkanlığında öğretmen Niyazi Tayyib, Mühendis İbrahim Hamdi, Doktor Ali Naci ve Hukuk Öğrencisi Ethem Nazif Beylerden oluşmuştu. Of şubesi Sarıalizâde Ömer Ağa, Sürmene Şubesi, İsmail Çebizâde Hacı

---

130 F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (1), s.43.

131 Faik Ahmet Bey'in Hatıralarındaki Beyanname İçin Bkz. Ek.2.

132 F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (1), s.46.

133 Trabzon Valisi Mehmet Galip Bey, Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği telgrafta cemiyetin bütün vilayete bağlı yerlerde birer şubesi olduğunu belirtmektedir. Bkz. K.ATATÜRK, s.615.

Osman başkanlığında kurulmuştur. Ordu'daki teşkilâtlanmada İsmail Bey'le Ordu Müftüsü Yusuf Ziyaeddin Işık'ın hizmetleri geçmiştir[134].

Cemiyetin Giresun şubesi, faaliyete geçtikten sonra, bazı Rumların cemiyete katılma arzusunda olduklarını, bu nedenle müracaatta bulunurlarsa nasıl bir muameleye tabi tutacaklarını Trabzon'dan sorar. Verilen cevapta cemiyetin, milliyetperverlik üzerine kurulmuş olmasından dolayı Rumların cemiyete katılmalarının uygun görülmediği, ancak, Trabzon Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Rum Cemiyeti" adı altında bir cemiyet kurmalarının uygun olacağı bildirilir. Fakat Giresun Rumlarının bu teşebbüsünden muhakkak ki bir netice çıkmaz. Faik Ahmet Bey'e göre; Rumlar Cemiyete katılma fikrinde samimi değildirler. Bunlar casusluk amacındadırlar.

Ayrıca cemiyetin kuruluşuyla Samsun ve Sinop livası buraya bağlı Gerze nahiyesi yakından ilgilenmiş, vatanperverlik hislerini göstermişlerdir. Gerze'den gönderilen telgrafta; Trabzon hareketi büyük bir heyecanla karşılanmış, kendilerinin Trabzon'un il ve ilçelerinden ayırt edilmemeleri istenmiştir. Bu vatanperver hislere teşekkürle karşılık verilip, cemiyetin her türlü teşebbüsleri ve işleri hakkında zaman zaman kendilerine malumat verileceği bildirilmiştir[135].

8- Samsun Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti

Faik Ahmet Bey, çevre il ve ilçelerin cemiyet hakkında görüşlerine hatıralarında yer verirken, Samsun Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden ve bu cemiyetin faaliyetlerinin arzu edilen şekilde yürümemesinin nedenlerinden etraflıca bahsetmektedir.

İngilizlerin ve Pontuscu Rumların faaliyetlerine karşı, Samsun ve civarında bir takım milli cemiyetler kurulmuştur. Bu cemiyetler, ilk başta silahlı direnişten ziyade, Müslüman halk arasında dayanışmayı sağlamak ve moral gücünü yükseltmek esasına

---

134 S.ÖZEL, s.66-67.

135 F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (1), s.48.

dayanıyordu. Nitekim kurulan bu cemiyetlerden birisi de Samsun'da kurulan Karadeniz Türkleri Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'dir[136].

Cemiyet, Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti ile "teşrik-i mesai" teklifinde bulunmuş buna karşılık, Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti, kendilerinden, bir heyet göndermelerini istemiştir. Ancak bu cemiyet uzun ömürlü olmamıştır[137]. Kurucuları, İstanbul ile yaptıkları temaslar sonucunda, hukuk-u milliyenin rencide edileceğine dair şüphelenmeye gerek olmadığına kanaat getirmişler ve bu nedenle cemiyetin faaliyetini durdurduklarını Trabzon'a bildirmişlerdir. Samsunluların böyle bir kanaate varmalarını yanlış bulan Faik Ahmet Bey, bu teşekkülün faaliyetlerini yürütememesinin sebebini; halkın milli harekete iyi hazırlanmamasına bağlamaktadır. Çünkü bu kolay değildir ve azami gayret göstermek gereklidir[138].

Samsun'da halkın dinî, millî, duygularını işleyecek, onlara bu duyguları aşılayacak, kimselerin olmadığına değinen Faik Ahmet Bey, bunun sebebini de açıklamaktadır. Şöyleki; Samsun, bir ticaret merkezi olması nedeniyle bünyesinde çeşitli toplulukları barındırmaktadır. Bu yüzden, maddiyatçı insanların memleketi halini almıştır. Milli meselelerde olumlu bir hareketin olması için, maddi ve şahsi menfaatlerin bir kenara

---

136 F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (1), s.47.

Karadeniz Türkleri Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti 19 Şubat 1919'da kuruldu. Cemiyet, Paris Barış Konferansı'nda ve Avrupa'da Karadeniz Türklerinin haklarını korumak için, Prens Sebahattin ve Şerif Paşa'yı vekil ettiğini bildirdi. Yine cemiyet liderleri aynı tehlikeye maruz kalan kazalara da birer mektup göndererek merkezi Samsun'da bulunan cemiyetin şubelerinin açılmasını istediler. Bu çağrı üzerine 25 Şubat 1919'da Tokat'da bir şube açıldı. Ancak, cemiyet kısa bir müddet içinde Tokat şubesine bildirilen 20 Mart 1919 tarihli yazısıyla feshedildiğini açıkladı. Bkz. Hasan UMUR-Adil PASİN, Samsun'da Müdafaa-i Hukuk, 1944, s.8.

137 Kara Vasıf Bey, Sivas'ta yaptığı konuşmada Samsun'da Müdafaa-i hukuk teşkilatı bulunmadığını, bunun da Mutasarrıf Bey'den kaynaklandığı iddiasında bulunmuştur. Bkz. Uluğ İĞDEMİR, Heyet-i Temsiliye Tutanakları, Ankara, 1989, s.139.

138 Faik Ahmet Bey, söz konusu ilin, TBMM seçimlerinde de epeyce tereddüt ettiklerini, hatta bu tereddütlerinin giderilmesi için Sivas'ta bulunan Kolordu Kumandanı Miralay Selahattin Bey'in Samsun'a gönderilmesine ihtiyaç duyulduğunu yazmaktadır. F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (1), s.47.

itilerek, milli ve siyasi terbiyenin meydana çıkması lâzımdır. Ancak vatan ve memleket duyguları maddi menfaatlerin üstünde olan insanların, meydana getirdiği cemiyetler başarılı olurlar. Milli davanın kazanılması için teşkilatlanmanın ne denli önemli olduğu şuurunda olmayan, sadece kendi ticaret ve kazancını düşünen tüccar ve esnafin kurdukları cemiyetlerden beklenen sonucu almak mümkün değildir. Faik Ahmet Bey, böyle bir cemiyetin seviyesinin düşük olduğunu izah ederken; "Henüz o cemiyet iptidai seviyede bulunuyor demektir". Terbiye-i İçtimaiyesi noksan demektir" şeklinde izah eder. "Bu noksanı telâfi için inkılâbın reha karisini kemal-i itimadla Ayrıca bekleyebiliriz. Hiçbir millet kemal mertebesine yükselmemiştir. Bu mertebeye yükselmeyi men eden esbap ve şeraiti bir hamle de bertaraf etmek tekemmül istidadını kuvvetli bir hayatiyete haiz bulunan milletlere mahsus bir haslettir ki onu da Türk Milleti göstermiştir. Bugünkü İnkılâb ve teceddüt hareketinin kıymetini asıl müstakbel nesillerimiz takdir edecek, onların muhakemesindeki isabet elbette daha şenni olacaktır" diyerek yapılan inkılâbı gelecek nesillere emanet edip, onların takdirine bırakmaktadır[139].

9-Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyetinde Eşraf*

Faik Ahmet Bey Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'ni oluşturan eşraf[140] hakkında görüşlerini belirtirken; "Heyet-i "Efkâr-ı siyasileri muhtelif zevattan[141] teşekkül etmiş olmakla beraber muvacehesinde bulunduğumuz meseleyi milliyede yek-

---

139 F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (2), s.48.

* Eşraf: Tanzimattan sonra taşra ileri gelenlerine verilen ad. Milli Mücadele döneminde sayı bakımından az ama, nüfuz itibariyle belli bir saygınlığa sahip olan sınıf.

140 Kâmil Erdeha, Trabzon eşrafının, geleneklerine bağlı, köklü ve geniş ailelerden oluştuğunu, ticaretle uğraştıklarından yuriçi ve yurtdışı olaylarını izleme durumuna geldiklerini, aktif politikaya katılıp çocuklarına yüksek öğrenim yaptırdıklarını topluma önderlik yapacak duruma geldiklerine inandıklarını yazmaktadır. Bkz.K. ERDEHA, s.176.

141 Doğu Karadeniz Bölgesi eşrafı, İttihatçılar ve İtilafçılar olmak üzere ikiye ayrılmıştı. Milli Mücadele'ye sahip çıkarak örgütlenmeye girişenler İttihatçılardı. Bunlar içinde başlıcaları Eyüpzadeler, Nemlizadeler,Barutçuzadeler, Abanozzadelerdi.

aheng bir manzume-i fikriyye teşkil edecek hissiyat ile mütehassis görünüyorlardı. Bu hissiyat ne zamana kadar devam edecekti? Aynı hissiyat ve aynı samimiyetle nihayete kadar aynı yol üzerinde yürüyebilecek miydi? Bunu zaman ve vekayinin inkişafi gösterecekti" diyerek eşrafın vatanperverlik duygularından şüphe etmekte ve güvensizliğini ortaya koymaktadır[142]. Ona göre bilinen bir gerçek varsa, o da heyetin iradesinin zayıf, korkak ve haris olduğudur. Çünkü, heyet, eşrafın hakimiyetindeydi. Fakat bu ilk adımdır ve bu ilk adımda bu sınıfla beraber hareket etmek gerekmektedir[143].

Eşraf sınıfının en önemli özelliği menfaatçi olması idi. O, menafaatini gördüğü yerde vardı. Vatan, millet duyguları da bu sınıfın menfaatleri doğrultusundaydı. O yalnız menfaatinin arkasından gider. Bu menfaatleri araştırılırsa, yukarıdaki gerçekler insanı hayrette bırakmaz. Geçmişteki derebeylik esaslarına dayanan eşraf, gayretleri çalışmalarıyla değil, zorbalıkla sahip oldukları geniş topraklar üzerinde esir gibi çalıştırdıkları insanların kendilerine bağlılıklarını sürdürmeyi, bu sayede onları sürekli çalıştırmayı, çalışmalarından azami derecede istifade etmeyi düşünürlerdi. Tanzimattan önce sahip oldukları fevkalâde hüküm ve nüfuzları sayesinde bunu rahat ve kolayca

---

142 Eşraf, emperyalist güçlerin egemenliği altında mal ve mülklerini yitirecekleri inancında oldukları zaman ilk önce Milli Mücadele'ye atılmış, fakat bu kanıya ulaşamamışsa, üstün düşman kuvvetleri karşısında karşı koyma imkânı görmediği zaman işgale ses çıkarmamış, hatta gayri milli güçlerle işbirliği yapmıştır. Bu durum, Batı Anadolu eşrafında görülmüş bazı zenginler işgal güçlerine karşı mal ve mülklerini korumak amacıyla gaflete düşüp Kuva-yı Milliye'nin teşekkülüne engel olmaya çalışmış, bazıları da Rumlarla işbirliğine girişerek Yunanlıları kendi öz vatanlarına davet etme hainliğine yeltenmişlerdir. Bkz. Bayram SAKALLI, "İstiklâl Harbi Yıllarında Eşraf Sınıflarının Durumu", Türk Yurdu, XVII, S.122 (Ekim 1997), s.47.

143 Milli Mücadele döneminde üst yöneticiler eşrafa, eşraf üstü yöneticilere muhtaçtır. Herhangi bir işin yapılması, dönüp dolaşıp ekonomik güce dayanır.Bu dönemde gayrı meşru yollara sapmamış üst yöneticiler, ekonomik gücü ellerinde bulunduran eşrafa muhtaçtır ki, Milli Mücadele'nin başlangıcındaki finansmanı tüm eşraf tarafından sağlanmıştır. Ayrıca vergi toplama, askere çağırma gibi işlerde, eşrafın halk tabakası üzerindeki etkisinden yararlanılmak zorunluluğu duyulmuştur. Eşraf iş, mal, mülk sahibidir. Fakat aydın kişiler değildir. Önemli eylemlerde liderlere ihtiyacı vardır. Lider ise aydın ve üst yöneticiler arasındadır. Dolayısıyla eşrafda üst yöneticilere muhtaçtır. Bkz.K.ERDEHA, s.176-177.

yapabiliyorlardı. Tanzimattan sonra ise idare usulündeki değişiklik nedeniyle merkezden gelen üst yöneticilerle işbirliğine girmiş, halk üzerindeki bu uygulamasını devam ettirmişlerdi. Bu durum 1908'de meşrutiyetin ilan edilmesine kadar devam etmiştir.

İktidarı ele geçiren İttihat ve Terakki Fırkası, yalnız eşrafa dayanan bir firka değildi. Halk tabakası ve işçi sınıfı çoğunluğu teşkil ediyordu. Bu nedenle, önceleri, eşraf menfaati baltalandığı için, Meşrutiyet yönetimine muhalif olmuş, istibdat ve mutlakiyet devrinin hasretini çekmiştir. Ancak, bu devrin geri gelmeyeceğini anladıktan sonra, ister istemez İttihat ve Terakki Fırkası'nın yönetimine uymak zorunda kalmıştı. Çünkü menfaatlerini başka türlü muhafaza edemeyecekleri gibi, toprak esareti devrini eski şekilde devam ettiremeyecek ve muhalif kaldıkları müddetçe de köylünün sırtından geçinemeyeceklerdi. Bu durumu anlayanlar, firkaya bağlanmakta tereddüt etmemişler, tereddüt edenlerde her zaman zaruri olarak muhalefet mevkiinde kalmışlardır. Faik Ahmet Bey, bu tesbitlerinde hareketle Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nı hemen her yerde eşraf sınıfının teşkil etmesinin nedenini bu duruma bağlamaktadır[144].

İttihat ve Terakki Fırkası, her ne kadar halk ve işçi sınıfını ön planda tutmuşsa da, derebeyliğin ruhunu yok edememiştir. Devrin eşrafı, bu defa da hükümete karşı kendisini halkın nüfuzlu rehberleri olarak gösterip, bu sayede hükümetten aldığı kuvvet ile halka karşı eski konumunu muhafaza etmeye çalışmış ve halkı kendi yararına kullanmaya devam etmiştir. Görüldüğü gibi, eşraf her zaman ve her devirde halkın kendisine bağlı kalmasından ileri gelen menfaatini sağlamak için, ne pahasına olursa olsun, şartları kendisine uydurmaya çalışmış, bunu, kendisine gaye edinmiştir. Bunun sebebi de yukarıda da belirtildiği üzere bu sınıfın başkalarının sırtından geçinmeye alışmış olmasıdır. Faik Ahmet Bey, sözünü ettiği nedenlerden dolayı, bu asalak sınıfın, hangi firkaya dahil olurlarsa olsun, hangi hükümete dayanırlarsa dayansınlar, şayet menfaatleri yoksa bayrağı ve milliyeti de olmadığı kanaatindedir..

Faik Ahmet Bey, cemiyetin görüşmelerinde meydana gelecek olayların izahında yararlı olacağı düşüncesiyle bu konu üzerinde ısrarla durmuş ve vatanperver bir aydın olarak eşrafla beraber milli Mücadele'ye atılmanın nedenini açıklığa kavuşturmuştur.

---

144 F.A. BARUTÇU, Hatıralar (2), s.39.

Şöyleki milli hareketin başlangıcında eşraf ile teşriki mesainin olması onların faydalarından çok zararlarını önlemek endişesinden doğmuştur. Yoksa bunların günün birinde, bilhassa zaruri olaylar ve farklı kararlar karşısında bırakıp kaçacaklarını ve belki de muhalefet safında mukavemete geçeceklerini bilmemek saflık, daha doğrusu, eşrafın ne olduğunu, bu sınıfı besleyen etkenleri bilmemek olurdu. Ne varki henüz başlangıçtaydılar ve bunları kendileriyle beraber sürüklemeyi o zamanın şartları bir nevi zorunlu hale getirmişti. "O halde milli hareket, fedakâr bir sınıfa rehberlik eden aydınların şuurlu bir hamlesi olarak meydana gelmiştir." diyen Faik Ahmet Bey, Trabzon'da Milli Mücadele'nin yükünü aydınların taşıdığını, eşrafın bilhassa aydın olmadan, faaliyette bulunamayacağını anlatmak istemiştir[145].

145 F.A.BARUTÇU, Hatıralar (2), s.40.

Faik Ahmet Bey şüphelenmekte haklıdır. Başta Ömer Fevzi olmak üzere çoğunluğunu eşrafın oluşturduğu Hürriyet ve İtilâfçıların Trabzon'daki olumsuz faaliyetleri ve Erzurum Kongresi esnasında İtilâfçıların muhalefet etmeleri gibi olaylar Faik Ahmet Bey'in görüşlerinin göstergesidir. (E.AYBARS, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, s.131.

C- TRABZON MUHAFAZA-İ HUKUK-U MİLLİYE CEMİYETİ'NİN FAALİYETLERİ

1- BİRİNCİ TRABZON KONGRESİ[147]

Cemiyetin kaza ve merkezdeki idare heyetleri, halkın vatanperverliği ve yardımlarıyla kısa zamanda Trabzon'da toplanacak olan kongreye gidecek delegelerini seçerler. Seçilen delegeler şunlardır:

Trabzon delegeleri: Hoca Hacı İbrahim Cudi Efendi, Barutçuzâde Faik Ahmed Bey, Ustazâde Nazmi Bey,

Ordu Delegeleri: Hacı Alizâde İsmail Bey, Dava Vekili Hüseyin Avni Efendi, Dava Vekili Hüsnü Efendi.

Giresun Delegeleri: Dizdarzâde Eşref Bey, Sarı Mahmutzâde Hüsnü Efendi.

---

147 Faik Ahmet Bey, Kongre müzakerelerini ve alınan kararları hatıralarında aynen yazmayı uygun bulmuştur. Bunların bir kısmını kendi notlarından, bir kısmını da cemiyetin zaptından hazırlamıştır. Cemiyetin zaptı söz konusu olunca, Eyüpzâde İzzet Bey'in hamiyyetperverliğini yad etmeden geçememiştir. Merhum, Trabzon Heyeti Merkeziyesi'nden ayrılıncaya kadar cemiyetin bütün haberleşmelerini ve müzakerelerini kaydetmeyi görev edinmiştir. Amacı ilerde Trabzon'un tarihini yazacak olanlara vesikalar (belgeler) bırakarak faydalı olabilmektir. Faik Ahmet Bey tarafından hatıralarına aynen geçirilen ve Eyüpzade İzzet Bey'in Trabzon ve Erzurum Kongreleri'ne dair tuttuğu kayıtların ileride tarih yazmak isteyenlere ve Türk tarihine yararlı olmak amacını taşıyan görüşlerine açıklık kazandıran yazı şöyledir:

"Ta vilâyetteki teşekkülünden bugüne kadar cemiyetin gerek heyet-i merkeziyesince gerek iki defa içtima eden Trabzon ve Trabzon'un teklifi üzerine Erzurum'da içtima eden Vilâyat-ı Şarkıyye Kongrelerince ittihaz olunan mukarrerat ve icra edilen muhaberatı üşenmeyerek aynen bu cerideye kayıt ve zaptettim. Yegâne maksadım ilerde memleket ve vatanımızın tarihini yazmak hizmet ve himmetinde bulunacak zevata bu hususta vesaik-i sahiha ve müfide ihzar etmekten ibarettir. İnşallah tarih yazmak şerefi de hemşehrilerimden birine nasip ve müyesser olur da bu vesile ile biz de hayırla yadedilmiş oluruz. Erzurum Kongresi'nce Heyet-i Temsiliye'ye intihap edildiğimizden Trabzon Heyet-i Merkeziyesinden çekilmek icap etmiş ve bâdema ittihaz olunacak mukarreratı ve icra edilecek muhaberatın aynen kaydü zaptü ile hüsnü muhafazası Trabzon Heyet-i Merkeziyesinin himmetine terk ve havale edilmiştir. Cenabı Hak vatanımıza, millimize, devletimize saadetler, selâmetler, muvaffakiyetler bahş ve ihsan buyursun amin. 28 Teşrini evvel 1335/Ekim 1335, heyet-i Merkeziye azasından Eyüpzâde İzzet" Bkz.F.A.BARUTÇU, Hatıralar (2), s.13.

Tirebolu Delgeleri: Kadızâde Hayri Efendi, Hacı Nakipzâde Mehmet Tahir Efendi.

Görele: Raşitzâde Ali Efendi

Vakfıkebir: Zamanizâde Ali Efendi,

Akçaabad: Serdarzâde Münir Bey, Hacı Musazâde Mithat Bey, Cevatzâde Halim Efendi,

Maçka: Dava Vekili Eyüpzâde Hamdi Efendi

Sürmene: Kıralizâde Hüsnü Efendi,

Of: Merkez Müderrisi Hafiz Yunus Efendi,

Gümüşhane ve Şiran: Refizâde Hacı Mustafa Efendi, Kadirbeyzâde Bey,

Kerkit: Mülkiye Sultanisi Müdürü Refi Bey, Velibeyzade Baytar Tahsin bey, Asım Bey,

Rize: Lazzâde Mustafa Efendi, Tuzcuzâde Şaban Efendi, Mütekaid Binbaşı Etem Beylerdir.

Hopa kazası; kongreye yetişemeyeceklerini, fakat kongrenin her türlü kararlarını kabul edeceklerini, kendilerine verilecek her türlü milli hizmeti yerine getirmeye hazır olduklarını telgraf ile bildirmiştir[146].

1- Birinci Toplantı

a) Birinci Celse

Kongre, 23 Şubat 1919 Pazar günü Uzun Sokak'ta cemiyetin binasında toplandı[147]. Kazalardan hareket eden delegelerin bir çoğunun yetişememeleri nedeni ile ilk toplantıda çoğunluk sağlanamamış mevcut delegelerle toplantının ertesi gün yapılması kararlaştırılmış, Heyet-i Merkeziye Başkanı Ziya Bey'in söylediği aşağıdaki nutuk ile Kongrenin açılış merasimi yapılmıştır. Nutuk şöyledir:

---

146 F.A.BARUTÇU, Hatıralar (2), s.13.

147 F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (2), s.12.

"Hopa'dan İnebolu'ya kadar ekseriyyet-i azimesi Türk ve Müslüman olan halkı, dinen ve örfen merbut bulundukları Devlet-i Osmaniyye'nin tabiyetinden ayırıp, Yunan amaline hadim olacak bir hükümet tesisi için haricen bazı (okunamadı) taraflarınca teşebbüsatta bulunulduğu mevsûkan haber alınması üzerine mukadderâtımıza taalluk eden bu meselede ihmal ve lakaydı vahim neticeler tevlid edeceği nazar-ı dikkate alınmış olduğundan hukuk-u meşrua-yı milliyyemizi müdafaa etmek ve muntazam bir daire dahilinde hareket etmek maksadiyle bir cemiyet teşkili iltizam edilmiş ve makam-ı hükümete takdim edilmiş olan nizamnâme mucibince teşekkül eden he'yet-i merkeziyye tarafından mesai-yi lâzıme iktidar olmuş ve nig ü bedi cümlemize ait olan bu müsellem ve mucib-i intiba, mesele karşısında teşebbüs olunacak hareketlerin esasatı hakkında bütün vilâyet ahalisi namına ita-yı reyi ve karar edilmiş müttehiden ve müttefikan temin-i muvaffakiyyetimize çalıştığımıza kat'i bir bürhân olacağından, şubeler hey'et-i idarelerinin intihab edilecek murahhaslardan müteşekkil bir kongrenin bugünkü 23 Şubat 1335 tarihinde in'ikatı tensip edilmiştir. Merkez ve mülhakat ahalisi müsellemesinin Muhafaza-i Hukuk-u Milliyye uğrunda her türlü fedakârlığı itiyat edindiklerine emin ve mutmain bulunduğumuz kardeşlerimizin vekâlet ve itimadına haiz olarak kongremizin in'ikatında hazır bulunmak üzere teşrif eden zevata Trabzon ahalisi ve Heyet-i Merkeziyyesi namına beyan-ı hoş amed-i ederim ve muvaffakiyetimizi cenabı haktan niyaz eylerim."

Nutuğun okunmasından sonra kongrenin çalışma şeklini belirleyecek gündem maddelerinin müzakeresi teklif edilir.

Gündem maddeleri şöyle toparlanır.

1- Tekşilâtın kariyelere kadar temsili suretiyle tevsiî

2- Kuva-yı inzibatiyyenin temini hususu ile cemiyetin alâkadar olması

3- Cemiyet ve teşkilatın hal ve atisini idame ettirecek maddi ve manevi esbabın temini

4- Efkâr-ı halkı tenvir edecek ve teşkilâtın intizamını teftiş edecek bir hey'et-i faaliyye ve teftişiyye intihabı

5- Avrupa'ya murahhas izamı ve intihamı ve tevessül edilecek vesait-i müdafaa ile kongre namına İtilâf hükümeti kabineleri mümessillerine itâ edilecek beyannemenin tanzimi.

Gündem maddelerinden başka, biri Bütçe Encümeni diğeri bütün vesikaların toplanması ve beyannamenin tanzimi için ikinci bir encümenin oluşturulması teklif edilir. Verilen izahatlar ve teklifler uygun görülerek, ertesi günkü toplantıda görüşülmesi kararıyla toplantıya son verilir.

2- İkinci Toplantı

Kongrenin ikinci toplantısı Şubat'ın 27'inci günü ezani saat 8.[00]'de Heyet-i Merkeziye Reisi Ziya Bey tarafından açılır ve bir önceki toplantıya delegelerin bir kısmının yetişememeleri nedeniyle açılış nutuğu tekrar okunur. Heyet-i Merkeziye azalarının Kongre müzakerelerine iştirak edip etmedikleri araştırılarak; Trabzon ve kazalarının mümessil sıfatiyle Kongrede hazır bulunmaları kararlaştırıldı. Daha sonra başkan, katip ve encümenlerin seçimine geçilir. Birinci başkanlığa Trabzon'dan Murathanzade Ziya Bey, başkan vekilliklerine Gümüşhaneli Zeki Bey, Giresun'dan Eşref Bey, Ordu'dan İsmail Bey, katipliklere de Trabzon'dan Faik Ahmet Bey[148], Ustazâde Nazmi Bey, Eyüpzade Ömer Fevzi Bey seçildi. Bütçe Encümenine Trabzon'dan İzzet Bey, Gümüşhane'den Zeki Bey, Rize'den Mustafa Efendi, Ordu'dan İsmail bey, Giresun'dan Eşref Bey, Akçaabad'dan Çolakzade Halim Efendi, Sürmene'den Hasan Efendi, Trabzon'dan Sabri Bey, Trebolu'dan Halil Efendiler seçilir.

Cem-i vesaik* Encümeni'ne: Hoca Hacı İbrahim Cudi Efendi (Trabzon), Hatipzâde Emin Efendi (Trabzon), Rıfkı Bey (Kerkit), Ömer Fevzi Bey (Trabzon), Faik Ahmed Bey (Trabzon), İsmail Bey (Ordu), Baytar Tahsin Bey (Kelkit), Şaban Efendi

---

148 Zeki Sarıhan, Faik Ahmet Bey'in başkan seçildiğini yazmışsada Faik Ahmet Bey katiplik mevkiindedir. Daha sonra babası Hacı Ahmet, Cemiyetin başkanı olacaktır. Bkz. Z.SARIHAN, I, s.143.

* Belgeleri İnceleme Komisyonu.

(Rize), Eşref Bey (Giresun), Hüseyin Efendi (Sürmene), Hafiz Yunus Efendi (Of), seçilir[149].

Başkan ve kâtip seçimlerini takiben, başkanlık mevkiine Ziya Bey ve katiplik mevkiine de Faik Ahmed Barutçu Bey geçerek, müzakereye devam edilir. İlk önce Trabzon'a bağlı idare heyetlerine, milli hukukun muhafazası için gösterdikleri azim ve vatanperverliklerinden dolayı teşekkür telgrafı yazılması teklif edilir ve kabul olunur. Daha sonra bütçe encümeninin işini kolaylaştırması açısından bulunabilecek gelir kaynaklarının görüşülmesi teklif edilmişse de bu durumun encümen de görüşülmesinden sonra ele alınması uygun görülür.

3- Üçüncü Toplantı (Cemiyetin Bütçesi)

Kongre, Mart ayının 1 nci cumartesi günü ezani saat 8.[00]'de, üçüncü toplantısını Ziya Bey başkanlığında yapar. Katiplikte Faik Ahmed Bey bulunur. Sabt-ı Sabit'in okunmasından sonra encümene verilen bütçenin müzakerelerine başlanır. Masraf faslı aynen kabul edilir. Gelir kısmında değişiklik yapılması gereği kararlaştırılarak, encümene iade edilir. Kazalar arasındaki gelir taksiminin daha adil bir şekilde yapılmasını öngören değişiklikten sonra, aynen kabul edilir. Bütçe aşağıdaki maddeleri şöyle içerir.

"Masarifat

Fasl-ı madde

1- Murahhas ve muhabir tahsisatı	10.000 lira
2- Matbuat masrafları	6.000
3- Muhaberat	2.500
4- Kongre	200
5- Müteferrika	1.300
6- Masarıf-ı Gayri Melhûzâ	10.000
Yekûn	30.000

149 F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (2), s.15.

Varidat

Fasl-ı Madde

1- Trabzon Kazası	10.750 lira
2- Ordu	5.650
3- Giresun	4.600
4- Trebolu	1.500
5- Görele	1.000
6- Vakfikebir	750
7- Akçaabad	500
8- Maçka	250
9- Sürmene	1.000
10- Of Kazası	500
11- Rize	1.750
12- Atina*	500
13- Hopa	500
14- Gümüşhane Sancağı	750
Yekûn	30.000

Gümüşhane'ye ayrılan miktarın taksim ve toplanması Gümüşhane murahhaslarına bırakılmıştır[150].

Bütçe Encümeni'nin esbab-ı mucibe mazbatası şöyledir:

"Teşekkül eden Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliyye Cemiyeti'nin mesaisini temin edecek olan varidatın sağlam ve metin ve umuma şamil esaslara istinaden bir nisbet-i adile dairesinde ahali-yi islâmiyyenin himmet ve hamiyyetine müracaatla te'min-i ciheti Encümence arzu ve teemmül edilmiş ise de hukuk-ı kadime-i milliyyemizi muhafaza maksadiyle teşekkül eden cemiyetçe teşkilâtını henüz kurâya teşmil edememiş

---

* Pazar

150 F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (2), s.16.

olduğundan inayet-i hakla devamını arzu ve temenni ettiğimiz cemiyetimiz kûralarda da teşkilâtını icra ve ikmal ettiğinden bu arzunun tatbiki çaresine bakılmış olmak üzere meselenin müstaceliyetine binaen... bulunan zevat-ı mahallerinin emr ü itimadına haiz müfidan ve münevverandan ve ahval-i mahallîye tamamiyle vakıf bulunmalarına mebni şimdilik her kazanın vüsât ve serveti ve hal-i hazırı nazar-ı dikkate alınarak kaza itibariyle hisse ifrazı ve (okunamadı) erbab-ı himmet ve hamiyyetin teberrûatına mürâcaât edilmesi tensîb olunmuştur. Muazzez vatanımızın bizden hizmet ve gayret beklediği bu zamanda vilâyetimiz halkının intizarının fevkinde himmet ve gayret ve vatanperveranede bulunacağından hiç tereddüt ve şüphe etmeyen encümenimiz bütçeye asgari olarak yüzbin lira varidatı nasb ve tefrik hususunda ittifak etmişse de müstacelen temin edilen mesarifin 30 bin lira raddesinde bulunmasına göre kongrenin inikadına değin 30 bin lira kifayet etmeyerek fevkalâde sarfiyata lüzum ve ihtiyaç tahakkuk ettiği halde bu defa bütçe ile her kazaya ifraz edilen hisse (okunamadı) ittihazı ile varidatı bütçenin 100 bin liraya iblağı ve ilâve edilecek 70 bin liradan her kazaya isabet edecek 110-120 hissenin esbab-ı mucibe beyanı ile mahallerinden talep edilmesi ve şayet 100 bin lira da kifâyet eylemediği halde tekrar tahsisat talep edilmek üzere kongrenin hemen içtimaa davet olunması için Hey'et-i Merkeziyye'ye salâhiyyet verilmesi encümenimizce müttefikan tensîb edilmiştir. Mesarif kısmında münderiç murahhas ve muhabir tahsisatı lede-l-hâce Avrupa'ya izâm edilecek zevata mahsus olup bütçenin masraf kısmının vûs'atlı bulunması keyfiyeti ile meşgul olacak hey'etin mesaisini teshîl ve vatanımızın menafiini temin edeceği cihetle murahhas ve muhabir olarak 4 zat intihabı ve izamı halinde beherine günde asgari 10 lira verilmek ve mesarif-i seferiyyelerini de ayrıca tediye edilmek üzere 6 ay için 10 bin lira konulmuş ve matbuat-ı ecnebiyye mesarifi içinde 2'nci maddeye 6 bin lira konulmuştur. Bu iki maddeye ait mebaliğ yetişmediği veya ahval-i fevkalâde zuhur ettiği halde mesarifi gayrı melhûza nâmıyla 6'ncı maddeye tefrik edilen 10 bin liradan hey'et-i merkeziyye karariyle sarfedilecek ve üç maddede sarfiyat vukubuldukça esbab-ı mucibesiyle tahriren şubelere malûmat verilecek ve bu üç maddeden diğerlerine münâkale yapılmayacaktır. 3'ncü Muhabere, 4'ncü Kongre, 5'nci Müteferrika maddelerinin birinden diğerine Heyet-i Merkeziyye Karariyle münâkale yapılabilecektir. 1., 2., 6'ncı maddelerde murahhas ve muhabir tahsisatı ve matbuat

masârîfi ile masârif-i gayrı melhûza tertibinin yekûnu olan 26 bin lira (okunamadı) vürud ettikçe Encümen namına Bank-ı Osmani Şubesine tevdi edilerek, lüzum tahakkuk ettiğinde Heyet-i Merkeziyye'nin kararıyle sarfedilmesi ve diğer üç maddeye ait her gün sarfiyat icrası muhtemel olan 4 bin liranın Heyet-i Merkeziyye veznesinde kalması münasip görülmüştür. Heyet-i Umumiyye'nin tensibiyle hukuk-u kadime-yi milliyyemizin muhafazasına hadim olacak ilk bütçenin tanimi şerefi bizlere bahşedilmiş olduğundan dolayı Heyet-i Aliyye'ye arzuyu teşekkürat eder ve bütçenin tatbik ve icrasına memur olan heyet-i merkeziyyeye de şayan-i itina bazı mutaleat ve takyidatı cami olarak tanzim olunan işbu bütçeyi heyet-i umumiyyenin nazar-ı dikkatı ve tetkik ve tasvibine arz eyleriz. Eşref, Abdülhalim, İsmail, Zeki, İzzet, Sabri, Halil, Hasan."[151]

Faik Ahmed Bey, bütçe encümeninin mazbata muharriri İzzet Bey'in Heyet-i Umumiye'de okuduğu bütçe hakkında ayrıca açıklamada bulunduğunu, izahatının inandırıcılığı karşısında bazı delegelerde oluşan tereddütlerin ortadan kalktığını, bütçenin bir celsede hemen kabul edildiğini "Esbab-ı mucibe mazbatası cidden şayan-ı takdir bir dikkat ve itânın mahsulü olmak üzere mûmâ-ileyhüm kaleminden çıkmış idi" diyerek, bütçenin büyük bir titizlikle hazırlandığını belirtmiştir.

Faik Ahmed Bey, bütçe görüşmelerinde meydana gelen tereddütlere açıklık getiren bazı karar ve düşüncelere de hatıralarında yer vermiştir. Buna göre; Avrupa'ya gönderilmesi düşünülen heyet için bütçeye konulan paranın murahhas adedine bağlı olmadığı gerekirse bir murahhas için dahi, bu paranın sarfedileceği kararlaştırıldığı gibi, Heyet-i Merkeziye'ce ilk oturumda kongreye teklif edilen "Hey'et-i Faale ve Teftişiyye" teşkilâtının kurulması halinde bunun içinde ayrıca ödenek talep edilmesi gerekeceği karar altına alınmıştır.

Ayrıca, yapılacak işler için, kazalara ayrılan paranın bir an önce toplanıp, en geç 15 gün içinde merkeze gönderilmesi için, murahhasların mensup oldukları kazalara; paranın, acele toplanıp gönderilmesini bildirmeleri gereği oybirliği ile kabul edilmiştir.

Toplantı hararetli ve ateşli tezahürat ve vatanperverlik duyguları içinde yapılmış, bütçenin geçici bir bütçe olduğu benimsenmiş, gerektiğinde halkın varına yoğuna

---

151 F.A.BARUTÇU, Hatıralar (2), s.18.

müracaatı için, murahhaslara yetki verilmiştir. Hayatını feda etmeye hazır olan halkın, maddi fedakârlıktan kaçınmayacağı şüphe götürmez bir gerçekti. Zaten bütçeye konulan giderlerin miktarının sınırlı tutulmasındaki[152] tereddütte, murahhasların bu düşünce ve tavırlarının bir göstergesi idi. İzzet Bey'de murahhaslarla aynı düşüncededir. Fakat, kanun gereği birtakım kurallara uymak, toplantıyı yasallaştırmak açısından miktarlar sınırlı tutulmuştur. Bununla beraber gaye etrafında fedakârlığın hududu olmadığı düşüncesinde o da murahhaslarla fikir birliği içindedir[153].

Bütçenin müzakeresi sona erdikten sonra, Cemiyetin nizamnâmesini yeniden düzenlemek üzere ayrıca bir encümen oluşturulması, bazı kişiler tarafından teklif edilir. Teklifin kabul edilmesi üzerine ile İzzet Bey (Trabzon), İbrahim Cudi Efendi (Trabzon), Emin Efendi (Trabzon), Munir Bey (Akçaabad), Rıfkı Bey (Kelkit), İsmail Bey (Ordu), Eşref Bey (Giresun), Zeki Bey (Gümüşhane), Mustafa Efendi (Rize), Asım Bey (okunamadı), Tahsin Bey (Kelkit), Nizamnâme Encümenine seçilirler. Böylece üçüncü toplantı sona ermiş olur[154].

4- Dördüncü Toplantı (Nizamnâmenin Görüşülmesi ve Silahlı Mukavemet)

a) I.Celse

Kongre dördüncü toplantısını Mart'ın ikinci Pazar günü yaptı. Başkanlığını Reisvekili Zeki Bey, katipliğini Faik Ahmed Bey yürüttü. Nizamnâme Encümeni'nin hazırladığı yeni nizamnâme toplantının görüşülen konusu oldu. Encümenin, bazı değişiklikler yaparak sunduğu ilk nizamnâmenin üzerinde durularak bazı ufak tefek değişiklikten sonra aşağıdaki şekli kongre üyeleri tarafından kabul edildi[155].

Değişiklik yapılan maddeler şunlardır:

---

152 F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (2), s.7.

153 F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (2), s.8.

154 F.A.BARUTÇU, Hatıralar, s.18-19.

155 F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (2), s.8-9.

Madde 3: Cemiyetin merkezi Trabzon olup, liva ve kaza merkezlerinde şubeleri bulunacak ve nevâi nahiyeler teşkilatı mensup olduğu kazaya merbut bulunacaktır.

Madde 4 : Cemiyetin Trabzon'da kongre tarafından rey hakkı ile müntehab 11 kişiden müteşekkil bir Heyet-i Merkeziyyesi ve merkez ve mülhakat şubelerinde muhiten icabına göre beşden dokuza kadar müntehab azadan mürekkeb birer heyet idaresi bulunacaktır. Münhal vukuunda alınmak üzere Heyet-i Merkeziyye için kongre tarafından intihabı caizdir. İçtimaat-ı fevkâlade de kongre, Heyet-i Merkeziyye'ye beyan-ı itimat eder. Şube Heyet-i İdare azaları mahallerine senede bir defa intihab olunur. Her şube lüzum gördükçe, Heyet-i Faale teşkil edebilecek esamilerini Heyet-i Merkeziye'ye bildirecektir.

Madde 4* :

Madde 5: Bir veznedar intihab eder. Vezne muamelesinden Hey'et-i Merkeziyye müştereken mes'ûldür. Hey'et-i Merkeziyye mukarreratının vasıta-ı tebliğ ve tebelluğu makam-ı riyasettir.

Madde 6:

Madde 7:

Madde 8:

Madde 9- Cemiyetin şubeleri tarafından müntehap murahhaslarından ve hey'et-i merkeziye azasından müteşekkil olmak ve Trabzon'da içtimâ etmek üzere altı ayda bir kongre in'ikad eder. Lede-l hâce Heyet-i Merkeziye kongreyi içtimaa davet edeceği gibi şuabâtın ekseriyyeti tarafından tahrîren vukubulacak talep üzerine derhal kongre içtimâa davet olunur.

Madde 10:

Madde 11:

Madde 12:

Madde 13: Cemiyet birinci ve ikinci maddelerdeki maksat ve gayeye inâyet-i taâlâ ile vusulden sonra kongre kararı ile bir cemiyet-i hayriyyeyi islâmiyyeye inkılâb ile devam edecektir.

---

* Aynen kabul edilen maddeler: (Madde ....) şeklinde gösterilmiştir.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Madde 14: Nizamnâmenin herhangi bir maddesinin tadili kongre azasından lâ-akall üç zat tarafından tahriren teklif edildiği surette bu teklif kongrece nazâr-ı dikkate alınacaktır[156].

Faik Ahmed Bey'in hatıralarına göre; kongrenin toplantıları dışarda ehemmiyetle takip ediliyordu. Toplantılarda nelerin görüşüldüğünü yabancı mümessiller ve Rumlar büyük bir merak ve ilgiyle öğrenmeye çalışıyorlardı. Özellikle İngilizlerin, Trabzon'da bulunan mümessili[157], Rumları, hükümet nezdinde temsil eden bir siyasi memur durumundaydı. Hatta Rumlukla münasebeti olduğu dahi söyleniyordu. Ayrıca, bazı yabancı çevrelerde, kongrenin, Rumlar hakkında amansız kararlar alacağı haberleri kasten yayılıyordu. Vaziyetin nezaketi ortadaydı. Etrafa birden yankılanacak fena bir bir haberin yayılması, gayeye giden yollar üzerinde aşılması güç engellerle karşılaştıracak neticelere vardırabilirdi. Bu nedenlerle toplantılarda ihtiyatkârlık elden bırakılmıyor, maksadın anlaşılmaması için çok dikkat ve itina ediliyor, uyanık davranılıyordu. Aleni bir tarzda fazla tezahürata kapılmamak için kongrenin adeta nefesini tuttuğu zamanlar oluyordu[158]. Fakat toplantıya hakim olan bu hava ancak nizamnâmenin müzakerekesi

---

156 F.A.BARUTÇU, Hatıralar, s.19-20.

157 İngilizler Anadolu'nin birçok yerine olduğu gibi Trabzon'a da mümessillerini göndermişlerdir. ingiliz konsolosuyla beraber İngiltere'nin Dersaadet fevkalâde komiseri Bristol'ün Amiral gemisiyle beraber Trabzon'a gelmişlerdir. Bkz. B.O.A. DH/KMS. 53-1/59.

158 Faik Ahmet Bey, bu konudaki endişelerinde çok haklıdır. Zira Anadolu'nun işgaliyle beraber özellikle İngiltere meş'um İstihbarat Servisi (İntelligence Service)ni seferber ederek, yalnız İstanbul'da dağil, tüm Anadolu'da çeşitli eylemlere girişmiştir. İngiliz İstihbarat Servisi, daha sonra, Ankara'da bile Mustafa Kemal Paşa'nın çevresindeki yakınlarına dek sokulmayı başarmış; Bakanlar Kurulu, Genelkurmay Başkanlığı ve Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumlarının kimilerinde alınan en önemli, en gizli kararları ve devlet sırlarını; İstanbul'da Padişah ve yönetiminin yakınlarına kadar sokulan ajanları aracılığı ile sağladığı en gizli devlet sırlarını ele geçirerek ivedilikle İngiliz yönetimine duyuruyordu.

Bunları yaparken, her çeşit ajanlardan, örneğin, özellikle iyi Türkçe bilen Rum, Ermeni, Musevi ve öteki kimi gayri Müslimlerden, milliyetçi önderleri çekemeyen muhaliflerden, rejim düşmanlarından, Padişah ve İngiliz yandaşlarından, çıkar düşkünlerinden, boşboğazlık yapan şarlatan politikacı ve yetkililerden, dikkatsizce davranarak, ağızlarından söz kaçıran

esnasında birden değişmiştir. O dakikaları hatırladığında her zaman heyecanlandığını hatıralarında kaydeden Faik Ahmed Bey, ayrıca toplantıda bulunanların duygularının tercümanı olduğunu belirtmektedir[159].

O gün ihtiyatkârlığı çığırından çıkaran, ta içinden kopup gelen vatani hislerin açığa çıkmasına, bütün kongre heyetinin bu hislere tabi olmasına, Ömer Fevzi Bey ile Faik Ahmet Bey sebep olur. Ömer Fevzi Bey bir gün önce İstanbul'dan Vilâyat-ı Şarkiyye'ye gitmek üzere Trabzon'a gelen ve Sadrazam Tevfik Paşa ile hususi temas ve münasebeti olan bir zatla[160] görüşür. Bu zat; "İstanbul Hükümeti'nin, Vilâyat-ı Şarkıyye'nin geleceğinin kötü olduğunu, kendi başlarının çaresine bakmaları gerektiğini kabul ettiğini" Ömer Fevzi Bey'e söyler. Ömer Fevzi Bey bu acı haberi toplantının yapıldığı gün Faik Ahmet Bey ve bir kaç kişiye iletir ve ister istemez mevzu, toplantı esnasında, söz konusu olur, orada bulunanlara da intikal eder. Faik Ahmet Bey ile, Ömer Fevzi'nin sözleri birbirini takip eden iki nutuk halinde derhal toplantının havasının elektriklenmesine sebep olur.

Nizamnâme, Cemiyetin teşkilatını kapsayacak hükümleri ihtiva etmiyordu. Sadece, merkezde ve kazalarda birer heyet teşkili ile yetiniliyordu. Böyle bir teşkilat, ilk bakışta yeterli görünüyordu. Ancak, yukarıda da izah edildiği gibi İstanbul Hükümeti'nin tutumu ortadaydı. Milletin kendi başının çaresine bakması lazımdı. Faik Ahmet Bey'e göre; bu şartlarda sadece sivil örgütlenme kâfi değildi. Silahlı bir örgütlenmeye gidilmesi gerekliydi. Cemiyetin köylere kadar teşkilatlanması ve silahlı teşkilatla takviye edilmesi lâzımdı. Bu nedenle nizâmname de konuyla ilgili değişikliğin yapılmasını teklif eder ve "Vaziyetin mütemadi bir dikkatle nazardan uzak bulundurulmamasına vakıf olduğumuz nezaket ve tehlikelerini ihmal ederek yürüyelim

---

işgüzarlardan, basın mensuplarından; Anadolu'da sözde geziye çıkan gezginlerden, dahası çevrede dolaşan ve bazan gerçek olabilen kimi söylentilerden yararlanıyordu. Bkz. S.R.SONYEL, Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi'nin Türkiye'deki Eylemleri, Ankara, 1995, s.8.

159 F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (2), s.20.

160 Faik Ahmet Bey bu zatın ismini o zaman kaydetmediği için çok üzgündür. Bkz. F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (2), s.21.

demiyorum. Fakat bu nezaket ve tehlikeleri ihmal etmeyelim derken bütün mevcuduyyetimizi yarın daha ağır emrivakileri karşısında müdafaasız bırakacak bir ihtiyatsızlığa cevaz vermiş olmamaya dikkatimizi cezbediyorum. Zihinlerimize hücum eden bir çok nevi ihtimalleri defetmeye uğraşarak kendimizi boş yere teselliye kaptırmağa çalışmaktan müsbet bir fayda beklemeye mahal yoktur" diyerek, "silahlı müdafaa" konusunun üzerinde durulması, görüşülmesi, tartışılması gereken bir mesele olduğunu belirtmiştir. Düşüncenin ortaya atılması demek, tatbik edilmesi demek değildi. Şark vilayetlerinde olduğu gibi herhangi bir olumsuzluk karşısında ihtiyatlı davranmak gerekliydi. Faik Ahmed Bey, Kongre Heyeti açısından konunun hassasiyetini biliyordu.Çünkü heyet içinde, o zamanın hükümetine bağlı, hararetli taraftarlar vardı. Bunlar, bir tedbir olmak üzere, silahlı örgütlenmeye gitmekten telaşlanacak, hatta daha ileri giderek "İttihatçılar ise başka renk vermek istiyorlar" diyerek bir köşeye çekilmek isteyeceklerdir. Oysa, kongre üyelerinin arasında bu tür düşüncelerin, zanların meydana gelmesi mukaddes birliğin, müşterek kaynaşmanın hararetini kaybettirebilirdi. Faik Ahmet Bey, konuşmasında bütün bunları göz önünde tutarak, dikkatli olmaya çalışmışsa da ileri sürdüğü fikirleri heyecanlı bir surette telkin etmiş, hislerini en geniş bir ifadeyle açıklamış, toplantıda bulunanların zaman zaman nefislerini tutarcasına pür dikkat bakışlarının üzerinde olduğunu görmüştür. Fakat mevzu bu kadarla kalmış, alınmasını arzu ettiği kararın nizamnâmeye konulması uygun görülmemiştir. Bundan sonraki toplantılarda bu konu bir daha gündeme gelmemiştir. Faik Ahmet Bey hatıralarında meseleye ilgisiz kalımasını yorumlar ve şu sonuca varır: Demek ki, heyetin bir kısmı tehlikenin yakınlığından haberdar değildi. Tehlikeyi hissedenler arasında da alınacak tedbirler hakkında fikir birliği yoktu. Gerçi, bölgenin hukuken ilmen müdafaa edilmesi meselesinde fikir birliği vardı ama ilmi müdafaadan sonuç çıkmadığı takdirde teslim mi olunacaktı? Bu nokta açık bir tarzda tartışılmak istenmiyordu. Çoğunluk üzerinde hakim olan fikirler, daha ziyade zayıf iradeli kimselerin fikirleriydi. Geleceği daha iyi görenler ise, vaziyeti idare ederek, kendi fikir ve kanaatlarını müsait şartlar gereğince derece derece yürütmeyi uygun görüyorlardı[161].

---

161 F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (2), s.21.

Anlaşıldığı üzere Faik Ahmet Bey, silahlı müdafaa hakkındaki düşüncelerinin kabul edilmesinde başarısız görünse de milliyetçi hareketi silahlı mücadele ile güçlendirmek için, halka müdafaa fikrini nasıl işlemiş, cemiyetin kurulmasını sağlayarak sivil örgütlenmeyi nasıl gerçekleştirmişse, silahlı örgütlenme için de aynı şekilde öncülük etmiş, fikri aşılamaya çalışmış, telkin uyarı, tavsiye edici düşünceleriyle silahlı teşkilatlanmaya giden yolda ilk adımı atmıştır.

Faik Ahmet Bey'in bu teşebbüsü, Trabzon'da Milli Mücadele Tarihi açısından son derece önemlidir. Düşünülmeli ki, hükümetin baskısı, mukavemet aleytarı olan muhaliflerin ve İngiliz dostluğu ve himayesi politikasını güden Hürriyet ve İtilâf Partisi'nin propagandası yüzünden tek kişinin "müdafaa" fikrini özel olarak söylemesi dahi bir mesele iken, Trabzon ileri gelenlerinden birçok kişinin bulunduğu toplantıda aleni olarak "silaha sarılmaktan başka çarenin kalmadığını" açıklamanın değeri büyüktür. Cesaretinin yanında bu, Faik Ahmet Bey'in fedakârlığının bir göstergesidir.

Toplantının devamında dördüncü toplantının birinci celsesi, nizamnâmenin bir an önce tasdik edilerek şubelere gönderilmesi kararıyla sona erer.

b) II. Celse

İkinci celse Başkan Vekili İsmail Bey'in başkanlığında açılmışsa da beyannâmenin metninin henüz hazırlanmaması nedeniyle müzakere geceye ertelenir.

c) III.Celse

Başkan üçüncü reis vekili Eşref, katip mevkiinde Faik Ahmet Beyler olduğu halde Mart ayının 3 ncü gecesi ezani saat 1.30'da açıldı. Önce "Celb-i vesaik ve beyanname komisyonunun" mazbatası okundu. Encümen mazbatasına bazı esasları ilâve ederek kazalardan ona göre belgelerin istenmesini teklif eder. Talep edilen bu belgeler, vilayetin genel nüfuusuyla beraber Rum ve Ermenilerin sayısı, arazi ve emlâklarına ait bilgi verecek belgelerdi. Teklifin heyet tarafından kabul edilmesinden sonra Trabzon Jandarma Tabur Kumandanlığı'ndan ayrılan Yüzbaşı Mustafa Bey'in Amasya'dan

Kongre Başkanlığı'na çektiği ve cemiyetin kuruluşunu ve kongrenin toplanmasını tebrik eden telgrafı okunur. Buna karşılık teşekkür telgrafı çekilmesi kararlaştırılır.

Bunu takiben Beyannâme Encümeni'nin hazırlayıp, Heyeti Umumiye'ye teklif ettiği beyannamenin müzakeresine geçilir. Bazı kişiler bir kongre tarafından yayınlanacak bir beyannamenin, siyasi bir ehemmiyete haiz bir mahiyette olacağı sebebiyle herhangi bir yanlışlık ve hatanın yapılmasının siyasi bir karışıklığa sebebiyet vereceğini ileri sürüp ve bu ihtimalin gözönüne alınarak, hazırlanan beyannamenin, Avrupa'ya gönderilmesi kararlaştırılan delegeler tarafından incelenmesinden sonra yayınlanmasını önerirler. Çoğunluk bu fikri doğru bulmadı ve beyannamenin daha sonraki toplantıda Kongre üyeleri tarafından tetkik ve müzakeresi kararlaştırılır[162].

Toplantının devamında Avrupa'ya gönderilecek delegelerin ne şekilde seçileceği, kimlerden oluşacağı ve nasıl tayin edileceği üzerinde durulur. Bunun için önc İstanbul'a kongre tarafından seçilen bir heyetin gönderilmesi teklif edilir. Avrupa'ya gönderilecek delegelerin Trabzon'dan tayini imkansız olduğu için İstanbul'daki resmi ve siyasi ileri gelenleriyle temasta bulunarak uygun görülen kişilerin "Avrupa'da Trabzon Türkleri adına siyasi faaliyette bulunmak üzere gönderilmesi için beş kişilik bir heyetin oluşturulması, bu heyetin zaruri masraflarının cemiyet tarafından karşılanması ve azaların seçimi bir sonraki toplantıda görüşülmek üzere celse sona erer.

5- Beşinci Toplantı Beyannamenin Hazırlanması

Toplantı Reis Vekili Eşref Bey'in idaresinde beyannamenin müzakeresiyle başlar. İki celsede incelenerek hazırlanan beyanname tadilatlarla kabul edilir. Beyannamenin üzerinde en çok tartışılan ve Faik Ahmet Bey'in de eleştirilerine maruz kalan kısmı "harp mesullerine" ait kısmıdır. Bu satırlarda Ermeni tehcirinden bahsediliyor ve bu tehcire sebep olan ileri gelenler hakkında insafsızca bir dil kullanılıyordu. Hatta Faik Ahmet Bey'in ifadesiyle; münasebetsizdi. Bu bir beyanname olmaktan ziyade, sanki gazete için yazılmış uzun bir makalede şahsi hisler, sitem ve feryatların ifadesiydi. Halbuki bir

---

162 F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (2), s.22.

vilayetin umumi halkını temsil eden kongre heyetinin, dünyaya hitap eden dilinde ilmi, sade ve abartılardan uzak bir fikir beyanı gerekirdi. Beyanname böyle olmalıydı. Bunun için epeyce uğraşılmış, bir hayli tadilat yapılmıştır. Fakat lüzumsuz düşüncelerden ayrılıp, derli toplu bir hale getirilmesi ancak Fransızca tercümesinde mümkün olabilmiş ve Türkiye'ye giren daha sonra Trabzon'dan milletvekili seçilen Hasan ve Şefik Beylere yazdırılmıştır.

Beyannamenin birer sureti sorumlu ve İtilâf Devletleri'nin temsilcilerine ve İstanbul'a gönderilir.

Dördüncü toplantının üçüncü celsesinde İstanbul'a gönderilecek heyetin seçilmesi teklifinin görüşmeleri başladığı esnada Ömer Fevzi Bey, söz alarak; seçilecek kişiler hakkında görüş ayrılıkları olduğunu, bunların bilinmesi gerektiğini öne sürer. Ardından İzzet Bey ve arkadaşlarını örnek vererek, onların gidemeyeceklerini, çünkü İttihat ve Terakkicilerin işlediği suçlardan, sorumlu olduklarını belirtir. Böylece kongrenin bu toplantısında İttihat ve Terakki aleyhtarlığı yeniden alevlenir. Oysa burada asıl mesele İttihat ve Terakki aleyhtarlığı bahanesiyle menfaat elde etmekti. Harb, memleketin maddi ve manevi kuvvetlerini eritmişti. Menfaatini düşünenler, samimiyetle hareket edenlerden çoktu. Bunlardan biri olan Ömer Fevzi Bey de gidecek kişilerin İttihatçı olmamaları gereğini teklif eder ve teklifini biraz şiddet, biraz da tehdit yoluyla müdafaaya koyulur. Ona göre, kongrenin selâmeti ve devamı bu fikirle bağdaşmaktadır. Faik Ahmet Bey'e göre; kongre üyeleri içinde belki beş-altı kişi dışında diğerleri hep vatanperver ve menfaat gütmeyen İttihatçıydılar ki bunlar Ömer Fevzi Bey'in bütün taşkınlıklarını, memleketin yüksek menfaati uğruna anlayışla kabul ediyorlardı. Esasında Ömer Fevzi Bey, İstanbul'a gönderilmeyebilirdi. Fakat bu haris politikacı yeniden kırgınlıklara sebep olup, ortalığı karıştırıp, milli emeli müşkülâta düşürebilirdi. Buna meydan vermemek lazımdı. Bu düşünceyle Ömer Fevzi'nin gidecek heyete seçilmesi ve Trabzon'dan uzaklaştırılması daha uygundu[163].

Seçim yapılır ve Ömer Fevzi Bey'de dahil olmak üzere Eyüpzâde İzzet Bey (Trabzon), Dizdarzâde Eşref Bey (Giresun), İsmail Bey (Ordu) kazanırlar. Hatipzâde

---

163 F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (2), s.26.

Emin Efendi ile Kadirbeyzâde Zeki Bey aynı sayıda oy aldıkları için, aralarında kura çekimi yapılır ve Zeki Bey heyete katılır. Ancak, bu sırada Rize delegeleri toplantı salonunu terkederler. Kongrenin samimi havası bir an için değişirmiş gibi olurdu Başkan, celsenin sona erdiğini bildirir. Anlaşılıyordu ki Mustafa Efendi heyette Rize delegesi bulunmamasını Rize adına bir haysiyet şekline sokmuş ve gücenmiştir. Sonuçta bu şartlarda seçimin gerçekleşemeyeceği anlaşılmış ve Trabzon'dan gönderilecek heyetin yapacağı işi, İstanbul'daki Trabzonlulardan oluşturulacak bir heyete havale etmenin uygun olacağı düşüncesiyle ertesi günkü toplantıda görüşülmek üzere aşağıdaki takrir verilir.

Kongre Riyaset-i Aliyyesi'ne

İstanbul'a gönderilecek heyet azalarının intihabiyle oranın tasnifini müteakip bazı arkadaşlarımızın meclisi terketmek suretiyle gösterdikleri iğbirâr âsârını hasıl eylediği endişe ve teessürler cemiyetin muhasalat ve aheng-i tamamının muhafazası nokta-i nazarından pek ziyade şayan-ı nazar-ı dikkat ve Trabzon müslümanlarının mevcudiyet-i milliyelerini muhafaza ve müdâfaa emrindeki iştirak ve ittihadı samimilerini maâz-Allahı taâla şeref ve haysiyetimizin bad-ı ihlali mütekaddim manen ölüme mahkumiyeti demek olduğundan herşeyden evvel Kongre ve cemiyetin muhafaza-i muhasalat velhasıl olan iğbirar ve teessüsün kat'iyyen izalesi ve saniyyen halktan alınacak paranın tamami-i tahsili... Mahfuzi üyelerinin gayri lüzumsuz yerlere sarfedilmeyeceği kanaatinin bahs ve temin edilmesiyle kaim bulunduğundan ahalinin bu hususta celb-i itmînânı ve hariçte lüzumsuz sarfiyata mütedair işler yapılmakta olduğu hakkındaki fikir ve zehabların tashihi lüzum ve maksadına binaen buradan heyet izamından sarf-ı nazarla vazifenin dersaadet Trabzonlu, Rizeli, Giresunlu, Ordulu ve Gümüşhaneli şayan-ı itimat ve ihtirâm nevattan müteşekkil bir heyete tevdiinin en muvafik ve salim bir usul ve çare-yi hasaret olacağını Heyet-i Milliye'ye arzeder ve takrir münderecatının müzakere ve kabulünü selâmet-i maslahat namına teklif ederiz.

4 Mart 1335

Mithat (Akçaabad), Münir (Akçaabad), Mehmed Ziya (Trabzon), Hacı Lütfü (Trabzan), Ali (Vakfikebir), Tahsin ve Rıfkı (Kelkit-Gümüşhane), Melih (Akçaabad), Hasan (Sürmene), Ethem (Atina).

6- Altıncı Toplantı

a) I. Celse

Bir hayli müzakereye sebep olan yukardaki önerge, Ziya Bey'in başkanlığında tartışılır. Önergeyi verenler; düşüncelerine ters düşen önceki seçim sonucu üzerine önceki seçim sonucunun düşüncelerine ters düşmesi üzerine Rize delegelerinin meclisi terketmesinin Kongreyi olumsuz yönde etkileyeceği düşünülerek meydana gelen hoş olmayan durumu ıslah için böyle bir teklifte bulunduklarını açıklarlar. Önerge oya sunulur, bir önceki seçim feshedilerek İstanbul'daki hemşehrilerden bir heyet seçilmesi kararıyla birinci celseye son verilir[164].

b) II.Celse

Öğleden sonra yapılan ikinci celsede İstanbul'daki heyetin seçimi yapılır. Neticede Temelzâde Halil Bey, Trabzon delegesi Hafiz Mehmet Bey, Lazistan Mebusu Ziya Molla Bey, Sarı Mahmutzade Eşref Efendi, Manizâde Hacı Hüseyin Efendi, Eski Mutasarrıflardan Hacı İbrahim Paşa seçilirler. Bunların, durumdan haberdar edilmeleri için yazılacak telgrafın gelecek toplantıda hazırlanması kararlaştırılır ve görüşme sona erer[165].

7- Yedinci Toplantı

Altıncı toplantıda sonuçlanmış olarak görünen bu tartışma yedinci içtimada garip bir vaziyete sahne olur. Evvelki içtimada yapılan seçimin kabul edilmemesi, mutlaka Trabzon'dan İstanbul'a bir heyet gönderilmesinin temini için ortam hazırlanmıştı. Kongrenin o günkü toplantısında hükümetçi ve ittihatçı tanınmış bazı kişilerin olmadığı dikkati çekiyordu. Ekseriyet hasıl olup toplantı açılınca mesele anlaşılır. Bu ortamı

---

164 F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (2), s.27.

165 F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (2), s.27.

hazırlayanlar, ilk sözü alarak açıkça heyet için yapılan ilk seçimlerin kongre kararıyla feshedildiğini, kendilerinin de son seçimin feshedilmesini istediklerini ve İstanbul'a gidecek heyetin Trabzon'dan ve İttihatçı olmayanlardan seçilmesini teklif ederler. Tekliflerinin kabul edilmemesi halinde, kongrenin bundan sonraki çalışmalarına katılmayacaklarını bildirirler. Bu düşüncenin taraftarları zayıf iradeli dört beş kişidir ve Ömer Fevzi Bey bunları yönlendirmektedir. Faik Ahmet Bey'e göre şayet, çoğunluğun arzusuna uyulacak olsaydı, kongrenin çalışmaları aksayacak, belki de kongre kapanacaktı. Çükü, kullanılan silah belli ve aynıydı. Kongre, İttihatçıların toplantısı halinde gösterilerek, o zamanın en çok hüküm yürüten jurnalcılığı ortalığı karıştırabilirdi. o halde ne yapmalıydı? Memleketin menfaatini ayaklar altına bırakacak faydasız bir izzet-i nefis davası çıkarmak doğru olmazdı. Gerçi Ömer Fevzi Bey'i İstanbul'a göndermemek suretiyle, demir üzerindeki pas gibi, kendini kendine, taşkın ihtirasına kemirtmek mümkündü ve bu belki de birçoklarının gururunu okşayabilirdi. Fakat, milletin minnettarlığını kullanmak doğru değildi. O halde, bunların fikri, çok az bir gurubun fikri de olsa, kabul etmek vatanperverliğin emrettiği bir vazife oluyordu. Faik Ahmet Bey, bu vazifenin, Kongre'nin zaptına geçen şu satırlarda izah edildiğini belirtmektedir:

"Zapt-ı sabıkın kıraat ve kabulünden sonra intihab-ı sabıkanın feshi bazı zevat tarafından musirrane iltizam olunmuş ve feshedilmediği takdirde esas maksadın büsbütün nihayet bulacağı cereyanı halden istidlâl edilmiş bulunmakla, evvelki takrir sahipleri, kongrenin temin-i muhasalatı ve memleketin menafiine temas eden bir meselede müsellem bir meselede ekalliyetin fikri dahi olsa, muhasalat-ı muvafik ve maslahat göstermiş ve gidecek heyet içinde İttihat ve Terakki'ye mensup kimselerin bulunmaması teklifini bile vatanperverane bir muhasalat... dört kişiyemürekkep bir heyet intihabına karar verilmiştir. İşbu zabıt kıraat olunarak aynen kabul edilmiştir.

Reis Ziya"[166]

---

166 Tunaya, İstanbul'a gönderilecek heyetin beş kişilik olmasına karar verildiğini yazmaktadır. Bkz. T.Z.TUNAYA, Türkiye'de Siyasal Partiler, s.507; Mahmut GOLOĞLU, Erzurum Kongresi, Ankara, 1968, s. 173; S.ÖZEL, s.65.

Toplantıda bulunanlardan bazıları gidecek heyette Faik Ahmet Bey'in de bulunmasını istemişlerdir. Fakat, İzzet Bey'in, "Faik Ahmed Bey'in de gitmesini muvafık-ı ihtiyat göremem. Ömer Fevzi onun hakkında da İstanbul'da hafiyelik ederek bir fenalık yapmak isteyebilir. Ömer benim akrabamdır, fakat hakikat budur" diyerek itiraz etmesi üzerine yukarıda alınan karar doğrultusunda, İttihatçıların aday olmadığı seçim tekrarlanır[167].

Kadir Beyzâde Zeki Bey ve Ömer Fevzi'nin yanında 16 oyla Hatipzâde Emin Efendi, 14 oyla da Ordulu Hakkı Alizâde İsmail Bey seçilirler[168].

İstanbul heyetinin seçimini takiben, Heyet-i Merkeziye seçimi yapılır ve toplantı sona erer. Bunlar oy sırasına göre şöyledir.

Barutçuzâde Hacı Ahmet Efendi	27 Rey[169]
Eyüpzade İzzet Bey	27
Hacı Ali Hafizzâde Mehmet Salih Efendi	27
Kazazzâde Hüseyin Bey	27
Abanozzade Hüseyin Efendi	25

---

167 F.A.BARUTÇU, Hatıralar (2), s.28-29.

168 F.A.BARUTÇU. Hatıralar, (2). s.29-30.

Zeki Bey aynı konudan bahisle seçimin dört kez yapıldığını ve bozulduğunu buna sebep de Rize delegesi Mustafa Efendi ile Ömer Fevzi Bey'in heyette bulunmaları için ısrar etmeleri ve bu durum karşısında kendisiyle Faik Ahmet Bey'in onların lehine adaylıktan çekildiklerini hatıra notlarında belirtmektedir. Bkz.M.GOLOĞLU, Erzurum Kongresi, s.173.

Birkaç defa tekrarlanan ve çekişmeli geçen heyetin seçiminde Zeki Bey, Ömer Fevzi ile Mustafa Efendi'nin kurula girme konusundaki ısrarları ve karşı hizipte yer almaları sebebiyle böyle bir heyetle İstanbul'a gidemeyeceğini, ancak, İstanbul'da başka bir görev verilirse seve seve yapacağını, özür dileyerek cemiyet başkanı Hacı Ahmet'e bildirmiştir. Bkz.F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (2), s.15; M.GOLOĞLU, Erzurum Kongresi, s.173.

169 Hacı Ahmet Efendi Trabzon Belediye Reisi olduğu gibi, bundan böyle cemiyetin de başkanı olmuştur.

Alizâde Sabri Bey	24
Murathanzâde Ziya Bey	24
Cuhazâde Hacı Kadri Efendi	19
Hatipzâde Emin	18
Eyüpzâde Ömer Fevzi Efendi	16
Şevki Efendi	15

8- Sekizinci Toplantı

Son toplantısını yapan Kongre'nin, birinci celsesinde, yedek üyeler için seçim yapılırken, ikinci celsede İstanbul'a gidecek heyetin vazife ve yetkileri tesbit edilerek, Kongreye son verilir. Buna göre, heyet, Müdafaa-i Hukuk-u Milliye meselesinden başka hiçbir meseleyle meşgul olmayacak, İstanbul'daki ileri gelenlerle görüşüp, Avrupa'ya gidecek heyetteki delegeler hakkında cemiyete bilgi verecek ve cemiyetten alacakları direktiflerle hareket edeceklerdi. İstanbul'daki görevlerinin bitmesi halinde ilk vasıta ile Trabzon'a döneceklerdi. Delegelere verilecek para Heyet-i Merkeziye tarafından ödenecekti[170].

Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'nin Birinci Kongresi'nin başarıyla sonuçlanması ve aldığı olumlu kararlar, Trabzon ve çevresinde derin bir memnuniyet uyandırmıştır. Sonuçta; Türklerin tehlike karşısında alacakları vaziyetin zelilâne bir teslimiyet olmayacağı ortaya çıkıyor, hakkını ve mevcudiyetin müdafaası için, azmini kaybetmeyen bir milletin varlığını hissettiren kuvvetli bir "milli hareket" meydana geliyordu. Müslümanlar uyanıyordu. Türklerin "milli dayanışma" yaratmaları, Rumları sessizliğe gömüyor, Pontus davasının çıkar bir dava olmadığını anlayanların sayısı gün geçtikçe artıyordu. Yunanistan'ın Trabzon Rumlarını fiilen himaye ve müdafaaya yetişemeyecek kadar uzakta olduğunu farkedenleri endişe ve tereddüte düşürüyordu.

---

170 F.A., BARUTÇU, Hatıralar (2), s.30.

Heyetin görev ve yetkilerinin sınırlanmasında Zeki Bey etkili olmuştur. M.GOLOĞLU, Erzurum Kongresi, s.173.

Türkler elbette birşeyler düşünüyorlardı ve nitekim düşündüklerini bütün vilayet halkının toplandığı kongre ile gerçekleştirmişlerdi[171].

9- Kongrenin Sonucu

Kongrede, Rum ve Ermenilerin ve buna bağlı olarak İtilaf Mümessillerinin tepkilerine maruz kalmamak için ihtiyatlı kararlar alınmış, hıristiyan azınlıklar hakkında hiçbir düşmanca maksat gütmeyen toplantılar yapılmıştır. Ancak çevrede tam aksine fikirlerin yayılması, bazı çevrelerin ürkmesinden ve telaşlanmasından doğmuştur.

Yayınladığı beyanname ile Rum ve Ermenilerin bölge üzerindeki emellerine karşı Türk ve müslüman halkın haklarını koruyacak kararları belirtilmiş, özellikle Türklerin zor günlerde gösterdiği yüksek birlik ve beraberlik tavrının, Rum ve Ermenilere karşı koyma konusundaki kararlılığın bir simgesi olduğunu açıklamıştır.

Faik Ahmet Bey ayrıca kongre sonrasında Trabzon'daki gelişmelere yer verirken olayları da değerlendirir. Sonuç itibariyle değerlendirilmesi şöyledir:

Cemiyetin kuruluşu ve Kongre'nin yapılışı esnasında zaman zaman Ömer Fevzi ve çevresindekilerin davranışları karşısında tereddüt ve şüpheye düşen, hatta gayenin gerçekleşmeyeceğinden korku ve paniğe kapılan Faik Ahmet Bey'in sıkıntıları, kongrenin bitiminden sonra da devam etmiştir. Zira Trabzon'daki vaziyet gittikçe namüsait safhalara dökülüyordu. Kongrenin dağılmasıyla sanki herşey, yeniden değişir gibi olmuştu. Selâmet gazetesi mukaddes birliği unutturacak neşriyatına yeniden sütunlarında yer vermeğe başlamıştı. Bu defa da memleket için, aynı tehlikeli yolu seçmişti. Giresun'un asayişsizliğinden dem vurarak daha da tehlikeli olmaya başlamıştı. Topal Osman Ağa'nın* Giresun'da zorla belediye reisi olduğunu[172], böylece yine

---

171 F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (2), s.30.

* Osman Ağa, 1883'de Giresun'da doğmuştur. Çocukluğundan itibaren Rumların Giresun'da Türklere yaptıkları kötülüklere şahit olmuştur. Gönüllü olarak Balkan savaşına katılmış, bacağından aldığı yarayla topal kalmıştır. Savaşın bitmesiyle Giresun'a dönen Topal Osman Ağa, İttihat ve Terakki taraftarı olması sebebiyle tehcir işlerinden sorumlu tutulmuş. Giresun

İttihatçıların iş başına geçtiğini yayarak, milletin yüksek menfaatlerini tahrip etmeyi hedefliyordu.

Selâmetin neşriyatını karşılıksız bırakmamak mümkün değildi. Fakat böyle olunca da münakaşa çirkin bir safhaya dökülmüş olacaktı ki bunun da zararları büyüktü. Münakaşaya henüz yerlerine dönmeyen Kongrenin Giresun delegeleri de iştirak ediyordu. Selâmet köpürüyordu. Etraftan mektuplar, telgraflar gelmeye başlamıştı. Faik Ahmet Bey daha önceki olaylarda da görüldüğü gibi kararlıydı. Milli Birliğe zarar verecek bir duruma meydan vermemek için İstikbâl'in bu mesele üzerinde neşriyatını uzatmamayı uygun bulmuş sükut ve sükunet tavsiyesi içeren yayınlarıyla dikkatleri Metropolithane'nin üzerine çekmiştir[173].

II- II.TRABZON KONGRESİ'NDEN SONRA TÜRKİYE'DEKİ GELİŞMELER

1- İzmir'in İşgali

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından iki hafta sonra, 13 Kasım 1918'de bir grup İtilaf Devletleri donanması, İstanbul Boğazı'na demirlemiş ve Amiral Calthorpe İngiliz Yüksek Komiserliği'ne atanmıştır. Bir kaç gün sonra, İtilaf Devletleri arasında yapılan iş bölümü ile, şehrin Avrupa yakası Fransız kuvvetlerinin sorumluluğuna verilmiştir. Fransızlar, Musul üstündeki haklarından, İngilizler lehine, vazgeçerek, Toros

---

Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin girişimleriyle affedilip. Giresun'a dönmüş ve Belediye Başkanı olmuştur. Daha sonra Cemiyetin başkanlığına seçilmiştir. 12 Kasım 1920'de maiyetindekilerle, Mustafa Kemal Paşa'nın muhafızlığını yapmak üzere Ankara'ya gitmiş. İdareyi Mustafa Kaptan'a bırakıp Giresun'a dönmüştür. 42. ve 47 alaylar kurulmasına öncülük etmiş. Sakarya savaşına katılmak üzere 5 Ağustos 1921 günü tekrar Ankara'ya gitmiştir. Bkz.Erden MENTEŞEOĞLU, Yakın Tarihimizde Osman Ağa ve Giresunlular, Giresun, 1997, s.196-198.

172 Osman Ağa, Trabzon'a döndüğü zaman Belediye Başkanı Dizdarzâde Eşref Bey tedavi amacıyla İstanbul'da bulunuyordu. Bir süre sonra sağlık sebebiyle görevinden istifa ettiğine dair yazı gönderince, Osman Ağa Belediye Başkanı oldu. Bazı kaynaklarda onun, belediye başkanlığını zorla ele geçirdiği belirtilmektedir ki, diğer olaylarla kıyaslandığında bu muhtemel görülmektedir. Bkz. M.ÇAPA, Pontus Meselesi, s.76.

173 F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (2), s.20.

tünelleriyle, Adana yöresini işgal etmişlerdir. Daha sonra Maraş, Antep ve Urfa'ya girmişlerdir. İstanbul'da Beyoğlu ile boğazın Rumeli Yakasını kontrollerine alan İngilizler, Çanakkale, Eskişehir, Kütahya, Afyon, Samsun, Merzifon ve Erzurum'a küçük birlikler göndermişlerdir. İtalyanlar; Kuşadası, Bodrum, Marmaris, Fethiye, Antalya, Burdur ve Konya'yı işgal etmişlerdir.

Yunanlılar ise; daha başlangıçta geçici bir işgal için değil, sürekli bir ilhak ve "Megalo İdea"yı gerçekleştirmek için 15 Mayıs 1919'da İzmir'e asker çıkararak, Batı Anadolu'yu işgal etmeye başlamışlardı[174]. İzmir'in işgali bütün yurtta olduğu gibi Trabzon'da da duyulmuştu. İstikbâl gazetesi ise, yine yayınının sekteye uğramaması için dikkat etmek zorundaydı.

Faik Ahmet Bey; "artık Pontusçu Rumlarla mücadeleye girişebiliriz" diyen arkadaşlarını firenliyor, cemiyeti tanıtmayı, beyannamelerini köylere kadar yaymayı köklerini derine götürmeyi herşeyden önemli sayıyor. "sabredin!" diyordu. Ancak, çalışma arkadaşı Kemal Ahmet için sabretmek zordu. 15 Mayıs akşamı yerinde duramıyordu. Kulaktan kulağa yayılan bir haber Trabzon'u şaşkına çevirmişti: "Yunan İzmir'i işgal etmiş!" Ertesi günü haber doğrulanıyordu. Kemal Ahmet erkenden Mihailidi matbaasındaki küçük odasında idi. 17 Mayıs; haftada iki gün çıkarılan İstikbâl'in yayın günü idi! Şimdi ne olacaktı? İzmir'e giren Yunanlılar en ağır şekilde cevap almamalı mı idi? O gün ne yazmıştı? Faik Ahmet'in makalesi nasıldı? Ömer Sami Coşar'a göre; bilinen yalnız birşey vardı. O da Yunanlıların İzmir'e girmesi üzerine bayram yapan Rum Münettip ve makinistlerinin, İstikbal'i o gün basmayı reddettikleriydi! Hepsi o akşam meyhanelerde, Yunan ordusunun Anadolu'ya çıkışını kutluyordu[175].

17 Mayıs 1919 günlü İstiklâl Harbi Gazetesi'nde yer alan "Trabzon'daki Rum matbaası bir Türk gazetesini basmıyor" başlıklı yazıda ise; "İstikbal gazetesi, şehrimizi geniş bir Karadeniz sahilini Pontus Rum Cumhuriyeti haline getirmek için çaba gösteren

---

174 İsmail AKA-Vehbi GÜNAY-Cahit TELCİ, Türk İstiklâl Harbi Başında Milli Mücadele Süvari Yüzbaşı Ahmed, İzmir, 1993, s.20.

175 Ö.S.COŞAR, s.218-219.

Trabzonlu Rumlarla ve Trabzon metropolithanesi ile mücadele etmekteydi. Trabzon için Paris'te, Marsilya'da Rumlar geniş propaganda yaparken Trabzonluların sessiz kalmalarının tehlikelerine de işaret eden İstikbâl Gazetesi, şehrimizde Pontuscularla mücadele için bir Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'nin de teşkilinde bayraktarlık etmiştir. Faik Ahmet Bey tarafından çıkarılmakta olan bu gazetenin "vatandaşlar uyku zamanlarında hiç değiliz, dikkat edelim" diyerek, Trabzonluları devamlı bir şekilde ikaz etmesini Trabzonlu Rumlar affetmemişler ve gazeteyi basmayı reddetmişlerdir" denilerek, şehirde bir Türk matbaasının olmaması nedeni ile İstikbâl'in yayınlanmamasının üzüntüsü ifade edilmekte idi. Oysa, Rumca yayınlanan Faros ve Ebuhi gazeteleri, İzmir'in ve havalisinin Yunanlılar tarafından işgali karşısında duydukları sevinci gizlemeye lüzum görmemişlerdi[176].

Faik Ahmet Bey, gazeteyi ancak 19 Mayıs ikindi vakti çıkarabilmiştir. İki gün önce yayınlanamamasının nedenini okuyucularına kapalı bir şekilde anlatıp, gazeteyi dizen mürettiplerin ansızın işi terketmeleri üzerine, 17 Mayıs'ta çıkarılamadığını söylemekle yetiniyordu. İzmir'in işgali ve bununla ilgili Trabzonluların protestolarına dair kısa bir haberi de tek yapraklı gazetenin arka sayfasına iki sütun üzerine yerleştirerek, Trabzon halkının duyduğu derin acı ve üzüntüyü dile getirmişti[177].

Fakat artık bu olumsuz durumlar karşısında en kısa zamanda Türk matbaasını kurmak şarttı. İlk iş olarak Faik Ahmet Bey, Cemiyetin ileri gelenleriyle ve arkadaşlarıyla görüşmüş, gerekli para kısa zamanda temin edilmiştir. Faik Ahmet Bey, o sırada, Birinci Dünya Savaşı'nın çıkması yüzünden yarıda kalan Hukuk Fakültesi tahsilini bitirmek için imtihanlara girmek üzere İstanbul'a gidiyordu. Bu arada matbaanın satın alınması ve Trabzon'a yollanması işi ile de meşgul olacaktı.

---

176 İstiklâl Harbi Gazetesi, (Haz. Ömer Sami Coşar). 17 Mayıs 1919, s.3.

177 İstiklâl Harbi Gazetesi, 20 Mayıs 1919, s.3.

Trabzonlular protesto mitingine karar verdikleri halde Kâzım Karabekir Paşa tarafından Rumların münasebetsizlikleriyle karşı karşıya kalmamak, olay çıkarmasına sebebiyet vermemek düşüncesiyle engellenmişlerdir.

Onbeşinci Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa'nın Trabzon hakkında gönderdiği 9 Haziran 1919 tarihli şifre için Bkz. K ATATÜRK, Nutuk, Vesikalar, Vesika: 21, s.623.

Faik Ahmet Bey, kısa zamanda cebinde hukuk diploması ile Trabzon'a dönmüş, İstanbul'dan gelen makine ve malzemelerle babası Hacı Ahmet'in Sakız Meydanı'ndaki hanında* matbaasını kurmuştur. Böylece 1920 yılının ilk günlerinde çalışmalar tamamlanmış yeni Türk matbaası (İstikbâl Matbaası) hizmete girmiştir[178].

Böylece İstikbâl Gazetesi, kendi matbaasında hazırlanıp basılmaya başlanmıştı. Faik Ahmed Bey ve mesai arkadaşları "Rum mürettibi dizmezse, Rum makinisti basmazsa" endişesinden kurtulmuş ve kıyasıya mücadeleye girişmişlerdi.

2- İkinci Trabzon Kongresi

İzmir'in işgali, Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti için bir dönüş noktası olmuştur. Faik Ahmet Bey, Cemiyetin Birinci Kongresi de silahlı mukavemet fikrini ortaya atmış ve bunun için girişimlerde bulunulmasını önermişse de; İzmir'in işgaline kadar, mücadelenin, gerekirse silah ile de yapılmasına taraftar olunmamıştır.

Tarık Zafer Tunaya'nın, Faik Ahmet Bey'in mektubundan yararlanarak yazdığına göre; 22 Mayıs 1335/1919'da Trabzon'da fevkalade bir toplantı yapılmış 28 Mayıs 1335/1919'da alınan kararlara göre azınlıklara karşı silahlı mukabele edilmesi, asker toplanması, "Vilâyat-ı Sitte"* ile birlikte çalışmak üzere "Erzurum Vilâyat-ı Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti" şubesi reisliğine, ayrıca Van, Diyarbakır, Bitlis

---

* Barutçuzâdelere ait bina

178 Ö.S.COŞAR, s.221.

Mustafa Reşit Tarakçıoğlu, halkın kalbur üstü olanlarından para toplandığını, Mihailidi Matbaasının ele geçirildiğini, bu matbaanın Faik Ahmet Bey'e mal edildiğini yazmaktadır. Bkz. M.R.TARAKÇIOĞLU, s.40. Halbuki Mihaidili Matbaası ise 1922'de milli emlâktan satın alınmıştır. Bunun gibi, İstikbâl Matbaasının kuruluşunu doğrudan doğruya Mihailidi Matbaasının satın alınmasına bağlayan Cumhur Odabaşıoğlu'nun fikri de yanlıştır. Bkz.Hüseyin ALBAYRAK, Trabzon Basın Tarihi, s.297.

* Erzurum, Elâzığ, Sivas, Diyarbakır, Van, Bitlis olmak üzere Altı Şark Vilâyeti

Mamuretülaziz, Sivas Müdafaa-i Hukuk-u Cemiyetlerine telgraflar çekilerek, bu kongreye iştiraklari istenmiştir[179].

Görüldüğü gibi yukarıdaki kararların alınmasında Faik Ahmet Bey'in payı çok büyüktür. Zira, daha Trabzon'da cemiyetin kurulmasından önce yazdığı makalelerinde Erzurum'da bir kongre toplanması fikrini işlemiş, doğu vilayetleri halkına umut ve destek vermiştir. Yine silahlı mücadeleye gidilmesi gereğini Trabzon I. Kongresi'nde dile getirerek, silahlı direniş çağrısında bulunmuştur. Onun bu milli menfaat doğrultusundaki aydınlatıcı ve teşvik edici fikirleri nihayet Trabzon'un ikinci kongresinde kararlar halinde belirtilmiş zaman geçmeden uygulamaya konulmuştur.

Toplantıda, azınlıkların işgallerine silahla mukavemet edilmesi fikrinin kabulü ile yöre halkı Kuva-yı Milliye'ye katılmaya başlamıştır. İskele kâhyası Yahya ile anlaşarak, onun komutasında, yük ve yolcu iskelelerinde çalışan denizcilerin oluşturduğu bir müfreze kurulmuştur[180]. İstanbul'daki Karadenizlilerin çabalarıyla Anadolu'ya gizli silah ve cephane sevkiyatı başlamıştır[181]. Alay Komutanı Ali Rıza Bey ve Barutçuzade Hacı Ahmet Efendi, Trabzon, Topal Osman Ağa ise Kuva-yı Milliye'nin Giresun teşkilatını kurmakla görevlendirilmişlerdir.

3-Şurâ-yı Saltanat Meclisi

I. Trabzon Kongresi'nde İstanbul'a gönderilmesi kararlaştırılan dört delegenin seçiminin yapılmasıyla beraber, cemiyet ayrıca, Avrupa'ya gönderilmesi düşünülen heyet için Hariciye Nezareti'ne başvurmuştu.

Yöre halkının, böyle bir mücadeleye giriştiği günlerde, İstanbul Hükümeti, hâlâ hiçbir şey yapamaz durumdaydı ve ne yapacağını da bilmiyordu. Padişah İstanbul'da Şurâ-yı Saltanat toplanmasını ve durumun görüşülmesini emretmişti. Yurttaki bütün kuruluşların ve derneklerin temsilci gönderdikleri toplantı 26.05.1919'da yapıldı.

---

179 T.Z. TUNAYA, Türkiye'de Siyasal Partiler, s.507.

180 M.ÇAPA, Pontus Meselesi, s.69.

181 İlyas sami KALKAVANOĞLU, Milli Mücadele Hatıralarım. İstanbul, 1957, s.12.

Toplantıya Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyetini temsilen seçilen Ömer Fevzi, Hatipzâde Emin, Hacı Alizâde İsmail Beylerden oluşan üç kişilik heyet gönderildi[182]. 27 Nisan 1919 günü huzura kabul edildiler[183]. Delegelerin Padişaha sadakat ve bağlılıklarını, kongre adına Trabzon vilayetinin Osmanlı Devleti'nden ayrılma hususundaki kesin kararını arzetmelerine karşılık, Padişah da Trabzonlulara Selâm-ı Şahenelerinin tebliğini ferman buyurdu. İkdam gazetesi "Trabzon Murahhasları Huzur-ı Şahane de" başlıklı baş makalesinde bu konuyu ele almış, kendilerinin reyi ve fikri alınmadan hatta haberleri olmaksızın kendi mukadderatlarının başkaları tarafından kendi çıkarlarına halledilmesi girişimleri üzerine heyecana gelen halkın derhal harekete geçerek kurdukları cemiyetlerle çoğunluğun fikir ve arzularını göstermeye başladıklarını, bu milli cemiyetlerin, Müslüman halkın hakiki tercümanı, efkâr ve hissiyatı olduklarından, bunların diliyle ifade edilen fikirlerin halkın fikirleri olduğunu" ifade etmişti[184].

Ömer Fevzi Bey, toplantı esnasında yaptığı konuşmasında; artık sultanlık sisteminin terkedilip milli iradeye dayanan bir sistemin kurulmasının lazım geldiğini, bunun içinde saltanat meclisi değil milli meclisin toplanmasının gerektiğini söylemiştir[185].

Ayrıca Paris Barış Konferansı nezdinde Osmanlı Delegesi olarak atanan Damat Ferit Paşa, 6 Haziran 1919'da Paris'e gitmek üzere İstanbul'dan ayrılmış; Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti üyesi Ömer Fevzi, 14 Haziran'da Paris'e hareket edecek olan diğer delege Tevfik Paşa'ya, Trabzon'un tarihi ve milli haklarının savunulması konusunda bir muhtıra sunmuştu. Muhtırada; Trabzon Vilayeti'nin Türk ve Müslüman olduğu gerçeği, gerek nüfus ve gerek tarihi delillere dayanılarak ortaya konuyor, Rumların bölgede hiçbir zaman çoğunluk ve bağımsızlık iddia etmelerine

---

182 Seçilen Mustafa Efendi de bilinmeyen nedenlerden dolayı heyette yer almamıştır.

183 İkdam, 28 Nisan 1919, No: 7980. Bkz. Cemal KUTAY. Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları, Ankara, 1973, s.37.

184 İkdam, 29 Nisan 119, No: 7981.

185 M.GOLOĞLU, Milli Mücadelede Trabzon ve Mustafa Kemal Paşa, Trabzon, 1981, s.24.

imkân bulunmadığı ifade ediliyordu. Yine, Rumların, tarihte bölgede ciddi bir varlık gösteremedikleri, Osmanlı egemenliğine geçtikten sonra da dini ve milli serbestliğe sahip oldukları, iktisadi gelişmeye müslümanlardan çok fırsat buldukları belirtilmiş; Trabzonluların Türk ve İslâm yurdu olarak kalma konusundaki azim ve kararlılıkları dile getirilmişti[186].

Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti, İzmir'in işgali üzerine, Avrupa'ya özel bir heyetin gönderilmesi fikrinden vazgeçmişti. Cemiyet Başkanlığı, İstanbul'daki delegelerine gönderdiği bir telgrafla, Trabzon'a dönmelerini bildirmişti. Anlaşıldığına göre; İstanbul'daki delegelerin yetkilerini aşan faaliyetlerde bulunduklarını öğrenen Trabzon'daki Kongre Heyeti, bunların görevinin 23 Mayıs 1919'da sona erdiğini açıklamıştı[187]. Bu arada cemiyetin, Avrupa'ya gönderilecek heyetle ilgili olarak Hariciye Nezareti'ne yaptığı başvuruya Nezaret tarafından bunun mümkün olmadığı cevabı verilmişti[188].

4- Erzurum Kongresi

İtilaf Devletlerinin, Anadolu'nun bazı bölgelerini ve Yunanlıların İzmir'i işgal ettiği günlerde Mustafa Kemal Paşa, daha fazla kalmayı gereksiz gördüğü İstanbul'dan ayrılarak, Bandırma vapuru ile Samsun'a hareket etti. 19 Mayıs 1919'da ayak bastığı Samsun'da fazla kalmayan Mustafa Kemal Paşa; üstlendiği 9. Ordu Müfettişliği görevinin sağladığı kolaylıklardan faydalanarak önce Havza'ya daha sonra Kurtuluş Savaşı'na temel teşkil eden meşhur tamimi hazırladığı Amasya'ya geçti[189]. Bundan sonra çevresi daha da genişleyen Mustafa Kemal Paşa, Milli Mücadele'ye gönül veren başta

---

186 S.ÖZEL, s.100.

187 Zeki Bey'in notlarına göre; Ömer Fevzi Bey kendi başına Amerikan mümessilliğine müracaat ederek, Amerikan mandaterliğini istemesi üzerine, Amarikan mümessili Trabzon'a gelmiş dolayısıyla kongre heyeti, İstanbul'daki heyete telgrafla görevlerine son verdiklerini bildirmişlerdir. Bkz. M.GOLOĞLU, Erzurum Kongresi, s.173.

188 S.ÖZEL, s.65.

189 Türk İstiklâl Harbi, I, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, Ankara, 1962, s.194.

Hüseyin Rauf Orbay, Ali Fuat Cebesoy, Kâzım Karabekir ve Refet Bele gibi silah arkadaşlarıyla birlikte doğu illerini kapsayan ve önemli kararların alındığı Erzurum Kongresi'ni gerçekleştirdi[190].

Faik Ahmet Bey, Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'nin kuruluşundan itibaren, Şark Vilâyetleri halkını aynı amaç doğrultusunda uyarmış ve destek vermiştir. Birinci Trabzon Kongresi'nde konuyu gündeme getirmiş doğu da beliren tehlikeler ve hükümetin aczini, tekrar etmiştir. Zira Faik Ahmet Bey'e göre; Vilâyet taksimatı itibariyle, milli harekette şarkta Trabzon ve Erzurum yegâne iki Türk vilayeti olarak görülmekte ve bu yüzden de Rumlar ile Ermenilerin emellerine hedef olmaktadır. Ancak Şark Vilayetleri denilince bu iki vilayetin varlığını sadece coğrafi bir taksimatın icabı olarak görmek hatalı olurdu. Bundan anlaşılması gereken asıl anlam daha ziyade, bu iki vilayetin milli şuur ve kahramanlıktan büyük bir irade hamlesinin ifadesi olduğudur ve yine bu manayı vilayetlerin münevver halkının milli mücadeleyi gerçekleştirmekteki kuvvetli mevcudiyetlerine bağlamak lazımdı[191]. Erzurumluların Trabzonlulara çektikleri ilk telgraf da Faik Ahmet Bey'in bu görüşünü doğrulamaktadır. Doğululerla Trabzonluların (tarih, din ve soy) bakımından birbirine bağlı olduğu belirtilerek, söze başlanmış ve "Trabzon Erzurum'un nefes borusu, Erzurum Trabzon'un bel kemiğidir" şeklinde devam edilmiştir. Şark harekâtının öncülüğünü yapmak şerefine sahip bulunan Trabzon, bu konuda milli şuurla yerinden fırlayan bir halk hareketine sahne olmuş, Erzurum aydınları da kamuoyunu, büyük tehlike karşısında, takip edecekleri hattı harekete çok iyi hazırlamışlardır[192].

Faik Ahmet Bey'in "Milli hareketin ilk nazım ve rehberleri Şark vilayetleri ahalisi ve bu ahalinin fedakar zümreyi münevveresidir. Anadolu hareketinde daima Şark vilayetlerinin hakim sesi etrafı çınlatmış" ifadesiyle başlayan cümlesinin devamında bu

---

190 Coşkun ALPTEKİN, Erzurum Kongresi, Atatürk Devrimleri Enstitüsü Dergisi, I, Sayı.I, (Temmuz, 1978), s.37-38.

191 S.N.GÜNERİ, Hatıralar, s.37; M.GOLOĞLU, Erzurum Kongresi, s.52-54.

192 F.A.BARUTÇU, Hatıralar (2), s.1,3; Asuman DEMİRCİOĞLU, 1919-1923'de Süleyman Necati (Güneri) Bey, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 1992, s.43-45.

iki komşu ve kardeş vilayetin Birinci Dünya Savaşı'nın mağlubiyetinin doğurduğu yıkım ve ayrılık tehlikeleri karşısında birleştiğini mukadderatlarıyla başbaşa ve yalnız kalarak[193], daima beraberlik hissini duyduklarını, beraber düşündüklerini, beraber hareket ettiklerini belirtilmektedir.

Trabzon, Milli Mücadele yolunda Erzurum'dan önce harekete geçerken[194], Erzurum'un kendileriyle beraber hareket edeceğinden emindi[195]. Nitekim, milli ve meşru hukuklarının müdafaasında azim ve gayretle ortaya atıldıklarında Erzurum, kendilerini takip etmiş, onun öncülüğünde diğer şark vilayetleri de Trabzon'u takipte büyük bir vatanperverlik duygusuyla kendilerine katılmışlardır[196].

Faik Ahmet Bey'in bu görüşleri isabetlidir. Çünkü Erzurum'da önceleri Trabzon'daki gibi bağımsız bir teşkilat kurulamamıştır. 6 Mart 1919'da merkezi İstanbul'da bulunan "Vilâyat-ı Şarkıyye-i Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'nin şubesi açılmıştır. İlk zamanlar istenilen etkinliği gösteremeyen cemiyet bir ara çözülme tehlikesiyle karşı karşıya kaldı. Ancak Erzurum'a gitmek için Trabzon üzerinden geçen Erzurumlu aydınların özellikle Cevat Dursunoğlu, Süleyman Necati Güneri Bey gibi kişilerin Trabzon'daki cemiyetin çalışmalarını görmeleri ve o havadan etkilenmeleri

---

193 Faik Ahmet Bey, hatıralarında bu iki kelimenin altını çizerek, İstanbul Hükümeti'nin Vilâyat-ı Şarkıyye'yi yıkılan imparatorluğun atılacak ilk sofrası olarak düşündüğünü dipnotla belirtmektedir ki bunun münakaşası I. Trabzon Kongresi'nde yapılmıştır. F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (1), s.1-2.

194 A.DEMİRCİOĞLU, s.5-55; Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı, Trabzon'dan Atatürk'e, s.111; M.Fahrettin KIRZIOĞLU, Bütünüyle Erzurum Kongresi, Ankara, 1993, s.16.

195 Erzurum Kongresi'nin toplanması kararının hemen arkasından, ilk olarak Trabzon'un ittifaka davet edilmesini sağlamak amacıyla 30 Mayıs 1335/1919 günü telgraf çekilmiştir. Erzurumluların telgrafı Trabzon'a gittiğinde Trabzon Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti gelişen olaylar karşısında alınacak tedbirleri görüşmek üzere toplantı halindedir. Trabzonlular telgrafa çok sevinmişlerdir. Çünkü, Erzurumluların bu isteği, Trabzonluların ilk günden beri gerçekleştirmeye çalıştıkları arzularıdır. Bunun üzerine hemen telgrafa olumlu cevabı vermişlerdir. Süleyman Necati (Güneri), Hatıralar, s.37; K.KARABEKİR, İstiklâl Harbimiz, s.37.

196 F.A.BARUTÇU, Hatıralar, (1), s.2.

üzerine Erzurum'da cemiyet çalışmaları hızlanmıştır[197]. Bu arada Birinci Dünya Savaşı'nda Giresun ve Trabzon bölgelerinde bulunan ve Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti ile bir Trabzonlu gibi ilgilenen Binbaşı Kâzım Bey'in Erzurum'a gelişi Trabzon'daki çalışmaları örnek alarak yeni yeni girişimlerde bulunması, yine Kâzım Karabekir Paşa'nın da Trabzon'un etkisiyle Erzurumlulara destek oluşu, Erzurum'a yeni bir heyecan ve kararlılık kazandırmış, cemiyetin şubesini canlandırmıştır[198].

Mustafa kemal Paşa'nın 3 Temmuz 1919'da Erzurum'a gelişi ile Erzurum'da doğu illerini kapsayacak bir kongrenin yapılmasına karar verilir. Çevre vilayetlerle ilişkiler kurulmaya çalışılırken ilk iş Trabzonluları toplantıya davet etmek olur.

Erzurumluların kongre kararı Trabzonluları son derece memnun eder ve Faik Ahmet Bey bu memnuniyetini şöyle ifade eder.

"Kanatlarını şark vilayetlerinin üstüne geren tehlike karşısında alınacak tedbirlerin tayininde Trabzon'la aynı görüş birliğinde olan Erzurumlular, Trabzonluların izledikleri isabetli yolda kendileriyle beraber olduklarını Trabzon II Kongresinin[199] karar ve davetine verdikleri cevapta göstermişlerdir. O cevap, bütün Anadolu'nun kurtuluşuna giden yolu tayin için mucizevi bir işaret, istikbâlin sisleri içinde Türkleri bekleyen fazilet zaferinin müjdesini birlikte taşıyan bir karşılıktı[200].

Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti Erzurum'dan gelen telgrafi alır almaz harekete geçer. 20 Haziran'da fevkalade bir toplantı yapar ve bazı kararlar alır. Çalışmalarına aralıksız devam ederek, Erzurumlularla temaslarda bulunur. Bir süre

---

197 C.DURSUNOĞLU, s.23-24.

198 M.F. KIRZIOĞLU, s.16.

199 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgal edilmesi ve Karadeniz sahillerinin de böyle bir işgale maruz kalacağı endişesiyle yapılan 28 Mayıs 1919 günü toplantıda Trabzon'un denizden gelebilecek düşman taarruzlarına açık olduğundan burada önemli bir mukavemeti kökleştirmenin güçlüğü dikkate alınmış daha geniş, anlamlı ve tehlikelerden uzak bir kongrenin Erzurum'da toplanması kararına varılmıştı. Bu karar, Milli Mücadele'nin temeli kabul edilen Erzurum Kongresi'nin belli başlı sebeplerinden biri olarak son derece önemlidir. Trabzon'dan Atatürk'e, s.128.

200 F.A. BARUTÇU, Hatıralar, (1), s.2. S.N.GÜNERİ, Hatıralar, s.37.

sonra Şark Vilayetleri Kongresi'ne katılmak üzere delegelerini seçer ve Mustafa Kemal Paşa ile birlikte hareket etmeye koyulur[201].

Trabzon ve Erzurumlular kongre tarihi için önce 10 Temmuz üzerinde anlaşmış; ancak sonra, Meşrutiyetin ilanının yıldönümü olan 23 Temmuz tarihine ertelemişlerdir. Of, Sürmene, Akçaabat, Vakfikebir, Tirebolu, Giresun ve Ordu'dan seçilen delegeler, merkez delegeleriyle birlikte yola çıkmak üzere Trabzon'da toplanmışlardır. Cemiyet Başkanı Hacı Ahmet Efendi, misafir delegelerle ilgilenmiştir. Delegeler, 5 Temmuz 1919 günü yola çıkmışlar. Servet Bey'in konuşmasını takiben güzel bir törenle uğurlanmışlardır. delegelerin yollukları cemiyet tarafından ödenmiştir[202].

Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti, bazı delegelerinin tepkilere yol açan tutumlarına rağmen[203], Erzurum Kongresi'nden beklediği sonuçları almıştır. Kongre sonunda yayınlanan beyannamede, doğrudan Trabzon'u tehdit eden Rum ve

---

201 M.Tayyip GÖKBİLGİN. s.78.

202 Alptekin MÜDERRİSOĞLU. Kurtuluş Savaşı Mali Kaynakları. Ankara. 1974. s.162.

203 Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin bazı delegeleri. (bunlar içinde Ömer Fevzi ve akrabası olan Eyüpzade İzzet Bey ile. Abanozzade Hüseyin Efendi) Erzurum Kongresinde Milli Mücadelenin önderliğinin Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarınca üstlenilmesinden rahatsızlık duymuş ve başlatma şerefini kazandıkları Milli Mücadele'ye zaman zaman ters düşmüşlerdir. Başkan seçiminc Ömer Fevzi ve Yusuf Ziya ile bazı delegeler katılmadılar. Yine Kongre devam ederken Ömer Fevzi'nin. "Ordu'ya lüzum olmadığını, kışlaların kapatılmasını, askerlerin kâmilen terhis edilmesini ve sulh içinde yaşamanın şartlarının aranmasını" savunan teklifi delegeler arasında hiddet ve nefret uyandırmış, bu teklifin bir bolşeviklik propagandası olduğunu ileri sürenler tarafından Ömer Fevzi Bey kürsüden indirilmiştir. Açıklama isteme çabalarına rağmen Kongre devamınca bir daha konuşturulmamıştı. Erzurum Kongresi'nin bitmesine yakın günlerde yine Ömer Fevzi'nin bulunduğu bir kaç kişi başkanlığa önerge verdiler. Önergenin ilişiğinde yirmiiki maddelik bir karşı program tasarısı da vardı. Bu programdan da İngiliz ve Amerikan demokrasisine hayranlık taşındığı anlaşılıyordu. Böylece Erzurum Kongresi'nde de Faik Ahmet Bey'in tanımladığı Ömer Fevzi'nin kişiliği ortaya çıkmış oluyordu. Bkz. Mesut PİYALE, "Erzurum Kongresi'nde Mustafa Kemal Paşa'ya Muhalefet", Yunus, (Ekim-Kasım 1995), s.12; K. ATATÜRK, Nutuk, s.46.; Dursun Ali AKBULUT, "Erzurum Kongresi'nin Son Günü". Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp tarihi Enstitüsü Dergisi, I, S.3, (19 Mayıs 1989). s.47-50.

Ermeni tehlikesine yer verilmiş, alınan kararlarda Trabzon Vilayeti ve Canik Sancağı'yla, Şark Vilayetleri'nin ve bu saha içindeki bağımsız sancakların birbirlerinden ve Osmalı Devleti'nden ayrılmaz bir bütün olduğu her türlü işgal ve müdahale Rumluk ve Ermenilik teşkili amacına yöneltilmiş sayılacağından, birlikte savunma ve karşı koyma esasının kabul edildiği belirtilmiştir[204].

Cemiyetin elemanları gençleştirilmiştir. Bu elemanlar Trabzon'un İttihatçı erkânı ile milliyetperver gençleri arasından seçilmiştir[205]. Erzurum Kongresi, hem temsili gücü ve çevresi hem de faaliyet alanı bakımından, bölgesel amaçla toplanmasına rağmen ulusal karakterli ve tüm ulusa hitap eden bir değeri ifade eder.

Bu Kongre, bir başka deyişle örgütsel yapısı ve örgütsel ürünleri açısından bölgesel, getirdiği siyasal ilkeler ve oluşturduğu platform bakımından ise ulusaldır. Bunda hiç kuşkusuz Mustafa Kemal ve yakın çalışma arkadaşları, Erzurumlular ve Trabzonlular ve Trabzonluların içinde Faik Ahmet Bey'in önemli rolü olmuştur.

5- Sivas Kongresi ve Anadolu İle İstanbul'un Bağlarının Kesilmesi

Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti, Erzurum Kongresi'nin milli vicdandan doğan cemiyetleri "Şarki Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" ünvanıyla adlandırmasından sonra 4-11 Eylül 1919'da toplanan Sivas Kongresi'nde Mustafa Kemal Paşa başkan seçilmiş ve bu kongreye Anadolu'nun her tarafından temsilcler gitmesine rağmen Erzurum Kongresi'nde muhalefette bulunan Servet ve İzzet Beyler davet edildikleri halde Sivas Kongresi'ne gitmemişlerdir.

İstanbul Hükümeti'nin her türlü engellemelerine karşı Sivas Kongresi yapılarak, Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, diğer Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleriyle birleştirilerek "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" adını aldı. Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti de Sivas Kongresi'ni takiben Anadolu ve Rumeli

---

204 Cevat DURSUNOĞLU, s.168; M.GOLOĞLU, Erzurum Kongresi, s.201.

205 Tarık Zafer Tunaya bu bilgileri, Faik Ahmet Bey'in kendisine gönderdiği mektubuna dayanarak yazmıştır. Bkz. T.Z.TUNAYA, s.507.

Müdafaa,i Hukuk Cemiyeti'nin şubesi haline geldi[206]. Kongre, toprak bütünlüğünün ve ulusal bağımsızlığın korunmasını isteyerek, gerektiğinde işgal devletlerine karşı silahlı hareketi ön görüp, Erzurum Kongresi'nin kararlarını kabul etti[207].

Damat Ferit Paşa'nın kongrenin yapılmasını engellemek istemesi, yayınladığı bildiri ile halkı Mustafa Kemal Paşa'ya karşı kışkırtması, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarını "İttihatçı ve Bolşevik" olmakla suçlaması üzerine, Kongre Heyeti, nitelikli kişilerden yeni bir hükümet kurulmasını, adaletli bir hükümet kurulmadıkça İstanbul Hükümeti ile ilişki kurulmayacağını Padişaha bildirdi[208].

Faik Ahmet Bey, Anadolu ile İstanbul Hükümeti'nin bağlarının kesilmesini değerlendirirken, bunun İstanbul Hükümeti'ne karşı bir isyan olmadığını, Anadolu'nun İngiliz tahakkümüne, Yunanistan'ın haksız işgallerine, mütarekenin adil olmayan esaslarına karşı bir isyan olduğunu sonuçta İstanbul Hükümeti'yle bağlarını kesmek mecburiyetinde kaldığını belirtir[209].

Bu arada ulusal direnişin artması üzerine Damat Ferit Paşa Hükümeti istifa ederek yerine Ali Rıza Paşa getirilir.

Ali Rıza Paşa, Bahriye Nazırı Salih Paşa'yı, Mustafa Kemal ile görüşmek üzere Amasya'ya gönderdi. 20-22 Ekim 1919'da gerçekleşen görüşmede Erzurum ve Sivas

---

206 M.GOLOĞLU, Milli Mücadelede Trabzon ve mustafa Kemal Paşa, s.33.

207 İstanbul Hükümeti ile münasebetlerin kesilmesi hali ve bundan sonra nasıl hareket edileceğine dair olan kongre kararları. Trabzon'da özellikle Sivas Kongresi'ne muhalif bulunan Servet ve İzzet Beyler tarafından olumlu karşılanmamış ve durum Mustafa Kemal Paşa'ya duyurulmuştur. Ayrıca Trabzon'da birçok yerlere Ömer Fevzi tarafından asılan beyannamelerle İttihadçıların idareyi ele almak istedikleri, halkı padişahından ve halifesinden ayırmaya çalıştıkları duyurulmuştur. Ancak bu muhalefet Trabzon'da Milli Mücadele'nin başlamasından itibaren görülmüş, özellikle o günlerde İstanbul Hükümeti'nin adamı olan Vali Galip Bey'in de etkisiyle bir gurup tarafından yapılmıştır. Galip Bey'in milliyetçiler tarafından tutuklanması üzerine Trabzon'da durum birden bire değişmiş, Damat Ferit Paşa aleyhindeki cereyan büyük bir gelişme göstermiş, Mustafa Kemal Paşa taraftarlığı ortaya çıkmıştır. Bkz. S.TANSEL, II, s.117-118.

208 Cemal KUTAY, Türkiye İstiklâl ve Hürriyet Mücadeleleri Tarihi, XIX, İstanbul, 1961, s.10887.

209 Faik Ahmed, "Eks Leben Mulâkatında Türk Meselesi", İstikbâl, 26 Eylül 1336/1920, , S.175.

Kongrelerinin kararları ile Barış Konferansı'na katılacak heyetin "Temsil Heyeti"nin onayın alması isteği kabul edildi. Fakat Salih Paşa bu anlaşmayı kabineye kabul ettiremedi[210].

Aralık 1919'da yapılan seçimlerde Mustafa Kemal ve arkadaşları ile bu hareketi destekleyenlerin çoğunluğu kazandılar[211].

6- Türk Ocağı

Türk Ocakları, Osmanlı Devleti'nin çeşitli din ve milliyetlerinden meydana gelen kozmopolit yapısı içinde kendini bulma akımı olarak doğan ve gelişen Türk milliyetçiliğinin teşkilatlandırılması ile ortaya çıkan bir cemiyettir. Öncelikle İmparatorluk yapısı içinde, milli şuurdan mahrum olarak yaşayan, bu sebeple de millet haline gelememelerinin sancılarını çeken Türker arasında milli şuur yaratarak, her yönüyle gelişmiş bir millet haline getirmeyi amaçlayan Türk Ocakları Osmanlıcılık politikasının sonucu, siyasi, sosyal, kültürel ve iktisadi açıdan birçok bunaltıcı olaylar yaşayan Türk unsurunun kimlik bunalımına cevap vermeye çalışmıştır[212].

Balkan Savaşları döneminde 26 Mart 1912'de resmen kurulmuş[213], 1931 Nisan'ında kapatılarak malları Halk Evlerini kuran Cumhuriyet Halk Fırkası'na devredilmiştir. Ancak, Birinci Dünya Savaşı'nın eşiğine gelindiğinde faaliyetlerine ara vermiş, 14 Haziran 1918'de tekrar kongre yaparak çalışmalarına başlamıştır. Anadolu'nun birçok yerlerinde şubelerini açmıştır.

---

210 Büyük Larousse, XVI, s.10092.

211 Atatürk Ansiklopedisi, Türkiye Cumhuriyeti Siyasi Tarihi. VI, (Haz.Kemal Zeki Gençosman), İstanbul, 1981, s.192-193.

212 Kaynaklarda Türk ocağının kurulduğu yerler arasında Trabzon'un adı geçmemekle beraber "1925 yılına kadar açılan ocakların ağırlıklı olarak Adana-Trabzon çizgisinin batısında yer alan il ve ilçe merkezlerinde olduğu 1925'de şekliyle geçmektedir. Yusuf SARINAY, "Milli Mücadele Döneminde Türk Ocakları". Türk Yurdu, XVII. S.122, (Ekim 1997) s.18.

213 Yusuf BAYRAKTUTAN, Türk Fikir Tarihinde Modernleşme, Milliyetçilik ve Türk Ocakları, (1912-1931), Ankara, 1996, s.96.

Aynı şekilde Trabzon'da subaylıktan ayrılan Muhsin Bey Başkanlığında bulunan Türk Ocağının idare meclisinde de Mustafa Reşit Tarakçıoğlu üye idi. Ocakta milliyetçilik fikir ve duygusunu yaymak için arasıra konferanslar tertip edilir. Halk uyanık tutulmağa çalışırdı[214]. Ancak, Trabzon'da bu şekilde işgalden önce kurulup çalışmaları olan Türk Ocağı göç dolayısıyla kapanmış, 29 Kasım 1919'da tekrar faaliyete geçirilmiştir. Darüleytam'da toplanan eski üyeler tüzük gereğince yönetim, danışma ve denetleme kurullarını seçmişlerdir. Aynı gün Darüleytam'da 340 yetimin sünneti vesilesiyle Vali Haytar Bey'in başkanlığında düzenlenen müsamerede musiki heyeti konser vermiş eytâmhaneye bağışlar yapılmıştır[215].

Yönetim kurulunda bulunan Faik Ahmet Bey'den başka Subaşızade Münir Pertev, Mekteb-i Sultani edebiyat ve felsefe muallimi Murat Bey, Mektub-i vilayet mumeyyizi Zeynalabidin Bey, Darül muallimin müdürü Mustafa Reşit Bey, Mülkiye baytarlarından Tahsin Bey, Dava Vekili Salih Zeki Bey, Memleket Hastahanesi Sertabibi Operatör Sabri Beyler yer almışlardır.

Kuruluşu, İstikbâl gazetesinde halka duyurulan Türk Ocağı; çalışmalarını gece dersleriyle, ilmi konferanslarla fikir ve kültürel alanda gelişmelere ayıracağı için, ilk fırsatta bir kulüp binası elde edilecek ve kuruluş masraflarını karşılama içinde bir müsamere yapılacaktı. Gazetede müsamere hazırlıklarına başlandığı ve gerekli tedbirlerin alındığı haber verilirken, halktan bu teşebbüsün korunması, desteklenmesi istenmiş, cemiyetin devamlı ve olumlu faaliyetler oluşturmasına, üyelerinin yüksek ahlâk sahibi insanlar olması delil olarak gösterilmiştir[216].

Bu şekilde düzenlenen konferanslar, sohbetler, konserler ve serbest derslerle adeta bir halk üniversitesi gibi çalışarak millete yön veren, milli mücadelenin hedefine ulaşması için itici güç olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin fikri bakımdan temelini

---

214 M.R.TARAKÇIOĞLU, s.36.

215 S.ÖZEL, s.93.

216 İstikbâl, 3 Kanun-ı evvel 1335/1919, No.93.

oluşturan, devletin yapılanmasında etkili olan[217], Türk Ocağı'nın Trabzon'daki şubesini açmak ve faaliyette bulunmak gibi önemli görevlerinden birini daha üstlenen Faik Ahmet Barutçu cemiyetçilik vasfının gelişmişliğini bir kez daha ortaya koymuş oluyordu.

217 Abdulkadir YUVALI, "Milli Mücadele ve Türk Ocakları", Türk Yurdu, XVII, S.122 (Ekim 1997), s.14.

İKİNCİ BÖLÜM

1920 OLAYLARI VE FAİK AHMET BEY

A- TBMM'NİN AÇILIŞINA KADAR GEÇEN DÖNEMDE TÜRKİYE'NİN DURUMU VE GELİŞEN OLAYLAR

I- SİVAS KONGRESİ'NDEN SONRA İSTANBUL'DA MEYDANA GELEN OLAYLAR VE İSTANBUL HÜKÜMETİ'NİN MİLLİ BİRLİĞİ BOZUCU FAALİYETLERİ

1- Mebusan Meclisi'nin Toplanması ve Misâk-ı Milli'nin Kabul Edilmesi

Yeni matbaanın kuruluşu ile, Faik Ahmet Bey, 1920'den itibaren endişesiz bir biçimde iç ve dış olaylara el atmaya başlamıştır. Baş yazarlığa devam ederken, olayları günü gününe takip etmiş, kendi süzgecinden geçirerek, herşeyi değerlendirmiş, yorumlamış, isabetli görüşleriyle önerilerde bulunmuştur. Milli Mücadele'yi içten desteklemiş, yazılarında gerçekleri görerek halkı birlik ve beraberlik içinde hareket etmeye teşvik etmiş, olayları duyurarak, milli şuuru güçlendirmek istemiş ve beklemiştir. Vatan ve milletin tehlikede olması nedeniyle, kamuoyunu aydınlatmak ve bilgi vermek sorumluluğunu üstlenerek yayın yoluyla Milli Mücadele davasını yurda ve dünyaya duyurmak için çalışmıştır[1].

---

1 Yunanlıların, İzmir'den sonra Manisa ve Aydın yöresini de işgal ederek, Türk halkına karşı her türlü saldırı ve zulümde bulunmaları, olup-bitenden habersiz milleti uyarıp hareket geçirmek için vesile oldu. Mustafa Kemal Paşa 28 Mayıs 1919 günlü genelgesinde; "ülke bütünlüğümüzün korunması için millî tepkilerin daha canlı olarak gösterilmesi ve sürdürülmesi gerekir... Yapılacak büyük ve heyecanlı mitinglerle milli gösterilerde bulunulması ve bunun köylere varıncaya kadar bütün çevrede yapılması ve bütün büyük devletlerin temsilcileriyle Bâb-ı Âli'ye etkili telgraflar çekilmesi ve yabancıların bulunduğu yerlerde bunlara da etki yapmakla birlikte, milli gösterilerde düzenin son derece korunmasını" istedi. Türkiye'de milli birliğin

1920 yılının ilk ayları, Türkler için önemli ve çok heyecanlı olaylarla doludur ve bu olayların önemlilerinden birisi, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından bu yana, bir yıl iki ay geçtiği halde, Osmanlı İmparatorluğu hakkındaki hükümlerini hâlâ verememiş bulunan İtilâf Devletlerini'nin, bazı kararlar alabilecek ve bunları Türklere tebliğ edebilecek bir ortam içine girmiş olmasıdır. Öteki önemli olaylar ise, 12 Ocak 1920'de İstanbul'da Türkiye hakkında verilecek bütün kararları, millet adına kabul veya reddetme yetkisi taşıyan aynı zamanda Kuva-yı Milliye'nin amaçlarını benimsemiş bir parlamento açılmasıdır.

---

sağlanmasında önemli bir adım oluşturan bu genelgeden sonra, yurdun birçok yerinde mitingler yapılmaya başlandı.

Trabzon'daki mitinglerin, çevre ve il ve ilçelere göre biraz daha geç başladığını İzmir'in işgali üzerine Trabzon'daki duruma değindiğimizde nedenleriyle açıklamıştık. Böylece Trabzon'da ilk miting 20 Ocak 1920 Perşembe günü Millet Bahçesi'nde yapılmıştır. Çok büyük bir kalabalığın katıldığı miting meydananın etrafında İngiliz, Fransız ve İtalyan askerleri devriye gezmektedir. Türk bayrağı ile süslenmiş kürsüde Faik Ahmet Bey'in yanısıra Öğretmen Okulu Müdürü Mustafa Reşit (Tarakçıoğlu), Avukat Salih Zeki (Tuğtekin) ve Beyanzâde Behram Beyler halka hitaben konuşmuşlardır. Konuşmacılar, Türkiye'nin Mondros Mütarekesi'nden sonra Wilson Prensipleri'ne aykırı ve haksız bir şekilde işgal edildiğinden bahsederek ancak bu haksızlıklara göz yumulmayacağını belirtmişler ve "tek Türk kalıncaya kadar topraklarımızı kimseye kaptırmayacağız, direneceğiz, bu kararımızı buradan İtilâf Devletleri'ne ve bütün dünyaya ilân etmek için burada toplanmış bulunuyoruz" demişlerdir. Bkz. M.R.TARAKÇIOĞLU, s.55-56.

Milli Mücadele döneminde yapılan mitinglerin millî birliğin sağlanmasında büyük bir önem taşıdığı şüphesizdir. Mesut Çapa'nın da bahsettiği gibi Trabzon'da yapılan mitinglerde daha çok Faik Ahmet Bey ve yukarıda adı geçen kişiler konuşmalar yapmışlardır. Bkz.Mesut ÇAPA,"Milli Mücadele Döneminde Trabzon'da Mitingler", Türk Yurdu, XVII, S.122, (Ekim 1997), s.128. Böylece Faik Ahmet Bey gazetesindeki yayınlarının yanında heyecanlı mitinglerin ve milli gösterilerin düzenlenmesinde görev almış işgaller karşısında Türk milletinin varlığı ve birliğinin gösterilmesine gayret ederek, halkı mitingler yoluyla aydınlatıp, milli heyecanın artmasına çalışmıştır. İlerleyen konularda Trabzon'da bu tür mitinglerin yapıldığını ve Faik Ahmet Bey'in konuşmacı olarak bu görevini yerine getirdiğini göreceğiz.

12 Ocak 1920'de açılan son Osmanlı Mebusan Meclisi'nde Mustafa Kemal Paşa arkadaşlarına "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu" kurmalarını önermesine rağmen, onlar "Felah-ı Vatan Gurubu"nu kurdular. Bu gurubun çalışmalarıyla Meclis Erzurum ve Sivas kararlarına dayanan ve toprak bütünlüğüyle milli bağımsızlık üzerindeki temel istekleri ifade eden "Misak-ı Milli"yi 28 Ocak 1920'de kabul etti[2].

Milli Mücadele'nin sonuna kadar "Misâk-ı Milli'yi kendisine hedef seçen Faik Ahmet Bey'in birçok makalesinde ele alındığını, bunu büyük bir kararlılıkla savunduğunu, hiçbir zaman ödün verilmeyeceğini defalarca açıklamıştır. İlerleyen konularda Misak-ı Milli hakkındaki düşüncelerine yer verilecektir.

2- İstanbul'un İşgali ve Mebusan Meclisi'nin Dağıtılması

Mebusan Meclisi'nin yapısını anlayan, milli iradenin "Misak-ı Milli" şeklinde tesbit edilmekte olduğunu gören İtilâf Devletleri, daha 1920 Ocak ayı içinde baskı yollarına başvurmuşlardı. Kuvâ-yı Milliye'yi gizlice destekleyen Harbiye Nazırı Cemal Paşa ile Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa'nın tutumunu protesto eden bir notayı 20 Ocak'ta Hükümet'e verdiler[3]. Mustafa Kemal Paşa, istifa etmemelerini istemesine rağmen, Cemal ve Cevat Paşalar, bu baskı karşısında istifa ettiler. Bu arada Hükümet, Kuvâ-yı Milliye ile de işbirliği yapma yolunu açık tutarak, seferberlik hazırlığına girişti. Milletvekilleri tutuklanırsa, misilleme olarak, Anadolu'daki İtilâf subaylarının tutuklanmaları düşünüldü[4].

Bu arada, Fransız askerlerinin muhafazası altında bulunan Gelibolu'daki Akbaş Cephaneliği'ne baskın yapan Balıkesir Merkez Heyeti üyesi Hamdi Bey ve adamları,

---

2 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, I, Ankara, 1989, s.49-50.

3 Toktamış Ateş, Türk Devrim Tarihi, İstanbul, 1990, s.145.

4 Yücel ÖZKAYA, Türk İstiklâl Savaşı ve Cumhuriyet Tarihi, Ankara, 1981, s.68.

depodaki silah ve cephaneleri ile esir edilen Fransız askerlerini Anadolu'ya kaçırmışlardı.

Bu olay İngiliz ve Fransızları son derece kızdırmış ve sert tedbirlere girişmelerine yol açmıştı. Hatta İngilizler, kaçırılan silahlar, cephane ve esirleri takip edip ele geçirebilmek için Bandırma'yı işgal etmişlerdir.

Bütün bu olaylar, İtilâf Devletleri'nin baskılarını daha da artırmalarına sebep olmuştur. Baskıların sonunda 3 Mart 1920'de Ali Rıza Paşa istifa etti ve yeni hükümeti 8 Mart 1920'de Salih Paşa kurdu[5].

Diğer taraftan Mustafa Kemal Paşa'yı ve Türkiye'yi istedikleri barış şartlarına boyun eğdirmek için, İtilâf Devletleri önce Türk Ocağını bastılar, ardından, 16 Mart'ta İstanbul'u işgal ettiler.

Faik Ahmed Bey, bu olayı; İngilizlerin Türklerle yapılacak anlaşmanın kabul ve uygulamasında muhalefet ve mukavemet edecek kuvvetleri ortadan kaldırmak ve ortamı müsait bir hale getirmek amacıyla fiili bir tedbir almak amacıyla gerçekleştirdikleri şeklinde yorumlar.

İstanbul'un işgali, Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'da kuvvetlenmesinin bir sonucu olduğu gibi, diğer taraftan, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalinden sonra Milli Mücadele ve mukavemetin halk tarafından benimsenmesini kolaylaştıran ikinci olay olmuştur[6].

İstanbul'un işgali Faik Ahmet Bey'in tepkisine yol açar. "Bu haksızlıklar ve tecavüzler yapılmamalıydı. Ne yazik ki yapılmıştı ve halkın sessiz kalmaması da doğaldı"[7] derken, Mustafa Kemal Paşa liderliğinde başlayan Anadolu'daki hareketini halkın idareye karşı bir isyanı şeklinde gösterilmesine, parlamentonun dağıtılmasına

---

5 S.AKŞİN, II, 381.

6 Sabahattin Selek'e göre Hükümet gibi, bütün kamuoyu ve basında ihtilâlin varlığını kabul etmiş ve iki tarafın anlaşma çabasıyla ciddi olarak ilgilenmeye başlamıştı. İstanbul basınında Anadolu hareketine ilk olarak geniş ölçüde yer veriliyordu. Sebahattin SELEK, Anadolu İhtilâli, I, s.333.

7 İstikbâl, 24 Teşrin-i evvel 1336/Ekim 1920, "Nihayet Düşdü!", S.183.

karşı çıkar ve yazılarında, hilâfet makamının ve saltanatın işgali, parlamentonun hakaret ve tecavüze uğraması, halife kuvvetinin hükümsüzlüğe düşürülmesi, milletin haksızlığa karşı sabrını taşırdığını, bu isyankârlığın hayat hakkı olan bir milletin en tabi hareketi olduğunu savunur[8] ve Anadolu hareketinin asilikle suçlanıp devlete karşı bir hareket olarak yanlış anlaşılmamasını, böyle bir anlamanın memleketi düştüğü kötü durumdan kurtarmak yerine daha kötü uçurumlara yuvarlayacağını duyurur ve hükümetin çok dikkatli hareket ederek, Anadolu'daki cereyanların hakiki manasını anlamasını ve Avrupa'ya anlatmaya aracı olmasını ileri sürer. Meydana gelen olayları haksız ve yanlış hareketleri yerinde tesbitlerle açıklar ve hükümetten milli hareketin başarısına destek olmasını ister, "milli birliğin, gereğini belirtir[9].

3-Ali Rıza Paşa, Salih Paşa, Damat Ferit Hükümetleri

Salih Paşa kabinesi, İtilaf Devletlerinin Kuva-yı Milliye aleyhindeki tekliflerini kabul etmediği için yirmi sekiz gün içinde istifa etmek zorunda kaldı[10]. Kişiliği ile

---

8 Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'un işgali üzerine yabancı devlet mümessillerine, Hariciye Nezaretlerine ve devletlerin Meclis-i Mebusanlarına batılıların anlayacağı bir üslupla Osmanlı milletinin siyasi hakimiyet ve hürriyetine indirilen bir darbe olduğuna dair birer protesto telgrafı çeker. Ayrıca Türk milletine de bir beyanname yayınlayarak hayat ve istiklâl hakkının ve bütün istikbalinin müdafaasına davet eder. Bkz. Mazhar Müfit KANSU, Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürkle Beraber, II, Ankara, 1988, s.556.

9 İstikbâl, 17 Nisan 1336/1920, "Kabinenin Tebeddülü Münasebetiyle", No.130.

10 Salih Paşa kabinesi alelacele oluşturulmuş ve Padişah kabineye mebuslardan kimsenin alınmasını istememiştir. Dolayısıyla, yeni kabinenin teşkili için adam bulunamayarak derme çatma bir kabine oluşturulmuş ve bir kısım bakanlıkların vekâleten yürütülmesine mecbur kalınmıştır. Nitekim dış ve iç ilişkilerin gittikçe gerginleştiği bir zamanda böyle bir kabinenin devamının mümkün olamayacağı Salih Paşa'ca da malumdu. Ali Fuat TÜRKGELDİ, Görüp İşittiklerim, Ankara, 1987, s.258; Yılmaz ÇETİNER, Son Padişah Vahdettin, İstanbul, 1993, s.215.

uyuşan teklifi kabul eden Damat Ferit Paşa 5 Nisan 1920'de dördüncü defa hükümeti kurdu[11].

Salih Paşa kabinesinin dış baskılara karşı koyamayarak istifa etmesi ile dördüncü Ferid Paşa kabinesinin kurulduğunu gerek telgraflardan gerek İstanbul gazetelerinin verdikleri haberlerden öğrenen Faik Ahmet Bey, bu kabinenin, ne gibi sebep ve şartlar sonucu istifa ettiğinin farkındadır. Bu durumda, Damad Ferid Paşa'nın kabine başkanlığına gelmesi de beklenen bir harekettir. Çünkü, Salih Paşa İtilâf Devletleri'nin milli emellerini tatmin edecek bir siyaset takip edememiş ve onların hedefine hizmet edecek bir siyasetin uygulanmasına vasıta olmaktan çekinerek mevkisini, bu konuda en selahiyetli bir hükümet reisine bırakmıştır.

Ferid Paşa milli harekete muhalif olan grubun lideri demekti. Bu grup, Avrupa'nın güvenini, her ne suretle olursa olsun kazanacağına, izlediği siyasetin verimli ve devamlı olacağına inanmakta idi. Avrupa, Türklerden, kadere boyun eğen bu itaat siyaseti istiyor, sulh anlaşmasının Türkiye'de kolayca uygulanmasına müsaid bir zemin hazırlanmasını bekliyordu. Ferid Paşa grubu, Avrupa'nın haktan yana görünerek temin etmek istediği arzularını tatmin suretiyle, kazanacakları emniyet sayesinde barış şartlarını iyileştirecekleri fikir ve kaanaatiyle iktidara gelmişti. O halde, Ferid Paşa kabinesi, harici en iyi şekilde memnun edecek bir kabine idi.

Faik Ahmet Bey konu ile ilgili ele aldığı yazısında; bir taraftan Ali Rıza Paşa ve Salih Paşa kabinelelerinin İtilaf Devletlerine karşı izledikleri siyaseti değerlendirirken, diğer taraftan, ülke içindeki hal ve tavırlarına yer verir ve bir kabinenin içeride ve dışarda muvaffak olabilmesi için, her ikisininde güven ve itibarını kazanmasının şart olduğu üzerinde durur ve bu iki şartı Ali Rıza ve Salih Paşa kabinelerinin yerine getiremediklerini, İtilâf Devletleri'nin hesabına çalışarak tatmin edici bir siyaset takip edemediklerini belirtir. İşgal altında bulunan İstanbul Hükümeti'nin harici ve dahili siyasetinin çok güçlü olması gerekiyordu. Oysa adı geçen bu iki hükümetin

---

11 Tevfik BIYIKLIOĞLU, Atatürk Anadolu'da, İstanbul, 1981, s.130.

vatanperverlik duyguları ağır basmış ve ülke içinde güveni kazanmaya çalışırken ülke dışındakilerinin itibarını kaybetmişti. Çünkü ülke lehine yönelik siyaseti İtilâf Devletleri'nin işine gelmediği gibi İtilâf Devletleri'nin itibarını kazanmak da ancak şöyle mümkündü: Millete, milli cereyanlara karşı koymak, onların isteklerine boyun eğecek, emirlerini dinleyecek bir idare sistemi kurmaktı. Oysa, Ali Rıza ve Salih Paşa kabineleleri bunu becerecek nitelikte değillerdi ve beceremeyince de haricin muhabbetine mazhar olamadılar, neticede, Ferit Paşa'ya iktidarı terketmek zorunda kaldılar.

Bu durumda, Ferid Paşa, iş görmeğe muktedir bir hükümet reisidir. Faik Ahmet Bey'in onun, milletin muhabbet ve güvenine ihtiyaç duymadığı için İtilâf Devletlerinin itimadını kazanmaya muvaffak olacağına şüphesi yoktur.

Faik Ahmed Bey aynı makalesinde, ülkenin içinde bulunduğu o günkü durumun, nezaketinden bahsederek, İtilâf Devletleri'nin maksatlarının ortada olduğunu, Anadolu'daki milli hareketi yok etmeye, sulhun kendi istekleri doğrultusunda olmasını sağlamaya çalıştıklarını onların, amaçlarına ulaşmak için kullanabilecekleri tek kişinin Ferit Paşa olduğunu belirtir ve "herşeyden evvel Ferid Paşa Anadolu ile mücadele etmek fikirleriyle mevki-i iktidara geldiğini ve bu mücadeleye hükümdar kuvvet ve nüfusunu da teşîk etmek istediğini izhar etmekle samimiyetinden fikr-i hukûki ve siyasetten arî bir hareket gösterdi. Halbuki memleketin dahili sarsıntılara tahammülü olmadığını, oradaki sû-i tefehhümün, ihtilafın sebeplerini mümkün olduğu derecede asgari hadde indirmeye çalışmak lazım geleceğini takdir, millete karşı takibedilecek menfi bir siyasetten memleket hesabına feyz çıkarmaya imkân olmayacağını düşünmek lâzımdı. Müslüman ismini taşıyan ve memlekete merbutiyyet ve muhabbeti olan her ferd menfaat-ı memleket ve milletten başka saiklerin kuvvet-i tahrikiyyesinden tevdî-i nefs etmekten içtinab eder. Bu vicdanî, dinî, insanî, vatanî bir borçdur" diyerek, Ferid

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Paşa ve hükümetininin gerçek yüzünü ortaya koyar yanlış ve haksız tutumunu açıklayarak, İtilâf Devletleri'nin tahriklerine kapılmamasını ısrarla tavsiye eder[12].

4- Milli Mücadele Aleyhindeki Fetvalar

Anadolu'daki Milli Mücadele hareketinin gittikçe büyüyüp kuvvetlenmesi karşısında, Padişah ve Damat Ferit Paşa Hükümeti her türlü engelleme, baltalama yoluna başvuruyorlardı. Milli Mücadele'ye katılanların çalışmalarını zorlaştırmak, liderlerini tutuklamaya kalkmak, iç ayaklanmalar çıkarmak, İtilâf Devletleri'yle işbirliği yapmak gibi haince hareketlerinden başka, bu defa halkın dini duygularını da alet ederek bölmeye yöneldiler.

Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar "baş imam, Halife" sıfatını da taşıyan padişaha, saygı ve dini bağlarla da bağlılık duyuluyordu. Padişah Halifenin, siyasi-cismanî otoritesinin yanısıra, bir de, manevi otoritesini simgeleyen "fetva" gücü vardı. İşte Damat Ferit Paşa, Milli Mücadele Hareketini çeşitli yollardan bastırıp bölemeyince, bu fetva aracının manevi gücüne başvurdu. Şeyhülislam Dürizade Abdullah Efendi'ye hazırlatılan fevta, Halife-Padişah Vahdettin'e onaylatıldıktan sonra, 11 Nisan 1920'de Takvim-i Vekâyi'de yayınlanıp ilân edildi. Aynı fetvâ, düşman uçaklarıyla köy ve kasabalar üzerinden atılarak halka ulaştırıldı.

Bu fetvada; Milli Mücadele hareketini idare edenler, hak tanımayan, hükümdarını saymayan, birtakım bahanelelerle halkı soyan, kâfir ve katledilmesi vacip olan kişiler olarak asilikle nitelendirildiler[13].

Faik Ahmed Bey, Anadolu hareketinin bir isyan hareketi olmadığını, iddia eder, fetvaların islâm tarihi ve medeniyetinin lanetleyeceği vasıtalar olduğunu yazar ve "Anadolu'yu baştanbaşa bir isyan ve asiler yatağı olarak göstermek ve bunların

---

12 İstikbâl, 17 Nisan 1336/1920, No.30.

13 Ali SARIKOYUNCU, Milli Mücadelede Din Adamları, I, Ankara, 1995, s.146-149.

te'dîbinde irade ve fetva çıkarmak gibi tarih-i islâm ve medeniyetinin ilelebed tel'in edeceği vasıtalara müracaatı velev gayr-i muhtarane de olsa kabul eylemek bir recl-i siyaset için pek hafif birşey olmasa gerek" diyerek hükümeti kınar.

"Esasen Anadolu ne istiyor, milletin maksad ve emeli nedir? Mevcudiyet ve tamamiyyet-i milliyyesinin masûniyyetini hakk-ı hayat ve inkişafının tasdikini istemek, esareti milli vicdanına sığdıramamak acaba bir isyan mı dır? Hilafet ve Saltanatın hürriyet ve istiklali uğrunda istihkâr-ı hayatı bir şeyme-i diyanetperveri addeden bir halkın harekât-ı vatanperveranesi öyle adi şekillerde kıymetden düşürülmeye layık görülmelidir ve bilinmeli değil midir ki Türk milleti merkez-i hilâfiyye ve hakanına karşı isyan etmez[14]." derken ısrarla Milli istiklâli, vatanı ve padişahı kurtarmaktan söz eder. Yapılan hareketleri, padişahı, hilafeti kurtarmak gerekçesine dayar ve bu suretle padişaha teminat verir.

Bir gazetecinin Milli Mücadele taraftarları (ki bunlar milletin büyük bir çoğunluğudur) adına böyle yazılabilmesi için önce kendisinin inanması, sonra milleti inandırmaya çalışması gerekir. Faik Ahmet Bey'in yazıları bizde bu kanaati uyandırmakta ve çabalarının hep bu yolda olduğunu göstermektedir.

---

14 İstikbâl, 17 Nisan 1336/1920, No.130.

B- BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN AÇILMASI

I-BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN NİTELİKLERİ

1- Büyük Millet Meclisi'nin Açılış Sebepleri ve Niteliği ile İlgili Görüşler

18 Mart 1920'de Osmanlı Mebusan Meclisi son toplantısını yapar ve çalışmalara ara verme kararı alır. Padişah Sultan Vahdettin de, dört ay içinde toplanmak üzere meclisi feshettiğini 11 Nisan'da açıklar[15].

Mustafa Kemal Paşa, işgalden üç gün sonra 19 Mart 1920'de bir tebliğ yayınlayarak genel durumu özetledikten sonra "Ankara'da selahiyet-i fevkaladeye malik umur-u milleti tedvir ve muvakabe etmek üzere bir meclis içtima edecektir" der ve seçim usulünü belirtir. Vilâyetlere, müstakil livalara ve kolordu kumandanlarına gönderdiği bu tamimde; seçimlerin, 15 gün içinde yapılacağı ve buralarda her mahallin en büyük mülkiye memurunun başkanlık edeceğini, dağılan Osmanlı Mebusan Meclisi'nden de Ankara'ya gelebileceklerini, meclise iştirak edebileceklerini bildirir[16].

Mustafa Kemal Paşa, Büyük Millet Meclisi'ni Erzurum ve Sivas Kongrelerinde ortaya çıkan ve son Osmanlı Mebusan Meclisi'nde kabul edilen Misak-ı Milli sınırları içinde yaşayan ve Müdafaa-i Hukuk Derneği'nin programını uygulamak amacıyla kurulan bir siyasi gurup olarak kabul ediyor ve önce "Kurucu Meclis" deyimini kullanıyor. Çünkü amacı rejimi değiştirmektir. Fakat Kurucu Meclis terimi "halkın alışık olmadığı bir terimdir" diye Erzurum ve Sivas'tan uyarılması üzerine "olağanüstü yetkili bir meclis" demekle yetiniyor.

Kurucu Meclis deyimi bazı kafalarda ve çevrelerde kuşkular uyandırır. Bunlardan birisi de Faik Ahmed Bey'dir. O, İstanbul'un işgal edilmesi, Mebusan Meclisi'nin çalışamaz durumda olmasından dolayı devlet ve millet işlerinin yürütülmesi

---

15 A.F. TÜRKGELDİ, s.262.

16 K.ATATÜRK, s.283.

için, yeni bir meclisin açılmasına ihtiyaç duyulduğunun düşüncesindedir. Meclisin açılış sebeplerini kendine göre şöyle yorumlamaktadır:

"Bu intihab İstanbul'un işgaliyle Kuva-yı Selâse* devletin tayin-i murakabesi altına girmesinden tahassul eden vaziyyet karşısında vücudana ihtiyaç hissedilen Meclis-i Fevkalâde-i milli içindir. Bu ihtiyaç bir çok nevi nukat-ı nazardan mahsus bulunmaktadır. Bizce en ziyade azay-ı müşaviresi mahdud olan heyet-i temsiliyenin vekâlet-i milliyeyi haiz bir meclise tevdi-i umur eylemesi lüzumunun zaruret halini ihraz etmiş olmasından bu ihtiyaç tevellüd etmektedir. Ve esasen Erzurum Kongresi'nin mukarreratında da fevkalade ahval karşısında efkâr-ı millete müracaat esası kabul edilmiş ve böyle bir vaziyyet hususunda kongrenin içtima ettirilmesi lazım geleceği tesbit edilmiş idi. Şu halde bugünkü meclis bir kongre mahiyetini haiz oluyor demektir"[17].

Yapılacak seçimlerin Müdafaa-i Hukuk kurallarının denetiminde yapılması[18] yani Ankara'da toplanacak meclisin, seçim şeklinden toplanma şekline kadar yasal prosedüre uyup uymadığı kaygısını taşıyan[19] Faik Ahmet Bey'in "Bu meclis vazife ve selahiyyeti ne olacak? İntihabcılar vekâlet verecekleri kimselerin evvel emirde ne gibi

---

* Yasama, yürütme, yargı

17 İstikbâl, 7 Nisan 1336/1920, "Meclis-i Fevkalâde İntihabatı Münasebetiyle", No:127.

18 Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mart 1920 tarihli bildirisi, aynı zamanda bir seçim bildirisi niteliğini taşıyordu. Seçimin yapılış şeklinin açıklandığı madde de "Her sancakta ilçelerden gelecek ikinci seçmenlerle, sancak merkezinden seçilecek ikinci seçmenlerden sancak idare ve belediye meclisleriyle, merkez kurullarından ve il yönetim kurulu ile il merkezindeki belediye meclisinden ve il merkeziyle merkez ilçesi ve merkeze bağlı ilçelerin ikinci seçmenlerinden oluşacak bir kurulca belli günde ve oturumda seçim yapılacaktır. Bkz.Atatürk Ansiklopedisi, s.86.

19 Seçimlerin yapıldığı günlerde yürürlükte Osmanlı Devleti'nin bu Kanun-ı Esasi'si vardır. Ayrıca Kurucu Meclis konusunda birtakım askerî ve sivil idarecilerin de Ankara'daki meclisin nasıl olması yolunda tereddütleri olmuştur. Bkz.K. KARABEKİR; İstiklâl Harbimizin Esasları, İstanbul, 1990, s.224.

vazifelerle mükellef olduklarını ve salahiyetlerinin derecesini bilmek ister. Meclis-i Fevkâlade, azalara vazife ve salahiyyet-i teşriiyeyi haiz bulunabilecekler mi? Parlementonun fiilen ve kanunen menfusuh olmadığına ve azalarının kısmen İstanbul ve kısmen Ankara'da bulunmakta olduğuna nazaran Meclis-i Fevkalâde azalarının vazifelerini istişari mahiyetten ileri geçirmeye sebep kalmaz gibi görünürse de vaziyet-i hazıranın icabat-ı fevkaladesi buna pek de müsait farz edilebilir gibi değildir"[20] sözlerinden anlaşıldığına göre; olağanüstü yetkilere sahip bir meclisin nasıl toplanacağı ve çalışacağı hususunda endişelerini dile getirmekle beraber böyle bir meclisin toplanmasının gerektiğine inanmaktadır.

2- Seçmen Ve Adayların Sahip Olmaları Gereken Vasıflar

Yukarıda çılacak meclisin, niteliğinden alacağı kararların öneminden bu şekilde bahseden Faik Ahmet Bey, seçmen ve seçilecek kişilerin ne gibi özellikleri taşımaları gereği üzerinde durur ve meselenin zannedildiğinden daha önemli olduğunu, ayrıca parlamento azalarının Ankara'ya gelememesi ihtimali bulunduğunu dolayısıyla seçilecek kişilerin vasıflı, meziyetli, namus ve vicdanlarına itimad edilen şahıslar olmaları gerektiğini, seçmenlerin çok dikkatli olmaları, seçim sandığı başına gidecek olan ikinci derecedeki seçmenlerin görüşlerini muhakemeleri geniş tutarak çok büyük bir tarihi vazifeye davet edildiklerinu unutmamalarını tavsiye eder. Kişisel çıkarları düşünmeksizin seçimin gayesini anlayarak, meseleye vilâyet itibariyle değil genel olarak bakmalı ve milletin fevkalade zamanda mukaderatını tayin edecek mebusların büyük bir itina ile seçilmesi gerektiğini düşünen Faik Ahmet Bey, bu arada Hamid Bey'in Trabzon mebusluğuna aday gösterilmesi[21] hususundaki memnuniyetini de şöyle

---

20 İstikbâl, 7 Nisan 1336/1920, "Meclis-i Fevkalâde İntihabatı Münasebetiyle", No:127.

21 Trabzon merkezinden ilk seçimler sonucunda, seçilen mebuslar içinde Vali Hamid Bey'de bulunmaktadır. Durumu açıklığa kavuşturuncaya kadar valilikte kalmasına izin verilmiş iken,

dile getirir. "Trabzon'un gösterdiği namzedler içinde Hamit Beyefendi'nin bulunması pek büyük bir isabettir ve şüphe yok ki, müşarün-ileyh malûmat ve nüfuz-ı nazarından Meclis-i Fevkalâde'de temin edilecek istifadeler vatan-ı müşterek hesabına kaydedileceğinden bu hıdmeti, vilayetimizde göreceği hidmetlerden daha şumullü ve binaen aleyh daha müfîd olacaktır"[22].

Anlaşıldığı üzere bir hukukçu olarak Faik Ahmet Bey, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılış çalışmalarında yalnız meclisin şekli, kanuna uygun olup olmadığı ve seçim usulü üzerinde durmuştur.. Diğer taraftan hem Trabzon halkını, hem de Türk milletini yeni bir meclise duyulan ihtiyaç konusunda aydınlatmış, Meclisin açılması için seçimlerin yapılmasında ön ayak olmuş, böylece mücadelenin bu çok önemli safhasında büyük rol oynamıştır.

3- İstanbul'daki Mebusların BMM'ne Katılmaları

İngilizlerin takibinden kurtularak Ankara'ya geçmeyi başaran Celâleddin Arif Bey'in milleti seçime davet eden bildirisi üzerine 10 Nisan günlü makalesinde tekrar aynı konuyu ele alan Faik Ahmet Bey; Ankara'da parlamento ve olağanüstü yetkilere sahip büyük bir meclisin toplanacağını, bu mecliste milli meseleler üzerinde ortak kararlar alınacağını ve memleketin kaderi hakkında çok önemli müzakerelerin yapılacağını belirtir. Ülkenin içinde bulunduğu durumun doğurduğu zorunlulukla böyle olağanüstü tedbirlerin alınmasının kaçınılmaz olduğunu takdir eder; Alınacak kararların Türk milletinin varlığına, geleceğine ait kararlar olması nedeniyle sağlam, kesin ve yerinde kararlar olmasına işaret ederek "Hal ve mevkiin bu vehameti, hakanlarına la yezâl bir hiss-i ubudiyyet ve fedakârı ile merbut bulunan ve asırlarca

---

çağrılması üzerine Ankara'ya gidip, meclise katılmışsa da valiliği tercih ettiğinden 21 Ekim 1920'de milletvekilliğinden istif etmiştir. Bkz. Mesut PİYALE, "1920 Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Açılış Çalışmaları ve Trabzon", Yunus, S.13 (Ocak-Şubat-Mart 1996), s.28.

22 İstikbâl, 10 Nisan 1336/1920, "Yeni İntihab Meselesi", No. 128.

müstakil ve cihan şûmûl bir mevcudiyyet-i tarihiyye yaşatmış olan Anadolu Türklerini bütün Müslümanları mukadderat-ı müşterekeleri hakkında selim düşüncelerle kat'i kararlar ittihazı lazım geleceğini düşünmeye sevk etmekte bulunuyor. Bu kararları vermek memleketin mevcudiyetine Türk milletinin hakk-ı hayat ve bekasına taaluk etmekde bulunmasına nazaran yalnız Meclis-i Mebusan'ın değil daha vasi' salahiyatlarla teşekkül edecek bir meclisin hakkı olmak lazımdır. Bu itibarla Ankara'da parlamento ve Meclis-i Fevkalâde azalarının toplanmakta olmasını isabetle karşılamak icab eder"[23] der ve Celâleddin Arif Bey'in ve ayrıca İstanbul'daki diğer mebusların meclise katılmasının yerinde bir davranış olduğunu açıklar.

II-BÜYÜK MİLLET MECLİSİ SEÇİMLERİNİN GECİKMESİ

1- Büyük Millet Meclisi Seçimlerinin Gecikmesinin Sebepleri

Seçimlerin gecikmesi ve tereddütlerin ortaya çıkmasını değerlendiren Faik Ahmet Bey, sebeplerini meşrutiyetin ilmi mahiyette kavranamamış olduğuna dayayarak, o günkü görüş ayrılıklarından doğan kavgaların bir alışkanlık haline geldiğini ve bu alışkanlığın toplumu kutsal vazifelerini yerine getirmekten alıkoyduğunu, milli bünyede zaafa yol açtığını açıklar. Diğer bir sebebi de; her işte muhalefeti adet haline getiren insanların toplum içinde bulunmasına bağlar. Ona göre; böyle insanların müsbet bir fikir ve kanaatleri yoktur. Muhalefetleri, hadiseleri daima gayri tabi yollara sürüklemekten zevk aldıkları içindir. Bunlar hariç tutulacak olursa geride kalanlarla her zaman anlaşmak mümkündür. Bilhassa vatan meselelerinde bir fikir ve görüş etrafında birleşmek muhakkaktır. Memleket işlerinde birleşmeye hiçbir şey mani olamaz. Bugünkü seçim işi de böyle bir memleket işidir. Sonuçta memleketin

---

23 İstikbâl, 10 Nisan 1336/1920, "Yeni İntihab Meselesi", No:128.

menfaatlerini gözetecek taraftarlar çoğalmış ve umumi birlik hisleri hakim olmaya başlamıştır. Milli Kurtuluş açısından bu, takdir edilmesi gereken büyük birşeydir[24].

2- Trabzon'daki Seçimler

Bazı vilâyetler ve livaların tamimin esaslarına uygun olarak hemen seçim yapmalarına karşı, bazılarında tereddütler olmuştur. Trabzon'da da işgal endişesi yüzünden aynı gecikme söz konusuydu[25]. Vali Hamid Bey'in 25 Mart 1920'de Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği, sahillerdeki heyecan sebebiyle seçimin ertelendiği" yolundaki telgrafından sonra, Ankara-Erzurum-Trabzon üçgeninde bir hafta yoğun olarak devam eden yazışmalar neticesinde Nisan ayı başlarında seçim faaliyetlerine girişildi. Faik Ahmet Bey bir ülke için seçimin yani halkın kendisini yönetenleri seçme işinin ne derece önemli olduğunun bilinciyle bunu kamuoyuna anlatmanın gereğine inanıyordu. Trabzon'da çeşitli sebeplerle geciken Büyük Millet Meclisi seçimlerinin bir an önce yapılması için büyük gayret sarfeder. Seçimlere katılmayı bir "memleket işi" olarak kabul eden Faik Ahmet Bey tarafından bu seçimlerin Trabzon ve memleket için ne derece ehemmiyeti haiz olduğu özetle şöyle izah eder:

"...Her halûkârda zamanın fevkalâdeliği ve şerait-i mevcuda karşısında intihab heyetlerinin tecmil edecekleri ve zayıf mukadderatımıza taallûk etmekte bulunması

---

24 Mustafa Kemal Paşa seçimlerin gecikmesini ve tereddütleri değerlendirirken bunlara o günlerde mülki memurların reislerinin sebep olduğunu, halkın olmadığını ve halk hakikatı anlar anlamaz hemen milli arzuya katıldıklarını belirtir. K.ATATÜRK. s.285.

25 O zaman Doğu Karadeniz'i tamamen içine alan tek vilayet Trabzon'un, Büyük Millet Meclisi'ne temsilci göndermekte gecikmesi, dış dünya gözünde bu meclisin üzerine gölge düşürürdü. Mustafa Kemal Paşa bunu çok iyi biliyordu. Ankara'da kurulacak yeni meclis için Trabzon'un durumu hayati bir önem taşıyordu. Bu sebeple Mustafa Kemal Paşa seçimlerin bir an önce yapılması için Kâzım Karabekir'e 26-31 Mart 1920 tarihlerinde iki telgraf gönderdi. Bunun üzerine Erzurum'dan Kâzım Karabekir Paşa seçimlerin yapılması için kesin tavrını Hamid Bey' bildirdi. Bkz. K. KARABEKİR, İstiklâl Harbimiz, s.549.

hasebiyle bu intihaba fazla bir ehemmiyet ve alâka atfetmek icabe diyor. Bu defa yapılmakta olan intihaba iştirak zaruridir. Zira intihabdaki lüzum tahakkuk ve masat ve gaye tayin edildikten sonra bütün vilâyat ahalisinin bu işle yakından alâkadar olması ve meclis-i fevkâlade kendi nokta-i nazarlarını bildirecek mümessiller bulundurması iktiza eder. Memleketin vaziyyet ve ihtiyacını müdrik bir surette hareket ettiğimizi göstermek mecburiyetindeyiz... Mukaddrat-ı âtiyyemiz hakkında endişeler uyandıran hâl ve mevkimizin icabatını serbest nazarlarla ihataya ve müşkülat-ı hâzıranın def'i çarelerini vâsî bir hulûsi vatanperverâne ile hep birlikte taharriye çalışmak lazım geleceğini düşünmek mevkiinde bulunuyoruz... Tefrika ve ihtilâfin devamlı surette ortalığa hakim olması pek fena birşeydir. Bu hal metanet-i maneviyye ve inzibat-ı dahiliyyesini kaybeden bir ordunun bozgun haline benzer... Bilhassa mesail-i vataniyyede bir fikir ve nazar etrafinda birleşmek kabil olacağını şüphesiz görüyoruz. Memleket işlerinde birleşmeye hiçbir mani tasavvur edilemez. Bugünkü intihab işi de böyle bir memleket işidir. Memleketin ihtiyacat ve temayülatını ancak bu vasıta ile izhar edebileceğimizden, bundan kenara çekilmek veya bir ihtilâf hissi yaşatmak doğru olmaz. Memlekette bu fikrin taraftarı çoğalmış ve menfaat-ı memleket noktasında umumi birlik hisleri hakim olmaya başlamış bulunuyor..."[26]

Trabzon'un o günkü siyasi şartları içinde çok mühim bir vizyona sahip bulunan İstikbâl gazetesi ile bu gazetenin sahibi Faik Ahmed Bey'in ifadelerine bakılırsa, gösterilen müterediddit tavırlardan sonuç itibariyle Trabzon'un "zarar göreceği fikri" şehri umumi efkârında yer etmiştir. İngiliz tehlikesinin ortadan kalktığına kanaat getiren Hamid Bey seçimlerin yapılmasında tereddüt gösterenlere seçimlerin yapılması gerektiğinde israr etti[27]. Hem Hamid Bey'in bu tutumu hem de Faik Ahmet Bey'in 7 Nisan günlü makalesinde seçimlerin yapılması yolundaki ısrarları "Trabzon'un

---

26 İstikbâl, 7 Nisan 1336/1920, "Meclis-i Fevkalâde İntihabatı Münasebetiyle", No, No.127.

27 Trabzon Valisi Hamit Bey, Defter-i Hatırat, s.164.

vaziyetini en iyi şekilde anlatabilmek" gerekçesindeki mutabakatları ikisinin bu meselede irtibatlı olduğu izlenimini vermektedir[28].

28 H.EKEN, s.178.

C- SEVR ANTLAŞMASI

I- SEVR ANTLAŞMASI'NIN İMZALANMASININDAN ÖNCE MEYDANA GELEN GELİŞMELER

1- Sevr Antlaşması'nın İmzalanmasının Gecikmesi ve Bu Durumun Türkiye Üzerindeki Etkileri

Birinci Dünya Savaşı Avusturya-Macaristan ve Çarlık Rusyası'nın olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğu'nun da sonunu getirmişti. İşte bu son, cephelerde ateş kesildikten yirmi bir ay sonra, imzalanan fakat asla uygulanmayan Sevr Antlaşması ile saptanmıştır.

Sevr Antlaşması, XIX. yy. boyunca uluslararası ilişkilerin temelini oluşturan "Şark Meselesine"[29], Avrupa'nın getirdiği çözümü teşkil eder. Bu meseleyi, Birinci Dünya Savaşı'nın galip devletlerinin temsilcileri 1919 yılı ve 1920'nin ilk ayları boyunca Paris, Londra ve San Remo'da bir araya gelerek, ele almışlardır. Amaçları, yenilgiye uğrattıkları devletlere kabul ettirecekleri anlaşmaların şartlarını tesbit etmektir. Anlaşmalar arasında en fazla zamanı Osmanlı İmparatorluğu ile imzalayacakları anlaşma almıştır. Çünkü bu anlaşmada, sadece Türkiye için barış şartlarının tesbiti değil, aynı zamanda Orta Doğu'nun paylaşılma çabası da yer alıyordu[30].

Galip devletler önce Almanya ile anlaşma yaparak Alman meselesinin çözümünü istiyordu. Böylece, Barış Konferansı önce Alman meselesiyle uğraştı. Bu arada Wilson'un isteği üzerine ilk bir aylık çalışmalarını Milletler Cemiyetini kurmaya ayırdı. Alman sorunu Versailles (Versay) Antlaşması ile 28 Haziran 1919'da kağıt üzerinde çözüldükten sonra, Müttefikler sırasıyla, Avusturya- Macaristan ve

---

29 Şark Meselesi hakkında geniş bilgi için bkz. Bayram KODAMAN, "Şark Meselesi", s.22.

30 Paul C.HHELMREİCH, Sevr Entrikaları, (Çev.Şerif Eral), İstanbul, 1996.

Bulgaristan antlaşmalarını hazırladılar. Bu çok geniş ve yorucu faaliyet, onların "Doğu meselesine" ciddi şekilde eğilmelerini uzun süre engelledi.

Gecikmenin ikinci nedeni; konferansta en büyük güçlükler Türk antlaşmasını hazırlarken yaşandı. Çünkü Balkanlara yeni bir statü vermek, azınlıkları kurtarmak, Osmanlı Devleti'ni parçalamak zor ve zaman alan meselelerdi. Bu yüzden de müttefikler Türk anlaşmasını hemen ele almaktan çekinmişlerdir.

Üçüncü neden; galip devletler öleceğine kesin gözle baktıkları "Hasta Adam"ın mirasını kolayca paylaşamayacaklarını biliyorlardı. Diğer taraftan Amerika Birleşik Devletleri'nin Ermenistan, Kilikya, Boğazlar ve İstanbul'da bir manda yönetimini üzerine alacağını zanneden müttefikler, Paris Barış Konferansı'nda Türkiye'nin sorunları yalnız Anadolu, Boğazlar ve Trakya olarak değil, Osmanlı İmparatorluğu'nun savaştan önceki topraklarının tümüyle ele alınması, daha önce yapılan gizli antlaşmaları gündeme getirmiştir. Bunlar İstanbul Antlaşması (Mart-Nisan 1915) Londra Antlaşması (26 Nisan 1915), Sykes-Picot Antlaşması (9-16 Mayıs 1916), Saint Jean'de Maurienne Antlaşmasıdır (18 Ağustos 1917)[31].

Bu antlaşmalara toplu halde bakıldığında, bütün antlaşmaların Yakın Doğu için net ve adil bir çözüm getirmediğini görmekteyiz. Çünkü İngilizler, Araplara sundukları vaatlerinde samimi değildirler. Rusya'nın savaştan çekilmesi anlaşmaların temelini ortadan kaldırmıştır. Balfour Deklerasyonu'nda Yahudilere vaat edilen toprağın Filistin üzerinde yaşayan halkın sadece yüzde onu yahudi idi. Wilson'un İngiltere ve Fransa'nın 7 Kasım 1918 tarihli deklarasyonunda belirtilen "ulusların kendi kaderini tayin hakkı" kavramı, derinlemesine bakılınca, Fransız, İngiliz ve İtalyan devlet adamlarının gizlice yaptıkları anlaşmalarla taban tabana zıttı.

Osmanlı İmparatorluğu'ndan tamamen ayrılması gereken bölgeler konusunda görüş ayrılığı olmayan Paris Barış Konferansı'ndan sonra 12 Şubat 1920'den 10 Nisan 1920 tarihine kadar çeşitli oturumlarda süren Londra Konferansı toplandı.

---

31 P. C.HELMREICH, s.4.

Konferansta, Fransa ve İtalya İzmir'in Yunanlılar tarafından boşaltılmasını isterken, İngiltere bu görüşü kabul etmediği gibi, Lloyd George, Türklerin Avrupa'dan çıkarılmasını ısrarla ileri sürdü. Tartışmalar sonunda, 14 Şubat 1920 günlü "İstanbul'un Türklerde kalması kararına İngiltere de katıldı. İngiltere bu kararı ile sömürgelerindeki Müslümanların tepkilerini yumuşatmayı amaçlamıştır. Ayrıca İngiltere, Türk topraklarının yarısından çoğunu elinden alıp Yunanistan'a ve Ermenistan'a dağıtırken, İstanbul'u Türklere vermekle büyük bir lütufta bulunduğu görüşündeydi. Londra Konferansı dağılırken, sonraki toplantının San Remo'da yapılmasına karar verildi[32].

Alınan karar üzerine 18-26 Nisan'da, İngiliz, Fransız ve İtalyan devlet adamları, San Remo'da toplanarak, başta Osmanlı İmparatorluğu olmak üzere Almanya ve Rusya'nın yıkılması ile ortaya çıkan meseleleri karara bağlamaya çalıştılar. Fakat konferansta daha çok Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanması ve küçük bir devlet haline getirilmesi bahis konusu olmasına rağmen, bu devletler, Osmanlıların görüşlerini bile almaya lüzum duymamışlardı.

21 Nisan 1920'de San Remo'da varılan kararları duyurmak üzere, Türkiye'nin Barış Konferansı'na çağrılması kararlaştırıldı ve durum Osmanlılara bildirildi.

San Remo'da toplanan sulh meclisinin ileri gelenlerince Türk murahhaslarının 10 Mayıs'ta Paris'e davetine karar verildiğini ve bu kararı İtalya'nın Dersaadet sefiri vasıtasıyla Sadrazam Damat Ferit Paşa'ya bildirildiğini İstanbul gazetelerinin yayınlarından öğrenen Faik Ahmet Bey, bu davetten son derece memnun kalmış ve özlenen barışa iyi veya kötü her ne şekilde olursa olsun, bir an önce kavuşulmasını temenni etmiş sulhun uzamasının verdiği rahatsızlıkla, bu durumun Türkiye açısından hiçte iyi olmayan olaylara sebep olduğunu açıklamak gereğini duymuştur. Ona göre; artık milletin beklemeye tahammülü, sinirlerin mukavemet edecek gücü kalmamıştır. Bu kadar uzun bir anlaşma fasılasına dayanacak gücün hiç bir millette olması düşünülemez. Almanlar, Avusturyalılar, Bulgarlar barışa çoktan kavuştukları halde,

---

32 Taner BAYTOK, İngiliz Kaynaklarından Türk Kurtuluş Savaşı, Ankara, 1970, s.105.

Türkler aylardan beri süren ezici bir belirsizlik dönemi içinde çeşitli olaylarla mücadeleşti durdu. Bu kavgalardan baş kaldırıp da memleketin hayrına yönelik müsbet bir iş görmeye, harice karşı faal bir siyaset takibine muktedir olamadılar. Zamanın sağladığı fırsatları hep boş şeylerle ve birbirleriyle uğraşmakla ziyan ettiler. Faik Ahmet Bey, memleket lehinde bir iş yapılmamasının bir nedenini de yönetimi eline alan hükümetlere bağlar ve "zaten mevki-i iktidara gelip giden hükümetlerin de hemen hiçbiri müsbet bir iş görebilecek evsafta değildiler. Dahilin manzara-i şûriş ve teşevvüşü en ziyade devletin harici siyaseti üzerinde etkisini gösteriyordu. Dağınık kuvvetleri bir noktada toplayarak harici tehlikelere karşı memleketin kuvve-i mukavemesini yükseltmeyi düşünecek yerde, hal-i teşettütün devamına seyirci kaldık. Memleketin namuskâr evladı, muhit-i milli tamamen ihmale uğradı. Bu şerait içinde memleket hesabına elbette bir fayda istihsal edilemezdi" diyerek bu kadar tecrübelerden, zaman kaybından sonra, siyasetten faydalı ve olumlu neticeler elde edemeyeceklerini, bari ne olacaksa bir an evvel olmasını isterken, yapılacak anlaşmanın Türkler açısından olumlu sonuçlar doğurup doğurmayacağından şüphelidir. Barışın Türkler için ne derece hayırlı olacağının, sulh şartlarının memleketin huzur ve refahını temin edebilecek şartlar olup olmayacağının düşündürücü bir durum olduğunu belirtir.

Faik Ahmet Bey barış şartlarının tatmin edici şartlar olup olmamasındaki şüpheleri yersiz değildir. Çünkü San Remo toplantısından sızan haberler hiçte umut verici haberler değildir. Harbin doğurduğu hasmane hislerin sevkiyle Türkler hakkında verilen ağır hükümlerin değiştirilmesi mümkün değildir. Anlaşıldığına göre, Birinci Dünya Savaşı'na girmelerinden dolayı İtilaf Devletleri, Türkleri en kötü şekilde cezalandıracaktır. Arabistan'dan başka bütün Rum ilinden, Irak'tan Şarkı ve cenubi Anadolu vilayetlerinden mahrum bırakmak noktası, konferansın kararlarında tesirli

olacaktır. İstanbul ve Boğazlar hakkında ki kesin kararlar ise; endişe verici ve bütün müslümanları kan ağlatacak mahiyettedir[33].

2- İstanbul Hükümeti'nin San Remo Kararları Karşısında Uyarılması

İstanbul hükümetine güveni olmayan Faik Ahmet Bey, bütün bu şartlar altında. tanzim edilecek bir sulhun, İstanbul Hükümeti tarafından nasıl karşılanacağından endişelidir. Hükümet, sulh kararlarının ertelenmesine dair tam bir kanaat sahibi değildir. Çünkü Damat Ferit Paşa, iktidara Anadolu hareketini bastırmak, Kuvâ-yı Milliye'yi dağıtmak için gelmişti. İtilâf Devletleri'nin itimat ve emniyetini kazanıp, sulh şartlarını, yarattığı bu ortam içinde yaptıracağını düşünüyordu. Şayet bu ümit ve kanaatine paralel olarak izlediği siyasetin İtilaf Devletlerinin samimiyetine nail olamadığını gördüğü takdirde -ki bu da on gün sonra açıklanacak sulhnamenin şartlarından anlaşılacaktır- mevkisini kendi tabirlerince bir "hükümet-i isyaniyeye" yani muhaliflerine terkedecektir.

Bunun tersi olarak yani sulhu kabul edecek olsa ki, bunu da yerine getirmesi zordur. Çünkü muahedenin kabulu ve tatbiki ancak milletin kabulü ile olur. Ferit Paşa'nın tek başına kabul etmesi hiçbir şeyi ifade etmez. Bu durumda Ferit Paşa, kabul etmeme sebebini milletin onayının olmadığına bağlayarak, Avrupa ile sonuçta da milliyetperverlerle temasa geçecektir.

Hükümetin, kararlı tavırlarla hareket etmesini bunun içinde Türklerin istediklerinin fazla birşey olmadığını, diğer milletlere bahşedilen eşit hukuk dahilinde siyasi, iktisadi hakların Türk milletine uygulanmasının Türkleri tatmin edeceğini Avrupa'ya iletmesini, bu davranışın Avrupalıların Türkleri yakından ve serbest fikirlerle incelenmesine yol açacağını, milliyetperverlerini Avrupa'ya karşı meydan okumak zihniyetinde olmadıklarını, bilakis İtilaf devletleri ile devamlı ve samimi bir

---

33 İstikbâl, 1 Mayıs 1336/1920, "Konferansa Davet", No.134.

dostluk tesisiyle memleketin muhtaç olduğu huzur ve refahı, iktisadi ve içtimai hayatta yükselmeyi temin fikrinde olduğunu anlamalarına sevk edeceğini ileri sürerek İtilâf Devletleri'nin Türkler hakkında ele alacakları kararlar karşısında hükümetin takip edeceği siyasetinde yol gösterir. Şarkta barışın ancak bu şekilde sağlanacağına dair; "propaganda hudud-u haricinde kalan bu hakayıkın anlaşılması, Avrupa ile Asya milletlerinin müşterek menfaatleri iktizasından olduğuna şüphe yoktur. Çünkü ancak bu sayede Şark'da huzur ve sükûn-u kafil emin bir suret-i tasviye bulunması mümkün olabilecek ve milletler de çokdan beri özledikleri sulh ve refaha kavuşmuş olacaklardır" sözleriyle makalesini tamamlar[34].

Yine Faik Ahmet Bey, bu nazik ortamda hükümetin izleyeceği politikanın çok önemli olduğunu kavramış bir aydın olarak aynı konuya bir diğer makalesinde de değinerek, hükümetin İtilâf Devletleri'ne karşı alacağı tavır hakkında sitem edercesine telkinlerde bulunur. Şahsi dostluklarla siyasi menfaatlerin sağlanamayacağını, memleketi düştüğü badireden kurtaramayacağını belirtip düşüncelerinde haklılığını isbat etmek için aynı dönemin siyaset adamı Venizelos'u örnek verir. Venizelos Yunanistan'a temin ettiği şeyleri, hiçbir zaman sırf Kral Konstantin aleyhtarı olmak suretiyle kazandığı emniyet sayesinde elde etmiş değildi. Venizelos zekâ ve dirayetiyle İngilizlerin dostluğunu kazanmıştı. İngiliz-Yunan yakınlaşmasının siyasi sebeplerini kavrayamamış ve iyi niyetle idare edememiş olsaydı kuru bir dostluk ile temin edebileceği azami menfaatleri elbetteki bugünkü derecede ve Fransızları kuşkulandıracak seviyede olmayacaktı. Ohalde İktidarda bulunanları şahsi hayallerle değil, kıvrak bir zekâ irade ve iyi bir siyasetle Avrupa'yı Türkler lehine çevirebilecektir[35].

---

34 İstikbâl, 1 Mayıs 1336/1920, "Konferansa Davet", No.134.

35 Burada Ferit Paşa'nın karakterinden söz eden Faik Ahmet Bey, vicdansız bir devlet adamı olarak, onun, İngiliz çıkarları için kürtlük davasının müslümanlar arasında anlaşmazlığa yol açmasına sebep olduğunu, halbuki İngilizlerin hakiki maksadını anlayan Kürt Şerif Paşa'nın Kürt Heyet-i Murahhasa riyasetinden istifade ederek ve Anadolu Müdafaa-i Milliye Teşkilatını

3- San Remo Konferansı Sonucunda Barış Şartları'nın Genel Değerlendirilmesi

Faik Ahmet Bey, 1920 yılının Mayıs, Haziran, Temmuz aylarını Sevr Antlaşması'nın imzalanması için meydana gelen gelişmeleri incelemekle geçirir. Bu gelişmeler içinde San Remo'dan gelen barış şartlarının makalelelerinde geniş bir şekilde tetkik edildiği görülür. San Remo Konferansı kararlarının 433 maddeden ibaret olan metninin henüz tamamen elinde olmaması nedeniyle, gelen haberlere ve bilgilere göre alınan kararları umumi noktadan değerlendirir. Ayrıca o, San Remo kararlarını inceleme nedenini "Sulh Şartları" adlı makalesinde "bir devleti istiklâlinden mahrum eden muahedenamenin teferruatıyla uğraşmanın hiçbir anlamı olmadığını, bunun sadece bir zaman kaybı olduğunu" ileri sürerek özellikle Avrupalıların zihniyetini ortaya koymak amacına bağlar. Böyle bir zihniyet karşısında Türk'ün nasıl bir yol izlemesi gereği üzerinde uzun uzun durur[36].

Faik Ahmet Bey'e göre; antlaşmanın en ağır ve kabul edilmesi mümkün olmayan kısmı hudutlarla ve devletin hakimiyet hukukuna ilişkin maddeleridir. Türk milletinin imha fermanı olarak hazırlanan bu şartlar, aydınların çoğunda olduğu gibi Faik Ahmet Bey'de de tepki uyandırır. Vicdanında uyanan bu tepkiyi Tevfik Paşa'nın; "bu şerait, devlet ve istiklâl mefhumlarıyla telife imkân bulunamaz" tabiriyle ortaya koyar, "Türkleri Konya, Ankara, Kastamonu vilayetlerinden maada diğer Türk-Müslüman topraklarından bir kısmında tamamen ve ötekilerde kısmen mahrum etmek ve elinde kalanları da iktisadi nüfuz mıntıkalarına ayırmak ve sonra hakk-ı hakimiyyet icabatıyla hiçbir suretle uygun olmayan mali, adli ve siyasi kuyudat ve imtiyazat-ı ecnebiyyeyi teşdîd eylemek ve kezalik hak, imtiyaz-ı taalluk eden vezaif-i ifadan devleti men

---

takdir etmeye başladığını, Şerif Paşa'nın bu hareketinin bütün Müslümanlara bir der hazırlamış olduğunu, ancak Şerif Paşa bu restten de istifade edemeyerek İngiliz entrikalarına alet olmaya devam ettiğini yazar. Bkz. İstikbâl, 12 Mayıs 1336/1920., "Ferit Paşa ve Sulh", No.137; Şerif Paşa için bkz. Şerif Paşa, Bir Muhalifin Hatıraları, İttihat ve Terakkiye Muhalefet, İstanbul, 1990, s.9.

36 İstikbâl, 27 Mayıs 1336/1920, "Sulh Şartları", No.141.

eylemek..." cümleleriyle sulh şartlarını özetleyerek ne devlet ne de istiklâl fikriyle bağdaşmadığını ifade eder. O, burada bağımsız bir devletin tanımını yaparken, müstakil bir devletin ilmi tabiriyle "hukuk-u asliyesine sahip" bir devlet olduğunu, bir devletin hakkı, hürriyeti olmaması halinde, o hakkın sonuçlarından olan harici ve dahili hakimiyetlerine de sahip olamayacağını yani istiklâlinden yoksun kalacağını, devletin muayyen sahalarında "hürriyet ve serbesti-i hareketini" ifade eden istiklâlden mahrum kalan bir millet ve devlete de bağımsız bir devlet denilemeyeceğini izah eder. Ve yapılacak antlaşmayı yukarıdaki görüşlerine dayandırarak kararların, Türk'ün milli ve hakimiyet hukukunu adli ve askeri kuvvetini elinden alarak, istiklâlini tanımayan şartları ihtiva ettiğini yazar[37].

Üzerine düşen milli görevi yerine getirmekten hiçbir zaman geri durmayan Faik Ahmet Bey, San Remo kararları karşısında milleti uyarma ihtiyacını duyarak; "Şark sulhu ancak hakk-ı emniyet ve inkişaafa müzaher bir Türk Devletinin tasdik-i mevcudiyetiyle tesis edilebilir. Halbuki elimize verilen sulh muahedenamesi, ne menfaat ve siyaset-i hakikiyye icaplarıyla ve ne de adalet ve hakkaniyyet şeymeleriyle tanzim edilmiş bir devlet sulhu olmayıp, millet ve devletimizi esir ve tabi menzilesine indiren taksim ve imhaya matuf olan bir vesikadan başka birşey değildir. Böyle bir vesikayı ise Türk Milletine kabul ve tatbik ettirmek hiç de mümkün olmayacaktır. Çünkü, hiçbir millete idamını imza teklifi müsbet bir netice veremez"[38] diyerek telkinlerine bu makalesinde olduğu gibi diğer makalelerinde de sıkça yer verir[39].

4- San Remo Kararlarında İzmir'in Geleceği

---

37 İstikbâl, 27 Mayıs 1336/1920, "Sulh Şartları", No.141.

38 Sevr Muahedesi ölü doğmuş ve tatbik kabiliyeti olmayan, hükümleri teşkil eder. Şevket Süreyya AYDEMİR, Tek Adam, II, İstanbul, 1981, s.412.

39 İstikbâl, 27 Mayıs 1336/1920, No.141.

San Remo Konferansı'nın İzmir ile ilgili kararları, İzmir ve çevresinin geleceğini karanlıklara boğmuştu. Kuva-yı Milliye'nin ilk başarıları İzmir halkı arasında heyecan doğurmuş ve bir umut ışığı bile yakmıştı. Bu umut, giderek yerini umutsuzluğa, karamsarlığa bıraktı. İşgal altındaki Türkler üzerinde Yunan baskısı gittikçe artıyordu. Büyük Millet Meclisi'nin açılıp çalışmaya başladığı ilk aylarda durum hiç de parlak değildi. Düzenli ordu henüz kurulmamıştı. Büyük ölçüde İstanbul hükümetinin kışkırttığı ve desteklediği iç ayaklanmaları[40] bastırmak işgal altına girmemiş bölgelerde Büyük Millet Meclisi'nin nüfuzunu kurmak, çözümlenmesi gereken önemli sorunlardı. Meclis bu işlerle uğraşırken, Yunan Ordusu Batı Anadolu'daki işgal alanını gittikçe genişletiyordu. Çünkü, Yunanlılar, Kuva-yı Milliye'yi dağıtmak için, oldukça iyi donatılmış birlikleri Anadolu'ya çıkarmaya başladılar. 22 Haziran'da Akhisar ve Soma cephelerinden harekâta başladılar[41].

Londra Konferansı'nda, İzmir bölgesinin sınırları ile ilgili karar tasarısı, San Remo'da tartışma olmadan kabul edilirken, sadece bölgenin idaresine ilişkin siyasi nitelikli maddelerde kayda değer bir değişiklik yapıldı. İki yıl sonra yapılacak olan halk oylaması kararı beş yıl sonraya bırakıldı[42].

İzmir'in Yunanistan'a katılma kararı, ülke genelinde olduğu gibi, Faik Ahmet Bey tarafından da tepkiyle karşılanmıştır. Venizelos'un Avrupa'daki gayret ve faaliyetlerini yakından takip eden, Avrupa gazetelerindeki pervazsızca sözleriyle

---

40 E.AYBARS, İstiklâl Mahkemeleri I-II, s.14.

41 Yahya AKYÜZ, Yunanlıların bu saldırılarının Sevr Antlaşmasının imzalanmasını kolaylaştırdığını yazmaktadır. Bkz. Yayha AKYÜZ, Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu, Ankara, 1988. s.226.

42 Beş maddelik öneride; Türk bayrağının muhafazası isteniyordu. Bölgede bir Yunan garnizonu ve idaresi bulunacaktı. Yunan ve Türk nüfusunun temsil edildiği yerel bir meclis olacak ve meclisin iki yıl sonra bölgenin Yunanistan'a katılmasını talep etmek üzere Milletler Cemiyeti'ne başvurma hakkı doğacaktı. Böyle bir talep söz konusu olursa cemiyet, zorunlu gördüğü takdirde, bir halk oylaması yapılmasını isteyebilecekti. P.C.HELMREICH, s.201.

yüzbin kişi ile Anadolu'yu istilâ edeceğini söylemeye kadar varan hafifliklerinin maksadsız olmadığını yazan Faik Ahmet Bey; "Yunanistan'ın desiseci Başvekili İtilaf Devletleri uğrunda azami fedakârlık hisleriyle meşbuğu bulunduğunu göstermekle kazanmak istediği vasi' muhabbet sayesinde Türkiye mirasından büyük lokmalar kazanmayı düşünüyordu ve başlıca emeli Trakya ile İzmir'i hudud-u malikânesi dahiline almaktan ibaretti" der. San Remo Konferansı'nın Venizelos'un istilacı arzularını ne dereceye kadar tatmin edebildiğine şüpheyle bakmasına rağmen, böyle bir kararın alınmasının dahi konferansın Yunanıstan'ın milli emellerine, himaye ve muhabbetine hizmet ettiğinin göstergesi olduğunu belirtir.

İzmir hakkında verildiği işitilen ve Türkleri can evinden vuran bu karar, Faik Ahmet Bey'e göre çok ağırdır. Zira İzmir'in durumunun daha sonra belirlenmek üzere Yunan idaresine verilmesi demek, İzmir'de Türk egemenliğinin fiilen sona ermesi demekti. Çoğunluğu Türklerden ibaret olan bu şehrin, iki yıl sonra halk oylamasıyla kimlere ait olacağı kararı zaman bakımından belki Türkler için endişe verici gibi görünmüyorsa da Yunan idaresinin ne demek olduğunu bilenler için, sonuç korkunçtu. Yunan idaresi altında kalacak olan bu şehirde, değil iki sene sonra, hatta iki ay sonra dahi, Türklerden eser kalmayacağından şüphesi olmayan Faik Ahmet Bey, şimdiye kadar Yunan idaresinde bulunmuş olan yerlerde, Teselya'da, adalarda, Rumeli vilayetlerinde islâm nüfusunun kaça indiğinin hesap edilmesinin Yunan idare ve zihniyeti hakkındaki fikirlerinin doğruluğunu ortaya çıkardığını açıklar.

Bundan başka, Yunanistan'ın geçici kaydıyla İzmir'i işgali ve ondan sonraki cereyan eden olayların, bu konuda Türkleri fikir sahibi ettiğine işaret eden Faik Ahmet Bey, Avrupa'dan gönderilen tahkik heyetlerinin tesbitlerinden de Yunan zihniyetinin ortaya çıktığını savunur. bu raporlara dayanarak, Yunanlılar tarafından İslamlara karşı çok pervazsızca bir yok etme siyasetinin uygulandığını, dolayısıyla çok geniş çapta göç olaylarının olduğunu, Yunan idaresinin baskısından kurtulmak için yüzbinlerce müslümanın emlak, arazisini bırakarak işgal bölgesinden uzaklaşmağa mecbur kaldıklarını açıklar ve "İzmir'i muvakkaten onların idaresine terk ederek iki sene sonra

ârâ-yı umumiyeye müracaat usuliyle işin halline karar vermenin manası anlaşılmaz değildir" diyerek Yunanistan'ın emelinin Türkleri yok etme olduğunu ve onun girdiği yere imha ve taktilin birlikte girdiğini[43], ancak bu korkunç tehlikenin Paris'e giden Osmanlı Murahhaslarının itiraz haklarını iyi kullanmaları sonucu önüne geçilebileceğini belirtir. Makalesinin sonunda Şark sulhunun temin edilmesi için heyetin, Türk hukukunu başarı ile muvaffakiyetle savunmasını temenni eder[44].

5- San Remo Kararlarında Ecnebilerin Hukuku

Kapitülasyonlar sorunu çok geniş ve kapsamlı olması nedeniyle bir çözüme kavuşturulamamıştı. Böylece bir komisyon oluşturuluncaya kadar eski kapitülasyon sistemi yürürlükte kalacaktı.

Halbuki Faik Ahmet Bey, Osmanlı Devleti'nin iktisadi, ticari, ekonomik sahada ilerlemesine engel olan, Türkleri yabancı devletlerin üstünlüğünde esir gibi yaşatmağa mahkum eden menfaatlerini korumayacak bir duruma sokan kapitülasyonların kaldırılmasını şiddetle arzu etmektedir.

Makalesinde tarihin derinliklerine giderek konuyla ilgili etraflıca bilgi veren Faik Ahmet Bey'e göre; kapitülasyonlar, şarkın eski bir adetidir. Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u fethettiği zaman, Cenevizliler, Osmanlı Devleti'nden sağladıkları imtiyazlarla müstakil bir şekilde yaşıyorlardı. Fatih de bu haklara dokunmadı. Bu duruma daha

---

43 Nitekim Sevr Antlaşması'nın imzalanmasından sonra, Yunanlılar, İzmir'i Yunanistan'a katmak için hemen harekete geçtiler. Ekonomik yapıya ve yönetime egemen olmak, İzmir'i Yunanistan'ın bir parçası durumuna getirmek için İzmir ve çevresindeki Türkleri eğitimden yoksun bırakmak, ekonomik durumlarını zayıflatmak ve hatta onlara zorla Yunan yönetimini kabul ettirmek için ellerinden gelen herşeyi yaptılar. Sevr Antlaşması'nın İzmir'de uygulanması üzerine meydana gelen acı, sıkıntı ve üzücü durumları içeren geniş bilgi için bkz. Zeki ARIKAN, s.104.

44 İstikbâl, 4 Mayıs 1336/1920, "İzmir'in Atisi", No.105.

sonraki padişahlar da riayet ettiler. Kanuni Sultan Süleyman tarafından ilk defa Fransızlara verilen kapitülasyonlar, ondokozuncü yüzyılın sonuna kadar devam etti. Ülkenin ilerlemesine engel olduğu düşüncesi ancak batı ile ticari münasebetlere girişilince ve yabancıların ülkeye dolmaları ile anlaşıldı ki bu da Tanzimat devrine rastlar. Mustafa Reşit Paşa'nın dahili siyasetiyle batılılarla yapılan ticari anlaşmalar sayesinde iktisadi ayrıcalıkların bir kısmı hükümsüz kaldı, Gümrük resmi de yüzde beş olarak kararlaştırıldı. Görüldüğü gibi "yabancılara verilen hakların ağırlığı yenileşme fikirlerinin ortaya atılması ile ve içtimai, idari ıslahata meyil olunca hissedildi."

Paris muahedesinden sonra yine bazı yararlı girişimler olmuştur. Meselâ Tabiiyyet Kanunu'nun yapılması ile yabancıların vergi vermemekteki ısrarlarının önüne geçildi.

Kapitülasyonları "Tarihin kuru bir gurur ile diğer ülkeleri üzerindeki nüfus sahibi olduğunu kanıtlamaya yarayan ananevi bir bu zihniyet" olarak nitelendirilen Faik Ahmet Bey, düşüncesinin doğruluğunu, Amerika'ya ve Belçika'ya hiçbir sebep yokken verilen imtiyazları örnek vererek ispatlar ve iktisadi hakimiyete sahip olmayan milletlerin istiklâlinden bahsedilemeyeceğine dikkat çeker. İçinde bulunulan şartlardan dolayı kapitülasyonlar konusunda endişelidir. Zira Avrupalı'nın olumsuz tutumu tamamen Türk'ün varlığı ve yokluğu üzerindedir[45].

6- San Remo Kararlarında Şark Hudutları

San-Remo kararlarının hudutlara ait maddesinin, Şark hudutlarıyla ilgili kısmında Anadolu'nun Şark hudutları kesin bir şekilde çizilmiyorsa da; İtilâf Devletleri, Van, Bitlis , Erzurum ve Trabzon vilâyetlerinin geleceğine ait kararlarda Osmanlı Hükümeti'ne hak tanımıyordu. İtilâf Devletleri böyle bir kararın alınmasını, bu sınırın daha önce Osmanlı Hükümeti ile çizilmiş olmasına dayandırıyorlardı.

---

45 İstikbâl, 23 Haziran 1337/1921, "Ecanibin Hukuku", No.149.

Kararların Ermenistan'a ait kısmı şöyledir. Türkiye, Ermenistan'ı müstakil bir hükümet olarak tanıyacaktır. Türkiye ile Ermenistan arasındaki sınır; Erzurum, Trabzon, Van, Bitlis vilayetlerinden geçecektir. Adı geçen vilayetlerin sınır belirlenmesinde, Amerika Cumhurbaşkanı hakem olacaktır. Türkiye, Amerika'nın sunduğu kararları kabul edeceğini bildirecektir. Alınacak kararların muhteviyatında ise adı geçen bu dört vilayetin Türkler tarafından tamamen veya kısmen terkedilmesi söz konusudur.

Faik Ahmet Bey kararların Türk'ün varlığına son verecek şekilde olduğu düşüncesinde son derece haklıdır. Zira Sulh Konferansı'nın diğer maddelerine bakmadan sadece bu kısmı göz önünde tutulacak olursa, İtilâf Devletleri'nin sulh konusunda Türkiye üzerindeki duygu ve düşüncelerini anlamak zor olmayacaktır[46].

Gerçi şark hudutlarının tesbit edilmesinde; Ermenilerin, Avrupa, bilhassa Amerika'ya karşı yayınladıkları mağduriyet hikayeleri ve çeşitli propagandalarla medeniyet alemini kazanmalarının ve Avrupa kamuoyunu Türkler aleyhine tahrik etmelerinin rolü olduğunu iddia eden Faik Ahmet Bey, Wilson ilkelerindeki "Devlet-i Osmaniyye'nin Türklerle meskun olan aksamına emin bir hakimiyyet hakkı temin edilmesini" vaad ve taahhüt eden maddenin Avrupalılar tarafından uygulanmadığını, Amerika'nın Türkiye'ye gönderdiği tahkik heyetleri ki bunlar içinde General Harbord'un raporunun bile göz ardı edildiğini, gerçeklerden uzak bir siyasetle Türklerin haksızlığa uğratıldığını tekrarlar.

Hakem meselesine itiraz ederek "Tayin-i hududda Wilson'u hakem tayin etmenin ilmi ve mantıkı bir manası olamaz. Ortada Wilson Prensipleri var iken, ayrıca hakem aramakta mânâ kalır mı? Hakem o havalinin efkâr ve ara-yı umumiyesidir. Nitekim Almanya'da da böyle olmuş Versay Muahedesi'nde Almanya'dan nez edilmek istenilen yerlerde ara-yı umumiyyeye müracaat usulü ihmal edilmemiş idi. Bize gelince, bütün kavaid adâlet ve hak değişti. Görüyoruz, tanzim edilen sulh şeraitinden anlıyoruz ki,

---

46 İstikbâl, 6 Haziran 1336/1920, "Hudud-u Şarkıyyemiz", No.144.

ne devletimize ne de milletimize mukadderane hakk-ı tesahüb verilmek istenilmiyor, yoksa, Avrupa da Şarkî Anadolu'daki Türk kesafet nüfusunu bilmez değildir" der.

Türk'ün aleyhine olmadan, müstakil bir Ermenistan teşkiline karşı olmayan Faik Ahmet Bey, Avrupa'dan önce Türklerin Ermenistan'ın istiklâlini tanıdıklarını, hatta en müşkil zamanlarında Ermenilere dayanak olacaklarını, himaye edeceklerini dahi söyleyerek dostluklarını belirttiklerini, ancak bütün bunların bir devletin zararına olarak ifrata vardırılmasının hiçbir zaman kabul edilemeyeceğini ifade eder ve bu yüzden Doğu Anadolu'da bir Ermeni Devleti kurulması kararına tepki duyar. Bu tepkisini, Ermenilerin Avrupa'dan mali yardım görerek, emellerine erişmelerinin bir hayal olduğunu Cemiyet-i Akvam'ın himayesini dahi teminat olarak görmeyip, kuvvetli bir desteğe ihtiyaç duyduklarını fakat bütün bunların boşuna olduğu şeklinde ortaya koyar. O günkü şartlarda hiçbir devletin buna yanaşmayacağını[47], milletlerin savaş istemediklerini "Acaba hangi devlet bu fedakârlığı kabul edecek? Şarkın zabıta vazifesini görmek pek kolay birşey değil" sözleriyle ifade eder. Herşeyden önce, Ermenilerin devlet kurabilmeleri için gerekli şartlara sahip olmadıklarını, bir devletin kurulabilmesi için belli bir toprak ve o toprak üzerinde çeşitli bağlarla birbirine bağlı olan "millet" unsurunun olması gerektiğini, bu yüzden, Türk toprakları üzerinde, bir Ermeni Devleti'nin kurulmasının mümkün olmadığını belirtir ve "Yabancı millet ile yabancı bir devlet arazisinde rabıta ve vahdet tesisi kolay bir şey edğildir ki yeni teşekkül edecek bir Ermeni Hükümeti ve Devleti vasi İslâm ve Türk topraklarında istediği kuvveti haiz ve iradesini hakim kılmaya muktedir olabilsin" der. Bir başka cümlesinde, Ermenilerin bu şartlarda devlet kuramayacaklarını yineler ve kursalar

---

47 Londra Konferansı'nda büyük güçler Ermenistan'ın Milletler Cemiyeti'nin himayesi altında yerleştirilmesine karar vermiş ve bu yeni devlete askeri ve mali yardım sağlamak amacıyla Cemiyete başvurmuşlarrdır. Cemiyet Konseyi cevabında, cemiyet himayesinin çok şey ifade etmeyeceği bu mandanın zorunlu olduğu ve Ermenilere hiçbir askeri yardımda bulunulmayacağı, belirtiliyordu. Fransız ve İngilizlerde yardım konusunda istekli değillerdi. P. C.HELMREICH, s.221.

dahi hakimiyet sağlamalarının mümkün olamayacağını "ahalisi Türk ve Müslüman olan bir milletin, Ermenilere tebalık yapacak kadar pest-i hissiyata malik değildir" şeklinde tekrar vurgular[48].

Avrupa ve Amerika'nın son zamanlarındaki Ermenilere karşı olan tutumu değişmiştir. Ermenilerin, Avrupa'dan bir fayda göremeyeceğini anlayan, dolayısıyla Ermenileri gerçekleri görmeye teşvik eden Faik Ahmet Bey; Avrupa'nın Ermenistan'a Türk Toprakları üzerinden taviz vermesi halinde iki hükümet arasında anlaşmanın mümkün olamayacağını, bundan Ermenilerin zararlı çıkacağını kesin bir dille biraz da tehdit edici bir şekilde açıklar ve Anadolu Şarkı ile Ermenistan arasındaki hudutların çizilmesi konusunda aracı kullanmadan Ermenileri doğrudan doğruya Türklerle anlaşmaya davet eder[49].

7- San Remo Kararlarında Askerî Şartlar

Osmanlı Devleti'ni ordu ve donanma gücünden mahrum bırakan şartlara[50] kesinlikle itiraz eden Faik Ahmet Bey; bir devletin varlığını temiat altına alması, devamını sağlaması için askerî güce sahip olmasının şart olduğunu savunur. Oysa Türkiye'nin askerî meselelerine dair şartlar o kadar ağırdır ki, devletin ne hakimiyet hakkı ne de emniyet hakkı yok sayılmaktadır. Türkiye'yi ve Türk milletini silahından ayırmak, kendileri için tehlikesiz bir hale getirmek belki İtilâf Devletleri'nin menfaati bakımından önemlidir ama, Türkler için de devlet sıfatıyla gerçek emniyetin sağlanması lâzımdır görüşüyle Faik Ahmet Bey, askeri şartların muhteviyatının da

---

48 İstikbâl, 24 Nisan 1336/1920, "Ermenistan Hudutları", No:132.

49 İstikbâl, 6 Haziran 1336/1920, "Hudud-u Şarkıyyemiz", No:144.

50 Türkiye'nin ağır topu, tank yada diğer motorize donanımı ve hava kuvvetlerinin olmaması, donanmanın sadece kıyı güvenliğini sağlamaya yetecek kadar olması şartı getiriliyor. Jandarma dahil 50.000 kişilik bir kuvvete ve 15.000 kişilik bir düzenli orduya karar veriliyordu. Bkz. P. C. HELMREICH, s.195.

diğer şartlar gibi ağır olduğunu, Türk ordusunun gönüllülerden olmak üzere otuzbeşbin jandarma ile onbeş bin yardımcı kuvvetlerden oluşacağını ve bu ordunun bir sevk-ül-ceyş ordusu değil de, bir heyet tarafından kontrol altında bulunan inzibat ordusu olacağını yazarken; ülkenin, bu durumda tamamen savunmasız hale getirildiğini, diğer mağlup devletlere aynı şeylerin uygulanmadığını, Almanya ve Bulgaristan'da da silahlandırmanın asgari hadde indirildiğini, fakat, Türklere karşı büsbütün farklı muamele yapıldığını ileri sürer meseleye şark sulhu açısından bakar ve İtilâf Devletleri son derece düşüncesiz hareket ettiğini belirtir.

Diğer mağlup devletlere uygulanmayan bu şartların Türklere reva görülmesi hak ve adalet düsturlarınca caiz görülmediği gibi Avrupa Devletlerinin hakiki menfaatlerini de sarsmaktadır. Türklerin tamamen zayıf düşürülmesi, Türkiye üzerinde emelleri olan en küçük milletlerin bile iştahını kabartacak, en azgın ihtiraslarını tahrik edecektir. Büyük tehlikelere karşı koyacak bir gücün olmaması halinde Şark sükûnu hiçbir zaman tesis edilemeyecektir. Zira Şarkta devamlı bir huzurun temini, ancak kuvvetli bir Türkiye'nin varlığına bağlı bulunmaktadır.

Faik Ahmet Bey, Türkiye'nin konumu bakımından çok önemli bir yerde bulunduğunu, etrafı düşmanlarla çevrili olan bir ülke olarak varlığını sürdürecek, güvenliğini sağlayacak kuvvetten mahrum bırakılmaya hiçbir zaman katlanamayacağını, silahların teslim edilmeyeceğini açıkça dile getirirken; Türk'ün bir istila ordusu istemediğini, bundan sonra fütuhat peşinde olmadığını, fakat fütuhatçı milletlerin istilâsından korunmak için devlet olarak askeri güce sahip olması gerektiğini belirtir[51].

---

51 İstikbâl, 10 Haziran 1336/1920, "Sulh Muahedenâmesine Nazaran Kuvâ-yı Müdafaamız", No:145.

8-San Remo Konferansından Sonra Pontus Meselesi

Faik Ahmet Bey, 1920 yılının ilk günlerinden itibaren gazetesini kendi matbaasında yayınlamaya başladığından Rum ve Ermeni tehlikesine karşı Pontusculuk, ile ilgili yazılara ağırlık vermiş meselenin üzerine cüretkâr bir şekilde giderek değerlendirmelerde bulunmuştur.

Pontus Devleti'nin kurulması için, Avrupa'da çeşitli temaslarda bulunan Hrisantos, gereken desteği bulamamış, hatta Venizelos bile Trabzon'un Ermenilere verilmesi önerisine ses çıkarmamıştı. Hrisantos ve taraftarlarının Avrupa'da yorulmak bilmeyen bir gayretle "Pontus Hayali" peşinde koşup dolaşmaları ise Türkler tarafından sabırla karşılanmıştır. Zira Türkler, Trabzon ve çevresinin tamamen kendilerine ait olduğunu biliyorlardı. Bunun gibi birçok Rum vatandaşta Karadeniz sahillerinde devamlı bir tarihi varlığı dahi olmayan "efsane-i maziyyeyi" canlandırmak için şartların imkansız olduğunu söylemekten çekinmiyorlardı. Londra Konferansı sonunda Karadeniz sahilinde bir "Rum Cumhuriyeti teşkili" reddedilmiş, San Remo Konferansı'ndan sonra da Pontuscular ümitsizliğe düşerek seslerini çıkaramaz olmuşlardı. Fakat Ermenilerin Trabzon üzerindeki emellerinden Pontus lehine feragat etmeleri söylentileri Pontuscular için yeni bir faaliyet ortamı meydana çıkarmıştı.

Faik Ahmet Bey'e göre, Ermenilerin Trabzon sevdasından vazgeçmeleri sebepsiz değildir. Ermenileri böylesine tilkice bir iyilikseverlik davranışına sevkeden şey, "Venizelos'un maddi ve manevi kuvvetinden istifade etmek emelidir. Çünkü "Ermeniler İtilâf Devletleri'nin desteğinden ümitsizdirler. Bu nedenle Türkler ile İtilâflı olan diğer devletlerle ilişki kurmayı uygun gördüler ve Yunan desteğini sağlamak yoluna başvurdular. Hatta bir ara gazetelerdeki yayınlarında Yunanistan'ın Ermeni mandasını kabul edeceklerini dahi yazdılar. Dahası, Ermenistan başvekili, iki millet arasındaki münasebeti tesbit etmek için Paris'ten Atina'ya kadar gitmiştir. Trabzon'dan, Pontus hesabına vazgeçtiklerini ilan etmekle, Yunanlılara karşı samiyetlerini daha ileriye vardırmak amacını gütmektedirler. Esasında bu iyilikseverlik Pontus'a karşı

değil, Yunanistan'a karşıdır[52]. Halbuki, Ermenilerin yüksek hayallerini ne İtilâf Devletleri ne de Yunanistan'ın gerçekleştirmesine imkân yoktur.

Pontus meselesi içinde aynı şeyi söylemek mümkündür. Pontus bir hayaldir. İtilâf Devletleri şayet Anadolu'da yeni bir Rumluk saltanatının kurulmasına imkân görseydiler elbette bunu ihmal etmezlerdi. Konferans ise yapacağını yapmış ve Anadolu'ya serpilmiş olan Rum azınlıkları hakkındaki himayeye taraftar olmamış ve sadece isteyenlerin Osmanlı idaresini terk ederek, Yunanistan'a geçebileceğini belirtmiştir.

Faik Ahmet Bey, Ermenilerin Pontus lehine ortaya attıkları düşüncelerin anlamsız olduğunu, herşeyden önce Trabzon'un ne Ermenilere ne de Rumlara ait olmadığını, dolayısıyla da Rumlar ve Ermeniler arasında paylaşma konusu yapılamayacağını belirterek; "Hakkın taalluku olmayan bir yerde terkinden bahsedilemeyeceği ise zahirdir. Bu itibarla Ermenilerin Trabzon hakkındaki emellerini feda eylemeleri buradaki hukukdan mevcudiyyet-i siyasiyyesi olmayan bir hükümet ve ammesi hesabına vazgeçtim demeleri adeta bir Türk darb-ı meseline göre- Kaf Dağından kar bağışlamağa benzer ve mukadderat beyneddüveliye karşı hiçbir hükm ifade etmez" diyerek, Pontusçuların boşu boşuna hayallere kapılmamalarını tavsiye eder[53].

---

52 İstikbâl, 13 Nisan 1336/1920, "Pontus Meselesi", No.129.

53 İstikbâl, 8 Eylül 1336/1920, No.170.

II- SEVR ANTLAŞMASININ İMZALANMASI İÇİN İSTANBUL HÜKÜMETİ'NİN FAALİYETLERİ

1- San Remo Kararlarını Değiştirme Çabaları

30 Nisan 1920'de Paris'e hareket eden Osmanlı heyetine, 11 Mayıs günü barış şartları resmen bildirilir[54]. Osmanlı Barış Heyeti Başkanı Tevfik Paşa,San Remo kararlarını İstanbul'a bildiren telgrafında, bu kararların; "İstiklâl ve hatta devlet mefhumları ile kabil-i telif olmadıklarını da belirtmiş ayrıca kendileri tarafından hazırlanan ve İtilâf Devletleri'ne verilecek olan cevabı da Reşid Bey ve Cemil Paşa ile İstanbul'a göndermiştir. Böylece Faik Ahmet Bey'in Türklere sunulacak barış teklifleri hakkındaki haklılığı da ortaya çıkmıştır. Damat Ferit Paşa'da, 26 Mayıs'ta İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiseri'nin ziyaret ederek barış şartlarının çok ağır olduğunu, anlaşma bu haliyle imza edilirse Hükümetin ve Padişahın çok güç durumda kalacağını belirtir ve barış şartlarının yumuşatılmasını ister. Ayrıca Damat Ferit Paşa, Paris'e gönderilmiş olan delegeler "Devletin hukukunu muhafazaya kadir değilmiş ve kendi bulunursa temin-i maksad muhakkak imiş" gibi kendisini de delege tayin ettirmiş ve 12 Haziran'da İstanbul'dan ayrılarak, 19 Haziran'da Paris'e varmıştır. Öte taraftan, barış konferansına verilmek üzere, Paris'deki Türk delegeleri tarafından hazırlanmış ve İstanbul'a gönderilmiş bulunan metin, İstanbul Hükümeti'nce tetkik ve Padişah tarafından onaylandıktan sonra yine onlarla geri çevrilmişti. Fakat Damat Ferit Paşa, bu onaylı metni, bazı değişiklikler yaptıktan sonra, Barış Konferansı'na sundu[55]. Bu muhtırada, inandırıcı deliller ve özellikle Doğu Trakya'ya dair doyurucu bilgiler vardı. Bunlara dayanılarak San Remo kararlarının değiştirilmesi ve hafifletilmesi isteniyordu.

---

54 S.R.SONYEL, Türk Kurtuluş Savaşı..., II, s.79.

55 Damat Ferit Paşa'nın Paris'e gelmesine ve onaylı metni değiştirmesine çok sinirlenen Tevfik Paşa, hemen İstanbul'a dönmüş, Paris'te yalnız Ferit Paşa ile Reşit Bey kalmıştır. S. TANSEL, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, III, s.169.

Fakat İtilâf Devletleri, Osmanlılar hakkındaki düşüncelerini değiştirme niyetinde değillerdi. Bu sebeple ve Yunanlıların 22 Haziran taarruzu ile kazandıkları kolay zaferlerin sarhoşluğu içinde, Türklerin isteklerini 7 Temmuz 1920 Spa Konferansında reddettiler ve barışı imzalamak veya reddetmek üzere 27 Temmuz 1920 akşamına kadar zaman tanıdılar[56].

2-Saltanat Şurasının Toplanması

İtilâf Devletleri tarafından, Spa Konferansı kararlarının ültimatomu andıran bir kesinlikle kabulünün istenmesi karşısında, Padişah şartların kabul veya reddedilmesi hakkındaki devlet ileri gelenlerinin görüşlerini almak üzere, 22 Temmuz 1920'de Yıldız Sarayı'nda "Saltanat Şurası"nı topladı. Bunu, "İstanbul Hükümeti muahede metninin son şekline göre takip edilmesi lâzım gelen hattı hareketi tesbit etmek üzere Padişahın başkanlığında bir Şura-yı Saltanat toplanmasına karar verdiği" şeklinde yazan Faik Ahmet Bey, Saltanat Şurasının toplanmasını; "İstanbul Hükümeti bu kararı İstanbul'da İrade-i Milliyeyi tecelli ettirecek meşveretli bir vasıta olmasına mebni sırf kendi reyiyle hareket etmiş olmamak için ittihaz etmiş bulunsa gerektir." şeklinde yorumlayarak, padişahın bu denli ağır bir antlaşmayı imzalamak sorumluluğunu yüklenmek istemediğini, bunun sorumluluğunu Saltanat Şurası aracılığıyla geniş bir kitleye yaymak yoluna gittiğini belirtir[57]. İstanbul Hükümeti kararlarının kabul veya reddi konusuna da değinen Faik Ahmet Bey İstanbul Hükümeti'nin muahedeyi imzalaması müşkilatları ortadan kaldırmaz. Çünkü, İtilâf Devletleri'nin arzuları sadece muahedenin imzasıyla yerine getirilmiş olmuyor. Galip devletler anlaşmanın hem

---

56 Zeki SARIHAN, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, III, Ankara, 1995, s.115.

57 İstikbâl, 21 Temmuz 1336/1920, "İstanbul Hükümeti Muahedeyi Red Etti mi?" No. 157.

Saltanat Şurasının toplanma nedenini Salahi R.Sonyel'de aynı şekilde izah etmiştir. S. R. SONYEL, Türk Kurtuluş Savaşı, II, s.83; Mehmet Tevfik BİREN, Mehmet Tevfik Bey'in (BİREN) II.Abdulhamit, Meşrutiyet ve Mütareke Devri Hatıraları, (Haz.F.Rezzan HÜRMEN), İstanbul, 1993, s.410.

imzasını, hemde uygulanmasını istemektedirler. Onların Ferit Paşa'nın Anadolu'ya hakim olamayıp, sulhu uygulayamaması halinde Türkleri Avrupa'dan kovacaklarını bildiren sözlerini dikkate alan Faik Ahmet Bey, Ferit Paşa'nın bundan sonra Anadolu'ya hakim olmasının mümkün olmadığını dolayısıyla, anlaşmanın tatbikinin de söz konusu olamayacağını, bu durumda, anlaşma imzalansa da imzalanmasa da yani her iki halde de Hükümetin, İtilaf Devletleri ile karşı karşıya kalacağını sorunların halledilemeyeceğini israrla yazar ve Ferit Paşa'nın; "hükümetin böyle bir sulh ahidnamesini kabul ve tastiğe gücünün yetmeyeceğini" söyleyerek istifa edip hem şahsının hem de hükümetin şerefini yükseltmesinin en doğru hareket olacağını belirtir[58].

İşgal altında bulunan İstanbul'daki idarenin anlaşmayı kabul veya reddetmesinin yasalara uygun olmadığı gibi böyle bir idarenin yetkisinin bulunmadığını açıklarken, büyük bir ileri görüşlülük içerisinde böyle bir hükümetin bu şartlarda, İstanbul'da kalmasının anlamı olmadığını dolayısıyla, bütün milletin ve saltanatın kuvvet ve iktidarının pek tabi olarak Büyük Millet Meclisi'inde toplanacağını ve İstanbul'un da Büyük Millet Meclisi'ne tabi olmayı kabul etmek zorunda kalacağını dile getirir[59].

Şartlar çok ağırdır ve hükümet bu büyük sorumluluğu tek başına yüklenemez. Fakat Saltanat Şurası toplamakla da bu yükün altından çıkmak mümkün değildir. Zira toplantıda bulunanların büyük bir kısmı İngiliz Muhibler Cemiyeti'ni kuranlardır ve böyle bir şuradan çıkacak karar ise açıktır. Bu itibarla, Şura-yı Saltanatı toplamak, ne İstanbul Hükümeti, ne de memleket için yararlı bir yöntem değildir. "Hükümetleri büyük mesuliyetlerinden koruyacak ancak millet şuraları, parlementolardır" görüşüyle, Faik Ahmet Bey, Ferit Paşa'nın Büyük Millet Meclisi'nin düşünce ve kanaatlerine vakıf olup, samimi ve iyi niyetli hareket etmesini tavsiye ettiği gibi, hükümetin toplantı

---

58 İstikbâl, 1 Ağustos 1336/1920, "İstanbul Hükümetinin Kararı", No.160.

59 Sevr'in ölü doğan bir anlaşma olması ve hiçbir zaman uygulamaya konulmaması, Faik Ahmet Bey'in görüşlerinin ne kadar isabetli olduğunun göstergesidir.

sonrasında İstanbul Hükümetinden çıkacak kararının düşmanları güldürecek bir karar olmaması temennisinde bulunur[60].

Faik Ahmet Bey'in Saltanat Şurası hakkındaki olumsuz düşüncelerinde haklıdır. Nitekim Toplantı sonucunda padişah antlaşmanın imzalanmasını isteyenlerin ayağa kalkmak suretiyle oylarını açıklamasını istediği zaman çok üzücü bir durum meydana gelmiştir. Çünkü devletin en ileri gelen, tecrübeli ve gün görmüş kişilerinin hepsi "Ayandan Topçu Feriki Rıza Paşa" hariç ayağa kalkmışlardır. Böyle yapmakla onlar, hükümetin tavsiyesine uyarak, fakat, yüzyıllarca şanla şerefle yaşamış olan büyük bir imparatorluğun yıkılması kararını mühürlemişlerdir[61].

3-Sevr Antlaşmasının İmzalanması ve Türk Milletinin Tepkisi

Şurâ-yı Saltanattan çıkan karar üzerine, delegelerin olduğu heyete katılmaları uygun görülen Hadi Paşa ile Rıza Tevfik Bey bir Fransız savaş gemisiyle yola çıkar. 1 Ağustos 1920'de Hadi Paşa, verilmiş olan karara uyarak, andlaşmanın "Türkiye'nin mevcudiyet-i milliyesine derin bir darbe" vuran şartlarından bazılarının hafifletilmesini Fransa'dan bir kez daha ister. Fakat bu istek de kabul edilmez ve anlaşma 10 Ağustos 1920 Salı günü saat 16.00'de Hadi Paşa, Rıza Tevfik ve Reşad Halis Beyler tarafından imzalanır[62].

---

60 İstikbâl, 28 Temmuz 1336/1920, (Son Müddet de Bitti), No.159.

61 S.TANSEL, III, s.173.

62 Amerika saati ile saat dördü sekiz geçe Türkiye adına ilk önce Hadi Paşa anlaşmayı imzalamıştır. Fransa Başvekili imza merasimine başkanlık etmiştir. Türkiye Murahhaslarının muahedeyi imzalamasından sonra müttefik devletlerin murahhasları, en sonra Yunanistan ve İtalya imzalamış, Sırbistan ve Macar Murahhasları imza töreninde olmadıklarından imzalamamışlardır. Faik Ahmed, "Muahedeyi İmzalamışlar", İstikbal, 10 Ağustos 1336/1920, No:164.

Anadolu Ajansı'nın verdiği bu haber karşısında şaşırmayan Faik Ahmet Bey Hükümete saldırır ve anlaşmanın tek sorumlusu ve suçlusunun İstanbul Hükümetinin olduğunu bir kez daha haykırarak; "İstanbul Hükümeti devletimizin istiklâl-i siyasi ve mevcudiyet-i hukukiyyesini imha etmekde, milli vatanımızı parçalamakta olmasına rağmen Muahede-yi Sulhiyyeyi kabul etmeyi evvelce kararlaştırmış ve murahhaslarını da Paris'e izam eylemiş idi. Murahaslar, Paris'e vasıl olduktan sonra yeni bir vaziyet karşısında kaldıklarını ve müddet-i hitam bulduğu halde imzaya davet edilmekte olduklarını gördüler. Bu vaziyyeti İtilâf Devletleri arasında cereyan etmekte olan ve Türkiye muahede-yi sulhiyyesiyle âlâkadar bulunan müzakerat tevellüd etmişti ve tehiri icap ettiren sebep de İtalya ile Yunanistan arasında adalar meselesinden dolayı zuhur eden ihtilaftır" der ve esasen Türkiye'nin paylaşılması kararlarının daha önceki Paris Konferansı'nda verildiği gerçeğini ortaya koyar.

İstanbul'daki Peyam-ı Sabah'dan başka bütün İstanbul basını ve Türk Milleti gerçekten de Türkiye'nin haritadan silinmesi anlamına gelen bu anlaşmaya karşı oybirliği ile başkaldırır. Faik Ahmet Bey, bir yıl öncesinden aşılamaya çalıştığı milli birliğin ilk kez baştan başa Türk halkını sardığını görür. Ulusal irade ile ilgili düşüncesinin anlaşılmaya başlandığının göstergesi olarak haberi özellikle İstanbul basınından yaptığı alıntılarla verir ve İstanbul'dan gelen bilgilere dayanarak Türklerde derin bir "yas"ın[63] olmasına rağmen, hiçkimsenin geleceğinden ümüdini kesmediğini bütün gözlerin Şarka, Anadolu'ya çevrildiğini belirtir[64].

Haksızlığın en yüksek noktasına çıkan İtilaf Devletleri'nin, Türklere uyguladıkları bu muameleye şiddetle karşı çıkan Faik Ahmet Bey; "İdam Fermanı"

Sevr Antlaşması, Lloyd George ile Venizelos'un en çok istedikleri koşulların tümünü içermekteydi. David FROMKİN, Barışa Son Veren Barış, 1914-1922, (Çeviren: Mehmet HARMANCI), İstanbul, 1994, s.429.

63 Londra'da ve San Remo'da bir dizi konferanslardan sonra Sevr Antlaşması pek insafsızdı ve Türkiye'de bir ulusal yas günüyle karşılandı. Bernard LEWIS, Modern Türkiye'nin doğuşu, (Çev.Metin KIRATLI), Ankara, 1996, s.247.

64 Faik Ahmed, "Muahedeyi İmzalamışlar", İstikbal, 10 Ağustos 1336/1920, No:164.

olarak gördüğü Sevr Antlaşması'nın zorla kabul ettirilemeyeceğini savunmaya devam eder ve "galibiyet hiçbir devlete bir milleti imha hakkını bahş edemez ve bir milletin haksızlığa karşı tuğyan eden vicdanı bastırılamaz." şeklinde Avrupa'yı sert bir dille eleştirir. Avrupa'nın gerçek yüzünün meydana çıkmış olduğunu vurgular. Yine dünyaya kendi çıkarları ve keyifleri doğrultusunda düzen vermek isteyen, kağıt üzerindeki imzalarıyla her işin olup bittiğini zanneden Avrupalılar, Faik Ahmet Bey'e göre ne cihanın sulh ve sükûnunun tesisini ne de Avrupa'yı tehlike sahalarından uzaklaştırmaya muvaffak olamamışlardır. Çünkü, hükümetler arasında sulh antlaşmaları yapılmasına rağmen, ne milletler arasındaki husumetler bitmiştir, ne de ortadaki haksızlıkları tamir edecek bir devir başlamıştır[65].

4- Fedakârlık Anları

1920 yılı Faik Ahmet Bey için, son derece sıkıntılı bir yıl olmuştur. Bu durum Sevr Antlaşması'ndan sonra kendini iyice göstermiştir. Zira antlaşma, az da olsa var olan umutları ortadan kaldırmıştı. Parçalanan Osmanlı Devleti'nin, mütarekeden sonra elde kalan, çoğunlukla Türklerin yaşadığı son topraklarda o günlerde ikiye bölünmüş oluyordu. Anadolu'da idare bütünlüğü muhafaza edilememişti. Zira Anadolu toprakları yer yer işgal altında idi.

İzmir'i işgal eden Yunanlılar, istila alanlarını hızla genişletmişlerdi. Güneyde Çukurova'dan başka, Urfa, Kilis, Antep bölgeleri, Maraş, mücadele sahaları idi. Hatay Türk idaresinin dışında kalmıştı. Kars Yaylası Ermenilerin elinde idi. Karadeniz'de Pontuscu Rumlar azgınlıklarını artırmıştı.

İstanbul'da Saray ve Ali Rıza Paşa kabinesinin ardından dördüncü Ferit Paşa Kabinesi, yabancı düşmanlardan daha azgın girişimleriyle milli iradenin aleyhindeydi. Tehlike, kışkırtmalar, fetvalar birbirini kovalıyordu. Kısacası; Türk milletinin önünde

---

65 Faik Ahmed, "Muahedeyi İmzalamışlar", İstikbal, 10 Ağustos 1336/1920, No:164.

çözülmesi gereken çetin düğümler, aşılması gereken karanlık yollar vardı. Bu şartlar altında bilinen tek şey, belirli konu, Faik Ahmet Bey'in çeşitli yazılarında ortaya koyduğu gibi bu şartlarda savaşmaktan, milletin kendi kaderini kendisinin tayin etmesinden başka çare yoktu. Bütün mesele, bu hedefe yönelebilmekte idi.

O günlerin zor şartlarına, içinde yaşadığı cesaret kırıcı olaylarına, merkezi otoritenin zaafina, isyanlara, işgallere, istilâlara rağmen Faik Ahmet Bey, inançları doğrultusunda memleketin kurtuluşu ve istiklâli için birleştirici sloganlarıyla halkı uyandırmak, mesafe almak zorundaydı. Ana davayı, şartların ve olayların gelişimi içinde millete işlemeye çalışmalıydı. Bu amaçla "fedakârlık anları" başlığı altında kaleme aldığı yazısında;

"Milletlerin hayatlarında bazen öyle zamanlar ve öyle dakikalar olur ki, umumun müşterek ve azami fedakârlıklarına kat'i ihtiyaç arzeder. Bu ihtiyaç ekseriyetle memleket işlerinde, millî, vatanî meselelerde hissolunur ve bazen hayat ve istiklâl kaygusundan tevellüd eder. Efrad, millet bir tehlike-i müştereke karşısında müşterek çareler ararlar ve tehlikenin izalesi için icabettiği derecede fedakârlığın müşterek hududunu tevsii ederler. Zengin manilere malik olan milletlerin tarihlerinde böyle fedakârlık menakıbına çok tesadüf olunur ve bu menakıb daima okuyanları şevke getirir. Vatanperverane heyecanlara düşürür. Bil farz kendi tarihimizi okurken, ecdadın kahramanlıklarını vecd ile mütalâa ederiz. Harici dahili tehlike anlarında gösterdikleri fedakârlıklarından bir hisse zevk alırız. O dersler, aynı zamanda tehzib-i milliye badi olur" şeklinde başlayan cümlelerinde Faik Ahmet Bey; Türk milletinin hakimiyetine vurulan darbelere karşı artık bir bütün olmanın zamanın geldiğini, tek çıkar yolun etrafin muazzam tehlikelerle sarıldığı, bu tehliklerden en az bir zararla sıyrılıp çıkmak için gidilecek yolun "azami fedakarlık" yolu oluduğnu, yerine getirilecek müşterek fedakârlığın, memleketin refah ve saadete erişmesini, milleti "zelilâne bir esaret" hayatına mahkûm olmaktan kurtaracağını, fedakârlık hududunun geniş tutulması halinde en kısa zamanda arzu edilen hedefe varılacağını savunur.

Türklerin tarih boyunca böyle tehlikeli zamanlar geçirdiklerini geçmişlerinin kahramanlık, fedakarlıklarla dolu olduğunu anlatır ve Türk'ün bu soylu tutumunu takdir ederken, bugün de ecdadına yakışır şekilde hareket ederek, atalarının haklarını ödemenin zamanının geldiğini vurgular. "Vatani fedakârlıklarda hiçbir ferd şahsi iradesine müstakilen sahip ve keyfine göre harekete kadir addedilemez. Çünkü, memlekette yalnız mensup bulunduğu batının değil, ecdad ve ahvadının da hakkı vardır. Ecdadın batın-ı hazıra tevdi eylediği herşey bi-şart'ül muhafazadır ve o şarta riayet-i ihlaf için mecburidir. Yoksa ecdada karşı küferan-ı tahammül olur ve ahvada da lanet-i mehakkından yakasını kurtaramaz". diyerek Türk milletinin yapacağı fedakarlıkların aynı zamanda tarihi bir vazife olduğunu belirtir.

Faik Ahmet Bey, Anadolu'da birlik ve beraberliğin kuvvetlenmesinden mutludur. Milli şuuru uyandırmak gayesi ile Yunan ileri harekâtından bahseder ve İzmir cephesinden ilerlemeye başlayan Yunan harekâtının Türkler arasında milli birliğin kuvvetlenmesine, bazı çevrelerdeki ayrılıkların ortadan kalkmasına ve Anadolu'nun her tarafından gönüllülerin Kuva-yı Milliye'ye katılmasına, milli şevkin uyanmasına yaradığını, geleceğin tamamen Anadolu'da başlayan harekete bağlı olduğunu yazar ve "önümüzdeki muazzam müşkülatı bertarf etmek, mukaddesatımız, savlet eden Yunanlılara Anadolu'da Türklerden başkası için zafer olmadığını göstermek, milli varlığın hâlâsı demek olacak ve bu uğurda her nevi fedakârlığın iktihamıyla temin edilecek muvaffakiyyet, vatanın minnetdarlığını kazanmağa kifayet edecektir" diyerek Milli coşkunluğun uyanmasına katkıda bulunur[66]

66 Faik Ahmed. "Fedakârlık Anları", İstikbâl, 14 Temmuz 1336/1920, No.155.

III-SEVR ANTLAŞMASI'NIN İMZALANMASINDAN SONRA AVRUPA VE TÜRKİYE'DE MEYDANA GELEN GELİŞMELER

1-İtilâf Devletleri'nin Sevr Antlaşmasını Tasdik Teşebbüsleri

Sevr Antlaşması'nın parlamento tarafından onaylanmadıkça bir anlam taşımayacağı ortadaydı ve herşeyden önce Osmanlı Anayasası'nın yedinci maddesi, barışla ilgili anlaşmaların parlementoca onaylanmasını ön görüyordu. Fakat, ortada bir parlamento yoktu[67]. Bu nedenle Faik Ahmet Bey, onaylanamayacak bir anlaşmaya atılan imzanın kıymetsiz olduğunu bunun milli vaziyetin icabından doğduğunu ileri sürdüğü ve halkın moralini yüksek tutmaya çalıştığı makalesinde konuya açıklık getirerek; "Filhakika İstanbul hükümeti milletin haiz-i itimadı olmamak şöyle dursun, kendisiyle faalen irtibatı bulunmayan bir hükümettir. Bu vaziyet, İstanbul işgaliyle Şura-yı Milli'nin tecavüze uğraması ve halife nüfusunun haricin tesirat-ı muzırrasına tabi bulunması gibi sebepler yüzünden meydana gelmiş, durumun, sevk-i zaruretle Anadolu'nun sinesinde kendi hareket ve mukadderatına hakim bir idare-i milliye te'sis eylemiştir." der. İstanbul Hükümeti'nin imzaladığı bu anlaşmanın, millete mal edilmesinin düşünülemeyeceğini ve bunu milletin hiçbir zaman kabul etmeyeceğini, Büyük Millet Meclisi'nin böyle bir hükümetle münasebeti olamayacağını vurgular[68].

İtilâf Devletleri, bu antlaşmayı, bir yandan kendi parlementolarına, bir yandan da Osmanlılara onaylatmak zorundaydılar. Bu da kolay olacağa benzemiyordu. Herşeyten önce Faik Ahmet Bey'in de dediği gibi, bir parlamento yoktu. Diğer taraftan Büyük Millet Meclisi, daha 18 Temmuz 1920'de yaptığı gizli bir toplantıda "Misak-ı Milli sınırları içindeki milleti ve vatanı kurtarmak" için and içerek[69], tutumunu belli etmiş,

---

67 Yılmaz ALTUĞ, Onaylanmayan Anlaşmalar "Sevr", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, S.32 (Mayıs 1970), s.16.

68 İstikbâl, 18 Ağustos 1336/1920, "İmanın Kıymeti", No.165.

69 TBMM, Z.C, I/II, S.335.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ

19 Ağustos 1920'de "Türkiye'de tatbik olunacak barış antlaşmasını Türkiye'de yaşayan ve Türkiye'nin bütün arazi ve hukukuna sahib bulunan Türk Milletinden başka kimsenin imza edemeyeceğini ve Türk İstiklâl-i millisi tanınıncaya kadar mücadeye devam olunacağını" karara bağlamıştı[70]. Oysa, İtilâf Devletleri'nin gayesi, Sevr Antlaşması'nı ne şekilde olursa olsun tatbik etmekti. Hatta bu amaçla Yunan kuvvetleri, ileri harekete memur edilmişlerdi[71]. Ancak bu yolun muahedenin uygulanmasında mahzurlu olduğu anlaşıldı. Zira Yunanistan görünüşte müttefiklere hizmet etmek fakat hakikatte kendi hayali emellerine kavuşmak maksadıyla, bu rehberlik vazifesini yerine getiriyordu. Yunan kuvvetlerinin hayalleri peşinde, Fransız ve İtalyanlara ayrılan mıntıkalar üzerinde ilerlemesi, Venizelos'un tavizlerden bahsetmesi Hellenizmin gizli amaçlarını ortaya çıkarıyordu. Bu durum, Fransız ve İtalyanların işine gelmiyordu. Çünkü, Yunanlıların işgal hudutlarını aşmaları, Türkleri memleketlerine girmek isteyen düşmana karşı meşru bir müdafaaya sevkediyordu. Halbuki amaç antlaşmanın bir an evvel tatbiki, sulh ve sükunun sağlanmasıydı.

İşte bu nedenle Fransız ve İtalyanlar, antlaşmanın uygulanması için Yunanistan'ın ileri hareketini onaylamıyorlardı. Onlara göre; Anadolu ile İstanbul Hükümeti'nin uzlaşması gerekiyordu. Halbuki Faik Ahmet Bey, meseleye İtilâf Devletleri'nin baktığı

---

70 TBMM, Z.C., I/IV, s.37.

71 Sevr Antlaşmasının imzalanmasını kolaylaştırmak için Yunanlılar, 22 Haziran 1920'de Anadolu içlerine kadar ilerlemiş ve Bursa, Edirne dahil bir çok yerleri ellerine geçirmişlerdi. Yunan ileri hareketinin arkasında İngilizlerin olduğundan şüphesi olmayan Faik Ahmet Bey, "İtilâf Devletlerinin kuvvet kullanarak, cebren Sevr Muahedesi'ni kabul ettirme yoluna gittiklerini ve bunun içinde Yunanlılara rehberlik vazifesini verdiklerini yazar, Yunan ileri harekâtından İngilizleri sorumlu tutar ve "Büyük Britanya diplomatlarının muvaffakiyeti sırf maharet-i lisaniyesine borçlu olan Venizelos'un rehberliğiyle mevcut müşkilatı izaleye ne dereceye kadar muvaffak olabileceklerini hesap ve tahmin etmek hiçte imkânsız birşey değildir" diyerek bu hareketi Fransız ve İtalyanların tasvip etmediklerini, İngilizlerin muahedeyi zorla kabul ettirmeye çalışmalarının yanlış olduğunu belirtir. Faik Ahmed, "Konferansın Cevabı" İstikbal, 18 Temmuz 1336/1920, No: 156.

gibi bakmıyordu. Mesele, esasında, sırf Anadolu ile İstanbul arasındaki husumet değildi. Mesele; sulh antlaşmasına karşı bir "müdafaa-i mevcudiyyet meselesi idi. Anadolu hareketi, doğrudan doğruya İstanbul Hükümeti'ne karşı bir isyan hareketi şeklinde düşünülemezdi. Anadolu, İngiliz tahakkümüne, Yunanistan'ın haksız işgallerine karşı isyan etmiş, sonuçta gayesine tamamen ters düşen İstanbul Hükümeti ile bağlarını koparmıştı. Dolayısıyla Faik Ahmet Bey, İstanbul ile Anadolu arasında düşmanlık hisleri olsada, olmasada sonucu etkilemeyeceğini yazar ve üzerinde ısrarla durduğu Anadolu mücadelesinin amacını bir daha şöyle tekrarlar: "Bizce Anadolu'nun bu mücadeleden feragatı olsa olsa ancak Şarkın hakk-ı hayat ve mevcudiyyetinin tasdiki, mağdur milletlere karşı serbest-i inkişaf ve İstiklâl hakkının tanınması ile kabil olabilir. İtilâf Devletleri eğer hakikaten müsalemet-i umumiyenin te'sisini arzu ediyorlarsa, hakiki bir fikr-i adaletle hareket eylemeleri şart oldu" diyerek Türklerle İtilaf Devletleri arasında bir sulh barış antlaşmasının imzalanabilmesi için, Türk'ün istiklâlinin ve varlığının kabul edilmesinin zaruri olduğunu duyurur[72].

İstanbul'daki İtilâf Devletleri'nin yüksek komiserlerinin, Sevr Antlaşması'nın onaylanmaması halinde Yunan ordusunun yürüyüşünün devam edeceği, İstanbul'un elden çıkacağı, sonuçta Türkiye'nin ortadan kalkmasının kaçınılmaz olacağının Büyük Millet Meclisi'ne anlatılması için, Osmanlı heyetinin Anadolu'ya gönderilmesi teklifi Fransız ve İtalyanlar tarafından benimsenmiştir. Fakat, Damat Ferit Paşa, milliyetçilerle münasebette bulunma taraftarı değildir. Aksine üzerlerine kuvvet göndermek için İtilâf Devletlerinden yardım ister ve heyetin gönderilmesine karşı çıkar. Damat Ferit Paşa'nın bu davranışını ve iflas eden politikası karşısında İtilâf Devletlerinin girişimleri ve Padişah ile yaptıkları konuşmada Damat Ferit Paşa'nın değiştirilmesi istenir.

---

72 Faik Ahmed, "Türk Meselesi", İstikbâl, 26 Eylül 1336/1920, No.175.

2-Damat Ferit Paşa'nın İstifası

Damat Ferit Paşa, 16 Ekim 1920'de görevinden istifa etti. Bunu, İtilaf Devletleri'nin yaptıkları hatayı anladıklarına ve tutumlarını değiştirmeye başladıklarına bağlayan Faik Ahmet Bey'e göre; İngilizlerin "isyan" diye adlandırdıkları Anadolu hareketini her ne şekilde olursa olsun bastırmak ve müahedenin tatbikini temin etmek siyasetiyle iktidara gelen ve bu fikirle İngilizlerin her emrini yerine getirmeye çalışan bir hükümet oluşturan Ferit Paşa'nın, tamamiyle aksine bir siyaset uygulayacak yeni bir kabineye mevkisini bırakması içine düştüğü çaresizlikten ileri geliyordu. İtilâf Devletleri'nin, Ferit Paşa'nın görevinden çekilmesini istemelerinin nedeni ise; Anadolu'nun bütün şark aleminin dengesini sağlayan, yani denge unsuru olduğunu kabul etmeleriydi. Artık Avrupa için, Anadolu bir "İsyan Ocağı" değil, elde edilmesi gereken bir "kuvvet kaynağıdır". Bundan böyle, İtilâf Devletleri'nce Anadolu'yu kazanmak, yola getirmenin çarelerini bulmak antlaşmanın tatbikinden ziyade, Şarkda yeni buhranların önünü almak, söz konusu edilen bir mesele hükmündedir. Fakat Faik Ahmet Bey, bu konuyla ilgili yazdığı makalelerde sürekli üzerinde durduğu, telkin etmeye çalıştığı fikri üzerinde ısrarlıdır. Ona göre; Türk'e hayat hakkı veren, Anadolu'nun meşru maksadını tatmin eden bir sulh muahedesi yapılmadıkça mücadeleden vazgeçilmeyecektir. Aksi halde, o günkü mücadelenin devamı ve yeni yeni şekillere İnkılâp ederek seyrini takip etmesi, hiçbir suretle durdurulamayacaktır[73].

3- Tevfik Paşa Hükümeti'nden Beklentiler

Tevfik Paşa, 21 Ekim 1920'de, göreve başlayarak kabineyi kurdu. Kabine dahil ve hariçte güven duyulacak kişilerden oluşuyordu. Bunlar genel olarak temiz ve

---

73 Faik Ahmed, "Şarkın Vaziyeti ve Avrupa", İstikbâl, 31 Teşrin-i evvel 1336/Ekim 1920, No.185.

namusluydular. Tarafsızlıklarıyla tanınmış, siyasi hayatları lekelenmemiş ve ekseriyetle halkın hürmet ve itimadını kazanmış kişilerdi. Ayrıca kabinenin en kuvvetli vekilleri İzzet ve Salih Paşalar idi. Bu iki devlet adamı Anadolu hareketine gösterdikleri ilgi ile tanınmışlardı.

Böyle bir kabinenin işbaşına gelmesi Faik Ahmet Bey'de Anadolu ile İstanbul hükümetinin yaklaşması bakımından ilk adım düşüncesini uyandırıyorsa da O, bundan çok, kurulan yeni hükümetin, Anadolu ile İtilâf Devletleri arasında anlaşma zemini kurmakla sorumlu olmalarından yanadır. Şayet bu amaçla değil de, Anadolu ile İstanbul arasındaki ayrılığı kaldırmak için iktidara gelmişlerse bu ancak ayrılığın sebeplerini ortadan kaldırmakla mümkündür. Aksi takdirde İstanbul ile Anadolu'nun birleşmesine imkân yoktur[74].

Henüz Tevfik Paşa Hükümeti'nin içerde ve dışarda, ne gibi bir siyaset izleyeceğini tam olarak bilinmemekle beraber, antlaşma var oldukça, daha açık bir tabirle muahedenin İzmir ve Trakya'ya ait kısmı ile Türklerin İstanbul'dan çıkarılması tehdidi devam ettikçe, Anadolu ile İstanbul'un uyuşmasını düşünmek saflık olurdu. Zira Anadolu'nun kararı kat'i ve değişmez bir karardı. Bu nedenle Faik Ahmet Bey, muhterem şahsına karşı duyduğu güvenle, Tevfik Paşa'dan ülkenin içinde bulunduğu bu kötü durumda memlekete çok geniş ve faydalı hizmetler bekler. Bunu açıkça ifade ederek, daha önce Sevr Antlaşması'nı "devlet mevhumuyla" kabil'i telif gören Tevfik Paşa'nın memleketin geleceği ve menfaatleri için İtilaf Devletleri'ne karşı bulunacağı teşebbüslerinin Anadolu'nun lehinde olmasını temenni eder ve Tevfik Paşa'yı memleket ve millet namına faal bir vazife yapabilecek en müsait mevkide görmeyi arzu eder[75].

---

74 Faik Ahmed, "Yeni Kabine", İstikbâl, 27 Teşrin-i Evvel 1336/Ekim 1920, No.184.

75 Faik Ahmed, "Nihayet Düşdü", İstikbâl, 24 Teşrin-i Evvel 1336/Ekim 1920, No.183.

4- Tevfik Paşa Hükümeti'nin Sevr Antlaşması İle İlgili Girişimleri, İstanbul-Ankara İlişkileri

Tevfik Paşa, işin başından beri, İtilâf Devletleri'nin baskısına maruz bulunmaktaydı. 25 Ekim 1920'de İtilaf Devletleri'nin müşterek notasında; antlaşmanın derhal tasdiki isteniyordu. Aynı gün Tevfik Paşa Hükümeti siyasi beyanname yayınladı[76]. Beyannameye değinen Faik Ahmet Bey, Tevfik Paşa Hükümeti'nin antlaşmanın Türklerin siyasi varlıklarına çok zorluklar sıkıntılar yüklediğini ve bu vaziyetin gereği olarak İtilaf Devletleri'nden yardım ve fedakârlık beklediğini beyannamede açıkladıklarını belirtirek, Tevfik Paşa'nın yardım istemekte haklı olduğunu, Anadolu'nun bugün içinde bulunduğu kötü durumun sulh muahedesi denilen taksim ve istila vesikasından doğduğunu kaydettikten sonra devam ederek "Anadolu'nun ve dolayısıyla bütün Şark ve Müslüman aleminin iade-i sulh ve sükunu tamamen İtilaf Devletleri'nin göstereceği fedakârlığa bağlı olduğu ve bu maksadı istihsalde mütevasıtlık vazifesini ifaya ve azami hidmet görmeğe müsait bir mevkide olan kabineye taleb eyledikleri müzahereti deriğ etmemek icab edeceği meydana çıkar. Türk Milletinin istediği bugünün prensiplerine nazaran asgari metalibden ibarettir." der ve Türklerinin asgari isteklerinin İtilâf Devletleri tarafından göz ardı edilmemesi istila fikirlerinden vazgeçmelerini konusunda ikaz eder.

Faik Ahmet Bey'e göre esasen buna fedakârlık da denmez. Bu davranış bir milletin hakkına ve varlığına hürmet ve riayet, insani hasletlere sadık kalmaktır.

İtilâf Devletleri'nin baskıları devam ediyordu. Ferit Paşa Hükümeti'nin yapmadığını Tevfik Paşa hükümetinin yapması gerekiyordu. Yayınlanan beyannamenin "Hükümet ile milletin hemdest-i vikak olarak ifa-yı vazife etmesi vücubuna kani olan heyetimiz kanun-i esasiyenin muktezayyatına tevfikân muahede-i sulhiyyenin şekl-i kanunide tasdikini mümkün kılmak üzere temin-i vahdete matuf teşebbüsünün husuli

---

76 Gotthard JAESCHKE, Kurtuluş Savaşı İle..., s.402-403.

altında meclis-i umumiyi içtimaa davet edecektir" şeklindeki cümlelerinden anlaşıldığına göre; hükümetle milletin elele vererek çalışmasının lüzumuna kanaat getiren kabinenin, barış antlaşmasının kanuni şekle uygun olarak ve anayasanın gerekleriyle birleştirilerek tasdik edilebilmesi için, birlik etrafındaki gayretler bir neticeye ulaşır ulaşmaz parlementoyu toplantıya davet edecektir.

Ortada bir parlamento yoktur. Bu durum Faik Ahmet Bey'de bir seçim yapılacağı kanısı uyandırır. İstanbul Hükümeti'nin barış antlaşmasını tasdik veya reddetmesi hakkında Ankara ile ortak bir hattı hareket tayin ve takip etmek için, yeni bir meclis için seçim taraftarı olduğunu ve hükümetin Ankara ile bu esaslar dahilinde müzakerelere girişmek isteyeceğinden söz eder[77].

Faik Ahmet Bey'e göre; İstanbul Hükümeti'nin bu yoldaki fikrine, Büyük Millet Meclisi'nin varlığı bir cevaptır. Burada hakim olan "milletin iradesidir" Ankara'da bir Millet Meclisi vardır ve Ankara Hükümeti doğrudan doğruya meclisin hükümetidir. Esasen bu şartlar altında, Millet Meclisi'nin İstanbul'da toplanmasına imkân yoktur. Yeniden bir seçime gidilse dahi meydana gelecek meclisin, İstanbul'da değil Anadolu'da toplanması zaruridir. Ayrıca seçim yapılsa da yapılmasada milletin sulh muahedesine karşı beslediği fikir ve emel değişmeyecektir. Bu durumda İstanbul Hükümeti'nin yapacağı tek şey vardır o da Faik Ahmet Bey'in daha önce söylediği gibi, milletin düşüncelerinin İtilâf Devletleri'ne kabul ettirilmesidir[78].

Olayların gelişiminden de anlaşılacağı üzere Faik Ahmet Bey'in ileri sürdüğü görüşler son derece isabetlidir. Nitekim Tevfik Paşa, Anadolu ile münasebetlere girişmek için mühlet ister. Anadolu ile irtibat kurması ve Ankara Hükümeti'nin antlaşma hakkında görüşlerini alması gerekmekte idi[79].

---

77 Faik Ahmed, "Tan'ın Mütabakası", İstikbâl, 28 Teşrin-i Sani 1336/Kasım 1920, No.193.

78 Faik Ahmed, "Kabinenin Beyannamesi", İstikbâl, 30 Teşrin-i Sani 1336/Kasım 1920, No.186.

79 Faik Ahmed, "Yeni Kabinenin Meslek-i Hariciyesi", İstikbâl, 7 Teşrin-i Sani 1336/Kasım 1920, No.187.

Ahmet İzzet Paşa Ankara ile İstanbul'un arasında samimi ilişkilerin kurulmasından yanadır. Bu yüzden, Birinci Dünya Savaşı'nda Mustafa Kemal Paşa'nın karargahında bulunmuş olan Kurmay Binbaşı Neşet Bey'i Ankara'ya göndermeyi düşünmüş ve bu düşüncesi hükümetçe yerinde görüldüğü için Neşet Bey, Ankara'ya gitmişti. Orada, yetkililerle görüştükten sonra, dönüşünde Büyük Millet Meclisi'nin kuvvet ve kudretini tasvir eden bir muhtıra ile birlikte meclis reisinin bir davetnamesini de İstanbul'a götürmüştür. Çünkü, İstanbul, halâ kendini "meşru hükümet" sayıyor; memleketin gerçek sahibi olduğunu düşünüyor ve bu sebeple de her kudretin kendisine tabi olmasını istiyordu. Buna karşılık, Ankara da Faik Ahmet Bey gibi Büyük Millet Meclisi'nin üstünde bir otorite tanımamaktaydı. 5 Aralık 1920'de Ahmet İzzet Paşa başkanlığındaki İstanbul Heyeti, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarıyla görüştü. Fakat görüşmeden bir sonuç alınamadı[80].

5- Yunanistan'da Hükümet Değişikliği

1920 yılının Ekim ayı sonlarına doğru Yunanistan'da beklenmedik bir olay meydana geldi.

Bir maymunun ısırdığı Yunan kralı Aleksander'in, 20 Ekim'de kan zehirlenmesinden ölmesi üzerine, Yunan tahtının varislik sorunu ortaya çıktı[81].

Yunanistan'da genel seçim yapılacağı haberlerinin çıkmasından sonra, her yerde seçimi Venizelos'un kazanacağı düşünülüyor ve muhakkak gözle bakılıyordu. Seçimin Venizelos tarafından kaybedileceği hesap edilemiyordu.

Kasım ayı ortalarında yapılan seçimleri ölen kralın babası ve o sırada İsviçre'de sürgünde bulunan eski Kral Konstantin'in taraftarları kazandı. Venizelos umulmadık bir şekilde yenildi.

---

80 S.TANSEL, III, s.188-189.

81 S.R. SONYEL, Türk Kurtuluş Savaşı..., II s.103.

Faik Ahmet Bey, yapılan genel seçimin beklenmeyen bir şekilde sonuçlanmasını o günün mühim bir hadisesi olarak kaydetmeye layık görür. Buna göre daha önceki makalelerinde de zaman zaman değindiği gibi, mütarekeden, bilhassa Versay Antlaşması'ndan sonra, Venizelos Avrupa'da büyük bir mevki kazanmış, İtilâf Devletleri'nin, özellikle İngilizlerin muhabbet ve sevgisine nail olmuştu. Venizelos'un Avrupa'nın gözünde bu duruma gelmesinin tek sebebi çeşitli nedenlerle İngiltere'nin emirlerine amade olması ve Yunanistan'ı istediği gibi idare etmeye muktedir bulunduğu intibasını uyandırmış olmasıdır. Öyleki Venizelos'un kazandığı bu emniyet ve itimad, onun Avam Kamarası'nda alkışlarla dinlenmesine kadar varmıştı. Gerçi İngilizler, Venizelos'dan, Yunanistan'ı Şarkta kendi menfaatlerine göre kullanmak suretiyle bir hayli yararlandığı gibi, Venizelos'un maceraperest siyaseti, geçici de olsa İngilizlerin hesabına elverişli bir mahiyetteydi. İngiltere Yunanistan'ı Şark'da bir alet gibi kullanmak ihtiyacındaydı. Ve o ihtiyacını temin edinceye kadar Yunanistan'a ilgi göstermesi tabii idi. İtilâf Devletleri'nin Venizelos hakkındaki olumlu düşünceleri, Yunanistan'daki mücadeleyi kazanacağı kanaatini doğurmuş ve Kral Konstantin'in taraftarlarının zayıf olduğuna inanmışlardı. Oysa Yunanistan'daki çekişme bir Venizelos-Konstantin mücadelesi şeklinde seyrediyordu. Muhalefet alemi, Kral Konstantin etrafında kuvvetli bir taraftar oluşturmuş, Venizelos ve Venizelos siyasetini yıkmak ve Kral Konstantin'i tekrar iktidara getirmek için uğraşıyorlardı[82]. Muhaliflerin

---

82 Bir Bizans adı taşıdığı için Konstantin, çocukluğundan beri, Yunan halkının hayallerini okşamıştır. Öğrenim için kaldığı Almanya'da Alman kralının kız kardeşi ile yaptığı evlilikle Alman İmparatoru'nun eniştesi olarak Yunanistan'a dönmüş ve halkın sempatisini kazanmıştı. Fakat 1897'de Türklere yenilmesi prestijini sarstı. Yunanistan'dan uzaklaştırıldı. Paris dönüşünde Balkan savaşlarında Venizelos tarafından başkomutanlığa getirildi ve Bulgar ordusunu yendiği için "Balkanların Kartalı" ünvanını aldı. Geniş halk kitleleri tarafından sevilmesinde bu tarih önemlidir. Babası Kral I. Georges'in öldürülmesiyle tahta geçti ve Yunan halkı onu Bizans'ın son imparatoru XI. Konstantin'in son takipçisi olarak gördü. Yahya AKYÜZ, Türk Kurtuluş Savaşı..., s.236.

nazarında Venizelos, Yunanistan'ın mezarını kazmakla meşguldü ve Şark'da kuvvet ve kudretinin üstünde yaptığı teşebbüslerde halkın tahammülünü dikkate almıyordu. Yunan halkı çok ağır yük altına sokulduğunun farkındaydı. Venizelos'un siyaseti zaman ve zemin düşünülmeden Helenizmi gerçekleştirmeye çalışıyordu. Bu amaçla Yunanistan'ı ucu bucağı olmayan bir maceranın arkasına takmış sürüklüyordu.

Faik Ahmet Bey'in deyimiyle, Giritli başvekil, İtilaf Devletlerinin çıkarları için, kendisine gösterdiği alakadan şaşırmış, Yunanistan'ı istediği gibi sürükleyebileceğine, milletin kendisiyle aynı fikirde olduğuna inanmıştı. Venizelos'u en çok aldatan nokta Yunanistan'a kazandırdığı zahiri ve devamı olmayan muvaffakiyetti ve bundan dolayı milletin gözünde zafer babası olacağını zannetmesi idi. Bu yüzden ülke içindeki gelişmeleri dikkate almaksızın kendi bildiğini okumakta ısrar ediyordu. Halbuki seferberliğin devam etmesi Yunanlıların sabrını taşırmış, Anadolu'nun Yunanistan'a mezar olacağı hakikati, her Yunanlı'nın dilinde gezmeğe başlamıştı. Ayrıca idare şekli Yunanlıları bıktırmış, Konstantin lehindeki düşünceleri kuvvetlendirmişti.

Seçimin sonucu, Venizelos'un aldandığını ortaya koyduğu gibi, İtilaf Devletleri'nin de Yunanistan'ın Venizelos'dan ibaret olduğunu sanmakta bir o kadar yanıldıklarını göstermiş, her ikisinin de siyasi hatasını ortaya çıkarmıştı.

O günlerde Faik Ahmet Bey; bu seçimin bütün tahminleri alt üst ettiğini, muhalif partinin eline geçen Yunanistan'ın İtilaf Devletlerinin şarkta aleti olmaktan uzaklaştıracağını, Konstantin taraftarlarıyla İtilaf Devletleri'nin bilhassa İngilizlerin kaynaşabilmelerinin imkansız olacağını[83] yazarken, Yunanistan'daki bu seçim sonucunun devletlerin genel siyasetinde önemli değişiklikler meydana getireceğini ileri sürer[84]

---

83 O günlerde Kral Konstantin'in tahta geçmesi İngiltere'de tepkilere yol açmışsa da, Yeni Yunan Hükümeti çabuk davranarak Venizelos'u uyguladığı dış siyasete bağlı kalacağını açıkladı. S.R.SONYEL, Türk Kurtuluş Savaşı..., II, S.104.

84 Faik Ahmed, "Yunan İntihabının Neticesi". İstikbâl, 24 Teşrin-i Sani 1336/Kasım 1920 S.192.

D- TÜRK-RUS İLİŞKİLERİ

I- BOLŞEVİKLİK

1- Bolşeviklik ve Doğu Halklarının Birinci Kongresi

Sovyet Rusya ile işbirliğine gidilmesi Anadolu'da "Bolşeviklik lehine kuvvetli bir eğilimin ortaya çıkmasına yol açmış ve Büyük Millet Meclisi'nde Sovyet Milletler Komiserliği'nin bir genelgesinin okunması, komünistliğin mahiyeti üzerine tartışmalara yol açmıştır. Memlekette, halk arasında, hatta silahlı kuvvetler içinde mahiyeti ve sonuçları bilinmeden, Bolşeviklik lehine kuvvetli sempati seziliyordu[85].

Bakû Konferansı'ndan dönen Hafız Mehmet Bey'in 10 Ekim 1920'de İstikbâl Gazetesine verdiği beyanatı[86], ülkenin genelinde olduğu gibi Trabzon'da ve Trabzon basınında bir takım tartışmalara yol açmıştır. Faik Ahmet Bey, millet ve memleketin menfaatlerinin söz konusu edilmesi halinde her zaman olduğu gibi, bu kez de endişeye düşmüş ve Sovyet Rusya ile dostluk ilişkilerinin kurulmasına çalışıldığı ve her iki millet için bu siyasi ittifakın taraftar bulduğu dönemde, gazetelerde bolşeviklik hakkında yapılan münakaşalara karşı çıkarak; "matbaa sütunlarında münakaşa edilmesi, faideli olmaktan ziyade memleketin siyasi menfaatlerine muhalif ve muzırr buluruz" dedikten

---

Yunan genel seçimi sonucu Türk ve İtalyanları sevindirmekle beraber, Fransız basını, bunu Sevr Antlaşmasını parçalayarak, Yunan yanlısı siyasetten, Türk yanlısı siyasete yönelmek yolunda bağlaşıklar için bir fırsat olarak görmektedir. R.S.SONYEL, Türk Kurtuluş Savaşı..., II, s.104.

85 Tevfik BIYIKLIOĞLU, Atatürk Anadolu'da, s.151.

86 Hafız Mehmet Bey'in İstikbal gazetesine verdiği beyanatta; Bakû Kongresi'nde emperyalistlere karşı verilen mücadelede Türkiye'ye yardım edileceği kararının alındığını belirttikten sonra, komünizm prensiplerinin memleketimizde uygulanmasının mümkün olmayacağını söylemiş ve nasıl bir yol izlenilmesi konusundaki görüşünü şöyle ifade etmiştir. "Her iki tarafın düşmanı bir olduğuna göre Bolşeviklerle müttehiden yürümek ve fakat bu ittihadın siyasi sahadan harice çıkmamasını temine çalışmak, menafi-i hayatiyyemiz ve temin-i kuvâ ve istiklâlimiz muktezayatındandır" İstikbâl, 10 Teşrin-i Evvel 1336/1920, No:179.

sonra, memlekette sağlanmaya çalışılan "birlik ve beraberliğin" bozulmasının, düşmanlara karşı mukavemeti zayıflatacağından, bilhassa ülkenin hayat ve mukadderatıyla ilgili meselelerde ileriyi düşünerek, dikkatli olmanın gereği üzerinde durur. Çünkü çoğu kere tekrar ettiği gibi "mesele şahsi olmaktan ziyade umumidir ve mevcudiyet-i milliyeye taallûk etmektedir. Hesapsız kitapsız yürümeğe memleketin nam ve hesabına lüzumsuz cüretlere ve tehlikeli tecrübe ve teşebbüslere kalkışmağa kimse salahiyattar değildir"[87] Her kafatan bir ses çıkmakta kimse kimsenin sesini işitmemektedir. Bolşevikliğin mahiyeti bilinmemektedir[88]. Gerek halk arasındaki bu

---

87 Hafız Mehmet Bey'in, Bakû'dan Trabzon'a döndüğünde verdiği raporda; Enver Paşa'nın Bakû sokaklarında ve kongrede gördüğü ilgiyi ve Enver Paşa'nın Anadolu Hükümeti'nin ileri gelenleriyle hem fikir olduğunu Sovyet Hükümeti'ne bildirmesini değerlendirmiş ve Sovyet Hükümetinin Enver Paşa'dan yararlanabileceğinden şüphesinin olmadığını belirtmiştir. Bkz. Yavuz ASLAN, Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1995, s.231.

Faik Ahmet Bey'in memleketin nam ve hesabına hiçkimsenin teşebbüslerde bulunmaya yetkili olmayacağına dair tepkisi, Hafız Mehmet Bey'in raporundan etkilenerek Enver Paşa'ya karşı duyduğu kuşkudan olsa gerektir.

Enver Paşa'nın Doğu Halkları Kongresi'nin Bakû'ye gelişi ve bu arada Sovyet liderlerinin Enver Paşa'ya büyük önem verdiklerine dair haberler yayılmakta ve Enver Paşa'nın kendisi Azerbaycan'da bir ordu teşkil ederek memlekete faydalı olmaya çalışacağını Mustafa Kemal'e bildirmekteydi. Kâzım KARABEKİR, İstiklâl Harbinde Enver Paşa ve İttihat Terakki Erkânı, İstanbul, 1990, s.30.

Bütün bunlardan aynı endişeyi TBMM'de duymuş ve Mustafa Kemal Paşa 20 Haziran 1920'de Heyet-i Vekile kararını bildirmiştir. "Atideki mevadın alâkadarına vesait-i mülkine ve seri ile tebliğini rica ederim.

Talat, Cemal, Enver Paşaların BMM namına hiçbir teşebbüs-i siyasiye girişmeğe salahiyattar olmadığının ve bizim ile hiçbir muhabere ve münasebetleri bulunmadığının kendilerine tebliği Heyet-i Vekile kararı iktizasındandır" Y. ASLAN, s.219.

88 Uğur Kocabaşıoğlu-Metin Berge'nin "1919-1920 döneminde Bolşevik İhtilâli ve Bolşeviklik üzerine efkâr-ı umumiyenin nedenli yüzeysel bilgilerle dolu olduğunun bir tanığı da 1920 güzü boyunca TBMM'de yapılan konuşmalardır. Milletvekillerinin kuzey komşumuzdaki "gaile"den

düşüncelerin ortalığı galeyana getirip taşkınlıklara sebep olması, gerek bolşeviklik propagandaları, Faik Ahmet Bey'i son derece rahatsız etmektedir. Dahası Faik Ahmet Bey'in Bolşevikler hakkında tereddütleri vardır[89]. Ülke içinde gizli ve açık Bolşeviklik propagandalarının artması ile tehlikeyi sezen Faik Ahmet Bey, Bolşevik prensipleri ve benzerlerinin Litvanya'da daha önce Macaristan'dan itibaren Azerbaycan hatta kısmen İran'da uygulanışının doğurduğu sonuçları gözönüne getirerek, komünizmin Anadolu'ya girmesinin Türkleri asıl gayelerinden uzaklaştıracağını, her türlü tehlikelere sebep olacağını ileri sürer ve bunu kurtuluş çaresi olarak gören bazı milletvekillerin, bolşevikliği derhal ilan ve tatbik etme fikirlerine itiraz ederek; "Mebus efendilerin koca bir inkılâbı derhal ilan ve tatbik edilecek tıpkı adi bir kanun projesi mahiyetinde telakki eylediğine delalet eden", bu sözlerin ciddiye alınmasının bile gereksiz olduğunu yazarak, böyle insanların ne istediklerini bilmediklerini konunun önemini kavrayamadıklarını belirtir. Komünizm propagandalarını ve teşkilatlanma çabalarını eleştirir. Faik Ahmet Bey'e göre; Bolşevikliği Türk milletinin kuvvetlenmesine bir vasıta gibi görmek ve göstermek isteyenler aldanmaktadırlar. Bilakis memlekette komünizmin meydana getireceği felaketlerden birisi de şüphesiz içerdeki mukavemetin yıkılması, dışarıdaki düşmanlara karşı Anadolu yollarının açık bulundurulmasıdır.

Faik Ahmet Bey, kurulmaya çalışılan birlik ve beraberliğin, elde toplu bulunan az çok intizamlı kuvvetlerin de bolşevikliğin getireceği zararlı akımlarla dağılacağından son derece telaşlıdır. Onun için önemli olan o dönemde ittifak yapmaktır. Sovyet

---

ne denli bihaber olduğunu gösterir. şeklindeki düşünceleri Faik Ahmet Bey'in bu görüşü ile örtüşmektedir. Bkz. Uğur KOCABAŞIOĞLU-Metin BERGE, Bolşeviklik İhtilâli ve Osmanlılar, Ankara, 1994, s.215.

89 Faik Ahmet Bey tereddütlerinde haklıdır. Zira Sovyet Rusya bir taraftan batıdaki emperyalist ülkelere karşı Doğu Halkları Kongresi'ni yaparken, diğer taraftan İngilizlerle ticaret anlaşması yapmaya çalışıyordu. Yani yapılanlarla söylenenler arasında tezatlar o kadar çoktur ki, kongre beklenen etkiyi gösteremediği gibi, Komünist Rus liderlerinin kendi düşüncelerini, kendi çıkarları doğrultusunda empoze etmek için propaganda yaptıkları bir kongre olmuştur. Bkz. Ali Fuat CEBESOY, Moskova Hatıraları, İstanbul, 1955, s.196.

Rusya ile ittifak yapmayı çok önemli görmektedir. Bunun için, iki milletin siyasi menfaatlere dayanarak ittifak etmesinin en doğru yol olduğunu savunur[90].

II- TÜRK-RUS YAKINLAŞMASI

1-Tarihte Türk-Rus İlişkileri

1920 yılının en kritik devrelerini içine alan Temmuz-Ağustos ve Eylül aylarıyla, aynı yılın sonlarında o günlerin en önemli olaylarından birisi de inkılâpçı Rusya ile istiklâlperver Türkiye arasında meydana gelen siyasi dostluk ve yakınlaşmadır.

Asırlardan beri, birbirine karşı, düşmanca hislerin etkisinde kalarak, menfi bir siyaset takip eden Şarklı iki komşu milletin birbirlerine yanaşması, hakiki bir münasebet kurmaya eğilim göstermesi, Şarkta, Şarkın ananevi vaziyetinde derin bir değişikliğe işaretti.

Faik Ahmet Bey, bu nedenle meselenin çok önemli olduğuna dikkat çeker ve Türk-Rus ilişkilerine tarihi açıdan bakarken, Çarlık idaresini eleştiri yağmuruna tutar. Buna göre; 1920 yılına kadar bu iki millet eski idarelerin siyasi ananelerine bağlı kalarak ve sırf tarihten gelen bir kinle birbirlerini düşman görüyorlardı[91]. Aralarında ortak menfaalerin bulunduğunu ve bu menfaatlere zarar verecek bir siyasetin izlenmesinin bu iki millete zarardan başka birşey vermediğini düşünmüyorlardı. Gerçi bunları o zamanlar düşünmek mümkün değildi. Çünkü ortada bir çarlık idare ve siyaseti vardı. Çar idaresinin en büyük özelliği halk düşmanlığı ve siyasetinin hedefi de

---

90 Faik Ahmed, "İstediğimizi Bilelim", İstikbâl, 13 Teşrin-i Evvel 1336/Ekim 1920, No.180.

91 Faik Ahmet Bey'in bu tarihi tesbitine Şevket Süryya Aydemir'in eserinde de rastlanmaktadır. Buna göre, Türklerle Ruslar arasında iki yüz yıl süren savaşlar ve bu savaşlar arasında ardı arası kesilmeyen çekişmeler, çatışmalar olmuştur. Bu sebeple Türklerde Rus düşmanlığı adeta bir iman gelenek haline gelmişti. Daha doğrusu, yalnız Osmanlı Türkleri için değil, Altınordu Devleti'nin çöküşünden beri bütün Türk alemi ve Türk tarihi için Rusya, en büyük tehlike sayılmıştır. Ş.S. AYDEMİR, Tek Adam, II, s.397.

Türkiye'nin imhası idi. Çarlık Rusyası'nın Türkiye ve Türkler hakkındaki bu düşünceleri değişmeyen bir kanaatti. Bu değişmeyen kanaat, Türkleri asırlarca taciz etmiş ve zararlı müdahaleleriyle gelişmelerine engel olmuş, kendileri de o nisbette zarar görmüştü. İki büyük milletin, Avrupa'nın aç gözlü devletlerinin hücum ve istilalarına maruz kalacak hale gelmesine kuvvet ve kudretten düşmesine böylece Avrupa'yı ümitlendirmesine hep o uzun ve başkalarının hesabına faydalar doğuran kanaat yukarıda bahsi geçen ve o kanaatten doğan mücadeleler sebep olmuştu.

1830'dan 1905'e kadar Rus Çarı II. Nikola, karşısında rakip devlet olarak İngiltere'yi görüyordu[92]. Bu rekabet, 1905'de sona erince[93], iki devlet birbirine dost olmuştu. Cermen tehlikesi Rusya ile İngiltere'yi birbirine yaklaştırmıştı İngiltere, Japonya ile yaptığı ittifak ile Rusya'ya Şark'ta darbe indirmiş ve Moskof'tan korkusu azalmış, dahası, Almanya'ya karşı eski rakibi ile birleşmek zorunda kalmıştı. İngiltere Çarlığın dostluğunu kazanmak için, Türkiye'yi terk ve feda etmişti. Böylece İngiltere-Rusya yakınlaşması İngiltere'yi Türklerden uzaklaştırmıştı[94].

2-Şarkın Vaziyeti ve Avrupa

Birinci Dünya Savaşı sonrasında İngiltere, dünyaya hakim duruma geldi. En büyük rakibi olan Almanya'yı yendikten sonra, Rusya'nın çöküşünü görmekten

---

92 1833'de Rusya ile Türkiye arasında imzalanan Hünkâr İskelesi Antlaşması'ndan sonra İngiltere'nin Rusya ve Türkiye'ye karşı tavrı değişmiştir. Zira, Rusya'nın Türkiye'de nüfuz kazanması ve İstanbul ile Boğazlarda hakim olması ile İngiltere'nin emniyeti ve bilhassa "Hindistan Yolu"nun tehlikeye düşmesine sebep oluyordu. Palmesrton'un ve taraftarlarının görüşü. A.N. KURAT, s.64.

93 1905'in Ocak ayında Petersburg'da bir ayaklanma oldu. Çar II.Nikola ayaklanmayı bastırmakla beraber halka bazı hürriyetler verdi ve Rus meclisi açmayı zorunlu gördü. 8 Mart 1917'de Rusya'da ihtilal oldu. Çar II.Nikola Tahtan çekildi. Çarlık Rejimi yıkıldı. Fahir ARMAOĞLU, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980), Ankara, 1992, s.133.

94 Faik Ahmed, "Teşrih-i Dava", İstikbâl. 19 Eylül 1336/1920, No:173.

memnun oldu. Çünkü artık, Şark'ta kendisiyle rekabet edecek düşman kalmıyor, İngiltere "Şark'ın yegane varisi" oluyordu. Bundan İngiliz diplomatları, ustaca yararlandılar ve Sevr muahedesini kendi arzu ve meramlarına göre tanzim ettirerek Şark'taki emellerine kavuştular[95].

Artık İngiltere'nin karşısında ne Almanya, ne de bir Rusya vardır. Fransa ve İtalya ise İngiliz siyasetine göz yummaktan başka birşey yapacak güçte değillerdir.

Böylece İngiltere umumi harpten "şark-ı karıbin" tek sahibi olarak çıkıyordu. Fakat Rusya'nın diğer taraftan dirilmeye başlaması Faik Ahmet Bey'in ifadesiyle, işin rengine su karıştırdı ve İngiltere'yi hırçınlaştırdı.

Rusya'nın dirilmesi, bilhassa Şark'ta nüfus sahibi olması, Avrupa'nın galipler lehine kurulan dengesini sarsmaya başladı. Bu durum, İngiltere'nin hesabına gelmiyordu. Bu nedenle Bolşevik Rusya'nın gelişmesine engel olmak, Çarlık memurları elinde köçek bir Rusya'nın oluşumunu hazırlamak için var kuvvetiyle çalışması gerekiyordu. Rusya'nın, inkılâp ruhuyla ortaya çıkması, Avrupa'nın siyasetinden memnun olmayan milletlere, bilhassa şark milletlerine ve bütün müslümanlara kurtuluşu vadediyordu. Şartlar elbetteki İngiltere'yi kuşkulandıracak mahiyette idi. Çünkü Rusya'nın muzaffer olması İngiltere'nin şarktaki üstünlüğünün sonu olacaktı.

Rusya'nın bir taraftan Almanya'ya, diğer taraftan Şarktaki milletlere, özellikle Türklere yakınlık göstermesi ve Avrupa'nın maddi ve manevi yardımını gören Lehistan'ı yenilgiye uğratıp anlaşma imzalaması İngiltere'yi ciddi şekilde endişelendirmişti[96]. İngiltere beliren tehlikelerin önüne geçmek için Yunanlıları öne

---

95 İngiltere uğrunda asırlarca mücadele verdiği "doğuyu tamamen İngiliz Malikhânesi haline getirmek" davasını Sevr Antlaşmasıyla kazanmıştır. Bkz.Faik Ahmed, "Şark'ın Vaziyeti ve Avrupa", İstikbâl, 31 Teşrin-i Evvel 1336/1920, No: 185.

96 Faik Ahmet Bey'in düşüncelerinin doğruluğu Talat Bey'in Kâzım Karabekir Paşa'ya göndediği 15 Ekim 1920 günlü raporu ile kanıtlamak mümkündür. Raporda. Bolşeviklerin Lehistan'la barış imzalamalarının, İngilizlerin Bolşeviklere karşı endişelerinin arttığını, Batum'un

sürmüştür. İngiltere'nin gayesini daha net bir şekilde ortaya koymak amacıyla, Faik Ahmet Bey, Loid Corc'un Yunan harekatından bahsederken "bu bir Türk-Yunan meselesi değil, hakikatte İngiliz-Rus mubarizesidir" dediğini ve Loid George'nun bu sözleriyle gerçeklerin sadık bir tercümanı olduğunu vurgular[97].

3-Türk-Rus Yakınlaşmasının Nedenleri

Faik Ahmet Bey'in yazılarından anlaşıldığına göre, Sovyet Rusya'nın Türkiye'ye ilgisi BMM'nin kurulmasından çok önce başlamıştır[98]. Çarlık idare ve siyasetinin yıkılmasıyla Ruslarla Türklerin ortak noktalarda birleşmelerinin gereği ortaya çıkmıştır. Faik Ahmet Bey, Rus İnkılabından sonra Rusların, Türklere; "Harb-i Umumiye'de çok şey kaybettiklerini, fakat buna karşılık Türklerin dostluğunu kazandıklarını, Şarklı iki komşu millet olarak yanlış kanaatleri yıkıp, birbirlerini yakından tanımanın maddi kazançların çok üstünde olduğunu" söylediklerini yazar ve iki milletin birbirlerine karşı düşmanlıklarını Çar idaresinin kötü siyasetine bağlar. Rus istilaları, Çarlığın genişleme emelleri, Türkleri, Ruslardan uzaklaştırmış, nefret ettirmişti. Öyleki "Moskof düaşmanlığı, milli vicdanın bir akidesi" haline gelmişti. Çarlığın yıkılmasıyla o siyasetin yaşattığı fikirler ve yanlış anlamalar, husumetler birlikte yıkılmıştı. Faik Ahmet Bey'e göre; artık iki milletin birbiriyle dost olmamasına ciddi bir sebep kalmamıştı. İngilizlerin Kafkasya'yı işgale kalkışmaları, hatta bazı yerleri ellerine geçirmeleri ise birbirlerine yakınlık göstermeye başlayan Türklerle Rusları birbirlerine daha çok yaklaştırmış ve aynı tehlike karşısında olmaları, iki milleti siyaseten birleşmek zorunda bırakmıştı. Zira ortak menfaatler, ortak tehlikeler

---

İngilizler tarafından işgal edileceği şayialarının halk arasında dolaştığı bildirilmektedir. ATASE. A.. K.588. D.36, F.32-7, 32-8, 32-9, 32, 10, 32-11, 32-12, 32-13, 32-14, 32-15, 32-16.

97 Faik Ahmed, "Şark'ın Vaziyyeti ve Avrupa", İstikbâl, 31 Teşrin-i Evvel 1336/1920, No:185.

98 Sovyet Rusya Çarlık Rusyasının gizli antlaşmalarını ilân ederek bu politikayı uygun bulmadıklarını belirtmek istemişlerdir.

milletleri biraraya getirmektedir. İşte Rus-Türk yakınlaşması da bu müşterek tehlikelerden doğmuştur[99].

Bolşevik Rusya'nın yeni bir ruh ve zindelikle gelişmesi, günden güne eski büyük Rusya'nın kuvvet ve kudretine erişmesi Faik Ahmet Bey'i memnun ediyordu. Zira, Yakın Doğu'nun siyasi vaziyeti değişiyor, İngiltere'nin Yakın Doğu'daki menfaatlerini tehdit ediyordu. Şark'da Rus ve İngilizlerin önceden beri var olan rekabetleri yeniden canlanmağa başlıyordu.

Türkiye toprakları İtilâf Orduları tarafından işgal edilmişti. Bu bakımdan Türkiye'nin Avrupa'dan yardım alması söz konusu olmadığı gibi, onlarla savaş halindeydii. Bu durumda Faik Ahmet Bey, Türkiye'nin Sovyetler Birliği ile anlaşmasından başka bir seçenek görmüyordu. Ancak yazılarında bir yardım söz konusu olacaksa milli bağımsızlık ilkesinin dışına kesinlikle çıkılmaması taraftarı olduğu görülen Faik Ahmet Bey, Sovyetlerle emperyalizme karşı işbirliğinin savunuculuğunu yapar. Çünkü, Türkiye o tarihte büyük tehlike içindedir ve yalnızdır.

Yukarıda bahsedilen şartlar altında Türklerin tek başına bir siyaset izlemeleri mümkün değildi. Türkler İngiliz-Rus çatışmasında, Rusların yanında yer almaya mecburdurlar. Zira galip ve mağlup iki devletin yanyana yürüyemeyeceğinden Türkiye'nin İngiltere'nin yanında yer alması imkansızdır. Rusya'da aynı durumdadır. Ancak mağlup Türklerden yardım göreceği için Türklerle siyasi yakınlaşmayı uygun bulur. Bundan başka, Rusya için bir önemli mesele de bütün Şarkın ve bütün İslâm aleminin takdirini kazanmak[100], Şark rekabetinden muzaffer çıkmak ancak Türklerle

---

99 Faik Ahmed, "Türk Rus Muharrereti", İstikbâl, 1 Eylül 1336/1920, No.168.

100 Faik Ahmet Bey'e göre, doğudaki müslümanların kaderi, Türklerin kaderiyle bilfiil alakalıdır. İslamın kurtuluşunu Anadolu hareketinin başarısında gören Müslüman alemi, bu nedenle Türklere saldıran milletlere iyi gözle bakmamaktadırlar. Faik Ahmed, "Şarkın Vaziyeti ve Avrupa", İstikbâl, 31 Teşrin-i Evvel 1336/1920, , No.185.

kurduğu dostluk sayesinde olacaktır[101]. Bu yüzden Rusların, Türklerle siyaseten buluşmaları gereklidir. Kısacası Bolşevizm hareketinin sağlam temellere oturması için, Rusya'nın hariçten desteğe ihtiyacı vardır. Rusya yalnız kendi hududları içerisinde bolşevizmi besleyemez. Bolşevizme karşı olan İtilâf Devletlerinin baskısından kurtulmak için, Anadolu hükümetinin desteğine ihtiyacı vardır. Bir an evvel Anadolu hükümetiyle temas etmek zorundadır[102].

İtilâf Devletleri tarafından Türklerin yaşama haklarından mahrum bırakılması, Anadolu'yu dost ve müttefik devlet arayışına sevk etmiş ve müşterek düşmanla mücadele etmek üzere BMM Hükümeti, Sovyet Rusya ile temaslara başlamıştır[103].

Mustafa Kemal Paşa'nın Sovyet Rusya'ya yaptığı işbirliği teklifine verilen cevap ideolojik mahiyetli olduğundan ve Ermeniler lehine toprak talebi ihtiva ettiğinden Türk-Sovyet ilişkileri önceleri askıda kalmıştır.

Sovyet Rusya ile anlaşma imkânı olduğu için Haziran ayı başlarında başlaması gereken Doğu Harekâtı bu yüzden ertelenmiş, fakat Sovyet Rusya'nın Misak-ı Milli'ye aykırı istekleri ve Kızıl Ordu'nun Kafkasya'ya girmesi üzerine Türk Ordusu taarruza geçerek Ermenileri yenmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Sovyet Rusya ile dostluk

---

101 Ermeni harekâtı esnasında Tiflis Elçiliğine atanan Kâzım (Dirik) Bey ile Tiflis'teki Sovyet Hükümeti Elçisi Seynman'ın 14 Kasım'da yaptığı görüşmede, Şeyman Biz Bolşevikler, Türk Nasyonalistleri Şark'ı kurtarmak için müşterek bir siyaset takip ediyoruz ve bu esasa sadık kalmak ve emniyetli bir tarfalık görmek ve bir damla kan akıtmamak istiyoruz. İngiliz, Fransız emperyalistlerinin yaptıkları gibi yapmak istemiyoruz" der. ATASE, A., K.849, D.2, F.32, 32-1.

102 Yusuf Kemal Tengirşek konu ile görüşlerini yazarken; "Türkiye Büyük Millet Meclisi milletvekilleri de aynı kanaati taşımaktaydı. Milli Mücadeleye başlıyorduk. Karşımızda başlıca hasım İngilizlerdi. Böyle bir durumda Rusya'nın bize-hele o sıralarda- düşmanlık etmeyeceğini umuyordum. Tarih boyunca Osmanlı İmparatorluğu için İngiltere ve Rusya rekabeti bunu gösteriyordu". demektedir. Bkz. Yusuf Kemal TENGİRŞEK, Vatan Hizmetinde, Ankara, 1981, s.141.

103 Faik Ahmed, "Teşrih-i Dava", İstikbâl, 19 Eylül 1336/1920, No.173.

ilişkilerinin, Türk tezi çerçevesinde sağlanması için Ali Fuat Paşa'yı Moskova elçiliğine atanmıştır. Türk Ordusu'nun Ermenileri yenip barış yapması, Sovyet Rusya'yı rahatsız etmişti. Ermenistan'ı Sovyetleştiren Sovyet Rusya Gümrü Antlaşması'nı beğenmediklerini belirtip değiştirilmesini istiyorlardı. Tabii Türkiye bu istekleri hemen reddetmiştir. Öyle anlaşılıyordu ki Sovyet Rusya, Kafkasya'yı ve Doğu Anadolu'yu ele geçirmek istiyordu. Bir taraftan Türkiye'yi oyalamaya çalışırken, hem Kafkasları Sovyetleştiriyor hem de İngilizlerle ticaret antlaşması yapmanın yollarını arıyordu. Fakat yine de İngiltere'nin, Türk istiklal savaşına yardım etmemeleri şartını reddetmiştir.[104].

104 TBMM ZC, I/VII, s.150-152.

E- TÜRK-ERMENİ İLİŞKİLERİ

I- ERMENİ TEHLİKESİ

1-Ermeni Mezalimi ve Avrupa'nın Tutumu

Yıllarca Osmanlı İmparatorluğu içinde tam bir huzur ortamında yaşamaktayken, devletin zayıflaması ile emperyalist ülkelerin kışkırtmalarına maruz kalan Ermeniler, Birinci Dünya Savaşı'nda Rusların ve Batılı müttefiklerinin teşvik ve yardımları ile silahlı kuvvetler oluşturmuşlar, hem çevrelerinde yaşayan müslüman halka zulüm etmişler, hem de cephelerde savaşan Türk ordusunu cephe gerisinden vurmuşlardı.

Ermenilerin yaptıklarına karşılık, gerekli tedbirler alınmış ve uygulanmıştı. Ancak, Avrupa ve Dünya kamuoyunda bu önlemler sanki bir soykırım gibi gösterilmiş, Ermenilerin yaptıkları gözardı edilerek, Ermeniye acıma duygusu yerleştirilmişti.

Bilindiği gibi 1877-1878 Türk-Rus Savaşı sonrasında Kars, Ardahan ve Batum vilâyetleri (Elviye-i Selâse) harp tazminatı olarak Ruslara terkedilmişti[105]. Rusların bütün gayretlerine rağmen, Türklük şuurunu yok edemediği bu bölge, Bolşeviklerle imzalanan Brest-Litovsk Antlaşması gereğince yapılan halk oylaması sonucunda Türkiye'ye katılmıştı[106].Ancak bu durumun yarattığı sevinç, uzun sürmemiş, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra bölge tahliye edilmek zorunda bırakılmıştı[107].

Bu şekilde Elviye-i Selâse tekrar Ermeni ve Gürcü kontrolüne girmiş ve hemen arkasından da müslüman halka eziyetler başlamıştı[108].

Uzun yıllar Rusların kontrolünde çalışan, Bolşevik ihtilâlinden sonra da Taşnak Partisi idaresinde, hem Türk sınırına, hem de Ermeni işgalinde kalan müslüman Türk

---

105 S.Esin DAYI, Elviye-i Selâse'de (Kars, Ardahan, Batum) Milli Teşkilâtlanma, Erzurum, 1991, s.5.

106 Ahmet Ender GÖKDEMİR, Cenûb-i Garbî Kafkas Hükümeti, Ankara, 1989, s.22.

107 Kâmuran GÜRUN, Ermeni Dosyası, Ankara, 1985, s.237.

108 Veysel Ünüvar, Kurtuluş Savaşı'nda Bolşeviklerle Sekiz Ay, İstanbul, 1997, s.33.

ahaliye baskınlar tertip etmeye ve büyük katliamlar yapmaya başlayan Ermeni çeteleri, Yunan Başbakanı Venizelos'un, San Remo'da Ermeni yönetiminin, Türkiye'nin doğu illerini sınırlarına katacağı yolundaki kararları açıklaması üzerine, müslümanlara karşı "kıyım" hareketine giriştiler. Aynı şekilde Fransız işgali altındaki Kilikya'da da öç alma savaşı başlattılar[109].

Ermenilerin bu haksız mezalimi ve bütün bunlara göz yuman, Müslümanlara karşı her türlü zulmü, hıristiyanlık aleminde mübah görüp ses çıkarmayan Avrupa'yı kınayan Faik Ahmet Bey, 16 Haziran 1336/1920 günlü makalesine "Müslümanlar Yapsa İdiler" başlığını koyar ve aynı hislerle üzüntüsünü dile getirerek; "bu fecaiyi okuyup da müteessir olmayacak bir insan kalbi tasavvur etmek mümkün değildir. Yalnız Avrupa ve Avrupalılardır ki müslümanlara karşı olduğu için seslerini çıkaramaz ağmaz-ı ayn ederler. Ya müslümanlar yapsalar idi? İşte o zaman kıyametleri koparırlar, islâm ve Türk vahşet ve barbarlığı diye medeniyyet-i alemi denilen hıristiyanlığın taassubat-ı tahrike koyulurlardı" der. Kilikya olayına da değinir ve Fransız işgalini fırsat bilen yerli Ermenilerin "kudurmuş kelepçesine saldırışlarına" karşılık veren islâmların meşru müdafaalarının yine vahşet ve hunharlık mahiyetinde gösterildiğini ve İngilizlerin hemen olayı propaganda aracı[110] yaptıklarını yazdıktan sonra, daha önce de Avrupalıların Rumeli'de, Türklerin Bulgarlara zulmettiklerini ileri sürüp ve medeniyyet alemini kandırmaya çalışarak, aynı propaganda yolunun seçtiklerini anlatır. Oysa İzmir'in işgali esnasında da Avrupalıların Türkler hakkındaki

---

109 Ermeni saldırıları ve yaptıkları katliamlar, Mustafa Kemal Paşa tarafından Dünya Devletleri nezdinde protesto edilmiştir. 22.3.1920 günlü protestoda, Ermenilerin Müslümanlara yaptıkları zulümler anlatılıyor, yaptıkları saldırılar ve saldırı hazırlıkları belirtilerek bunlara engel olunması isteniyordu. Bkz. Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri IV, Ankara, 1989, s.281-282; Cemal AVCI, "Milli Mücadele Döneminde Türk-Ermeni ve Gürcü İlişkileri", Atatürk Yolu, IV, S.13, (Mayıs 1994), s.2.

110 Ermeni propagandaları için Bkz. Erdal İLTER, Ermeni Propagandasının Kaynakları, Ankara, 1994, s.32.

olumsuz hisleri ortaya çıkmış ve işgalden sonra gönderilen tahkik heyetlerinin raporları ile, Yunanlıların yaptıklarının "asrın medeniyet tarihini lekeleyecek" şekilde hunharca olduğu anlaşıldığı halde sonuç değişmemiş bir daha tekrar etmemesi temennisinden ileri gidilmemişti. İzmir'in işgali esnasında Türk halkına yapılan zulümlerle, tehcir olayını karşılaştırmaya çalışan Faik Ahmet Bey, Ermeni taktil ve tehcirini insani prensipler açısından ele alan Avrupa'nın, İzmir katliamında neden aynı şekilde hareket etmediğini sorar ve "Acaba Ermeni tehciri İzmir fecayiinden daha mı merhametsizce idi"[111] der.

Türkiye üzerinde oynanan oyunlara Ermenileri alet eden, maşa gibi kullanan Avrupa'nın, bu samimi olmayan, görünüşteki taraftarlıklarından istifade eden Ermenilerin, cüretlerini daha da artırarak, müdafaasız müslümanlar üzerine müthiş bir katliam siyaseti uygulamalarını eleştiren Faik Ahmet Bey, Ermenilerin herşeyden önce coğrafi nedenlere bağlı olarak Avrupa'nın destek ve himayesine sığınmaktansa komşu olduğu hükümetlerle iyi geçinmek zorunda olduğunu ve ancak kuracağı dostluklar sayesinde varlığına ve geleceğine müsait zemin hazırlayabileceğini belirtir. Bunun aksine Ermenilerin müslümanları pervazsızca yok etmeleri, kendi hayati menfaatlerini tehlikeye düşüreceğinden böylesine yanlış bir siyaset izlemelerinin çok kötü sonuçlar doğuracağını tehdit edercesine Ermeni kamuoyuna duyurur[112].

---

111 Azmi Süslü, "Dün olduğu gibi bugünde savaş ve tehcir sırasında ölenlerin hep Ermenilermiş gibi ilan edilmesinin asıl sebebi, Ermenilerin bağımsız bir Ermenistan, Batılıların da Türkiye'den emperyalist emellerini gerçekleştirmek istemelerinden kaynaklanmaktadır. Bu sebeple de hem Ermeniler, hem de Batılılar katledilen, zulmedilen Türkler konusunda birer "bakar kör" olmuşlardır" derken bu hususa işaret etmektedir. Bkz. Azmi SÜSLÜ, Ermeniler 1915 Tehcir Olayı, Ankara, 1990, s.150.

112 Faik Ahmed, "Müslümanlar Yapsa İdiler", İstikbâl, 16 Haziran 1336/1920, No.147.

2- Doğu Cephesinde Ermeni Taarruzları

1920 yılının Haziran ayında yapılması planlanmış olup, Çiçerin'in mektubu[113] üzerine ertelenen Doğu harekâtı için, şartların uygun olduğuna kanaat getiren BMM 20 Eylül'de saldırı kararı aldı. Ancak, savaşı başlatmakla suçlanmak istemeyen Türkiye, ilk hareketin Ermenilerden gelmesini bekledi. Bu durumu değerlendiren Faik Ahmet Bey; Türklerin, Ermenilerin maksad ve emellerinin neler olduğunu, bu sinsi düşmanın fırsat beklediğini, dışardan yardım gördüğü anda hudutlara saldıracaklarını bildikleri halde Ermenileri zamanından önce tehlikesiz hale getirmeyi düşünmemelerinin sebebini Türk milletinin müslümanlığın ve sulhperverliğinin kesin delili olduğuna bağlar. Ancak, Türklerin bu insani davranışlarına layık olmadıklarını gösteren Ermeniler, huduttaki Türk köylerine ve kendi idare alanı içindeki müslümanlara saldırdılar. Ermeni vahşet ve hunharlığı, zavallı müslümanları Osmanlı Türk topraklarına göç etmek zorunda bıraktı. Ermeni tecavüzleri arttıkça muhacirlerin sayıları da artıyordu. Faik Ahmet Bey'e göre, Ermenilerin bu tecavüzleri sebepsiz değildi. Yani sırf bir vahşet ve hunharlık hissiyle müslümanlara tecavüz etmiyorlardı. Ermeniler, Yunan taarruzunun batıda devam ettiği o günlerde, Erzurum'u ve bütün Vilâyat-ı Şarkiyye'yi istilâ ederek, önce arkalarında kalacak olan müslümanları ortadan kaldırmak, sonra da henüz sınırları belirlenmeyen Ermenistan haritasını fiilen çizip Avrupa ve bilhassa Amerika'ya karşı bir emri vaki yapmaktı. Bu durumun Avrupa gazetelerinin yayınlarından anlaşıldığını yazan Faik Ahmet Bey; İtilâf Devletlerinin

---

113 Bu mektupta Kürdistan, Lazistan, Batum ve Doğu Trakya'da "Referandum" yapılmasına. Ermenistan ve İran ile Türkiye arasında çizilecek yeni sınırlara dair teklifler vardır. Bu üzerinde önemle durulması lazım gelen bir haldi. Diğer taraftan o tarihlerde Anadolu'da yer yer ayaklanmalar olmuş ve bunların bazıları tehlikeli bir hal almıştı. Yunanlıların taarruza geçeceklerinden de şüpheleniliyordu. İngilizler ise Kafkasya'daki kuvvetlerini geri çekme kararı almış olmalarına rağmen, henüz bu kararlarını uygulamamışlardı. İşte bu sebeplerden dolayı Ermenistan seferi ertelenmiştir. Bkz. T.İ.H., III, Doğu Cephesi, s.191; T.GÖKBİLGİN, s.353.

kendilerine yardım edemeyeceğini ve Amerika'nın da Şarkta sorumluluk altına girmeyeceğini bilen Ermenileri maceracı ve tehlikeli davranışa iten sebebi siyasi gaflet ve hayalperverliğe bağlar. Ona göre; Ermeni hükümeti için iki yol vardır. Birincisi; Türklerle uyuşup, komşu devletlerle dostça ilişkiler kurup sulh, sükûn içinde ve kendi hududları dahilinde yaşamak, ikinci yol ise; elinde bulunan kuvvetlerle gayelerini gerçekleştirmek için Türklerle bizzat kozlarını pay etmektir. Ermenilerin birinci yolu tercih etmeleri mümkün değildi. Çünkü özellikle Mondros Mütarekesi'nden sonra, Ermeniler, iyice pervasız olmuş, "hırs dumanları", gözlerini kör etmiş, esas menfaatlerinin icaplarını idrak etmekten men etmiştir. Bu taşkın hisler ve ihtiraslar, Ermenilerin milli siyasetlerine hâla hakim durumdadır[114].

Dolayısıyla bu son hareketleri "mecnunane emellerinin sevk-i tabiiyesinden başka birşey değildir" ve yine bu taarruz, Ermenilerin, milli varlığı ve kaderi ile ilgili olduğu kadar, doğu vilayetlerinin de kaderini tayin edecektir. Ermeniler durumun ciddiyet ve ağırlığını hesap ederek, genel seferberlik ilân etmiş ve bütün Ermenileri vazifeye davet etmiştir. Gürcistan'da bulunan Ermeniler, ordularını takviye için gönüllü birlikler teşkil ederek, Ermenistan'a geçmek üzere hazırlığa başlamışlardır.

Bu durumu, Ermeniler kadar Türkler, özellikle Doğu vilayetleri ve Milli Mücadelenin batıdaki zaferi bakımından son derece önemlidir. BMM'nin Ermeni harekâtının hedef ve gayesini dikkate alarak, ona göre vazife ve hizmetlerinin neler olacağını iyice tayin etmesi gereğinin üzerinde ısrarla duran Faik Ahmet Bey, Türk milletine de bu şanlı görevi hakkıyla yerine getirmesi için çağrıda bulunur ve makalesini şöyle bitirir. "Düşmanın ehemmiyetsizliği, ordumuzun Ermenileri terbiye etmeye muktedir olması bizi lakayd etmemelidir. Kıtaatımızın Ermeni taarruzlarını def

---

114 Esat Uras'ın, Ermeniler hakkındaki görüşleri, Faik Ahmet Bey'in görüşlerini doğrulamaktadır. Buna göre Sevr Antlaşması Ermenilerin gözlerini karartmış, boyamış, kafalarını doldurmuş, gerçeği görememek için gözlerini kapatmıştı. Esat URAS, Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi, İstanbul, 1974, s.706.

ederek, iktisab eylediği muvaffakıyyât ve şanlı muzafferiyyâtın temadisi ve nihayet Ermeni tehlikesinin Vilâyat-ı Şarkıyye'nin başından uzaklaşdırılması, göstereceğimiz gayret-i vatanperveraneye, bülend-i himmetlere bağlıdır. Ermeni tehlikesine karşı durmak, o tehlikeyi menbalarında bastırmak vazifesi Şark-ı Anadolu'nun kahraman ve seci evlâdına Ermeni vahşet ve mezaliminin ne demek olduğunu yakından bilen halka tevcih etmektedir. Ermenilere haddini bildirmeye, Osmanlı hududlarına tecavüzün ne demek olacağını onlara öğretmeye, Şark-ı Anadolu halkının kâfi geleceğine şüphe yoktur. Esasen Ermeniler, ilk dersi aldılar. Birinci yoklamada hiç şakası olmayan Türk askerlerinden yedikleri darbe ile Osmanlı hududlarının kolaylıkla geçid verir yollar olmadığını öğrendiler. Ermenilerin hakikatin acı darbeleriyle karşılaşacakları ve Türklerle uyuşmak fikr-i musalemetkârânesine imtisalden başka kendileri için çare-yi hayat olamayacağı suret-i katiyede anlayacakları günde diyebiliriz ki- o kadar uzak değildir. Ancak dediğimiz veçhile işin ehemmiyetine ve harekât-ı harbiyyenin bütün Şark-i Anadolu vilâyetlerinin mukadderatını alâkadar eylemekde bulunmağa binaen milletimizin ihmalkâr davranmayarak hıdmet ve vazifeye şitab göstermesi ve herhalde şarkdaki tehlikeyi bir an evvel bertaraf eylemek lâzım geleceğini düşünmesi esaslı farizedir"[115].

3-Ermenilerin Avrupa ve Komşu Devletlerden Yardım Talebi

Ankara'da 20 Eylül'de Ermenilere taarruz kararının alınması üzerine, hazırlığını tamamlamış olan Doğu Cephesi Komutanlığı, 27 Eylül'de harekete geçileceğini, Genelkurmay Başkanlığına bildirdi. Ancak, bu tarihi beklemeye gerek kalmadı. Çünkü,

---

115 Faik Ahmet Bey'in konunun üzerinde titizlikle durması ve bir an önce Ermeni meselesinin halledilmesini istemisinde Şark harekâtının bir müddet ertelenmesinin rolü olsa gerektir. Faik Ahmed, "Şark Cephesinde Ermeni Taarruzları", İstikbâl, 17 Teşrin-i Evvel 1336/Ekim 1920. No.181.

Ermeniler, 24 Eylül'de, Bardız Cephesi'nden baskın tarzında bir hareketle Türk topraklarına girdiler. Bunun üzerine, Türk kuvvetleri de 28 Eylül sabahı sınırı geçerek ilerlediler. 29 Eylül'de Sarıkamış'ı, 30 Eylül'de de Merdenek'i* işgal ettiler.

Savaş sürerken, Ermeniler birtakım siyasi girişimlerde bulunuyorlardı. Girişimlerden biri, İtilâf Devletleri nezdinde olmuştur. Faik Ahmet Bey, Taşnak kuvvetlerinin taarruzlarının olumsuz sonuçlanması üzerine lisan değiştirdiklerini, Türklerin Ermenistan'ı imha ve istilaya doğru yürüdüklerini ileri sürerek ortalığı velveleye verip bir yaygara kopardıklarını[116], bu yaygaralarıyla hıristiyanlık alemini tahrik edip, Avrupa kamuoyunda kendilerine taraftar kazanmak amacını güttüklerini yazarken, Ermenilerin yardım almak ve destek sağlamak için daha birçok yollara başvuracaklarını da ilâve eder. Nitekim, Ermeni Hükümeti, uzak ve yakın devletlerden yardım elde etmek için, bir taraftan İtilâf Devletlerinden silah ve mühimmat, diğer taraftan da Gürcü hükümetinden destek ister.

Faik Ahmet Bey; Ermenilerin yardım ve destek arayışı içine girmelerinin boşuna olduğunu savunur. Çünkü; Ermeniler, İtilâf Devletlerinden sadece para ve mühimmat yardımı isteyebilirler. Zira İtilâf Devletlerinin asker göndermeleri mümkün değildir. Ayrıca, Avrupa'da artık savaşa taraftar millet hatta bir kişi dahi kalmamıştır. Buna bağlı olarak Ermeni davasını hararetle savunan Avrupalı'nın birden bire tavrını değiştirmesi de Ermenilere yardım edecek güçlerinin bulunmamasından ileri gelmektedir. Esasen Ermeniler, bütün bunların farkındadır ve Avrupa'dan bulamadığı destekten dolayı Güristan'ın maddi ve manevi yardımını sağlamak, dostluğunu kazanmak gayret ve sevdasına düşmüşlerdir.

---

* Merdenek: Ardahan'ın Göle İlçesi

116 Ermeni Hükümeti, 30 Eylül'de "Ermenistan tehlikededir" diye bir beyannâme yayınladı ve Ruslara bir de mektup gönderdi. Mektuptan Türk ileri harekâtının hemen durdurulmasını, böyle bir hareketin tekrarlanmamasının sağlanmasını ve Türklerin eski sınırların gerisine çekilmeleri için gerekli teşebbüslerin yapılması isteniyordu. Bkz. S.TANSEL, III, s.238.

Gürcülerin, Ermeni propagandalarına kanmayacaklarından ümitli olan Faik Ahmet Bey, onların tarafsız kalmalarının daha doğru olacağı görüşündedir. "Gürcü millet ve hükümetinin, Ermenileri Türklere ait topraklara göz dikmekten ve Türk hududlarına tecavüz fikri beslemekten men'e matuf olan hareket-i hazırada tam bir bitaraflık muhafaza edeceğinden pek ziyade ümit var bulunuruz" der ve Gürcü hükümetini de "Pekâlâ takdir edilebilir ki Gürcülerin menfaatleri de buna amirdir. Türklerle hayırhahane bir surette rabıta-i dostane tesis eylemek Gürcü hükümeti için mahz-ı faidedir" şeklinde uyarır. Esasen bugünün buhranlı şartlarında sadece Gürcü ve Ermenilerin değil, bütün Kafkas milletlerinin, mevcudiyetlerini ve istiklâllerini muhafaza edebilmeleri için, geleceğe dönük bir siyaset izlemelerinin şart olduğunu savunur[117].

4- Ermeniler ile Savaş

Ermenilerin, 30 Eylül 1920'de "Ermenistan tehlikededir" diye bir beyannâme yayınlamaları ve ardından Rusya'ya gönderdikleri mektupta, Türk ileri harekâtının durdurulmasını sağlamalarını istemeleri üzerine BMM harekâtı durdurdu[118]. 6 Ekim 1920'de Moskova'da bulunan Türk heyeti başkanına, Rus hükümetine bildirilmek

---

117 Faik Ahmed, "Nasıl Çalışıyorlar", İstikbâl, 30 Teşrin-i evvel 1336/1920, No.182.

118 Doğu harekâtının durdurulma nedenlerinden biri de Albayrakçıların Erzurum'da bir halk hükümeti yapmak girişiminde bulunmalarıdır. Kâzım Karabekir Paşa, 1 Ekim'de Sarıkamış'taki cephe karargâhından Erzurum'a dönerek meseleyi araştırır. Müdafaa-i Hukukçularla görüştükten sonra, 7 Ekim'de tekrar karargâhına döner. Bkz.Dursun Ali AKBULUT, Albayrak Olayı, Erzurum, 1991, s.45-51.

üzere, bir talimat gönderdi[119]. O sıralarda Rusların, Taşnaklarla ilişkileri bozuldu. Hatta Rusya'nın, Ermenistan'a taarruz etmeleri ihtimali ortaya çıktı. Bu durum karşısında, Ankara Hükümeti, Kâzım Karabekir Paşa'nın teklifi doğrultusunda kendisine Ermeni ordusunun yok edilmesi görev ve yetkisini verdi. Böylece Türk Ordusu, 28 Ekim'de yeniden harekete geçti ve dört günlük çetin bir savaştan sonra, 30 Ekim 1920'de Kars'ı geri aldı[120]. Bu büyük bir askeri başarı idi. Kars'ın elinmesiyle Türkiye'nin doğu sınırları güven altına alınmış ve doğu da Misak-ı Milli sınırlarına varılmış, kısaca amaca ulaşılmıştı. Çünkü Türkiye, Ermenilerin siyasi varlığına son vermek niyetinde değildi. Sadece kendi topraklarına göz diken Taşnakları zararsız hale getirmek istiyordu[121].

Türk milletinin ve hükümetinin bu siyasi anlayışını, o günlerde Faik Ahmet Bey'de de bulmak mümkündür. Milletin düşüncelerine tercüman olan Faik Ahmet Bey, sık sık makalelerinde Türk'ün barış taraftarı olduğuna değiniyor ve bunu kamuoyuna dünya milletlerine duyurmaya çalışarak şöyle diyordu:

---

119 Bu talimatta, Ermenilerin Türklere karşı dayanılmaz zulümleri yapmalarına rağmen, Sovyet Hükümeti'nin istek ve ısrarları üzerine yaz süresinde kendilerine karşı harekete geçilmediği, fakat bir yandan İtilâf Devletleri'nin entrikalarına alet olan, bir yandan da Yunanlılara yardım etmek ve Şark Cephesi'ndeki Türk kuvvetlerinin başka yerlerde kullanılmasını engellemek için, Ermenilerin durmadan tecavüzlerde bulundukları, Sevr Antlaşması'nın hükümlerine bel bağlayarak "Büyük Ermenistan"ın kurulması için Türk topraklarını işgale fırsat aradıkları, bu yüzden üzerlerine yüründüğü açıklanıyordu. Ali Fuat CEBESOY, Moskova Hatıraları, İstanbul, 1955, s.93.

120 Gotthard JAESCHKE, Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi Mondros'tan Mudanya'ya Kadar (30 Ekim 1918-11 Ekim 1922), Ankara, 1989, s.126.

121 Bu düşünce 1 Kasım 1920'de Doğu Cephesinin Komutanı Kâzım Karabekir Paşa'nın yayınladığı beyannameden açıkça anlaşılıyordu. Taşnakların Ermeni milletine yaptığı kötülükler anlatıldıktan sonra "Maksadımız ve hedefimiz, Müslüman ve Ermeni fukara halkını kırdıran Taşnakların elinden bu halkı kurtarmaktır" denilen beyannamede ihanet etmedikleri takdirde Ermenilerin rahat ve sükûnet içinde yaşayabilecekleri bildiriliyordu. Bkz. Kâzım KARABEKİR, İstiklâl Harbimiz, İstanbul, 1988, s.858.

"Bizim maksadımız Ermenistan'ı ortadan kaldırmak değil, atiyyen oradan gelebilecek tehlikeleri menbaında kurutmak ve Ermenistan'ı zarar veremeyecek şekle sokmaktan ibarettir. Ermeni Hükümeti'nin hüsn-ü niyyetimize lâyık bir mukabele ile sulhun akdi imkânını hazırlaması çok me'mul ve şayan-ı temennidir"[122].

Diğer taraftan, Ankara Hükümeti, "Öteden beri dünyaya duyurduğu barışseverlik isteğinin samimiyet derecesini açığa vurmuş olmak için 1 Kasım 1920'de gönderdiği bir nota[123] ile Ermenilere barış teklif etti. Ancak Ermeniler, Türkiye'ye değil, Rusya'ya ve Amerika Birleşik Devletleri'ne başvurarak, düştükleri sıkışık durumdan kurtulmayı bir daha denediler.

Ermenilerin bu tutumunu devamlı eleştiren Faik Ahmet Bey, konu üzerine dikkati çekerek tekrar tekrar özellikle Avrupa'dan birşey beklemelerinin faydasız olduğunu, konu ile ilgili hemen her makalesinde yazar ve "Ermeniler için bilinmesi lâzım gelen bir nokta vardır ki, o da Ermenistan'ın bir hükümet-i müstakile olarak muhafaza-i mevcudiyyetinin her şeyden evvel komşularıyla tesis edecekleri rabıta ve münasebete bağlı olmasıdır. Ermenistan'ın vaziyyet-i siyasiyye ve coğrafiyyesi bu hakikati tesbite kafidir. Garb siyasetinin telkinatıyla bu mühim noktayı hiçe saymak uzak ve zaif ümid ve muavenetlere rabt-ı kalb ederek komşu devletlerle de devamlı suretde hal-i husumeti muhafaza etmekde Ermenistan için hiçbir kâr ve menfaat-i mutasavver olamaz[124]. diyerek Ermenilerin varlıklarını devam ettirebilmeleri için, Avrupa'nın aldatıcı telkinlerine kanmayarak en kısa zamanda Türkler ile anlaşma yapmalarını tavsiye eder.

---

122 Faik Ahmed, "Ermenilerin Sulh Talebi", İstikbâl, 10 Teşrin-i sani 1336/1920, No.188.

123 Bu nota, Türklerin Ermenilerin istiklâline son verilmeyeceğini, İngilizlerle bağlantı kurulmasına göz yumulmayacağını, Türklerin aleyhinde İngiliz kapitalistleriyle birlik oluşturulmazsa barış müzakerelerine girişileceğini içeriyordu. Bkz. S.TANSEL, III, s.241.

124 Faik Ahmed, "İade-i Muhasemat", İstikbâl, 17 Teşrin-i sani 1336/1920, No.190.

5- Ermenilerin Barış Talebi

Ermeniler, başvuruları sonucunda Rusya'dan bir sonuç alamadıkları gibi, Amerika'dan da umduklarını bulamadılar. Bu arada Türk askerî harekâtı Gümrü istikâmetinde hızla gelişti ve 6 Kasım 1920'de Türk kuvvetleri, Gümrü çevresindeki istihkâmlar önüne geldi[125].

Ermeni kuvvetlerinin Gümrü önünde büyük bir yenilgiye uğrayarak dağılması, çaresiz kalan Ermeni Hükümeti'ni, barışa mecbur etti. Ermeni Hükümeti'nin bu talebi, şüphesiz Türklerle harbe devam etmesi halinde topraklarının tamamen istilâya mahkûm kalacağını anlaması sonucu düştüğü ümitsizlikten kaynaklanıyordu. Böylece, Ermenilere dışardan gelecek her türlü umut ve yardım kapıları kapanmış ve ellerinde bulunan kuvvetlerle eski Ermenistan içine sıkışmışlardı. Bu durum karşısında barış istemezlerse anavatanlarını da kaybetmiş olacaklardı.

Ermeni Hükümeti'nin mecnunane fikirlerle atıldıkları harb ve darb siyasetinden, Türkler hakkında taşıdıkları hasmane emellerinden vazgeçmelerinin, Türklere dost elini uzatmalarının milli varlıkları açısından kendi yararlarına olacağını bir kez daha öne süren Faik Ahmet Bey; "Ermeni zimamdarani ve Ermeni milleti artık bilmelidirler ki, bu güne kadar taht-ı tesirinde hareket eyledikleri eski zihniyyet, Ermenistan'ın bir devlet-i siyasiyye halinde yaşamasına en büyük manidir" diyerek bilhassa daha yeni kuruluş halinde olan Ermenistan hükümetinin bu hayalci zihniyeti bırakmasını ileriye dönük müsbet düşünceler ve hesaplarla hareket etmemesi halinde varlığını sürdüremeyeceğini kesin bir dille söyler. Ermenilerin gerçekleri görüp, uğradıkları bu üzücü durumdan ders almaları ve aldıkları dersten de layıkıyla istifade yolunu bilmeleri kısacası, bir an evvel Türklerle iyi ilişkilerde bulunmaları gerektiğini belirtir.

Ermenilerin barış isteğinde bulunmasına dair o günlerde Ankara ve kamuoyu, Ermenilerin Doğu ve Batı dünyasından ayrı düştüğü bir sırada başına gelen felaketi

---

125 T.İ.H. III (Doğu Cephesi), s.212-213.

geçici bir süre için savuşturmak istediği kanaatindedir. Ermenistan ile basit bir barış antlaşması imzalayarak, geri çekilmemek ve Doğu ile Batı'yı bağlayacak, Azerbaycan'ı bağımsız bir Türk yönetimi biçimine koyacak ulusal bir güç oluşturmak için çaba harcanması gereğine inanıyordu[126].

Ermenilerin karekterlerini iyi bilen Faik Ahmet Bey'de aynı düşünceler içerisinde Ermenilerden kuşkulanmaktadır. Ermenilerin sadece barış istemeleri, onun için yeterli değildir. Hatalarını bir daha tekrar etmeyeceklerine dair Türklerin güvenini kazanmaları şarttır. Makalesinde; "Ermeniler bize istediğimiz teminatı vermelidirler. Bu teminat aynı zamanda onların hüsn-ü niyyetlerini isbata ve Ermeni tecavüz ve istilâ zihniyyetinin tahavvülünü iraeye hadim olacaktır. Yoksa kendilerine kolay kolay ibzal-i itimad edemeyiz. Zira Ermenilerin ne kadar firsatçı düşman olduklarını vaka-yi ahire tamamen isbat eylemiş ve bizi şarkda Ermenilere karşı istihsal-i emniyete mecbur kılmıştır". şeklindeki cümlelerine bu kuşkusunu açıkça yansıtır.

Ayrıca Faik Ahmet Bey, Ermenilere karşı güven duymamakta haklılığını izah etmekten kendini alamaz ve der ki,

"Ermenistan'ı hududlarımıza tecavüze sevkeden bir fikir vardı: bu fikir Ermenistan'ın gayesini istihsal fikri idi. Ermeniler bütün gayretlerini bu fikir etrafında toplayarak, en müsait gördükleri bir zamanda ileri atıldılar. Türk ordularının garb ve cenub cephelerinde meşgul bulunmaları, Ermenileri pek ümid var kılmış idi. Ermeniler için bu bir hesap idi. Wilson'un hududları tayin etmek üzere bulunduğu bir sırada Ermenilerin bu muvaffakiyyeti nisbetinde faide de temin edebilirdi. Onlar bu maksatla fiiliyyata geçtiler. Gerçi hesapları yanlış çıktı. Ermenistan'ı müthiş bir vartaya uğrattı. Tabir-i marufiyle Dimyat'a pirince giderken, evdeki bulgurdan etti. Fakat takipten geri kalmadıkları bir maksad ve ideal sahibi olduklarını ortaya koydu."

Nitekim Ermenilerin uzun zamandan beri Türkiye üzerindeki emellerini gerçekleştirme idealinde olduğunu ve bu ideallerini gerçekleştirmek için ilerde yeni bir

---

126 S.R.SONYEL, Türk Kurtuluş Savaşı..., II, s.32.

fırsat bulduğunda tekrar harekete geçeceğini düşünen Faik Ahmet Bey, büyük kahramanlıklar ve fedakârlıklarla kazanılan zaferin, Şark hudutlarının teminat altına alınması için en iyi şekilde değerlendirilmesini ister ve ancak, bu teminatın verilmesi halinde, samimi ve dostluk ilişkileri içinde barışın yapılabileceğini ileri sürer[127].

Ermenilerin mütareke isteğini, Doğu Cephesi Komutanlığı bir yandan Ankara'ya duyurdu, bir yandan da Ermenilere şartlarını bildirdi[128].

Ermeniler bu geçici mütareke şartlarını hemen kabul ettiler ve Gümrü kale ve kasabasını bırakarak, doğuya çekildiler. Fakat Büyük Millet Meclisi hükümeti 8 Kasım 1920'de Ermeni Hükümeti'ne bir nota vererek, siyasi ve askeri isteklerini belirtip, mütareke için yeni şartlar ileri sürdüler. Ermeniler ikinci defa yapılan teklifleri kabul etmediler.

Ermenilerin sulha yanaşmamaları Faik Ahmet Bey'in kuşkularında ne kadar haklı olduğunu ortaya koymaktadır. Durumu değerlendirirken, "Demekki Ermeniler, bidayeten sulh teklifinde hiç de samimiyyet ve hüsnüniyyet sahibi değilmişler. Belki vakit kazanmak müşkülat-ı hazırayı zahiri ve muvakkat bir sulh oyunuyla bertaraf edebilmek fikir ve maksadıyla mütareke ve sulh teklifinde bulunmuşlar." diye görüşlerini tekrar sergiler ve Ermenilerin işin ciddiyetini hala kavrayamadıklarını bir kez daha ortaya koyar[129].

6- Gümrü Antlaşması

İki taraf arasında yeniden çatışmalar başladı. 14 Kasım 1920'de Türk ordusu tekrar taarruza geçti. Şark Cephesindeki bu son askeri harekât Ermenileri kayıtsız, şartsız sulh teklifine mecbur etti. Türk ordusunun sırf müdafaa-i mevcudiyet hissinden doğan bu hareketini takdir eden Faik Ahmet Bey; "ordumuzun gayret ve besaleti,

---

127 Faik Ahmed, "Ermenilerin Sulh Talebi", İstikbâl, 10 Teşrin-i Sani 1336/1920, No.188.

128 Faik Ahmed, "İade-i Muhasemat", İstikbâl, 17 Teşrin-i Sani 1336/1920, No.190.

129 Faik Ahmed, "İade-i Muhasemat", İstikbâl, 17 Teşrin-i Sani 1336/1920, No.190.

şanaver hidematı ne kadar takdire şayeste görülse yeri vardır. Şark hududlarının emniyetini istihsal bu hidmetin bedeli olacakdır" diyerek, bundan sonra Türk'ün güzel memleketlerini elinden almak isteyen İngilizlere karşı aynı zaferin elde edilmesi temennisinde bulunur. Çünkü batıda kazanılan zafer aynı zamanda Türk'ün "milli davasının" kesin galibiyeti ve muzafferiyeti olacaktır[130].

Gümrü'de Türk murahhaslarıyla Ermeni murahhasları arasında cereyan eden sulh müzakereleri sonuçlandı. İki hükümet arasında 2/3 Aralık 1920'de Gümrü Antlaşması imzalandı[131]. Faik Ahmet Bey, 5 Aralık günlü makalesinde, doğu cephesindeki gerek askeri, gerek siyasi bakımdan bu çok önemli olayı okuyucularına müjdelerken şöyle sesleniyordu:

"Şark cephesindeki harekâtın bu suretle nihayet bulmasından, şanlar ve zaferlerle tetevvüç ederek hitama ermesinden ne kadar iftihar duysak yeridir. Ölü zannedilen bir milletin damarlarındaki kabiliyet-i hayatiyyeyi, istiklâl için, mevcudiyyet-i milliyye ve tarihiyyesini kurtarmak için ne bülend bir azme malik olduğunu düşmanlarımızın daima hakikatden tevehhüş eden nazarlarında isbat eden bu zaferin Türk'ün milli cidaline pek büyük bir mevki hakkımızı tanıtmakta pek müessir bir kıymet ve ehemmiyyeti vardır. Şark ordusu, temin eylediği bu müstesna zaferle yalnız Şark hududlarının selâmetini istihsal ile kalmamış umumi davamızın nihayet zaferle mübeşşir olduğunu cihana karşı isbat edecek müessir kahramanane meydana getirmiştir denilebilir."

Gümrü Antlaşması'nın önemi üzerinde uzun uzun duran Faik Ahmet Bey, bu anlaşma ile İtilâf Devletleri'nin o güne kadar alelade bir isyan mahiyetinde düşündükleri "Anadolu hareketinin" gerçek manasını anlamak zorunda kaldıklarını, anlaşmaya hangi noktadan bakılırsa bakılsın, Türk'ün mücadelesinin içerde ve

---

130 Faik Ahmed, "Şark Cephesi", İstikbâl, 21 Kanun-i Sani 1336/1920, No:191.

131 E.URAS, s.703-704.

dışardakilere karşı kuvvet bulması, kutsallaşması itibariyle müstesna bir kıymeti olduğunu, millet davasının haklılığını isbat ettiğini vurgular[132].

132 Faik Ahmed, "Ermenistanla Sulh", İstikbâl, 5 Kanunu evvel 1336/1920, No.195.

F- TÜRK-GÜRCÜ İLİŞKİLERİ

I- GÜRCİSTAN'IN TÜRKİYE'YE KARŞI TUTUMU

1-Gürcistan'ın Batum ve Lazistan Üzerindeki Emelleri

Gürcüler de Ermeniler gibi hayalleri peşinde koşan, ileriye dönük çok geniş istekleri olan ve propaganda silahından faydalanmayı çok iyi bilen millettir[133]. Batum Gürcülerini de bu vasıta ile avlamışlardır. İslâm Gürcistan'ını çok seçkin, imtiyaz sahibi bir idare ile anavatana bağlayacaklarını söyleyerek ve para karşılığında tuttukları bir takım kişilerin faaliyetleriyle müslüman Gürcüleri zehirleyip, Batum'a kolayca yerleştiler. Böylece Batum o günlerde doğrudan doğruya Hıristiyan Gürcü hükümetine bağlı bir idare altına girmiştir.

O dönemde Gürcülerin Batum üzerindeki emellerinden başka Lazistan üzerinde de bir takım emelleri vardır ve bunu açığa vurmaktan çekinmezler. Sovyet-Rusya hükümetinin hariciye nazırı Çiçerin'in BMM ile yaptığı siyasi görüşmelerde "Türklerin gayr-ı meskûn veya pek az meskûn bulunduğu diğer yerlerde olduğu gibi Elviye-i Selâse ile Lazistan'da da ara-yı umumiyyeye müracaat edilmesine dair bir kayıt vardı ve BMM Türklüğün toprak bütünlüğünü ve milli birliğini temin eden diğer bütün teklifler meyanında bunları da esas itibariyle kabul etmişti. İşte Gürcü Hükümeti bunu kendi istilâ ve genişleme emelleri için iyi bir fırsat bildi ve değerlendirmeye çalıştı. Faik Ahmet Bey'in belirttiği üzere, "Gürcüler henüz siyasi istiklâl ve mevcudiyetinin emniyet ve istikrar şeraitini istihsal etmeden mevcudiyyetini tehlikeye ilka edecek ve kendisine yeni düşmanlar hazırlayacak suretde serseriyane bir siyaset yolu takibine

---

133 Sada-yı Millet gazetesinde "Gürcülerin Ahıska ve Ardahan'da yaşayan Müslümanlara kuvvet sevkederek binlerce masumu öldürdüklerine bugün Elviye-i Selâse'yi, ellerinden gelse Ermenilerden önce Vilâyat-ı Şarkıyye'yi zapdetmek için pek çok hayallar kurduklarına dair çıkan bu yazı Faik Ahmet Bey'in Gürcüler hakkındaki düşüncelerini pekiştirmektedir. Saday-ı Millet, 4 Teşrin-i Evvel 1335/1919, S.61.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

temayül gösterdi ve bu temayülünü de icrasına başladığı propagandalarla açık bir surette göstermiş oldu."

Sovyet Rusya ile BMM'nin bu nokta üzerinde anlaşmamaları söz konusu değildi. Çünkü, Lazlar esas itibariyle, Türklerden ayrı bir ırk olmadığı gibi bu iki millet hissi, dini ve terbiyevi bağlarla birbirlerine bağlıdırlar ve yapılacak bir oylamada, Lazların Türk yönetimini seçeceği aşikârdır. Böyle bir sonuçtan şüphesi olmayan Büyük Millet Meclisi Sovyet Rusya'nın "ara-yı umumiye" teklifini kabul etmekte bir mahzur görmez. Gürcülerin Sovyet teklifinden ümitlenerek faaliyete geçmeleri boşunadır. Çünkü Lazlar ile Türkler arasındaki bağlar yukarıda da bahsedildiği üzere çok kuvvetli ve esaslıdır. Gürcistan'ın bu bağları zayıflatmayı düşünmesi gülünç olur. Zira Faik Ahmet Bey'in dediği gibi "hissiyat-ı ırkıyye ve müştereke" kolaylıkla yıkılamaz. Gürcülerin bel bağladığı şey; Batum'da kullandıkları propaganda silahının kendilerine muvaffakiyet temin etmesidir. Gürcistan bu yeni emel peşinde de aynı gayreti sarfedeceği ve para ile tutup kullanacağı kimselerin propagandalarından yararlanmaya kalkışacağı şüphesizdir.

Bu propagandaların Lazistan'da etkili olmayacağına muhakkak gözle bakan Faik Ahmet Bey'e göre, herşeye rağmen yine de tedbirli olunmalı meseleye ilgisiz kalınmamalıdır. Bu hususta BMM hükümetine, Elviye-i Selâse milletine ve bilhassa Lazistan aydınlarına birçok görevlerin düştüğünü[134], Gürcü propagandasının etkisiz hale getirilmesini, bunun için ilgililerin azami gayret sarfetmesini ısrarla ister. Bütün bunların yapılması için bir faaliyet makinesine ihtiyaç olduğunu bu makinenin

---

134 TBMM; İngilizlerin, bölgeden çekilmeleriyle ortaya çıkan karışıklıklardan azami ölçüde yararlanmayı ileride yapılacak hareket için faydalı görüyor ve Elviye-i Selâse'nin teşkilatlanması için her türlü desteği veriyordu. 17 Mayıs 1920'de TBMM'nin gizli celsesinde, Elviye-i Selâse'de askerî ve mülkî teşkilat kurulması için icra heyetine tam yetki verilmesine dair sunulan takrir oybirliği ile kabul ediliyordu. Bkz. TBMM Gizli Celse Zabıtları, I, Ankara, 1985, s.30. Elviye-i Selâse'de TBMM'ne mebus seçerek gönderiyordu. Fahrettin ERDOĞAN, Türk Ellerinde Hatıralarım, İstanbul, 1954, s.238.

merkezinin de Faik Ahmet Bey'in düşüncesine göre; ancak vilâyet merkezinin olabileceğini belirtir ve Lazistan Sancağının yoksulluk içinde olması nedeniyle müstakil olmasının doğru olmadığını görüşlerine ekler[135].

2-Ermeni Harekâtı Sırasında Gürcü Tarafsızlığının Sağlanması Çabaları

Ermenilerin, Türk hudutlarına saldırıları üzerine Türklerin, Kafkasya'da başlayan taarruzları, Gürcüleri gözle görülür bir şekilde nazik bir duruma getirmiş ve Gürcistan'ın milli ve siyasi varlığını etkileyecek olan Gürcü ileri gelenlerinin beceriklilik ve uyanıklığına bağlı zor bir imtihan devresine sokmuştur.

Bir taraftan Ermenilerin ve Ermenilik davasını müdafaa edenlerin, Gürcüleri Ermeni mevcudiyetinin müdafaası için işbirliğine davetleri, Türklere karşı harbe teşvikleri, diğer taraftan İngilizlerin kışkırtmaları[136], karşısında kalan Gürcüler, Ermenistan'dan sonra, Gürcistan'ın saldırıya uğrayacağından korkmuşlar[137] ve önceleri bu olumsuz propagandalardan etkilenerek Türklerin maksat ve emelleri[138] hakkında yanlış düşüncelere kapılmışlardır.

---

135 Faik Ahmed, "Gürcistan'ın Emelleri", İstikbâl, 4 Ağustos 1336/1920, No.161.

136 Tiflis'teki İngiliz Temsilcisi Albay Stokes 13 Ekim'de Lord Curzon'a gönderdiği bir telgrafta, Gürcü Hükümetinin Ermenistan'a her türlü yardımı yapacağını bildirmekteydi. Bu durum Tiflis'teki İngiliz temsilcisinin Gürcülerle yaptığı siyasi girişimlerin sonucu olduğunu göstermektedir. Serpil SÜRMELİ, Türkiye-Gürcistan İlişkileri (1918-1921), (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1997, s.476.

137 Ermeni gazetelerinin Ermeni-Millici hareketinin Gürcüleri galeyana getirdiğini, Gürcistan'ın her yerinde mitingler yapılarak Ermenilere yardım edilmesinin teklif edildiğini, bir Gürcü ordusunun Ermeni hududunu geçip Artvin, Ardahan yolunu tuttuğunu belirterek, Ermenilerle Gürcülerin bir ittifak yapmak üzere görüşmelerde bulunduklarının gazetelerde yer alması Gürcistan'ın Türkiye'den yana endişe ve korkularını yansıtmaktadır. Bkz. İkdam, 15 Teşrin-i evvel 1336/1920, No: 8480; Peyam-ı Sabah, 15 Teşrin-i Evvel 1336/Ekim, 1920, No: 671.

138 Kemalistlerin, Gürcistan'a karşı uyguladıkları siyasetin ana gayeleri şunlardı: Batum'u almak, sınır sorununu çözüme bağlamak, Türk-Ermeni çatışmasında Gürcistan'ın tarafsızlığını

Esasen, Gürcistan'da nüfusun büyük bir kısmı müslümanlardan oluşuyordu; dolayısıyla, Gürcistan kendi çıkarlarının Türklerle bir anlaşmaya varılmasını gerektirdiğinin bilincindeydi. Faik Ahmet Bey, bu nedenle, Gürcülerin yanlış birşey yapmayacaklarından ümitli olup, "Gürcü millet ve hükümetinin herhalde Ermeni tezvirat ve propagandasına iltifat göstermeyeceğinden ve Ermenileri Türklere aid topraklara göz dikmekten ve Türk hududlarına tecavüz fikri beslemekten men'e matuf olan harekât-ı hayırada tam bir bi-taraflık muhafaza edeceğinden pek ziyade ümid var bulunuruz. Çünkü pekâlâ takdir edilebilir ki Gürcülerin menfaatleri de buna amirdir" diyerek Gürcüler için tek doğru yolun tarafsızlık[139] olacağını belirtiyordu.

Faik Ahmet Bey, hem Gürcülerin Türklere karşı duydukları endişe ve korkularını gidermek, hem de iki tarafın hakiki menfaatlerini yok edecek bir durumun ortaya çıkması ihtimalini ortadan kaldırmak için, Türklerin iyi niyetlerinin göstergesi olarak Ermenilere ilişkiler esnasında defalarca sulh teklifinde bulunduklarını örnek vererek "bizce bu nokta bilhassa şayan-ı kayıttır ve anlaşılmalıdır ki Anadolu Hükümeti'nin hiçbir millet hakkında kirli emelleri mevcud değildir. Hakkımıza ve milli hududlarımıza tecavüz edilmedikçe milletlerle hakiki bir müsalemet ve hürmet-i mütakabile esaslarına müstenid münasebetperverdesine taraftar olduğumuz cihetle bu şerait dahilinde her hükümetle bilhassa komşu hükümetlerle iyi geçinmek devamlı sulh münasebetleri tesis ederek lüzumsuz yere kuvve-i milliyemizi zayıflatmamak milletimizin senelerden hatta asırlardan beri devam edegelen mücadelelerde hayat ve hüvrriyetimize, hukuk-u istiklâlimize hürmet ve riayet hisperverde edenlere karşı aynı his ile mukabele eylemeyi bir vecibe-yi milliyye ve insaniyye sayarız ve hiçbir millete müdafaa-i meşruane vaziyetinde bırakılmadıkça nazar-ı husumet ve istilâ ile bakmayı dini ve milli şiarımızla kabil-i telif bulmayız. Açıkcası düşmanlığımız ancak

---

sağlamak, Sovyet Rusya'nın Anadolu'ya sızmasını önlemek amacıyla Gürcistan'ın tampon bir bölge haline getirmek. S.R. SONYEL, Türk Kurtuluş Savaşı..., II, s.60.

139 Faik Ahmed, "Nasıl Çalışıyorlar", İstikbâl, 20 Ekim 1336/1920, No.182.

düşmanlığını gördüğümüz hükümetlere müteveccihdir" diyerek Türklerin Gürcülere karşı düşmanca hisler beslemediğini ve iyi niyet duygularını dile getirir[140].

1920 yılının Kasım ayına gelindiğinde Gürcülerin Türklere karşı tutumu değişmiştir. Türk Hükümeti, Ermeni harekâtı sırasında Gürcü tarafsızlığını sağlamak ve Gürcülerle dostane ilişkiler kurmak için büyük bir çaba sarfetmiştir. 20 Ekim'de Gürcü Hükümeti Ankara'ya gönderdiği bir telgrafta, Ardahan ve Batum'u kapsadığı öne sürülen Gürcü sınırının aşılmamasını istemesi ve ertesi gün Türk Hükümeti'nin bu güvenceyi vermesi üzerine BMM'nin Tiflis'e diplomatik bir delege gönderme önerisi hemen kabul edilir. Bunun ardından bir Türk diplomatik kurulu Albay Kâzım (Dirik) Bey başkanlığında Tiflis'e gider[141].

İki hükümetin birbirlerine karşı olumlu bir tavır sergilemesi[142] Faik Ahmet Bey'i memnun eder ve Gürcü Hükümeti'nin menfaat ve siyaset düsturlarına uygun bir hatt-ı hareket oluşturmasının gelecekte her iki taraf için faydalı olacağını, birbirlerine emniyet ve itimat telkin edecek samimi kararların alınmasının temenniye değecek şeyler olduğunu sevinçle belirtir[143].

---

140 Faik Ahmed, "Nasıl Çalışıyorlar", İstikbâl, 20 Ekim 1336/1920, No.182.

Kâzım Karabekir Paşa, 17 Ekim'de İsmet Paşa'ya gönderdiği bir telgrafta Ardahan'a gönderilen Hilmi Bey'in Gürcülerle görüşmesi hakkında bilgi verirken, iki taraf arasında dostluk ve anlaşmanın kurulması lüzumunun beyanından ve Gürcü temsilcilerinin daima samimiyetle ikna edilmesi yolunda Hilmi Bey'e verdiği talimatla Gürcülerin Türklere karşı iyi niyet duygularının artmasına çalışılmış olduğunu bildirmekteydi. ATASE, Arş. K.588, D.36, F.33, 33-1.

141 Peyam-ı Sabah, 1 Kanun-ı Evvel 1336/Aralık 1920, No: 715.

142 14 Kasım 1920'de Kâzım Bey, Hariciye Vekâleti ve Şark Cephesi Kumandanlığı'na çektiği bir telgrafta Gürcü Harbiye ve Hariciye Nazırlarıyla yaptığı görüşmede Gürcistan ile Türkiye arasında samimi ilişkiler kurulması ve tereddütsüz bir siyaset izlenerek iki milletin birbirine açık kalplilikle davranması, meselelerin böylece daha kolay halledileceği üzerinde görüşmelerin yapıldığını bildirir. ATASE, Arş. K.849, D.2, F.32-3, 32-4.

143 Faik Ahmed, "Gürcistanla Münasebetimiz", İstikbâl, 14 Teşrin-i Sani 1336/Kasım 1920, No.189.

G- 1919 YILI VE 1920 YILININ MUKAYESESİ

Faik Ahmet Bey, 20 Haziran 1920 günlü makalesinde Bayram nedeniyle yazdığı kutlama yazısında 1919 yılı ile 1920 yılının bir karşılaştırmasını yaparken, İtilâf Devletlerinin tutumundan dolayı son derece üzgün ve umutsuzdur. 1919 yılı da birçok sıkıntıların olduğu bir yıldı ama millet gelecekten ümitliydi. Çünkü Wilson Prensipleri ilân edilmişti ve İtilâf Devletlerinin arasında Amerika'da vardı. Milletlerin kendi kaderlerine sahip olmaları gereğinden yola çıkan gerek hakimiyet gerekse siyasi, iktisadi münasebetlerde düzeni sağlamak için savaşa girdiğini, Washington'dan dünyaya ilân eden Amerika'ya itimad ediliyor ve bu sözlerde büyük Amerika'nın insani prensiplerini görerek derin bir emniyet hissediliyordu. Wilson Prensipleri'nin vaadleri, 1919 yılı endişe ve ızdırıplarının tesellisi olmuştu.

1920 yılı ortalarında Türkiye'nin durumu çok kötüydü. Sevr Antlaşması'nın kararları açıklanmış ve İstanbul Hükümetinin topladığı Saltanat şurası sonucunda kararların kabul edileceği anlaşılmıştı. Bu anlaşmanın kabul edilmesinde etken olan Yunan ileri hareketinin başlaması durumu daha da nazikleştiriyordu. Ülkenin içine düştüğü vaziyeti yakından takip eden Faik Ahmet Bey, son derece endişe ve sıkıntı içindedir. O nedenle millete ve başta bulunan hükümete seslenmek ihtiyacını duyarak ülkenin çok nazik zamanlar yaşadığını, böyle zamanlarda milletin ve hükümetin akıllı mantıklı uyanık ve becerikli, şuurlu olmasının gerektiğini anlatır.Manasız ve şuursuzca yapılan işlerden çoğu kez tamiri mümkün olmayan sonuçların doğacağını, bu tür hareketlerden kaçınılmasının lâzım geldiğini ileri sürerek uyarıda bulunur.

Ülkenin içinde bulunduğu durumu, tıpkı bir kalede mahsur kalmış askere benzeten Faik Ahmet Bey, böyle zamanlarda birlik ve tertiplilik gösterilerek tehlikenin zararsız geçirilmesinden yanadır.

San Remo kararlarının açıklanmasıyla 1920 yılında yürekleri ferahlatan teselliler kaybolmuştu. İtilâf Devletlerinin kararları teselli ve ümit kapılarını kapatmıştı. Dolayısıyla Türkü daha yaslı daha ızdıraplı günlerle beraber hayat ve istiklalin

müdafaası için mücadele edilecek günler bekliyordu. O nedenle Faik Ahmet Bey milleti, milli mücadele fikrine hazırlıyordu. Onun ümitsizliği uygulanan haksızlık ve adaletsizlikten ileri geliyordu. Yoksa mücadele azminden en ufak birşey kaybetmemişti. Hatta, bütün bu yapılanlar, onu iyice tahrik etmekteydi. İtilaf Devletlerinden umut yoktu. Türk milleti kendi kaderini kendisi çizecekti. Milli mücadeleye başlayıp, bunu başarıyla sona erdirecektir. Faik Ahmet Bey, her zaman olduğu gibi kendisine düşen görevin bilincindedir. 1919 yılı içinde Trabzon ve çevresine Şark vilâyetlerine seslendiği gibi, 1920'de de bütün Türk milletine seslenmenin zamanı gelmişti. Kamuoyuna Milli Mücadele fikrini aşılayıp, çağrıda bulunacaktır. Nitekim dava kazanılıp, millet istiklaline kavuşuncaya kadar bu görevi hakkıyla yerine getiren Faik Ahmet Bey, zaman zaman emri vaki, zaman zamanda istek, dilek ve dualarla amaca ulaşmayı başarmıştır. Nitekim 1920 yılında aynı duygu ve düşüncelerle bir gazeteci olarak üzerine aldığı sorumluluğun gereklerini yaptığını birçok makelesinde gördüğümüz gibi aşağıdaki cümlelerlede bu duygu ve düşüncelerin ifadesini bulmaktayız. "Avrupa'nın hareketi, bizi kendilerinden ümitsiz bir hale getirmeleri ötede, hayat ve istiklâl sahasında kudret ve kabiliyyet-i milliyyemizin düşmanlar nazarında daha kuvvetle tezahüvüne vesile teşkil etmiştir. Milletimizin istiklâlini muhafaza uğrunda sevk-i zaruri ile kabul eylediği azimkârâne mücadele yılmaz bir millet olduğunu, ölü milletler dirilirken, altı buçuk asırlık şerefli bir maziye sahip bulunan asil bir milletin istiklâlinden mahrum edilmesine imkân hazırlanamayacağını rana gösterir. Temenni ederiz ki önümüzdeki bayram, bu meşru müdafaa-ı cidalin memlekete mes'ud bir huzur ve istikbal temin etmiş olduğu halde idrak edilir de milletimiz ve bütün müslümanlar için hakiki bir bayram olur."

Herkesin bilmesi gereken birşey var o da istenilen, beklenilen fedakârlık, tamamen ortak varlığın kurtarılması adına yerine getirilmesi lazım gelen görevdir. Bu görev, zamanında akıllı ve mantıklı bir şekilde yapılmalıdır. Çünkü, artık zaman çok kıymetlidir. Faydasız işlerle geçirilecek vakit yoktur. Onun için yapılacak işlerde sonuç iyi hesaplanmalı, fayda ve zararlar gözönünde tutularak iyice ölçülüp biçilmelidir. Hele

hele kaş yapayım derken göz çıkarmamağa çok dikkat edilmelidir. Bu da, ancak herkesin üzerine aldığı sorumluluğu memleket adına en iyi şekilde yerine getirmesiyle olacaktır. Millet için olduğu gibi hükümet için de bu böyledir.

O günkü şartlarda hükümete çok önemli görevlerin düştüğüne temas eden Faik Ahmet Bey, milli vazifenin yerine getirilmesi için iyi düzenlenmiş ve kuvvetli bir hükümet idaresine ihtiyaç duyulduğunu belirterek, milletin değişik bir psikoloji içinde "sözünün geçerliliğini kuvvetle hissettiği hükümete" haklı olarak itimat ettiğini, hükümetin, halkın bu ruh durumunu, hislerini göz önünde tutarak otoritesini kurmasını ister ve memleketi tehdit eden gailelerle mücadele ederken herşeyden evvel adımlar altındaki zemininin dayanma gücünün nezaret altında bulundurulmasını önererek "memlekette yalnız bir kuvvet hakim olmalıdır. O da hükümetin nüfuz-u kanuniyyesidir. BMM buna doğru ve metin bir hatve atmıştır ki doğrusu şayan-ı takdirdir Memleket her zamandan ziyade kuvvetli ve makul bir zabt-u rabt idari altında bulundurulmağa muhtaçtır. Bu menfaat-ı umumiyyenin istilzam eylediği birşeydir. Dahilde mevcut kuvvetlerin hüsn-ü tanzim ve bir hedefe tevcihi ve millet arasında vahdeti ve tesanüdü, ihlal edecek sebeplerin asgari hadde indirilmesi biraz da yukarıdan gelecek hüküm ve nüfuz-u adilane ile mümkündür" dedikten sonra Büyük Millet Meclisi'nin bu maksadı temin için aldığı kararlardan ve bu kararları akıllı, mantıklı, şuurlu olarak tatbik edip çok iyi sonuçlara varacağından şüphe etmediğini açıklayan Faik Ahmet Bey, Büyük Millet Meclisi'nin 1920 yılı içindeki çalışmalarından son derece memnun kalmış ve destekleyici yazısına devamla millet ve ülkenin içine düştüğü bu buhrandan en kısa zamanda ve az zararla kurtulması için millet ve hükümetin birlikte çalışmasını, hükümetin kuvvetli ve yasalara uygun bir idare sistemiyle halka hükmetmesini tavsiye eder ve halkın da hükümete derin bir itimat göstermesinin şart olduğunu söyler. Millet ve hükümeti birlik ve beraberliğe davet eder[144].

---

144 Faik Ahmed, "Basiret ve Kıyast, İstikbâl, 8 Ağustos 1336/1920, No.162.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1921 YILI OLAYLARI VE FAİK AHMET BEY

A-SAKARYA SAVAŞI'NA KADAR MİLLÎ MÜCADELE

I-YUNANLILARIN ANADOLU'DA İLERLEMELERİ

1-Yunan İleri Harekâtının Mahiyeti

Faik Ahmet Bey, Sevr Antlaşması'nın San Remo'da belirlenen kararlarının açıklanmasından itibaren, 1920 yılı boyunca antlaşmaya karşı çıkmış ve bir varlık-yokluk meselesi olarak kabul ettiği, İstanbul Hükümeti'nin imzaladığı ancak onaylayamadığı kararların, Türk'e hayat hakkı ve istiklâlinin verilmemesi halinde hiçbir zaman geçerli olamayacağını konuyla ilgili hemen her makalesinde dile getirmiş, Türk kamuoyuna bu fikri aşılamış, sürekli telkin etmiştir. Doğuda Ermenilere karşı kazanılan zafer, Ruslarla yakınlaşmalar gibi olumlu siyasi gelişmelerden sonra, Faik Ahmet Bey'deki milli mücadele azmi daha da artmış ve 1921 yılı içinde bu azim ve cesaretle Türk milletinin esaret altında yaşayamayacağını, bu uğurda büyük fedakarlıklara katlanıp canı pahasına hak bildiği yolda ilerleyeceğini daha da cüretkâr bir vaziyette savunmaya devam etmiştir.

San Remo Konferansı'nda alınan kararlar İstanbul Hükümeti'ne tebliğ edilirken, Venizelos'da İtilâf Devletleri'ne başvurarak Yunan işgal bölgesinin genişletilmesi için izin istedi. Bu izin İtalya ve Fransa'nın muhalefetine rağmen İngilizler tarafından verilince 3 Kasım 1919'dan beri "Milne Hattı" gerisinde duran Yunan birlikleri, 22 Haziran 1920'de çeşitli noktalardan taarruza geçtiler. Yunan planına göre ilerleyen birlikler Mustafa Kemal Paşa'yı köşeye sıkıştıracak ve zorla da olsa ona barışı kabul ettirecekti.

Henüz düzenli ordu kurulmadığı için karşılarında ciddi askeri birlikler göremeyen Yunanlılar, hızla ilerleyerek 25 Haziran'a kadar Salihli, Akhisar ve

Alaşehir'i ele geçirdikten sonra 30 Haziran'da Balıkesir, 3 Temmuz'da Nazilli ve 8 Temmuz'da Bursa'yı işgal ettiler. Bu arada 27 Temmuz'a kadar Trakya da Yunanlılar tarafından işgal edildi.

İzmir'in işgalinden sonra 1920 yılının Haziran ayında başlayan Yunan ileri harekâtı esnasında Yunan ordusu, Türk ordusu ile hakiki anlamda karşılaşmış değildi. İşgal ettikleri yerlere hiç mukavemete rastlamadan hatta, İngilizlerin İstanbul'daki millet haini bir hükümetin devamlı desteğini görerek ilerlemişlerdi.

Yunanlıların Anadolu içlerinde ilerlemelerinde başarılı oluşlarından İstanbul Hükümeti'ni ve İtilâf Devletleri'ni sorumlu tutan Faik Ahmet Bey'e göre; Yunanlıların harice karşı "fütuhat-ı azam" diye adlandırdıkları Anadolu'yu baştan başa istila etmeye kadar varan cüretleri ve seri işgallerinin kolay yapılmasının hikmeti bu idi. Yunan kuvvetleri İstanbul hükümeti ve İtilâf Devletleri'nden gördükleri yardımları sayesinde istilâya açık buldukları vatan parçalarını tüfenk atmaya bile lüzum görmeden çiğnediler. Damat Ferit Hükümeti'nin ve o hükümete yardakçılık eden, vicdanı bozuk, vatansız bir iki gazetenin zehirli propagandaları, Türk'ün kanını emmek ve milleti hayat hakkından mahrum etmek maksadıyla üzerlerine çullanan devletlere karşı itaat etmeyi tavsiye eden, Türk'ün asaletinden fedakârlığa davet eden haince telkinleri, Yunanlıları ilerlemeye, hiçbir ciddi engelle karşılaşmadan Anadolu içlerine doğru yayılmaya muvaffak etmiştir.

Öyleki İstanbul Hükümeti'nin "millet davasına" karşı aldığı bu tavrın yaratacağı tahribattan ümitlenen Yunanlılar, Sevr Muahedesi'nin kabul ve tatbik ettirilmesinin ancak Yunan kuvvetiyle olabileceğini söylemeye bile başlamışlardır[1].

2- I. İnönü Muharebesi

---

1 Faik Ahmed, "Yunanlıların Hezimeti", İstikbâl, 18 Kanun-ı Sani 1337/1921, No:207.

Nitekim seçimleri kazanan Kral Konstantin, 19 Aralık 1920'de Atina'ya gitti ve Yunan ordularının başkomutanlığına General Anastasios Papulas tayin edildi. Konstantin için Yunan davasını ve Venizelosu destekleyen İngiltere Başbakanı Lloyd George ile Fransız Başbakanı Clemencau'nun teveccühünü ve desteğini kazanmaktan başka çıkar yol yoktu. Bu yol ise; Türklere karşı savaşı devam ettirmek ve en az Venizelos kadar azimli davranmaktan ibaretti. Ayrıca "Büyük Yunanistan" davasına yani Megalo İdea'ya inanmış olan Venizelos, taraftarlarına da hoş görünmek zorundaydı. Uzun zamandır tahttan uzakta sürgün hayatı yaşayan Konstantin'in taraftarları iktidara büyük bir hırsla sarılmışlardı.

Yeni Yunan Kralı ve Hükümeti için aynı kanaati taşıyan Faik Ahmet Bey konuyla ilgili görüşünde "Konstantin İtilaf Devletlerinin kendisine karşı aldıkları gayr-ı memnun vaziyeti izale için onlara emniyet ve itimad verecek bir mesele üzerinde lisan-ı elzem kanaat-i hilafında da idare etmekde beis görmeyebilir" diyerek kralın bu tutumunu tamamen siyasi sebeplerden doğduğuna bağlar[2]. ve yazının devamında İtilâf Devletleri'nden ve İstanbul Hükümeti'nden kaynaklanan Yunan başarısının,

---

2 İngiltere ve Fransa, 26 Kasım 1920 günü Londra'da bir toplantı yapmış, Fransızlar bu toplantıda İzmir'in boşaltılmasını ve Yunanlıların Batı Anadolu'dan geri çekilmelerini istemişti. Ancak, İngilizler, Sevr Antlaşması'nı daha uygulamaya başlamadan değiştirilmesini uygun görmediklerini söylemişlerdi. Neticede ortak bir yol bulunmuş ve 3 ile 8 Aralık 1920 günlerinde arka arkaya çektikleri notalarla Kral Konstantin'in Atina'ya dönmesini önlemek istemişler, aksi taktirde Batı Anadolu'da Yunanistan'a verilen manda bölgesinin geri alınacağını, her türlü mali yardımın kesileceğini ve doğuda hareket serbestliğini ele alacaklarını bildirmişlerdir. Konstantin ve hükümeti, İngilizlerin ve özellikle Fransızların kendisini istemediklerini bildiklerinden bu tehdide kulak asmamışlardı. Ancak iktidarda kalmak içinde ordunun harekete geçip, General Papulas kumandasında Türkleri mağlup ederek, sorunu çömek gerekiyordu. Bunun altında batılı büyük ülkelerin desteğini yeniden kazanabilme endişesinin yattığı da başka bir gerçekti. Böyle bir Yunan başarısının, başta Fransa olmak üzere, İngiltere'nin Yunan politikasını olumlu yönde etkileyebileceği beklentisi vardı. Bkz. T.BAYTOK, s.132.

Konstantin'de Anadolu seferinin kolayca yapılacağı, Yunan ordularının Anadolu içlerine yayılmalarına Türklerin engel olamayacakları kanısını uyandırdığını yazar[3].

Böylece Venizelos'un gerçekleştiremediği şeyleri yapmaya çalışan Konstantin, Çerkez Ethem'in ayaklanmasını, fırsat bilerek mevsimin elverişsiz olmasına aldırmayarak "keşif taarruzu" diye adlandırdıkları İnönü'deki muharebede yenilgiye uğramıştı[4].

3- I.İnönü Muharebesinin Önemi

Çerkez Ethem meselesi ile uğraşıldığı sırada Yunanlılar Ocak 1921 başında ilerlemeye başladılar. Batı Cephesi Kumandanı İsmet Paşa, Yunan ilerleyişini durdurabilmek için birtakım tedbirler almaya başlamıştı.

Yunanlılar 6 Ocak 1921'de Eskişehir'i işgal etmek için İnönü mevkiinden taarruza geçtiler. Türk ordusundan kat kat üstün olan Yunan ordusu taarruza geçince Türk ordusunda yer yer çözülmeler oldu. Fakat İsmet Paşa geri çekilmeyerek 10 Ocak 1921'de Eskişehir'in batısında kabul ettiği savaşta, subay ve erlerin üstün fedakârlıkları sonucu Yunan ordusunu geri çekilmeye mecbur etti. Faik Ahmet Bey I. İnönü Zaferinin verdiği heyecanla, Türk ordusuna teşekkürlerini sunar ve başarısını kutlarken; "İzmir'in, Bursa'nın, bu güzel ve tarihi şehirlerinin, pis düşman ayakları altında ezilmesine tarihin şerefli sayfalarına lekeler sürülmesine razı olmayan Türk'ün çelikten daha kavi bir imanla giriştiği mücadelede nihayet kendisini muvaffakiyyete isal edeceğine şüphe olmayan tükenmez azmini, müstesna kahramanlıklarla düşmanlarımızın nazarları önüne koyan garb ordumuzun efrad ve zabitanına ne kadar çok teşekkür etsek ne kadar çok ibzal-i takdir eylesek yeri" vardır. diyerek I. İnönü muvaffakiyetinin batı cephesinin ilk zaferi olduğunu, Yunanlılara Anadolu seferiyle

---

3 Faik Ahmed, "Yunanlıların Hezimeti", İstikbal, 18 Kanun-i Sani 1337/1921, S.207.

4 Rahmi APAK, Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları, Ankara, 1988 s.217.

başlarına açılan gailenin böylesine büyük bir felaketle sonuçlanacağını gösteren ilk Türk darbesi olduğunu açıklar. Yunan yenilgisinin sebebini açıklayarak, Yunanlıların, ülkelerindeki rejim değişikliğinden kaynaklanan buhran nedeniyle savaş istemeyen bir milletin ordusuna arkasını dayadıklarını, bu şartlar altına bir milli felaketle karşı karşıya kalmış olduklarını gözler önüne serer. Bu durumu İngilizlerin anlayıp, Türkler aleyhinde Yunanlılardan hizmet beklememelerini duyurarak İngilizleri uyarmaya çalışır[5].

II- SİYASİ GELİŞMELER

1- Türk-Gürcü İlişkileri

a) Ardahan ve Artvin'in Türklere Verilmesi

1920 yılında Ermenilerin ezilmesi üzerine Doğu Anadolu'ya ait meselelerden birisi halledilmişti. Fakat aynı bölgede halledilmesi gereken bir başka mesele de Elviye-i Selâse (Üç Sancak) meselesi idi. Çünkü bu sancaklardan Ardahan ve İngilizlerin boşaltmasından sonra Batum, Gürcüler tarafından işgal edilmiş bulunuyordu.

Ankara Hükümeti 25 Temmuz 1920'de Batum'un işgalini protesto etmiş, fakat o sıralarda batılı devletlerin kendilerine yardım edeceğini uman Gürcüler, Ankara Hükümeti'nin teşebbüslerine pek değer vermemiş, aksine Ermeniler ile çarpışmak üzere harekete geçmiş olan Türk kuvvetlerinin, Kars yakınından geçtiğini kabul ettikleri Gürcü sınırını aşmamalarını istemiş, aksi taktirde savaşacaklarını bildirmişlerdi. Bu kritik anda onların tarafsız kalmasını lüzumlu sayan Ankara Hükümeti ise 21 Ekim 1920'de Tiflis'e bir nota göndererek Ermenilere karşı girişilen Türk savaşının nedenlerini açıkladı. Bu savaşın Gürcülerle bir ilişkisi olmadığını belirtti. Ayrıca Gürcülerle dostluk kurmağa hazır olduğunu ve Kars çevresinden

---

5 Faik Ahmed, "Yunanlıların Hezimeti", İstikbâl, 18 Kanun-i Sani 1337/1921, No.207.

geçtiği kabul olunan Gürcü sınır çizgisinin geçilmeyeceğini bildirdi. Öte yandan, Gürcülerin, Türklere karşı bu sert tutumu çok sürmemişti. Çünkü bir yandan İtilâf Devletleri'nden yardım gelmeyeceğini, bir yandan da Rusların, Gürcistan'ı bolşevikleştirmeye çalıştıklarını anlamışlar ve bunu Moskova'ya gitmekte olan Türk elçisine açıkça ifade ederek kendisinden yardım bile istemişlerdi[6]. İşte, bundan sonra, Türkiye ile Gürcistan arasında Brest-Litovsk Andlaşması ile Türklere bırakılmış olan yerlerin geri verilmesi meselesi ele alınabilmiş ve bu husus 1921 yılı başlarında Ankara'ya tayin edilmiş olan Gürcü elçisi ile müzakere edilmeye başlanmıştı[7]. Fakat müzakereler uzayıp gidiyor ve bir sonuç alınamıyordu.

1920 yılı içinde Türk-Gürcü ilişkileri hakkında yazdığı yazılarında Gürcülerin tarafsız kalmaları için tavsiyelerde bulunan, bu hususta TBMM Hükümeti'ne, Elviye-i Selâse aydınlarına büyük görevlerin düştüğünü belirten Faik Ahmet Bey'in önerileri yerini bulmakta gecikmemiştir. Rusların 1921 Şubatında, Gürcistan'ı bolşevikleştirmek üzere harekete geçmeleri, Batum ve Ardahan'ın Türklere bırakılmasını güçleştirebilirdi. Onun için BMM Hükümeti Gürcistan'a 22 Şubat'ta, süresi 23 Şubat'ta sona erecek bir nota verdi ve Ardahan bölgesinin geri verilmesini istedi. Aksi taktirde askeri hareketlere başvuracağını bildirdi[8]. Bu enerjik tutum karşısında Gürcüler, Türk

---

6 Türkiye'nin Gürcistan ve İtilâf Devletleri ile anlaşmasından korkan Sovyet Rusya, 14 Şubat 1921'de Gürcistan'a taarruz etmiştir. 15 Şubat'ta Bolşevik-Gürcü çarpışmaları başlamış. 19 Şubat'ta Rusya resmen savaş ilan etmiştir. Bkz.K.KARABEKİR, İstiklâl Harbimizin Esasları, s.878.

7 31 Ocak 1921'de Ankara'ya gelen Gürcistan Millet Meclisi Başkanı S.Mdivani/Medivani, Ankara Hükümeti'ne yazılan; 25 Ocak 1921 günlü güven mektubunu 8 Şubat 1921'de Mustafa Kemal Paşa'ya sunmuştur. Bkz. K.ATATÜRK, s.327.

8 Türk Hükümeti, meseleyi Gürcü Hükümeti ile barış yoluyla halletmek istiyordu. Önce Ardahan ve Artvin'in tahliyesi için, Gürcü Elçisine şifahi bir nota verildi. Gürcü Hükümeti Elçisi Mdivani buna cevap vermedi. 20/21 Şubat gecesi Gürcü Hükümetine verilen ilk resmi notada; 23 Şubat'a kadar Ardahan ve Artvin kazalarını kapsayan Ardahan sancağının

isteklerinin kabul edildiğini, 23 Şubat'ta Ankara hükümetine bildirmiş ve Türk birlikleri de 23 Şubat akşamı halkın tekbir sesleri arasında Ardahan'a girmiştir[9].

Faik Ahmet Bey, 25 Şubat 1337/1921 günlü makalesinde Elviye-i Selâse'nin Türklere ait olduğunu iddia ederken, gerilere gitmiş ve bu iddiasını desteklemek amacıyla tarihi bilgi vermek gereğini duymuştur. Buna göre; tarihi haklar, ilmi ve coğrafi zaruretlerle Türklere bağlı olan ve geçici olarak Rus Çarlığının idaresine intikal eden Elviye-i Selâse'nin, Gürcüler tarafından muhafaza edilmesi gayri tabii bir haldi. Rus Çarlığının yıkılmasından sonra Bolşevik Rusya, Brest-Litovsk Antlaşması ile kendinden önceki yönetimin yaptığı haksızlığı tamir ederek, Elviye-i Selâse'nin Türklere verilmesini kabul etti. Türk Hükümeti'nin, Anavatandan senelerce ayrı kalan ve Moskof Çarlığının idaresi altında tahammülü kalmayan, hasret ninnileriyle kurtuluşunu ve istiklâline kavuşacağı günleri bekleyen bu güzel kardeş yerler için siyasi teşebbüste bulunması yanında, Elviye-i Selâse'nin milliyet prensiplerinin sağladığı haklar sayesinde artık Gürcistan idaresi altında kalması da anlamsızdı. Olayların gelişimi, özellikle Rusların Gürcülere savaş ilân etmesi bu meselenin artık halledilmesini gerekli kıldı. Gürcüler, Türklerle iyi geçinmek, dostça münasebetlerini sürdürmek için, herşeyden önce Türklerin milli hak ve taleplerine saygılı olmak zorunluluğunu duydu ve Elviye-i Selâse'nin bir kısmını (Ardahan ve Artvin) Türk arzularına uygun görerek esas sahibi olan Türk milletine bıraktı.

Artvin ve Ardahan'ın kurtuluşu Faik Ahmet Bey'de büyük bir sevinç yaratmıştır. Olayı BMM'nin bir başarısı olarak gören ve Türk hükümeti ile beraber Gürcü hükümetin de tebrik eden yazının aşağıdaki giriş kısmında bu duygularını şöyle ifade etmektedir;

---

tahliyesi istendi. Notaya cevap alamayınca 22/23 Şubat 1921'de ikinci noda verildi. Bkz. S.Esin DAYI, s.270-271.

9 Daha önce TBMM adına Ardahan'a gönderilen yedek subay Hilmi Bey, halkın coşkulu gösterileri arasında Ardahan'a Türk bayrağını çekmiş ve mahalli hükümeti kurmuştur. Bkz. K.KARABEKİR, İstiklâl Harbimiz, s.881.

"Anadolu hükümeti siyaset sahasında maddi ve manevi kıymet ehemmiyyeti itibariyle parlak denebilecek ve Anadolu'nun mevki ve kudretini hükümet ve hakimiyyetini hariç ve dahilde daha kuvvetle hissettirecek bir muvaffakiyyetle, senelerden beri Anavatanın hasretiyle yanıp tüten iki Türk şehrini, Ardahan ile Arvtin'i de saye-i hakimiyyete, Anadolu'nun bütün cephelerde şerefle dalgalanan şanlı bayrağının himayesine aldı. Kafkas ilinin bu hasr-ı tezed ve bağrı yanık Türk oğullarını ve onların yabancılar idaresinde kalan mukadderatını, bütün Türk ve islam aleminin biricik istinadgâhı Anadolu'nun, siyanet-i hüdaya mazhar olan mukadderatına rabt eyledi. Bu muvaffakiyet-i siyasiyyesinden dolayı Büyük Millet Meclisi'ni ve kıyaseti de her iki milletin münasebat-ı haliye ve müstakbelesi itibariyle, bir âlâmet-i hayr olmak üzere telâkki eyleriz".

İki millet arasında anlaşmazlık konusu olan bu meselenin iyi niyet ve samimi davranışlarla halledilmesinden son derece memnun kalan Faik Ahmet Bey, Türklerin her zaman komşularıyla iyi geçinmek niyetinde olduklarını, kendi hak ve hürriyetlerine nasıl riayet edilmesini istiyorlarsa, başkalarının da yaşama haklarına o şekilde hürmet ve riayet etmek istediklerini, şark milletleri arasında uyumlu bir dayanışma tesisi için ellerinden gelen herşeyi yapmayı arzuladıklarını tekrarladıktan sonra, Gürcistan'ın Ardahan ve Artvin'i Türklere bırakmasını siyasi bir dostluktan ibaret olmadığını, bu hareketin iki hükümeti birbirine yaklaştırmaya, samimi bağları güçlendirmeye, birlik oluşturmaya yarayacak bir başlangıç olduğunu, Türklere karşı haksızca hareketi anlayarak Elviye-i Selâse meselesini en makul bir şekilde hallederek dostluk münasebetlerinin doğmasına yarayan kıymetli bir adım atıldığını söyler ve Gürcü ileri gelenlerini ayrıca tebrik eder. Elviye-i Selâse'nin diğer kısımlarının da (ki burada Faik Ahmet Bey'in Batum'dan bahsettiği kesindir) aynı şekilde kurtarılması temennisinde bulunur[10].

10 Faik Ahmed, "Siyasi Bir Muvaffakiyet", İstikbâl, 25 Şubat 1337/1921, No.235.

b) Batum'un İlhakı

Bilindiği gibi Batum, Ayestefanos Antlaşması'nın 19'ncu maddesiyle harb tazminatı olarak Rusya'ya verilmiş[11] ve Berlin Antlaşması'nın 58'nci ve 60'ncı maddeleri de bunu teyid etmiştir[12]. Berlin Antlaşması'nın bu maddeleri, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Sovyet Rusya ile Brest-Litovsk'ta imzalanan ve gayesi miliyet prensiplerine dayanan, hudut anlaşmazlığının halledilmesine yönelik ahidname ile iptal edilmiş ve Elviye-i Selâse'nin Türklere iadesi kabul olunmuştu. Böylece, esasen Osmanlı ordusunun işgali altında bulunan adı geçen bölgenin mukadderatı ebediyen tesbit edilmiş ve Çarlık Rus idaresi ve siyasetinin eseri olan iki millet arasındaki senelerce, hatta asırlarca devam ede gelen anlaşmazlığın sebepleri ortadan kaldırılarak, husumet hislerinin yerine dostluk hislerinin yerleşmesine zemin hazırlanmıştı. Fakat ne çareki emperyalistler bu duruma ve Kafkas Türklerinin kurtuluşuna razı olmamışlardır.

Nitekim, hatırası bile insana cehennem azabı kadar ağır gelen mütareke devrinin ilk günlerinde, Türklerin, adalet ve milliyet prensiplerine uygun bir şekilde sulh vaadiyle silahlarını ellerinden alan, -ne derece nasipkâr oldukları o gün daha iyi anlaşılan- hak ve hakaniyetperverliklerine güven duyulmasını tavsiye eden düşmanlar, bu ahidnameyi tanımamışlar ve Türklere terkettirdikleri Kafkasya'nın bu güzel Türk ve müslüman şehirlerini, işgal etmişlerdir. Onların nazarında Türkler kadar Ruslar da kendilerine düşmandı. Bu iki milletin ellerini ve kollarını bağlayarak, ülkelerini parçalamak onlarca gerekliydi. Türklerin ellerindeki yerleri almak istedikleri gibi, yaptıkları itilafa ihanet ettiği gerekçesiyle suçladıkları Bolşevik Rusya'yı da

---

11 Yılmaz ÖZTUNA, Başlangıcından Zamanımıza Kadar Büyük Türkiye Tarihi, VII, İstanbul, 1983, s.161-162.

12 Kuzey Doğu Anadolu'da Kars, Ardahan ve Artvin Sancakları ve bu sırada Batum Kazası Rusya'ya veriliyordu. Y.ÖZTUNA, VII, s.168.

mahvetmek, istiyorlardı. Dolayısıyla bu iki millet arasındaki her türlü anlaşmayı tanımamaları doğaldı.

İtilâf Devletleri parçalamak, ortadan kaldırmak istedikleri Türk ve Bolşevik Rusya'nın, günün birinde el ele vererek Şarkın hakimi kesileceklerini ve haklarını alacaklarını düşünmemişlerdir. Bir zamanlar hayal olan bu ihtimal, gerçekleşmiş ve Kafkasya'da istediklerini elde edemeyen İngilizler, iktisadi ve siyasi menfaatlerini düşünerek, Türklerin elinden kopardıkları bu yerleri, Türkler ve Ruslar aleyhine her zaman kundakçılık hizmeti gördürebileceklerini hesapladıkları Ermeniler ve Gürcüler arasında taksim ederek aradan çekilmişlerdir.

Türklerin, Ardahan ve Artvin'i elde etmesiyle Elviye-i Selâse meselesi kapanmamıştı. Tiflis'in işgalinden sonra, Kızılordu'nun Batum'a yaklaşması, tehlikeyi artırdı. Türk Hükümeti'nin Batum hakkındaki siyasi tavrı, halkın oyuna başvururak, meseleyi barış yoluyla halletmekti. Gürcü ihtilâl komitesinin, Tiflis'te Sovyet-Gürcistan'ını ilan etmesi üzerine, Gürcü Hükümeti Tiflis'i terkederek Batum'a çekildi. Fakat bu hükümetin orada da tutunacağı şüpheli idi. Bu durumda Batum'un Türk topraklarına katılması bazı güçlüklere yol açabilirdi. Kâzım Karabekir Paşa da muhafazası güçlükler yaratacak olan şehrin işgal edilmemesini ve meselenin Ruslarla anlaşarak, kökünden halledilmesini istiyordu. Onun için Hükümet, Kâzım Karabekir Paşa'nın 1 Mart'ta yaptığı tavsiyeyi 3 Mart'ta BMM'ne götürdü. Fakat Gürcistan'daki Türk temsilcisinin 6 Mart'ta gönderdiği bir telgraftan, Gürcü Hükümeti'nin Batum, Ahıska ve Ahılkelek kazalarının da Türkler tarafından hemen işgal edilmesini istediği anlaşılınca, Ankara Hükümeti hemen askeri harekâta girişmeye karar verdi. Bu arada da işgal edeceği bu topraklar üzerinde Gürcü idaresinin devam ettiğini, yapılacak olan işgalin sadece eskeri olduğunu, işgalin, Ruslara karşı bir Türk-Gürcü ittifakı olmadığını, bununla beraber, Batum'un Misak-ı Milli sınırları içinde bulunduğunu ilgililere bildirdi. Kendi fikrine uygun düşmeyen Ankara Hükümeti'nin kesin tutumu karşısında Kâzım Karabekir Paşa, 8 Mart'ta Ahıska'yı işgal etti. Ancak biraz sonra Ruslar da oraya geldi. Çok kritik günler yaşanıyordu. Bu arada Sovyet Rusya'nın

Kafkasya Siyasi Komiseri Orjonikıdze'nin Moskova Anlaşması'nın imzalandığını bildirmesine rağmen Kâzım Karabekir Paşa 11 Mart'ta Batum'u, 14 Mart'ta da Ahılkelek'i işgal etti. Gürcü Hükümeti'nin 17 Mart'ta Batum'u terketmesi üzerine orada Türk sivil idaresi ilân edildi[13].

Batum'un tekrar anavatana kavuşması bütün yurtta büyük bir sevinç yarattığı gibi Faik Ahmet Bey'de de bu sevinç hissedilmektedir. Bir taraftan İngiliz faaliyetlerinin sonuçsuz kalması, öte taraftan Türk'ün yenilmeyen azim ve iman kuvvetiyle kazandığı şanlı muzafferiyet karşısında gurur duyar, Artvin ve Ardahan'ın tahliyesinde sergiledikleri tutumu, Batum meselesinde de göstermelerinden dolayı duyduğu memnuniyetle Gürcüleri bir kez daha tebrik eder. Bu hareketlerinin Türklere maziyi unutturduğunu, Gürcülerin şimdiye kadar takip ettikleri lekeli siyasetin izlerini sildiklerini, dostluk münasebetleri içine girdiklerini belirtir. Ayrıca Faik Ahmet Bey, Gürcüleri Emperyalist düşmanlara alet olmaktan daima uzak görmeyi ve Türklere karşı samimi olmalarını ister. Anavatana kavuşan Türkleri de bu arada kutlar[14].

c) Gürcülerin Türklere Karşı Yaptıkları Suikast

Gürcülerin 1920 yılı sonlarına doğru Türklere yaklaşmaları, daha sonra Ardahan ve Artvin'i, arkasından Batum'u Türklere bırakması Faik Ahmet Bey'i geçmişi unutturacak kadar ümitlendirmişse de, Miralay Kâzım Bey'in Batum'da Türk idaresini kurduğu aynı gün Gürcü Alay Komutanı'nın Batum'da Bolşevikliği ilân edip, halk idaresini kurarak Türklerin Batum'u terketmelerini istemesi, Gürcülerin bu nedenle Türkleri ile çarpışmaya başlaması, Faik Ahmet Bey'in son zamanlarda Gürcüler hakkındaki olumlu düşüncelerini ortadan kaldırır. Bu son olayın, Gürcülerin daha önce oynadıkları oyunların bir halkası olduğunu ileri sürer ve iki yüzlü siyasetlerinden dolayı

---

13 S.Esin DAYI, 1997, s.280.

14 Faik Ahmed, "Batum'un İlhakı", İstikbâl, 13 Mart 1337/1921, No.248.

onları kınar. Faik Ahmet Bey konu ile ilgili yazdığı makalesinde İngilizlerin Kafkasya'daki propagandalarına değinir, hem Gürcü oyunlarına hem de bu propagandalara karşı Rusları uyanık olmaya davet eder. Gürcülerin baştan beri emelleri için iki yüzlü bir siyaset izlediklerinin farkında olduğu gibi İngilizlerin Türk-Rus ittifakını önlemek için yaptıkları propagandaların etkisinde kaldıkları da tarafından yazılmaktadır. İngilizler, Ermeni meselesinde de aynı yolu tutmuş ve Türklerin Ermenilere saldırılarının esasen Ruslara karşı olduğunu ileri sürerek yaptıkları propagandalarla Türklerle Ruslar arasındaki ilişkileri bozmak için siyaset tuzakları kurmuşlardı. Özellikle Tiflis, İtilâf Devletlerinin propaganda merkezi idi. Batum'dan uçurulan ve Bolşeviklerin Gürcistan'a yapacakları taarruzların esas hedefinin Türkiye olduğunu gösteren propaganda balonları, Trabzon üzerinden Türkiye'ye sokuldu. Ancak Türkler bunlara inanmadılar, Gürcüler ise, iki yüzlü siyasetin cezasını çektiler.

Faik Ahmet Bey'i son olaylar karşısında en çok endişelendiren konu, Rusların, bu Gürcü oyunlarının nedenlerini anlayıp anlamadıklarıdır. O nedenle Bolşeviklerin Ermenistan'daki olaylardan ders alarak Gürcülerin oyununa gelmemeleri için tekrar tekrar uyarıda bulunur ve Türk-Rus hükümetleri arasındaki münasebetlerin düşman propagandalarıyla zayıflatamayacak kadar sağlam esaslar ve hakiki menfaatlere uygun olduğunun düşmanlara gösterilmesini önerirken, bir an önce Türk-Rus ittifakının sağlamasından yana olduğunu belirtir[15].

Böylece Batum'un Anavatan'a ilhak edilmiş olmasından doğan sevinç uzun sürmemiştir. Artvin, Ardahan ve Batum'u Türk Hükümeti'nin işgaline bırakan Gürcü Hükümeti'nin, 16 Mart 1921 günü, Batum'u Ruslara teslim etmesi, 18 Mart günü Kızılordu'nun Batum'a girmesi, Gürcülerin Türk askeri ile çarpışmaları, bu çarpışmalara Kızılordu'nun Gürcüler yanında katılması ve 16 Mart 1921 günü

15 Faik Ahmed, "Son Suikast", İstikbal, 20 Mart 1337/1921, No.254.

Moskova'da imzalanan anlaşma gereğince, Batum'un Gürcistan'a bırakılması üzerine Türk askeri yeniden Batum'dan ayrılmak zorunda kalmıştır[16].

Faik Ahmet Bey, Gürcü ileri gelenlerinin ifadelerine dayanarak, Batum meselesini tekrar ele alır ve Gürcülerin Batum'da ilan ettikleri Bolşevikliğin hakiki bir inkılâpçılık amacıyla yapılmadığını, Gürcü milliyetperverliğinin telkiniyle yapılan inkılâp perdesi arkasında, siyasi bir manevra olduğunu ileri sürer. Yüzlerine Bolşeviklik maskesi geçiren Gürcülerin asıl amaçlarının nasıl olsa bir gün Rusya'da bolşeviklık yıkılmaya mahküm olacağı düşüncesiyle, ileride meydana gelecek fırsatlardan yararlanabilecek yetenekli bir Gürcü milli mevcudiyetini muhafaza etmek için Ruslara şimdiden dost ve taraftar görünmekten ibaret olduğunu açıklar. Bu nedenle Bolşevik idaresini, Türk idaresine tercih ettiklerini savunduktan sonra, Batum meselesinin halledilmesinnin Sovyet Rusya ile Türk hükümetinin göstereceği anlayışa bağlı olduğunu belirtir[17].

Gerçekten de Sovyet Rusya ile imzalanan Moskova Antlaşması gereğince, Türk Hükümeti, o günün şartları içerisinde, Batum'dan vazgeçmek zorunda kalmıştır. Çünkü Misak-ı Milli'de, Türkiye'nin kuzey-doğu sınırı, Sarp köyünden başlatılıp, Kars ve Ardahan sancaklarını içine alıyordu. Bu madde, Misak-ı Milli'nin 2. maddesindeki "Elviye-i Selâse "Kars, Ardahan, Batum'un, Anavatan'a ilhakı ile çizilecek kuzeydoğu sınırına uymuyor, Batum'u dışarda bırakarak; Misak-ı Milli sınırını, Kars ve Ardahan'dan başlatıyordu. Böylece Misak-ı Milli'nin 2'nci maddesi yok sayılıyordu.

Moskova Andlaşması'nın 2'nci maddesi, Batum limanı ve şehrini Gürcistan'a bırakıyordu. Kızılordu'nun Batum'a girmesinden sonra, Gürcistan, Bolşevikleştirildiği için, görünürde Gürcistan'a bırakılan Batum, aslında Sovyet Rusya'ya bırakılmış oluyordu[18].

---

16 Kâzım KARABEKİR, İstiklâl Harbimizin Esasları, s.285.

17 Faik Ahmed, "Batum Meselesi", İstikbâl, 25 Mart 1337/1921, No.259.

18 S.Esin DAYI, s.285.

Böylece Faik Ahmet Bey'in dediği gibi, Gürcüler izledikleri iki türlü siyasetin cezasını çekmiş, oynadıkları oyunlarla kendi eştikleri kuyuya düşmüşlerdir.

2- Türk-Afgan Antlaşması

Türk delegeleri, Moskova'da Sovyet Rusya ile görüşmelerini sürdürürken 1 Mart 1921'de Türkiye ile Afganistan arasında Moskova'da bir dostluk antlaşması imzalanmıştı[19]. Bu anlaşmaya göre; bağımsız Türkiye, Afganistan'ın bağımsızlığını tanıyor, taraflar, tüm Doğu uluslarının, özellikle Hive ve Buhara'nın kesin özgürlük ve bağımsızlıklarını kabulleniyor; herhangi bir emperyalist devletlerden birinin saldırmasını doğrudan doğruya kendilerine saldırı olarak nitelemeyi ve buna tüm güçleriyle karşı koymayı, taraflardan herhangi birine düşman olan bir devletle antlaşma imzalamamayı, diğer devletlerle bir antlaşma yapmadan önce öteki yana bilgi vermeyi üstleniyorlardı.

İslam ülkeleri arasında, o sırada çeşitli paktlar yapılması siyasetini uygulayan Sovyet Rusya'nın ısrarıyla imzalanan Türk-Afgan Antlaşması, Türkiye ile Afganistan arasındaki diplomatik ilişkileri düzenliyor; 1921 Nisan'ının ikinci haftasında, Sultan Ahmet Han* başkanlığında bir Afgan diplomatik kurulu Ankara'ya gidiyordu[20].

Ankara'ya gidebilmek için, Trabzon'a gelen İslâm hükümeti Afganistan'ın ilk Afgan elçisi Sultan Ahmet Han, Trabzon iskelesinde çok parlak ve samimi bir şekilde karşılanmıştır. Haberi gazetesindeki yazısıyla veren Faik Ahmet Bey olayı yalnız politik sahada değil, "İslâm milletlerinin ortak müslümanlık bağlarının siyasi sahada

---

19 Ali Fuat CEBESOY, Moskova Hatıraları, İstanbul, 1955, s.151.

* Ankara'ya ilk Afgan büyükelçisi atanan Sultan Ahmet Han, Türk Kurtuluş savaşını destekleyen oldukça tanınmış bir diplomattır. Batılı bir ziyaretçiye "Tüm İslâm Ülkeleri, Türk sorununu kendi sorunları sayıyorlar" demiştir. Salahi R.SONYEL, Türk Kurtuluş Savaşı..., II , s.59.

20 Gotthard JAESCHKE, Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, I, Ankara, 1989, s.148.

mesut ve kıymetli bir gelişmesi", olarak yorumlar. Çünkü, 1921 yılına kadar, müslüman memleketler, Müslüman hükümetler birbirlerine yalnız manevi bağlarla bağlıydılar. Batı dünyası İslâm milletlerinin birleşmesini bütün Avrupa'nın hırs ve istilacı sermaye alemi için tehdit edici unsur ve tehlike kaynağı olarak görüyordu. O nedenle Avrupalılar, böyle büyük bir tehlike karşısında müslüman milletlerini emperyalistliğin esaret ve tahakküm çemberiyle sıkı sıkıya kuşatmışlardı. Nerede bir müslüman hareketi görülse, nerede bir İslâm hükümetleri arasında hususi ve siyasi ilişkiler kurulmak istense, Avrupalı devletler bir araya gelerek, İslâm alemi, üzerinde ezici üstünlüğünü hissettiriyordu. Bu şartlar altında doğal olarak müslümanların manen birbirlerine bağlı olsalar da resmi ve siyasi münasebetlerde "dargın kardeşler" gibi hareket etmekten başka çareleri yoktu.

İngilizlerin Hindistan'da, Afganistan'da, hatta İran'daki idari ve siyasi faaliyetleri, hep bu çaresizliği takviye içindi. Öyle ki Hindistan gibi Afganistan'ın da Türkiye ile ilişki kurması imkânsızdı. Fakat bütün bunlar, Faik Ahmet Bey'e göre; müslümanların yüreğindeki kardeşlik hislerini zayıflatamamış, aksine daha da kuvvetlendirmiş, bütün İslâm ülkelerini "kurtuluş" düşüncesi etrafında birleştirmiştir.

İngilizlerin bütün gayretlerine ve tehditlerine, tazyik ve işkencelerine rağmen, mütarekeden sonra, İngilizlere karşı Hindistan'da başlayan ve Türk hukukunun, müdafaasını destekleyen, ayaklanmaları aynı şekilde Afganistan takip etmiş, yalnız kendi varlığını değil, bütün şark ve İslâm varlığını düşmanların esaret ve istila akınından kurtarmak için çalışmışlardır. Bu anlaşma ile doğu milletlerinin uyanışından, onların bağımsızlık ve hürriyetinden söz eden Faik Ahmet Bey; bu arzu ve düşüncelerle Afganistan'ın, BMM Hükümeti'ne elçi göndererek, Şark milletlerinin, Türk ve Müslüman davasının zaferi için uğraşan Anadolu Hükümeti etrafında toplanmasına bir birlik oluşturulmasına ön ayak olduklarını yazar. Bundan böyle müslümanların yalnız manevi bağlarla birbirlerine bağlı olmadıklarını, çok güçlü maddi bağlar kurduklarını, batılı devletlerin anlamasını ister. Meseleyi, özellikle İngiltere açısından değerlendirirken, Şarklı milletlerin böyle bir fikir ve zinde bir hayatla

kalkınmasının, mücadeleye atılmasının İngiltere'yi titreteceğinden söz eder[21], tehdit savurmaktan kendini alamaz. Anadolu hareketinin bu siyasi başarısını kutlarken makalesine şu sözleriyle son verir:

"Müslümanları böyle ulvi maksatlarla ve müşterek mücahede azmiyle bir arada toplayan Anadolu hareketinin bundan sonra düşmanlarımıza vereceği hisler ve korkular şüphesiz daha başka olacak ve Anadolu akıttığı çok temiz kanlarla bütün şarkın ve bütün Müslümanların müşterek zaferini halas ve hürriyetini temin edecek, kazanacaktır. Bize kardeş bir millet ve hükümetin selâmını getiren ve Anadolu'nun bütün müslümanlığın büyük davasının muzaffer olması dua ve temenniyatını is'al eyleyen Sultan Ahmet Han Hazretlerini Anadolu Türk'ünün bu büyük zafer gününe doğru geniş bir hat ve attığı bir zamanda selâmlamakla ne kadar çok mübahat his eylesek yeri vardır"[22].

3- Pontus Meselesi

a) Patrikhanenin Amacı

Pontus meselesi hakkında 1919-1920 yıllarında özellikle Yunanistan ve Fransa'da önemli ölçüde propaganda ve politik faaliyetlere girişilmişti.

Yunanistan'ın propagandalarında patrikhane, büyük bir rol oynuyordu. Faik Ahmet Bey, Patrikhanenin bir taraftan propaganda, diğer taraftan politik faaliyetlerde bulunması nedeniyle 1921 yılı içinde patrikhaneyi hedef alan yazılar yazar. İstanbul'dan

---

21 İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiseri Sir Horace Rumbold; Türk-Afgan ilişkileriyle ilgili açıklamasında Kemalist önderlerin, Türkiye'nin doğuda kazanacağı büyük zafere yönelen önemli bir atılımı olarak niteliyor; bunun İngiltere'yi çok üzeceğine ve esasen, herhangi bir anda "Batı emperyalistlerine karşı ayaklanmaya hazır olarak" Hindistan İmparatorluğu'na son verecek ve Doğuda güçlü bir islâm bloku doğmasına yardımcı olacak İslâm Federasyonuna giden yol olduğuna inanıyorlardı. S.R.SONYEL, Türk Kurtuluş Savaşı..., II, s.59.

22 Faik Ahmed, "Afgan Sefiri", İstikbâl, 10 Nisan 1337/1921, No.473.

Anadolu'ya doğru çeşitli kaynakların desteğiyle birçok zehirli propagandaların yapıldığı, ancak bunların içinde en çok ileri giden, en çok tahribat yapan Yunan parasıyla Yunan teşvikiyle hisleri ve fikirleri zehirleyerek, Anadolu'nun birbirine bağlı halkı arasında ahengi bozan, Türk ve müslümanları birbirine kırdıran, Rum ve Ermenileri kendi emelleri arkasında sürükleyerek, Türkiye'yi bölmeye çalışan patrikhane denilen "fitne ve fesat" ocağının faaliyetleri olduğunu açıklar. Patrikhanenin asıl amacına değinerek Rumları Türk idaresinden Türk boyunduruğundan kurtarmak istediklerini, milli ve tarihi bağlarla Yunanlılığa bağlı olduklarını ileri sürer. Onlara Yunan idaresini talep ettiklerini söyletip, her taraftan ayaklandırdıklarını, arkasından da kurtuluş bayrağını kaldırarak Anadolu'yu bir ucundan diğer ucuna istilâya kalkıştıklarını, nitekim sonuçta ektikleri bu nifak tohumlarının meyvesini verdiğini belirtir.

b) Patrikhanenin Türkler Aleyhinde Yaptıkları Propagandaların Etkileri

Faik Ahmet Bey'e göre, patrikhanenin propagandalarının, etkisi Anadolu'nun iç bölgelerinden ziyade sahil bölgelerinde görülmüştür. Çünkü, Anadolu Rumlarının, Yunanlılarla hiçbir ilişkileri yoktu. Onlara, "Siz Yunanlısınız, demek kendilerini yabancı bir millete mal etmek demek olurdu. Türklerden ayrıldıkları tek vasıfları dinleri idi. Dilleri, terbiyeleri, his ve düşünceleriyle Türklerden bir farkı yoktu. Anadolu'da Rumca bilmeyen pek çok Rum vardı. Türkçeyi ana dili olarak bilirler ve konuşurlardı. Dillerini bilmedikleri bir millete tabi olmanın güçlüklerini bildiklerinden, bunlara yapılan propagandalarla Yunanlılık duygularını aşılamak da zordu.

Fakat sahil bölgeleri böyle değildir. Deniz kenarında yaşayan Rumların, dışarıyla ilişkileri daha çok olduğu için, Yunanistan'dan yapılan propagandalar daha çabuk ve kolay aşılabilirdi. Yunanistan'da tahsil gören papazların, hocaların telkinleri, bunun için, yardımcı vasıtalardı. Ayrıca bu yardımcı vasıtaların bağlı olduğu yer, bu propagandaların yapılması için müsait bir çevre ve o çevreye bağlı olan patrikhane idi.

Artık bu müessese, Rumluğu gerçek menfaatinden uzaklaştırmıştı. Mütarekeden sonraki taşkınlıklar, hafif meşreplikleri tamamen hakiki menfaat düşüncesinden uzaklaşmalarından ileri gelmekteydi. Faik Ahmet Bey, yazdığı makalelerinde, aklı başında olan, çıkarlarını düşünen bir Rum'un, Anadolu'nun Yunanistan olamayacağını bilmesini, Türklere, Türk vatanına bağlayan müşterek menfaat esasına daha çok hürmet ve riayet etmesini, propagandaların etkisinde kalarak, bu şekilde hareket ettikleri müddetçe kendilerine düşmanlıktan başka birşey yapmayacaklarını idrak etmelerini tavsiye eder, uyarılarda bulunur.

Bunun için, Osmanlı Rumlarına iki çözüm yolu önerir. Bunlardan biri; o güne kadar olduğu gibi Türklük ve Osmanlılığa bağlı olarak, Türk topraklarında oturmak ve Türk idaresinde yaşamak, diğeri de; Yunanistan'a göç etmektir. Rumlar, bu iki yoldan birini seçmekte serbesttirler. İster Yunanistan'a gider, isterse Türkiye'de oturur. Faik Ahmet Bey'in, Yunanistan'a gitmek isteyenlere söyleyecek sözü yoktur. Fakat kalmak isteyenlerden, herşeyden önce sonuna kadar Türklüğe ve Osmanlılığa, her türlü yabancı duygulardan, yabancı emellerden uzak bir düşünceyle "sadakat" gösterilmesini beklemektedir. Ona göre, ancak bu şart ile Rumlar Türk topraklarında oturabilir. Vatandaşlık hukukundan yararlanabilir. O güne kadar olduğu gibi, o günden sonra da hür ve mesut yaşayabilirlerdi[23].

c) Patrikhanenin Faaliyetleri ve Trabzonlu Rumlar

Patrikhanenin 1921 yılının ilk aylarında Karadeniz Rumları hesabına İtilâf Devletleri nezdinde teşebbüse geçerek, Pontus hayallerini tekrar canlandırması, Sevr Antlaşması ile Ermenistan hissesine düşen yerlerde Yunanlılığın milli haklarını müdafaaya kalkışması, Venizelos hükümetinden aldığı paralarla, Yunanlılar adına hareket edip, Rumların menfaatini, onları Türklere bağlı kılan ihtiyaçlarını dikkate

23 Faik Ahmed, "Rumların Talebi", İstikbal, 26 Nisan 1337/1921, No.287.

almadan sırf kendilerini, kendi şahsi menfaatlerini düşünmesi, Anadolu Hükümeti'nin, Rumları temsil edemeyeceklerini söylemeleri, bu amaçla öteye beriye başvurmaları bazı Rumları endişelendirmekteydi. Bir taraftan patrikhane denilen ihanet teşkilâtının iç yüzünün ortaya çıkması, diğer taraftan Faik Ahmet Bey'in İstikbal'deki yazıları sayesinde, Trabzonlu Rumlar geç de olsa Yunan emperyalizminin ve onun uzantısı olan Patrikhanenin oyunlarını anlamaya başlamışlardı. Bu nedenle Patrikhanenin propagandalarına karşı Rumlar şiddetle tepki göstermeye başlamışlardı.

Aklı başında olan ve Rumluğun menfaatlerini hayal ve duygularla değil mantıkla görmek isteyen Trabzonlu Rumlar, Londra Konferansı'na bir muhtıra gönderirler. Muhtırada; Avrupa'da, şurada burada gereksiz gayret ve teşebbüslerde bulunan kimselerin, kendilerini konferansta temsil edemeyeceklerini, kendilerinin Türklerle birlikte yaşamak, arzusunda olduklarını, kaderleri bir olan Türklerin istiklâline riayet edilmesi halinde kendi arzularının da tatmin edilmiş olacağı beyan ve ifade etmişlerdi. Trabzonlu Rumların bu teşebbüsü, Rumların, patrikhanenin evvelden beri tuttuğu yolun, Rumluğun menfaatleri açısından tehlikeli olduğunu, iktisadi, ticari, kısacası yaşayabilmeleri için Türklerle iyi geçinmek zorunda olduklarını, herşeyden önemlisi Türklerin çoğunlukta oldukları bu yerlerde yabancı bir saltanat tesisine imkân olmadığını anladıklarını ortaya koymaktadır. Trabzonlu Rumlar seçimlerini doğru yapmışlardı. Çünkü bunlar, Anadolu'da serbestçe yaşıyorlardı. Hukukta, hürriyette Türklerle eşitti. Öyleki mekteplerinde, kiliselerinde tam bir serbestliğe sahiptiler. Bu sayede kültürel ve iktisadi alanda gelişmişlerdi. Faik Ahmet Bey, bütün bu imkanlara sahip olan Rumlara ve diğer azınlıklara tanınan ayrıcalıkların hiçbir ülkede tanınmadığını iddia ederek "Avrupa'da, en medeni idare usullerini tatbik eden memleketlerde ekalliyetler bu derece hukuk ve hürriyeti nail midirler? İngiltere ve Fransa gibi medeniyet pişvarlığı iddia eden memleketlerde müslümanların haiz oldukları hukuk ve hürriyet neden ibarettir?" diye sorar ve Anadolu Rumlarının siyasi

ve iktisadi durumları göz önüne getirilecek olursa, Türklerin azınlıklar hakkında ne kadar müsamaha gösterdiklerinin anlaşılacağını belirtir[24].

ç) Pontusçu Rumlara Karşı Alınan Tedbirler Ve Patrikhanenin Tepkisi

Patrikhanenin faaliyetleri sadece yaptığı, propagandalarla sınırlı kaldığı gibi, mütareke döneminde Rum çetelerine karşı savaşacak yeterli kuvvet yoktu. Henüz milli kuvvetler teşekkül etmemişti.

1920 yılı başından itibaren pontusculara karşı daha ciddi tedbirler alınmaya başladı, takviye edilen birlikler muhtelif yerlerde taarruzlara geçti. Bütün gayretlere rağmen, mevcut kuvvetlerle bölgedeki asayişin sağlanamayacağı anlaşılıyordu. Dahası, Yunan ordusuna karşı güvenle çarpışabilmek için Anadolu'nun bunlardan temizlenmesi gerekiyordu. Bu nedenle BMM Hükümeti, Anadolu'nun merkezindeki asayiş meselesini halletmek için, Sivas'taki 3'ncü Kolorduyu kaldırarak onun yerine 19 Aralık 1920'de merkez ordusunu kurmuş, komutanlığına da Nureddin Paşa'yı getirmişti. Bu ordunun karargâhı Amasya'da idi. Askeri kuruluş yanında bazı idari tedbirler alınmış, özellikle Karadeniz kıyısındaki şehir kasaba ve köylerdeki Rumlar iç kısımlara nakledilmiş, 3 Şubat 1921'de de Merkez Ordusu ile İstiklâl Mahkemesi'nin aldığı bir karar sonunda pontusculukla meşgul olan bazı kişiler tutuklanmış; 9 Şubat 1921'de İstiklâl Mahkemesi'ne verilmiş, bu arada Samsun ve Trabzon Metropolitlik merkezleri basılarak, pontusculara ait "ihtilâl belgeleri" ele geçirilmişti. Ayrıca askeri makamlar tarafından yapılan araştırma sonunda Merzifon kolejinde çok sayıda Yunan bayrağı ile Pantusla ilgili armalar ve belgeler bulunmuştu. Bu suretle okul niteliğini kaybeden ve Pontusculukla ilgili siyasi bir kuruluş haline gelen bu müessese, öğretmenleri uzaklaştırmak suretiyle, zararsız bir hale getirilmişti. Alınan bu tedbirler ve

---

24 Faik Ahmed, "Bir Muhtıra Sebebiyle", İstikbâl, 20 Şubat 1337/1921, No.230.

Pontusculardan bazılarının istiklâl mahkemelerince ölüm cezasına çarptırılması[25], patrikhaneyi harekete geçirmiş ve 6 Ekim 1921'de İtilâf Devletleri müesseselerine başvurarak "Pontus Fecayii"ni protesto etmişti. 8 Ekim'de Atina'da bulunan patrikhane ve pontus heyetinin Ankara Hükümeti'ne isnad edilen mezalimi Cemiyet-i Akvam (Birleşmiş Milletler)'a bildirmesi Trabzon'da olduğu gibi Faik Ahmet Bey'de de büyük bir tepkiye yol açar.

Patrikhanenin, Cemiyet-i Akvam'a müracat ederek, Anadolu'daki Rumların himayesini istemesi üzerine gazetesinde yayınladığı "Pontuscu Rumlar" başlıklı yazısında Yunanlıların Rumluğun kurtarılması bahanesi ve Sevr'in uygulanması vazifesinden yararlanarak geniş bir istila politikası takip ettiğini tekrarlar. Patrikhane bu hususta Yunanlılığa ve Yunan emparyalizmine alet olmuş; Venizelos bu vasıtadan oldukça yararlanmıştı. Faik Ahmet Bey, Rumların acınacak şekilde gösterilip propaganda aleti yapılmasına karşı çıkan yazısını özetle şöyle bitirir:

"Patrikhanenin çok iyi bilmesi gerekir ki tabi oldukları devlet kanunları aleyhine isyan edenlerin cezasız kaldıkları hiçbir ülke yoktur ve olamaz. Hiç kimse, devletine karşı isyan edenlerin cezasız kalmasını istemeğe hukuku yetkili değildir. Cemiyet-i Akvam'a yapılan müracaat bu açıdan tamamen anlamsız birşeydir. Anadolu'da elli atmış kişi asılmış ise, bunlar yaptıklarının cezasını görmüşlerdir. Hangi devlet ve hangi hükümet varlığına kasdeden halkına karşı başka türlü bir davranışta bulunabilir. Patrikhane denilen hıyanet ocağı ne istiyor? Türk ülkesinde oturup da yabancılar hesabına çalışmak, Türk hakimiyet ve devleti aleyhine su-i kasd düzenlemek isteyenlere Türk'ün ses çıkarmamasını mı görmek istiyor? Hatta kendisinin müstesna durumun devam edip gideceğini mi sanıyor ki, Anadolu'da aynı vaziyette bir Rumluk görmek ve yaşatmak emelindedir.

Anadolu Rumlarının bugünkü vaziyetlerini, dışarıya karşı acınacak bir şekilde göstermek hususundaki gayretler beyhude ve tamamen esassızdır. Anadolu'daki

---

25 Stefanos, YERASİMOS Milliyetler ve Sınırları, Kafkasya ve Ortadoğu, İstanbul, 1995, s.423.

Rumlara kötü davranmak istenseydi, Pontus meselesinden dolayı yalnız faal kişiler sorumlu tutulmakla kalınmaz, bütün Rumlar cezalandırılırdı. Halbuki böyle olmamış, hiyanetlikleri tesbit edilen sınırlı sayıdaki kişiller cezalandırılmakla yetinilmiştir[26]. Buna herhangi bir yabancı devletin hiçbir şey demeğe yetkisi yoktur. Hatta Patrikhanenin söz söylemesi de gevezelikten başka birşey değildir Teessür ve Matem. Patrikhaneye yalnız bu düşer"[27].

4- Türk-Rus İlişkileri

a) Rusların Türk İnkılâbı Hakkındaki Düşünceleri ve Türk İnkılâbının Mahiyeti

Türklerin Ermenilerle Gümrü Antlaşması'nı imzalanmasından sonra, Ermeni Hükümeti, Bolşevikler tarafından soyvetleştirilmişti. Sovyet Rusya'nın Gümrü'deki şartların Bolşevikler için ağır olduğunu ve değiştirilmesini istemeleri üzerine, 1920 yılının sonlarına doğru, Türk-Rus ilişkileri çıkmaza girmişti.

Faik Ahmet Bey, Türklerin muhtaç olduğu dış dayanağı, batıda bulamayacağını ve yardımı dokunacak olan devletin yalnız Rusya olabileceğine inanmış, Rusların da Türklerle dost geçinmekte büyük çıkarları olduğunu kabul etmişti. 1920 yılındaki

---

26 Pontus teşkilatı ile ilgili herşey, Pontus yemini, Pontus şiirleri ihaneti açıkça ortaya koymaktaydı. Bununla beraber TBMM Hükümeti Rum tebaanın tümünü Pontuscu olarak görmemiş, bunlarla ilgili hukuki meselelerde hak ve adaletten ayrılmamıştı.. Bkz. S.ÖZEL. s.238.

27 Faik Ahmed, "Pontuscu Rumlar, Patrikhanenin Bir Müracaatı", İstikbal, 11 Teşrin-i evvel 1337/1921, No.426.

6 Şubat 1921'de Pontuscu Rumların isyanına tamamen son verildi. Bir kısım Rum çeteleri de 1921 yılı başlarında Yunanistan'a gittiler. Aynı yıl Lozan'da imzalanan Türk ve Rum nüfus mübadelesi sözleşmesi ile geride kalan Rumlarda 1921 yılı sonuna kadar bölgeden ayrıldılar. Karadeniz kıyılarında bir Rum Devleti kurma hayali böylece son bulmuş oluyordu. Bkz. M. ÇAPA, Pontus Meselesi, s.86.

Türk-Rus ilişkileriyle ilgili yazılarında hep bu görüşü savunmuş, iki tarafın uzlaşması yolunda etkili yazılar yazmıştı. Ancak birtakım söylentiler ve propagandalar nedeniyle iki ülkenin birbirlerine karşı olan güvenleri zaman zaman sarsıntıya uğradığı gibi birbirlerinden kuşkulanmalarına da sebep oluyordu. Faik Ahmet Bey, kurulacak Türk-Rus ittifakına gölge düşmesini istememekte, yanlış düşünce ve olumsuz propagandalardan dolayı öfkelenmektedir[28].

Bu düşünce ve görüşlerin yaygınlaştığı o günlerde Kafkasya'da yayınlanan bir Rus Komünist gazetesinde; "Anadolu Türkleri ve İnkılâpçılarıyla Anadolu'nun o günkü idare şekli" hakkındaki makale, kendisine Rus görüşlerinin Türk inkılâbı hakkındaki isabetsizliğini savunma fırsatını verir. Ona göre bu tür yanlış fikirlerin yayılmasında tamamen iki millet arasındaki dostluğu yok etmek için düşman propagandalarının rolü vardır. Dolayısıyla bu tür söylentilere önem verilmemeli ve bir an evvel resmi temas ve münasebetler kurulmalıdır. Bununla beraber Trabzon'daki Sovyet İstihbarat Müdürü Istahof Yoldaş tarafından yazılan ve komünist gazetede neşredilen bu makale Türkleri yakından ilgilendirdiği için cevap vermekten çekinmez ve Rusların Türk İnkılâbı hakkındaki görüşlerini sergileyen Istahof Yoldaş'ın yazıdaki fikirlerini aşağıda şöyle özetler:

"Bizim inkılâpçı dediğimiz Türkler hakiki manasıyla inkılâpçı değildirler. Yalnız bize karşı öyle görünmek isterler. Bunlar, Sultanı kurtarmak için harbediyorlar. Ahali devletin zulüm ve tazyiki altındadır. Türkler fukara-yı külliyyeye harbden sonra ıslahat yapılacağını vaad ediyorlarsa da ahalinin şura-yı hükümranlığına isteği çoktur. Türkiye

28 Kafkaslardaki Taşnak önderleri ve müslüman zenginleri, Türklerin Azerbaycan, Dağıstan ve Kuzey Kafkasya'daki islâm ülkelerini Bolşevik etkisinden uzaklaştırmak amacıyla Bolşeviklere karşı İtilâf Devletleriyle birleştikleri söylentilerini çevreye yayıyorlar; Türkleri, bağımsız bir Azerbaycan Devleti kurmak çabalarına ilişkin gösteriliyorlardı. Bu ve benzeri söylentiler, Sovyet Rusya'da Türlere karşı kuşku yaratıyordu. S.R. SONYEL, Türk Kurtuluş Savaşı..., II, s.37.

hükümranları ahalisinin seviyesini gösterecek inkılâba aleyhtar bulunuyorlar. Rus inkılâp haberlerini kat'iyyen neşretmiyorlar"[29].

Faik Ahmet Bey, özetlediği bu suçlama karşısında elbetteki Türk inkılâbının mahiyetini açıklama lüzumu duyar; "Türk İnkılâbı denilince bundan çıkarılacak ve herşeyden evvel hatıra getirilecek olan mana ve hakikat, Türklerin mevcudiyyet ve istikballerine kasteden, cihan emperyalistlerine ve bu emperyalistlerin mel'un siyasetlerine boyun eğen devlet teşkilatına karşı isyan ederek, tamaman milli bir teşkilat etrafında toplanmalarından ve memlekette en vasi manasıyla şuurlu ve esaslı bir inkılâb-ı siyasi vücuda getirmiş olmalarından ibarettir. Türk milliyetperverleri bu inkılâb hareketinde milletin yüksek duygularından varlıklarını korumak, düşmanlarına hiçbir surette esir ve köle olmamak hususunda yaşadıkları yüksek imandan kuvvet alarak ve tamamen halk ve ahali tabakasına istinad ederek, ortaya atılmışlar ve bütün milletle beraber dünya emperyalistlerine karşı giriştikleri mücahede yolunda Rusları bir müttefik-i tabi olarak bulmuşlardır" dedikten sonra Türkiye'de hükümdarların nüfusunu yıkmaya yönelik Rus inkılâbının, tamamen zıddı bir hareketin olduğunu, Türklerin zamanın inkılâb fikirlerine itibar etmediğini söyleyenlerin halifeliğin dini esaslara göre salahiyetlerini ve islâm alemi üzerindeki etkisini bilmediklerini, fakat hiç olmazsa Türkiye'de bütün hüküm ve nüfuzun, kuvvet ve siyasi iktidarın millette toplandığını bilmesi ve takdir etmesi gerektiğini izah eder. Sovyet Rusya ile dostluğun ve siyasi ilişkilerin geliştirilmesine büyük önem vermesine rağmen, sosyal ve ekonomik

---

29 Hakikaten bu düşünceler Rusların 1920 Eylül'ünde Bakû'de düzenlenen Doğu Halkları Birinci Kurultayı'nda Bolşevik Başkanı Zinoviefyaptığı konuşmada aynen şöyle dile getiriliyordu. "Biz başında Mustafa Kemal Paşa bulunan bir hareketin komünist hareketi olmadığını bir dakika bile unutmuyoruz. Mustafa Kemal, halifenin ve padişahın şahsı mukaddestir, ona dokunulmaz diyor. Mustafa Kemal'in başında bulunduğu hareket halifenin şahsını düşmandan kurtarmak istiyor! Bu düşünüş, bu fikir komünist prensiplerine uyar mı? Hayır asla. Fakat biz cemaatin duygularına riayet ediyoruz. Bkz.S.R.SONYEL, Türk Kurtuluş Savaşı..., II, s.39.

alanda yapılan inkılâplarla Sovyet Rusya'dan ayrı bir çizgi takip edilmesi gereğine ve komünizm rejiminin Türk milletinin benliğine uygun bir rejim olmadığına inanan Faik Ahmet Bey, Türk idare şeklinin tamamen milli hakimiyete dayandığını, Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun bunun bir göstergesi olduğunu açıklar. Zira Teşkilât-ı Esasiye Kanunu Türklerin ihtiyaçlarına, siyasi ve sosyal terbiyesine, bünyesine ve düşüncelerine göre hazırlanmış, halka doğru genişleyen mükemmel bir anayasadır. Bundan fazlası o gün için Türk'ün işine gelmez, belki de hayati menfaatlerini baltalayarak, ülkede buhranlar doğurup milli varlığın kurtuluş gayesini bozacak anarşilerin doğmasına sebep olur. Kısacası saadet yerine felaketler getirmiş olur. Halbuki o günkü şartlarda aralarında sınıf farkı olmayan Türkün büyüğünden küçüğüne, aydınından cahiline kadar herkesin bütün arzusu milli gayenin teminidir.Başkalarının saltanat ve hükümranlığına meydan verecek, memlekette düşmanlara karşı kurulan mukavemet setlerini yıkacak, dışarıdakilere açık kapı bırakacak hiçbir inkılâp taraftarlığına zihinlerde yer yoktur. Bilindiği gibi, her milletin kendine has adetleri, ananeleri ve bir hayat tarzı vardır. Bunlar kolay kolay değiştirilemez.

Sovyet Rusya'nın, Türkleri zayıflatan şeyin halk arasındaki sınıf farklılığından değil, emperyalist ve kapitalist ülkelerin ezici tazyiklerinden kaynaklandığını gözden kaçırdığını tekrarlayan Faik Ahmet Bey, Türkiye'nin daha önçe olduğu gibi o günde Avrupa sermayasenin altında kıvradığını, ülkede yıkılması gereken birşey varsa o da zorba güçlerin, Türkün hayati gücünü emen Avrupa'nın istila şebekesinin, zorba güçlerin yıkılması olduğunu iddia eder. Türkiye'de köylü ve rençber sınıfının en çok araziye ve kendini geçindirecek kadar şartlara sahip olduğunu şehirdekilere nazaran daha mesut olduklarını izah ettikten sonra, Türk inkılâbının amacını şöyle tekrarlar:

"Dediğimiz gibi köylüsüyle, rençberiyle bütün Türk Milleti Avrupa kapitalist aleminin ezici boyunduruğu altındadır. Biz, işte bu gün, onlara cihan istilacılarına karşı gerek siyasi ve gerek iktisadi mevcudiyyet ve hakimiyyetimizi kurtarmak, milletimizi hakiki bir refaha, saadet devresine kavuşturmak için bu meyanda zamanın inkılâb

cereyanlarını memleketimizin ihtiyaçlarıyla telif ederek dahilin ıslahatını da ihmal etmemek ve bunu sırf kendimize ait bir mesele şeklinde telakki eylemek üzere uğraşıyoruz ve uğraşacağız da".

Türkiye'de daha bir çok inkılâpların yapılacağını vurgular ve Rusların yanlış fikir ve kanaatlerinden kurtulmaları için, Türkiye ve Türk inkılâbına yüzeysel değil de derinlemesine bakıp tetkik etmelerini önerir. Zira ona göre; iki millet, birbirini ne kadar çok anlamaya çalışırsa ve hakiki manada anlaşmaya muvaffak olursa, içinde bulundukları durum ve gelecek açısından dostça ilişkiler o kadar çok güçlenir, birbirine karşı olan güvenleri kuvvetlenir[30].

b) Komünist Propagandaları ve Enver Paşa'nın Faaliyetleri

Görüldüğü gibi, Sovyet Rusya'nın, Türkiye'ye karşı kuşkuları olduğu gibi, Türkiye de Sovyet Rusya'dan kuşkulanmaktadır. Türkiye'deki düzenlemeleri, değişiklikleri kendi inkılâplarıyla bağdaştırmayan Bolşevikler, Enver Paşa vasıtasıyla Anadolu'daki ittihatçıları harekete geçirip, Mustafa Kemal'i, iktidardan düşürüp Enver Paşa'yı yerine geçirmek için Bakû'de "Halk İştirakıyun Fırkası" adı altında bir Türk Komünist Partisi kurulmasına yardımcı oluyorlardı. Bolşevikler bununla da kalmıyor, komünist propagandası yapmak amacıyla Anadolu'nun her yanına ücretli, gizli ajanlar gönderiyorlardı. Mustafa Kemal Paşa, Enver Paşa vasıtasıyla doğudan gelecek tehlikeden kuşkulanıyordu. Çünkü, Enver Paşa kendisine karşı bir koz olarak kullanılabilirdi[31].

Aynı endişeleri taşıyan Faik Ahmet Bey, yapılan propagandaların ve Enver Paşa'nın Bakû'deki faaliyetlerinin etkisiyle aşağıdan yukarıya doğru taleplerle ihtilâl şeklinde ortaya çıkacak bir oluşumun ülkenin mahvına neden olacağı düşüncesiyle, içte

---

30 Faik Ahmed, "Yanlış Zehablar", İstikbâl, 17 Şubat 1337/1921, No.228.

31 Enver Paşa hakkında geniş bilgi için Bkz.Şevket Süreyya AYDEMİR, Enver Paşa, I, II, III. s.

ve dışta gelişme gösteren sosyalist ve komünist faaliyetlere karşı çıkar. Anadolu var oluş mücadelesinde iken Türklüğü ikiye bölmeye çalışmayı, şahısları birbirine düşürme sevdasına kapılmayı, vatan aleyhine, millet aleyhine işlenen bir cinayet olarak nitelendirir. Sovyet Rusya ile ilişkilerin artırılması ve dostluğun kurulmasına en çok çalışıldığı o dönemde komünist propaganda ve faaliyetlerine ve Enver Paşa'nın teşebbüslerine tepkisini dile getirir. Enver Paşa'nın geçmişteki yönetimini eleştirirken Birinci Dünya Savaşının milli bünyede derin yaralar açmasına, memleketin elim bir sefalete gömülmesine Enver Paşa ve taraftarlarının sebep olduğunu söyleyerek, onların nazarında ülkenin bir çiftlik, milletin de o çiftlikte kendilerine köle olduğunu ileri sürer. Enver Paşa ve iktidardakileri suçlar. Bu adamlar bahsi geçen şartlarda, Türkiye'yi dört sene bu zihniyetle idare etmişler, mütarekenin imzalanmasıyla şahsi saltanatlarından uzaklaştırılmışlardı. Harp Fırkası dağılmış, fırkanın belli ve azılı idarecileri öteye beriye kaçmıştı. Harbin sorumluları soluğu yurt dışında almış, hesap vermekten kurtulmuşlardı. Fakat ihtiraslarını dindirememişlerdi. Anadolu insanının ayaklanması, milletin harici ve dahili düşmanlara karşı varlığını koruma azmiyle harekete geçmesi, vatan dışında yaşayanların ihtiraslarını tahrik etmiş, milletin başına geçip eski devri yeniden canlandırmaya yöneltmiş, nihayet bu hırs ve emel peşinde koşanları vatan ve memleket aleyhinde teşkilatlanmaya sevketmişti.

Faik Ahmet Bey'e göre, bu yeni teşkilatın ve teşkilat etrafında toplanan Enver Paşa ve taraftarlarının hedefi, ülke içinde fesat tohumlarını yayarak, karışıklık çıkarıp, iktidarı elde etmektir[32]. Bu amaçla İttihat ve Terakki, Şuralar Fırkası adı altında bir

---

32 Milli Mücadele'ye el koymak istek ve kararında olan Enver Paşa ve arkadaşları Anadolu'ya geçiş için en uygun yer olarak Trabzon'u görmüşler, İttihatçılık ilişkilerinden yararlanmak suretiyle gerekli ortamı sağlamaya çalışmışlardı. Bunda, Trabzon'da önemli bir fiili güç olan Yahya Kahya'yı, Küçük Talat Bey vasıtasıyla haber sızdırdıkları Müdafaa-i Hukuk-u ve TBMM'deki Trabzon mebuslarının çoğunu elde ederek başarılı da olmuşlardı. Durumun anlaşılması üzerine Trabzon'da Enver Paşa taraftarlarına karşı bir mücadele başlatılmış bunun için mülki ve askerî yönetimde gerekli değişiklikler yapılmıştı. Enver Paşa ve

parti kurmuş ve bir de beyanname yayınlamıştı. Büyük Millet Meclisi'ne gönderilen beyannamede[33], Anadolu Hükümeti'nden fırkanın serbestçe faaliyet göstermesi için izin istenmiştir. Beyannameyi gülünç ve gülünç olduğu kadarda nefretle karşılayan Faik Ahmet Bey,her satırı altında güdülen gayenin açıkça anlaşıldığını, bu kişilerin Bolşevik örtüsüne bürünüp, şahsi servetin aleyhinde olduklarını söyleyerek, birazda Bolşeviklere yaranmak istediklerini açıklar.

Halkçılıktan, haktan, hukuktan bahsedenlerin, bu düşünce ve davranışlarını, geçmişlerini göz önüne getirerek bağdaştıramayan Faik Ahmet Bey, Enver Paşa ve taraftarlarına saldırılarına devam ederek "milletin hakiki dertlerine güya bu suretle çare aramakta olduklarını göstermek isteyen bu adamlar bir dakika için kendi mazilerini, mazinin seyyiat ve su-i istmilatındaki mevkilerini ve hisse-i iştirakilerini memleketin bunca felâketlerine, sefaletlerine badi olan ve halkı ezmek, kırmak ve soymaktan lezzet ve kuvvet alarak senelerce devam eden hükümranlıklarını göz önüne getirmiş olsalardı, o beyannameyi yazmakta ve imzalamakda biraz ar, biraz hicap duyarlardı" dedikten sonra Enver Paşa'nın bu tür faaliyetlerini çılgınlık olarak nitelendirir. Birinci Dünya Savaşı'nda şark vilâyetlerinin Çar orduları tarafından istilasına ve bu bölgedeki insanların felaket ve perişanlıklarına sebep olduğu gerekçesiyle kendisini bunların hesabını vermeye davet eder. "Ara sıra hatırlanan sabık başkumandan" dediği Enver Paşa'nın, kendisini tamamen unutturmaya gayret etmemesini tavsiye eder[34].

---

taraftarlarının Trabzon ve yöresindeki faaliyetlerine dair geniş bilgi için bkz. S.ÖZEL, s.173; Sami Sabit KARAMAN, Trabzon ve Kars Hatıraları 1921-1922, İstiklâl Mücadelesi ve Enver Paşa, İzmit, 1949, s.20; KARABEKİR, İstiklâl Harbimizde Enver Paşa ve İttihat Terakki Erkânı, Ankara, 1990, s.226-227.

33 Enver Paşa Bakü'de toplanan Doğu Halkları Kongresi'nin 4 Eylül 1920 günlü toplantısına katılmış ve bir bildiri sunmuştur. Bildiri için Bkz. Y.ASLAN, s.226.

34 Faik Ahmed, "İğrenç Faaliyet", İstikbâl, 13 Teşrin-i Sani 1337/1921, No.454.

c) Moskova Antlaşması ve Önemi

Türkiye'nin 1921 Şubat'ında Londra Konferansı'na katılması karşısında, İngiltere ile anlaşmak üzere olduğu zannına kapılıp,telaşlanan Sovyetler Birliği Türkiye ile anlaşma imzalamanın kaçınılmaz olduğu gereğine inanarak anlaşma için oluşturdukları engelleri ortadan kaldırdılar.

Nihayet Faik Ahmet Bey'in arzu ettiği ve üzerinde büyük bir hassasiyetle durduğu Moskova Antlaşması, 16 Mart 1921 günü imzalandı[35].

Böylece Faik Ahmet Bey'in dediği gibi, tarihin değişmez kanunu bir kez daha gerçekleşmiş, müşterek düşmanlar karşısında bulunan bu iki devlet birbirine yakınlaşmıştır. Şarkın Avrupa'ya karşı galibiyeti olarak nitelendirdiği antlaşmayı yazısında "Garp emperyalistlerinin her iki millet ve hükümetin varlığına, mevcudiyet-i siyasiyyelerine atf ve tevcih eyledikleri kasd-ı melunaneye ve o kasd ile tertip edecekleri siyasi entrikalara metanetle karşı koymak iki milletin samimiyetle elele tutarak Garbın akınlarına kuvvetli bir serhat-ı mukavemet teşkil edebilmelerine vabeste bulunduğu gözönüne getirilecek olursa Moskova Müzakeresinden müsbet neticeler elde edilmesinin kıymet ve ehemmiyeti o zaman tamamen anlaşılır" diyerek, siyasi açıdan değerlendiren Faik Ahmet Bey, Türk ve Rusların ileri görüşlülüğü sayesinde batılı devletlerin bu anlaşma karşısında ümitsizliğe düştüklerini belirtir[36].

---

35 TBMM, ZC, I/II, Ankara, 1958, s.324-325; Ali Fuat CEBESOY, Moskova Hatıraları, İstanbul, 1955, s.150.

36 Bu anlaşmaya Fransa açısından bakıldığında 1920 yılı ortalarından itibaren Anadolu'da başlayan Bolşevik etkinliğinin daha da artmasından endişe duyuluyordu. Zira bu gelişme Fransa'nın bölgedeki tarihsel çıkarlarını tehdit edici nitelikteydi. Diğer taraftan İngiltere, Moskova Antlaşması'nın imzalanmasını başka açıdan değerlendirmektedir. Onlara göre bu anlaşmayla birlikte doğuda barışın sağlanması ve buradaki askeri güç, araç ve malzemenin Batı cephesine kaydırılması desteklediklerı Yunanlılar için büyük bir tehlike oluşturacaktı. Bu ise giderek Anadolu'da artan İngiliz etkinliğinin azalmasını ve ortadan kalkmasını

Faik Ahmet Bey konu ile ilgili yazdığı bir başka makalesinde Türk-Rus Antlaşmasının uzamasıyla önem kazanan ve endişe uyandıran durum karşısında yapılacak antlaşmanın her iki taraf açısından memnun edici olması için gözlem ve önerilerde bulunur. Şöyleki: İki tarafın çıkarlarının söz konusu olduğu antlaşmanın Ruslarla Türkler arasında her türlü endişeleri ortadan kaldırabilecek, gayet açık, gayet dostane ilişkiler içinde, sorunları çözecek bir anlaşma olmalıdır. İzlenecek siyaset o kadar açık ve kesin olmalı ki, birinin diğerinden şüphe etmesine imkân bırakılmamalıdır. Bunun için gerek Rusların, gerek Türklerin Garp emperyalistlerine karşı açtığı savaşta zafer ve muvaffakiyet elde edebilmek amacıyla siyasi ittifakı tam olarak temin edecek şartları oluşturmaları gereklidir[37].

Antlaşmanın imzalanmasından önce çeşitli nedenlerle kaygıya düşen Faik Ahmet Bey'in, Moskova Antlaşmasıyla büyük bir diplomatik zaferin kazanıldığını açıklayan bu yazısından anlaşıldığı üzere Türk'ün ulusal isteklerinden bir kısmının gerçekleşmesinden, hukuken kendini Rusya'ya kabul ettirmesinden, uluslararası itibarının artmasından, daha da önemlisi İtilâf Devletleri'ne karşı büyük bir kozun kazanılmasından son derece memnuniyet duymaktadır. Ancak makalenin sonunda Ruslarla Türkler arasında Kafkasya'da halledilmesi gereken daha bazı meselelerin olduğuna dikkat çeker ve tarafların menfaatlerine uygun olarak iyi niyet ve samimiyetle bu meseleleri de halletmesini temenni eder[38].

---

beraberinde getirecekti. Bkz.Bige YAVUZ, Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk Fransız İlişkileri, Ankara, 1994, s.122.

37 Faik Ahmed, "Moskova Müzakeresi, İstikbâl, 8 Mart 1337/1921, No.244.

38 Faik Ahmed, "Bir Temenni", İstikbâl, 24 Mart 1337/1921, No.258.

5-Türkiye-İtalya İlişkileri

a) İtalya'nın Türk Topraklarını İşgal Nedenleri ve İşgal Politikası

19. yüzyılın ikinci yarısında siyasal birliğini kurabilen İtalya, sömürgecilik hareketlerine 20. yüzyılın başlarında başlayabildi. Tıpkı İngiltere ve Fransa gibi, bir emperyalist devlet olarak yeni sömürgeler kazanmak ve büyümek istiyordu. onu, Birinci Dünya Savaşı'na sokan tek sebep; bu istekti. Henüz birkaç yıl önce 1911'de Trablusgarp ve Bingazi'yi Türklerden almıştı[39]. Akdeniz memleketi olduğu için, menafaatlerini hesaplarken, birinci derecede Akdeniz çevresini düşünmek zorunda idi. Fakat, İngiltere ve Fransa'nın yanında güçsüz olduğunu da biliyordu. İtalya daima ikili bir politika izliyor; rekabetlerden yararlanarak, kim kendisine daha fazla pay verirse onun yanında yer alıyordu. Birinci Dünya Savaşı'na da bu politika ile katıldı. Buna karşılık kendisine gizli anlaşmalarla İzmir, Antalya arasındaki bütün Güney Batı Anadolu vaad edildi.

Birinci Dünya Savaşı'na bu vaadlerle katılan İtalya, Paris Barış Konferansı'nda İngiltere, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri'ni karşısında buldu. Müttefikleri, İzmir'i kendisine vermeyip, Yunanistan'a veriyorlardı. Venizelos'un Paris Barış Konferansı'na sunduğu, Batı Anadolu ile ilgili nüfus ve tarihi iddialarını ise, İtalyan delegesi çürüttü. Oysa hem İzmir'in elden gidişi, hem de Batı Anadolu'yu ele geçirerecek Yunanistan'ın, büyümesi ve kuvvetlenmesi İtalyan çıkarlarına aykırı idi. Paris'teki görüşmelerde müttefikleri ile çatışan İtalya, görüşmeleri terketti ve 1919 Mayıs'ının başında Kuşadası-Antalya arasına asker çıkararak Türk topraklarını işgal etti. Müttefikleri ise, Yunan ordusunu İzmir'e çıkarttılar. İtalya'nın bu yüzden müttefikleriyle arası iyice açıldı.

Güney Batı Anadolu'yu işgal eden İtalyanlar, yumuşak bir işgal politikası izlediler. Faik Ahmet Bey, İtalyanların Kurtuluş Savaşı boyunca izledikleri bu

---

39 İsrafil KURTCEPHE, Türk İtalyan İlişkileri, Ankara, 1995, s.179.

politikanın, bilhassa Şark meselesinde barışçı bir politika olduğunu ve bunu bir prensip olarak devam ettirdiklerini, hem dünyanın hem de kendilerinin menfaatleri açısından tavır ve hareketlerini bu prensibin rehberliğinde sürdürdüklerini belirtir. Yine İtalya çıkarlarını, dünya sulhuna bağladığından ve milletler arasında siyasi ihtirasların önüne geçilmedikçe dünyada huzur ve refahın sağlanmayacağını kestirebildiğinden bütün gücünü ve kudretini bu uğurda harcamayı doğru bir siyaset olarak devam ettirmiştir[40].

İtalya'nın Türk topraklarını işgal etmesindeki nedenin menfaat hesaplarından doğduğuna değinen Faik Ahmet Bey, aynı şekilde İtalyanların Sevr Antlaşması'na imza koymasındaki sebebi de yine İtalyan çıkarlarına bağlarken, hangi şartlarda olursa olsun İtalyanların, Sevr gibi bir antlaşmayı kabul etmekte çok büyük bir hataya düştüklerini belirtir ve bu hatanın bilançosunu da İngiltere'ye çıkarır. Zira ona göre, İtalya, az çok bazı menfaatler sağlamak amacıyla Sevr Antlaşması'nı imzalamıştı. Oysa kazanmayı umduğu faydalar, kaybettiklerinin yanında bir hiçti ve İtalyanlar bunu biliyordu. Fakat, İngilizlerin iktisadi baskısı ve tehdidinden yakasını kurtaramayarak adı geçen antlaşmanın düzenlenmesine ses çıkaramamışlardı. Faik Ahmet Bey, yazılarında sürekli bahsettiği üzere, Sevr başlı başına İngiliz hıyanetinin, İngiliz cinayetinin bir eseri idi. Denilebilir ki, bunda ne Fransa'nın, ne de İtalya'nın düşüncesi ve onayı çok fazla etkili olamamış, anlaşma esas itibariyle İngiltere ve Yunanistan'dan başka hiçbir tarafı memnun etmemişti. Bu durum karşısında İtalyanlar için Sevr'in doğurduğu vaziyetten memnun olmanın imkânı yoktu. Zira Sevr, İtalya'nın karşısına Yunanistan'ı tehlikeli bir rakip olarak dikiyordu. Tabiiki İtalya bütün bunların farkındaydı. Fakat İngiltere ve Fransa'nın yanındaki güçsüzlüğünden dolayı ses çıkarmıyordu. Ne zamanki Sevr, Türklerin mukavemetine uğradı ve Antlaşmanın tatbikine memur edilen Yunanistan,

---

40 Türk-Fransız ilişkilerini yazarken İtalya'nın doğudaki menfaatlerine değinen Bige Yavuz'a göre; İtalyanların Anadolu'yu işgal etmesine karşın Ankara ile sürtüşmeye girmemesinin temel amacı, Anadolu'daki belli maden kaynaklarındaki nüfuzunu sağlamaya ve korumaya yönelikti. Bkz. B.YAVUZ, s.153.

Türk'ün mukavemetini kırma acizliğine düştüyse, o zaman İtalya'nın sesi işitilmeye başlandı ve İtalya siyaseti Sevr'ın yırtılmasını hedefleyen bir gayeye doğruldu.

b) İtalyanların Anadolu'daki İşgali Kaldırmaları

İtalya'nın çıkarları doğuda müstakil ve gelişen bir Türkiye ile aynı doğrultuda olduğundan[41], Türklerin Milli Mücadele hareketi en çok İtalyanları memnun etmiştir. Bu yüzden Türkler de dış ülkeler arasında daha ziyade İtalya siyasetini en yakın ve en dost bir siyaset olarak gördüler. Faik Ahmet Bey, Türk milli haklarının korunması ve yasallaşmasını en fazla İtalyanların kabul ve müdafaa ettiklerini ve bu konuda hayli hizmet ve faaliyetlerde bulunduklarını, Sevr'i iptal etmek ve Türk'ün varlığının tanınması, tasdik edilmesi için çalıştıklarını açıklar[42].

Anadolu Ajansı'nın "İtalyanların Anadolu'daki işgalini kaldırma teşebbüsünü bildirmesi üzerine, İtalyanların, müttefiklerine kabul ettirmek için uğraştıkları "Türk haklarını" resmen kendilerinin tanımış ve kabul etmiş olduklarını bildiren Faik Ahmet

---

41 İtalyanlar; İstanbul'un Türkiye'ye bırakılmasında, Türkiye'nin bağımsızlığının korunmasında, barış ve huzurun kurularak ilerlemeyi ve kalkınmayı sağlayacak yeni koşulların oluşmasında çaba göstermişlerdi. Bundan başka İtalya, Türk ve İslâm çoğunluğun bulunduğu toprakların bütünlüğünün korunmasını da uygun görüyordu. Bkz. İzzet ÖZTOPRAK, Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele, Ankara, 1989, s.77.

42 İtalyanlar Milli Mücadele döneminde Türkiye'ye karşı başından beri yardımcı oldular. İzmir'in işgalini. 20 gün önce haber verdiler. İzmir'in işgalini takiben Anadolu'da başlayan Milli Mücadele'nin Mustafa Kemal Paşa, gibi bir lider tarafından yürütülmesini sevinçle karşıladılar. Birçok önemli bilgiyi Anadolu'ya gönderdiler. Kendi işgalleri altında bulunan yerlerde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin otoritesinin kurulmasına, buralara İstiklâl Mahkemeleri'nin girip asker kaçaklarını ve suçluları yakalatmasına karışmadılar. Antalya limanından her zaman yararlanılmasına izin verdiler. TBMM'nin temsilcilerinin Londra Konferansı'na çağırılmasına ve onların Londra'ya götürülmesine yardımcı oldular. Bkz.S. SELEK, Anadolu İhtilâli II,. s.477.

Bey, bir yandan İtalyanların bu davranışını takdir ederken, diğer taraftan da Sevrin bir kez daha geçersizliğinin batılı bir ülke tarafından kabul edilmesini İngilizlere karşı "oh" edercesine memnun olduğunu belirtir ve "Bu suretle Sevr bir kere de onu yapanların elinde yırtılmış ve parçalanmış oluyor. Artık İtalya ile Türkler arasında hakiki ve samimi bir dostluk münasebetinin teessüsüne mani ortada hiçbir sebep kalmamıştır. Türk hukuku, Türk mevcudiyeti, Türk istiklâli İtalyanlar tarafından tanınmakta Şarkta Türk ve İtalyan dostluğunun temelleri atılmış demektir. Menfaat ve hakiki icâbâbat da bunu emrediyordu. İtalyanların gösterdikleri basireti şayan-ı takdir buluruz..."[43] der.

6- Londra Konferansı

a) Sevr Antlaşması'nda Tadilat Meselesi

I. İnönü Muharebesi dış siyaseti büyük çapta etkiledi. İtilaf Devletleri'nin bu devrede nasıl bir politika takip ettiklerini veya takip edeceklerini tahmin etmek kolay değildi. Sadece bilinen gerçek Osmanlı Devleti ile mütareke yapanlar, birbirini tutmayan değişik görüşlerine rağmen, Türk Devleti'ni parçalamaya kararlı olduklarını gösteriyorlardı. Kendi aralarında daima bunu müzakere ediyor ve planlarının tatbiki için en kolay yolları arıyorlardı. Bunu açıkça dile getiren Faik Ahmet Bey Türklerin I. İnönü muharebesindeki başarısının İtilâf Devletleri'ne büyük bir darbe indirerek bütün emellerini alt üst ettiğini, Yunan yenilgisinin zaten pamuk ipliğiyle tutan Avrupa sulhunu tehlikeye düşürerek, İtilaf Devletleri arasında ciddi endişelere sebep olduğunu belirtir. Bu nedenle Avrupalı devletler, Türk engelinden siyasi manevralarla kurtulmak için Sevr muahedesinde bazı değişiklikler yapılmasının gerektiğine artık iyice kanaat getirmişlerdir[44].

---

43 Faik Ahmed, "İtalya ve Şark", İstikbal, 6 Temmuz 1337/1921, No:346.

44 Faik Ahmed, "Tadilat Meselesi", İstikbal, 11 Kanun-i Sani 1337/1921, No.205.

Bilindiği gibi, Fransa, Venizelos'un düşüşünden bu yana, Yunanistan'dan uzaklaşarak, Sevr Antlaşması'nın gözden geçirilmesini ısrarla istemeye başlamıştı. 3 Aralık 1920'de Londra'da yapılan görüşmeler esnasında, Fransızlar, Türklerden bazı yerlerin alınmasını ve özellikle İzmir'in Yunanlılara verilmiş olmasını, barışın sağlanmasına imkan vermeyecek sebepler olarak ileri sürmüştü. Bu yüzden "İzmir'e otonomi verilmeli veya milletlerarası bir kontrol altına alınmalı" şeklindeki görüşlerle Türkleri tatmin edecek bir hal şekline varılması ileri sürülmüştü. Ancak, bundan telaşlanan İngilizler, Sevr Antlaşması'nda yapılması öngörülen değişikliğin daha sonraki tarihe ertelenmesini istemişler ve isteklerini de kabul ettirmişlerdi.

Faik Ahmet Bey, antlaşmada değişiklik yapılması fikirlerinin ortaya atılması konusunda, İtilaf Devletlerine güvenmemektedir., Çünkü, o İtilâf Devletleri'nin, Türkler hakkında besledikleri kasıdları hiçbir zaman unutmamaktadır. Onlar, Sevr Antlaşması ile Türk'ün istiklâline, hayat hakkına çizgi çekerek öteden beri her türlü rekabetlerine sahne ettikleri Osmanlı Devleti'ni parçalayarak, çeşitli isimler altında paylaşmakla gerçek yüzlerini ortaya koymuşlardı. İnönü yenigilisiyle bu düşünce ve emellerinden vazgeçeceklerine inanmak doğru değildi. Karşılaştıkları engeller karşısında ancak, değişe değişe onların maskeleri değişebilirdi. Bilinen siyasetleri, olayların meydana getirdiği zaruretlere uygun şekilde devam edecekti. Faik Ahmet Bey'e göre esasında herşey açıktır. Yapılacak değişiklikte söz konusu edilen İzmir ve Trakya'nın Türklere verilmesi sonucu değiştirmeyecektir. Çünkü Sevr Antlaşması'nın yalnız bir maddesi bile Türkleri esarete düşürmeye kafidir. Silahı elinden alınan hükümeti yabancı işgali altında koyulan bir millet, nasıl olsa bir gün paylaşılacaktır. Bir İzmir,. bir Trakya Türklere verilse de verilmese de fazla birşey ifade etmemektedir. İşte İtilaf Devletlerinin ısrarla ortaya attıkları tadilat meselesi arkasındaki gerçek hedef budur. Bu hedefi tespit eden Faik Ahmet Bey; Türklerin, İtilâf Devletleri'nin bu düşüncelerini onaylayacak kadar muhakemesiz olmadıklarını söyler. Zira Anadolu'daki mukavemet Türklerin en ufak teferruatına kadar Sevr Antlaşması'nın ne derece yıkıcı ve mahvedici bir mahiyette olduğunu gayet iyi anladıklarına işarettir. Bu yüzden Faik

Ahmet Bey, İtilâf Devletleri'nin acz içine düşerek çareler aramaya başlamalarını "Türk Davası"nın zaferi olarak görmekte ve bundan mutluluk duymaktadır[45]

b) Paris Görüşmeleri ve Londra Konferansı'nın Toplanma Kararı

Şark meselesinin zorla halledilemeyeceği, Sevr Antlaşması'nın uygulanmasını sağlayacak olan Yunanistan'ın bu vazifeyi, başaracak kuvvet ve kudrete sahip olmadığı anlaşıldıktan sonra, İtilâf Devletleri için doğuda yeni bir yolun denenmesinden başka çıkar yol kalmamıştı. Nitekim İtalyanlar ve Fransızlar bu fikri açıkça savunuyorlar ve antlaşmanın uygulanması için ısrarın bir manası olmadığını söylüyorlardı. Esasen Sevr Antlaşması Fransız ve İtalyanların arzularını, tatmin etmemişti. Türklerin gittikçe kuvvetlenmesi, antlaşmanın aleyhinde olan bu iki ülke için bir fırsat oldu ve bu fırsat, onların, Paris'teki görüşmelerde düşüncelerini kuvvetle müdafaa etmelerini sağladı[46].

Doğu sorununun yeniden ele alınması için, İngiliz, Fransız ve İtalyanlar 20 Ocak 1921'de Paris'te bir araya geldiler. Toplantı sonunda, İngiltere Hariciye Bakanı Lord Curzon'un teklifi üzerine, "Şark Meselesi"nin yeniden görüşülmesi için Türk ve Yunan murahhaslarının da katılmasıyla Londra'da bir konferans yapılmasına karar verildi. Kendileri için iyi olmayan şartlar karşısında böyle bir kararın alınması İngilizlerin, Fransız ve İtalyanların görüşlerine hak verdiklerini, doğuda barışın tesisi için gereken fedakârlıklara katlanmak mecburiyetini hissetmeye başladıklarını göstermektedir. Faik Ahmet Bey'e göre; asıl önemli olan nokta budur. Bir zamanlar Avam kamarasında Türklerin Şarkta serbest bırakılmayacağından, Türk hükümetinin İtilaf toplarının tehdidi altında bulundurulacağından bahseden, Lloyd George'nin birgün gelip de, Türk murahhaslarıyla karşı karşıya geçerek Sevr muahedesi üzerinde pazarlığa yanaşmak

---

45 Faik Ahmed, "Yunan Mağlubiyatinin Tesiratı", İstikbâl, 24 Kanun-u Sani 1337/1920, No.209.

46 T.İ.H. (Batı Cephesi), s.259-271.

isteyeceğini kim düşünürdü. Faik Ahmet Bey için burada önemli olan böyle bir kararın alınmasıdır. Yoksa bu karar Türkleri tamamen tatmin edecek ve İtilâf Devletleriyle müzakereye girişebilecek mahiyette bir karar değildir. Zira, Sevr Antlaşması ortada oldukça İtilaf Devletleri'nin müzakereye yanaşmalarının, bu yoldaki tekliflere rağbet etmelerinin anlamı yoktur[47].

İtilâf Devletleri'nin özellikle İngilizlerin tutumunun değişmesi Faik Ahmet Bey'i daha da cesaretlendirmiştir. Başından beri Sevr kararlarını kabul etmeyen Faik Ahmet Bey, iddiasında ileri giderek; Sevr Antlaşmasını kesinlikle reddeder ve olmayan bir antlaşmanın tadilinin de söz konusu edilemeyeceğini belirtir ve şöyleder: "Biz evvel ve ahır söylediğimiz ve resmi lisanlarla ilan eylediğimiz vechile Sevr Muahedesini tanımıyoruz. Nazarımızda böyle bir muahede yoktur. Onu, kalbinde derin bir istiklâl aşkı taşıyan Türk'ün çelik bilekleri yırtmış, parçalamıştır. Artık Sevr cinayetnâmesi üzerinde pazarlık icrasına hiçbir suretle girişemeyiz. Eğer müttefikler şarkta hakiki bir sulh tesisi arzu ve emelinde iseler bu arzularını riyadan, hileden ari bir suretde izhar eylemeleri ve Sevr paçavrasından artık bahsetmeyecek yeniden Anadolu ile sulh müzakeresine girişmeleri iktiza eder. Yoksa Sevr muahadesinin tadilinden, tadil esaslarını kararlaştırmak için yeni bir konferans akdinden bahseylemeleri ve bizi de bu konferansa davet etmek istemeleri temin-i maksad edemez. Türkleri tatmin eyleyemez" diyerek Avrupa'ya meydan okur[48].

---

47 Faik Ahmed, "Müttefiklerin Kararı", İstikbâl, 31 Kanun-ı Sani 1337/1921, No:213.

48 Faik Ahmed, "Müttefiklerin Kararı", İstikbâl, 31 Kanun-ı Sani 1337/1921, No.213; Faik Ahmed, "Yeni Konferans ve Türkler", İstikbâl, 1 Şubat 1337/1921, No.214.

c) İtilâf Devletleri'nin Türkiye'yi Londra Konferansı'na Davet Edişi ve BMM'nin Tavrı

Türk kuvvetlerinin I. İnönü Muharebesi'nde elde ettikleri başarı üzerine toplanması öngörülen Londra Konferansı'na Osmanlı Heyeti'nin yanısıra Ankara'dan da temsilcilerin katılması istenmiştir. Bu istek Tevfik Paşa tarafından Ankara-İstanbul telgraf hattıyla Mustafa Kemal Paşa'ya bildirilmiştir[49].

Faik Ahmet Bey, bundan önceki makalelerinde Türklerin her ne şekilde olursa olsun milli haklarının tanınması için Sevr Antlaşması'nın tamamen ortadan kaldırılmasının gereğini kamuoyunun tercümanı olarak açık bir şekilde izah etmişti. Anadolu Ajansından edindiği bilgilere dayanarak, 4 Şubat 1921 günlü makalesinde kendisiyle aynı görüşlere sahip olan BMM Hükümeti'nin[50], Osmanlı Heyeti yanında katılması teklifi karşısındaki görüşlerine yer vererek BMM'nin tavrını ortaya koyar. Buna göre; BMM iki kesin ve önemli nokta üzerinde durarak görüşlerini belirtmiştir. İleri sürülen iki noktadan birincisi, milletin mukadderatı hakkında söz söylemeye yetkili olan yegâne meşru hakim kuvvet ve siyasi gücün BMM olması ve İstanbul Hükümeti'nin hukuki varlığı bulunmaması nedeniyle, İtilâf Devletleri'nin doğrudan

---

49 Ali Fuat TÜRKGELDİ, Moudros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi, Ankara, 1948, s.136-137.

50 Sadrazam Tevfik Paşa'nın Türkiye'nin Londra Konferansı'na davet edildiğini bildiren iki telgrafına karşı Mustafa Kemal Paşa biri özel, öteki resmi olmak üzere iki telgrafla cevap vermiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi adına yazdığı resmi telgrafta; İstanbul'da meşru ve hukuki herhangi bir heyet bulunmadığını, Türkiye'nin kaderi üzerinde söz söyleyebilecek tek meşru ve müstakil kuvvetin TBM Meclisi olduğunu, dolayısıyla İtilâf Devletlerine ancak Ankara Hükümeti'nin muhatap olabileceğini belirtiyor ve şöyle diyordu:

"Heyetinize düşen vatani ve vicdani vazife, millet ve memleket namına meşru muhatap hükümetin Ankara'da olduğunu kabul ve ilân etmektedir." Bkz. Sebahattin SELEK, Anadolu İhtilâli, II, s.530; K.ATATÜRK, s.380.

doğruya BMM hükümetini kendisine muhatap yapması ve İstanbul'un da bu esası kabul ve ilân etmesidir.

Faik Ahmet Bey, BMM hükümetinin çok esaslı ve hukuki bir görüşe dayandırdığı bu noktayı son derece mantıklı ve uygun bulmaktadır. Zira İstanbul'da oturan ve kendilerine hükümet adı veren heyetin[51], kanun ve meşru esaslar dahilinde hiçbir mevkisi yoktur. Hakimiyet-i Milliye esasını kabul eden ülkelerde siyasi iktidar ve kuvvet milletin elindedir. İstanbul'daki heyetler ise, Türk milletini temsil etmekten çok uzaktır. Oysa Ankara'da millet adına hareket etmeye yetkili ve bu yetki ile hükümeti kuran bir parlamento mevcuttur. O halde İstanbul'un bir hükümet sıfat ve haysiyetiyle İtilâf Devletleri'ne muhatap olması doğru değildir. Bu durum, İtilâf Devletleri'nin yararına olur, Türklere de zarar verir.

İtilâf Devletleri'nin Londra Konferansı'na hem İstanbul Hükümeti'ni hem de BMM hükümetini çağırması üzerine Faik Ahmet Bey, siyasi bir tesbitte bulunur ve İtilâf Devletleri'nin öncelikle ülke içerisinde ikilik çıkarmak, diğer taraftan da İstanbul'da tehdit ve baskıları altında kendilerine muhatap olacak bir hükümetin menfaatlerine uygun kararlar almasını sağlamak gayesini güttüklerini düşünür. Anadolu'daki hükümetin bu daveti kabul etmesi halinde, Ankara Hükümeti İstanbul Hükümeti'nin varlığını ve o hükümet tarafından tayin edilecek murahhasların millet adına söz söylemelerinin kabul ediyor demektir. Oysa, ortada İstanbul Hükümeti'nin millet adına yasal olarak söz söyleme yetkisinin olmadığı iddia edilip, duruyor. Bu iddiaya fiilen karşı çıkamayan bir hükümetin murahhas göndermesi ne alenen, ne hukuken ne de memleket ve milletin menfaatleri açısından akıllara sığmayan bir şeydir.

---

51 Bu tarihe kadar İstanbul'daki hükümetlerden "İstanbul Hükümeti" diye bahseden, Faik Ahmet Bey'in bundan sonra "heyet" kelimesini kullanması, onun, İstanbul'daki bir hükümetin varlığını kabul etmediğinin açıkça göstergesidir. Faik Ahmet Bey'in böylece Yeni Türk Devleti'ni İstanbul'a kabul ettirmek ve İstanbul'u Ankara'ya bağlama düşüncesini kamuoyuna empoze etmek çabası içine girdiği açıkça anlaşılmaktadır.

Faik Ahmet Bey, Milli Mücadele'nin başından beri vatanın kazanılmasında birlik ve beraberliğin önemi üzerinde durulduğunu biliyoruz. Londra Konferansı öncesinde de ayın duygularla hareket ederek, İstanbul'a çağrıda bulunur ve Anadolu hareketine katılarak BMM'nin tanımasını ister. "Anadolu ve davasını dinletmeğe muvaffak olan ve nihayet o davanın kati muvaffakiyetini istihsal edecek azim ve sebata kudret ve kuvvete haiz olduğunu gösteren millete iltihaktır"[52]. düşüncesini telkin etmeye çalışır. Bunu Ankara Hükümeti'nin de savunduğunu ayrıca açıklar.

Faik Ahmet Bey'in BMM'ni destekleyici yazısında Ankara hükümetinin üzerinde durduğu asıl ikinci noktaya yer verir ki; o da "hukuk-i milliyyenin tanınması ve tasdikidir. BMM hükümetinin Tevfik Paşa'ya verdiği cevapların içeriği; milli hakların kabul ve teslimi halinde teklif edilen müzakerenin kabul edilmesidir. Aksi takdirde ufak tefek değişikliklerin yapılmasını ön gören bir müzakere teklifi kabul edilmeyecektir. Böylece Ankara hükümeti Sevr Antlaşması'nın hiçbir surette mevzu-ı bahs edilmemesini çok haklı ve doğru olarak ortaya koymuştur. Faik Ahmet Bey'in çok defa tekrar ettiği gibi, Ankara hükümeti doğrudan doğruya davet edilse dahi Sevr Antlaşması var oldukça, herhangi bir müzakerenin arzu edilen neticeyi vermesine bel bağlamak elbette ki mümkün değildir[53].

---

52 Faik Ahmet Bey, bundan sonraki makalesinde konu üzerinde tekrar durmak gereğini hissederek, Ferit Paşa hükümetinin hatalı siyasetini bir kez daha gözler önüne serdikten sonra milli davanın zaferine doğru açılan yeni durum karşısında Tevfik Paşa'nın düşmana karşı milletin yılmak bilmeyen azim ve metanetle karşı koyan Türk'ün sesine kulak vermesini, bunu yapamayanların ne kadar yanıldıklarını ve yanılacaklarını anlatmaya çalışmış ve Anadolu'nun tuttuğu yolun hak yolu ve en şereflisi olduğunu buna katılmalarını tavsiye ederken "Artık vazifeniz Anadolu'ya iltihak olmalıdır" der. Faik Ahmed, "Milletin Sesi", İstikbal, 6 Şubat 1337/1921, No.218.

53 Faik Ahmed, "Anadolu'nun Nokta-i Nazarı", İstikbâl, 4 Şubat 1337/1921, No:217.

ç) Londra Konferansı'a Giden Heyetler

Mustafa Kemal Paşa ile Tevfik Paşa arasında Londra Konferansı'na katılma konusundaki yazışmalarda ne İstanbul'un, ne de Ankara'nın inandıklarından herhangi bir fedakârlık yapma niyetinde olmadıkları anlaşılmıştır[54]. Yine o günlerde, Ankara'da tutuklu gibi bulunan Ahmet İzzet Paşa'nın İstanbul'a gönderilen ve Ankara'yı destekler gibi görünen telgrafi ile İcra Vekilleri Heyeti Reisi Fevzi Paşa'nın İstanbul'a gönderdikleri BMM hükümeti tarafından seçilen heyetin bütün Türkiye'nin menfaatlerini temsil edecek yegâne heyet olduğunu bildiren yazısı da iki tarafın uzlaşmasını sağlayamamıştı.

Ancak Ankara Hükümeti, İstanbul Hükümeti'nin davetine uymakla beraber, müttefikler tarafından çağrıldıkları takdirde konferansa katılmayı kararlaştırmış ve bir de heyet seçmişti. Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey'in başkanlığında bulunan bu heyet[55] 6 Şubat'ta, Ankara'dan Antalya'ya hareket etmiş ve oradan da bir İtalyan savaş gemisine binerek, Roma'ya gitmiştir. Roma'da, İtalyan Dışişleri Bakanı ile görüşen Bekir Sami Bey, Londra Konferansı'na İstanbul hükümetinin aracılığı ile davet edilmiş bulunduklarını, halbuki Anadolu'yu temsil edecek heyetin sadece kendileri olduklarını, eğer Konferansta Türkiye meseleleri konuşulacaksa, o takdirde kendilerinin doğrudan doğruya çağrılmaları gerektiğini söylemiş ve bir de nota vermiştir. Bu nota, İtalyanlar

---

54 Mustafa Kemal Paşa, Ankara Hükümeti ile İstanbul Hükümeti'nin uyuşmazlığından şöyle bahsetmektedir. "Hülasa muhterem Efendiler, görülüyorki, Tevfik Paşa ve arkadaşlarıyla esasında, fikirde, telâkkide anlaşmak mümkün olamıyordu. K.ATATÜRK, s.358.

55 Heyette bulunanlar Yunus Nadi, Trabzon Mebusu Hüsrev, Adana Mebusu Zekâi Beyler. Müşavirler: Sabık Saruhan Mebusu Tevfik, Niyazi ve Hariciye Müsteşarı Münir Beyler. Delege Heyeti: İzmir Mebusu Mahmud Esat, Karesi Mebusu Vehbi, İzmit Mebusu Sırrı, Erzurum Mebusu Necati Beyler. Bu heyet İtalya yölüyla gitmiş ve İtilâf Devletleri'nce resmen davet olmuşlardır. Bkz. K.KARABEKİR, İstiklâl Harbimiz, s.877; TBMM ZC, I/VIII, Ankara, 1945, s.21-32.

tarafından ilgililere duyurulduktan sonradır ki, İngiltere başbakanı Lloyd George, Ankara'yı konferansa çağırmıştır.

Ankara ve İstanbul'dan giden heyetlerin gayesi üzerinde duran Faik Ahmet Bey, Bekir Sami Bey ve heyetinin Londra Konferansı'nda Anadolu davasının, bütün dünyaya kesin ve açık bir şekilde bir kez daha duyurulma fırsatını değerlendireceğini, İstanbul heyetinin ise; Sevr Antlaşması'nda yapılacak en ufak değişikliği bir nimet olarak göreceğini yazar ve düşüncelerindeki haklılığı ispatlamak için İstanbul'dakilerin, BMM'nin kendilerine katılma teklifine kulaklarını tıkadıklarını ve böylece yukarıdaki bahsi geçen gayeye hizmet edeceklerinin anlaşıldığını söyler[56].

d) Türk Delegelerinin Ortak Hareketleri

Türk Heyeti, Londra Konferansı'na ancak 22 Şubat 1921 günü yetişebildiği için, 23 Şubat 1921'de Yunanlıların dahil olmadığı Konferans Türk Heyeti'ni dinlemek üzere toplandı. Fakat bu arada sürpriz bir gelişme oldu ve Osmanlı Sadrazamı Tevfik Paşa, söz sırası kendisine geldiğinde Konferansa katılan bütün delegeleri şaşkınlığa sevkeden "söz asıl milletvekillerine aittir. Binaenaleyh Anadolu Heyeti'ne söz verilmesini teklif ve rica ederim" sözleri üzerine TBMM temsilcisi Bekir Sami Bey, Türk milletinin isteklerini dile getiren güzel bir konuşma yaptı. Sadrazam Tevfik Paşa'nın daha sonraki günlerde rahatsızlanması üzerine, birkaç gün iştirak edemediği toplantıda, onun yerine görüşmeleri İstanbul Hükümeti'nin ikinci delegesi, Mustafa Reşit Bey, yürüttü ve o da Bekir Sami Bey'in tüm konuşmalarına katıldığını ve onunla aynı fikirde olduğunu söyledi.

---

56 Faik Ahmed, "Murahhaslarımızın Hareketi", İstikbâl, 8 Şubat 1337/1921, No.220.

Faik Ahmet Bey'in İstanbul Hükümeti'nin bu düşüncesini destekleyen tesbiti, Peyam-ı Sabah'ın yazarı Ali Kemal'de görülmektedir. Ali Kemal'e göre her türlü barış müzakeresi bir şanstır. Bkz. Osman ÖZSOY, Gazetecinin İnfazı, İstanbul, 1997, s.207.

Londra'da meydana gelen ve Türk milletini yürekten sevindiren bu olumlu gelişme üzerine Faik Ahmet Bey kaleme sarılır ve Tevfik Paşa'nın "millet davasına" hürmet etmesini büyük bir vatanperverlik olarak nitelendirir[57]. Faik Ahmet Bey'e göre; bu iki bakımdan çok önemli bir davranıştı. Birincisi; İstanbul Hükümeti'nin başkanı böylece Ankara'yı resmen tanımış ve temsil ettiği hükümetin Türkiye hakkında söz sahibi olmadığını açıkça itiraf etmişti. Hem de, Türkiye'yi bölüşmek isteyen İtilâf Devletleri temsilcilerinin önünde.... İkincisi, Türk milli hareketi karşısında anlaşmaya meyilli olan devletlerin (Fransa ve İtalya) bütün tereddütleri silinmişti. Lloyd George'un inançları hiç sarsılmamış bile olsa, başta Lord Curzon olmak üzere, Konferansta hazır bulunan diğer İngilizler, muhatap oldukları hükümetin Ankara'daki Büyük Millet Meclisi hükümeti olduğunu anlamış ve o şekilde delegeleri dinlemişlerdi.

Tevfik Paşa'nın Konferansta söz hakkını BMM'nin temsilcilerine tanıması milli hareket yararına güzel bir jestti. Bu olay, her zaman birlik ve beraberlikten yana olan Faik Ahmet Bey'i son derece sevindirmiş, bunu BMM'nin başarısı olarak görmüş ve bu büyük muvaffakiyetten dolayı Anadolu Türkünü tebrik etmiştir. Londra Konferansı'nı milletin, üzerine titrediği, varıyla yoğuyla zafer ve galibiyeti için uğraştığı "büyük davanın diploması sahasında kazandığı muvaffakiyet" olarak gören Faik Ahmet Bey, Türk murahaslarının millet davasını en iyi şekilde savunduklarını[58] dile getirerek; "Konferansta bütün bir millet namına metalib-i muhakamızı izah ederek, murahaslarını,

---

57 Sebahattin Selek'de Tevfik Paşa'nın bu davranışı tahlil eder ve onun vatanseverlik duygularından yoksun olmadığını, fakat saltanat ve hilafete bağlı bir Osmanlı vatanseveri olarak Londra'ya gitmeden de yapamadığını yazarken, Tevfik Paşa'nın Mustafa Kemal Paşa'ya karşı sonuna kadar direndikten sonra, telifçi bir yol bulduğu inancıyla Londra'ya gitmiş olacağı tahmininde bulunur. Bkz. Sebahattin SELEK, Anadolu İhtilâli, II, s.572.

58 Fransız basını Londra Kofneransından söz ederken Bekir Sami Bey'in başkanlığında İstanbul delegelerinin yanında yer alan beş kemalist için Anadolu'nun güçlü ırkı derken, Bekir Sami Bey'in açık ve yüksek sesle konuştuğunu, büyük bir ciddiyetle milliyet prensibi ve insan haklarının şerefinden söz ettiğini, müttefiklerin ilan ettikleri prensiplerin Sevr Antlaşması'nda ihlâl edildiğini savunduğunu yazmaktadır. Yahya AKYÜZ, s.248.

ölmek istemeyen öldürülmesine de imkân olmadığı anlaşılan azimkâr Türk milletinin salahiyetdar ve hakiki mümessilleri sıfatıyla dinlendirerek mevcudiyet-i hukukiyye ve siyasiyyesini, millete isnad eden kudret ve hakimiyyetini düşmanlarına tanıtmağa ve tasdik ettirmeğe muvaffak olmuştur." der ve Türk delegelerini de ayrıca kutlamayı ihmal etmez.

Faik Ahmet Bey, Konferansa ait gelişmeleri büyük bir titizlik içerisinde takip ettiği süre içinde Türk milli haklarının dile getirilmesinde konferansın büyük bir fırsat olduğu ve bunun en iyi şekilde değerlendirilmesi gereği üzerinde durmuştur. Delegelerin "Türk davasını" en iyi şekilde açıklayıp savunması sonucu Faik Ahmet Bey'in düşüncesi gerçekleşmiş ve onu batılı devletlere karşı daha cüretkâr kılmıştır. Ele aldığı makalesinde Anadolu'daki hareketin küçümsenecek[59] bir hareket olmadığını, BMM'nin varlığını kabul etmelerinin artık zaruri olduğunu kesin bir dille şöyle anlatır:

"Anadolu işte bugün, bu fikir ve kanaattakilerin karşısına mevcudiyetini, mevcudiyet-i siyasiyyesini tanıtarak çıkıyor ve salahiyattar murahhasları vasıtatıyla Türk'ün akıttığı pek asil ve temiz kanlarla, hakkını ve kuvvetini düşmanlarına tanıtmağa muvaffak olan bu büyük ve o ulvi azm milletin amal ve metalib-i meşruasını beynelmilel bir müttemir-i resmi de izah ediyor, anlatıyor. Anadolu bu parlak muvaffakiyeti ile ne kadar çok iftihar etse yeridir. Davasının galebe ve muzafferiyetine doğru açtığı yolun en müşkil bir geçidinden sonra bu iftihar Anadolu'nun hakkıdır"[60].

---

59 Faik Ahmet Bey; Cenevre'de toplanan İlk Cemiyet-i Akvam meclisinde geçen görüşmeler esnasında devletlerin "Anadolu Hükümeti nezdinde Ermenistan'ı kurtarmak teşebbüsünde bulunulması teklif edildiğinde, İngiliz delegelerinin "asi bir general ile müzakereye girişmenin tarihte emsali olmadığını" ileri sürdüklerini ve batılı devlet adamlarıyla, matbuatının Türkiye'de İstanbul hükümetinden başka meşru bir mevcudiyet-i siyasiye olmadığı fikrini dillerinden düşürmediklerinden" bahseder. Bkz. Faik Ahmed, "Konferanstan İlk Haber", İstikbal, 27 Şubat 1337/1921, No.236.

60 Faik Ahmed, "Konferans'tan İlk Haber", İstikbal, 27 Şubat 1337/1921, No.236.

e) Londra Konferansı

Faik Ahmet Bey, Londra Konferansı'ndan ümitli değildir. Konferans'tan olumlu bir sonuç alınıp alınamayacağına dair görüşlerini daha önce açıklamıştır. Herşeyden önce İngilizlere hiçbir şekilde güveni yoktur. Bu Konferans hilekâr siyasetleriyle İngilizlerin hedeflerine varmak için tertip ettikleri bir oyundur[61]. Onlar, her ne pahaya olursa olsun Sevr Antlaşması ile parçalamak istedikleri Türkiye'nin canlanmaması, şarkta müstakil bir devlet olarak bırakılmaması için ellerinden geleni yapmayı ve bu gayeye ulaşabilmek için her vasıtaya müracaat etmeyi siyasi hedef haline getirmişlerdir. Adı geçen antlaşmanın, Türkler tarafından kabul edilebilecek hale getirilmesini Şark siyasetlerine uygun bulan diğer müttefiklerin, İngiliz çemberinden kurtulmaları ise mümkün değildir.Bu durumda Londra Konferansı'nda en büyük rolü İngilizlerin oynayacağına şüphe yoktur. Onların maksatları, Faik Ahmet Bey'in sık sık belirttiği gibi ortadadır. O halde bu konferanstan birşey beklemenin anlamı yoktur. İngilizlerin Londra Konferansı'nda Şark sulhunu sağlayacak kararları almayacağını tahmin eden Faik Ahmet Bey için önemli olan; Türk milli mücadelesinin sebep ve gayesinin, Şark sulhunun hangi esaslar dahilinde oluşacağının bütün dünyaya bir kere daha duyurulmasıdır.

---

61 Bu görüş Eski Yunanistan Başbakanı Venizelos'da da mevcuttur. Venizelos, Londra Konferansı'nı İngiltere ile Yunanistan'ın Mustafa Kemal Paşa'ya kurdukları bir tuzak olarak görüyordu. Fakat, Mustafa Kemal Paşa'nın böyle bir komployu sezmeyeceğini sanması, Venizelos'un ancak alımaklığını göstermektedir. Çünkü, Mustafa Kemal Paşa TBMM'nin 12 Şubat 1921 günlü oturumunda, Muş Milletvekili Ahmet Hamdi Bey'in Londra Konferansı ile ilgili bir sorusuna, bu konferansa büyük umut bağlamadığını söyledikten sonra şöyle devam etmiştir. "İngiltere'nin iyi niyetinden emin değilim, bize oyun etmek istiyor. İngilizler, sırf Rusları kendileriyle bir ittifak imzalamaya zorlamak amacıyla bizi Londra'ya çağırmış bulunuyorlar. "Bkz. TBMM GCZ, I, s.414. S.R.SONYEL, Türk Kurtuluş Savaşı..., I, s.124.

Faik Ahmet Bey bu yüzden konferansın olumsuz sonuçlanacağından endişelenmemektedir. Çünkü O, İngilizleri Anadolu Hükümeti ile müzakereye mecbur eden Türk'ün azminden ve ilerleyen zaman içinde onların büsbütün dava önünde eğileceklerinden emindir ve bu nedenle konferans sonucundaki kararları soğukkanlılıkla karşılayacaktır[62].

f) Londra Konferansı Kararları ve Faik Ahmet Bey'in Kamuoyunu Uyarması

Yunan zihniyetini ve İngiliz oyunlarını iyi bilen Faik Ahmet Bey, İtilâf Devletleri'nin Sevr Anlaşması metnini yumuşatmaya ve kabul edilebilir bir çerçeve kazandırmaya karar vermelerinden itibaren, toplanacak konferanstan Türkler lehine bir karar çıkmayacağını yazarak milletin boşuna ümitlenmesine engel olmaya çalışmıştır. Nitekim görüşmelerin devam ettiği günlerde alınan haberler, Faik Ahmet Bey'in düşüncelerini doğruluyordu. Bu arada Faik Ahmet Bey'i endişelendiren çok önemli bir nokta vardı. O da ülke içinde bazı çevrelerce Londra Konferansı bir şans olarak görülüp, ne olursa olsun bu barışın kabul edilmesini savunanların, barışın yapılmaması halinde, hücuma geçmeleriyle beraber birde bu olumsuz kararların kabul edilmesine karşı çıkanların olmasıydı. Her iki halde de başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere, milli mücadeleyi yürüten liderler, memleket, kamuoyu ve TBMM önünde suçlu duruma düşebilirdi. Bu yüzden hemen kaleme sarılan Faik Ahmet Bey, konferanstan bir sonuç alınamamasının sebeplerini açıklamak üzere çıkan kararları irdeleyerek bir bir üzerinde durur hem konferansın şartları hakkında bilgi verir, hem de kamuoyunda meydana gelen yanlış düşüncelerin önüne geçmeye çalışır.

---

62 Faik Ahmed, "Londra Konferansı'ndan Ne Bekleyebiliriz", İstikbâl, 10 Şubat 1337, No:222; Faik Ahmed, "Konferansın İçtimai", İstikbâl, 22 Şubat 1337/1921, No:232.

Görüşmelerde İtilâf Devletleri'nin Trakya ve İzmir'de Türk ve Rum nüfusunun tesbiti için uluslararası bir araştırma komisyonu kurulmasının teklif edildiğini yazan Faik Ahmet Bey, böyle bir teklifin kabul edilmesinin mümkün olmadığını belirterek, İzmir ve Trakya'da o güne kadar Yunanlıların masum İslâm ve Türk ahaliye uygulandığı yok etme siyaseti sonunda İzmir ve Trakya'dan arkası gelmeyen muhacir akınına sebep olduğunu, oralarda Yunan asker ve sivil idaresinin hakim olması halinde komisyonun faaliyet göstermesinin mümkün olamayacağını ve işgal altında olan yerlerde ahalinin oyuna başvurulmasında tarafsız kalınamayacağını izah ederek, teklifin reddedilmesinin nedenini açıklar[63].

Yine komisyonun sunduğu Kurdistan meselesine şiddetle karşı çıkan Faik Ahmet Bey'e göre; "Anadolu'da bir Kürtlük mesele ve davası yoktur.Anadolu'nun davası, bütün Anadolu'da ve Türklük camiası altında yaşayan müslümanların davasıdır. Bu itibarla, hükmü kalmayan Sevr Muahedesinin, Kürdistan'a ait kısmı üzerinde durulmaya gerek ve ihtiyaç yoktur. Kürdistan'ın idaresi, tamamen Türklerle Kürtleri ilgilendiren bir aile meselesidir. Bu nedenle İtilâf Devletleri'nin bu aile arasına girmeye ne bir hakkı, ne de bir yetkisi olamaz. Buna yetkili sadece BMM'dir."

Ermenistan meselesine ait kararı inceleyen Faik Ahmet Bey, Ermenilerle imzalanan Gümrü Antlaşması gereğince, doğu sınırlarının milliyet prensiplerine uygun olarak tesbit edildiğini, İtilâf Devletleri ile Türkler arasında Ermenistan ve sınırlarına dair görüşülecek, konuşulacak hiçbir mesele ve anlaşmazlığın olmadığını, pazarlık münakaşasına girilemeyeceğini kesin bir dille anlatır. Böylece tereddüte düşenlere cevap vermekten çekinmez.

Faik Ahmet Bey'de, Misak-ı Milli'de gösterilmiş hudutlar içerisinde bir barış yapmak arzusu son derece büyüktür. Barışın taraftarıdır. Ancak bu taraftarlık,

---

63 Faik Ahmed, "Konferansta İzmir ve Trakya Meselesi", İstikbal, 7 Mart 1337/1921, No.243. Yunanlılarda sonuçtan emin olamadıkları için tahkik komisyonu teklifini reddetmişlerdi. Faik Ahmed, "Hudud Mesaili", İstikbâl, 9 Mart 1337/1921, No.245.

Türklerin tatmin edilmesi halinde gerçekleşecek bir barış taraftarlığıdır. Bunu özellikle bu makalesinde tekrar dile getirerek; "Şunu bilmek lâzım gelir ki, biz ne İzmir ne Trakya için mücadele etmiyoruz. Biz Türk mevcudiyyeti için, Türk varlığını kurtarmak için mücadele ediyor ve uğraşıyoruz. O varlık ise ancak, İzmir'i de, Trakya'yı da, İstanbul'u da ihtava eden milli hududlar içinde tam bir istiklâl hakkına malikiyyetle temin edilmiş olur" der ve hem Batılı devletlere hem de Türk milletine gerekli mesajı verir[64].

Londra Konferansı kararlarının BMM tarafından kabul edilmemesini bu şekilde haklı gerekçelere bağlayan Faik Ahmet Bey, Londra'da bulunan delegelere karşılarındaki düşmanın ne derece hilekâr olduklarını bir kez daha hatırlattıktan sonra, İngilizlerin ortaya attıkları sulh oyunundan "Türk haklarından kesinlikle vazgeçmeyeceklerini, onların yapacakları kesin bir dille anlatıp, biran evvel kurtulmaları önerisinde bulunur. Türklerin küçük bir değişiklikten tatmin olmayacaklarını belirterek delegeleri uyarır[65].

g) Londra Konferansı'nın Sonuçları

Londra Konferansı'nda Türklere sunulan teklifleri "tam bağımsızlık" fikriyle bağdaştırmayan Faik Ahmet Bey, alınan kararlara kesin bir dille karşı çıkmış ve hem Londra'daki delegeleri uyarmış hem de Türk halkını konferanstan beklenen sonuca ulaşılamayacağı konusunda hazırlamıştır. Esasında gelişmelerden son derece memnundur. Bir kere en çok üzerinde durduğu konu olan, Türk milletinin haklarının, milletler önünde savunulması meselesi gerçekleşmiş, Türk davası açık ve kesin bir şekilde dünyaya açıklanmış, ufak tefek tadillerle Türk'ün davasından vazgeçmeyeceği kafalara yerleştirilmiştir.

---

64 Faik Ahmed, "Hudud Mesaili", İstikbâl, 9 Mart 1337/1921, No.245.

65 Faik Ahmed, "Sevrin Mahiyeti", İstikbâl, 10 Mart 1337/1921, No.246.

İkincisi, Londra Konferansı, düşmanların Türk davası karşısında nihayet tutumlarını değiştirmek zorunda kaldıklarını hissederek, geriye doğru attıkları ilk adım olmuştur. Bu adım, Türk adına büyük bir zaferdir. Çünkü İtilâf Devletleri, Anadolu Hükümetini tanımış ve Türkleri, bundan sonraki mücadelesinde eskisinden daha güçlü ve diri bir varlık olarak tanımağa, kendileri için hakikaten tehlikeli bir varlık olarak görmeğe mecbur olmuş, kuru lafla geçinir ve elde edilebilir bir millet olmadıklarını öğrenmişlerdir.

Faik Ahmet Bey'in Londra Konferansı'ndan memnun olduğu bir diğer nokta ise Yunan zihniyetinin bir kez daha ortaya çıkması ve gözler önüne serilmesidir. Yunanlılar, şimdiye kadar, propaganda kuvvetiyle, Avrupa'da pek çok taraftar kazanmış, kendilerini Şark ve sükûnunu sağlayabilecek bir mevcudiyet olarak Avrupa'ya tanıtmışlar, Avrupa'nın Türklere karşı garezkâr hislerini tahrik edip durmuşlar, Avrupa diplomatlarının gözlerini efsunlamışlardı. Hıristiyanlık taassubunun ruhuna nüfuz etmek için, hıristiyan unsurlarını Türklerin boyunduruğundan kurtarmak gerekçesiyle Rumların ekseriyette bulundukları yerleri işgal ettiklerini söylemişlerdi. İtilaf Devletleri de bu sözlere can ve gönülden inanmışlardı. Fakat Yunanlıların bu atıp tutmalarındaki isabetsizlik çok geçmeden ortaya çıktı ve İtilâf Devletleri bel bağladığı ümitler söndü. Yunanlılardan bekleyecekleri hiçbir şeyin kalmadığını anlayan İtilâf Devletleri, Türk davasının dinlenmesine yol açan Londra Konferansı'nı düzenlemek zorunda kaldılar. Konferans'tan çıkan en önemli neticelerden birisi de budur. Yunan zihniyetinin bütün dünyaca anlaşılmasıdır[66].

---

66 Yunan delegeleri konferansta hayli telaşlı ve endişelidirler. Sevr Muahedesinin Yunanistan aleyhine tadiline engel olmak için her zamanki pervazısca hareketleriyle Anadolu'yu teskin için kendilerine itimat edilmesini istemişler, şarlatanlıkla propagandalarının izlerinden kuvvet olarak emellerinden, haklarından bahsedip, iddialarını isbat için düzme birçok vesikalar göstermektedir. İzmir ve Trakya üzerinde iddia ettikleri hakları, Türk heyetinin hakiki vesikaları karşısında kıymetini kaybetmiş ve İtilafçılar işi tahkik heyetine havale etmekle Yunan iddialarına hak vermediklerini göstermişlerdir. İşte müttefiklerin bu kararı

Faik Ahmet Bey; "Gerçi bu konferans kârımız için toplanmamış idi. Fakat düşmanların zararımıza olmak üzere bekledikleri neticeyi de vermekten uzak kalmıştır. Londra içtimai bazı kârlarımıza da badi olmamış değildir" ifadesinden hareketle konferansın sağladığı kazançları yukarıdaki şekilde sıralarken, en çok üzerinde durduğu bir başka nokta daha vardır ki, o da Avrupa'da yerleşen Türk'ün, her zaman düşmanca hislerle dolu olması kanaatinin, yanlışlığının anlaşılmasıdır. Fütuhatçılıkla lekelenen bu kanaat, Faik Ahmet Bey'i son derece üzmekte ve kızdırmaktadır. Ne yazık ki, o günlerde Türk kamuoyunun bazı kesimlerinde de bu fikir çeşitli yayınlar vasıtasıyla kökleştirilmeye çalışılıyor. Propaganda aleti ediliyordu. Onun bu sıkıntısını İstanbul'da Milli Mücadele aleyhine yayın yapan gazetecileri hedef olarak öfkeyle söylediği; "Avrupa'da hasıl olan bu kanaat İstanbul'daki bir kısım vatansız, sütsüz adamların mütemadi neşriyatıyla da öyle kökleşmişti ki[67], Anadolu'dakiler, her ne şekilde olursa olsun sulh ve sükûnun taraftarı değildirler, Türk'ün hakkı hayat ve inkışafını kâfil bir sulh dahi vücuda getirilmek istenilse, onlar yine harb ve darb siyasetini terk edemezler" sözlerinden açıkça anlamaktayız. Yine İngiltere Başvekili Lloyd George'un, bu kanaatin tesiriyle Avam Kamarası'nda çeşitli vesilelerle "Türklere istedikleri şeyler verildiği takdirde daha başkalarını fazlasıyla isteyeceklerini" ileri sürdüğünü belirtir. Faik Ahmet Bey'in, Lloyd George'un kasıtlı olarak yaptığı ve siyasetlerine uygun gördüğü bu yanlış propagandanın taraftar kazandığını yazması da bundan çok büyük rahatsızlık duyduğunu göstermektedir. Ancak gerek Avrupa, gerek Türkiye'deki birtakım çevrelere gereken cevabı vermekte gecikmez ve

---

Yunan zihniyetini ve Yunan davasındaki haksızlığı meydana çıkarmaya sebep olmuştur. Bkz. Faik Ahmed, "Yunan Zihniyeti", İstikbâl, 14 Mart 1337/1921, s.249. M.Murat HATİPOĞLU, Türk Yunan İlişkilerinin 101. Yılı, Ankara, 1988, s.122.

67 Ali Kemal, Londra Konferansı'ndan alınan sonuçtan memnun kalmaz, konferansın başlarında tavrını beğendiği Bekir Sami Bey'i ve onun temsil ettiği Ankara'yı bu defa eleştiri yağmuruna tutar ve her zaman olduğu gibi konferanstan bir sonuç alınamamasının Ankara'nın tavrından kaynaklandığını ve bunun da İttihatçılığın bir göstergesi olduğunu yazar. Bkz. O. ÖZSOY, s.212.

"murahhaslarımızın müdafaa eyledikleri esaslar, tamamen milli hak ve taleblerimizi teşkil etmekte olmak ve milli hududlarımız dahilinde tam ve kâmil bir istiklâl istemekten ibaret bulunmak itibariyle, mücadelemizin istihsali uğrunda, bütün bir milletin ahd ve peyman eylediği ve varını yoğunu fedadan çekinmediği gayesi, mukaddes davamızın ana hududu demektir" diyerek Konferansın önemli sonuçlarından birinin de bu kanaatin yanlışlığının böylece ortaya konulması olduğunu belirtir ve bu arada Türk'ün sulh ve sükundan yana olduğunu yazar. Faik Ahmet Bey'e göre; uzun harp senelerinin sosyal hayatta açtığı yaraları tedavi edebilmek için, Türkler, barışı özlemekte, dış baskılardan uzakta hür ve müstakil bir devlet halinde ilerleyerek, harabeye dönmüş ülkeyi tamir etmek istemektedirler. Bunun için de, özledikleri sulh şartlarını sağlamak, yani imha aleti olan Sevr'i ortadan kaldırmak zorundadırlar. Yapılan mücadele sulh mücadelesidir. Bu durumda, Avrupalıların iddia ettiklerinin tam tersini söylemek yersiz değildir. Antlaşması'nın imzalanmasında ısrar eden ve bunun için Yunanlıları kullanan Avrupalılar, barış konusunda samimi olmadıklarını bu konferansta sergilemişlerdir[68]. Böylece. konferans, sonuç itibariyle Şark barışına Türklerin değil, Avrupalıların engel olduğunu göstermektedir[69].

---

68 Konferansta, İtilâf Devletleri temsilcileri, Yunanlı Başbakanına çeşitli sorular sorarak, Türk-Yunan savaşının gelecekteki gelişme şartlarını anlamaya çalışmışlardır. Lloyd George özellikle sorularını Yunan gücünün isbatına yarayacak şekilde düzenlemiş, Türk-Yunan savaşının devamından yana tavır koymuştur. İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon'un aynı günlü ibir mektubunda Başbakan Lloyd Geroge'nun, hem Venizeloscu hem de Yunan yanlısı olduğu ve konferansın başkanı olarak bütün yetkilerini tamamen Yunanlılardan yana kullandığı belirtiliyordu. Y. AKYÜZ. s.244; S.R.SONYEL, Türk Kurtuluş Savaşı..., II, s.140-141; Michael Llewellyn SMİTH, Anadolu Üzerindeki Göz (Çev: Halim İNAL), İstanbul, 1978, s.216-217.

69 Faik Ahmed, "Konferans Muvacehesinde", İstikbâl, 28 Şubat 1337/1921, No.237.

III- ASKERİ GELİŞMELER

1- İkinci Genel Yunan Taarruzu ve Nedenleri

Yunanlılar, Londra Konferansı'nda yapılan tekliflerin kabul süresi daha sona ermeden 23 Mart 1921'de Bursa ve Uşak bölgelerindeki kuvvetlerini yeniden harekete geçirdiler. 28 Mart 1921 günlü makalesinde haberi; "Garp cephesinde epeyce zamandan beri hazırlığından bahseden Yunan taarruzu başladı" şeklinde veren Faik Ahmet Bey, taarruzun I. İnönü'de mağlubiyete uğradıkları yerde yeniden talihlerini denemek amacıyla yapıldığını yazarken; Mart 1921 taarruzunun ağır basan sebepleri üzerinde de durmuş ve taarruzun şark meselesinin halledilmesi iddialarının ortalıkta dolaştığı bir sırada yapılmasına dikkat çekmiştir. Bu bir tesadüf değildir. Herşeyden önce Sevr Antlaşması'nın uygulanmasını sağlamak görevini yüklenen Yunanlıların, I. İnönü'de askeri ve siyasi yenilgiye uğramaları İngilizleri de endişelendirmişti. Bu yenilgiyi tamir ve takviye için, vakit kazanmak maksadıyla bir barış siyaseti düzenleyip, Türkleri avlama yolunu seçmişlerdi. Fransız ve İtalyalar, Doğuda barışın yapılması için yeni vaziyetin doğurduğu şartları düşünerek, Türklerle uyuşmak taraftarı görünürken, İngilizler Londra'dan Paris'e, Paris'ten Londra'ya Doğu sorununu havale edip, ardından konferansı toplayıp bir müddet de işi orada oyaladıktan ve yeterli zamanı kazandıktan sonra Yunan ordusuna emri vermişlerdir[70]. İşte Faik Ahmet Bey'e göre; Yunan taarruzunun hangi sebepler altında hazırlandığı gerçeği bundan ibarettir. İtilâf Devletleri öteden beri güttükleri imha ve istila siyasetini, Batı cephesinde bulunan Yunanlılar vasıtasıyla bir kez daha uygulamaya koymuşlardı. O

---

70 Yunanlılar, öne sürdükleri isteklerde Londra Konferansı'nın onayını almamakla birlikte, Anadolu'da Kemalistlere karşı yeniden askeri harekâta geçmek için İngiltere Başbakanı Lloyd George'un desteğini kazanıyorlardı.

23 Mart'ta Kemalistlere karşı başlayan Yunan saldırısı, Yunan Başbakan Yardımcısı Dimitrios Gunaris tarafından, 18 Mart'ta Lloyd Georg'la yaptığı görüşmeden sonra emredilmişti. S.R.SONYEL, Türk Kurtuluş Savaşı..., II, s.141.

halde Yunanlılar sırf kendi arzularıyla bu taarruzu yapmamışlardır. Her zaman olduğu gibi, arkalarında İngilizler vardır. Zira daha önce de bahsedildiği üzere Yunan yenilgisi, İngilizlerin Doğuda izledikleri politikanın iflası demekti[71].

Diğer taraftan, Yunanlıların yeni bir saldırı ile kazanacakları zafer; İnönü yenilgisinin izlerini silecek, Yunan kralının prestijini artıracak ve Sevr Antlaşması'nın uygulanmasını kolaylaştıracaktı. Yunan Kralı, İtilâf Devletlerine karşı mevkisini sağlamlaştırmak ve derin bir itimat telkin etmek için bu çetin imtihana sürüklenmişti. Kral, Venizelos'un yalan ve düzenbazlığı, şarlatanlığı sayesinde temin ettiği kazançları muhafaza edip, kendi mevki ve saltanatını kaybetme tehlikesini defetmek için müttefiklerin karşısına çıkarak; "İşte, sizin bir suret-i hal bulmak için uğraştığınız Türkiye işlerini, biz böyle de halledebiliriz, İzmir ve Trakya silahımızın hakkıdır!" diyebilmek düşüncesindedir. Konstantin, gerek ülkesi içinde, gerek dışında kendisini tehdit eden tehlikelerden çekinmeden, Venizelos'tan çok maceraperest görünerek, Londra Konferansı'nın havasını da bu yüzden harp ve duman kokularıyla bulandırmıştı. İngilizlere son bir ümit daha vererek ve onlarla anlaşarak serbest zannettiği meydanda at koşturmağa kalkışmıştır.

Yunanlıların ikinci bir taarruza kalkışacaklarından şüphe yoktu. Londra Konferansı'nın ilk toplantısından sonra Yunanlıların Anadolu'da son bir ümit ve gayretle yeni bir askeri hareket hazırlığı içinde oldukları anlaşılmıştı[72]. Faik Ahmet Bey'in iddiasına göre; Londra Konferansı'nın toplanması ve bu toplantıya Türklerle birlikte Yunanlıların davet edilmesi, Konstantin'in itibarının ülkesinde sarsılmasına

---

71 Faik Ahmed, "Yunan Taarruzu ve Netaici", İstikbâl, 29 Mart 1337/1921, No.262.

72 Londra Konferansı'nın ilk toplantısında bakanı kendisine yöneltilen soruları cevaplarken, Küçük Asya'daki Yunan ordusunun, kemalist gücünü dağıtmak, bağlaşıkların Sevr'de yansıtılan isteklerini zorla kabul ettirmek ve üç ay içerisinde düzeni sağlamak yeteneğine sahip olduğunu ve Türkleri memleketlerinden süpüreceğini söylemesi Faik Ahmet Bey'in bu görüşünün doğruluğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bkz. S.SELEK, Milli Mücadele Ulusal Kurtuluş Savaşı, I, İstanbul, 1970, s.1032.

neden olmuş ve Kral bundan son derece müteessir olmuştu. Bu yüzden ne olursa olsun İngilizlerin kucağına atılmış ve harbe taraftar olmuştur.

Faik Ahmet Bey, Kralın bu tavrını beğenmemekte, birçok makalesinde tenkit etmektedir. Şöyleki, Konstantin kendi mukadderatını, milletin mukadderatından çok daha yüksek tutuyordu ve titiz, haşarı çocuklar gibi ne söylense, itilafçılığın zararları nasıl anlatılırsa anlatılsın tesir etmiyordu[73]. Yunan kral ve hükümetinin fikirleri ve emellerine öylesine harpten yana idi ki, İngilizler onların bu ruh halinden gayet güzel bir şekilde yararlandılar ve konferansı bu şartlar doğrultusunda neticelendirerek ikinci bir Yunan taarruzunun yapılmasını sağladılar[74].

2- Yunan Taarruzunun Durdurulması ve II.İnönü Zaferi

Faik Ahmet Bey, Yunanlıların birçok olumsuz şartlarda başlattıkları taarruzdan başarısızlıkla çıkacağından ve kahraman Türk askerinin Yunan ordusuna darbe indireceğinden emindir[75]. Bunu; "Yunan ordusunun itilâfçılara ümit eyledikleri fırsatı kazandıramayacağına ve onların son tecrübelerinde de yeis ve hüsrana düşeceklerine büyük bir imanımız vardır ve bugün yeni bir devrin başlangıcı olacak hadiselerle mahmul bulunan hal ve vaziyyetin herhalde düşmanlarımız aleyhine inkişaf edeceğine pek kavi bir emniyet ve itminan taşıyoruz. Bize bu emniyyeti veren kıtaatımızın şimdiye kadar gösterdikleri pek müstesna kahramanlıklardır. Ve hiç şüphe yok ki hakkın inayetiyle zafer de o kahramanlıkları gösteren ve göstermekte devam edeceği

---

73 Bekir Sami Bey, bir beyanatında bu işi müttefiklerle değil, Yunanlılarla harben halleyliyeceğiz. Yunanlılar bizi bu suret-i halli kabule davet ve icbar edecekler" diyerek, Yunanlıların tamamen harp taraftarı olduklarını vurgulamıştır. Faik Ahmed, "Yunan İnhizamı", İstikbâl, 7 Nisan 1337/1921, No.271.

74 Faik Ahmed, "Yunan İnhizamı", İstikbâl, 7 Nisan 1337/1921, No:271.

75 Faik Ahmed, "Yunan Taarruzunun ve Netaici", İstikbâl, 29 Mart 1337/1921, No.262.

de şüphesiz bulunan ordunun olacaktır"[76] sözlerinden gayet açık ve net bir biçimde anlamaktayız.

23 Mart 1921'de Bursa ve Uşak bölgesinden harekete geçen Yunanlılar ile Türkler arasında çok çetin çarpışmalar oldu. 30 Mart'a kadar Yunan üstünlüğüyle devam eden muharebe, 31 Mart'ta Türk ordusunun karşı saldırısıyla Yunanlıları 1 Nisan 1921'de İnönü ve çevresinden çekilmeğe mecbur etti. Yenişehir ovasında, Türk er ve subaylarının akıllara durgunluk verecek fedakârlıkları, düşmana kesin darbeyi vurdu[77].

Faik Ahmet Bey, günlerdir muharebe hakkında yazılar yazıyor, savaşın sorumlusu İngiltere'yi suçlayıp izlediği aldatıcı politikayı yüzlerine vuruyordu. Zira Türk milletine inanıyordu ve biliyordu ki, galibiyet Türklerindi. İşte o gün gelmiş dava kazanılmıştı. Umutları, temennileri boşa gitmemişti. Heyecanının doruk noktasında, içinden geldiği gibi yazmış, yazdıkça coşmuştu. Galibiyet haberini "Kaçıyorlar!..." başlıklı makalesiyle verirken; "Yunan ordusu nihayet Türk'ün çok geniş ve zengin bir azim ve iman yatağı olan o pek çok asil kahraman milletin! kahredici, öldürücü yumrukları altında ezilerek, parçalanarak, perişan ve muzmahil bir halde Yunanistan yolunu tutmuş kaçıyor!... Evet kaçıyor, Anadolu'ya medeniyet bayrağını, hıristiyanlığın şule-i medeniyet ve halasını sokmak için o pek mağrurane ve kendi ırkına, kendi milletine bila-pervazlıklarla ileri atılan, Türkler hakkında, sanki tanımadıkları, sillelerini yemedikleri bir milletmiş gibi, insanlığın ağzına almakta haya edeceği küfürleri savurarak, onları bir avuç eşkiyaya teşbih ederek mütemadiyyen vurmaktan, kırmaktan, bir haftada Ankara'ya gidip tediblerine bulunduklarından bahseyleyerek aslanlar yatağına doğru saldıran mesurenin o bir zaman Türk'ün önünde diz çöken piçleri, şimdi neye uğradıklarını bilmeyerek, bilemeyecek derecede şaşarak topunu, tüfeğini savurub alabildiğine firar eyliyor!..." şeklinde verir. Davanın kazanılmasından

---

76 Faik Ahmed, "Hal ve Vaziyet", İstikbal, 30 Mart 133761921, No.263.

77 İsmet İnönü, Hatıralar, I, (Yay.Haz.Sebahattin SELEK), İstanbul, 1985, s.248-251.

duyduğu gururla hayalci Yunanistan'ın düştüğü elim vaziyeti gülünç buluyor ve eşi, benzeri olmayan kahramanlıklarla Yunanlılara haddini bildirip dersini veren şanlı ve şerefli Türk ordusuna selâm ve hürmetlerini gönderiyor. Yoktan var olan düşmanlarla aylardan beri cephelerde döğüşen, çok asıl, çok temiz kanlar akıtan Türk'ün galibiyetini, maddi ve manevi bir kazanç, bir mükafat olarak değerlendiriyor.

Savunduğu fikirlerin isabetli çıkmasından alnı açık olarak çıkan Faik Ahmet Bey, Türk davasının kazanılmasını hiç tereddüt etmeden bütün dünyaya bağırırken; "İşte sizin öldürmek istediğiniz, bir avuç palikarya ile hayatına hatme çekmek istediğiniz Türk! Hayatını kurtarmak, istiklâlini vermemek için kahramanca döğüşerek o sizin pek çok güvendiğiniz, itimad ettiğiniz milletin ordularını parçalayarak ölmeyeceğini öldürülemeyeceğini göstermiş. Anadolu'nun mukaddes yaylasında ille ceddinin dalgalandırdığı istiklâl bayrağını üzerinde taşıdığı omuzlarının yere gelmesi imkânı olmadığını emsalsiz celâletinin nihayetsiz kahramanlığıyla isbat eylemiştir." der ve Türk'ün öldürülemeyeceği iddiasında yanılmadığını belirtir.

Faik Ahmet Bey, artık düşmanlarını tehdit edecek kadar güçlenmiştir. Geleceğe daha büyük bir umutla bakmaktadır. Yunanlılar, Faik Ahmet Bey'in deyimiyle "o tafra furuş millet" bundan sonra sesini kesecek, İtilâf Devletleri arasında bile bir destek bulumayacaklardır. İşte İngilizlerin met ede ede uçuruma kadar sürükledikleri Yunanlılar, bugün böyle bir vaziyettedir. Onu bu duruma düşüren kahraman Türk, kesin zaferi vaad etmekle kalmayıp, huzur saadet günlerinin uzak olmadığını da müjdelemektedir. Kurtuluşa olan güveni artan Faik Ahmet Bey, girişilen mücadeleden emin olarak, halka moral, cesaret, umut veren sözleriyle zaferin büyüklüğünü ve önemini belirten makalesine son verir[78].

---

78 Faik Ahmed, "Kaçıyorlar", İstikbâl, 2 Nisan 1337/1921, No.266.

1921 yılına gelindiğinde, Trabzon'da ilk zamanların tereddüt ve endişesi kaybolmuş ve bu tarihten itibaren Milli Mücadele sonuna kadar çok sayıda miting ve gösteri yapılmıştır. Özellikle I. ve II. İnönü Zaferleri, milli heyecanın artmasında önemli bir etken olmuştur.

3-II.İnönü Muharebesinin Sonucunun Yunanistan Açısından Değerlendirmesi

Faik Ahmet Bey'e göre Yunanlıların bu taarruzdan olumlu bir sonuç alması mümkün değildir. Zira taarruz, çok kötü şartlar altında başlamıştı ve taarruzdan görünüşte hemen hiçbir devlet memnun değildi. Fransız ve İtalyanlar Avrupalılar artık savaştan usanmış ve iktisadi menfaatlerin oluşturduğu zaruretle Şarkın sulh ve sükûnunu herşeye tercih etmeye başlamışlardı. Savaşın maddi ve manevi külfetini İngiliz halkının kabul etmeyeceğini biliyorlar ve savaştan uzak durmayı uygun görüyorlardı. Yalnız İngiliz ileri gelenleri yakın doğuda izledikleri siyasetin hırsıyla Yunanlılara bel bağlamaktaydılar. Ancak, diğer müttefiklerin bu konudaki düşüncelerine ters düşen fikirlere sahip olduklarından, Yunanlıları açıktan açığa desteklemekten kaçınıyorlardı. Taarruz sonucuyla ilgili verdikleri teminatı ihtiyatlı

II.İnönü zaferinin duyulması üzerine, 1 Nisan'dan itibaren şehrin her tarafı bayraklarla donatılmış Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, 3 Nisan akşamı muazzam bir fener alayı düzenlemiştir.

Akşam üzeri Zağanos (Atapark) Meydanı'nda toplanan asker, jandarma, polis ve öğrenciler, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından hazırlanan fenerleri alarak bando muzika önde, millli ve vatani marşlarla kalabalık bir kafile Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti önüne gelmiştir. Burada yapılan törende, Vali Naci Bey ile o sırada henüz Trabzon'da bulunan Selefi Vali Sabri Bey, Tümen Komutanı Nuri Bey ile diğer ileri gelenler hazır bulunmuşlardır.

Trabzon halkının duygularını milli menfaatler doğrultusunda harekete geçirmek için milletin çok daha iyi aydınlatılmasının icap ettiğini bilen Faik Ahmet Bey, bu mitingte de yaptığı konuşmada milletin hissiyatına tercüman olmuştur. Konuşmasında, bütün yurtta ve islâm aleminde kutlanmakta olan bu zaferin sonucunda "Türk'ün kazandıklarından ordunun kahramanlıklarından pek sitayişkârâne" bir surette bahsetmiş ve "Artık düşmanların son istinâdgâhı da kırılmıştır" demiştir. Konuşmasını "O günlerin saadetine yol açan büyük zaferi, TBMM'nin ve o meclisin büyük Reisini ve büyük kahraman ordusunu kumandanlarıyla, zabitleriyle, neferleriyle tebrik ve tebcîl ederek, tes'id eyleyerek" sözlerini bitirmiştir. Bkz. Faik Ahmed, "Şehrimizde Fener Alayı", İstikbâl, 5 Nisan 1337/1921, S.269; Mesut ÇAPA, Milli Mücadele Döneminde Trabzon'da Mitingler, s.126.

karşılayıp savaşın getireceği yükün sorumluluğunu kabul edemeyecekleri için, esasen Yunanlılardan yana oldukları halde tarafsız görünmeye çalışıyorlardı. Fransız ve İtalyanlarla savaşın külfetine katlanmamak konusunda tek ortak noktaları bu idi. İngilizlerin siyaseti, İngiliz kanı akıtmadan amaca varmaktı. Faik Ahmet Bey'in, yukarıda anlattığı nedenlerden çıkardığı sonuç ise şu idi; "İtilâf Devletleri savaşın bütün mesuliyetini Yunanlılara yüklemek için onları yalnız bırakıyorlardı.

Diğer taraftan Yunan halkı ve ordusu barış taraftarıydı. Bilhassa Venizelos'tan sonra bu arzu o kadar açık bir şekilde kendini göstermişti ki, Yunan hükümeti bunun önüne geçmek için bazı terhisleri yaparak orduyu oyalamağa mecbur kaldı.

Gerçekte kral ve hükümeti ile beraber bütün dünya Anadolu harekâtı konusunda ısrarlı davranılmasına Yunan kuvvetlerinin yeterli olmadığını, olsa bile Yunanistan'dan uzakta olmasından dolayı bu kuvvetlerin sevkinin zor olduğunu, bilhassa siyasi cereyanlarla Yunan askerinin manen çöktüğünü bilmekteydi. Öte yandan Yunanlılar karakter olarakta zayıf ve korkaktırlar. Mukavemetle karşılaşmayacakları yerlerde pehlivanlık yaparlar. Fakat iş ciddi ve hakiki safhaya girince kaçarlar. Halbuki mesuliyet çok ağırdır ve Yunanlılar işte bu taarruza böyle bir orduyla başladılar. "Faik Ahmet Bey, Yunanlıların maddi dayanaklardan yoksun, hem de Türk gücü karşısında güçsüz olmasından dolayı yenileceklerine kesin gözle bakıyor ve sonuçtan Yunanlıları haberdar ediyordu. Fakat Yunanlılar 1920 Haziran'ındaki harekâtının görünüşteki başarısının neşesiyle sarhoş oldukları için, ne dostlarının ne de düşmanlarının sözlerine kulak asmadılar Türkleri herkesten çok tanıdıkları halde galeyana gelerek herşeyi unuttular[79]. Ordularının harp kabiliyetinden, Türklere bir hafta içinde barışı kabul ettireceklerinden söz ederek, hindi gibi kabardılar. "Ankara'ya gideceğiz, Türklere haddini bildireceğiz" dediler ve ilerisini hesap etmeden taarruza geçtiler. Bir zamanlar rüyalarında gördükçe titredikleri Türkleri, o kahramanları, hiçe sayarak yaygaralarla, ortalığı gürültüye boğan velvelelerle ileri atıldılar. Halbuki Anadolu'da Türk'ün büyük

---

79 Faik Ahmed, "Son Safha", İstikbâl, 1 Nisan 1337/1921 No.265.

azminden, çelik gibi bir hükümet ve bir ordu meydana çıkmış, Yunanistan için tedbirli hareket etmenin zamanı gelmişti[80].

Yunanlılar gibi İngilizler de Türkler ve davaları hakkında doğru bir kanaat sahibi olmadıklarından aldanmaktaydılar. Daha önce de yine böyle aldanmışlar "hasta adam" dedikleri Türkiye'nin, taksim ve imhasının gerçekleşmesinin ne demek olduğunu politika sahasında görmüşlerdi. Sevr ile halledemedikleri Türkiye meselesini yani "hasta adam" bahsini şimdi tamamen halletmek ve şarkı baştan başa İngiliz sömürgesi haline getirmek için tekrar taarruz yolunu seçtiler. Aslında Avrupalılar arasında birlik olsaydı Türkiye'nin paylaşılması kolay olurdu. Bu birlik sağlanamadığı gibi İngilizler rakiplerini aradan çıkardıktan sonra, Türkiye'yi bir hamlede yutulur bir lokma haline geldiğini zannettiler. Fakat, yanıldılar. Türk mevcudiyetini umursamamakla büyük bir hata ettiler.

Faik Ahmet Bey, Türklerin ne için mücadele ettiklerini bu mücadelede mağlup edilemeyeceklerini İtilâf Devletleri'nin anlayamamasına şaşırmakta, onları budalalıkla nitelendirmektedir ve düşmanlara şu cümlelerle hakikati bir kez daha duyurmakta şöyle meydan okumaktadır.

"Çünkü artık onların da bilmeleri lazım gelir ki Türk davası, mukadder bir fikir etrafında toplanmış bir millet davası, Türk mücadelesi bir fikir ve iman mücadelesidir. Türkleri bu mücadelede mağlup etmek, bir fikri, bir imanı mağlup etmek demektir. Bunu başaracak kuvvet ve kudreti ise dünya kurulalı gösteren olmamıştır. Bir Yunan, bir İngiliz ise, hiç gösteremez"[81].

4- II.İnönü Zaferi Sonrasında İstanbul Matbuatı (Millet Düşmanları)

Faik Ahmet Bey, zafer sonrasında İtilâf Devletleri ve Yunanlılara yaptığı saldırılarını, İstanbul'daki sefil ve sütsüz bir kısım guruba karşı da yapar, hakaret ve

---

80 Faik Ahmed, "Sebeb-i Taarruz Ne İmiş", İstikbâl, 3 Nisan 1337/1921, No.267.

81 Faik Ahmed, "Aldanıyorlar", İstikbâl, 13 Mart 1337/1921, No.264.

tehditlerden kendini alamaz. Bu gurubu, dışardaki düşmanla aynı kefeye koyar ve bunların Türklüklerinden şüphe ettiğini belirterek, utanç duyar. Yine, bu sefil tabakanın görünüşte de olsa, ait olduğu millete, bu derece düşmanlık duymasını, düşmanlardan çok düşmanca hücum etmesini sefil ve adi menfaat hisleriyle yaptıklarını öne sürer. Bu kişilerde hiçbir fazilet hissi yoktur. Sırf menfaat ve ihtirasları gözlerini bürüdüğünden, Türk'ün bu en nazik zamanında düşmanlar safında yer almışlardır.

Başlarında Mustafa Sabri ve Ali Kemal gibi, vatan ve memlekete ilgileri, düşmanlara karşı gösterdikleri sevgi ve bağlılıklarıyla meydana çıkan bu adamların, son olaylardan biraz utanacakları, haya edecekleri ve seslerini kesecekleri düşünülmüşse de, hiç de öyle olmamıştır. Aksine, zafer haberi karşısında düşmanlardan daha çok üzülmüş, asabileşerek, Rum ve Yunan gazetelerini geride bırakmışlardır. O güne kadar Anadolu hareketini çeşitli sebeplerle engellemeye çalışan bu vatansızlar, Anadolu'nun devamlı zafer ve muvaffakiyetleri karşısında diyecek söz bulamayarak "ölenler dirilebildi mi ki" diyerek, milletin moralini bozup Yunanlıların zafer ihtimalini, Türk zaferiyle karşılaştıracak kadar küçülmüş ve dillerinin kirini ve zehrini akıtmışlardır.Çünkü, menfaat ve ihtiraslarının tatminini, İngiliz ve Yunanlıların zaferinde bulan bu sütsüzler, Anadolu'nun zaferiyle elleri kolları bağlanacak, güzel topraklardan uzaklaşacaklarından, Türk galibiyetini istememektedirler.

Faik Ahmet Bey, Mustafa Sabri ve gurubunun Türkiye'de yaşama imkanının kalmadığını ve Türk vatandaşlığından çıkarıldıklarını açıkça söyler ve sonlarının gelmesinin yakın olduğunu belirtmekten çekinmez[82].

5-Yunan Mezalimi

II.İnönü Muharebesinde iki binden fazla Türk yaralanmış, bin kişi kadar da şehid düşmüştü. Türklerin cephe gerisindeki yerlerde de kaybı fazla idi. Çünkü, yenik

---

82 Faik Ahmed, "Millet Düşmanları", İstikbâl, 6 Nisan 1337/1921, No.270.

düşman, eski mevzilerine çekilirken, Türk şehir, kasaba ve köylerini yakmış, pek çok insanı öldürmüştü[83].

Yunanlıların İzmir'in işgali ve Trakya'yı istilâlaları esnasında, Türk halkına yaptıkları işkence ve zulümlerine makalelerinde ayrıca yer vermiş olan Faik Ahmet Bey, Yunan ordusunun çekildikleri yerleri, yakıp yıkmalarına, silahsız müslüman ahaliye her türlü işkence yapmalarına şaşırmaz, hatta doğal bulur.Çünkü, Yunanlılar, vahşet ve hunharlıkta başı çeken milletlerden biridir. Dolayısıyla onlardan, bundan başka birşey beklememektedir. Yunan ordusunun girdiği yerlerde artık müslümanlar için rahat yüzü yoktur, hatta hayat yoktur. Bunları tekrar etmesindeki gayesi ise; Yunanlıların ve onların vahşetlerine göz yuman İtilâf Devletleri'nin, Türkler hakkında taşıdıkları zihniyeti, Türk milletine ve bütün dünyaya bir kez daha anlatmaktır.

Fakat, Faik Ahmet Bey'in artık sabrı ve tahammülü kalmamıştır. Yapılan haksız tecavüzleri sindiremeyecek ve kabul etmeyecektir. Bu canavarlara, onların yaptığı şekilde cevap vermek lazımdır. Türk'ün evine, haremine girmenin cezasının ne olduğunu bildirmek lazımdır ve bu artık farz olmuştur. Türkler hiçbir zaman asaletlerine uymayan hareketlerde bulunmamış ve bunu siyasi ve askeri alanda her zaman isbat etmişlerdir. Fakat Yunanlıların yaptıkları artık sınırı aşmıştır. Bunlara yaptıkları mezalimin karşılığı verilmeli ki, bir daha Anadolu'ya girmeyi hayallerine dahi getiremesinler.

Buna örnek dost ve müttefik olarak bahsettiği Rusya'yı verir. Bir zamanlar onlar da düşmanlarına terör yapmaktan çekinmemişlerdir. Rusların, düşmanlarına haksız ve akılsızca hareketin cezasını terörle verdiklerini yazarken; Rusya'yı haklı bulan Faik Ahmet Bey, Türklerin de Yunanlılara hak ettikleri cezayı vermelerini ısrarla ister ve haykırarak "Yunanlıların Anadolu'da ne hakları vardır? Anadolu içlerine sokulmak

---

83 T.BAYTOK, s.139.

cüretini nereden almışlardır?" diye hesap sorar ve haklı olarak yaptıkları mezalimin karşılıksız kalmamasını ister[84].

6-İtilâf Devletleri Tarafından Yunan Mezalimini İncelemek Üzere Anadolu'ya Gönderilen Tahkik Heyetleri

İtilâf Devletleri hem Yunanlıların, hem de Patrikhanenin Türklerin yaptığını iddia ettikleri mezalimi incelemek üzere Mayıs ayı içerisinde Anadolu'ya tahkik heyetleri göndermişlerdir. Fransız, İtalyan ve İngilizlerin seçtikleri kişilerden meydana gelen bu tahkik heyetleri, bir taraftan Anadolu işgâl sahasında, bir taraftan da Trakya'da dolaşarak incelemelerde bulunacaklardır.

İtilâf Devletleri'nin İzmir'in işgalinden sonra Anadolu'ya gönderdikleri bu ikinci tahkik heyetine karşı çıkan Faik Ahmet Bey, İzmir'in işgalinden sonra gönderilen tahkik heyetlerinin inceleme sonuçlarının neticesiz kalması gibi II.İnönü Savaşı'ndan sonra gönderilen tahkik heyetlerinin verecekleri raporlardan da bir sonuç çıkmayacağından emindir. Ona göre; İtilâf Devletleri'nin Yunan mezalimini incelemeye kalkışmaları "güneşin vücudunu aramağa lüzum görmesine" benzemektedir. Zira, Yunan mezalimi ortadadır. Bizzat Yunanlıların kendileri, yaptıklarını itiraf ettikleri gibi, fazla olarak Yunan zulmü hakkında birçok yabancıların şahit oldukları ve ihbarlarda bulundukları da bilinmektedir.

İzmir'in işgalinden sonra gönderilen milletlerarası tahkik komisyonu, bütün işgal sahasını gezmiş, dolaşmış yapılan feci zulümleri, yıkılan ve harap edilen şehir ve kasabaları, akıtılan masum kanları yakından görmüştü. Öyle iken neticeden birşey

---

84 Faik Ahmet Bey, Rusların; İtilâf Devletleri tarafından Rusya sahillerine gönderilen Yunan kuvvetlerinden yakaladıklarını, esir ettiklerini, tren rayları üzerinde sıralayıp üzerlerinden tren geçirdiklerini, hatta bunu ilân bile ettiklerini, asker içine saldıkları dehşetle Yunan ordusundan Rusya'da eser kalmadığını yazmaktadır. Faik Ahmed, "Hakettiler", İstikbâl, 5 Nisan 1337/1921, No.269.

çıkmamış, komisyonun raporundan konferansın ileri gelenleri en küçük üzüntü dahi duymamışlardı. Sadece mezalimin tekrar edilmemesi temennisinde bulunulmuştu. Bu temenni esasen, Yunan mezalimini teşvikten başka birşey değildi. Yunanlılar, bunu çok iyi anlamış, yaptıkları mezalimi sınırlayacak yerde, İtilâf Devletleri'nin gözleri önünde devamlı genişleme hareketine girişerek zulümlerini arttırmışlardı. Zira ortada ne ses çıkaran, ne de sesi işitilen vardı. Yunanlılar da meydanı boş bulunca, tarihi taassuplarının alevlendirdiği canavarlık hisleriyle müslüman kasaplığını, Hıristiyanlık medeniyetinin yüzünü ebediyen karartacak bir dereceye çıkarmışlardı. Zavallı müslümanlar, bütün bu işkencelere, nihayetsiz mezalime boyun eğmek zorunda kalmışlardı. Kaçıp kurtulabilenler ise devede kulak kabilinde idi. Bunlar, İstanbul'a can atarak, bu hunhar düşmanın tecavüzünden kurtulmuşlardı.

İşte; Yunan mezalimi o gün bugün mütemadiyen genişleyen bir sahada devam edip durdu. Yunanlıların II. İnönü'de yenilgiye uğramaları, zulüm ve işkencelerini bir kat daha artırdı. Artık, ne İzmir ve Bursa'da ne de Trakya'da müslüman ocağı, mukaddes yerleri, canavarca öç almak arzusuyla bağrı deşilmedik kanı akıtılmadık, iffet ve ismeti parçalanmadık müslüman erkek ve kadını, çoluk çocuğu bırakılmadı. Türk'ün bütün abideleri, dini müesseseleri yakıldı, yıkıldı. Kısacası her yer harabeye döndürüldü.

Yunanlılar vahşet ve hunharlıklarını sönmek bilmeyen bir kin ve intikam hırsıyla açıkça yapıyorlardı. Zaten bu derece geniş bir şekilde öldürme ve imha hareketinin gizli kalmasına imkân olmadığı gibi, Yunanlıların da utanacakları, hesap verecekleri hiçbir tarafsız kuvvet ve adil bir heyet yoktu. Esasen Avrupa medeniyeti, zulüm deryasında boğulan bu zavallı Türk memleketleri ve ahalisi hakkında hükmünü çok önceden vermişti. Hıristiyan alemi, Türk yurdunu Yunanistan'ın eli kanlı milletine bırakmakla kendine düşen ve arzusuna uygun olan şeyi yapmış, diyeceğini demişti. Böylece Yunanlılar, artık tam manasıyla serbest kalmış ve bunu Avrupa medeniyetinin vicdanına uygun bir surette kullanmakta kusur etmemişlerdi. Tek bir kusurları olmuştu. O da bir kısım cinayetlerini sudan sebeplere dayandırarak mazeret

göstermeleri olmuştu. Meselâ Trakya'da, şurada burada sağ kalıpta hapis veya tevkif edilen, en vahşi işkencelere maruz bırakılan müslüman ileri gelenleri, devlet büyükleri, Yunan idaresi aleyhinde bulunmak, gizliden gizliye Anadolu ile münasebette olmak gibi basit ve uydurma sebeplerle suçlanmışlar, hatta birçok Yunan memurunu, gereksiz yere, böyle kişileri araştırmakla görevlendirmişlerdi.

Bütün bu gerçekler ortadayken İtilâf Devletleri'nin Yunan mezalimini tahkike girişmelerinin arkasında muhakkak başka nedenler vardır. İtilâf Devletleri Yunanlıların kendilerine verdiği hizmetlere karşı nankörlük etmiş olamazlar. Esas neden; suçlu duruma düşmemek için bütün dünyaya tarafsız hareket ettiklerini göstermek istemişler ve bu nedenle tahkik heyetleri göndermişlerdir. Bu yüzden, Faik Ahmet Bey, İtilâf Devletlerinin samimi olmadıklarını bilmekte ve tahkik heyetlerinin incelemelerinin sonuçsuz kalacağını anladığından böyle bir heyetin Anadolu'ya gönderilmesi için İtilâf Devletleri'nin zahmet etmemelerini söylemektedir[85].

7-Avrupa'nın Dini İhtirası

Yunan mezaliminin tahkiki için gönderilen heyetlerden sonra devam eden zulüm ve işkenceler üzerine Faik Ahmet Bey, 1 Temmuz günü tekrar kalemi eline alır. Batı dünyasına, Avrupalı siyasetçilere öfkeyle seslenir. Yunan mezalimi arkasındaki gerçek nedenleri bir kez daha ele aldığı bu yazısında; doğu ile batının mücadelesinde daha açıkça ifade edilecek olursa, batılı fütühatçıların, müslüman Şark alemini sık boğaz ederek köle haline getirmek istemelerindeki asıl nedenin iktisadi sebeplerden, siyasi amaçlardan başka "dini ihtiraslar" olduğunu vurgulayan Faik Ahmet Bey'e göre; Batı siyaseti, hâlâ hıristiyanlık taassubunun insaniyet ve beşeriyetin menfaatlerine zararlı olacak dini etkisinden kurtaracak bir konuma yükselememiştir. Avrupalılar Şark'a, şark müslümanlarına ait hislerinde, düşünce ve kararlarında hiçbir zaman bu dini

---

85 Faik Ahmed, "Ne Zahmet!", İstikbâl, 25 Mayıs 1337/1921, No.312.

ihtirasdan kendilerini kurtaramamışlardır. İlim ve fikirlerin gelişmesi dahi bu ruhi ve ahlaki derdi tedavi edememiş, Hıristiyanlık dinin siyaset alanındaki yönlendirici görevi, tarihin hiçbir devrinde azalmamıştır. Yine aynı şekilde Avrupa tutum ve tavırlarında dini etkilerin izleri görülmektedir. Bunun en büyük delili ise; Yunan harekâtı ve bu harekâtın tüyleri ürperten facialarla devam eden vahşi sonuçlarıdır.

İtilâf Devletleri'nin bilhassa İngilizlerin bir yandan tarafsızlıklarını ilân edip, diğer taraftan Yunan zulmüne seyirci kalmalarına tahammül edemeyen ve son derece sinirlenen Faik Ahmet Bey, İtilâf Devletleri'nin sessiz kalışını eleştirirken, Avrupa'yı Yunan mezalimine ortak eder. Nitekim gelişen olaylar da Faik Ahmet Bey'in bu tesbitini doğrulamaktadır. Yunan gemilerinin tarafsız ilân edilen bölgelerde serbestçe hareket etmeleri ve Yunanlıların dünyanın gözleri önünde canavarlıkları karşısında İtilâf Devletleri'nin sessiz kalması anlaşılmayacak birşey değildir. Bütün gerçek ortadadır. Yunan haydutları, Anadolu'ya medeniyet, huzur ve refahı sokmak için değil, Türk ırkına ve müslümanlığa karşı elbirliği ile yapılması kararlaştırılan suikastın uygulanmasına memur edilmişlerdir. Ve o günden beri bu suikastın gereği olarak, Yunanlılar, binlerce, yüzbinlerce masum Türk ve müslümanın kanını akıtarak bu görevi yerine getirmek istemişlerdir. İşte İtilâf Devletleri'nin, Yunanlıların cephe gerisindeki tahribkârlıklarına, canavarlıklarına göz ve kulak tıkamalarınınen önemli sebeplerinden biri de dini pazarkârlıktır.

İtilâf Devletleri'nin, Yunan mezaliminin devamından yana olduğundan şüphesi olmayan Faik Ahmet Bey; Avrupa'nın Türkler hakkındaki hislerinin hiçbir zaman değişmediğini, değişmeyeceğini ifade eder. Yunanlıların işledikleri cinayetleri ve İtilâf Devletleri'nin bu cinayetler karşısında ilgisiz kaldığını, bu sebeple Türklerin vatanlarını, canlarını ve dinini kurtarmak için mücadele verdiklerini, bu durumda Milli Mücadele'nin meşru olduğunu bu mücadeleden vazgeçmenin söz konusu olmadığını sert bir dille şöyle açıklar:

"Bu hal bir kere böyle malûm olduktan sonra, düşmanlarımızı Anadolu topraklarından bir an evvel çıkarmak ve Yunan haydutlarının elinden zavallı

dindaşlarımızı kurtarmak bizim için de, bütün Türklük ve Müslümanlık için de bir zaruret bir müştereke halini alır. Dava; Garb aleminin, müslümanlık alemiyle her manasıyla cidal ve husumet halinde bulunduğunu ifade ve tasvir eden bir davadır ve bu davada Garb, bütün dini ve hissi taassupların, düşmanlıkların tesirinde olarak karşımıza çıkmış, mevcudiyetimizi dünya yüzünden silip ve süpürmeye azm ve kast etmiş bulunmaktadır. Mesele basit bir arazi işi değildir. Türklüğün varlığına su-i kast işidir. Biz bunu çok iyi biliyoruz ve bilmekle de Milli Mücadele'deki gayemizin meşruiyyetine ve bu meşru gayenin elde edilmesinden başka Türk için hayat çaresi bulunmadığına yüksek bir imanla kanî bulunuyoruz."[86].

IV. İÇTE SİYASİ, İKTİSADİ VE ADLİ GELİŞMELER

1- Teşkilât-ı Esasiye Kanunu

Mustafa Kemal Paşa, yeni kurulacak Türk Devleti'nin teşkilatlanması ile ilgili olarak siyasi, sosyal, idari ve askeri görüşlerini kapsayan bir anayasa tasarısını 13 Eylül 1920 günü hükümete vermiştir. Aynı gün bu anayasa çalışması hükümet teklifi ile fakat anayasa tasarısı adı ile değil, bu tasarıya gerekçe olma özelliğini taşıyan bir halkçılık programı şeklinde BMM'ne intikal ettirilmiştir. Bu program, 18 Eylül 1920 günü Mecliste ilk defa okunmuş ve niteliği bakımından bir anayasa tasarısı olduğuna karar verilerek, yine mecliste kurulan özel bir komisyona incelenmek üzere havale edilmiştir[87].

Özel komisyon hükümetin verdiği anayasa tasarısı ve programını iki ay sonra, 18 Kasım 1920 günü BMM'nde görüşmeye açmış, 20 Kasım 1920 günü yapılan ikinci görüşmeler sırasında hazırlanan tasarı kabul edilmiştir. Ayrıca özel komisyon,

---

86 Faik Ahmed, "Bir Hakikat", İstikbâl, 1 Temmuz 1337/1921, No.342.

87 S.SELEK, Anadolu İhtilâli, II, s.524.

programı, fikirlere dokunmadan bir bildiri şekline sokmuştur. Yayınlanmasına karar verilen bu bildiriyi meclis hiç tartışmadan aynen kabul etmiştir[88].

İşte İnönü'de muharebeler devam ederken ya da Faik Ahmet Bey'in yazdığı gibi, "Türk milletinin mevcudiyet ve istiklâlinin bil-fiil müdafaası için teşekkül eden ve bu yüce maksada yakında en büyük engelleri, güçlükleri yılmak bilmeyen bir azimle, mücadelenin meşruluğundan tarihin iftihar edilecek hazinelerinden güç alan, sağlam bir iman ile birer birer deviren, ezen, çiğneyen ve çiğnemekle gayeye doğru açtığı geniş yollarda serbest adımlarla ilerlemekte olan, Büyük Millet Meclisi, bir taraftan devamlı hücumlarla anavatanı istilaya yeltenen düşmanlarla uğraşıyor, onlara haddini ve dersini verecek bir kudret ve kuvvetle bütün düşmanlara karşı vatanın müdafaasıyla meşgul olurken, diğer taraftan da memleketin hakiki ihtiyaçlarıyla, zamanın fikir ve cereyanlarına uygun olan düzenlemeleri, bu düzenlemelerin esaslarını ihtiva eden kanunları birer birer yapmaktadır ve Teşkilât-ı Esâsiye Kanunu bu kanunların başında bulunmaktadır[89].

10 Ocak 1921'de tekrar görüşülmeye başlanan Anayasanın, 20 Ocak 1921 günü meclis tarafından kabulü Faik Ahmet Bey'i son derece memnun etmiştir. Bu memnuniyetini yazılarının hemen her satırında sezdiğimiz Faik Ahmet Bey, anayasa hakkında görüşlerini bir gazeteci ve aynı zamanda bir hukukçu olarak sunarken ihtiyaca cevap vermeyen prensiplerini açıklamak gereğini duymuştur. Ona göre; önceki idare sistemi, milletin düşünce ve isteklerine uygun olması, ihtiyaçlarına cevap vermesi şöyle dursun, millete tamamen yabancı olan, düzeni bozan köhne bir sistemdi. Halkın bir türlü ısınamadığı, ruhen milletin menfaatlerine dayanmayan, yalnız idare edenler hesabına çalışan bir müesseseydi. Bu yüzden halk, hükümet ve idare teşkilatı

88 Bildiride Meclisin ve Hükümetin o günkü sosyal ve politik görüşü ile kurulmakta olan yeni devlet hakkındaki temel düşünceler belirtilmektedir. TBMM Z.C, I/V, s.369-370.

89 TBMM kuruluşundan itibaren Hıyanet-i Vataniye Kanunu, İcra Vekillerinin Suret-i İntihabına Dair Kanun ve Nisab-ı Müzakere Kanunu çıkarmıştır. Bkz. TBMM Z.C, I, s.32.

hakkında olumsuz kanaatlere sahipti. Öyle ki, Anadolu'da hükümet kapısına işi düşmeyenler bahtiyarlık hissederler ve ta aile ocağından aldıkları bu kanaati, bu kanaatin ruhlarındaki tesirlerini yanık türkülerle, masallara manilere dökerlerdi.

Faik Ahmet Bey'in Osmanlı kanunlarının yetersizliğini anlatan yazısının devamında halkı idareden soğutan, uzaklaştıran, idarenin halk için olduğu kanaatinin bir türlü yerleşmemesine sebep olan yürürlükteki bu kanunların değişmedikçe, toplumun milli ve sosyal bünyesinde yarattığı tahribler ve eski şekil ve şartlar devam ettikçe ilerleme olmayacağı gibi, yapılan her türlü yeniliklerinde yüzeysel değişikliklerden başka birşey olmayacağı vurgulanır. "Memlekette herşeyden evvel değişmesi lazım gelen ve terakki yollarının düğüm noktasını teşkil eden birşey vardı. O da idare şekli, idare usulü idi" şeklinde belirtir. Ayrıca idare edenlerle, idare edilenler arasındaki uçurumun kaldırılarak, halkı memlekette söz sahibi yapmak için halkı meclise getirmenin zorunluluğunu şöyle savunur: "Halkı idareye teşrik etmek, idare teşkilâtını halkın âmâl ve ihtiyacatına göre yenilemek idare edenler ile edilenler arasındaki genişliği ortadan kaldırmak velhasıl işe idari ıslahattan başlayarak, milleti doğrudan doğruya kendi idaresi yanına getirmek ve sonra da memleketin imarının her türlü terakkiyyatını millet işi olmak üzere millete bırakmak lazımdı. Bunun önüne geçilmesi artık ne caiz ne de mümkündür."

Faik Ahmet Bey'in yukarıda savunduğu fikirler "halk hakimiyeti" ilkesine dayanmakta ve monarşiyi reddetmektedir. Anlaşıldığı üzere, Faik Ahmet Bey, kanunların değiştirilmesinin yanısıra ülkenin ilerlemesine engel olan idare şeklinin de değiştirilmesini ister Bu isteğini Anayasa'nın I. maddesinde belirtilen "egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğu ilkesi doğrultusunda, yeni devlet şeklinin demokratik cumhuriyet olmasına yöneliktir.

Büyük Millet Meclisi'nin toplandığı ilk günden itibaren kurulmakta olan yeni devlet düzeninin anayasası somut anlamda varlığını duyurmuştur. Şimdi de Anayasanın ilanı ile milli harekete hukuki değer kazandırılmak istenmiştir. Meclis, milletin ananelerine, ihtiyaçlarına, bünyesine uygun bir anayasa çıkarmıştır. Faik Ahmet Bey'e

göre; bu anayasada halkın sosyal ihtiyaçları, kabiliyeti, siyasi terbiyesi göz önüne alınarak halka doğru inilmiş ve özellikle halkçılık fikirlerinde fazla aşırılığa kaçılmamıştır. Şayet halkçılık fikrinde aşırılığa gidilecek olursa ülke, çeşitli tehlikelerle karşı karşıya kalmış olacaktır.

Faik Ahmet Bey'in "Halkçılık" fikri adı altında aşırı düşünenlere yaklaşımı olumlu değildir. Bu fikirlerin komünizmin ilkelerine dayandığını, ileri sürer ve böyle bir fikrin kabulü halinde ülkenin komünizmin inkılâbının doğuracağı sonuçlara doğru sürükleneceğini açıklar. Ona göre inkılâplar ihtiyaçtan doğarsa verimli olur. Aksi takdirde anarşi ve ihtilâle neden olur.

Faik Ahmet Bey, her türlü aşırılıktan uzak bir anayasa yapan BMM'ni takdir ederken; kendi düşünceleriyle bazı ufak tefek farklılıkları olmasına rağmen, Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nu millet ve memleketin ihtiyaçlarına uygun görmekte ve bu kanun ile idare şeklinde esaslı bir inkılâp meydana getirildiğini söylemektedir[90] .

2- BMM İçinde Siyasi Cereyanlar ve Yapılanma

a) Halkçılık Cereyanları

Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun kabul edilişi ile beraber, 1921 yılı içinde iç politikaya ağırlık veren yazılar yazan Faik Ahmet Bey, özellikle Meclisin içinde bulunduğu durumu ve çalışmaları yakından izlemiş; halkçılık, irtica ve Envercilik gibi akımlar karşısında zaman zaman kaygıya düşmüştür. Çünkü, Faik Ahmet Bey'e göre; birtakım kişiler bu fikirlere kendilerini kaptırarak gizli ve açık faaliyetlere girişmişlerdir. Ülkenin içinde bulunduğu kritik dönemde bu tür faaliyetlerin Milli Mücadele'ye darbe vuracağını düşünen Faik Ahmet Bey, yazılarıyla kamuoyunu

---

90 Örneğin; Faik Ahmet Bey, nahiyelerin idaresi konusunda daha muhafazakârdır. Şayet Anadolu köylerinin hangi şartlar altında idare edildiği yakından incelenirse, o zaman kendisine hak verileceğini belirtmektedir. Bkz. Faik Ahmed, "Yeni Teşkilât Kanunu", İstikbâl, 28 Kanun-ı Sani 1337/1921, No.211.

yetkilileri ve devlet ileri gelenleri ile milletvekillerini önce aydınlatmaya sonra da uyarmaya çalışmıştır.

Bilindiği gibi, 23 Nisan 1920'de Ankara'da toplanan BMM, seçimle gelenler ile eski Osmanlı Mebusan'ının Ankara'ya katılanlarından oluşuyordu. Bu milletvekilleri belirli bir görüşü temsil etmediklerinden ve herhangi bir siyasi partinin de temsilcisi olmadıklarından aralarında bir birlik yoktu.

Farklı kaynaklardan gelen bu insanlar, aynı zamanda, farklı düşüncelere de sahiptiler. Aslında seçilirken Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk Cemiyeti'nin temsilcisi olarak meclise katılan milletvekilleri, Misâk-ı Milli amacında birleşmekle beraber, Mecliste bir birlik göstermekten uzak kalıyorlardı. Devleti kurtarmak ve istiklâli sağlamak noktasında işbirliği halinde olan BMM üyeleri, bu ana temel fikir dışındaki tali meselelerde, değişik fikir ve inanışların etkisi ile birtakım guruplar kurmuşlardı.

1921 Mart ayının ilk günlerinde kırka yakın milletvekili birleşerek, İstiklâl grubunda sosyalist eğilimli olanlar, Yeşil Ordu grubunda toplanmışlardı. Ayrıca Meclis'te Tesanüd (Dayanışma) Gurubu, Islahat Grubu, Müdafaa-i Hukuk Zümresi ve Halk Zümresi bulunmaktaydı. Bu grupların meclis dışında teşkilâtları yoktu. Bu fikir cereyanlarının hepsine hakim olan büyük cereyan "halkçılık" cereyanı idi.

Faik Ahmet Bey, daha önce gerek Enver Paşa'nın faaliyetleri, gerekse Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun kabulü ile bu konuya temas etmiş, kurulan hükümetin, kabul edilen Anayasa'nın "halkçılık" esasına dayalı olduğunu savunmuştu. Fakat, ülkenin içinde bulunduğu o çok nazik zamanda Meclis'te meydana gelen gruplar arasındaki hizipleşmeler, bilhassa halkçılık fikir ve cereyanlarının aşırılığa kaçarak ikiliğin çıkarılması Faik Ahmet Bey'i son derece rahatsız etmektedir ki, bu rahatsızlığını "harice karşı kuvvetli olmanın birinci şartı dahilin pek çok kuvvetli bulunmasıdır. Bu hakikati her zamandan ziyade ef'al ve hareketimize nazım kılmak mecburiyetindeyiz. Dahilden ufak bir sarsıntı vaziyeti hariciyyemizi fena halde sarsabilir. Onun için memleketin aheng-i müessesesini, vahdet ve tesanüdünü ihlal edecek her nevi

hareketlerden içtinab bir vecibedir. Biz bu vecibenin layıkıyla takdir edilmemekte olduğunu görüyor ve nereye varacağı pek hesap edilmeyen, daha doğrusu görülmek istenilmeyen müfret bir halkçılık fikir ve cereyanı arkasında memlekette tehlikeli bir ikilik ihdas edilmek istenildiğini seziyoruz." diyerek, açıkça ortaya koyarken, memleketin kurtuluş noktasından bu cereyanları inceler ve bu cereyanlar içine karışan zararlı maksadları meydana çıkarıp, gerçekleri ve selâmet yollarını araştırır.

Bilindiği gibi Anadolu o güne kadar birçok fikir cereyanlarına sahne olmuştur. Çeşitli hedefleri takibeden fikir akımlarının ortak noktası "sosyal ve idari alanda yenilik ve değişiklik meydana getirmek, dünyada oluşan gelişmelere ayak uydurmaktı. Bu cereyanların birçok şekillere girip çıktıktan sonra büründüğü en son şekil "halkçılık" olmuştu. Faik Ahmet Bey, aşırıya kaçmamak kaydıyla Halkçılıktan yanadır. Daha önceki makalelerinde görüldüğü üzere "Halkçılık" fikrinden beklenen şey "halkı idare ve hükümete dahil etmek, halkı kendi mukadderatına hakim kılmaktı." Fakat, ülke içinde komünizm ve bolşevizm faaliyetlerinden sonuç elde edilemeyince, halkçılığın yukarıda bahsi geçen bu etkili telkininden yararlanılarak, ülkenin kurtuluşu için halkçılık fikri altında yeni bir sistem kurulmaya çalışıldı. Bir an evvel halka inilmesi, idarenin halkın eline verilmesi düşünüldü ve bu düşünceyle hareket edilerek zamansız bir şekilde ülkeye sokulup, asıl amacından saptırılmasına çalışıldı. Halbuki Faik Ahmet Bey'e göre zaten "Anadolu hareketi" bir halk hareketiydi. Bu hareket doğal olarak arkasından siyasi ve sosyal alanda halkçılık inkılâbını getirecekti. O halde acele etmeye ne gerek vardı. İşte Faik Ahmet Bey'i endişelendiren üzerinde durulması gereken düşündürücü nokta bu idi.

Çünkü birtakım insanlar, "halkçılık" fikrini asıl amacının dışına çıkarak, menfaat ve ihtiras kaygılarına alet edip, ülkede karışıklık yaratıp, kendilerine bir mevki elde etmek gayesiyle zararlı faaliyetlerde bulunuyorlardı. Türkiye üzerinde tehlikeli oyunlar oynanmaktaydı. Bu tip insanlar da bu oyunlara çok kolayca alet oluyorlardı. Bunlar bilerek ya da bilmeyerek ülkeyi yanlış, içinden çıkılmaz yollara sevk ediyorlardı. Ne var ki memleket içinde büyük felaketler doğuracak olan yazık ki Anadolu'nun ötesinde

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

berisinde yapılan halkçılık propagandalarının büyük bir rol oynadığı ve düşmanların bundan nasıl yararlandığı ortaya çıkmış ve Faik Ahmet Bey endişelerinden biraz olsun sıyrılmıştır. Şayet bütün bunlar anlaşılmamış olsaydı, memleket için daha ne büyük felaketler doğuracaktı[91].

Halkçılığın, Türkiye'de kısa zamanda yaygınlaşarak taraftar bulmasının nedenlerine de değinen Faik Ahmet Bey, önceki idare şeklini eleştirerek yazısına devamla şöyle der:

"Eski idarelerin halkı yabancı bir gözle görmesi, halktan aldığı kuvveti halkı ezmekde tecrübe etmekle, halkda düşmanlık ve hoşnudsuzluk hislerinin uyanmasına vesile ihzar etmesi, velhasıl milleti kendisinden üşütmesi halkçılık telkinatına çok geniş ve müsmer bir saha açtı."

Faik Ahmet Bey, temelde ne halkçılığa ne de inkılâpçılığa karşıdır. O sınırsız düşüncelere, aşırılığa karşıdır. Türkiye'ye sokulmak istenen sistem de aşırılığa kaçan bir sistemdir. Bu sistemin getirdiği fikirlere göre; "Anadolu hareketi" bir "halk hareketidir". Hareketi idare edenler, ülkenin eski idare sistemini değiştirmeye ve idareyi doğrudan doğruya halk sınıflarının eline vermeye mecburdur. Bir vilâyetin bir kazanın idaresi o vilayet ve kaza halkının hakkı olmalıdır. Halk, kendi içinden herhangi birisini idareci olarak seçme, aynı zamanda idareden alma yetkisine sahip olmalıdır. Faik Ahmet Bey'e göre; bu fikrin taraftarları idare edenlerle, edilenler arasında ayrılığı kabul etmiyorlar veya ikisi arasındaki farkı çok basitleştiriyorlardı. Sonuçta, hükümet kavramı ortadan kalkıyordu. Yani, idare eden sınıf, aynı zamanda idare edilen sınıftı. Böylece idare edenlerin, halk sırtından geçinmeleri, halkı istedikleri gibi yönetmeleri engellenmiş oluyordu. Ancak, bu düşüncelerin Türkiye şartları göz önünde tutulursa tatbik edilmesine imkân yoktu. Tatbik edilemeyen şeylerin de kıymeti olmadığı gibi, sadece bir görüş olarak kalmaya mahkümdu. "Halkçılık" arkasında saklanan

---

91 Faik Ahmed, "Hakikati Görelim", İstikbâl, 5 Mayıs 1337/1921, No:295.

konüminzmin bu prensiplerini memleketin ihtiyaçlarıyla bağdaştıramayan Faik Ahmet Bey, bu konudaki düşüncesini şöyle kaydeder:

"Halkçılığın bu şeklini memleketin ihtiyacatıyla telif imkânı olmadığı gibi, sabit ilim kaidelerine tevfikan tatbiki de mümkün ve müsmir olamazdı. İdare şeklini değiştirmek, usul-ü idarede büyük bir inkılâb yapmak öyle bir kaç kişinin zannıyla olur biter birşey değildir. Her değişme bir ihtiyacın reddi ve mevlûdesidir".

Faik Ahmet Bey, halkçılıktan yana olduğu gibi, özgürlükten de yanadır. Ancak sınırsız özgürlüğe, özellikle, özgürlükleri yok etme özgürlüğüne karşıdır. Demokrasiyi, halkın kendi kendisini idare etmesi şeklinde algılarken, gerek idare şeklinin değişmesinde, gerek inkılâpların yapılmasında milletin siyasi terbiyesine, hayat şartlarına, sosyal yapısına bilhassa yapılan değişikliği hazmedebilir bir seviyede olmasına dikkat çekerek; "İnkılâp muhitin, mizacın mütekabilesine uygun düşmedikçe vereceği netice devamlı ihtilâl muhakkaktır. Bir milletin şekl-i idaresi de ancak emzice-i siyasiyyesinin terbiyyesinin, seviyyesinin kabul ve hazmedebileceği bir şekli idare olabilir ve öyle de olunca o şekli ne kadar değiştirmek isterseniz isteyiniz muvaffak olamazsınız. Esasını, ruhunu tebdil edemezsiniz, tebdil ancak zahiri olur. Halkın kendi kendini idare etmesini demokratik muayyen sistemlerinden daha ileriye giderek halk sınıflarının doğrudan doğruya idarenin başına geçirilmesini istemek de bunun gibidir. Şerait-i hayatiyye ve içtimaiyyemizin, terbiye-i fikriyye ve siyasiyyemizin kabule müsaid olmadığı bir tebeddül bir inkılâbı yapmak demektir. Onun neticesi işte bugünkü müstesna şerait altında elim bir inhilâl olur". der. Sonra sözlerine devamla; birlik ve beraberlik için amansız mücadelesinde bu tür fikirlerin o günün Türkiyesi için uygun olmadığını, ülkenin dava için verdiği mücadelede birlik ve beraberliğin sağlanmasına çalışıldığı dönemde ikiliklerin çıkarılarak, halkı ayaklandırmaktan başka bir işe yaramayacağını anlatmaya çalışır ve kurulmak istenen sisteme bir darbe olacağını ileri sürer. Halkçılık fikrinin arkasındaki asıl amacı şöyle açıklar:

"Memlekette mümkün olduğu kadar tefrika kalıplarını asgari hadde indirmek, topluluk değerlerini hayati ve menfaate, hiçbir cazip fikre kurban etmemek lâzım

geliyordu. Halbuki müfret halkçılık propagandası halkı mücadeleye, dahili mübarezeye adeta teşvik ediyordu. Bütün bu hakikatler bugün iyiden iyiye anlaşıldı. Anlaşıldı ki, halkçılık dahilde bir halk kıyamı hazırlama, hükümet şeklini değiştirmek isteyenler için pek müsait bir afet telkin olmuş ve halk kuvvetlerini idareye teşvik değil, idare aleyhine tevcih, halkçılığın asıl maksadı imiş"[92].

Faik Ahmet Bey, hem meclisteki iç çekişmelerden, hem de halkçılık faaliyetinin zararlı hale gelmesinden doğan sıkıntı içinde, her zamankinden daha kuvvetli olmanın bilinciyle, zamanın milli birlik ve beraberlik zamanı olduğuna, milli bünyenin en ufak bir sarsıntıya bile tahammülü olmadığına, ayrılık tohumlarının ekilmesine meydan verilmemesine dikkat çeker ve "memleketin ahenk ve tevazını tehdit edecek herhangi bir fikir cereyanı, halkçılık, memleketçilik, inkılâpçılık velhasıl herhangi bir nam altına girerse girsin bizim için bugünkü şerait altında düşmanca bir fikir cereyanı demektir. Ve yine düşünelim ve dikkat edelim ki, bugünkü gayemiz hiç sarsılmadan, yanlış yollara sapmadan bir fikir, bir akide etrafında davamızı kazanıncaya kadar mücadeleci kuvvetleri toplu bulundurmak ve mücadeleyi kazanmaktır"[93] dedikten sonra, yine bir başka makalesinde, kuvvetli olmak ihtiyacını duyarak; "Nifak ve şikak dalgalarına kapılarımızı kapayarak kemal-i azim ve basiretle yolumuzda devam eylemeyi tavziye eyleriz."[94] der.

b) İrtica

Halkçılık fikirlerinin ülkede çeşitli şekillerde cereyan etmesi sonucu çok saf ve samimi bir fikir olarak ortaya atıldıktan sonra, ne tür maksatlara alet edildiğini anlatmaya çalışan, bu fikirlerin varmak istediği hedefleri araştıran Faik Ahmet Bey, o günlerde sık sık duyulan "irtica" faaliyetlerinden de endişelenmektedir. "Anadolu

---

92 Faik Ahmed, "Gizli Maksadlar", İstikbâl, 6 Mayıs 1337/1921, No.296.

93 Faik Ahmed, "Hakikati Görelim", İstikbâl, 5 Mayıs 1337/1921, No.295.

94 Faik Ahmed, "Dikkat", İstikbâl, 4 Mayıs 1337/1921, No.294.

davasına halel gelmesinden korkmaktadır". O Milli Mücadele boyunca "Türk'ün haklı davasına" sımsıkı sarılmış ve bu davanın her ne şekilde olursa olsun kazanılması için kalemiyle bütün tehlikelere karşı kıyasıya mücadele etmiştir. Kuvvetli birlik ve beraberlikten bahsederek, milletin bağımsızlığını tehlikeye sokacak, hareketlere, davasına leke düşürecek her türlü faaliyete karşı çıkmış, zararlı gelişmelerden sakınmıştır. Onun için kamuoyuna, her zaman dikkatli ve uyanık olmayı tavsiye etmiş, tehlikelere dikkat çekerek uyarılarda bulunmuştur.

Ölçüsüz ve sınırsız halkçılık fikri gibi "irtica"nın da ülkeye çok büyük zararlar vereceğini, her ikisinin de sonuç itibariyle felakete sebep olacağını belirterek şöyle demektedir:

"Herşeyden evvel şunu söyleyeyim ki her nevi müfret hareketlerin vücuda getireceği aksülameller koyu ve derin bir irtica şeklinde tecelliye pek çok müsaid olduğundan müsbet ve menfi bütün cereyanları takib ve idarede fazla bir dikkat ve basiret iltizam etmek, ifraddan tefehhuş ederken irticanın tehlikeleri karşısında kalmamağa, irtica taraftarlarına vesile-i hareket vermemeğe itina göstermek lâzımdır. Biz şuna kaniiz ki; her müfret hareket gibi her bir irtica hareketi de, memleketi pek vahim akibetlerle tehdit edebilir, memleketin ne ifrata, ne de irtica-i kabiliyyete tahammüliyyesi yokdur. İfrat nasıl bütün mütevazan kuvvetleri dağıtır, milli ahengi ihlâl eder, memleketi hazm edemeyeceği ağır şerait altında parçalamağa mahkûm yaparsa, irtica da aynı şeyi menfi bir safhada yapar.

Yeni kurulan devletin gelişmesine, ilerlemesine, irticanın engel olacağını, bütün maddi ve manevi bağları koparacağını kısacası eskiye dönme arzusunun felaketle sonuçlanacağını tekrarlayan Faik Ahmet Bey, aşırı olan bütün fikirlerin karşısındadır. O, ne ihtiyaçların, ne düşüncelerin üzerine çıkılmasına, ne de çağdaş seviyedeki ülkelerin altına düşülmesine taraftardır. "Zamanın icaplarıyla, içinde bulunulan şartları

bağdaştırmanın en doğru yol olduğunu savunur v en çok bu suretle hedefe ulaşılacağını belirtir"[95].

c) BMM'de Müdafaa-i Hukuk Gurubunun Kuruluşu

Meclisteki guruplaşmalar meclis çalışmalarının başarı ile sürmesine engel oluyordu. Hizipleşmeler yüzünden zaman zaman çalışmalar ağır gidiyordu.

Mustafa Kemal Paşa ortaya çıkan ufak tefek siyasi anlaşmazlıkları azaltmak, çeşitli gurupları birleştirmek için büyük gayretler gösterdiği halde bir sonuç alamamış bunun üzerine, 10 Mayıs 1921 günü 151 milletvekilinden oluşan "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Gurubu"nu mecliste kurmuştu. Böylece Mustafa Kemal Paşa'nın Osmanlı Mebusan Meclisi'nde kurulmasını istediği gurup 14 ay sonra Ankara'daki TBMM'nde kurulabilmiştir.

Faik Ahmet Bey, Müdafaa-i Hukuk Gurubu'nun kurulmasıyla, birlik ve beraberliğin bozulması konusundaki kaygılarından kurtulmuş böylece gurubun kurulmasından hoşnut olarak ele aldığı yazısında son Osmanlı Mebusan Meclisi'nde de böyle bir grubun oluşturulduğuna dikkat çekmiş, Müdafaa-i Hukuk Gurubu'nun kuruluş nedenini ve gerekliliğini anlatmak lüzumunu duymuştur. Şöyleki: Büyük Millet Meclisi'nde Müdafaa-i Hukuk Gurubu adı altında ve Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığında bir gurup meydana gelmiştir. Bu grubun oluşturulmasıyla Mecliste bir ekseriyet gurubu yani bir Hükümet gurubu kurulmuş oluyor. Nitekim İstanbul Meclisi'nde de bir Felah-ı Vatan Grubu vardı ve bu grup da aynen Müdafaa-i Hukuk Teşkilâtı'nın programını kabul eden milletvekillerinin meydana getirdikleri bir ekseriyet gurubu idi. Faik Ahmet Bey'e göre, parlamento hayatında parti ve gurup olmadan işler düzgün yürümez, çalışma yapılamaz, icra ve teşri kuvvetleri arasında kolay kolay ahenk sağlanamaz. Her gün esen yeni bir rüzgara parlamentodaki fikirler ve kuvvetler

---

95 Faik Ahmed, "Gizli Maksadlar", İstikbâl, 6 Mayıs 1337/1921,. No.296.

kapılıp gider. Mecliste bulunanları düzenleyecek ve idare edecek kuvvetler; gruplar, partilerdir. Fakat, Türkiye'de henüz kurulmuş ve teşkilatlanmış prensip sahibi partiler olmadığı için, parlamentoda da partileri temsil edecek teşkilat yoktur. Her zaman icabına göre bir program etrafında bir araya gelen gruplar vardır.

İstanbul Meclisi'nde de (Mebusan Meclisi) böyle idi. Milletvekillerini particilik hislerinden uzak olarak sırf vatan ve istiklâl fikri etrafında seçmiş ve mecliste de milletin arzusuna uygun zorunlu bir mesai programı (Misak-ı Milli) yapılmış ve bu zorunlu program etrafında Felah-ı Vatan Gurubu oluşmuştu. BMM'ndeki gurubun kurulması da yine aynı şekilde zaruretten doğmuştu. Fakat BMM İstanbul'daki meclisin bulunduğu şartlar içinde değildi. Esasen meclis açılırken aynı fikir ve aynı amaçlar etrafında toplanılmış, memleketi içte ve dışarıda düşmanlara karşı müdafaa etmek, vatanın geleceğini kurtarmak gibi müşterek düşüncelerle bir de program takib edilmişti. Ayrıca grup kurmaya, program yapmaya fikir ve görüşlerde anlaşmaya gerek yoktu. Fikirde, programda, gurupta birdi ve ortaktı. Fakat, bu durum uzun sürmedi. Gün geçtikçe, kişisel görüşler, tartışılması gereken olaylar olunca doğal olarak mecliste de bazı fikir ayrılıkları baş gösterdi. Çeşitli görüşler etrafında cereyanlar oldu[96].

Faik Ahmet Bey, mecliste meydana gelen bu cereyanların ne dereceye kadar düzenlendiğine ve nasıl idare edildiğine dair etraflıca bir bilgiye sahip değildir. Buna

---

96 Sebahattin Selek'de aynı görüşü paylaşmaktadır. Şöyleki, meclis açıldıktan bir süre sonra, ilk günlerin heyecanı geçip olaylar gelişmeye başlayınca, görüş farklılıkları da her gün biraz daha belli oluyordu. Nihayet, Anayasa'nın kabulü ve Londra Konferansı'na davet sebebi ile Mustafa Kemal Paşa'nın Sadrazam Tevfik Paşa'ya çektiği telgraflar, Meclis'te iki ana gurubun olduğunu ortaya koydu. Birinci gurup, Yeni Türkiye'nin idareci kadrosunu Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde olarak bünyesinde topluyor ve ileri fikirleri temsil ediyordu. İkinci gurup ise; büyük çoğunluğu ile saltanat ve hilâfet taraftarı muhafazakâr fikrin temsilcisi idi ve ayrıca Mustafa Kemal Paşa'nın diğer muhalifleri ile takviye edilmişti. S.SELEK, Anadolu İhtilâli, II, s.620.

rağmen, onun için, önemli olan bahsi geçen cereyanların ülke dışında ve içinde yankılanarak Milli Mücadele'yi olumsuz yönde etkilemesidir.

Mecliste anlaşmazlıkların başlaması korkusu herkesi düşündürüyordu. Grupların çoğalması ve bazı kişilerin bahsedildiği üzere halkçılık, irtica gibi gizli ve hususi maksatlara alet olduklarının görülüp işitilmesi insanı kaygılandırmayacak bir mesele değildi. Ayrıca, bu tip gelişmeler ortada bir düzenleyici kuvvet olmayınca meclisin çalışma düzenini ve ahengini bozuyordu. Bu durumda bir düzenleyici grubun kurulması ihtiyaç haline gelmişti. İşte Faik Ahmet Bey, Müdafaa-i Hukuk Gurubunun oluşturulmasını böyle bir ihtiyacın mahsülü olarak görüyor ve bu teşebbüsün, ülke içinde mecliste, dengenin sağlanması açısından olumlu karşılanacağını, ayrıca fikir cereyanlarının meclisi bölme endişesini kaldırarak, memleketteki teşkilat kuvvetlerini zayıflatma arzusunu besleyenlerin ümitlerini de yok edeceğini umuyordu.

Sonuçta Müdafaa-i Hukuk Gurubu'nun teşkiliyle hem Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti parlamentoda siyasi bir gurupla temsil edilmiş oluyor, hem de Mecliste Anadolu'nun geniş ve sağlam teşkilatına dayandırılan kuvvetli bir ekseriyet gurubu meydana gelmiş oluyordu. BMM'nin teşkiliyle Temsil Heyeti'nin faaliyetinin değiştirilmesi Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin bu şekilde mecliste temsil edilmesinin şekil ve prensip itibariyle son derece doğru olduğunu savunan Faik Ahmet Bey, milli mücadelenin düzenli bir şekilde yürümesi bakımından böyle bir grubun kurulmasının çok isabetli olduğunu açıklar ve şu hükme varır:

"Çünkü, bu teşkilât, milli ve siyasi bir teşkilat olarak ve ilk amili bulunduğu milli mücahedede ihmal edilmeyecek bir uzuv olmak itibariyle hükümetle münasebetinin ona göre tanzim ve idare edilmesi ve meclisle irtibatının aynı esasa göre muhafaza ve takviye görmesi daha tabiidir"[97].

---

97 Faik Ahmed, "Büyük Millet Meclisi'nde Müdafaa-i Hukuk Gurubu", İstikbâl, 18 Mayıs 1337/1921, No.306.

3-Heyet-i Vekile'nin İstifası

Maliye Bakanı Ferit (Tek) Bey, BMM'nin 3 Ocak 1921 günlü toplantısında bütçe üzerinde uzun bir konuşma yapmış ve bütçeyi Meclise sunmuştu. Bütçenin tümü üzerinde yapılan konuşmalarda söz alan milletvekillerinin çoğunluğu bütçeyi tenkit etmişti. Görüşmeler, tenkitlerin insafsız ölçüleri arasında zaman zaman sert tartışmalara yol açmış, Maliye Bakanı Ferit Bey'e sert hücumlar yapılmıştır. Ankara'dan gelen haberlerden Heyet-i Vekile'nin istifa ettiğini ve bu istifanın, Heyet-i Vekile ile Muvazene-i Maliye Encümeni arasında çıkan anlaşmazlık sonucu olduğunu öğrenen Faik Ahmet Bey, meseleyi bütçe üzerinde çıkan anlaşmazlığa bağlar. Muvazene-i Maliye Encümeni'nin Heyet-i Vekile ile anlaşmazlığa düşmesinin bu anlaşmazlığın vekilleri istifaya mecbur edecek derecede ileri varmasını da, encümenin hükümetten yana olduğuna, hükümetin giderlerini denetlemede son derece dikkatli davrandığı, yani hükümeti istediği gibi serbest bırakmadığı sonucunu çıkarır.

Bundan başka, bu meselenin, Muvazene-i Maliye Encümeninin hükümeti düşürmek için bütçeyi sebep göstermesi anlamına da gelebileceğini tahmin eder. Bu durumun parlamentolarda çoğu zaman meydana geldiğini öne sürer ve Almanya'yı örnek verir. Almanya'da kabineyi istifaya mecbur etmek için bütçe tasdik edilmez, itimatsızlık beyanıyla yetki almayan kabine istifaya mecbur bırakılırdı. Gerçi BMM'nde buna pek ihtiyaç duyulmasa da yani o gün için, Heyet-i Vekile'ye itimatsızlık söz konusu değilse de, yine de Meclis'in Heyet-i Vekile'yi istifaya zorlayacak sebepler hazırlaması ihtimali söz konusu olabilirdi.

Diğer taraftan Faik Ahmet Bey, Heyet-i Vekile'nin meydana gelen bir anlaşmazlık yüzünden istifayı tercih etmesini basit bir olay olarak görmez ve bu durum hükümetin şiddetli bir ihtiyaç karşısında kaldığına işaret olduğunu düşünür. Meclisteki durumu "hükümet buhranı" olarak nitelendirir ve bu buhranı meclisin yapacağı yeni bir seçimin gidereceğini açıklar. Ona göre, Meclis şayet eski heyet-i vekileyi tekrar seçecek olursa doğal olarak meydana gelen anlaşmazlıkta hükümetin görüşlerini

uygun bulduğunu gösterir. Şayet Encümenin görüşleri Meclisin de görüşleri ile aynı ise Heyet-i Vekile'nin istifasının istenildiği ortaya çıkar ki, o zaman Meclis kendi görüşlerini kabul ve takib edecek yeni bir heyet-i vekile seçer.

Bütün bunlardan Faik Ahmet Bey, işin bir nevi kabine usulü şeklini almakta olduğunu, tatbikatta (yürütme ve yasama) kuvvetlerinin ayrıldığı sonucuna varır. Büyük Millet Meclisi'nin yürütme yetkisini kendisinde top;lamasına rağmen, yukarıda bahsedildiği şekilde yapılan uygulama, Faik Ahmet Bey'e göre; aşağı yukarı kabine usulüne yakın bir şekil meydana getirmektedir. Yasama ve yürütme kuvvetleri arasında görülen bu ilişki, kabine idare usulündeki ilişkiye benzemektedir. "İşbu suretle en tabi şeklini de almış oluyor denilebilir" diyen Faik Ahmet Bey kabine sistemine gidilmesine yasama ve yürütme kuvvetlerinin uygulamada ayrılmasına olumlu bakar ve bu tür uygulamanın denetleme, kanunları uygulama ve dengeyi sağlamada lüzumlu olduğuna değinir ve konuya şu şekilde açıklık getirir: "Heyet-i Vekile'nin müctemian istifası daha doğrusu Heyet-i Vekile Reisi'nin istifasıyla bütün heyetin istifa etmiş sayılması teşri selâhiyyetine karşı icra yetkisinin mesuliyyet-i siyasiyye ve müşterekesi icabatını hatırlatır velhasıl birçok benzerliklerle Heyet-i Vekile ile heyet-i asliyyenin yek diğerine karşı vaziyyetlerini kabine idaresinde icra ve teşri kuvvetlerinin vaziyyetlerine yakın görmek kabildir".

Faik Ahmet Bey, makalesinin sonunda, kuvvetli ve uyumlu bir heyet-i vekilenin iş başında bulundurulması ve sık sık buhranlara meydan verilmemesi gereken bir zamanda bulundukarını, herkesin bildiği gibi bu durumun Meclis tarafından da takdir edileceğinden şüphesi olmadığını, Meclise duyulan bu güvenin, buhranın ehemmiyetini azaltacağını söyleyerek Meclise, duyarlı olması konusunda mesajını vermekten geri durmaz[98].

---

98 Faik Ahmed, "Heyet-i Vekiliyenin İstifası", İstikbâl, 19 Mayıs 1337/1921, No.307.

4- Yeni Heyet-i Vekile

Faik Ahmet Bey'in Heyet-i Vekile'nin istifa etmesiyle yaptığı tahminler ve düşünceleri yeni Heyet-i Vekile'nin seçilmesiyle açıklığa kavuşmuş ve Meclis ile hükümet arasındaki anlaşmazlığın görüş anlaşmazlığından olmadığı daha çok Maliye Bakanı'nın şahsına karşı beslenen itimatsızlıktan kaynaklandığı anlaşılmıştır.

Yeni Heyet-i Vekile'ye seçilen kişiler, bir ikisi hariç, hemen hemen eski heyette bulunanlardır. Yalnız Maliye ve Adliye Bakanları değiştirilmiş, yerlerine başkaları getirilmiştir. Buna göre; Heyet-i Vekile de bir tasfiye yapmak istemiş ve bu tasfiyeyi de bilhassa Maliye Bakanını değiştirmekle yerine getirmiştir. Yani, bütün gürültü Maliye Bakanı'nın değiştirilmesi konusunda olmuştur. Adliye Bakanı esasen vekâleten olduğu için onun değiştirilip değiştirilmemesi o kadar önemli değildir. Asıl hücum Maliye Bakanı Ferit Bey'e olmuş ve Ferit Bey'in bütçe müzakeresi esnasında maruz kaldığı şiddetli hücumlar, netice itibariyle Heyet-i Vekile'nin de konumunu sarsmıştır. Böylece Faik Ahmet Bey, Ankara gazetelerinden edindiği bilgilere dayanarak konuyla ilgili yine bir takım yorumlar yapmıştır. Buna göre; Ferit Bey, Mecliste bütün mevki ve itibarını kaybetmiş, milletvekilleri toptan bütçe müzakereleri sırasında kendisine hücum için hazırlanmış bulunuyorlardı. Maliye Bakanı bu durumu zamanında sezmiş, daha doğrusu sezilmeyecek yanı kalmayan bu halin arkasından istifa ederek çekilmiş olsaydı, o zaman Heyet-i Vekile'nin istifaya mecbur edilmesi de belki de ortadan kalkmış olacaktı. Maliye Bakanı ise, böyle yapmamış bilâhare, bütçesini koluna takarak, Meclise gidince, milletvekillerinin şiddetli saldırısıyla karşılaşmış ve bu saldırılar doğal olarak hükümetin de konumunu sarsmıştır. Büyük bir ihtimalle milletvekilleri bütçeye biraz da Maliye Bakanı'nın şahsına ve şahsiyetine karşı taşıdıkları soğuklukla karşı çıkmışlardı. Fakat bütçe, hükümetin bütçesi olduğundan, Maliye Vekili de hükümete arka verdiğinden maliye vekilini sıkıştıran meclis, dolayısıyla, Heyet-i Vekile'yi de müşkül bir vaziyete sokmuştur. Bu zor durumda vekiller kendilerini ancak istifa ile kurtarabilirlerdi. Çünkü bütçeyi müdafaa eden

Maliye Vekili tabii ki hükümet adına müdafaa ediyordu. Mecliste bütçe vasıtasıyla Maliye Vekili'ni, ihtimalle siyasetini idaresini tenkide, baltalamağa kalkışınca, Maliye Vekili Heyet-i Vekilenin bakanı olduğundan mesele Heyet-i Vekile meselesi olmuş ve bütçesini kurtaramayacağını anlayan Heyet-i Vekile de istifa etmek zorunda kalmıştır. Meclis yeniden Heyet-i Vekile'yi seçerken Maliye Vekili'ni aralarından çıkarmıştır.

Faik Ahmet Bey, yazısında konuyu yorumlarken, Hariciye Bakanı'nın kim olacağı konusuna da değinmiştir. Çünkü, yeni Heyet-i Vekile seçilmesine rağmen Hariciye Bakanı belirlenmemiştir. Gerçi Hariciye Bakanlığına birkaç gün önce Yusuf Kemal Bey seçilmiştir ama ondan sonra Heyet-i Vekilenin istifası gerçekleşince Yusuf Kemal Bey'in hükümetten düşmesine sebep olmuş ve bu konuda Anadolu Ajansı da bilgi vermemiştir. Oysa yeni heyet seçiminde, Hariciye Bakanının da yeniden seçilmesi gerekmekteydi.

Faik Ahmet Bey, meclisin harici siyasetini yürütmesi bakımından Hariciye Bakanı konusuna çok önem verdiği "Hariciye Vekâletlerine getirilecek şahsiyetlerle dir ki Heyet-i Vekile'nin daha doğrusu meclisin harici siyasetinde, mesleği bir dereceye kadar tayin eder. Meclisin siyaset-i hariciyyeyi hangi esaslara istinaden yürütmek istediği bununla aşağı-yukarı istidlâl edilebilir. Her ne kadar Anadolu'nun doğuda muayyen ve sabit bir siyaseti varsa da, umumi siyasette takib edilecek hatt-ı hareketi göstermekte hariciyedeki değişiklikler çok manâ ifade eder." cümlelerinden anlaşılmaktadır. Hariciye Bakanlığı'na getirilecek kişinin şahsı son derece ehemmiyetlidir. Ve Hariciye Bakanlığı'nın da uzun zaman boş bulundurulmaması gereklidir. Faik Ahmet Bey bu yüzden sebebi ne olursa olsun Meclisin kısa zamanda bu önemli görevi yerine getireek seçimi yapmasını tavsiye eder[99].

---

99 Faik Ahmed, "Yeni Heyet-i Vekile", İstikbâl, 22 Mayıs 1337/1921, No.309.

5-Adliyede Islahat

Yeni Adliye Bakanı Refik Şevket Bey'in adliye de ıslahat yapılması için adliye memurlarının fikir ve görüşlerini almak isteyen, fikir ve görüşlerinde isabetli olanların mükafatlandırılacağını belirten tamimi adliyelere göndermesi üzerine bir değerlendirme yapan Faik Ahmet Bey, öncelikle Refik Şevket Bey'in Adliyede değişiklik ve düzenlemeler yapmadan önce adliye memurlarının tecrübelerinden yararlanma yoluna gitmesini takdir eder ve devlet teşkilatında en çok ıslaha muhtaç olan ve son zamanlarda fazlasıyla bozulan dairelerden birini adliyenin teşkil ettiğini belirtir.

Adli düzenleme ve değişiklikler, yapılan çalışmaların olumlu sonuçlar doğurabilmesi için, ne yapılmak istenildiği, yapılması gereken şeylerin etraflıca tetkik ve tesbit edilmesi kısacası konu ile ilgili yapılan çalışmaların tutarlı bir zemine oturtulması görüşünde olan Faik Ahmet Bey, aksi halde, alelâde bir ıslahatın yapılmasıyla çalışmalar boşuna gitmekle kalmaz, mevcudu yıkmaya ve daha berbat bir şekle sokmağa sebep olacağı düşüncesindedir. Dolayısıyla, adliye ıslahatı hiçbir zaman kısa zamanda olmamalı. esaslı tetkiklerle, eksikler bulunup tamamlanmalı, teşkilat ihtiyaca göre sade ve tabii şekle sokulmalıdır.

Faik Ahmet Bey, halk arasında idarecilerle değişiklik ve düzenlemelerin çok kolay yapılabilir düşüncesinin hakim olduğunu, bu yanlış görüş yüzünden o zamana kadar ıslahat adına yapılmak istenen her işin altının üstüne getirildiğini söyleyerek o güne kadar yapılan ıslahatlara bu açıdan bakar ve tenkit eder, halkın konu ile ilgili konuşmalarından yine aynı görüşün devam ettiğini anlayarak korkuya kapılır aynı zamanda hukukçu olması nedeniyle konuya ağırlık vererek fikirlerini açıklar. Birtakım önerilerde bulunur.

Adliyenin ıslahı demek, herşeyden önce kanunların ıslahı demek olduğunu, bunun için de adlî kanunların zamanın ihtiyaçlarına uygun şekilde değiştirilmesini, hatta bir kısmının yeniden düzenlenmesini savunan Faik Ahmet Bey'e göre, teşkilat meselesi ikinci derecede kalmaktadır. Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun kabulü ile yazdığı

makalesinde de değindiği gibi, öncelikle kanunların ıslah edilmesi lazımdır. Elde uygulanabilecek , devrin gereklerine ve ihtiyaçlarına uygun, devletin adaletine halkın güvenini sağlayacak şartlar ve esaslar doğrultusunda bir kanun kitabı, dergisi olmadıktan sonra, yapılacak en yeni, en modern teşkilâtın önemi yoktur. Teşkilât istenildiği kadar değiştirilsin, şayet elde bulunan kanunlar medeni ve zamana uygun biçimde düzenleme ve değiştirilme yapılmazsa herşey boşuna olur.

Göz önünde tutulması gereken ikinci nokta ise; eleman meselesidir. Teşkilâtı teşkilat yapacak iyi kanunlar kadar, elemanlara da önem verilmelidir. Teşkilât yapılır, adalet halkın ayağına götürülmek istenir, ancak elde iyi kanunlar ve kanunları uygulayacak güçlü memurlar bulunmazsa, meydana getirilen teşkilat ile halkın ayağına götürülecek şey, adaletten başka şey olur. Faik Ahmet Bey'in izahına göre; bu durumda, önce kanunlar yenilenmeli, sonra meydana getirilecek yeni teşkilata elemanlar hazırlanmalıdır. Oysa kanunların ıslahı ve tanzimi öyle az zaman içinde yapılacak sade ve basit bir iş olmadığı gibi, memur hazırlamak, yetiştirmekte o günkü tayin ve terfi sistemiyle kısa zamanda olmayacağı ortadadır. Hakim sınıfının yetiştirilmesini örnek veren Faik Ahmet Bey, bunların çok basit ve ciddi olmayan bir imtihandan geçtiklerini belirtir. Bu şartlarda yetişen bir hakimin eline kanun vererek en modern teşkilatın başına getirilmesini eleştirir ve "buna yenilik diyebilirsiniz, fakat ıslahat diyemezsiniz şeklinde" yorumlar.

Adli kanunların yenilenmesi hakkında da fikirlerini ileri süren Faik Ahmet Bey, elde hemen hemen şartlara ve ihtiyaca cevap verecek kanunların olmadığını söylemekle mübalağa etmemiş olduğunu, mevcut kanunlarla adli teşkilatın amacına uygun olarak çalışmasının mümkün olmadığını yazar ve kanunların günün şartlarına ihtiyaca uygun olarak yapılmasını tavsiye eder. Fakat bu da zaman meselesidir. Alelacele yapılacak kanunların ihtiyaçları karşılaması imkânsızdır. İsviçreliler örneğinde görüldüğü gibi bir ceza kanununun meydana getirilmesi için yirmi sene uğraşılmıştır. İsveç adet ve eğilimleri incelenmiş ihtiyaca göre bir ceza kanunu yapılmıştır.

Türklerin şimdiye kadar böyle bir ihtiyaç duymadıklarını, Avrupalıların hazır yapılmış kanunların aldıklarını, aynen tercüme ettiklerini, hatta bazen Türklerde bulunmayan teşkilata ait maddeleri dahi aynen naklettikleri dahi olduğunu anlatan Faik Ahmet Bey[100], bir diğer makalesinde yaptığı önerilerinin o günün Türkiyesi'nde şartların müsait olmaması nedeniyle yerine getirilemeyeceğinin bilindiğini açıkladıktan sonra, bu durumda yapılması gereken şeyleri şöyle sıralar:

"Bizce bugün yapılacak şey, teşkilât-ı adliyenin emr-i tatbik ve fevziinde surat ve suhuletini temin eyleyecek, muhakemin bab-ı adalet olduğu kanaatini halkta hasıl eyleyecek çare ve tedbirleri, ittihaz eylemek, usul-ü muhakeme kanunlarında ona göra tadilat yapmak, emr-i adaleti te'vika uğratmaktan başka birşeye yaramayan zaid teşkilatı ilga eylemek, sonrada me'murin-i adliyyenin, hükkâmın vazife-i kadayı hakkıyla ifa eyleyebilmeleri esbab ve vesailini hazırlamaktan ibarettir."

Yukarıdaki tavsiyelerinde işi elemanların yapacağına göre, sorumluluğun onlara düştüğünü, eldeki mevcut kanunları zamana ve ihtiyaçlara uydurmaya çalışmaları halinde noksanlıkların az çok giderilebileceğine değinirken; buna da örnek olarak, Fransız Medeni Kanunu'nu verir. Fransız Medeni Kanunu yüz senelik bir kanundur. Hazırlandığı zamandan bu yana hem Fransa milleti hem de ihtiyaçları değişmiş olmasına rağmen, kanun hâlâ aynı kanundur. Fakat; hakimler kanunu Fransız ihtiyaç ve şartlarını dikkate alarak uyguladıkları için, kanun genişlemiş ve zamanın ihtiyaçlarına uygun mükemmel bir hale gelmiştir. Ancak Faik Ahmet Bey; "Bizde nerde öyle hakimler" diyerek, İstanbul Temyiz Mahkemesi'nde altın ve nakit evrak meselesine dair bir karardan bahseder ve temyiz mahkemesi azalarının böylesine önem taşıyan iktisadi meseleyi öyle kısa zamanda halletmişlerdir ki Faik Ahmet Bey hayretini gizleyemez. Önemli konuların gittiği Temyiz Mahkemesi'nde, hukuk ve kanunlara uyulmadığını, diğer mahkemelerde hak sahibinin aylarca hatta, senelerce süründürüldüğünü, bir davanın, bir hakkın sürüncemede bırakılarak, iptale

---

100 Faik Ahmed, "Adliyede Islahat I", İstikbâl, 1 Haziran 1337/1921, No.318.

uğraşıldığını, suçsuzun aylarca hasiphane köşelerinde bırakıldığını, böylece halkın adalete güveninin olmadığını, bu güvensizliği ortadan kaldırmak için yukarıda izahı yapılan hataların giderilmeye çalışılmasını kanun ve idarede düzenleme ve değişikliklerin usulüne ve günün şartlarına uygun bir şeklilde yapılmasını tavsiye eder[101].

6- Denk Bütçe ve Tasarruf

Mustafa Kemal Paşa, Milli Mücadele sırasında, bir yandan dış borçlanmaya set çekerek dışa bağımlılığı önlemek, diğer yandan da dönemin klasik kamu maliyesi anlayışına uygun olarak denk bütçe politikası uygulamaya çalışmıştır. Denk bütçe politikasından anlaşılması gereken, devletin normal gelirleriyle, normal harcamalarını karşılamasıdır.

Savaş masraflarının gittikçe artması karşısında gelirin denk getirilebilmesi için üç yola başvurulmuştu.

1- Osmanlı Devleti'nin vergi kanunlarını değiştirerek, vergi nisbetlerini artırmak ve yeni vergiler ihdas etmek;

2- Rusya'dan yapılan yardımları ve çeşitli emanat paralarını bütçe açığını kapamaya tahsis etmek;

3- Düyûn-u Umumiye faizini ödemeyerek bütçeye tahsis etmek.

Bu üç yoldan başka Ziraat Bankası'na da başvurularak bankadan 1.200.000 lira borç alınmıştı. Fakat, hiçbir tedbir, masrafı karşılamaya yetmiyordu. Bu sebeple, devlet düzeni ile bağdaştırılması mümkün sayılmayacak usullerle ordu, ihtiyacın bir kısmını bizzat karşılıyordu. 1921 yılında bile bu düzensiz durum devam etmiş ve harbin sonuna kadar tamamen önlenememiştir.

---

101 Faik Ahmed, "Adliyede Islahat II", İstikbâl, 2 Haziran 1337/1921, No.319.

Meclisin, tasarruf taraftarı olduğunu ve milli servetin dışarıya çıkmasına aleyhtar bulunduğunu anlayan Faik Ahmet Bey, aynı görüşleri paylaşırken "BMM'nin bütçede tasarruf taraftarı olması, lüzumsuz masraflar ihtiyarının aleyhinde bulunması, şüphe yokki çok şayan-ı memnuniyyet bir şeydir", dedikten sonra, içinde bulunulan şartları göz önünde bulundurulup; büyük ölçüde ve imkan nisbetinde tasarrufa gidilerek, yapılan bütçenin münakaşasız kabul edilmesini tavsiye eder ve meclise destek verir. Bu arada, gerek bütçenin hazırlanmasında, gerek tasarruf konusunda, gerekse vergiler hakkında aydınlatıcı bilgi verme sorumluluğunu duyduğundan birtakım noktalara değinmek zorunda kalır. Çünkü ona göre; bütçede tasarruf, maksadı temin edecek tek vasıta değildir.Geliri sağlam ve güvenilir esaslara dayanmayan bir bütçe devlet hayatını sarsar. O halde önce, gelirin kaynakları mevcut ekonomik şartlar göz önünde tutularak elde edildikten sonra, harcamalar, tasarruf kaidelerine uygun olarak yapılmalıdır.

7- İhracaat Vergisi

Faik Ahmet Bey, Maliye Bakanı'nın çalışmalarını her ne kadar kutlarsa da ilk bütçedeki hata ve noksanları görür ve sağlam bir bütçe olmadığını ileri sürer, Yanlışlıklarını ortaya koymaktan çekinmez ve "Maliye Vekâleti daima ve sabit muayyen demek olan devlet masrafiyla varidatın karşılaşmadığını görünce müracaat olunacak bir çare bellemiş gidiyor. Vergilere zam!" diyerek daha ziyade yapılan zamların fazla olmasından şikayet eder. Aksi halde genel hizmetler için gereken parayı bulmak, zaruri giderlere karşı gelir temin etmek için, elbette ki vergilere zam yapılacaktır. Ancak, yapılacak zammın mükellefin ödeyemeyeceği bir miktar olması halinde hem mükellef zor durumda kalır, hem de ülkenin iktisadi hayat ve faaliyeti yaralanır. Öyleyse halkın durumu göz önünde tutulup iktisadi şartlara dikkat edilerek ona göre hesap ve düzenlemeler yapılmalıdır. Faik Ahmet Bey, bundan hareketle sözü ihracat vergisinin yüksek tutulmasının köylüyü mağdur ettiğini ileri sürer ve sözü ihracat vergisine getirir.

Bunu daha iyi anlatabilmek için bir yıl öncesine giderek, fındık ve tütün mahsulünün yüksek ölçüde ihracat vergisine tabi tutulması yüzünden, mahsulün neredeyse tamamının elde kaldığını gerçi içinde bulunulan yılda bu verginin yarıya indirildiğini, fakat bunun da ihracatı kolaylaştıramadığını, dışarı satışı temin edecek yeterli bir tedbir olmadığını belirtir. Mahsulün satılmaması halinde ne köylü ve ne tüccarın eline para geçeceğinin ne de hazinenin bundan bir fayda göreceğinin mümkün olamayacağını, böylece halktan değil ihracat vergisi, aşar vergisinin dahi alınamayacağını yazar[102].

İhracat vergisinin çok zararlı ve birçok ekonomik mahzurlar olan başlıca vergilerden biri olduğunu belirten Faik Ahmet Bey, bu verginin, ülkede yetişen mahsulün değerini düşürdüğünü, rekabet şansını kaybettirdiğini, üretimi, imalatı sekteye uğrattığını, bu sakıncalı durum yüzünden ihracat vergisinin dünyanın hemen her yerinde kaldırıldığını, yazar. Yalnız, ülkesi dışında mümessili bulunmayan, üretimi sadece bir memlekete ait olan maddeleri satan yerlerde belirtilen sakıncalı durum olamayacağından, ihracat vergisinin konulup yararlanıldığını kaydeden Faik Ahmet Bey, bu durumda dahi alınacak verginin yüksek olmaması gereğini savunur. Kendi ülkesinden başka yerde üretimi yok diye vergilendirmenin fazla yapılması o eşya veya maddenin değerinin azalmasına neden olur. Üstelik Türkiye'de üretilen fındık, tütün, fasulye, başka ülkelerde de yetiştirilmektedir. Tütün üretiminde Yunanistan, fındık ve fasulye ihracatında İspanya ve Romanya hatırı sayılır seviyeye ulaşmıştır. Hatta, Yunanistan Balkan savaşından sonra idaresi altına aldığı yerlerde yetişen tütün mahsulüyle, Anadolu'daki tütün mahsulünü nitelik bakımından çok geride bırakmıştır. Bunun gibi, İspanya'da hayli ileri gitmiştir ve bu hususta Türkiye ile adam akıllı bir rekabete girişmiştir.

Bir önceki yıl, Avrupa piyasasında İspanya fındığının, Anadolu mahsulüne rekabet ederek, galip geldiğini, Türkiye'nin bu rekabette yenik düştüğünü belirtirken,

---

102 Faik Ahmed, "Tasarruf Taraftarlığı I", İstikbâl, 16 Haziran 1337/1921, No.329.

ürünün elde kalmasının sebebini; birçok vergilerin konulmasında, masrafların olmasında, satış ve idare fiyatlarının, ülke dışındaki piyasalardan çok yüksek tutulmasında, fiyat farklarının tahammül edilemeyecek derecede geniş olmasında gören Faik Ahmet Bey, bunların üreticinin emeğinin karşılığını alamamasına, hazinenin istifade edememesine sebep olduğunu içinde bulunulan yılda da aynı şeylerin devam etmesi halinde ziraatçının ve tüccarın durumunun yine kötüleşeceğini kaydeder.

Türk parasının muhafaza edilmesi için, ithalatın azaltılması hatta kaldırılmasına olumlu bakmayan Faik Ahmet Bey, bunun yerine ihracatın artırılarak, milli serveti korunma yolunun seçilmesini önerir. İktisadi dengenin sağlanmaması halinde ithalatın azaltılması gibi tedbirlerin bir işe yarayamayacağından söz eder ve "Paramızın dışarıya gitmemesi için bütün menfezleri kapatabilecek miyiz?" diye sorduktan sonra cevabını yine kendisi şöyle verir:

"Şüphe yok ki hayır. O halde, milli servetimizi muhafaza edelim, edelim ama öncelikle bunun yolunu bilelim. İhracatımızı teshil ve te'min edecek yolları ve tedbirleri araştıralım, ilgililerden, ticaret localarından, heyetlerden memleketin, hatta herbir yerin vaziyet-i iktisadiyye ve ticariyyesi hakkında malûmat isteyelim ve bir defa iktisadi dengeyi düzeltip yoluna koyduktan sonra bütçeye varidat mı lâzım, masraf şubelerinde tasarruf mu iktiza ediyor, o zaman devlet umum hesaplarını sağlam tahminlere ve faraziyelere istinat ettirir ve emrinde olabiliriz."[103]

Faik Ahmet Bey, bir başka makalesinde aynı konu üzerinde durur ve "bütçede tasarruf" ve "denk bütçe" hakkında kamuoyunu bilgilendirmeye çalışır. Yazının giriş kısmındaki bu bilgilere göre; bütçede tasarruf denilince ilk akla gelen şey giderlerin azaltılmasıdır. Devletin gider bütçesinden masrafların azaltılması, denk bütçenin sağlanmasında az çok bir tedbirdir. Fakat denk bütçenin yapılması esnasında giderlerin gelirleri geçmemesi için gelirler oranında bir sınır koymak, gelirlerle giderleri denkleştirmek için çözüm değildir. Bilindiği gibi en basit bir maliye kuralı gereği

---

103 Faik Ahmed, "Tasarruf Taraftarlığı II", İstikbâl, 17 Haziran 1337/1921, No.330.

olmak üzere devlet bütçenin düzenlenmesinde giderlere karşılık gelirler aranır. Ancak, gelirler nisbetinde harcamalar yapılması devlet hayatında olanaksızdır. Bunun sağlanmasına çalışılması halinde ise; masrafın sürekli değişmesinden dolayı, devletin genel hizmetleri zarar görür. Öyleyse harcamaların gelirlere göre yapılması uygun değildir.

Faik Ahmet Bey, verdiği bu genel bilgilere rağmen yazının devamında ülkenin içinde bulunduğu durumu göz önüne getirerek masraf bütçesinde hatalı da olsa büyük ölçüde tasarrufa gidilmesinin gerekli olduğunu savunur ve "memleketin vaziyet-i iktisadiyyesi de tabiatıyla bu meyanda piş-i tetkik ve mülâhazaya alınırsa masraf bütçesinde azami tasarruf icrasını esaslı bir kaide şeklinde kabul etmemiz fuzuli masraflardan zaid teşkilat ve ihdasât yüzünden yapıla gelmekte olan sarfiyattan çekinmemiz gereği kati bir zaruret şeklinde kendini göstermiş olur. Herhalde masraf bütçesini eskisi gibi geniş bir ölçüde tutup kabul edecek ve ona göre varidat tedarik edebilecek hal ve iktidarda olmadığımızı söylemekte hiçbir mahzur yoktur" der. Bundan öncede devlet bütçesinin iyi olmadığını, bütçe açıklarının devamlı dış borçlarla kapatıldığını, fakat artık dışardan borç alabilme imkanının olmadığını, memleketin iktisadi şartlarından dolayı gerçek anlamda bir bütçenin yapılamayacağını yazar. "Kendi yağımızla kavrulmak, yorganımıza göre ayağımızı uzatmak mecburiyetini her zamandan ziyade hissetmemiz tabiidir." diyerek meclisin konu ile ilgili çalışmalarını günün şartlarına göre uygun bulur ve sözlerine şöyle devam eder:

"Bu itibara göre bir taraftan servet-i milliyemizin harice çıkmamasına ve memleketin ekonomisine ehemmiyet vererek iktisadi dengesini tanzime çalışarak, milli servetimizin hiç olmazsa muhafazasına gayret etmek herhalde memlekete daima emin varidat menbaları tedariğine müsait bir vaziyet-i iktisadiyye hazırlamak, diğer taraftan da devlet masarifini en lüzümlu hudut dahilinde asgari bir yekûne indirip sırf bir zarurat-i iktisadiyye ve hayatiyyenin icabatını yerine getirmekten başka bir şey olmayacaktır."

Ancak, Faik Ahmet Bey, şartlar gereği yapılanları uygun bulmak hatta destek vermekle beraber, denk bütçenin yapılması ve tasarrufa gidilmesinde hükümetin hatalarının farkındadır ve yapılanların genel hizmetleri ve ülkenin iktisadi hayatını sekteye uğratacağından kaygılıdır. O nedenle, yine bazı hususları belirtmek gereğini duyar. Ona göre; masraf bütçesinden bir iki kalem çıkarılıp gelirler kısmına ilave ile bütçenin dengesi sağlanamaz. Gerçek denge, umumi hizmetlerin ve devlet hayatının aksamasına sebep olmayacak gerçek bir denge şeklidir. Hükümetçe memur maaşlarının azaltılması gibi tasarruf konusunda daha birçok şeyler yapılmaktadır. Kısmen kaldırma, kısmen sınırlandırma suretiyle devlet teşkilatı sade ve basit bir hale getirilmektedir. Faik Ahmet Bey, bu uygulamayı çok yerinde bulur. Fakat bahsettiği üzere tasarruf derken, gelirlerin elden çıkarılmamasına dikkat çeker ve hükümetin bu tür hatalara düştüğünü belirtir ve konuya açıklık kazandırmak için tapu teşkilatının kaldırılmasını örnek verir. Tapu memurluklarının kaldırılmasında hükümetin bir kazancı olmadığını, aksine birçok menfaatleri ve gelirleri kaybettiğini belirtir[104].

---

104 Faik Ahmet Bey konuyu daha iyi anlaşılmasını sağlamak için sosyal hayatını ve halkını iyi bildiği, Yomra nahiyesindeki duruma değinir ve meseleyi detaylı anlatır: Şöyle ki, Yomra nahiyesindeki tapu teşkilâtının yıllık masrafı altı bin kuruştur. Temin ettiği gelir ise altmış bin kuruştur. Hükümet bu teşkilatı nahiyeden kaldırmakla altıbin kuruşluk tasarruf yapılırken, altmış bin kuruluşluk geliri kaybediyor. Çünkü, bundan sonra Yomra halkı alım satım mumamelelerini merkeze gitmeden kendi aralarında senet usulüyle hususi bir şekilde yapacaklar, ardından da yaptıkları senetlere kendileri itibar etmeme yüzünden aralarında oluşacak davaları silahla halledeceklerdir. Nitekim, böyle bir durumun daha önceki yıllarda Tonya nahiyesinde görülmüş, tapu memurluğunun kaldırılmasıyla merkeze hiçbir muamele gelmemiş, köylü, Faik Ahmet Bey'in yazdığı gibi işlerini senetle halledemeyince silahla halletmiştir. Kazanç, zarardan başka birşey değildir. Faik Ahmed, "Tasarruf Taraftarlığı III", İstikbâl, 24 Haziran 1337/1921, S.336.

V-BMM'DEKİ ANLAŞMAZLIKLARIN ÜLKE DIŞINDAKİ YANKILARI

Faik Ahmet Bey, Meclis'te bulananların görüşlerini söyleyebilme özgürlüğüne her ne kadar taraftarsa da; o günkü olağanüstü şartlarda toplanan ve olağanüstü bir mecliste anlaşmazlıkların boyutlarının aşılmasına, milli birlik ve beraberlik açısından çok karşıdır ve tepkisini birçok kereler dile getirmekten çekinmez. Bu durumun içerde ve dışarıda aleyhte olacağını sık sık vurgular. Nitekim endişelerinde son derece haklıdır. Çünkü, ülke dışında Mecliste olup bitenler yakından takip edilerek olumsuz yayınlar yapılmaya başlanmıştır.

Fransızca İstanbul ve Bosphore gazetelerinin yayınlarını dikkatle takip eden ve gözden kaçırmayan Faik Ahmet Bey, Heyet-i Vekile'nin istafasının, dışarda olduğundan çok daha fazla önemsenerek, değişik ve olumsuz şekilde yorumlarla yayınlar yapıldığını şöyle anlatır.

"Heyet-i Vekile'nin istifasını hariçte derecesinden çok fazla bir ehemmiyetle izaha kalkışmak isteyenler, Ankara Meclisi'ni muhtelif siyasi fikir ve içtihadların doğurduğu zıt istikametlerde kuvvet ve ahengini kaybeden bir meclis hal ve şeklinde göstermeğe kalkışanlar olmuş. Tabii bunların istihdaf ettikleri maksat aşikârdır. Türkleri, ihtilâf-ı efkâra düşmüş, dahilen zaaf ve acze mübtelâ olmuş gibi göstererek, asıl karşımızda o vaziyete giriftar olanlarla, acz ve hüsaranla ifade edilecek diğer bir vaziyette bulunanlara biraz ümit ve teselli vermek isterler. Yalnız Bosphore ümit ve teselli vermekte biraz fazla ileri gitmiş. Meclis'te harp ve sulh taraftarlığı diye mücadele halinde bulunan iki kuvvetli cereyanın mevcut olduğunu göstermek istemiştir. Fransızca İstanbul'un fikrine gelince; o da daha başka bir vadide muhayyilesini yormuş bulunuyor ve Ankara siyasetinin bütün dünyaya ilân-ı harb etmek zihniyyetini taşıyan müfritlerin eline geçmesinden korkarak mecliste itidâl taraftarlarının galebe-i temenni ediyor."

Her iki gazetenin de mecliste bulunanların fikir ayrılığına düştüklerini ve B.M.M.'nin harp taraftarı bir siyaset izlediğini yayınlaması ve bunu propaganda

malzemesi yapması; Faik Ahmet Bey'in, Milli Mücadele boyunca Türklerin barışçı bir siyaset izlediklerine dair üzerinde titizlikle durduğu konudur. Bu nedenle Fransızca, İstanbul ve Bosfor gazetelerinin bu tür yayınlarına karşı çıkar ve bir kez daha Türk'ün haklı davasının mahiyetini, Türklerin hiçbir zaman harpçi bir millet olmadığını, buna rağmen, savaşı sürdürmelerinin nedenlerini herkesin anlayabileceği bir şekilde açık seçik bütün dünyaya duyurmaya çalışır.

Öncelikle, Türkler arasında birlik ve beraberliğin bozulduğuna dair ümit ve hayallere kapılanlara verdiği cevapta, mecliste böyle bir durumun olmadığını olamayacağını kesin bir dille; "Herşeyden evvel şunu söylemek lazım gelir ki, Ankara Meclisi'nde harp ve sulh meselesi etrafında katiyyen iki nokta-i nazar mevcut değildir ve olmasına da imkân yoktur. Düşmanlarımız ne derlerse desinler, ne uydururlarsa uydursunlar Türkler; millet ve hükümetçe hareket hatlarını gaflet sağlam ve kat'i hudutlar dahilinde tesbit etmiş ve milli ve mübarek mücadelelerinde istihsal-i maksat ve gaye edinceye kadar devam-ı azm ve misak etmişlerdir. Binaenaleyh bu esasta Türklerin ikiye ayrılmaları, başka nokta-i nazarlar etrafında milli ve siyasi vahdet ve tesanüdü ihlâle doğru yürümelerinde, düşmanlarımız nafile ümide düşmesinler, Kat'iyyen ve katibeten mümkün olur birşey değildir" şeklinde ifade eder.

Mecliste harp ve barış taraftarlığı halinde birbirine zıt iki siyasi görüşün olduğunu hayal edenlere karşı; Türklerin harp ve mücadele gayesinin, milli birlik ve istiklâlinin bütününe yönelen bir sulhun elde edilmesinden ibaret olduğunu belirtirken; böyle bir sulh ne zaman elde edilirse o zaman herkesin kayıtsız şartsız barıştan yana olacağını, aksi halde mücadele gayesine ulaşıncaya kadar istisnasız her Türk'ün harp taraftarlığını devam ettireceğini açıklar. Londra Konferansı'nın buna açık bir örnek olduğunu, konferansa katılanların, Türkler hakkındaki düşüncelerinin değişmediğini, bilakis yine o bilinen istila ve imha arzularının ufak tefek bazı değişikliklerle muhafaza edildiğini anlatır. Bu durumda Türk'ün varını yoğunu sarf ederek atıldığı ve birçok fedakârlıklarla kesin zaferine erişmek için az bir mesafe kaldığı mücadelesindeki ruh

ve gayeye göre, artık anlaşılmalıdır ki, mevcut şartlar altında, Türklerin sulh ve itilâfa yanaşmaları ve düşmanlarının zayıf ve acz içinde kaldıkları o günlerde kendi hesaplarına hiçbir şey sağlamayacak olan öyle bir eğilim içine girmelerine imkân olmadığı gibi, bu eğilimi bir görüş olarak ortaya atıp etrafında kuvvetli bir akım meydana getirmesi mümkün değildir.Yine Türkler sürdürdükleri bu mücadeleden zaferle çıkacağından emindirler ve kendilerine son derece güvenmektedirler.

Bununla beraber Faik Ahmet Bey, Türk'ün savaşı hakiki bir sulhu elde etmek için yaptığına bilhassa işaret eder ve her zaman meşru ve tabii haklarının tanınması halinde barış yapmaya amade olduklarını belirtir. Çünkü, yaraların sarılması için barışa ihtiyaç duyulmaktadır. Bunu Faik Ahmet Bey şöyle izah eder;

"Biz, ne zân edildiği gibi ölümümüzü hazırlayan ve mevcudiyyetimizi dünya haritasından silip süpürmeğe matuf bulunan bir sulhu kabule yanaşmayacağımız gibi, ne de Fransızca İstanbul gazetesinin dediği gibi, herçi-bâd-âbâd dünyaya karşı ilân -ı husumet etmek, harbi sebepsiz yere ilâ-nihaye devam ettirmek fikrini besler, zihniyyetini taşır insanlar değiliz. Gayelerimizi sulh yoluyla elde etme imkânını bulduğumuzda harbi derhal terkedeceğimiz tabiidir. Biz de yaralarımızı sarmak ve tedavi etmek ihtiyacındayız ve bu ihtiyacı herkesten ziyade hissederiz. Onun içindir ki müştak olduğumuz sulhu, bize kat'i bir devr-i huzur ve refah açacak teminatı haiz olduğu halde istihsal-i azm ve emelindeyiz. Bu azm ve emeldeki insanlar arasında ne lüzumsuz derecede müfrit bir harp tarftarlığı ne de gayemizi unutturacak şekilde bir sulh taraftarlığı mevki ve yer tutamaz"[105].

---

105 Faik Ahmed, "İhtilâf-ı Nazar Mümkün mü?", İstikbâl, 26 Mayıs 1337/1921, No.313.

B- SAKARYA SAVAŞI VE SONRASINDAKİ ASKERÎ VE SİYASÎ GELİŞMELER

I- SAKARYA SAVAŞI

1- Türk Yunan Uzlaşması, İtilâf Devletlerinin Arabuluculuk Teklifleri

Londra Konferansı'nın hemen ardından, İnönü'deki ikinci zaferden sonra, Faik Ahmet Bey, Türkleri askeri ve siyasi açıdan daha güçlü görürken Londra Konferansı'nın sonunda yalnız kalarak, daha aşağılık bir duruma düşen ve Konferansın hemen ardından Anadolu'da acele tarafından saldırıya geçerek, İnönü'de ikinci kez yenilgiye uğratılan Yunanistan ise İngiltere'den destek görüyordu.

Faik Ahmet Bey, yine Türkiye'deki durumdan Yunanistan kadar İngiltere'yi de sorumlu tutuyor, Türk davasına engel olmakla suçluyordu. İngilizlerin siyasetlerine güvenmiyor, "iki yüzlülük" olarak nitelendiriyordu. II. İnönü Muharebesi'nden, Yunanlıların yaz ortalarında başlattıkları saldırılara kadar geçen süre içerisinde yazdığı makalelerinde sürekli, Yunanistan'ın İngiltere olmadan birşey yapamayacağını, İngilizlerin ise savaşan iki taraf arasında uzlaşmaya varılmasında sözde önemli bir rol oynamak amacını güttüklerini; oysa, Şark meselesini Türklerin emellerine göre çözümlemeye çalışan Fransa ile İtalya'nın ortak davranışlarını etkisiz bırakmak için, Yunanlıları savaş yanlısı tutumlarında inatçı olmaya ve savaşı sürdürmeye teşvik ettiklerini yazmakta, İngilizlerin bu dönemdeki siyasetlerini yine eleştirmektedir.

1921 Haziran'ında İngiltere'nin davetine uyarak, Londra'da toplanmış olan İtilâf Devletleri temsilcileri, Türkiye meselesini yeniden görüşmüş, bazı kararlara varmışlardı. Bunlardan en önemlileri, İzmir'in Türk idaresi ve hakimiyeti altında muhtariyetinin kabulü ve Türk-Yunan mücadelesine son verilmek üzere iki devlet arasında arabuluculuk yapılması kararlarıydı. Arabuluculuk teklifi Yunanistan ile Türkiye tarafından kabul edildiği takdirde, devletler, öteki tekliflerini de bildireceklerdi.

Faik Ahmet Bey'e göre uzlaşma meselesi yine bir İngiliz oyunuydu ve bu konu, birden bire gündeme gelmemişti. Bu fikir, Yunanlıların askeri zaaf ve acze düştüklerinin ortaya çıkmasından yani Anadolu'ya yaptıkları taarruzlardan olumlu bir sonuç alamayacağının anlaşılmasından doğmuştu. Ancak tek sebep bu değildi. İtilâf Devletleri, Yunanlıların üstlendikleri görevi yerine getiremeyeceklerini anlayınca, Yunanlıları büsbütün yalnız bırakmamakla beraber, açıktan himaye etmeyi, yardımda bulunmayı faydasız biraz da imkânsız bularak işin içinden sıyrılmayı ve Yunanlıları Türklerle karşı karşıya bırakmayı uygun görmüşlerdir. Türk-Yunan mücadelesini sadece bu iki millet arasında meydana gelen bir husumet davası şekline çevirip, şarkta barışın temini için bir hakem ve arabuluculuk göreviyle ortaya çıkmayı hesaplamışlardır.

Faik Ahmet Bey'in yorumundan anlaşıldığı üzere, böylece Anadolu harekâtı Yunanistan'a mal edilmiş ve harekâtın sonucunda da Yunanlılar sorumlu tutulmuş olacaktı. Türkler de karşılarında düşman olarak yalnız Yunanlıları görecek ve onlarla hesaplaşmış olacaklardı[106].Bu vaziyet İtilâf Devletleri için daha hesaplı ve el altından yine her istediklerini yaptırmaya daha müsait bir durumdu. Bunun neticesinde İtilâf Devletleri Anadolu ile Yunan kuvvetleri sayesinde bir müddet daha uğraşmış olacaklardı. Dahası Yunanlılar biraz daha felâketin içine saplanacaklardı. Böyle olunca da tekrar uzlaşma teklifiyle bir araya gelip bir aşağı bir yukarı pazarlık yapılır. Olmazsa, Yunanistan tamamen feda edilerek kendi menfaatlerini kurtarabilirlerdi. Böylece İtilâf Devletleri, daima aracı sıfatıyla müdahale edecek bir konuma gelerek, Yunanistan'ı alet ve vasıta olarak kullandılar. Ta ki işin, o gün gelip dayandığı ve Yunanlıların tamamen içinden çıkamayacak bir halde saplanıp kaldıkları noktaya kadar

106 Faik Ahmet Bey'in bu haklı yorumunu M.L.Smith'in; "Churchill, savaşanların kafalarını birbirine vurmak, kendisine karşı olan herşeyin ve herkesin kendisine uyması için (bir çocuğu yaptığı gibi) istediklerini yaptırmakta kararlıydı" şeklindeki sözleri de ortaya koymaktadır. M.L.SMİTH, s.242.

Yunanlılar artık öyle bir vaziyete gelmişlerdi ki, ellerinden tutup girdikleri bataklıktan çıkaracak kuvvet arıyorlar ve İtilâf Devletleri'nden yardım ve destek bekliyorlardı. İtilâf Devletleri'nin bilhassa İngilizlerin yardım etmeleri ise tamamen Yunanlıların bu konudaki tavrına bağlı idi. Nitekim uzlaşma sözlerini de böylece yeniden gündeme gelmiş oluyordu.

Faik Ahmet Bey, içinde bulunulan şartlardan dolayı, Yunanlılarla uzlaşma fikrini anlamsız bulur ve Türkler için hiçbir şey ifade etmediğini açıklar. Çünkü, bir defa Türklerle Yunanlıların uzlaşması için meydanda bir ihtilâf olması gerekirdi. O günkü mücadele ise bir ihtilâf mücadelesi değildir. Türkler anavatanlarını istilâ eden palikarya bir düşmanla zorunlu olarak mücadeleye tutuşmuştur. Yunanlılar istilâ fikrinden vazgeçer, işgal ettikleri Türk topraklarını bırakıp giderse mesele kapanmış olur. Şayet ısrarlarında devam ederlerse İtilâf Devletleri'nin uzlaşma sözlerine ümit bağlayıp hayal kurmaları boşuna olacaktır[107].

2- Yunan Kralının Anadolu'ya Gelişi

Yunan ileri gelenleri halkın ve ordunun moralinin yükseltilmek için Konstantin'den yararlanmayı düşünmüşler ve ordunun başına getirilip taarruza geçilmesini uygun görmüşlerdir. Yunanlılar son kozlarını oynadıklarının farkında oldukları için bu yeni taarruza olağanüstü bir önem vermektedirler. Başta Kral olmak üzere Başbakan ve Savunma Bakanı,, Genel Kurmay temsilcileri Anadolu'ya geçtiler. Yunan Hükümeti adeta Anadolu'ya taşınmıştı. Kral beraberindekilerle birlikte İzmir'de bir Ehl-i salib Başkumandanı gibi karşılandı.

Kralın Anadolu'ya geçişini değerlendirin Faik Ahmet Bey, konuyu Yunanlıların yeni bir taarruza geçmek için elverişli olmadıklarına dayar.

---

107 Faik Ahmed, "Uzlaşma Meselesi", İstikbal, 27 Haziran 1337/1921, No.338.

Yunanistan'ın dahili ve mali durumu, yeni bir taarruz yapmasına elverişli değildir. Yunanistan'da harp aleyhtarlığı bariz bir şekil almıştır. Memnun olmayanlar çoğalmış, ordu içinde otoriteden eser kalmamıştır. Fakat, Yunanlılar bu durumu göz önünde tutmadan yine İngilizlere güvenerek yola çıkıyorlardı. Yunanlılar, Anadolu'daki vaziyetlerini tayin ve tesbit için son taarruzla Yunanlılığın mukadderatını silahlarının talihine terketmek zorundaydılar[108]. Ayrıca, Anadolu'daki Yunan birliklerinin artırılması bu birliklerde ve onları yönetenlerde Türklerin mutlaka yenileceği kanısının olmasıydı. Faik Ahmet Bey, bunun Yunan ordusunun gittikçe bozulan kuvvet ve harp kabiliyetine yeniden hayat verilmesi amacıyla yapıldığını ileri sürerken, kralın komutanlık teşebbüsünün de işe yaramayacağını tecrübelerine dayanarak belirtmektedir. Askeri hazırlıklar maddiyattan çok maneviyata bağlıdır. Halbuki Yunan ordusu II. İnönü yenilgisinden sonra iyice hırpalanmış, askerler harpten yılmışlardı. Ordu içindeki siyasi faaliyetler hayli tahribat yapmıştı. Askeri hazırlıklar da noksandı[109]. Esasında bütün bunları Kral da biliyordu. Yine de birtakım tereddütlerden sonra 7 Temmuz'da Pirne limanından cepheye hareket ederek, aynı gün İzmir'e geçmiştir[110].

O günlerde Yunan taarruzunun ertelenmesini, Yunanistan'ın bu iç durumuna bağlayan Faik Ahmet Bey, Yunanlıların Anadolu'da tutunamayacaklarını anladıklarından ne yapacaklarını şaşırdıklarını, ileri mi geri mi gideceklerine bir türlü karar veremediklerini, kararsızlık içinde yüzdüklerini belirtmekte ve "sulha yanaşsalar millete söz anlatmak meselesi bir bela, taarruz yapsalar neticenin adem-i muvaffakiyetine uğramasından husula gelecek vaziyyet millet için de, kral için de daha büyük bir bela!" diyerek Yunanlıların artık ipliklerinin pazara çıktığını bundan sonra ne

---

108 Faik Ahmed, "Son Tecrübe", İstikbâl, 21 Haziran 1337/1921, No.333.

109 O sıralarda, Venizeloscuların yerine atanan Konstantin taraftarı subaylara erler güvenmiyor ve onların buyruklarına karşı çıkıyorlardı. Ordu kaçaklarının sayıları binleri aşmıştı. S.R.SONYEL, Türk Kurtuluş Savaşı..., II, s.166.

110 Faik Ahmed, "Yine mi Teehhür?", İstikbâl, 22 Haziran 1337/1921, No.334.

yaparlarsa yapsınlar olayların gidişini tersine çeviremeyeceklerini, savaşın onlar için zorunlu olduğunu açıklamaktadır[111].

3- Yunan Taarruzu

7 Temmuz 1921'de Kral Konstantin başkanlığında İzmir'de toplanan Yunan Savaş Konseyi, Türkleri Ankara'ya kadar kovalayabilecekleri kararını aldıktan sonra Yunan ordusunu taarruza geçirdiler. Aylardan beri Yunan taarruzunun lafını duymaktan bıkan Faik Ahmet Bey, haberin duyulması üzerine hemen taarruzun bir değerlendirmesini yapmak üzere kaleme sarılır. Ona göre; Yunanlılar üç aydan fazla süren bir hazırlık ve tereddüt devresinden sonra bir kere daha talihlerini denemek ve son kozlarını oynamak üzere ileri atılıyorlar demektir. Yunanlıların er geç son bir defa daha talihlerini denemeye kalkışmaları, büyük bir tehlike içine giren varlıkları, milli ve siyasi geleceklerinin akıbeti bakımından belliydi. Yunanlılar için II. İnönü mağlubiyetinden sonra takip edilecek iki yol kalmıştı. Ya gerçeği bütün mana ve açıklığı ile kavrayarak, barış yoluyla Anadolu seferi bataklığından sıyrılıp çıkmak veya çok zayıf bir ihtimali denemek üzere üçüncü bir taarruza geçmekti. Yunanlılar, bu iki yoldan birini denemek zorundaydılar. Bunun dışında tereddüt içindeki hallerini devam ettiremezlerdi. Yani ne sulhu ne de taarruzu düşünmeden yerlerinde oturamazlardı. Çünkü, harici ve dahili şartlar buna müsait değildi. Bütün devletler Şark meselesinin bir an evvel halledilmesini işin uzamamasını istiyorlardı. İkincisi Yunanistan'ın dahili durumu hiç de iyi değildi. Ülke çalkantılar içindeydi. Halk, savaştan usanmış üst üste mağlubiyetler sonucu, ümitsizliğe düşmüştü. Ayrıca iktisadi ve mali buhranlar ayrıca Yunanistan'ı perişan ediyordu. Dolayısıyla, Yunanistan'ın iki yoldan birini seçmesi gerekiyordu. Ancak Faik Ahmet Bey, bu önerilerde bulunmasına rağmen, Yunan taarruzunun hesap ve ihtimal dışında olmadığını gayet iyi biliyordu ve Yunanlılar bu

---

111 Faik Ahmed, "Hakikat Yürüyor", İstikbâl, 3 Temmuz 1337/1921, No.343.

taarruza karar verebilmek için uzun bir tereddüt ve kararsızlık devresi geçirmişlerdi. Onlar daha çok itilâfçıların kendi lehlerine yapacakları arabuluculuğa ümit bağlayarak, içinde yuvarlandıkları felâket çıkmazından kurtulmak düşüncesindeydiler. Çünkü böyle bir taarruza cesaret edemiyorlardı. İtilâf Devletleri'nin arabuluculukları ve bu arabuluculuğun Yunanistan'ı Anadolu'nun kayıtsız şartsız tahliyesine davet etmesi, Yunanlıların umutlarını kırdı. Yunan Kralı ve Hükümeti işin silah yoluyla halletmeye karar vermek zorunda kaldı.

Yunanistan, şimdi talih ve mukadderatını bu son taarruzun neticesine bağlamış bulunuyordu. Görünüşte büyük devletler tarafından kendisine verilen görevi yerine getirmek arzusunda olduğunu gösteriyor, gerçekte ise "Megalo İdea"nin sihirli teşvikiyle başka emeller, başka hayaller arkasında koşuyordu[112]. Faik Ahmet Bey, bu tesbitinin doğruluğunu da ispatlıyor ve Yunanlılar yalnız şark sulhunu sağlamak amacıyla İtilâf Devletleri'nin onayı ile Anadolu'ya girmiş olsaydılar, tahliye hususunda son tekliflerini kabul etmiş olurlardı. Halbuki onlar İtilâf Devletleri'nin teklif ve tavsiyelerini reddederek ordularını taarruza geçirdiler ve yüzlerindeki maskeyi sıyırıp attılar. Kral sırf kendi taç ve tahtı uğruna, Yunan milletini ve Yunan varlığını bu kadar ağır ve sonucu şüpheli olan bir imtihana sevketti[113].

Faik Ahmet Bey'in, Yunanlılar bakımından hiç de olumlu sonuçlar doğurmayacağını düşündüğü bu taarruzun; Türkleri, bir an evvel gayelerine ulaştıracak ümit kaynağı olduğunu belirtirken, Türk ordusunun bu zaferi elde edeceğinden emin olarak; "Türk fedakâr ordusu İnönü'de ecdadın asırlarca zaman

---

112 XVIII. yüzyıldan beri Yunanlıların Megalo-İdea (Büyük Ülke)'yı gerçekleştirmek için her çareye başvurdukları, her türlü mücadeleyi yaptıkları görülmektedir. Çökmekte olan Osmanlı İmparatorluğu en büyük ve en kıymetli topraklarını koparmayı Egeyi bir Yunan Denizi haline getirmeyi, bu suretle bir ayağı Asya'da, bir ayağı Avrupa'da olan büyük bir Yunanistanı, eski Bizans-Grek İmparatorluğu yeniden kurmayı amaç edinmişlerdi. Bkz.Türk Yunan İlişkileri ve Megalo İdea, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmi Yayınları, Ankara, 1975, s.38.

113 Faik Ahmed, "Taarruz Etrafında", İstikbâl, 15 Temmuz 1337/1921, No.354.

evvel ilk istiklâl bayrağını dalgalandırdıkları, Türk'ün bu güzel ve mukaddes yaylasında bütün Türklüğü ve Türklüğün, müslümanlığın hayat ve istiklâlini kurtarmak için son vazifesini ifaya davet edilmiş bulunuyor. Tarihin, ecdadının sesine giden kahraman Türk, hiç şüphesiz Allah'ının da, Peygamber'inin de nusretini kendisiyle beraber bulacak, dinini ve vatanını haydut ve cin düşman sürülerine asla çiğnetmeyecektir" der ve Türk ordusuna olan güveninin bir kez daha açıklar[114].

II- SAKARYA SAVAŞI'NIN BİRİNCİ SAFHASI

1- Kütahya-Eskişehir Muharebeleri ve Türk Ordusunun Sakarya Doğusuna Çekilmesi

Yunanlıların büyük bir saldırıya hazırlandıkları o tarihte, Türk Ordusu "Umumi Seferberlik" ilanı ile bütün yurt kaynaklarından yararlanmaya, henüz imkân bulmamış ve mevcut birliklerine birkaçını ilâve etmekten başka birşey yapamamıştı. Ayrıca yeterli vasıtalara sahip olmayan Türk ordusunun cephane ve erzak kollarını Türk kadınları ve çocukları, kağnılar ve buna benzer ilkel araçlarla taşımaktaydılar. 24 Nisan 1920'den beri Güney Cephesi Kumandanlığı kaldırılarak, bütün kuvvetler Batı Cephesi kumandanının idaresi altında toplanmışlardı. Yunanlıların saldırıya geçecekleri günlerde, Türk Ordusu İnönü-Kütahya-Döger Umumi hattıda dört gurup halinde bulunuyordu. Kocaeli Gurubu adını alan ve Geyve civarında bulunan bir kısım Türk kuvvetleri ile Menderes dolaylarında da bir Türk tümeni vardı[115].

Yunanlılar, 10 Temmuz 1921'de, işte bu durumdaki Türk ordusuna saldırdılar. Böylece çok şiddetli bir muharebe başlamış oldu. 13 Temmuz'da Afyon, 17 Temmuz'da Kütahya Yunanlıların eline geçti. Sonunda çok üstün kuvvetler karşısında Türk birlikleri Eskişehir-Seyitgazi hattına çekilmek zorunda kaldılar. Durum çok kritik

---

114 Faik Ahmed, "Son Tecrübe", İstikbâl, 14 Temmuz 1337/1921, No.355.

115 S. TANSEL, IV, s.90-91.

bir hal almıştı. 18 Temmuz'da cepheye giden Mustafa Kemal Paşa, gerekli inclemeleri yaptıktan sonra, Batı Cephesi Kumandanı'na Türk kuvvetlerinin, Sakarya'nın doğusuna kadar çekilebileceğini bildirdi. 19 Temmuz 1921'de Eskişehir'i de kaybeden Türk Ordusu, Mustafa Kemal Paşa'nın verdiği direktifle 25 Temmuz'da Sakarya'nın doğusuna çekilmiş bulunuyordu. Bu durum, ordunun ve halkın maneviyatı üzerinde elbette ümitsizlik yarattı. Çünkü, memleketin bazı parçaları düşmana terkedilmiş, bu arada bir kısım malzeme de kaybedilmişti. Öte taraftan Yunanlılar, Türk Ordusunun mahvolduğunu ve büyük bir zafer kazandıklarını dünyaya ilân ettiler[116].

Faik Ahmet Bey, ne umutsuzluğa, düşmüş ne de güvenini kaybetmiştir. Yunan taarruzunun, Yunanlılara kazandırdığı ve "zahiri birkaç muvaffakiyet" diye nitelendirdiği harekâtı, "muvaffakiyet" şeklinde lüzumsuz ve şarlatanca dünyaya duyurmalarını anlamsız bularak, Yunanlıların bütün bu davranışlarının ümitsizliğin alemetleri olduğunu ileri sürer, bundan ne Yunanistan'ın ne de İngiltere'nin hayale kapılmamasını tavsiye eder. Yunanlıların Eskişehir hattına kadar ilerlemelerinin bir kazanç olmadığını, bilâkis tutundukları yerlerden uzaklaşıp, cepheyi genişletmelerinin fazla yayılmaya sebep olacağından bu durumun onlar için hiçte iyi olmadığını, yakında milli ordunun darbesini yiyerek darmadağın olacaklarını yazar, gözdağı vermekten kendini alamaz. Hiç kimsenin öyle birkaç kilometrelik arazi elde etmekle Türkleri o hattan söküp atacakları kanısına varmalarına gerek olmadığını büyük bir inançla Yunan ve İngiliz milletine duyuran Faik Ahmet Bey, Misak-ı Milli üzerinde direnerek;

---

116 Türk İstiklâl Harbi II (Batı Cephesi), 4 ncü Kısım, Kütahya, Eskişehir Muharabeleri, Ankara, 1974, s.534-535.

Yunanlı yöneticiler zamansız zaferin sarhoşluğu içindedirler. Albay Pallis, Atina'daki İngiliz Büyükelçisi'nin 30 Temmuz günü Londra'ya naklettiği bir demecinde, özetle şunları söyler: "Artık Yunanistan, bütün ülkeye yerleşme ve boğazların bekçisi olma hakkını kazanmıştır. Yunan Ordusu, bu hak üzerinde ısrar etmeye kararlıdır ve hakkını kabul ettirebilecek güçtedir". Bkz. Bilge UMAR, İzmir'de Yunanlıların Son Günleri, Ankara, 1974, s.223.

Türk'ün istiklâlini elinden almak isteyenlere asla esir olmayacağını, davasını kazanıncaya kadar mücadele edeceğini, Misak-ı Milli'den kesinlikle taviz vermeyeceğini bağırır[117].

Faik Ahmet Bey, hesap adamıdır. Bozgunlar, belirsizlikler onun başını döndüremez. Ortada mademki bir vaziyet vardır. O halde bu vaziyetin, her halde bir çözüm yolu da olacaktır.

Yunan Ordusunu bir "sürü" olarak gören Faik Ahmet Bey, Kütahya ve Eskişhir'in Yunanlıların ellerine geçmesi karşısında, soğukkanlılığını elinden bırakmamış, "Hakikatte Yunanlıların eline zafer adı verilecek hiçbirşey geçmediğini, bilakis Yunan sürülerinin biraz daha içeri alınıp, hareket üslerinden uzaklaştırılarak yok edilmesini kolaylaştıracağını" açıklayıp Türk Ordusu ve milletine tesellide bulunup[118] moral vermiştir.

2- Tekâlif-i Milliye Emirleri

Eskişehir, Kütahya muharebelerinden alınan kötü sonuç üzerine, Mustafa Kemal Paşa, BMM tarafından çıkarılan bir kanunla geniş yetkilerle üç aylık bir süre için Başkumandan olur ve bütün sorumluluğu üzerine alır[119]. Mustafa Kemal Paşa Yunanlıların Anadolu'dan çıkarılması için her çareye başvurulacağını açıkladıktan sonra 7-8 Ağustos'ta "Tekalif-i Milliye" adı altında on emir çıkarır[120]. Birinci emir ile

---

117 Faik Ahmed, "Misak-ı Millimiz", İstikbâl, 24 Ağustos 1337/1921, No.385.

118 Faik Ahmed, "Düşman Taarruzları", İstikbâl, 29 Ağustos 1337/1921, No.389,

119 Utkan KOCATÜRK, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi, 1918-1938, Ankara, 1988, s.275.

120 Mustafa Kemal Paşa'ya Başkomutanlık aşağıdaki kanunun kabulü ile verilmiştir. "Başkumandan ordunun maddi ve manevi kuvvetini, azami surette tezyit ve sevk-i idaresini bir kat daha tarsin hususunda, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin buna mütaallık salâhiyetini

Tekalif-i Milliye Komisyonları" kurulur. Bu komisyon, Başkumandan tarafından verilecek emirleri uygulayacak ve bu suretle seferber ordunun ihtiyacını temin edecekti.

Türkler için durum çok nazik ve kritik görünüyordu. Bütün çabalara rağmen, Türk ordusu ile Yunan ordusu arasındaki araç gereç farkı giderilememişti. Özellikle iki ordudaki top, makineli tüfek ve uçak sayısı, birbirleriyle karşılaştırılamayacak durumda idi. Bundan başka Yunan ordusu, demiryolları ile denize ve bu suretle de İngiltere'nin zengin kaynaklarına bağlı idi. Donanımı çok noksan olan Türk ordusunun kaynakları ise Birinci Dünya Savaşından yorgun ve bitkin çıkmış olan fakir Anadolu halkına dayanıyordu. Bu ordunun ulaştırma araçlarını genellikle kağnılar, develer teşkil etmekteydi. Anlaşılıyor ki bu defa da iki ordu farklı şartlar altında savaşacaklardı. Onun için sonuç aleyhte olabilir, hatta Ankara'nın düşmesi bile beklenebilirdi.

İşte bu devre; Faik Ahmet Bey göre, bir imtihan devresidir. Bu devrede gösterilecek ileri görüşlülük, uyanıklık ve azami fedakârlık, kutsal davanın kazanılmasında en önemli faktörlerdi. Bu, Türk Milleti için, galibiyete giden yolda en büyük fırsattı ve bu fırsatın çok iyi değerlendirilmesi gerekiyordu. Son bir fedakârlık hamlesiyle mübarek topraklar düşman sürülerinden temizlenecek, derin bir iman ve kanaat içinde beklenen mesut günlere erişilecekti.

Faik Ahmet Bey'e göre; davanın zaferine bu kadar yaklaşılan günlerde, bir nevi imtihan devresi demek olan o günkü vaziyette milletten beklenen fedakarlıklar çok fazla şeyler değildir. Bu fedakârlık; davasını kazanmadıkça, kendisi için yaşamak imkânı olmadığını bilen bir milletin hareket ve davranışlarında anlayışlı olması, azim ve sebat göstermesi, maddi ve manevi bütün kuvvetlerini amacı uğrunda sarfetmesidir "İşte hepsi bu kadar, bu kadarcık fedakârlık" diyen Faik Ahmet Bey, yapılacak fedakârlıkların Türklerle beraber, bütün şarktaki müslüman aleminin ortak mukadderatlarını ilgilendiren mücadelede, Türk'e zafer ve galibiyet hedefine ulaşmak

---

meclis namına fiilen istimaline mezundur" 5 Ağustos 1921 Bkz. Damar ARIKOĞLU, Hatıralarım, İstanbul, 1961, s.245.

imkânını kolaylıkla vereceğini ileri sürer ve hükümetin istediği şeylerin halk tarafından sağlanması için millete vazifelerini hatırlatarak görev başına çağırır.

Türk milleti Faik Ahmet Bey'e göre bütün bunlara alışıktır ve o güne kadar gösterdiği harika azim ve fedakârlığın yanında bunlar kâle alınmayacak kadar ehemmiyetsiz şeylerdir. Gerçi o günkü durum, Türk'ü bir imtihan devresine sokuyor, milleti çok yönlü azim ve fedakârlık göstermeye mecbur ediyordu ama, Faik Ahmet Bey, geleceği karanlık görmüyor ve hiç durmadan kesin zaferin yaklaştığını yazıyordu. Karşılarında bir palikarya sürüsü vardı ve bu sürüye haddini bildirmek lâzımdı. "Mübarek topraklarımızdan bu murdar düşmanı sürüp çıkarmakta Türkün göstereceği fedakârlık, elinden silahı, topu, tüfengi alındığı halde, garbın istilasına ve dahilin kıyamlarına karşı koymakta çok yüksek bir azm ü iman kuvveti ve misali gösteren bir millet için elbette takdir olunur ki hiç demektir" diyen Faik Ahmet Bey, esasında milletini çok iyi tanımaktadır ve ona sonsuz güveni vardır. Bütün bunlar kendilerine hatırlatılmasa da Türk milletinin vazifesini çok iyi idrak ettiğini ve üzerine düşen görevi yerine getirebilecek bir anlayışı sahip olduğunu yazarak ayrıca kamuoyunu onore eder ve hükümetin o şartlarda fazla birşey istemediğini vurgular. BMM'nin çıkardığı emirleri destekler[121]. Gösterilecek çabaların sonuçsuz kalmayacağını, bu vazife ne kadar çabuk yapılırsa o kadar kısa zamanda milli ve mübarek gayeye ulaşılacağını söyler. Türk milletinin moralini yüksek tutmaya çalışır[122].

Faik Ahmet Bey, olağanüstü şartların olağanüstü hareket ve kararları gerektirdiği konusunda ısrarlıdır. Çabuk ve enerjik şekilde davranılması şarttı. Vakit kaybetmek doğru değildi. Emirlerin kayıtsız şartsız yerine getirilmesi gerekiyordu.

---

121 Faik Ahmed, "İmtihan Devresi", İstikbâl, 9 Ağustos 1337/1921, No:375.

İsmet İnönü, Mustafa Kemal Paşa'nın verdiği Tekalif-i Milliye emirleri ile ordunun bütün ihtiyacının karşılandığını, yiyecek ve teçhizat bakımından sıkıntıları almayan bir ordu haline getirildiğini, bütün bunların bir aydan az bir zaman içinde olduğunu belirtirken "harükulâde birşey, harükûlade bir gayret" demektedir. Bkz. İ. İnönü, II, s.260.

122 Faik Ahmed, "Cephede Faaliyet", İstikbâl, 21 Ağustos 1337/1921, No.382.

Ordunun maddi ve manevi gücünü azami surette çoğaltmak lazımdı. Bu savaş, yalnız Türk Ordusunun değil, bütün milletin varıyla yoğuyla savaşacağı bir savaştı. Dolayısıyla, cephede bulunan ordu kadar bütün Türk milleti mesele ile fikren, hissen ve fiilen ilgilendirilmeliydi. Ve o bu yüzden durmadan yazıyordu.

Yine bir diğer makalesinde, cephe gerisindekiler için bu görevin çok kutsal bir görev olduğunu, herkesin acele yerine getirmesinin gerektiğini belirtir ve "bizim için hedef Yunan taarruzunu kırmak değil, bu palikarya sürülerini mübarek topraklarımızdan sürüp çıkarmaktan ibarettir ve bizim buna göre çalışmamız ve azami fedakârlık icrasına şitap eylememiz lazımdır. Milli kahraman ordumuza her hususca yardımdan noksanlarını ikmalden, yiyeceğini, giyeceğini vermekten, boşluklarını doldurmaktan ibarettir" dedikten sonra, hedefin düşmanı memleketten çıkarmak olduğunu söyleyerek, kamuoyunun milli ve vatani hislerini kamçılar[123].

Faik Ahmet Bey, azminden hiçbirşey kaybetmiyordu. Bu bağımsızlık savaşına Türk milletini hazırlamak için kalemiyle büyük çaba sarfediyor ve durumu bütün çıplaklığı ile görerek zafere inancını elden bırakmıyordu. Artık bir tek Yunan askerinin bile Türkiye'ye ayağını basmasına göz yumamıyordu. "Yunanlılara Anadolu'da soluk aldırmamak, bu murdar herifleri mübarek vatanımızdan def ve tardedib Anadolu'ya sefer açmanın ne demek olduğunu kendilerine göstermek suretiyledir ki, Türk tarihine ve milli şiarına yakışacak surette hareket etmiş sayılabilir" dediği makalesinin devamında yazısını şöyle bitirir:

"Bu lüzum hatta zarurete binaen diyeceğiz ki hepimiz milli mücahedemizin en çok fedakârlık isteyen günlerini yaşamakta olduğumuzu bilmeli ve ona göre umumi bir

---

123 Türk milletini büyük fedakârlıklara sevkeden nitelikleri, vatanın tehlikeye düştüğü zamanlarda hemen kendini gösteriyor ve bu yüzden mucizeler meydana çıkıyordu. İşte Sakarya savaşı öncesinde de bu olduğu ve her sınıf halk, kendine düşen görevi gücünün çok üstüne çıkarak, başarmaya çalıştı. Türk kadını omuzlarında mermi taşıdı. Silah ve cephane yüklü kağnıların idaresini eline aldı. Halk, minarelerden askere yazılmaya çağrıldığı zaman, hemen göreve koştu ve sevkedilecek yerlere kadar yaya giti. S.TANSEL, IV, s.109.

gayret-i fedakârî ile ileri atılmalıyız. İçinde yaşadığımız hal ve şartlar, bizi bir mevcudiyyet ve muhafaza-i hayat mücadelesinin hepimizden istediği fedakârlıkların azami haddini icrada bir nevi müsabakat-ı meydana çekip götürmüş bulunmaktadır. Hatta hayat ve istiklâlimizi bil fiil müdafaadan ibaret bulunan bu günkü mücahedemizde bizi zafer ve galibiyete ulaştıracak olanda ancak bu müsabaka ve imtihan meydanında elde edeceğimiz muvaffakiyyet neticesidir. Yani Yunanlıları denize dökmek, yalnız Eskişehir'den yalnız Kütahya'dan değil, bütün Anadolu'dan sürüp çıkarmak için yapacağımız fedakârlık, aynı zamanda davamızın zaferini elde etmede başlı başına bir amil olacak ve vazifemizde mes'ud bir tür huzurun başlaması imkânını hasıl edecektir. Bu neticeye varmak için ise memleketin bütün kuvvetlerini, maddi ve manevi bütün vasıtalar ve metâbiini cepheye akıtmak ve fedakârlık hududunu çok geniş tutmak iktiza ve kifayet eder. Vazife yalnız cephede çalışanlara mahsus ve münhasır değildir. Belki daha ziyade cephe gerisinde bulunanlara ait ve râci' bulunmaktadır. Ve bütün millet için cepheyi düşürmek, cephedekilerin yiyeceğini, atacağını yetiştirmek, orduyu yeni kuvvetlerle takviye etmek bir farize-i milliyye ve diniyye hükmünü almış bulunmaktadır.

Haydi Fedakâr Millet! Yeni vazifelerin başına, zaman fedakârlık zamanıdır"[124].

III-SAKARYA SAVAŞI'NIN II.SAFHASI

1- Büyük Taarruz

Kütahya-Eskişehir Muharebesi'nden sonra Yunanlılar, Türk ordusunun yenilmediğini anlamış, kazançlarının sadece birkaç şehir biraz topraktan ibaret olduğunu görmüşlerdi. Onlar, bu başarının yeterli olmadığını ve Türk ordusunu bir meydan savaşında yenip dağıtmadıkça maksadlarının gerçekleşemeyeceğini de biliyorlardı. Her taraftan uyarılmalarına rağmen, Yunanlılar Ankara'ya doğru ilerleme

---

124 Faik Ahmed, "Fedakârlık Zamanı", İstikbâl, 22 Ağustos 137/1921, No.383.

fikrinden vazgeçmediler[125]. Ancak, Kütahya-Eskişehir Muharebesi'ndeki kaybı gidermek ve ileri yürüyüş esnasında uzayacak menzil hatları üzerinde gerekli tedbirleri almak için Eskişehir'de 15-20 gün oyalandılar. Esasen Yunanlılar burada nakliye kollarını yeniden tanzim etmek, yıkılan köprüleri, tren yollarını tamir etmek ve arkalarını tahkîm ve takviyeden sonra Ankara istikametinde yeniden taarruza geçeceklerdi. Fakat, onlar milli ordunun yeni kuvvetler almasına ve mevkilerini tahkim etmesine imkan vermemek için hazırlıklarını tamamlamadan ileri atıldılar. Bu suretle Türk ve Yunan cephesinde hazırlıklarla geçen bu süre içindeki sessizlik Yunan sürülerinin yeniden ileri harekâta geçmesiyle bozuldu[126].

Faik Ahmet Bey, bu defada Yunan taarruzlarının başarısız olacağından emindir. Çünkü, Yunanlılar daha önceki taarruzlarda aylarca hazırlık yaptıkları, bütün varlıklarını cepheye naklettikleri halde istedikleri neticeyi alamamışlardı. Bu defa gerçi yine top ve mühimmatları milli ordudan üstündü ama, uğradıkları zararı tam bir şekilde telafi edemedikleri gibi aynı zamanda yorgun ve bitkindiler. Elleride bulunan kuvvetleri de milli ordunun azimli cephesi önünde erimeye mahkûmdu. Yunanlılar bu son taarruzlarıyla kendilerini ölüm yoluna sevketmişlerdi. Türk'ün Sakarya hattı müdafaası haydut ve namert düşmana karşı idi. Anadolu, Yunanlılara mezar olacaktır. Faik Ahmet Bey, buna kesinlikle inanmaktadır. Gerçektende harbin bütün safhaları onun bu inanç ve kanaatini takviye edecek mahiyettedir[127].

Yunanlılar 30 ve 31 Ağustos'ta şiddetli ve başarılı saldırılarda bulundularsa da, 2 Eylül'den sonra ki saldırılarında büyük kayıplara uğradılar ve taarruzdan vaçgeçerek, savunmaya geçtiler. Türk ordusunun 6-8 ve 10 Eylül'deki başarılı taarruzlarından sonra morali tamamen bozulan düşman birlikleri mevzilerini bırakarak, çekilmeye başladılar. Şayet, Yunanlılar, taarruzdan önceki hazırlıklarını tam yapmış olsalardı;

---

125 Faik Ahmed, "Nusret Allah'tan", İstikbâl, 28 Ağustos 1337/1921, No.388.

126 Faik Ahmed, "Cephede Faaliyet", İstikbâl, 21 Ağustos 1337/1921, No.382.

127 Faik Ahmed, "Düşman Taarruzları", İstikbâl, 29 Ağustos 1337/1921, No.389.

Sakarya hattı boyunca geri çekilirken, bu kadar perişan olmayacaklardı. Oysa onlar geri çekilmeyi akıllarına dahi getirmemişlerdi. Artık, muntazam bir halde çekilme imkânları da kalmamıştı. Mukavemet göstermeleri mümkün değildir. Zira mukavemet için yeni kuvvetlere ihtiyaç vardır. Oysa cepheye yeni kuvvetlerin yetişmesi imkânsızdır. Üstelik üslerinden de çok uzaktadırlar[128].

Milli Ordu düşmanın maksadını çok iyi anlayarak, yüksek bir manevra kabiliyetiyle, düşmanın elinden sıyrılıp, yeni bir cephede sağlam ve metin bir vaziyete geçmiştir[129]. Faik Ahmet Bey, artık rahat bir nefes almış, kahramanlar kahramanı milli ordunun, milletin hiçbir fedakârlıktan kaçınmayarak, takviye etmesiyle, düşmanı hüsrana uğratacağını anlamış ve sonucu beklemeye başlamıştır[130].

Nihayet 15 Eylül günü Faik Ahmet Bey, Yunan ordusunun, Sakarya hattında uğradığı yenilgiyi, yani hakkın kuvvete karşı kazandığı zaferi; "Türk kahramanları bu parlak ve o nisbette de şerefli neticeyi elde etmekle hiç şüphe istemez ki fazilet namına beşeriyyet tarihinin yarın ki nesillere karşı yüzünü ağartacak bir muvaffakiyyet kazanmış, hakkın kuvvete, faziletin fezahata asla esir edilemeyeceğini riyazi ve müsbet bir hakikat şeklinde ortaya koymuştur" diyerek, okuyucularına müjdelemiştir.

Yunan davasının hak ve fazileti yeryüzünden kaldırmak, kuvvetle maddi imkânlarla milli hakları çiğneyip iptal etmek, diğer bir milletin hayatına kasdederek, ülkelerini genişletmek hülyasından ibaret olduğunu; Yunanlıların, bu dava uğrunda iki

---

128 Faik Ahmed, "Ric'at Değil İnhizam", İstikbâl, 14 Eylül 1337/1921, No.403.

129 Zaferin elde edilmesinde Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın "Hattı Müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O satıh, bütün vatandır. Vatanın her karış toprağı, vatandaşın kanıyla ıslanmadıkça terk olunamaz. Onun için küçük, büyük her cüz'i tam bulunduğu mevziden atılabilir. Fakat, küçük büyük her cuz'i tam, ilk durabildiği noktada, tekrar düşmana karşı cephe teşkil edip muharebeye devam eder" prensibinin uygulanması ve istenilen noktada düşmanla savaşmak, "evvela onu çarpmaya mecbur etmek ve çarptıkça kurmak" taktiğinin rolü büyüktür. K.ATATÜRK, s.412.

130 Faik Ahmed, "İkinci Safha", İstikbâl, 26 Ağustos 1337/1921, No.387.

seneden beri Anadolu'da sürekli çarpışarak, hakkı boğmak, Türk topraklarını ilhak ve istilâ etmek sevdasıyla uğraştıklarını; Anadolu'da kendilerine engel olabilecek bir kuvvetin olmadığını iddia ettiklerini söyleyen Faik Ahmet Bey, fakat silahı elinden alınan, İtilâf Devletleri'nin tehdidi altına giren, Anadolu mukavemetini, hiç hesaba katmadıklarını, tekrarlayarak "hiç hesap etmemişlerdi ki, zor ile tabiatın kanunlarını değiştirmek, hakkı kuvvetle boğmak, milletleri hukuk-ı tabiilerinden mahrum etmek mümkün olamaz" der ve Türk'ün bu haklı hareketinin Sakarya zaferini[131] elde ettiğini, Yunanlıları şaşkın ve perişan vaziyete düşürdüğünü duyurur[132]

IV- SAKARYA SAVAŞI'NIN SONUÇLARI

1- Askeri Sonuçları

Sakarya Zaferinden sonra, Türk-Yunan Savaşı, Anadolu hesabına tamamen yeni bir safhaya girmiştir. Faik Ahmet Bey'e göre; hedef düşmanları son askerine kadar takip ve denize dökünceye kadar taarruza devam etmekti. O güne kadar istila sürülerinin harekât ve taarruzlarına karşı müdafaa durumunda olan Türk ordusu, düşman saldırılarını kırmak yolunu seçmişti. Çünkü, Yunan ordusunun, maddi

---

131 Sakarya Savaşı'nın başlaması Trabzon'daki milli heyecanı daha da artırmıştı. Ardı ardına yapılan mitinglerden 12 Eylül 1921'de İnönü Meydanı'nda yapılan mitingde Faik Ahmet Bey, ordunun kahramanlığından ve zaferin büyüklüğünden bahsetmiştir. Bkz.M.ÇAPA, Milli Mücadele Döneminde Trabzon'da...", s.127.

Böylece yapılan miting ve ortaya çıkan heyecan ile kuvvetlenen milli şuur, her taraftan taarruza uğrayan vatanın kurtarılması için fiili mücadeleye atılan pek çok vatansever için Faik Ahmet Bey'in konuşması kuvvet kaynağı olmuştur. Bkz. Faik Ahmed, "Hakikat Yürüyor", İstikbâl, 2 Eylül 1337/1921, No:393; Faik Ahmed, "Hakkın Galebesi", İstikbâl, 15 Eylül 1337/1921, No:40; TBMM ZC, I/II, Ankara, 1958, s.216-217.

132 12 Eylül 1921 günü zaferi müjdelemek için cepheden Ankara'ya gönderilen telgrafta Tanrı'nın "Ehl-i Salîbin asırlarca evvel takib ettiği dini gayelerini ihya etmek için" kendisinin Hazreti İsa tarafından memur edildiğini sanan Kral Konstantin'e ve ordusuna değil, Türklere yardım ettiğinin anlaşıldığı yazılmaktaydı. Bkz. A.S.D., I, s.199.

techizatı çoktu ve bu şekildeki darbelerle zayıflatmak gerekiyordu. Nitekim Sakarya zaferiyle harbin bu safhası kapanmış, milli ordu taarruz durumuna geçmişti. Sakarya'ya kadar devamlı kırılan ve zayıflayan Yunan ordusu, artık taarruz kabiliyetini kaybederek, manen ve maddeten son derece bitkin hale gelmiş, takattan düşerek, bütün kuvvetlerini kaybetmiştir. Yunanlıların, özellikle üslerinden çok uzakta savaşmalarının onlar namına olumsuz sonuçlar doğuracağını yazan ve bu davranışlarını sürekli eleştiren Faik Ahmet Bey'in, haklılığı ortaya çıkmıştır. Siyasi nedenlerden dolayı askeri gücünü aşan bir işe girişen Yunanlıları, coğrafi şartlar yenmiştir. Gerçi silahlarını terk etmemişlerdir ama, Faik Ahmet Bey için Yunanlıların kendilerini soktukları siyasi ve askeri durum yenilgi, Türkler için ise zaferdi. Çünkü, Yunanistan'ın bütün çabaları boşuna olmuş ve bundan sonra Anadolu'ya gönderecek kuvvetleri kalmamıştır. Ayrıca Yunan halkının da yeni bir harbe tahammül gösterecek hali kalmamıştır. Bir daha, bir Yunan Ordusunun, Anadolu'nun bu kadar içerlilerine girmesi herhalde söz konusu olmayacaktır[133].

Eskişehir'den Bursa'ya, oradan da Mudanya'ya giden Kralın, Anadolu'dan uzaklaşmakla emniyete ve selamete kavuşmayacağını, Venizelos'a pasaportunu veren Yunan halkının mağlubiyetten dönen Krala da, farklı muamele etmeyeceğini belirtir. Faik Ahmet Bey, bu seferin Yunanistan için tamir ve telafi edilmeyecek bir felâket olduğunu, bunu Yunan ileri gelenlerinin de anlayarak, devletler nezdinde barış ve ara buluculuk için teşebbüslerde bulunmak için gayret sarfettiklerini yazar. Nitekim, Atina Hükümetinin bu konudaki faaliyetleri Faik Ahmet Bey'in görüşlerini doğrulmakta ve Yunan ordusunun iflas ettiğini, savaşamayacak duruma düştüğünü göstermektedir.

Halbuki Anadolu için savaş daha yeni başlamaktadır. Türk Ordusu, daha yeni seferberliğini umumi hale getiriyor[134] ve düşmanı son askerine kadar takip ve tepeleme

---

133 Faik Ahmed, "Bursa'dan Sonra" İstikbâl, 28 Eylül 1337/1921, No:415.

134 Ordunun asker noksanı 14/15 Eylül 1921 gece yarısından itibaren geçerli olmak üzere ilân edilen "seferberlik sonunda, o anda silah altında bulunanların " bakayası" ve 1315, 1316,

kararıyla kesin bir harekâta girişiyordu. Harbin bu safhasında, Türklerin hedefi, çekilen düşmanı, Anadolu'dan çıkarmak, çıkarıncaya kadar "takip, tazyik ve taarruza, devam etmekten ibarettir. Faik Ahmet Bey'in Türk ordusunun kesin galibiyeti elde edeceğinden, Yunanlıları silahlarını terketmeye mecbur bırakacağından şüphesi yoktur ve Şarkta barışın ve huzurun sağlanması da buna bağlıdır. Ayrıca Yunanlılar, kendiliklerinden Anadolu'yu terkedip gitmeleri ve bunun için iyi niyet dilemeleri elbetteki beklenemez. O halde, Yunanlılara Anadolu'yu terkettirecek olan Sakarya Zaferinin kahramanlarından başkaları değildir, Türk'tür, milli Türk ordusudur. Ve işte bu ordu, bu mübarek vazifeyi yerine getirmekle meşguldur[135].

2- Siyasi Sonuçları

Sakarya yenilgisinin Avrupa'da bilhassa İngiltere'de etkisi büyük olmuştur. Yunan sürülerinin bir daha belini doğrultamayacak bir felâkete uğraması, Yunan emperyalizminin sükut ve iflasını doğurmuş ve batı dünyası da bunu böylece kabul etmek zorunda kalmıştır. Şiddetli Yunan taraftarı olan İngiliz gazetelerinin dahi ifadelerinden anlaşıldığına göre; Türk'ün zaferi, yanlız Yunanistan'ı felâkete uğratmakla kalmamış, hamilerini de en hassas yerlerinden yaralamış ve İngiliz gazetelerinin lisanını değiştirmiştir. Yunanlıların, Anadolu'dan ilerlemelerinin Şark statükosunun temelinden bozulmasını önleyeceğini savunan ve tarafsız davranan İngilizlerin bu konudaki görüşleri Faik Ahmet Bey'e göre; daima yanlıştır. Çünkü, Şarktaki huzursuzluğun sebebi; Yunan emperyalizmidir. Yunanlılar, Türk'ün hayat ve istiklâlini tanımış olsaydılar, Anadolu kan ve ateş deryası içinde bırakılmamış ve Şark'ta huzur ve sükûn sağlanmış olurdu. Bu nedenle Faik Ahmet Bey, İngilizleri uyararak; Yunan hezimetinin, İngilizler ve bütün dünya hesabına hayırlı bir son olduğunu hatırlatır. Onlara, bundan sonra Yunan siyaseti karşısında seyirci kalmadan,

---

1317, (1899, 1900, 1901) doğumlarının hemen askere alınması ile tamamlandı ve eğitime tabi tutuldu. S.TANSEL, IV, No.143.

135 Faik Ahmed, "Yeni Safha", İstikbâl, 29 Eylül 1337/1921, No.416.

gerekli müdahaleleri yapmalarını tavsiye eder. Yunanlıların İzmir ve Trakya'yı sonuna kadar bırakmama gibi manasız düşüncelerini desteklemekten vazgeçmelerini önerir[136].

V- KARS ANTLAŞMASI

Moskova Antlaşması ile Türkiye'nin Azerbaycan ve Ermenistan ile olan hududunun, ortak bir komisyon tarafından düzenleneceği esası kabul edildiği gibi, bu antlaşmanın en kısa zamanda Kars'ta onaylanması isteniyordu[137]. Zira, Moskova Antlaşması ile şarkın iki büyük devleti arasında tesbit edilen Türk-Rus sınırları, Sovyet Hükümeti ailesinden olan Kafkas Cumhuriyetlerini yakından ilgilendiriyordu. Gerek Gürcistan, gerekse Ermenistan Cumhuriyetlerinin Türklerle aynı sınırlara sahip olması nedeniyle, Moskova Andlaşması'nın hudutlarla ilgili maddeleri, bu cumhuriyetler tarafından resmi ahidnamelerle tanınmasını gerektiriyordu. Ayrıca, Nahcıvan sınırlarında da bazı düzeltme ve değişiklikler lazımdı. İşte Kars Konferansı, bütün bu meselelerle beraber, iktisadi münasebetleri düzenlemek, şarkta komşu milletler arasında esaslı dostluk bağlarını sağlamak, daha doğrusu mevcut dostluğu bir kat daha kuvvetlendirmek amacıyla toplanmıştır. Yapılan görüşmeler kısa zamanda beklenen mesut neticeyi vermekte gecikmedi ve doğuda halledilmesi gereken ne kadar mesele varsa hepsi kesin ve dostça Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan ile Türkiye arasında halledildi.

Faik Ahmet Bey'in takdirle karşıladığı Kars Antlaşması'nın en memnuniyet verici tarafı; Şark milletlerinin artık uyandığının ve hakiki menfaatlerine uygun hareket ettiklerinin göstergesi olmasıdır. Şark alemi, son zamanlara kadar garp fütuhatçılarının ve sermayedarlarının esaret ve tahakkümü altında, kendi gerçek menfaatlerini görmekten ve o menfaatlerin icab ettirdiği şekilde hareket etmelerinden aciz ve

---

136 Faik Ahmed, "Sakarya'dan Londra'ya", İstikbâl, 30 Eylül 1337/1921, No.417.

137 Y.K.TENGİRŞEK, s.227.

mahrum bir halde yaşamakta, esaret altında inlemekteydiler. Öyle ki, başkalarının çıkarları için canından ve kanından vergi ödemeğe mecbur bulunuyorlardı. Batı dünyası doğuda yaşayan toplulukları her fırsatta çeşitli yöntemlerle birbirlerine düşürüp; zayıflattıktan sonra kendine köle gibi bağlamıştı. Avrupa böylece şark milletlerinin gaflet ve cehaletinden istifade ediyor ve doğuda istediği gibi hükümranlığını sürüyordu.

Bu durum Birinci Dünya Savaşı'na kadar bu şekilde devam etmişti. Savaşın sonucu herşeyi bozduğu, dengeleri alt üst ettiği eski zihniyetleri temelinden değiştirdiği, küçük milletlere tabii haklarını istemek yolunu öğrettiği gibi, doğuda genel bir uyanışa sebep oldu.Batılı milletleri gibi, Şark milletleri de hür ve müstakil yaşamayı, batının esaret ve tahakküm zincirini kırmayı hayati zaruret olarak gördü ve işte o dakikadan sonra da Şark, batının esaretinden kurtulmuş yeni bir hayata doğmak yeteneğini elde etmişti. Şark alemi, bu genel uyanıştan sonra, günden güne kalkınmağa ve bağımsız olarak yaşama azmine sahip olmuştu.

Şark milletleri artık her fırsatta kendini batıya karşı tanıtmağa, hakkını ve istiklâlini tasdik ettirmeye muktedirdir. Nitekim, kendini tanıtmış ve milletleri vicdanlarıyla hesaplaşmaya sevk etmiştir. Batılı emperyalistler, eninde sonunda bunları, siyasi ve hukuki açıdan resmen tanıyıp tasdik etmek zorunda kalacaklardır. Faik Ahmet Bey'e göre; emperyalist batı alemi artık kuvvet ve takattan düşmüş, fütuhatçı siyaseti iflas etmiş, Anadolu'da çarpışan garb emperyalizminin son enkazı da can vermektedir. Artık, şarkın ebedi kurtuluşu ve huzuru yaklaşmıştır.

Kars Antlaşması, bu mesut günlerin arefesinde, Şark Milletleri arasındaki dayanışmayı kuvvetlendirmekte ve milletlerin kendi hayatlarındaki dostça münasebetlerde sarsılmaz bir temel taşı olmaktadır[138].

---

138 Faik Ahmed, "Kars Muahedesi", İstikâl, 21 Teşrin evvel 1337/1921, No.435.

VI-TÜRK-FRANSIZ İLİŞKİLERİ

1- Fransızların Türk Topraklarını İşgal Siyasetleri ve Kilikya'yı İşgali

Mondros Mütarekesi'nin yürürlüğe girmesiyle birlikte, İtilâf Devletleri, yıllarca bekledikleri fırsata kavuşmuş ve hiç zaman kaybetmeden işgallere başlamışlardı. Fransızlar, 11 Aralık 1918'de Fransız subayları yönetiminde yerli Ermenilerden kurulu bir taburla Dörtyol'a, 17 Aralık 1918'de ise yine çoğu Ermeni olmak üzere, 1500 Fransız askeriyle Mersin'e girmişti. Bu kuvvetten ayrılan müfrezeler, Tarsus ve Adana'yı işgal etmişler; 19 Aralık 1918'de ise Mersin'e çıkarak, Adana'ya buradan da Toros tünellerinin işgalini düzenlemek üzere Pozantı'ya geçerek, Pozantı bölgesini de işgal etmişlerdi.

Çukurova'nın işgalini takiben, 1 Ocak 1919'da Antep, 22 Şubat 1919'da Maraş, 24 Mart 1919'da Urfa İngilizler tarafından işgal edilmiştir. Çukurova, bölgede çıkan olaylar nedeni ile yaklaşık bir yıl İngilizlerle ortak işgal dönemi yaşamış, 1 Kasım 1919'dan itibaren ise Urfa, Antep ve Maraş ile birlikte tamamen Fransız işgali altına girmiştir[139].

Faik Ahmet Bey'deki İngiltere ve Yunanistan aleyhtarlığı, Türkiye'nin Fransa ve İtalya ile ilişkilerinde görülmemektedir. Fransızların Türk topraklarını işgal etmelerini tamamen İngilizlere ve İngilizlerin oyunlarına alet olan Fransız ileri gelenlerine yükleyerek; Fransızların, Türklere karşı tarihten gelen dostluklarını, İngilizlerin etkisiyle bozduklarını, güneydeki mücadeleyi Fransa'nın başına bir bela olarak, İngilizlerin sardıklarını iddia eder ve "İngilizlere şark siyasetinde bilerek veya bilmeyerek, herhalde körü körüne hidmet edecek müttefikleri lazımdı. Ve İngilizler öyle müttefikler arıyorlardı ki, onlara, göstereceği zahiri menfaate kapılarak, İngiliz dava-yı istilâsının büyük bir yükünü omuzlarına alsınlar. İngilizlerin oltasına ilk fırsatta, Fransızlar düştü. Fransız zimamdarları İngiltere'nin maksadını ve gidecekleri

---

139 T.İ.H., IV, Güney Cephesi, Ankara, 1966, s.81-82- 83.

yolun Fransa hesabına nasıl bir netice ve akıbet doğuracağını keşf ve hesaba muktedir olamayarak Fransa'yı İngilizlerin kucağına attılar. Ve İngiliz eliyle Kilikya'da Türklere karşı, o seneler, hatta asırlardan beri Fransızlara dostluğunu ve hayırhahlığını isbat eden ve bugün ise garbin hücum ve istilâsına karşı en mukaddes ve ulvi hisler ve emellerle varlık mücadelesine girişerek alicenab ve merd Türk Milleti'ne karşı bir cephe vücuda getirdiler." dedikten sonra, Türklerin de memletine giren ve varlığına kasteden Fransızlar karşısında haklı olarak, mevcudiyetlerini koruma yoluna gittiklerini söyler.

Fransızların Türklere karşı izledikleri bu işgal siyasetini eleştirerek hatalı bulduğunu bunun, bütün maddi ve manevi sorumluluğunun o günkü Fransız devlet adamlarına ait olduğunu ileri süren Faik Ahmet Bey, Fransa'nın yapacağı şeyin ali cenaplık göstererek, haktan yana olup Türklere karşı olumsuz bir tavır takınmamaları gereğinden söz ederek; Fransızların hiç olmazsa İtalya'nın yaptığı gibi, İngilizlerin Türklere karşı tertipledikleri cinayet oyununa seyirci kalmalarını, halbuki onların böyle yapmayarak, sanki tarihi husumetlerin hıncını almak için, hasımlar arasına katılıp, rakip İngiltere'nin nam ve hesabına aylardan beri Kilikya topraklarında kanlı bir siyasetin tanzimi ile uğraştıklarını yazar. Aynı zamanda Kilikya işgalinin Fransızlara hiçbir şey kazandırmadığını aksine çok büyük maddi ve manevi zararlara yol açtığını sözlerine ekler[140].

2- Türk-Fransız Yakınlaşması, Fransızların BMM'ni Muhatap Almaları ve Yirmi Günlük Ateşkesin Yapılması

İtilâf Devletleri arasındaki anlaşmazlıklar, Mondros Mütarakesi'nin imzalanmasıyla baş göstermiş, Anadolu'nun paylaşılması konusunda devam etmiştir. Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasının yalnız İngiltere ile oluşu, Yunanlıların 19

---

140 Faik Ahmed, "Fransa'nın Şark Siyaseti", İstikbâl, 16 Mart 1921, No.251.

Mayıs 1919'da İzmir'e asker çıkarmaları 16 Mart'ta İstanbul'un resmen işgali ile birlikte, boğazlara ilâveten Karadeniz limanlarının da İngiliz kontrolüne geçmesi ve Anadolu demiryolları şebekesi denetiminin yine İngilizlerin etkin olduğu bir komisyona verilmesi, müttefikleri oldukça rahatsız ediyordu. 22 Haziran 1920'de Yunanlıların Salihli, Alaşehir yönünde ilerlemesi, İtalyanları olduğu kadar Fransızları da huzursuz etmişti. Fransızlara göre; İngiltere'nin, "Türkiye'nin hamisi olma yolunda Yunan ordusunun desteği olmadan üstünlük kazanması mümkün değildi. Kısacası, Fransa, Türkiye'de ikinci plâna düşmeyi bir türlü hazmedememekteydi. Diğer taraftan, Ankara Hükümeti'nin, Sovyet-Rusya ile temasları ve Anadolu hareketinin gittikçe güçlenerek, islâm dünyasını harekete geçirmesi de Fransa için olumsuz gelişmelerdi[141].

1920 başlarında Fransızlar, siyasi, askeri ve ekonomik nedenlerden dolayı Türkiye'de oldukça kötü duruma düşmüşlerdi. Askeri açıdan güney cephesinde sıkıştırılmaya başlanmışlar, özellikle Maraş ve Urfa'dan çekilmek zorunda kalmaları morallerini iyice bozmuştu. Antep'te çok ciddi direnişlerle karşı karşıya kalan Fransızlar, Toroslar ve Adana ovasında büyük kayıplar vermişlerdi. Mustafa Kemal Paşa'nın siyasi gücünün yanısıra, askeri gücünün de farkına varan Fransızlar, artık telaşlanmaya başlamışlar ve Ankara'nın güney ve güneydoğudaki Fransız işgalinden dolayı gittikçe kendilerinden uzaklaştığını farketmişlerdir. Ve İstanbul hükümetinin zayıfladığını anlayarak, kendilerine Ankara'yı muhatap seçmişlerdir. Osmanlı

---

141 Büyük Millet Meclisi 26 Nisan 1920'de Padişah'a sadakat kararı almış. Mustafa Kemal Paşa ise 30 Nisan'da diğer devletlerin dışişleri bakanlarına gönderdiği notayla İstanbul'da bulunan Padişahın İtilâf Devletleri'nin elinde tutsak olduğunu ve Büyük Millet Meclisi'in 23 Nisan 1920 tarihli açılış oturumunda aldığı kararla vatanın hilâfet ve saltanatın kaderini elinde tuttuğunu ilan etmişti. Fas, Tunus, Cezayir, Suriye gibi ülkelerdeki Müslüman gücü kaybetmekten korkan Fransa, Mustafa Kemal'in Müslümanların halifesi konumundaki padişaha bağlılığını açıkça ilân etmesi karşısında endişelendiriyordu. Zira sömürgelerindeki müslümanlar, Fransa'nın da dahil olduğu İtilâf Devletleri tarafından tutsak edilmiş olan halifelerini kurtarmak amacıyla harekete geçebilirlerdi. Bkz. Mustafa ONAR, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları, II, Ankara, 1995, s.120.

İmparatorluğu'ndaki maddi ve manevi çıkarlarını göz önüne alarak, Mustafa Kemal Paşa ile uzlaşma yollarını armaya başlamışlardı. Nitekim 23 Mayıs 1920'de yirmi günlük bir mütareke yapılmış, ancak Fransızların mütarekeye sadık kalmayarak, Zonguldak yöresini işgal etmeleri, anlaşmanın bozulmasına neden olmuştu[142].

Bu ateşkes antlaşmasına göre; Fransızlar Pozantı, Kozan, Antep'i boşaltacaklardı. Fransızlar, zaten ateşkesten önce Pozan ve Kozan'ı boşaltmışlardı. Yirmi günlük ateşkes süresi içerisinde Türk saldırılarıyla fena halde sarsılmış bulunan kuvvetlerini derleyip toplamışlar ve bu kuvvetlerini, getirdiği yeni birlikleriyle güçlendirmişlerdi. Böylece Türkler üzerindeki baskı ve zulümlerini iyice artırmışlardı. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, ateşkesin bitim tarihi olan 19 Haziran'da yeniden saldırıya geçilmesi için gizli emir vermiş ve savaş tekrar başlamıştı.

10 Ağustos 1920'de Sevr Antlaşması'nın imzalanmasıyla Fransa kendisine bırakılan toprakları işgal etmek ve aylarca uzayıp giden, Fransa bütçesine ağır yük olan, bir hayli de can kaybına yol açan bu savaşı artık kökünden bitirmek istemiş, Kilikya bölgesine genel bir saldırı düzenlemiştir. 24 Kasım'da Türkler tarafından saldırı durdurulmuştur. Fransızlar, gerek Sevr Antlaşması'nın şartlarını uygun görmediklerinden gerekse bu saldırının sonuçsuz kalmasından sonra, büyük çapta zararını çektikleri inatlarından vazgeçmişlerdi[143].

Olaya Faik Ahmet açısından bakıldığında da ortaya çıkan tablo aynıdır. Fransızlar Kilikya'yı işgal etmekle kendi hesap ve menfaatlerine hiçbir şey

---

142 Yirmi günlük geçici anlaşmanın bozulmasına rağmen yine de birtakım avantajlar sağlamıştır. Burada en büyük başarı Fransızları sadece Kilikya'yı değil, Suriye içinde kabul edilen Antep'i de boşaltmaya ikna edilmesidir. Çünkü, Mustafa Kemal Paşa'ya göre sadece Kilikya sorunu yoktur, bir Güney sorunu vardır ve bütün amaç Fransızların işgalleri altındaki tüm toprakların terkedilmesini sağlamaktır. Ayrıca ileride yapılacak anlaşmaya bir zemin olmuştur. Bkz. Yusuf Hikmet BAYUR, Türkiye Devleti'nin Dış Siyasası, Ankara, 1995, s.48-49.

143 Hülya BAYKAL, "Kurtuluş Savaşında Türk-Fransız İlişkileri ve Bir Fransız-Türk Dostu Albay Mougin", Atatürk Yolu, Iı, S.7 (Mayıs 1991), s.459-511.

kazanmamaktadırlar. Sevr Antlaşması, yalnız İngiliz çıkarlarına göre hazırlanmış, Fransızlar ve İtalyanlar mecburiyet karşısında kabul etmişlerdi. Çünkü Sevr paçavrası İtalya'nın karşısına büyük bir Yunanistan koyduğu gibi, Fransa'yı da artık şarktan, şarktaki menfaatlerinden ebediyen veda ettiriyordu. Birinci Dünya savaşından önce statüko hiç olmazsa Fransa'ya maddi, manevi ve iktisadi sahada çok kıymetli çıkarlar sağlıyordu. Denilebilir ki "denge siyaseti" en çok Fransa hesabına fayda getiren bir siyasetti. Halbuki Faik Ahmet Bey'in deyimiyle "Sevr Paçavrası", Yakın Doğu'da sağlanmak istenen denge siyasetini bozuyor, Yakın Doğu'yu İngilizlerin nüfusuna alıyordu. Böyle olduğunu bile bile, Fransızlar, Alman tehlikesi karşısında çaresiz antlaşmayı kabul ediyordu. Fransızların en çok aldandıkları nokta; İngiliz samimiyetine güvenmek olmuştu. Alman tehlikesinden kurtulmak için, İngiltere'nin yardım ve korumasına sığınmış[144], İngiltere'de Fransa'nın bu zayıf yanından faydalanmayı iyi bilmiş ve Türklerin karşısına Fransızları çıkarmıştı. Oysa Fransızların Türklere karşı düşmanca tavırlar içine girmesi için bir neden yoktu. Bilakis dostça bir siyaset izlemesi şarttı. Fransızlar bunu göremediler ve Kilikya'da aylarca İngiltere hesabına kan dökerek, servet feda ederek, Türkleri İngilizlerin istila siyasetlerine karşı zayıflatmak için uğraştılar. Sonuçta da kendileri zararlı çıktılar[145].

3- Kilikya İtilâfı

1921 yılı başlarında Fransızlar Kilikya'daki bütün ümitlerini kaybettiler. Artık Türkiye üzerindeki emellerinden vazgeçmek gerektiğini anlamışlardı. Böylece Türk-Fransız yakınlaşması kendini göstermeye başlamıştı. Fransızların böyle bir tutum

---

144 Paris Barış Konferansı'nda İngiltere'nin Orta-Doğu'daki isteklerini yerine getiren Fransa, Almanya konusunda İngiltere'den yardım istemiş fakat İngiltere bu yardımı yapmamıştı. Zira Almanya'nın bütünüyle çökmesi Fransızların güçlenmesini sağlayacak ve neticede Avrupa dengesini bozacaktı. Bu sebeple İngiltere, Fransa'ya karşı Almanya'yı korumuştu. Bkz.H.BAYKAL, s.9.

145 Faik Ahmed, "Kilikya İtilâfı", İstikbâl, 18 Mart 1337/1921, No.253.

içerisine girmesi, muhakkak ki Türk ordusunun I. ve II. İnönü zaferiyle elde ettiği başarılarla bağlantılıdır.

Fransızlar 1921 Mart ayından itibaren, Türkiye ile görüşmelere başlamış, Londra Konferansı sonrasında Bekir Sami Bey ile Briand arasında yapılan anlaşma, bağımsızlık ilkesi ile bağdaşmadığı için, Ankara Hükümeti tarafından reddedilmişti[146]. Anlaşmanın reddi ile Ankara Hükümeti'nin, Sovyet Rusya ile Moskova Antlaşması'nı imzalamasının aynı günlere rastlaması Fransa'yı endişelendirdi.

Fransızların endişelerinden doğan tavır değişikliği Faik Ahmet Bey'in gözünden kaçmaz ve Anadolu Ajansı'nın "Fransızların Adana'da yeniden ahaliye baskı yaptıklarına ve zulmettiklerine halktan, Fransız idaresinden memnun olduklarına dair zorla oy toplayarak, Adana'daki işgali devam ettirme niyetinde olduklarına" dair, verdiği haberlerin etkisiyle kalemi eline alır ve Fransızların son zamanlarda şarktaki gerçek menfaatlerini korumak amacıyla olumlu yönde değişiklik gösteren siyasetlerinin Kilikya'daki davranışlarıyla bağdaşmadığını yazar. Bunun gibi, Briand'ın Londra Konferansı'nda "Kilikya işinin halledileceğine" dair söylediklerini hatırlatarak Briand'ın bu sözlerinden, Kilikya meselesinin bir an evvel halledilmek istendiğini, orada Fransız nüfus ve servetinin boşuna ziyan edilmesine son vermek lüzumunu hararetle müdafaa

---

146 Faik Ahmet Bey'in "Kilikya İtilafı" diye adlandırdığı Londra Antlaşmasına göre, özetle; savaşa hemen son verilecek, esirler serbest bırakılacak, Fransız ordusu Kilikya'dan çekilecek, bölgedeki azınlıkların can ve mal güvenliği sağlanacak; Hatay'da Türk çoğunluğu nedeniyle Fransız Hükümeti özel bir yönetim kuracak.

Bu maddeler taraflar için uygundu. Ancak iki madde daha vardı ki Türklerin aleyhineydi. Biri, Türklerin yönetiminde Kilikya'da polis kuvveti kurulacağını, bu kuvvetle Fransız subaylarının da yer alacağını öngörüyordu. Tam bağımsızlık için çarpışan Türkler, ordularının yabancı subaylarca denetimine göz yumamazlardı. Öteki nokta, Fransız-Türk iktisadi işbirliğini ele alıyordu. Kilikya, Sivas, Elazığ ve Diyarbakır bölgelerinin değerlendirilmesinde yabancılara imtiyazlar verilirse Fransa'ya öncelik tanınacaktı. Görüldüğü gibi Londra Antlaşması yumuşak ifadelerle, adını belirtmeden Anadolu'nun Sevr'deki iktisadi paylaşılmasını sürdürüyordu. Bkz. Y.AKYÜZ, s.201.

ettiğinin anlaşıldığını, bunun Fransız kamuoyunda sevinçle karşılandığını[147] belirtir. Buna karşılık Fransa'nın doğuda Türklerle dost geçinen eski ananevi siyasetlerine ve bu sayede maddi ve manevi menfaatlerini tekrar elde etmek gayesine yönelik dostluk politikasına dönmek istemelerini, Türk kamuoyunun da takdirle karşılandığını izah eder. Kendinden önceki kabinenin Şarkta "İngiliz siyasetine alet olan" siyasetinden uzaklaşıp, "Fransa'nın şarkta yeni bir hattı hareket çizerek Kilikya'yı işgal etmekte hiçbir menfaati olmadığını açıktan söyleyenlere hak veren Briand ve hükümetinin[148], birden bire çehrelerini değiştirerek" Kilikya'da yerleşmek için fırsat aramalarına anlam veremez. Zira Briand'ın ve Fransız basınının sözlerinden Fransa'nın şark siyasetinde yeni bir safha açıldığına ve çıkarlarına uygun sulh perverane bir eğilim gösterdiğine kanaat getirilmiş ve Türklerle uyuşmak yolunu tercih ettikleri farkedilmeye başlanmıştı. Fakat, Fransa'nın, barışa yönelik tavrının zaman zaman olumsuz şekilde değişiklik göstermesine Faik Ahmet Bey, o günlerde pek akıl erdiremez. Şaşkınlığında da haklıdır. Zira, Fransa'nın bir taraftan gerçekleri tam manasıyla görerek, İngilizlerin etkisiyle düştükleri girdaptan kurtulmaya çalışması diğer taraftan Kilikya'da kalmakta ısrar etmesi, kendilerine karşı güvensizlik duyulmasına neden oluyor ve kuşkuları

---

147 Faik Ahmet Bey görüşlerinde haklıdır. Zira, Briand Kilikya savaşını kapatarak kamuoyunu tatmin etmeyi programının başına koymuştu. Elinden geleni yapmaya kararlı idi. Eğer Türklerle anlaşabilirse kamuoyunda prestijinin çok artacağı şüphesizdi. Londra Konferansı kendisi için bu fırsatı doğuruyordu ve Briand bunu kaçırmayacaktı. Bkz. Y.AKYÜZ, s.200.

148 Fransa'da Clemenceau Başbakanlıktan ayrılıp, Ocak 1920'de barış yanlısı bir insan olan Briand'ın Başbakan oluşu, Fransız politikası üzerinde etkili olmuştu. Kilikya, Antep, Urfa, Maraş direnmeleri üzerine buraları kaybedeceğini anlayan Fransa, Batı Anadolu'da İngiltere'nin desteğinde kuvvetli bir Yunanistan'ın bulunmasını da kendi çıkarlarına aykırı bulmaya ve Türkiye'nin varlığını sürdürmesinin kendisi için daha yararlı olduğunu görmeye başlamıştı. Çünkü Türkiye'nin dış borçlarının yüzde altmışı ve Türkiye'deki yatırımların yüzde ellisi Fransa'ya aitti. Ayrıca Türkiye, Fransız ekonomisi için önemli bir hammadde kaynağa ve pazarı idi. Bkz.H.BAYKAL, s.

artırıyordu. Bu duygu ve düşünceler içinde olan Faik Ahmet Bey[149], o günlerde her zaman ve her konuda olduğu gibi, Fransızları uyarmak gereğini duyar ve Adana'nın halis bir Türk toprağı olduğunu, Türklerin adı geçen bölgeyi hiçbir devlet ve hükümet adına terketmeyeceklerini hiç çekinmeden söyler. İngiltere'nin, Fransızları kullanarak, Türkleri muhtelif cephelerde meşgul edip gayelerine ulaşmayı amaçladıklarını, böylece İngiliz siyasetinin perde arkasını açıklar.

Doğulu Sovyet Rusya ile olduğu gibi, batılı bir ülke olan Fransa ile de uyuşmayı şiddetle arzulayan Faik Ahmet Bey, Fransızların son derece dikkatli olmalarını tavsiye ederken, Fransızların Şarkta eski konumuna sahip olmak ve İngiliz planlarına alet olmaktan kurtulmak zamanının henüz geçmediğini, Kilikya'yı tahliye için ellerinde vakit ve fırsat olduğunu belirtir. Fransızların Kilikya üzerindeki ısrarından vazgeçip, hakiki menfaatleri için, İngilizleri, Türkler karşısında yalnız bırakmamalarını önerir ve Fransızlara bir takım imtiyazlar verileceğinden söz eder. Güvence verip şöyle der:

"Türkleri İngilizlerle mücadelede yalnız bırakır ve haksız ve manasız yere işgal altında bulundurdukları Türk memleketlerini terk edip, çekilecek olurlarsa hiç şüphe yok ki Şark'da arzu ettikleri vaziyetin husulüne en müessir vesaitle yardım etmiş ve kaybolmak tehlikesine maruz olan bütün menfaatlerini kurtarmış olurlar"[150]

Faik Ahmet Bey'in yukarıda sergilediği görüşlerinden, Mustafa Kemal Paşa'nın, Birinci Dünya Savaşı öncesinde Avrupa'da kurulan "İtilaf blokunun" parçalanmasını sağlamak gayesiyle takip ettiği siyaseti paylaştığı ortaya çıkmaktadır.

---

149 Esasen, Faik Ahmet Bey kaygılarında haklıdır. Zira, Fransa her ne kadar son zamanlarda Türklere karşı olumlu bir politika uygulamaya başlamışsa da Türkiye üzerindeki kuşkularından ve emllerinden vazgeçmemişlerdir. Bu durum Yunanlıların Sakarya savaşında yenilmesine kadar devam etmişti.

150 Faik Ahmed, "Kilikya ve Fransa", İstikbâl, 24 Şubat 1337/1921, No.234.

4- Kilikya İtilâfının BMM Tarafından Reddedilmesi

Daha sonraki günlerde BMM'nin Kilikya itilafını reddi olayı üzerinde Fransız basınında çıkan maksatlı ve yanlış haberler üzerine, Faik Ahmet Bey konuyla ilgili bir makale daha yayınlar. Bu makalede Misak-ı milli ile bağdaşmayan Kilikya itilafının reddedilmesi üzerine Fransızların üzüntü ve ümitsizliğe kapılarak asabileşmesini yersiz bulur. Fransa tarafından yapılan tekliflerin Sevr Antlaşması'nın Fransa namına çok küçük bir değişikliği içeren teklifler olduğunu belirttikten sonra, Ankara Hükümeti'nin anlaşmayı kabul etmemesinin doğru bir karar olduğunu; "Türklerin bu şartları kabul edememeleri ve kendi şeref ve istiklâl-i milliyeleriyle münasip olmayan şartlar tahtında hiçbir devletle, hiçbir hükümetle akd-ı itilâfa yanaşmamaları elbette tabii idi. Anadolu gerçi itilâf arzu eder, fakat hiçbir zaman bu arzu ile milli gayelerinden fedakârlık icrasına rıza gösteremez. Çünkü o zaman, bugünkü mücahedemizin manası ve hikmet-i vücudu kaybedilmiş olur" diyerek, Türklerin her zaman sulh taraftarı olduğunu ancak, Misak-ı Milli'den hiçbir zaman ödün verilemeyeceğini kesin bir dille bir kez daha dünyaya duyurup tavrını ortaya koyar.

Ankara Antlaşması'ndan önce, Mustafa Kemal Paşa ile Franklin Bouillon arasındaki görüşmeler esnasında bir mesele daha ortaya çıkmıştır. Bu da Londra'ya giden murahhasların, Misak-ı Millî'den bahsetmedikleri[151] ve Misak-ı Millî'nin ve Anadolu'daki "Milli hareketin" değil Avrupa'da, henüz İstanbul'da bile öğrenilip anlaşılmamış olduğunun iddiasının Franklin Bouillon tarafından ortaya atılmasıdır[152].

---

151 Yahya Akyüz'ün eserinde; Bekir Sami Bey'in konferansta yaptığı konuşmalarda (Basına yansıdığı kadarıyla) Misak-ı Millî terimine rastlanmadığı fakat, Ankara'nın bu ilkelerini dikte ettirmek istediği havasını vermemek için, adını kullanmaktan kaçınarak, belgenin ruhuna uygun açıklamalar yapmayı daha uygun gördüğü zannetmektedir. Bkz.Y.AKYÜZ, s.255.

152 Mustafa Kemal Paşa ise, Franklin Bouillon'a 13 Haziran'da verdiği cevapta; Bekir Sami Bey'in Misak-ı Millî'den bahsetmemesinin Ankara Hükümeti'nin verdiği talimat ve

Faik Ahmet Bey, bu iddianın yanlış olduğunu, "Biz öyle zannediyorduk ve hala da zannetmek istiyoruz ki, Fransızlar, Türk'ün milli mücahedesindeki manayı çok güzel anlamış ve ona hürmet etmeği, Türk'ün hayat hakkı ve bağımsızlığına dokunmamayı bir lâzıme-i siyaset ve menfaat bilerek Kilikya muhasemesine hemen nihayet vermek arzusunu izhar etmişlerdir. Fransızların şimdiye kadar bütün iddiaları da bu merkezdeydi." dedikten sonra, Fransızların Kilikya konusundaki davranışlarıyla ve sarfettikleri sözlerle isbat etmeye çalışır. Fransızların Türklerle devamlı bir husumet halinde olmaları için ortada geçerli bir sebep olmadığını, doğuda Türklerle dostça geçinmenin kendi menfaatleri bakımından gerekli olduğunu, dolayısıyla Türk mevcudiyetinin devam etmesinden yana bir siyaset izlemelerini, halbuki Sevr Antlaşmasının Fransa'ya hiçbir yarar sağlamadığını; bu durumda, Kilikya'da kalmanın boşuna insan ve maddi kayıplara sebep olmasının manasızlığını tekrarlar. Fransızların bir an önce kendi menafatlerinin gereklerine uygun bir siyasetle doğudaki durumlarını düzeltmelerinin zaruretini, Türklerle barış yapmalarının şart olduğunu bunu Fransız devlet adamlarının gazetelerinin sık sık gündeme getirdiklerini ve buna göre de Fransızların Franklin Bouillon'un iddiasının yersiz olduğunu Misak-ı Milli'den haberdar olduklarını belirtir[153].

---

selahiyetine aykırı bir hareket olduğunu, hatta Bekir Sami Bey'in hata ettiğini söyler. Bkz. K.ATATÜRK, s.394.

153 Faik Ahmed, "Fransızlarla İtilaf Meselesi", İstikbâl, 14 Haziran 1337/1921, No.327.

Avrupa'nın Faik Ahmet Bey'in bu görüşlerinin Misak-ı Milli'den haberdar olmamasına imkân yoktur. Avrupa, Misak-ı Milli tabirini öğrenmemiş olabilir. Fakat, senelerden beri kan döktüğümüzü gören Avrupa ve bütün dünya şu kanlı mücadelenin neden ileri geldiğini elbette düşünmektedirler...." diyen Mustafa Kemal Paşa'nın görüşleriyle aynı olduğunu görmekteyiz.

5- Franklin Bouillon'un Ankara'ya Gidişi ve Ankara Antlaşması

Fransızların 1921 yılının ilk aylarından itibaren Türklerle en kısa zamanda anlaşmak istediklerinden emin olan Faik Ahmet Bey, Kilikya itilafının reddini izleyen kısa bir şaşkınlıkla beraber, anlaşma konusunda hiçbir zaman ümitsizliğe düşmemiştir. Bazı hatalı davranışlarına rağmen, Fransa'nın Ankara Hükümeti ile anlaşacağından ümitlidir. Bu nedenle, Fransızlar tarafından milli haklarımıza riayet edilmesi şartıyla anlaşma yapılabileceği kanaatini dile getirir. Hatta, ileride yapılacak anlaşmaya, Kilikya itilâfının zemin hazırladığını, Fransızların sonunda Türklerle anlaşmaya varacaklarını tekrarlayarak "Hakikat ve menfaat düsturlarına istinad ettikçe de Fransız siyasetinin bu esaslar dahilinde Türk dostluğunu temine matuf bir anlaşmayı kabul etmesi tabii sayılabilir."[154] şeklinde düşüncelerini açıklar.

Faik Ahmet Bey, Fransız politikasının dönüş yapmasını sabırsızlıkla bekliyordu. Böyle bir dönüşün olacağını biliyordu; kalemini boşuna oynatmıyordu. Nitekim sonunda Fransız parlamentosunun, nüfuzlu üyelerinden Mösyö Franklin Bouillon'un başkanlığında bir Fransız heyeti, Ankara'ya gitmiştir. Daha önce, Paris'te başlayan ve müsbet bir neticeye varamayan anlaşma şartlarını "Milli Hükümetle" görüşmeye başlamışlardır. Görüşmelerin iki taraf içinde uygun bir şekilde sonuçlanacağından emin olan Faik Ahmet Bey, hem rahattır, hem de Fransızlar için, yapılacak şeyin, Türklerle uyuşmak olduğu doğrultusunda yaptığı uyarıların yerini bulmasından, Fransızların kısa zamanda doğru yolu seçmesinden son derece memnundur. O günlerde Türk-Fransız Antlaşması açısından önemli olduğu için Türk taleplerini; "Biz Fransızlardan yalnız milli ve meşru haklarımızın tanınmasını taleb ediyoruz ve bu şerait ile Türk-Fransız itilafına mennuniyetle taraftar bulunuyoruz. Kadim dostlarımız herhalde Türklerin ne

---

154 Faik Ahmed, "Fransızlarla İtilâf Meselesi", İstikbâl, 14 Haziran 1337/1921, No.327.

fikir ve ne arzuda olduklarını şüphesiz tamamen anlamışlardır. Bizim emel ve taleplerimiz, yaşamak hakkına müstakil bir varlığa malik olmak isteyen bir millet için pek meşru ve asgari şeylerden ibarettir" şeklinde bir kez daha hatırlatır. Aynı zamanda Şark meselesine değinerek, Şark'ta barışın temin edilmesi için, İtilafperverane bir siyasetin takib edilmesinin şart olduğunun kesinlikle anlaşıldığını belirtir. Bu noktanın anlaşılması halinde ise, karışıklık yaratmaktan başka bir işe yaramayan Yunan harekâtının sonucunu beklemeye gerek kalmayacağının, diğer İtilaf Devletlerinin de Fransızlar gibi, Türklerle anlaşmayı tercih etmeleri halinde Şarkta barışın sağlanacağını izah ederek, batılı devletlerin de, Fransızların izlediği yolda yürümelerini arzu eder ve mesajını verir[155].

Fransızlarla Ankara Hükümeti arasında yapılan uzun görüşme ve tartışmalardan sonra Faik Ahmet Bey'in istediği gibi olumlu, bir şekilde sonuçlanmış, Türk Hükümeti'nin ve istiklâlinin muhafazasını temin eden itilâfname 19-20 Ekim 1337/1921'de taraflar arasında imzalanmıştır.

6- Ankara Antlaşması'nın Önemi

Bu sonucu Sakarya'da kazanılan zafere bağlayarak, derin bir memnuniyet ve haklı gurur duyan Faik Ahmet Bey, Ankara Antlaşması'nın alâlâde bir mahiyet ve ehemmiyete haiz bir olay olmadığını, Milli Mücadele açısından çok önemli olduğunu şöyle açıklar:

"Avrupa'ca Türk'ün tanınmağa başlayan hakimiyyet ve istiklâlini bir devlet-i muazzama tarafından hakşinasane bir suretde böyle resmen ve uhden tasdik edilmesini gerek milli mücahedemizin istihdaf eylediği gayenin husul bulmağa başladığına delâleti

---

155 Faik Ahmed, "İtilaf Meselesi", İstikbâl, 12 Teşrin-i evvel 1337/1921, No.427.

noktasından ve gerek bu hadisenin umumi sulh ve itilâf yolunda şumulli tesirat husule getirecek bulunması nokta-i nazarından fevkalâde haiz-i ehemmiyet bir keyfiyet olduğuna, şübhe yoktur. Bir defa bu itilaf ile milli mücahedemizin istihdaf eylediği gayeye hayli yaklaşmış oluyoruz. Hatta bir dereceye kadar erişmiş olacağımızı söylemek bile mümkündür".

Faik Ahmet Bey, Ankara Antlaşması'nın sonuçların siyasi, askeri ve ekonomik bakımından değerlendirir. Buna göre siyasi açıdan bakıldığında; doğuda barışı sağlayan Moskova Antlaşması'ndan sonra, ilk kez batılı bir devletle, üstelik İtilâf Devletleri blokundaki güçlü bir devletle güney sınırındaki pürüzleri ortadan kaldıran bir antlaşma gerçekleşmiştir. Türk'ün meşru hakları, talepleri batılı bir devlet tarafından kabul edilmiş, diğer bir anlamda; Ankara Hükümeti hukuksal açıdan tanınmıştır. Bu diplomatik bir başarıdır. "Artık Sevr Paçavrası her suretle ortadan kalkmış, kale alınmayacak derecede parçalanıp bir tarafa atılmıştır. Fransızlar da bu paçavranın hükümsüzlüğünü kabul etmişlerdir" diyen Faik Ahmet Bey, yapılan itilâfnamenin bir yıl önce İtilâf Devletleri tarafından hazırlanan Sevr Antlaşması'nın uygulama olanağının kesinlikle ortadan kalktığının, Türk'ün idam fermanının Fransızlar tarafından yırtıldığının somut bir kanıtı olduğunu ifade eder.

Yine Faik Ahmet Bey Misak-ı Milli'nin batılı bir devlet tarafından tanımış olduğunu vurgularken; "Bu suretle Cenub hududlarımız Misak-ı Milli ahkâmı dairesinde tesbit edilmiş." der. Bu itilafnâmenin Sakarya yenilgisiyle tutar dalı kalmayan ve devletlerden yardım dilenmeye karar veren Yunanlıların başına muazzam bir darbe şeklinde indiğini, Sevr Antlaşması'na dayanan Yunanlıların, haklarını savunmak çaresizliğine düşürdüğünü belirtir.

Ankara Antlaşması'nın ekonomik açıdan kazançları ise meydandadır. Türkler Adana gibi çok güzel ve çok verimli, bir vilayetin, Gazi Ayıntab ve havalisini,

kahramanlıklarla dolu olan zengin ve kıymetli vatan parçalarını tekrar geri almak şeref ve bahtiyarlığına kavuşmuşlardır.

Faik Ahmet Bey'e göre; uluslarlarası ilişkiler, Şark Meselesi, dengeler bakımından da bu anlaşma son derece önemlidir. Zira Yunanlılar himaye görmezse diğer İtilaf devletleri de Fransızlar gibi, sadece milli haklarının tasdik ve kabulünü isteyen Türklerle barış yapacak olurlarsa; Doğu sorunu, kendiliğinden halledilir. Milletler huzur ve refaha kavuşmuş olurlar.

Faik Ahmet Bey, itilafnamenin manevi yönünü de değerlendirir ve Türklerin düşman propagandalarıyla "barışsever" olmadıkları düşüncesinin bir kez daha önemini kaybettiğini, bilakis Türklerin milli ve meşru haklarının tanınması şartıyla barışa her zaman hazır bulunduklarının anlaşıldığını ifade eder[156].

VII- 1921 YILI SONUNDA YUNANİSTAN'DA DURUM VE YUNAN BAŞBAKANI'NIN AVRUPA GEZİSİ

Yunan milletini derin bir üzüntüye boğan yenilgiyle elleri boş olarak Atina'ya dönen[157], Yunan Kralı, orada çok soğuk karşılanmış, Anadolu'da ölen ve yaralanan askerlerin sayısının ilânı ile kendisi ve hükümetinin mevkisi tehlikeli surette sarsılmıştı. Bunun bir sebebi de; Sakarya savaşından sonra Yunanistan'da meydana gelen "manevi, siyasi ve iktisadi" bunalımdı[158]. Bunu önlemek , mali yardım sağlamak amacıyla Yunan

---

156 Faik Ahmed, "Fransızlarla İtilâf", İstikbâl, 24 Teşrin-i evvel 1337/1921, No.437; Faik Ahmed, "Fransız İtilafı", İstikbâl, 8 Teşrin-i sani 1337/1921, No.450.

157 Faik Ahmed, "Kralın Avdeti", İstikbâl, 6 Teşrin-i evvel 1337/1921, No.422.

158 Yunan Hükümeti Sakarya mağlubiyetiyle harbden usanan, iktisadi buhranlara düşen halkın hücumlarına karşı mevkilerini muhafaza ve halkı teskin ve teselli için Anadolu'da işgal altında bulundurdukları yerlerde idari teşkilat yapmak için projeler hazırladığını ve bu sayede Anadolu'dan gelir elde edeceklerini açıklayarak hem işgal ettikleri yerleri ellerinde

Başbakanı ve Dışişleri Bakanı, Fransa ve İngiltere'yi ziyaret etmek zorunda kalmışlardır. Bunu; "Sakarya mağlubiyetinden sonra, harbe devam emrinde baş gösteren büyük müşkilatı, Yunanistan'ın her tarafında harp aleyinde, hükümet ve kral aleyhinde tezahüre başlayan hoşnutsuzlukları izale edebilmek için devletlerin tavassut ve muavenetiyle müstacilen sulha kavuşmak lüzumunu derpiş etmiş ve bu maksatla da Gonaris'i itilâf payitahtlarına göndermeye mecbur olmuş idi" şeklinde bildiren Faik Ahmet Bey, Yunan Başbakanı Gunaris'in Avrupa seyahatinden çok şey beklediğini, bu beklentisinde çok ileri giderek, İtilâf Devletleri'nin, Yunan davasını kendi davaları gibi düşüneceklerini zannettiğini, yine bu kanaatinden parlamentoda bahsederek, bu ortak davanın Avrupa'da halledileceğini söylediğini, Yunan milletvekillerini bu safsatalara inandırdığını, böylece teselliye uğraştığını ve bu şartlar içinde Avrupa'ya koştuğunu yazmaktadır.

Siyasi teşebbüste bulunmak üzere önce Paris'e giden Yunan Başvekili Gounaris, Paris'te umduğunu bulamamış ve görüşmeler sonunda Fransa Başbakanından; "Yunanistan kendi mesuliyeti elinde bir harekete girişmişti. Bu hareketin cezasına şimdi katlanmak mecburiyetindedir." şeklinde aldığı cevab, üzerinde soğuk bir duş tesiri yapmış ve Londra yolunu tutmaya mecbur kalmıştır[159]. Londra'da aynı şekilde soğuk bir resmi kabul görmüştür. Hariciye Vekili Lord Curzon ile görüştükten sonra,

---

bulundurmakta iddialı olduklarını, hem de halkın gözünü boyamaya kalkışmıştır. Faik Ahmet Bey, askerlikçe iflas eden bir hükümetin tutunamayacağı yerlerde idari teşkilatı kurmaya kalkışmasını gülünç bulmasına rağmen Yunanlıların bu yolu tatbik edip gelir elde edemedikleri halde yaptıkları soygunculuk hareketleriyle aynı sonuca ulaştıklarını yazar. Bkz. Faik Ahmed, "Yeni Bir Desise", İstikbâl, 13 Teşrin-i evvel 1337/1921, No.428.

159 Gounaris'in Fransız Başbakanı Briand ile yaptığı görüşme sonunda, Briand kendilerine Fransız kamuoyunun Konstantin'e düşman gözüyle baktığını söylemiş, belirsiz bir kaç dostluk sözü dışında Paris görüşmeleri Yunanlılara hiçbir şey sağlamamıştı. Bkz. M. SMITH, s.262.

Paris gazetelerine ve İngiliz basınına "Ben tavassut temini maksadıyla dolaşmıyorum" demek zorunda kalmıştır[160].

Faik Ahmet Bey, Gounaris'in gezisini bu şekilde anlattıktan sonra, Yunan Başbakanı'nın umutsuzluğunu ve bunun Yunanistan'daki, üzücü etkisini, Atina'dan yazılan ve bir Yunan gazetesinde yayınlanan mektubun çok güzel ifade ettiğini belirtir ve makalesinde aynen verir. Mektup şöyledir;

"Artık Gounaris'in siyaseti tamamen iflasa mahkumdur. Eski firkaların Yunanistan'ı sürükledikleri akibet mateessüf muayyendir ve körlük etmek istemeyenlerin de gözleri önündedir. Gounaris, Avrupa'dan avdet edince bize yanlız şunu tebliğ edecektir ki, "Büyük Yunanistan hayali" artık maziye ait bulunmaktadır. Bu manzalara yanlız bir dakika için Venizelos tarafından bütün cihanın inzar-ı temaşası önüne vaz edilmiş ve fakat derhal nazar-ı temaşadan gaib olup gitmiştir".

Faik Ahmet Bey, mektuptaki ifadelere dayanarak; Atina'daki halkın düşüncelerinin ne derece değiştiğini, "Büyük Yunanistan hayalinin" nasıl sükûta uğradığını okuyucularına anlatır, bu görüşlere katıldığını; "Filhakika Yunanlılar artık Büyük Yunanistan'dan bahsedemeyecek surette kati bir sükût-u hayale uğramışlardır ve şimdi Yunanistan'ın baş ucunda dolaşan tehlikeleri yakından görerek korkmağa, endişe his eylemeğe başlamışlardır." sözleriyle belirtir Yunanistan'ın düştüğü bu durumdan, ne kralın tacını tahtını terketmesi ne de yeniden Venizelos'un iktidara gelişinin kurtaramayacağını açıkça söyler. Venizelos'un o günlerdeki beyanatlarına yer vererek, hakaret dolu bir ifadeyle; Giritli serseri için de artık iş işten geçtiğini, iktidara gelse dahi Yunanistan'ın kaybettiklerini ve edeceklerini kurtaramayacağını, itiraf ettiğini açıklar. Böylece Yunanistan'da Venizelos'a bel bağlayanlar, büyük bir

---

160 Gounaris, Londra'da Lord Curzon'un bazı önerilerini kabul etmekle beraber, Yunan Hükümeti Anadolu'dan çekilmek yeniden savaşa girmek, yada doğrudan görüşmelerde bulunmak yoluyla Türkiye ile bir anlaşma yapmak zorunda kalacaktı.Bkz. M.L. SMITH, s.265.

üzüntüye kapılmışlardır. Zira onlar, Venizelos'un yeniden başbakan olması halinde İtilâf Devletleri'nin ilgisini kazanacaklarını düşünüyorlar ve bu ham düşüncelerle Venizelos lehine propagandalar yapıyorlardı. Venizelos'un verdiği beyanatlardan da anlaşıldığı üzere Yunanistan'ı artık hiçbir kimse ve kuvvetin kurtaramayacağı anlaşılmıştır. Yunanlılar böylece harb, ve siyaset alanındaki kötü sonucu görüp, "hellenizm" siyasetinin feci akıbeti karşısında derin düşüncelere dalmışlardır[161].

Yine Faik Ahmet Bey'e göre; bu seyahat Yunanistan'ın dışardan yardım ümitlerini suya düşürmüştür. Yunanlılar kendi yağlarıyla kavrularak ya doğrudan doğruya Türklerle görüşüp anlaşmaya ya da harbe devam etmeye mecburdular. Bunlardan ister istemez birini diğerine tercih etmek zorunda kalacaklardır. Faik Ahmet Bey, önerdiği bu iki yol üzerinde de durarak, Yunanistan açısından bir değerlendirme yapar. Buna göre; Yunanlılar şayet harbe devam etme gücünü kendilerinde görseydiler Sakarya Savaşı'ndan sonra sulh teşebbüsünde bulunmayı gururlarına yakıştırmaz ve netice itibariyle dünyaya maskara olmazlardı. Türklerle doğrudan doğruya uyuşmak seçeneğine gelince; esasen Yunanlılar buna razı olacak duruma gelmişlerdir. Fakat, Kral bu kararı verme cesaretini kendin de görememektedir. Yunan Kralı da Başbakanı da, hatta bütün ordu ileri gelenleri de biliyor ki Türklerle anlaşmak demek, Anadolu'yu ve Trakya'yı tamamen boşaltmak demektir. Çünkü Türkler, topraklarını tamamen tahliye ettirmedikçe asla müzakereye girmeyecektir. Bunu Yunanlılar çok iyi biliyorlar ve bildikleri içinde Türklerle doğrudan doğruya sulh müzakeresine girişmeye tereddüt ediyorlar. Yunanistan'ın bu tereddütü uzun sürmeyecektir. Sulh ihtiyacı içinde kıvranan Yunanistan sonunda bu yolu denemeye mecbur kalacaktır. Hem de çok

---

161 Faik Ahmed, "Hayaldan Hakikate", İstikbâl, 4 Teşrin-i sani 1337/1921, No.447.

yakında. Zira yegâne sulh yolu budur. Yunanistan artık harbe devam edemeyecek kadar çok perişan, çok aciz bir vaziyyettedir[162].

162 Faik Ahmed, "Sulhun Yolu", İstikbâl, 6 Teşrin-i Sani 1337/1921, No.448; Faik Ahmed, "Pazarlık Yok", İstikbâl, 15 Teşrin-i Sani 1337/1921, No.456.

C- 1920 YILI VE 1921 YILININ MUKAYESESİ

Yunan taarruzu ile başlayan 1921 yılının ilk ayları, Milli Mücadele'ye başarı şansı tanıyan olaylarla doludur. Yunan ordusu, İnönü mevzilerine yaptığı başarısız bir taarruzdan sonra geri çekilince, BMM'nin genç ordusu lehine kaydedilen bu ilk puan, Türkiye'nin dış ilişkilerinin yeni bir yön kazanmasını büyük ölçüde etkilemiştir.

Rusya ile bir dostluk anlaşması imzalanırken, İtilâf Devletleri, Şark Meselesi'ne yeni bir çözüm yolu aramak zorunluluğunu duyarak, Londra'da konferans toplamışlardır.

Bu arada Moskova'daki Türk delegasyonu Afganistan mümeslilleri ile bir dostluk antlaşması imzalamışlar, Türkiye'nin Gürcistan ile olan ilişkileri düzelmiş, Batum dışında Elviye-i Selâse Türk topraklarına katılmıştır. Yılın başlarında Fransa ile İtalya Türkiye'ye daha fazla yaklaşmışlar, devlet bütçesinin yapılması ile önemli bir merhaleye ulaşan iç gelişmeyi takip eden bu siyasi gelişme, meyvelerini Ekim ayı içinde vermiş, Fransızlarla Ankara İtilâfnâmesi imzalanmış, yine aynı ay içinde Kars Antlaşması yapılmıştır. Kısacası bir yıl öncesi ile 1921 yılı arasında "Anadolu hareketi" çok büyük mesafeler kat etmiş gelişmelere sahne olmuştur.

Faik Ahmet Bey, 1921 yılı sonunda Osmanlı Devleti'nin istiklâline kavuşmasının yıl dönümü münasebetiyle ele aldığı yazısında; 1920 yılı ile 1921 yılının mukayesesini gurur duyarak yapmıştır. Geride bırakılan yılın olayları ve yaşanılan günün önemi üzerine heyecanla kalemini oynattığı yazısına bu yüzden göz gezdirmekte fayda olacağı kanısıyla yer vermek gereğini duymaktayız.

Faik Ahmet Bey, bir önceki yıl, Türkiye'nin içinde bulunduğu şartların güçlüğünden, aşılması gereken karanlık yolların, çözülecek düğümlerin olduğundan söz ediyordu. Oysa 1921 yılı, ona göre, büyük ilerlemeler kaydeden, Milli

Mücadele'nin gayesine ulaşabilecek bir seviyeye geldiğini gösteren bir yıldır. Olayların özetini kısaca verdiği yazısına şöyle devam etmektedir:

"Bu bir senelik sene zarfında pek mühim tahavülât, dava ve mücahedemizde de şüphesiz o nisbette mühim terakkiyat meydana gelmiştir. Bu tahavvülat ve kat edilen mesafenin ehemmiyyeti ve önümüzde kalan mesafenin ise azlığını, aşılan manialara nisbetle ehemmiyetsizliğini anlamak için kafidir. Düşmanlarımız, geçen senenin olayları, tecrübe etmek istedikleri şeyin imkânsızlığı hakkında kanaat hasıl etmeğe kâfi görmemişler, hakkımızda tatbik etmek istedikleri su-i kast tertibatının kat'i surette akamete uğramak neticesinde başka bir netice vermeyeceğini, veremeyeceğini bir türlü anlamak istememişlerdi. Türk mukameveti ve bu mukavemetin mana ve hakikatı ve hadiselerin tarz-ı inkişafi onların doğru yolu hakikat ve tabiat-ı maslahatın icabatını görmemek hususundaki inat ve ısrarları üzerinde pek az tesir-i haiz olabilmiş, belki de olamamıştı. Netice şu oldukça hakikat muttassıl ilerledi, zaman ve hadiseler fikirleri, kanaatleri esasından değiştirecek vaziyyetler doğurdu, fiili ve fikri bütün hareketlerde, bütün cereyanlarda esaslı tahavvülat vukua geldi. dava ve mücahedemiz de mütemadiyyen yürüdü, zaferden zafere yürüdü, ilerledi ve halâ da ilerliyor"

Gerçekten bir yıl öncesi, "Anadolu hareketi"nin en büyük tehlikeyi geçirdiği günlerdir. Türkiye'nin karşısında İtilâf Devletleri denilen ve yıkılması arzu edilen bir düşman kütlesi ve cephesi bulunmaktaydı. Bu cephe, 1921'de Fransızların aradan çıkmasıyla yıkılmış, ortada şimdi dar ve zayıf bir cephe kalmıştır. o da, Yunanlıların işgal ettikleri cephedir. Bu cephede yıkılmaya mahkûm olmuş temelleri sallanmaya başlamıştır.

Faik Ahmet Bey'in belirttiği gibi; 1921 yılı mutlu bir devredir ve bu mutluluk Türk'ün azmi sayesinde elde edilmiştir. Geriye Yunanlıların Anadolu'dan atılması meselesi kalmıştır. Sakarya yenilgisi, Yunanlıları her ne kadar bitirmişse de henüz Türk topraklarından çıkaramamıştır. Sözü; Yunanlıları Anadolu'dan atmaya getiren

Faik Ahmet Bey, düşman cephesinin çok zayıfladığını, bu zayıf cephenin bir an evvel yıkılarak, kurtuluş ve istiklâl mücadelesinde kesin zafere ulaşmanın gereğini tekrar hatırlatır."[163] ve bundan sonraki yazıların da bunu telkin ederek, kurtuluş için Anadolu'nun düşmandan tamamen temizlenmesinin gereği üzerinde durur.

163 Faik Ahmed, "İstiklâl Günü", İstikbâl, 30 Kanun-u evvel 1337/1921, No.495.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1922 OLAYLARI VE FAİK AHMET BEY

A- 1922 YILI BAŞLARINDA TÜRKİYE VE İTİLÂF DEVLETLERİNİN DURUMU

Faik Ahmet Bey'in 1921 yılı sonu itibariyle yaptığı değerlendirmelere göre; 1922 senesi başlarken, Anadolu'daki vaziyet şöyle idi: Milli Hükümet, Rusya ve Fransa'ya Misak-ı Milli'yi kabul ettirmiş, bilhassa Rusya ile sıkı bir dostluk tesis etmişti. Böylece doğu ve güneyden artık emin bulunuyordu ve dolayısıyla bütün kuvvetini batıya, Yunanlılar üzerine sevkedecek halde idi.

Anadolu'da ise, tam hakimiyetini tesis etmiş ve milletin bütün vasıtalarını kullanabilecek hale gelmişti. Kısacası, o ana kadar takip edilmiş olan harici ve dahili siyaset, Türklere büyük menfaatler temin etmiş ve kesin zafere doğru mesafeler katettirmişti.

Askeri duruma gelince; Sakarya Zaferi ile insiyatif Türk ordusuna geçerken, ordunun morali düzelmişti. Buna karşılık, Yunan ordusu, moralmen çökmüş, taarruz kuvvetleri tamamen kırılmış olmakla beraber, İzmir'den Eskişehir'e kadar demiryolu ellerinde kalmış, Anadolu'dan sökülüp atılamamışlardı. Yunanlılar savaşı Anadolu'da uzatarak, İtilâf Devletleri'nin kendi lehlerine yapacağı siyasi girişimleri beklemeye başlamışlardı. Yunanistan Başbakanı Gounaris, Paris ve Londra gibi, Avrupa başkentlerinde destek arayışına çıkmıştı. Bu girişimlerin temel iki amacı vardı. Birincisi; iflasın eşiğinde bulunan Yunanistan'a kredi sağlamak, diğeri ise, işgalleri altında bulunan Marmara ve Ege bölgesindeki toprakların kendi yönetimlerine verilmesini elde etmekti. Ancak heyet, Paris'te, Ankara Antlaşması'nı imzalayarak, Sevr'i parçalamış olan Fransızlardan aradığı desteği bulamamış, Londra'da ise, Lord Curzon, Anadolu'da kendilerine hiçbir toprak güvencesi verilmeyeceğini ifade etmişti. Böylece Avrupa'dan eli boş dönen Yunanlılar, büyük devletlerin beş ay önce

arabuluculuk yapma yolundaki önerilerini kabul ederek, kaderlerini onların ellerine bırakmak zorunda kalmışlardır.

Sakarya Zaferi'nden sonra Batı Anadolu'daki Yunan egemenliğini hiçbir zaman kabullenmeyen İtalya, Güney Ege ve Akdeniz bölgelerinde tutunamayacağını anladı ve 1921 yılı sonuna kadar işgal ettikleri yerleri boşalttı. Böylece hukuken olmasa dahi fiili olarak İtalyanlar da Fransa gibi BMM orduları ile savaşı bitirmişti.

İngiltere ise; müttefiklerinden farklı bir siyaset takip ediyordu. Başbakan Lloyd George ve Dışişleri Bakanı Lord Curzon, bir taraftan ayrılık rüzgarlarının estiği Müttefik cepheyi yeniden birleştirmeye çalışırken, diğer taraftan da Anadolu'ya çıkardıkları Yunan ordusunu cesaretlendirmekten geri durmuyorlardı. Maddi alanda silah ve savaş malzemesi vererek, yardımda bulundukları gibi, Türk ve Yunanlılar arasında barışı temin maksadıyla, Paris'te toplanacak olan konferansta taraflara teklif edilmek üzere, bazı esasların kararlaştırılacağından söz eden haberlerin, İngiliz kaynaklarından sızması, İngilizlerin Yunanistan lehine bir zemin hazırlamak fikir ve niyetinde olduğunu göstermekte idi[1].

İngilizlerin taraflar arasındaki bu uyuşma barışının gündeme gelmesi üzerine bir değerlendirme yapan Faik Ahmet Bey; "Demek ki, İngilizler geçen Londra Konferansı'nda yaptıkları şeyi, bu defa da Paris Konferansı'nda yapmak niyetindedirler. Nasıl ki o zaman bazı esasat kararlaştırılmış ve tarafeyn murahaslarına tebliğ edilmiş ise, bu defa da aynı suretle hareket edilecek ve geçen defa Yunanlıların reddine uğrayan teklifat, bu defa cüzî bir tadil ile tekrar ortaya sürülecektir" der ve bunun, Yunanistan adına çok iyi olacağını belirtir. Çünkü Yunanistan, artık ne yaparsa onu kâr sayacak bir durumdadır. Devletlerin bu şekilde yapacakları bir müdahale Yunanistan'a az çok faydalı bir barış sağlayacağından, buna çoktan razıdır. Zaten bundan sonra Yunanistan'ın temin etmek istediği şey de bundan başka birşey değildir. Yunanistan biliyor ki, bu gidişle değil Anadolu'yu, hatta Trakya'yı dahi muhafaza

---

1 Faik Ahmed, "Hakiki Vaziyet", İstikbâl, 7 Kanun-i sani 1338/1922, No.501.

imkânı tamamen yok olacaktır. Yunan sürüleri kendiliğinden dağılacaktır. O halde bu akıbete düşmektense, daha uygun şartlar altında bir uyuşma sulhu temin etmek elbetteki kârlıdır.

İşte Yunanistan bu yüzden barışı istiyor ve İngilizler de onlara destek vermek için müttefiklerin yardımını sağlamaya çalışıyor, öte taraftan da Yunanistan'ın müdafaa ve mukavemetini artırmak amacıyla maddi yardımdan geri durmuyordu.

Görüldüğü gibi 1922 yılı başlarında gerçek durumun iç yüzü Faik Ahmet Bey'e göre böyledir. Bir de işin dış yüzü vardır ki, o da Şark meselesinin İtilâf Devletleri tarafından güya riyasız ve samimi olarak, kısa zamanda çözülmesinin istenmesidir. Bu yüzden propagandalar yapılıyor ve sürekli barıştan söz ediliyordu. Fakat, Faik Ahmet Bey, bütün bunların gerçek olmadığının farkındadır. Düşmanların istedikleri esasen hakiki barış değil, bir pazarlık ve bir uyuşma düşüncesi altında sulh oyunuyla Türklerin sinirlerini bozmaktır. Nitekim uygulanmak istenen asıl gerçek de budur.

Bu durum karşısında Faik Ahmet Bey, sulh sözlerini manasız bulur. Çünkü ona göre; gerçek sulh, "Yunanlıların Türk topraklarını tamamen terk ve tahliye edip çekilmesidir. "oysa düşmanlar henüz bu şekli kabul edecek duruma gelmemişlerdir. Fakat, gelmeleri de çok yakındır. Bununla beraber, Türklerin maddi ve manevi bakımdan daha güçlü ve birlik, beraberlik içinde olmasını sulh propagandalarına kanmayarak, sulh mikrobunun yapacağı tahribattan korunmasını açıklar ve yazısının devamında Türk milletine şöyle seslenir;

"Her zamandan ziyade sinirlerimizin kuvvetine hakim olacak, kuvvetlerimizi, maddi ve manevi bütün vesait ve kuvvamızı toplu bulunduracak bir devredeyiz. İşimiz, vazifemiz bitmemiştir! Belki daha geniş bir mukayesede o vazifeyi ifa edecek bir vaziyyet karşısında bulunmaktayız. Düşmanı topraklarımızdan, mübarek yurdumuzdan

silip süpürüp dışarı atıncaya kadar vazif ve vaziyyet, düşman karşısında bulunduğumuzu bize ihtar edip gidecektir"[2].

Faik Ahmet Bey için yapılacak tek şey vadır o da; Misak-ı Milli'yi İngiltere'ye kabul ettirmek için onun elinde kalan son kozu, yani Yunan ordusunu mahvetmektir. O, bu işi Türk'ün süngüsünün yapacağını belirtirken, İngiltere ve Yunanistan ise buna imkân vermemek ve zaman kazanıp Türk'ün bozulup, dağılmasını sağlamaya çalışmakla meşguldürler. Nitekim 1922 Şubat'ından Ağustos'una kadar geçen müddet esnasında Türk ve İngiliz hükümetlerinin her sahadaki faaliyetleri bu neticeye ulaşmak maksadıyla devam etmiştir.

2 Faik Ahmed, "Hakiki Vaziyyet", İstikbâl, 7 Kanun-i Sani 1338/1922, No.501; Faik Ahmed, "Harp Hazırlığı", İstikbâl, 8 Kânun-i sani 1338/1922, No.502.

B- UKRAYNA ANTLAŞMASI VE ÖNEMİ

TBMM'nin Fransa ile yaptığı Ankara Antlaşması'ndan Sovyet Rusya tedirgin olmuş ve Ankara'ya karşı devam eden kuşkuları artmıştı. Ankara Hükümeti Sovyet Rusya'nın tutumundan kaygıya düşmüş ve ilişkilerini düzenlemeye çalışmıştı[3]. TBMM'nin davranışlarından memnun kalan Sovyet Rusya, Ukrayna'daki Sovyet Orduları Başkomutanı General Mihail Frunze* başkanlığında yeni bir kurulu o sıralarda dış işlerde özerk bulunan Ukrayna Sovyet Cumhuriyeti ile Türkiye arasında bir antlaşma imzalamak için, görüşmelerde bulunmak üzere Ankara'ya göndermişti[4].

Ankara'da çok iyi karşılanan General Frunze kurulu ile 2 Ocak 1922'de, Moskova Antlaşması'nı andıran fakat, bazı ek şartları kapsayan bir Antlaşma imzalanmıştır[5]. Bu ek şartlara göre; Ukrayna, Türkiye ile Kafkas Sovyet Devletleri arasında imzalanan her anlaşmayı, Türkiye'de Ukrayna'yı bağımsız ve egemen bir devlet olarak tanımayı kabulleniyorlardı. Antlaşmadaki öteki şartlar, Moskova Antlaşması'ndan aynen aktarılıyordu. Taraflar ayrıca, antlaşmanın üç ay içinde onaylanarak, Harkof'da teati edilmesini kabul ediyorlardı[6].

---

3 TBMM Mayıs'ta İstiklâl Mahkemesince uzun süre hapse gönderilen Türkiye Komünist Partisi üyelerinin affedilerek serbest bırakılmaları için bir kanun kabul ediyor. Bkz. Düstûr, 3.Tertip, II, s.145.

Türk komünist önderi Mustafa Suphi ve arkadaşlarını öldürmekten sanık olanların ele geçirilerek yargılanmaları için üstün çaba harcanacağı yolunda Moskova'ya güvence veriyordu. Bkz. S.R.SONYEL, Türk Kurtuluş Savaşı.., II, s.188.

* Rusya'nın Doğu savaş kesiminde Beyaz Rus önderlerinden Amiral Kolsak'ı yenilgiye uğratan General Frunze, daha sonra Trotsky'nin yerine Savunma Komiseri atanmıştı. Bkz.S.R.SONYEL, Türk Kurtuluş Savaşı..., II, s.188.

4 Frunze'nin Türkiye Anıları, (Çev. Ahmet Ekeş), İstanbul, 1996, s.68.

5 İsmail SOYSAL, Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları, I, s.31.

6 Harkof'daki teati için Bkz. Rıza Nur'un Moskova-Sakarya Hatıraları, İstanbul, 1991, s.235.

Türkiye-Ukrayna Antlaşması Faik Ahmet Bey tarafından sevinçle karşılanmış, bunu büyük bir başarı ve emperyalist devletlere karşı da bir uyarı olarak nitelendirirken; "Şarkın halas ve istiklâl davasını omuzlarında gezdiren milletlerin mücadele ve mücahede sahasındaki en büyük ser muvaffakiyyetleri de işte bu noktada mündemicdir. Garbın, bütün cihanı ve bütün şarkı bir müstemleke haline getirmek ve bütün milletleri esir ve köle vaziyetinde hakim ve nüfuzları altında tutmak isteyen aç gözlü, haris devletleri, hergün biraz daha kuvvetten zaife düşer, bin türlü ihtilâflar, teşettütler ve buhranlar içinde sağdan sola mütemadiyyen yalpa vurub dururken, şarkın günden güne artan kuvveti tesanidi, dava ve mücahedesinin zafer ve muvaffakiyyetini istihsalde amil olmuştur. Türkiye-Ukrayna Muhadeneti Şark milletleri arasındaki tesanüdü garba en yakından hisseddirecek ve bu tesanüdün kıymet ve kuvvetini onlara tanıtacak, şarkın bundan böyle hüküm ve nüfuz altına alınmasına imkân kalmamış olduğunu bir kere daha pek acı bir hakikat şeklinde dünya emperyalistlerine öğretecek pek mühim bir hadisedir" şeklinde açıklama gereğini duymuştur.

Türkiye ile Ukrayna arasındaki "evrensel dostluğun" imzalanan antlaşma ile doğrulandığını, Türk-Rus dostluğunu bir kat daha artırdığını, bu tür dostlukların sürdürülmesinin yalnız adı geçen ülkeler için değil, haksızlığa uğramış tüm milletler içinde yararlı olacağını vurgulayan Faik Ahmet Bey; "Türkiye-Ukrayna muhadenet muahedesi, Garb emperyalizmine karşı mücadeleye girişmiş bulunan Şark milletleri arasında mevcud tabii ittifak rabıtalarının maddi bir şekilde teyidini ifade eden resmi bir vesikadan ibarettir." dedikten sonra, bu antlaşmanın doğulu milletlerin birbirleriyle her geçen gün biraz daha artan samimi bağlarla kucaklaşmalarına, el ele vererek, batının tahakküm ve baskılarına set çeken, kurtuluşun teminatı olduğunu övgüyle tekrarlar[7].

16 Mart 1921 günlü Moskova Antlaşması'nın beşinci maddesinde, Boğazların ticari maksatlarla serbestisi Rusya tarafından da kabul ve tasdik edilmiş ve Boğazların

---

7 Faik Ahmed, "Ukrayna Muhadeneti", İstikbâl, 18 Kanun-ı sani 1338/1922, No.511.

statüsünün, Karadeniz devletleri tarafından tayin olunacağı tekrarlanmıştır. Bu madde boğazlar rejiminin hakikaten Karadeniz'e sahili olan ülkeler arasındaki bir konferansta tesbit edileceğini göstermektedir. Aynı hüküm adeta kelimesi kelimesine Kars Antlaşması'nın 9. maddesi ile Ukrayna Antlaşmasının 4. maddesinde tekrar edilmiştir[8].

Boğazların geleceğinin tayininin sırf bu işle hakiki bir suret de ilgili olan devletlere bırakılması kararını, bu devletlerin iktisadi ve ticari bakımdan gelişmesine yaradığından, yerinde bulan Faik Ahmet Bey; Türklerin, Boğazlar meselesini Türkiye açısından önemli gördükleri kadar, Karadeniz'e sahili olan devletler içinde ehemmiyetli bulduklarını, böyle bir maddeyi kabul etmekle hak ve adaletten yana ve tabiatın icaplarına uygun davrandıklarını gösterdiklerini, Türk'ün bu davranışının Şark Milletlerinin ulvi bir davranışı olduğunu, İngiltere'nin boğazlar üzerinde haksız taleplerine bir cevap mahiyetinde şöyle ifade eder:

"İngiltere'nin maksadı hepimize malum olduğu üzere boğazların hakimiyyetini elde etmeğe matuf bulunmaktadır. Halbuki artık milletlerin yekdiğerinin hukuk ve hakimiyyetine fuzuli bir tarzda tahakküm ve tecavüzlerine boyun eğmek devri geçmiştir. Şark alemi esasen bu tahakküm ve tecavüzleri kökünden kırmak, mazlum şark milletlerinin hakk-ı hayat ve hakimiyyetlerini cihana kabul ettirmek emeliyle cihan şumul bir inkılâb yangını tutuşdurmuş ve o inkılâbın alevleri eski dünyayı baştan başa ateş deryasına gark etmiştir. Bu inkılâb hak ve hakikat inkılâbıdır!

Bu inkılâb; mazlum milletlerin hakkını, hürriyetini cihan fütuhatçılarının kanlı ellerinden istirdada matuf beşerin çok ulvi bir hareket ve kıyamından ibarettir. Ve bunun çizdiği yol, her milletin kendi hakkına razı olması, diğerinin hukuk ve hürriyyetine hakk-ı hakimiyyet ve inkişafına tecavüz ve tahakküm edememesi gayesini velhasıl beşerin kati saadet ve hâlâsı istihdaf etmiş bulunmaktadır. İşte şarkın dava ve mücahesinin umde-i asliyyesi budur. Ve bu umde Şark milletlerinin münasebat-ı

---

8 Kâmuran GÜRÜN, Türk Sovyet İlişkileri, Ankara, 1991, s.84.

mütekabilesinde de mesail-i müşterekenin hal ve tasviyesine müteallik kararlarında da daima kendini göstermekte bulunmuştur"[9].

Faik Ahmet Bey makalesini, boğazların emniyet ve selâmetini daima kendi tekelinde bulundurmanın, İstanbul'u işgal ve tehditten uzak tutmanın, Türk'ün en tabi hakkı olduğunu, bu konuda kimsenin söz söyleme yetkisi olmadığını Türk-Rus, Türk-Ukrayna Antlaşmalarının bu hakkı teyid ettiğini belirten cümlelerle bitirir[10].

---

9 Ocak 1922'de Frunze'yi takiben Rus Şurâlar Hükümeti'nin yeni Elçisi S.İ. Aralov 30 kişilik mahiyeti ile Trabzon'a gitmiştir. Resmi törenle karşılanan Aralov şerefine Vali Nazım Bey ziyafet vermiş, bu ziyafette eşraftan bazıları, Sait Paşa, Tümen Komutanı Sami Sabit Bey ile beraber Faik Ahmet Bey'de bulunmuştur. Aralov'un, Türk Milleti'nin yaptığı mücadeleden övgü ile söz eden konuşması ve diğer Rus heyetinden bazı kişilerin sözlerinden sonra Faik Ahmet Bey'de bir konuşma yapmıştır. Bkz.S.İ.ARALOV, Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Anıları, Ankara, 1985, s.38; S.ÖZEL, s.197-198.

10 Faik Ahmed, "Boğazlara Dair", İstikbâl, 20 Kanun-ı Sani 1338/1922, No.513.

Gerçekten de Türkiye Lozan Konferansı'nda Boğazlar Sorununun görüşülmesi esnasında Rusya'nın öne sürdüğü tezi kendi menfaatlerine uygun bulmakla beraber bunu kabul etme şansı olmadığı için, Rusya'nın şiddetle tenkidine maruz kalacak şekilde bir tez ortaya koymuştur. Buna göre, İstanbul ve Marmara'nın emniyeti için, denizden ve karadan gelecek baskınlara karşı teminat verilmesini, harp gemilerinin Boğazlarda ve Karadeniz'de bir tehlike yaratmamaları için, geçişlerinin kısıtlanmasını, ticaret gemilerinin savaş ve barışta serbest geçişlerini Türkiye yeterli saymakta, sadece Boğazların askerlikten arındırılmasına karşı çıkmakta idi. Askersizleştirme konusunda Türkiye'ye bazı haklar tanınınca, Türkiye bu konuyu da kabule yanaştı. Türkiye'nin bu tutumu Konferansı çıkmaza sokmaması içindir. Böylece Boğazlar konusunda Sovyet Rusya'nın karşısında dahi kendi yetkilerini kullanmış oluyordu. Bkz. K. GÜRÜN, s.96-97.

C- MUDANYA MÜTAREKESİNE KADAR MEYDANA GELEN GELİŞMELER

I- TÜRK SORUNUNU DİPLOMASİ YOLUYLA ÇÖZÜMLEME ÇABALARI

1- Cannes Konferansı Öncesi Yapılan Toplantılar ve İtilâf Devletlerinin Arabuluculuk Deneyleri

İngiltere, gelişmelerden oldukça rahatsızdı. Birtakım şeylerin kökten değişmeye başladığını anlamıştı. Sorunu kendi lehlerine çözümleyebilmek için, yeni politikalar üretilmeye başlandı. Kâh Paris'te, kâh Londra'da, kâh İtalya'nın ve kâh Fransa'nın çeşitli şehirlerinde İtilâf Devletleri'nin ileri gelenleri, cihan sulhunun devamlı ve kararlı bir şekilde devam etmesini sağlamak ve halledilmeyen diğer meseleleri görüşmek üzere toplanıyorlardı[11].

Bu toplantıların nedenini kendine göre açıklayan Faik Ahmet Bey'in izahatlarından anlaşıldığına göre; galip devletler dünyaya verilmek istenen çürük

---

11 Bunun gibi İngiltere Başbakanı Lord Curzon, 6-13 Ocak 1922'de Birinci Dünya Savaşı sonrasında imzalanan barış antlaşmalarından kaynaklanan sorunları görüşmek amacı ile toplanacak Cannes Konferansı öncesi bir muhtıra hazırladı. Bu muhtırada; belirlenen maddeler: İngiltere'nin 1922'de Türk ordularının Büyük Taarruzları ile kazandıkları başarıya kadar, üzerinde ısrarla duracakları ilkeler olacaktı. Sevr Antlaşması baz alınarak, birtakım değişiklikler yapılmıştı. Hazırlanan muhtırada, Trakya ve Boğazlar için şöyle bir statü belirlenmişti. Batı Trakya ve Doğu Trakya Yunanistan'a kalacak. Ancak, Sevr Antlaşması ile Çatalca yakınından geçeceği öngörülen sınır, biraz daha batıya alınacaktı. Yeni sınır, Midye'nin güneyinden başlayıp, Tekirdağ'ın doğusunda bitecekti. Edirne, Kırklareli, Tekirdağ ve Gelibolu Yarımadası ise Yunanistan'da kalacaktı. Barış Antlaşması'nın onaylanmasından sonra Müttefik Devletler İstanbul'u boşaltacaklar ve Boğazlar üzerindeki denetimler hafifleyecekti. Boğazları denetlemek için kurulacak komisyonun üyeleri, Milletler Cemiyeti tarafından tayin edilecekti. Boğazların iki yakasında askerden arındırılmış bölgelerin sınırları biraz daraltılacaktı. Müttefik Garnizonları da İstanbul'dan Çanakkale ve Gelibolu'ya çekileceklerdi. Bkz. Ömer KÜRKÇÜOĞLU, Türk-İngiliz İlişkileri, Ankara, 1978, s.219.

düzene, haksızlığa, zulme karşı alınacak tedbirleri görüşmek nedeniyle toplanmaktadırlar. Oysa böyle bir düzeni, zulüm ve haksızlıkları kendileri yaratmışlar dünyayı yutmak, milletleri kendilerine esir etmek için kanunları kendileri koymuşlardı. Meydana getirdikleri bu "katil esere" dört elle sarılmış bırakmamaktadırlar. Bu durumda bir araya gelip, hergün biraz daha derinleşen bu engelleri ortadan kaldırmaya çalışmaları son derece yersizdir. Zira sebep kendileridir. Yapılan toplantılara karşı çıkan ve bunların müsbet netice vermeyeceğini kestiren Faik Ahmet Bey, emperyalist zihniyetleri değişmedikçe bu toplantılar ve alınan kararların faydasız ve boşuna olduğunu belirtir. Bundan sonra yapılacak Cannes ve Paris Konferansları'nın da işe yaramayacağını büyük bir ileri görüşlülükle ifade eder. Çünkü, her iki konferansta da görüşülecek konular Türk-Yunan meselesiir. Ve yine İtilâf Devletleri bu meseleyi yapacakları arabuluculukla çözeceklerini zannetmektedirler. Halbuki mesele arabuluculukla halledilecek gibi değildir. Nitekim bunun tecrübeleri daha önceleri de yapılmış sonuçsuz kalmıştı. Dahası, arabuluculuk ancak tarafsız bir devlet tarafından yapılabilecek birşeydir. Halbuki İtilâf devletleri bu işle sadece alakalı değil, bizzat bu işin sebebidirler. Yunanlılar arada yalnız bir alet ve vasıtadır. Yunanistan'ı ayağa kaldıran, işin içine sokan, vekâlet vazifesi veren İtilâf Devletleri'dir. Böyle olunca da artık bu devletlerin arabuluculukla meseleyi halletmeye kalkışmaları manasızdır. o halde İtilâf Devletleri'nin yapacağı en doğru şey; Yunanlılara verdikleri emri geri alıp, Anadolu'yu tahliye etme konusunda ikna edip geri çekilmelerini bildirmektir. İtilâf Devletleri, şayet şark işlerini hakkıyla halletmek ve şarkın huzur ve sükununu sağlamak istiyorlarsa onlara düşen görev budur. Fakat, Faik Ahmet Bey, İtilâf Devletleri'ne bu yolu göstermekle beraber bu düşüncesinin İtilâf Devletleri'ne ters düştüğünü, bu yüzden yerine getirilmeyeceğini gayet iyi biliyor ve sonuçta bu işi yine savaşın temizleyeceğini söylemek zorunda kalıyordu[12].

---

12 Faik Ahmed, "Yeni İçtimalar", İstikbâl, 12 Kanun-ı sani 1338/1922, No.506.

2- Cannes Konferansı ve Briand'ın İstifası

Cannes Konferansı'nın toplanmasına 18-22 Aralık 1921 tarihinde İngiltere ve Fransa bakanlarının Paris'te yapmış oldukları görüşmelerde karar verilmişti. Konferans'ta, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra imzalanan barış antlaşmalarının Avrupa'da huzuru sağlayamaması ve bundan dolayı etkili olmaya başlayan sorunlar görüşülecekti. İngiltere'nin aracılığı ile Yunanistan'ın da konferansa davet edilmesi, Türkiye ile barış meselesinin görüşülmesi anlamına geliyordu[13]. Yapılacak müzakeler genel olarak Türk-Fransız yakınlaşmasının doğurduğu endişeyi temel alan doğu sorunu idi. Gündemi Türkiye oluşturmakta idi[14].

Konferansta daha öncede belirtildiği ve Faik Ahmet Bey'in ısrarla üzerinde durduğu "Yunanlıların İzmir'den çekilmeleri" söz konusu edilmiş ve İngilizler, bu teklifin kabul edilmemesi halinde, Yunanlıların müttefiklerden gereken yardımı göremeyeceklerini belirtmişlerdir[15].

Lloyd George, Anadolu'da bir barışın sağlanabilmesi için Yunanlıların çekilmeleri gerektiğini artık çok iyi anlıyordu. Yapılan tekliflerin kabul edilmesi halinde Yunanistan'ı yalnızlığa iteceklerini de söylemekten geri kalmıyordu.

Cannes'teki görüşmeler Faik Ahmet Bey tarafından yakından takip ediliyordu. Müzakerelerde İngiltere'nin yapmış olduğu manevralar Faik Ahmet Bey'in tepkisine sebep olmuştu. Ardından, Fransa Başbakanı Briand'ın istifası, Faik Ahmet Bey'in İngilizlerin Fransa'ya karşı izlediği siyaseti değerlendirmesine neden olmuştur[16].

Cannes Konferansı'nda Almanya meselesinden dolayı Briand'ı etkilemeye başlayan İngiliz politikası, Fransa kamuoyunda Briand'ın sert bir şekilde eleştirilmesine sebep oldu. Olayların temelinde yine İngiltere vardı. Versay Antlaşması'nın

---

13 Cemil BİLSEL, Lozan, I, İstanbul, 1933, s.419.

14 David WALDER, Çanakkale olayı, İstanbul, 1978, s.197.

15 M.L.SMITH, s.274.

16 Faik Ahmed, "Yeni İçtimalar", İstikbâl, 12 Kanun-ı Sani 1338/1922, No.506.

hükümlerinin yumuşatılması teklifi ve bu konuda Fransa'nın fedakârlıkta bulunması isteği, Briand'ın bunu kabul eder gibi görünmesi, eleştirilerin kaynağı idi. Görüşmeler esnasında, Fransız dış politikasının ilkeleri aleyhine tavır takındığı gerekçesiyle Briand acele Paris'e çağrıldı. Mecliste gerçekleşen yoğun tartışmalardan sonra istifa etmek zorunda kaldı[17].

Faik Ahmet Bey, esasen Fransızların, Almanların Konferansa davet edilmesinden rahatsız olduklarını, çünkü bu durumda Almanlar lehine fedakârlık yapılmasının isteneceğini düşündüklerini ve daha işin başında Konferansa sıcak bakmadıklarını belirtirken; Briand'ın istifasını, Lloyd George'un konferansta söylediği uzun nutuğa dayanarak okurlarına şöyle sunar:

"İngilizler Almanya'ya karşı takib edilegelmekte olan siyaset de esaslı tebdilât icrasına, hatta Versay Muahedesi üzerinde az çok bir tadilat yapılmasına taraftardırlar. Lloyd George bu taraftarlığı, cihanın ihya-yı iktisadiyyesi namına Avrupa'da ve bütün cihanda sulh ve sükûnun bir an evvel tesis namına takınmış gibi görünmektedir. Mösye Briand'ın esas itibariyle kabul de mahzur görmediği şu kadar ki Fransa'nın fedakârlığını istilzam eden noktalarda, ihtiraz-ı kayıdlar dermeyan ederek karşıladığı bu uzun beyanat neticesi itibariyle Briand'ın sükûtunu hazırlayan vaziyyeti ihdista amil olmuştur".

Faik Ahmet Bey; Fransızların özellikle Ankara Antlaşması'ndan sonra, kendilerine yeni bir yol çizdiklerini ve İngiliz siyasetinden ayrıldıklarını anlayan İngiltere'nin bu konferansta Fransa'yı tekrar kazanmayı amaçladığını, bu maksatla çok açık bir dille Almanya lehine fedakarlık talep ederek, Fransızları endişelendirip bu endişeden istifade etmeyi düşündüklerini ileri sürer. Zira İngilizler, hiç şüphe yok ki ne Almanlara, ne de şuna buna yardım etmek, haktan yana bir siyaset izlemek taraftarı değildir.

---

17 Zeki SARIHAN, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, IV, Ankara, 1996, s.221.

İngilizlerin, bütün dünya işlerinde Fransızların kendi siyasetlerine uygun olarak, hareket etmelerini istediklerini açıklayan Faik Ahmet Bey; "Mösyö Briand'ın istifasını intaç eden sebepler hakikat de pek esaslı ve derin menbalardan gelmektedir. Bu sebepler sırf Alman meselelerinde Fransa'nın pek şedid davranmak ihtiyacını hissetmesinden neşet etmiş bir şey değildir. Bu işin zahiri görünüşüdür. Hakikatde bu sebepler Fransız siyasetiyle, İngiliz siyasetinin mütemadi bir şekilde hal-i müsademede olmasından doğmuş bulunmaktadır. İngilizlerin Alman mesailinde böyle bir ihtilafi ve Fransızların endişe ve asabiyyetlerini icab ve tahrik edecek bir teklif ortaya sürmeleri Fransa'yı en can alacak noktasından vurmak ve nihayet Fransa'yı bu meselede tatmin-i bedel, diğer taraftan bütün cihan işlerinde İngiliz siyasetine uygun bir hatt-ı hareket takibine mecbur eylemek maksadına mübtenidir" dedikten sonra, Briand'ın istifasının yalnız Fransa siyaseti açısından değil, bütün devletlerin genel siyaseti bakımından önemli olduğunu, bu yüzden Türkiye'de üzüntüyle karşılandığını belirtir. Çünkü Briand, Fransa'nın doğudaki siyasetine uygun bir yön vermiş, Ankara Antlaşması ile iki millet arasındaki hasımlığı ortadan kaldırmış, Türklerin kalbini kazanmıştır. Faik Ahmet Bey, Briand'ın siyasetinin, bütün Fransa'nın siyaseti olduğunu bu siyasetin bundan böyle aynen devam takip edileceğinden emin olduğunu ifade ederken, Briand'ın izlediği siyasetin, bundan sonra da Fransızlar tarafından devam ettirilmesi temennisinde bulunur[18].

3-Poincare ve Fransa'nın Şark Siyaseti

Briand'ın istifasından sonra, yerine Poincare, hükümeti kurdu. Bu hükümet zamanında Fransa'nın Türkiye'ye karşı politikasında hiçbir değişiklik olmadı[19].

---

18 Faik Ahmed, "Briand'ın İstifası", İstikbâl, 19 Kanun-ı Sani 1338/1922, No.512.

19 Ünsal YAVUZ, "Fransız Resmi Belgelerinde Mustafa Kemal ve Ulusal Bağımsızlık Savaşı", XI, T.T.K. Kongresi, 6, s.2202. Y.AKYÜZ, s.219.

Faik Ahmet Bey, Briand'ın hükümetten çekilmesinden sonra, Fransız siyasetinden endişe duymuşsa da, yerine geçen Poincare'nin kamuoyunun isteğine karşı çıkması imkânsızdı. Zira, Fransa'nın o güne kadar izlediği siyaset sadece Briand'ın şahsından doğan bir şey değildi. Bu siyaset tamamen Fransa'nın milli siyaseti idi ve onu değiştirmek kolay değildi. Tahminlerinde yanılmayan Faik Ahmet Bey, Fransa'nın doğudaki politikasında bir değişiklik ihtimalinin bu hükümet zamanında söz konusu olmadığı gibi, bilakis süre gelen bu siyasetin sonucunu elde etmek azim ve eğilimini göstermektedir. Yani Ankara Antlaşması semerelerinin toplanması, Fransa ve yeni hükümet için en önde gelen meseledir. Mösyö Poincare, Ankara İtilâfnamesi'nin semeresini genelleştirmek ve bu itilâfi Şark sulhunun tesisinde etkin kılmak taraftarıdır[20].

Ankara Antlaşması, Türklerle Fransızlar arasındaki düşmanlığı doğuran sebepleri ortadan kaldırdığı gibi, iki milletin menfaatlerine dayanan bir sulh ve selamet devresine sokmakta idi. Bu, aynı zamanda doğunun genel sulhuna doğru atılmış önemli bir adımdır. Dahası diğer devletlere örnek olduğu gibi, Türklerinde İtilâfperverliğine bir misal ve delil idi.

Doğuda sulh ve sükûnu düşünen devletler için bu itilâfnâme bir çığır açmıştı. Bu çığırdan ve ortaya koyduğu örnek tutumdan daha iyisini, daha makul ve tabiisini bulmanın imkânı yoktur.

Bu yüzden Şark konusunda samimi ve iyi niyetli düşünenlerin bu tavrı hemen takip etmesi gerekir. Zira Şark ihtilâfi, buhran ve karışıklığı, ortak müdahalelerin, iyi niyet düşüncelerin ileri sürüldüğü toplantılarla halledilecek bir problem değildir.

---

20 Poincare, Cannes Konferansı görüşmelerinde İngilizlerin sınırları koruma planını Almanya-Polonya sınırına kadar genişletmek isteyerek, bu planın kapsamını büyütmeyi amaçladı. Bu teklifin İngiliz kamuoyunda kabul edilmesi mümkün değildi. Bu yüzden Cannes Konferansı çalışmaları bir sonuca ulaşamadı. İngiltere hayal kırıklığına uğradı. Briand'ın iktidardan düşmesi onları hayal kırıklığına uğratmıştı. Bkz. Yusuf Hikmet BAYUR, Türklüğün Acun Siyasası Üzerine Etkileri, Ankara, 1989, s.242.

Yapılan bu konferanslar ancak işin uzamasına ve sonuçsuz kalmasına yarar. Bu meselenin çözümü sözlerle değil, fiili hareketlerle mümkündür. Nitekim Fransa bunu herkesten önce görmüş ve bu yolda yürüyerek siyasetine en uygun düşeni yapmış, doğu da emin ve tabii bir vaziyet almıştır. anlaşılıyor ki Poincare'nin takip edeceği yol, bu durumu takviye ve kuvvetlendirme yolunu seçtiği gibi, Türk dostluğunun Fransa'ya sağlayacağı maddi ve manevi menfaatten faydalanmayı sağlamaktır. Dahası, doğuda tabii ve hakiki bir sulhu kurmayı amaçlamaktır. Bundan dolayı, her Türkün kalbinde Fransa'ya karşı memnuniyet hissi duyacağına şüphe yoktur. Çünkü Türklerin istediği, milli emellerinin ve meşru haklarının kabul ve tasdikinden başka birşey değildir. Bunu onaylayanlarla dost, onaylamayanlarla da düşmanca yaşamaları gayet tabiidir. Düşmanlar için ise; Türkün haklarını ve yasal taleplerini tanımaktan başka, doğuda çıkar yol yoktur. Faik Ahmet Bey'in bu düşünceleri barış açısındandır. Ama savaş yani harp ve darbın devamı isteniyorsa o zaman iş değişecektir. Onun meseleye bu açıdan da bakışına göre; "İtilâf Devletleri'nin sürdürdükleri siyasetin savaş yanlısı olması devletler açısından zararlıdır. İtilâf Devletlerinin artık kudreti ve tahammül kabiliyetleri müsait değildir. Topu topu tek dayanakları Yunan denilen polikaryalardır ki, onların da daha şimdiden bacakları sallanmağa başlamıştır. Oysa Türk büyük bir iman ve ülkü ile ayaklanıp karşıladığı bu savaştan gayesine ulaşmak için çekinmemekte, yılmamaktadır." Şeklinde ifade ederken, İtilâf Devletleri'nin hakiki anlamda sulh taraftarı olmadıklarını, fakat Türk'ün hangi şartlarda olursa olsun davasını kazanacağını belirten sözlerine sonuç olarak şunları eklemektedir.

"Türkler bu harbi nihayete kadar temadi ettirecek, gayelerini istihsal edinceye kadar uzatacak kudret ve kuvvete azm ve iman hazinesine malikdirler. Ve bu harb er geç düşmanlarının felaket ve izmihlâl katiyyeleriyle ifade edilmesi lâzım gelen bir neticeye erdireceklerdir. Varsın onlar isterlerse bir müddet daha sulh yapmasın, talii tecrübesinde bulunmak istesinler! Netice birdir, iki olamaz."[21]

---

21 Faik Ahmed, "Fransa ve Şark", İstikbâl, 25 Kanun-i sani 1338/1922, No.517.

II- TBMM'NİN DİPLOMASİ GİRİŞİMLERİ

1- Yusuf Kemal Bey'in Avrupa Seyahati ve Sulh Programı

İngiltere'nin öncülüğünde, yapılan konferanslar, görüşmeler bir sonuç vermemişti. Mustafa Kemal Paşa'nın şekillendirdiği dış politika ilkeleri ile bağdaşmayan bu girişimler, Faik Ahmet Bey'in ileri sürdüğü fikirlere de ters düşmekte idi. Mustafa Kemal Paşa'nın başlıca hedeflerinden birisi "Tüm yabancı müdahalelerden ve imtiyazlardan arınmış tam bağımsız bir Türkiye kurmaktı" O'nun karşısındakiler ise kendilerine hizmet edecek bir Anadolu arıyorlardı[22].

Mustafa Kemal Paşa'nın bu dış politika anlayışı; Faik Ahmet Bey'in yazılarında da aynen görülmektedir. İtilâf Devletleri'nin, Türk Milleti'nin karakterine uymayan faaliyetlerine tavrı oldukça diplomatiktir. Türk tarafının barış yanlısı olduğunu, savaş istemediğini, fakat; var olan gerçekleri de kimsenin inkâr edemeyeceğini sürekli savunmuş ve İtilâf Devletleri'nin BMM hükümeti ile gerek kişisel gerekse konferanslar yolu ile yaptıkları tekliflerin Mustafa Kemal Paşa tarafından reddedilmeyerek, hazırlanan maddeler üzerinde müzakerelerde bulunulmasında fayda gören düşüncesini takdir etmektedir[23].

Türk Ordularının Sakarya'da kazandıkları zaferden sonra İtilâf Devletleri'nin kendi aralarında yaptıkları görüşmeler, 1922 yılının bahar aylarında bir barış konferansının toplanma ihtimalini ortaya çıkarmıştı.

Faik Ahmet Bey'e göre; son sözü Türk orduları söyleyecekti. Çünkü, 1922 yılındaki gelişmelerden çıkardığı sonuçlar tamamen bunu gösteriyordu. İngiltere ile olumlu anlamda ciddi ilişkiler kurulamamıştı. Anadolu'da bulunan düşmanları silah gücüye çıkarmadıkça, gösterilecek milli varlık ve kudret fiilen isbat edilmedikçe,

---

22 Mehmet GÖNLÜBOL, "Atatürk'ün Dış Politikası Amaçları ve İlkeleri" Atatürk Yolu, Ankara, 1995, s.244.

23 M.GÖNLÜBOL, "Atatürk'ün Milli Dış...", s.270.

diplomasi alanında ümide kapılmanın doğru olmadığı yolundaki inancı kesin ve sürekli idi. Faik Ahmet Bey, en doğru görüş olarak bunu kabul ediyordu. Gerçekten de o günkü şartlarda bir tek fert için olduğu gibi, bir millet için de kudret ve kabiliyetini fiilen gösterip ispatlamadıkça, kendisine değer verilmesini ve saygı duyulmasını beklemek boşuna idi. O, biliyordu ve inanıyordu ki kudret ve kabiliyetten yoksun olanlara değer verilmez. İnsanlık, adalet ve mertliğin gereklerinin yerine getirilmesini, bütün bu vasıflara sahip olduğunu gösterenler isteyebilirdi.

Faik Ahmet Bey, uzak görüşlülüğü ile milli mücadelenin izlemesi gereken siyaseti tesbit etmiş ve savunduğu "Misak-ı Milli'den ödün vermeme" fikri boşuna olmamış ve bu fikir, semeresini savaş alanlarında vermiş, onurlu bir antlaşma olan Mudanya Mütarekesi arkasından Lozan'ın yolunu açmıştır.

Yusuf Kemal Bey'in Avrupa seyahati ve sulh programı 1922 yılının başlarında, İtilâf Devletleri'nin "Doğu Sorunu"nu çözmek amacıyla yeni bir barış konferansı hazırlıkları ile uğraştıkları haberlerinin Ankara'ya ulaşmasından sonra BMM hükümeti Milli Mücadele'nin ana programı olan Misak-ı Milli'yi hayata geçirebilmek amacı ile yeni bir diplomasi girişiminde bulundu[24].

Hariciye Vekili Yusuf Kemal (Tengirşek) Bey'in, İtilâf Devletleri'ni kapsayacak olan bu "tenvir ve tenevvur" gezisine çıkması yolunda Vekiller Heyeti'nde görüş birliğine varıldı[25]. Yusuf Kemal Bey'in bu gezisi ile Avrupa'da Türkiye yanlısı bir kamuoyu oluşturulması amaçlanmıştı. Bunun için de gittiği ülkelerin birinci dereceden yetkili şahısları ile görüşmesi ve basın kuruluşlarında Anadolu'nun haklı davasını dile getirmesi düşünülmüştü[26]. Ayrıca, gerçekleşmesi muhtemel bir askeri taarruzdan

---

24 K.ATATÜRK, s.430.

25 TBMM ZC, II, Ankara, 1985, s.172.

26 Y.K.TENGİRŞEK, s.239.

müttefiklerin ne dereceye kadar endişe ettiği ve bu doğrultuda, Misak-ı Milli'nin onlar tarafından kabulüne imkân olup olmadığı da öğrenilmeye çalışılacaktı[27].

Türk'ün haklı davasının bir kez daha Avrupa'ya karşı dile getirilmesi görüşünü paylaşan, Faik Ahmet Bey, Yusuf Kemal Bey'in Anadolu'nun barış programını ve bu programın en ufak zerresinden dahi fedakârlık yapılamayacağını batı alemine bizzat bildirip anlatmak için çıktığı bu Avrupa seyahatini, son derece yerinde bir hareket olarak nitelendirir. Bu programı, o güne kadar bilmeyen anlamayan yoktur. Ama izlenen siyaset ve amaçlanan hedef için Faik Ahmet Bey, hiç durmadan bu programı ve bu programın dayandığı meşru hakları ve prensipleri ileri sürer ve daima müdafaa eder. Ta ki programın ne kadar kesin ve değişmez olduğu, hakka ve hakikate ne derece dayandığı, millet ve adalet esaslarına ve gereklerine uygun olduğu anlaşılıncaya kadar. Bunu Yusuf Kemal Bey'in Avrupa seyahati nedeniyle çok kesin bir dille bir kez daha okuyucularına ileten Faik Ahmet Bey; "Biz bu neticeye varıncaya ve davamızı fiili bir şekilde kazanıncaya kadar bu yolda çalışmak, hakkımızı ve mutabilimizi icap ettiği yerde silahla ve iktiza eylediği mahalde siyasetle velhasıl her türlü vesaite müracaat suretiyle müdafaa etmek lüzum ve zaruretine her zaman merbud kalarak daima ileri doğru yürüyüp gideceğiz" dedikten sonra Türklerin sulh için Misak-ı Milli'den hiçbir şekilde fedakârlık yapmayacaklarını, gerekirse sonuna kadar mücadele edeceklerini düşmanların bu konuda boşuna ümitlenmemelerini açıkça belirtir.

Faik Ahmet Bey'in 1922 yılında, Türk milletine olan güveninin hergün biraz daha artırdığı hislerle düşüncelerini daha cesaretle ifade ettiği açıkça anlaşılmaktadır. Bu yazısında da aynı ifadeler son derece belirgindir. O, artık düşmanın kesin yenilgisinin yaklaştığından emindir. Barış için fedakârlık yapma sırasının Türklerde değil, karşısıdaki düşmana ait olduğun ileri sürer ve "Düşmanlarımızın, Türklerin fedakârlık yapmaları imkân ve ihtimalinden ümit var olmak istedikleri sulh programı üzerinde en cüzi bir tadilata bile taraftar olmayacağımızı Misak-ı Milli'deki taleplerimiz tamamen

---

27 Y.H.BAYUR, Türkiye Devleti'nin Dış..., s.105-106.

kabul ve tasdik edilmedikçe sulha yanaşmayacağımızı tamamen anlayacakları, anlayıp meyuz ve bedbin olacakları zaman pek çok yaklaşmış, hatta gelip çatmıştır. Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey'in şu günlerde vuku bulacak olan Avrupa seyahati bu hususta onlara öğrenmek istedikleri veya belki de istemedikleri hakikati anlamak imkânını tamamen vermiş olacaktır. Bu, sade onlara değil, hatta bütün cihana göstermiş bulunacaktır ki, Türk'ün sulh programı en meşru ve asgari taleplerini ihtiva eden Misak-ı Milli'deki şartlardan ibarettir. Türk milli hududları dahilinde tam ve kâmil bir istiklâl ve inkişaf hakkına malikiyetini temin eden bir sulha talep ve taraftardır. Bunun haricinde herhangi şekildeki bir sulhu Anadol'nun kabul etmesine imkân yoktur" der.

Faik Ahmet Bey, daha da ileri giderek, Şark sulhu hakkında hiç kimsenin söz söylemeye hakkı olmadığını, bu hakkın yalnız Türklere ait olduğunu, zira ortada, Türk'ün hakkının ve hayatının söz konusu olduğunu, zaten bu meselede ilk ve son sözün de çok önceden Türklerce söylenildiğini hiç çekinmeden dile getirir. Gounaris ve Curzon'u[28] hedefleyerek, şark sulhunda hiç kimsenin ve hiçbir devletin Türk'ün öne sürdüğü ilkeler dışında etkili olamayacağını belirttikten sonra yazısını şöyle bitirir.

---

28 Yusuf Kemal Bey, Lord Curzon ile 16 Mart 1922 ve 18 Mart 1922 günlerinde iki kez görüşmüş. ancak görüşmelerden olumlu sonuç elde edememiştir. Lord Curzon, barışın yapılabilmesi için ileri sürdükleri mütareke şartlarının kabul edilmesini istemiş, fakat Yusuf Kemal Bey, mütareke için önce Yunanlıların çekilmesi şartını ileri sürmüştür. Ancak, İngiltere ile Ankara Hükümeti arasında Londra Konferansı'ndan beri dışişleri bakanları düzeyinde yapılan ilk görüşme olması ve taraflara birbirlerinin görüşlerini dinleme fırsatı vermesi açısından önem taşımakla birlikte bu buluşma olumlu yeni bir gelişme veya fikrin oluşmasını sağlayamamıştı. Bkz. Ö.KÜRKÇÜOĞLU, s.225.

Yusuf Kemal Bey'in bu gezisinde İngiltere'nin Türkiye lehine yumuşadığını gösteren hiçbir işaret yoktur. Anadolu'nun boşaltılması fikri daha önce Fransa'ya, İtalya'ya ve Yunanistan'a önceden bildirilmişti. Şimdi yeni görünen bir fikir vardı. Kars ve Ardahan'ın Ermenistan'a verilmesi. İngiltere, Türkiye'nin isteklerine olumlu bir tavır takınmamakta idi. Anadolu'nun boşaltılması meselesinin de zaman kazanmak için ileri sürülmüş bir fikir olduğu daha sonra ortaya çıkacaktı. Bkz. Bilal ŞİMŞİR, Sakarya'dan İzmir'e, İstanbul, 1971, s.348.

"Bunu düşmanlarımız iyice bilmeli ve sulh istiyorlarsa Anadolu'dan ve Trakya'dan bila kayd ve şart çekilip gitmelidirler. Sulh için ikinci bir yol, ikinci bir şık mevcut değildir"[29].

III-22-26 MART 1922 GÜNLÜ PARİS KONFERANSI VE MÜTAREKE'NİN GÜNDEME GELMESİ

1- Konferans Hazırlıkları

Sakarya Zaferinden sonra, başta İngiltere olmak üzere İtilâf Devletleri, barışın sağlanması için 1922 yılının başlarında yeni bir girişim başlatmışlardı. İngiltere, herşeye rağmen kendi çıkarları doğrultusunda bir anlaşma imzalamak amacında idi. Bunu, Fransa ve İtalya'ya karşı empoze etmeye kararlı idi. Böylece, Ankara'ya karşı çözülmeye başlamış olan İtilâf cephesini yeniden diriltmeyi düşünüyordu. Ancak, şartlar eskisi gibi değildi. Çünkü, 1920 yılından beri BMM hükümeti, askeri sahada kazandığı başarılarını diplomaside de devam ettirmişti. Gösterilen gayret, semeresini vermiş ve Yunan ordusu mağlup duruma düşmüştü. Sovyet Rusya ve Fransa ile yapılan antlaşmalar, İtilâf Devletleri arasında görüş ayrılıklarının belirginleşmesine sebep olmuştu. Ortaya çıkan gelişmeler, İngiliz Hükümeti'nin durumunu zora sokmuş, muhalefet gittikçe güçlenmeye başlamıştı. Bu şartlar altında İngiltere Başbakanı Lloyd George ve Dışişleri Bakanı Lord Curzon, kendilerini artık eskisi gibi rahat hissetmiyorlardı.

Yunanistan ise mali kaynaklarını iyice tüketmişti. Başbakan Gounaris'in bu amaçla Londra'ya yaptığı gezi de bir sonuç vermemişti. Gounaris, Curzon ile yaptığı görüşmede para ve silah yardımı olmazsa; Başkomutanlığın, orduları Anadolu'dan

---

Mustafa Kemal Paşa'nın yönettiği Türk Dış Politikası, bu oyuna gelmemiş ve Faik Ahmet Bey'in dediği gibi, Yunanlılar Anadolu'dan tamamen çıkarılmadan ne mütarekenin, ne de barışın mümkün olmayacağı anlaşılmıştı.

29 Faik Ahmed, "Sulh Programı", İstikbâl, 10 Şubat 1338/1922, No.531.

çekebileceğini söylemişti[30]. Bu itiraf, İngiltere'nin işine gelmiyordu. Barış için Yunanistan Anadolu'da bulunmalı idi. Bu nedenle Curzon, ilk aşamada mütarekeyi ciddi ciddi düşünmeye başladı.

İngiltere, bu gelişmelerin sonucu olarak Sakarya Zaferinden üç ay sonra yeni bir konferansın hazırlıklarına başladı. Lord Curzon tarafından kaleme alınan bir muhtıra, 21 Aralık 1921 günü İngiliz kabinesinde onaylanmış ve 30 Aralık'da Fransa ve İtalya'nın görüşüne sunulmuştu. Muhtıranın içeriğine Fransa ve İtalyanların itirazı olmuş ve mesele 22-26 Mart 1922 tarihinde toplanan Paris Konferansı'nda kapsamlı olarak görüşülmüştür.

Faik Ahmet Bey'in ark meselesinin halli için yeni bir konferansın toplanacağı haberleri üzerine ele aldığı yazısında; Paris Konferansı öncesinde konferanstan çıkacak sonuç hakkında düşünceleri olumlu değildir. Ona göre gerçekler apaçık ortadadır. Bir kere Yunanlılar Türkün milli isteklerini kabul etmeye meyilli değildirler. Hele Anadolu ve Trakya'nın kayıtsız şartsız tahliyesine hiç yanaşmak istememektedirler. Bu konuda kendilerini, İngiltere desteklemekte ve teşvik etmektedir. İngiltere Yunan davasının hareretli müdafaacısıdır. Doğuda, Sevr paçavrasının, Yunanistan lehine sağladığı statükonun küçük bir değişiklikle muhafazasına taraftardır ki, bu taraftarlığını o güne kadar her vesile ile ortaya koymuştur. Büyük Britanya denilen imparatorluğun, Şark siyaseti şarkın huzur ve sükununu değil, esaret altına alınmasını hedeflemiş bulunmaktadır. Bu bir gerçektir. İngiltere şark sulhunu istediği şekilde ve siyasetinin gereklerine uygun şartlar altında temin etmek sevdasındadır. Onun bu arzusu, Fransızlarla, Ankara İtilâfnâmesi üzerine açtığı münakaşada daha belirginleşmiştir. Ve anlaşılmıştır ki, İngiltere, doğuda huzur ve sükuneti geri getirecek bir sulh şekline taraftar olmaktan ziyade, doğunun hakimi olmak emelindedir. Bu yüzden Fransa ve diğer Avrupa devletlerini de arkasından sürükleme amacındadır.

---

30 Lord KİNROSS, Atatürk, İstanbul, 1988, s.361.

Gerçek bu merkezde olunca ve Yunanlıların maksat ve eğilimleri de az çok ortada bulununca, Paris'te toplanacak olan konferanstan çıkacak sonucu önceden kestirmek zor birşey değildir. Faik Ahmet Bey'e göre herşeyden önemlisi Paris Konferansı'nda İtilâf Devletleri'nin görüşlerinin çarpışacağıdır. Çünkü, İngiltere'nin görüşleriyle diğer devletlerin görüşleri arasındaki fark o kadar derindir ki bunların ortadan kaldırılması hemen hemen imkânsızdır.

İkinci mesele; İtilâf Devletleri arasında görüş birliğine varıldığı düşünülecek olsa dahi, kararların ve tekliflerin taraflara kabul ettirilmesi söz konusu olacaktır. Çünkü Yunanlılar ancak kendi lehlerine oluşacak bir kararı kabul etmek düşüncesindedirler. Aksi takdirde savaşmak zorunda kalacaklardı. Onların istediği şartlar içinde konferansın tekliflerinin kabul edilmesi halinde ise yine sonuç olumsuz olacaktır. Çünkü, Türkler ancak milli ve meşru taleplerinin yerine getirilmesi halinde yapılan teklifleri kabul edebilir. Bütün bunlardan çıkacak netice ise Türklerle Yunanlıların kendi başlarına bırakılması olacaktır ki, esasında kaçınılması mümkün olmayan sonuçta budur. Bu yüzden Paris Konferansı'ndan hiç ümitli olmayan Faik Ahmet Bey, Yunanlıların Anadolu'dan çekilmeleri konusunda ısrarlıdır. Bu ısrarını ve kesin kararını ifade eden görüşleri her zaman tekrarladığı gibi şöyledir:

"Paris Konferansı, şu konferansı, bu konferansı... bu içtimai ve telakkileri netice itibariyle beyhude yere yorulmaktan başka birşey temin eder şeyler değildirler. Hakikat şudur: Yunanlılar İzmir'i ve Trakya'yı tahliye edip çekilmedikten sonra, Şark'da sulh yokdur! Harb vardır! Yunanistan bu iki şıktan birini tutup gitmekten muhayyirdir! Şu kadar ki netice itibariyle varacağı hedef şaşmayacak, Yunanistan Anadolu'dan, Trakya'dan def olub gitmeğe mecbur olacaktır."[31].

---

31 Faik Ahmed, "Yeni Konferansa Doğru", İstikbâl, 2 Şubat 1338/1922, No.524.

2-İtilâf Devletleri'nin Mütareke Teklifi ve Türk Tarafının Bu Teklife Verdiği Cevap

22 Mart 1922'de, Paris'te, Şark meselesine bir çıkar yol aramak üzere konferans toplandı[32]. Ancak bu nihai bir barış konferansı niteliğinde değildi. Daha sonra toplanması düşünülen asıl barış konferansı için bir ön hazırlıktı. Üç büyüklerin dışişleri bakanları tasarlanan barışın ana çizgilerini hazırlayıp, Türkiye ve Yunanistan'a sunacaklardı. Bu ön şartlar, her iki taraftan kabul edilirse asıl barış konferansı toplanacaktı. Bunun içinde Türkiye ve Yunanistan delegeleri çağrılmamıştı[33].

Konferansa resmi bir davet olmasa da, BMM Hükümeti'nin Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey, resmi ve gayr-i resmi görüşmelerde bulunmak için 22 Mart'ta Paris'te bulunmakta ve İngiltere'nin fikirlerini bilmekteydi[34].

22 Mart'ta başlayan Konferans'ta Fransa'yı Poincare, İngiltere'yi Lord Curzon, İtalya'yı da Dışişleri Bakanı Schanzer temsil ediyordu[35].

Toplantının ilk aşamasında Lord Curzon, bir mütareke teklifinin şart olduğunu ileri sürdü. Buna göre; önce mütareke yapılacak, daha sonra Anadolu tahliye edilecekti[36].

Bu düşünce, BMM'nin tezine uymamakta idi. Misak-ı Milli'nin gerçekleşmesi için çalışan Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları, ileride görüleceği üzere önce tahliye, sonra barış fikri üzerinde duruyordu. İngilizler ise Yunanlılar Anadolu'da iken barış

---

32 Tevfik BIYIKLIOĞLU, Trakya'da Milli Mücadele, I, Ankara, 1992, s.416. "Barış için ilk adım 10 Ağustos 1920 tarihinde imzalanan Sevr Antlaşması idi. Daha sonra sırası ile I. İnönü Zaferi'nden sonra 21 Şubat 12 Mart tarihleri arasında Londra Konferansı toplanmıştı. Üçüncü olarak da II. İnönü zaferi sonrası Haziran 1921'de bir teklif olacaktı ama buna da Yunanistan yanaşmamıştı. Bkz. B.ŞİMŞİR, Sakarya'dan İzmir'e, s.355.

33 B.ŞİMŞİR, Sakarya'dan İzmir'e, s.356.

34 Y.K.TENGİRŞEK, s.256-257.

35 Z.SARIHAN, IV, s.334.

36 Veysi AKIN, Trakya'nın Türklere Devir Teslimi, Ankara, 1996, s.13.

konferansı düzenlemek amacında idi. Görüşmelere başkanlık eden Poincare, bu teklifi uygun bulmadı. Ona göre, maddi bir hata yapılmakta idi. Çünkü, mütareke teklifini, Ankara ile savaş halinde olan Yunanistan yerine müttefikler yapıyordu. Bu düşünceye Lord Cuzon karşı çıktı. Faik Ahmet Bey'in dediği gibi İtilâf Devletleri arasında derin görüş ayrılıkları vardı ve bu ilk fırsatta kendini göstermişti. Ancak, Curzon'un ısrarlı davranışları karşısında mütareke şartları görüşülmüş kabul edilecek şartların taraflara iletilmesine karar verilmişti. Yunanistan yapılan tekliflere olumlu cevap verilmişti[37].

Mustafa Kemal Paşa, mütareke teklifinin içeriğini inceledikten sonra, İtilâf Devletlerinin yaptıkları mütareke teklifini kabul etmemek veya herhangi bir şekilde teklife yanaşmama ve güvenmeme hissi uyandırmamak amacıyla teklifi iyi karşılayıp, olumlu cevap vermek düşüncesiyle hareket etmiştir. Yalnız onların ileri sürdükleri şartların Ankara Hükümeti'nce kabul edilemeyeceğinden söz ederek, karşı şartlar ileri sürmeyi uygun görmektedir[38].

Bu doğrultuda verilen cevapta temel şart, mütareke ile birlikte, Anadolu'nun boşaltılmasına hemen başlanılması idi. Tahliyenin şekline ait şartlar da ayrıca belirtilmişti. Faik Ahmet Bey ise, devletlerin Anadolu'yu mütarekeden sonra tahliye teklifini ve tahliye şeklinin ve şartlarının daha sonra düşünülmesi kararını eleştirir. Bu

---

37 Mütareke teklifi şu esasları içeriyordu:

1- İki taraf birlikleri arasında on kilometrelik bir alan bırakılacak.

2- İki taraf kuvvetleri insan ve savaş gereçleri bakımından takviye edilmeyecek.

3- Kuvvetlerin o andaki konumu değiştirilmeyecek,

4- Türk Ordusu ve askeri durumu, İtilaf Devletleri'nin komisyonlarının, murakabe ve teftişine arz edilecek.

5- Çarpışmalar üç ay süre ile durdurulacak.

6- Barış için bir zemin bulununcaya kadar mütareke üç ayda bir kendiliğinden yenilenecek,

7- Taraflardan biri yeniden savaşa başlamak isterse, ateşkes süresinin bitiminden hiç olmazsa onbeş gün önce karşı tarafa ve İtilâf Devletleri temsilcilerine durumu bildirecekti. Bkz. K.ATATÜRK, s.431.

38 K.ATATÜRK, s.431-432.

konuda bir teminat verilmediğinden yakınarak, böyle bir teklifin Yunanlıları arzu ettikleri konuma getireceğini, cesaretlendireceğini ve Yunanlılara vakit kazandıracağını ileri sürdükten sonra, kararların Türklere gelecek hakkında hiçbir teminat vermediğini, Türk ordusunu pasif duruma düşürerek, tehlikeli bir kontrol altında tutmayı hedeflediğini belirtir.

Faik Ahmet Bey, BMM'nin cevabını yorumlarken öncellikle "sulh perverlik" olarak nitelendirir ve BMM'nin gereksiz yere harbin devamından yana olmadığını, bu cevabın barış yanlısı bir cevap olduğunu, bütün dünyaya hizmet ettiğini, bununla beraber, Anadolu'nun tahliyesinin de ihmal edilmeyecek bir nokta olduğunun temel istek olduğunu açıklar. Onların teklifine verilen karşı teklifteki peşin tahliye isteği ile boşuna vakit kaybedilmesinin önüne geçilmesi gibi, her türlü tehlikeden korunabilmek için teminat istendiğini ayrıca izah eder ve bunun son derece haklı ve yerinde bir istek olduğunu, Yunanlılara güvenmediğini daha açıkça şöyle ifade eder:

"Yunanlıların herşeyden evvel Anadolu'yu tahliye eylemeleri sulha doğru esaslı ve metin bir hatve teşkil edecektir. Ve mütarekeden maksud olan neticede bu suretle elde edilmiş bulunacaktır. Yunanlılar, Anadolu'da kaldıkça girişilecek bir sulh müzakeresinden müsbet bir netice istihsali imkânsız birşeydir. Tahliye keyfiyyeti aynı zamanda bu imkânsızlığı izaleye matuf kuvvetli bir teminattır. Biz çok geniş bir fikr-i itilâ ile hem bu teminatı elde etmek, hem de karşımızdaki müstevli düşmanın istifadesine müsaid ve kendimize çok zararlı bir vaziyete düşmemek istiyoruz. Devletlerin mütareke teklifine karşı dermeyan eylediğimiz şerait-i esasiyye Türklerin müsalemetperverlikleri hakkında en ufak bir şübhe ve tereddüde meydan vermeyecek zaruretlere, hikmet ve sebeplere merbut bulunmaktadır. Yunanlıların ne mal olduklarını bizim gibi İtilâf Devletleri de bilirler. Mütarekeyi kabul eden bu tıfil ve müstevli düşmanın yarın tahliye keyfiyyetini reddetmeyeceği ve bizi yeniden hem pek ağır şerait altında fedakârlıklara sevk edecek bir vaziyete ihdas etmeyeceği ne ile temin edilebilir? Böyle bir ihtimali ortadan kaldırmak ve Yunanlıların kendi aleyhimize istifadeye sitab edecekleri şaait ihdasına meydan vermemek menafi-i hayatiyyemizin

icab ettirdiği birşeydir. Hatta sulh menfaati namına da zaruri bir keyfiyyettir. Samimi bir fikr-i müsalemet perverane ile hareket etmek istedikçe devletlerin bu zarureti kabul edeceklerine şübhe yoktur. Bu zaruret kabul edildikten sora sulha doğru yol açılmış ve müzakereyi sulhiyyeye ibtidar imkânı elde edilmiş olacaktır"[39].

3- Konferansta Görüşülen Diğer Konular ve Türk Tarafına Yapılan Barış Teklifi

Konferans, sadece mütareke teklifi yapmak için toplanmamıştı. Barışı yeniden sağlamak ve "Anadolu"yu can ve mal kaybına sebebiyet vermeden boşaltmak amacıyla, "üçler konferansı" görüşmelerine devam etmiştir[40].

BMM hükümeti, ateşkes teklifine vereceği cevabi notayı görüşürken, Müttefikler, 26 Mart 1922'de ikinci bir nota ile barış tekliflerini ilettiler[41].

---

39 Faik Ahmed. "Hükümetimizin Cevabı", İstikbâl, 9 Nisan 1338/1922, No.580.

40 TBMM GCZ. III. s.117,

41 Faik Ahmed, "Sulh İçin", İstikbâl, 12 Nisan 1338/1922, No.583; G.JAESCHKE, Türk Kurtuluş Savaşı..., s.177.

Bu tekliflerin ana hatları şunlardır: "Gerek Türkiye'de gerek Yunanistan'da azınlıkların haklarının korunması ve bu maksatla konulacak kuralların uygulanmasına Milletler Cemiyeti'nin de katılması;

Boğazların serbestliğini sağlamak üzere Gelibolu Yarımadası'nda ve Boğazların çevresinde askerden arındırılmış bir bölgenin oluşturulması;

Trakya sınırının Tekirdağ bize, Kırklareli, Babaeski ve Edirne'yi Yunanlılara bırakacak şekilde tesbiti;

Türkiye'de kalacak olan İzmir'in Rumlarına ve Yunanistan'da kalacak olan Edirne'nin Türklerine. bu şehirlerin yönetimine adaletli bir şekilde katılabilmelerini sağlamak üzere uygun bir yönetimin kararlaştırılması;

Barış yapılır yapılmaz İstanbul'un İtilâf Devletleri'nce boşaltılması.

Sevr Projesi ile elli bin kişi olarak tesbit edilen Türk Silahlı kuvvetlerinin seksen beş bine çıkarılması ve Sevr projesinde olduğu gibi askerlerimizin ücretli asker olması;

Üç devletin hariciye bakanlarının imzası olan bu ikinci notanın, gerçek barışı içermediğini iddia eden Faik Ahmet Bey'in "Şark-ı karib sulhu hakkında üç müttefik hükümet ricalinin sözde adilâne bir tasviye sureti olmak üzere bulabildikleri esasları ihtiva etmekde ve bu esaslar iki muharib hükümetin ve cihan-ı efkâr-ı medeniyyesinin nazar-ı tedkik ve muhakemesine vaz olmaktadır" şeklindeki yazısının başlangıcında nitelendirdiği bu esasların, hakiki ve tabii bir sulhun, devamlı ve adil bir düzeltme şeklinin temellerini teşkil edebilecek şeyler olmadığını ancak, burada sadece İtilâf Devletleri'nin o güne kadar takip ettikleri yanlış siyasetten ayrılarak devamlı bir sulhun sağlanmasına doğru bir eğilim gösterdiklerine dikkati çekmektedir. Fakat İtilâf Devletleri'nin gerçekleri görmeye başlamalarına rağmen yapılanlar sadece şekilcilikten başka birşey değildir. Bir prensip farkı olmadığı ortadadır. Onlar, henüz şark işlerini, ilan edilen prensipler doğrultusunda halletmek niyetinde değildirler. İşi daha ziyade hissi mukayeselerle ve siyasi menfaat düsturlarıyla ölçüp biçmeye, halletmeye uğraşmaktadırlar. İyi niyet ve samimi duygularla milliyet ve haktan yana prensiplere uygun olarak hal çaresi aramaktan mütemadiyen kaçınmakta, yapmak istedikleri tek şey, evvelce kararlaştırılmış fakat tatbik imkânı bulunamamış olan Sevr'in önemsiz ufak tefek değişikliklerle kabul ettirilmesidir. Sulh notasının tamamının gözden geçirilmesi halinde, bu notanın ihtiva ettiği sulh şartlarının, Sevr'in ortaya koyduğu şartlardan farksız olmadığı görülmektedir. Yalnız aralarında zaman ve olayların meydana getirdiği şekil farklılığı vardır.

Konferansın barış kararlarını, Türklere karşı adaletsiz bulup, eleştirilerine devam eden Faik Ahmet Bey; İtilaf Devletleri'nin Sevr alışkanlıklarını elden bırakmadıklarını ve Misak-ı Millî'yi göz ardı ettiklerini anlamış ve buna delil olarak da Edirne'yi

---

Sevr projesindeki mali komisyonun kaldırılması dışında, İtilâf Devletlerinin iktisadi çıkarlarının gözetilmesi, dış borçların ve bize yükletilecek savaş tazminatının ödenmesinin sağlanması için Türk hakimiyeti ile bağdaşabilecek bir yönetimin tayini.

Adli ve iktisadi kapitülasyonlarda değişiklik yapılmak üzere bir komisyonun kurulması, Bkz. K.ATATÜRK, s.433.

göstermiştir. Trakya'da tesbit edilen sınır Edirne, Babaeski, Kırklareli ve Gelibolu yarımadası Yunanistan'a kalacak şekilde çizilmişti. İtilâf Devletleri'nin İzmir'i Türklere bırakma düşüncesi yanında, Edirne için aynı şeyi düşünmemelerine şiddetle tepki gösteren Faik Ahmet Bey, "İzmir'in Türklere bırakılmasını icab ettiren esbab Edirne hakkında da hatta fazlasıyla mevcuttur. Edirne'de İzmir gibi bir Türk vilayetidir. İzmir'de olduğu gibi Edirne'de de ekseriyyet-i kahire Türktür ve arazisinin hemen kafesi Türklerindir" dedikten sonra, İstanbul'un güvenliği bakımından Edirne'nin önemli olması gibi, iktisadi bakımdan da Türk topraklarından ayrılmasının mümkün olmadığını, Yunanlıların İzmir gibi Edirne'de de hiç bir hakları olmadığını, zira Batı Trakya'da nüfusun çoğunluğunu Türklerin teşkil ettiğini ve adı geçen bölgede gerek Türklerin gerekse Bulgarların Yunan idaresini istemediklerini sözlerine ekler[42].

Faik Ahmet Bey, notanın, Trakya ile ilgili olanlarının yanısıra hemen bütün hükümlerinin Türkiye'nin bağımsızlık ve egemenliğine karşı olduğunu ve İtilâf Devletleri'nin yalnız kendi çıkarlarını düşündüklerini ihtiva ettiğini ve Sevr Antlaşması ile notada ki bütün hükümleri, Lord Curzon'a mal ederek, sert bir dille şöyle yorumlar:

"Sevr projesiyle bu son proje arasında esaslı hiçbir fark mevcud değildir. Her iki projenin, sahibi olan Lord Curzon, vakayı ve hadisenin ortaya koyduğu zaruretler ilkasıyla birinci projesini bu şekilde tadil eylemeye mecbur olmuşdur. Şu kadar ki bu tadilat ile esasdan birşey gaib etmemiştir. Sevr'in vücuda getirdiği bütün kontroller bağıdır! Muamelat-ı askeriyye bir hudud ve kuyuda tabiidir. İstanbul ve boğazlar devamlı işgal ve tehdit altındadır! Trakya, olduğu gibi Türk hududu haricindedir! Kapitülasyonlar bir başka şekilde mevcud olacakdır! Ekalliyetler hukuku, haricin devamlı şekilde müdahalatına vesile ihzar edecek, ve bize huzur ve rahat yüzü göstermeyecek, bir vaziyyet-i mahsusa ihdasında amil kılınacakdır! Ermeni meselesi, eski hararetini gaib etmiş olmakla beraber yine bir mesele şeklinde mevcuddur ve ilh. Diğerleri yalnız yeni projede İzmir -o da bir takım kuyud ve şurut tahtında- Türklere

---

42 Faik Ahmed, "Sulh Notası", İstikbâl, 11 Nisan 1338/1922, No.582.

bırakılmakta, İstanbul'un Avrupa cihetinden hududu bir parça geri alınmaktadır. Sonra da ordu mevcudu bir miktar tezyid edilmektedir. Buna mukabil ise; Ganos'dan itibaren Babaeski ve Kırkkilise'nin dahil olduğu bir hatt-ı hududun öte tarafi yani bütün Trakya Yunan idaresine tevdi olunmaktadır. İşte Lord Curzon'un ortaya attığı ve müttefiklere de kabul ettirdiği son projenin hudud-u esasiyyesi bunlardan ibarettir ve bu hududun esasiyyesi ile dünkü hudut arasında, esas itibariyle fazla bir fark mevcud olmadığını anlamak için o kadar fazla düşünmeğe ihtiyaç yoktur."

Faik Ahmet Bey'in, bu hükümlerden kısaca çıkardığı sonuç ise; Lord Curzon'un Şarkta devamlı ve hakiki bir sulh tesisine dayanan şartlardan ziyade, Sevr'in ruhunu ihlâl etmeyecek şartlar bulmağa çalışmasıdır. Bu da muhakkakki boşunadır.

İtilâf Devletleri'nin barış için öne sürdükleri esasları hiçbir şekilde Misak-ı Milli ile bağdaştıramayan Faik Ahmet Bey, Trakya'yı Yunanistan'a veren, Gelibolu ve benzeri adaları tamamen yabancı idare altında bırakan, İstanbul ve boğazlar için garib vaziyetler ortaya atan, içişlerine bir çok müdahale zemini hazırlayan bir sulh projesini kabul etmenin imkânsızlığını belirtir. Çünkü, Türkler, zaten yapabilecekleri fedakârlıkların hepsini yapmış, Birinci Dünya Savaşı'ndaki yenilginin bedelini yeterinci ödemişlerdir. Koca Hicaz kıtası, Irak, Suriye vesaire savaştaki mağlubiyetin cezası olarak terkedilmiştir. Sonuç olarak istekler mümkün olduğu kadar asgari bir hudud içine toplanmıştır. Misak-ı Milli, hür ve müstakil yaşamaktan başka bir arzusu olmayan Türk milletinin en tabii ve meşru haklarına dayandırılmış, haklarını asgari bir çerçeve dahilinde sınırlandırmıştır. Bunun üzerinde en ufak bir pazarlığa girişmeye, milli hudutlardan milli haklardan zerre kadar fedakârlık yapmaya imkân yoktur ve bu fedakarlığı da Türkten istemeye kimsenin hakkı yoktur. Bu isteğin sürdürülmesi halinde ise doğudaki karışıklık, iktisadi buhranlar, ihtiyaçlar devam edecek ve bütün bunların içinde kıvranan, Batı'nın rahat nefes almasına imkân olmayacaktır. Dolayısıyla Faik Ahmet Bey, bir an evvel İtilâf Devletleri'nin bu durumu düzeltip, doğuda huzur ve sükuneti sağlayan bir devrenin açılmasını sağlamalarını, bunun içinde adalet ve

hakkaniyet prensipleri dahilinde iş yapmalarını önerir ve barış için bundan başka bir yolun olmadığını tekrarlar[43].

Gerçekten de yapılan teklifler, Sevr Antlaşması'nın çok az değiştirilmiş hali idi. Bu hükümler daha ordunun yeni yeni teşkilatlanmaya başladığı sıralarda Türk milleti tarafından kabul edilmemişti. Tek kurtuluş çaresinin silaha sarılmak olduğu kanısı vatanperver bütün insanlara yerleşmişti. Gerek mütareke, gerekse barış teklifi realist değildi.

Bu teşebbüsleri ile İtilâf Devletleri milli mücadelenin gücünü yok ederek, Türk milletini esarete düşürmeğe çalışmaktadırlar. Bu ne ilk, ne de sondu. Olaylara son noktayı Mustafa Kemal Paşa'nın kişiliğinde Türk Milleti koyacaktır.

IV- FETHİ BEY'İN AVRUPA GEZİSİ VE İNGİLİZLERİN BARIŞ HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ

1- Fethi Bey'in Görevlendirilmesi

Paris Konferansı çerçevesinde İtilâf Devletleri'nin önerdikleri mütareke ve barış teklifleri sonuç vermemişti. Yunanlılar ise, bu dönemde İtilâf Devletleri'nden yana isteklerde bulunmakta idiler. Ortaya çıkan gelişmeler, İngiltere ile Fransa arasındaki problemleri artırıyordu.

Müttefiklerin arası Sakarya Savaşı sonrası iyiden iyiye bozulmaya yüz tutmuştu. Birtakım politikacılar ve yabancı basının bir kesimi, 1922 yılının yaz ayları başlarından itibaren Yunanlıların, Anadolu'dan çekilmesi yönündeki baskılarını artırmaya başlamışlardı. Bu atmosfer içerisinde Başkumandanlık bir taraftan orduyu Büyük Taarruz için hazırlarken; öte yandan Hükümet de, İtilâf Devletleri'nin durumunu ve BMM'ne karşı tutumlarını öğrenmek istiyordu. Yusuf Kemal Bey'in Avrupa'ya

---

43 Faik Ahmed, "Sulh İçün", İstikbâl, 12 Nisan 1338/1922, No.583.

gönderilmesi gibi, Büyük Taarruz öncesi de böyle bir diplomatik girişime yine ihtiyaç vardı. Bu aynı zamanda askeri harekâtın Yunanlılardan gizli tutulmasına da faydalı olabilirdi[44].

Anlaşılacağı üzere Ankara, halâ barış çarelerinden vazgeçmiş değildi. Dahiliye Vekil Fethi Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın direktifleri doğrultusunda yeni girişimler de bulunmak üzere Avrupa'ya gönderiliyordu[45].

Fethi Bey'in gezisi sırasında yapacağı görüşmeler, resmi bir nitelik taşımamakta idi. Müttefik başkentlerine yapılacak gezi, görünüşte bir barış girişimi idi. Yukarıda belirtildiği gibi birtakım gizli amaçlar bu gezinin tertiplenmesinde etkili olmuştu. Buna göre; Dahiliye Vekili Fethi Bey, Londra'ya gidecek ve İngilizlerle BMM hükümetinin ortaya koyduğu ilkeler çerçevesinde görüş belirtecek ve temaslar yapacaktı.Avrupa basını ile de yakın ilişki kurulmaya çalışılacaktı. Mustafa Kemal Paşa, yaklaşmakta olan Büyük Taarruzun tarihini henüz belirlememişti. Fethi Bey'den istediği, Eylül'ün ortalarına kadar barış çalışmalarına devam etmesiydi. Böylece Batı ve Yunanlılar, yakında taarruza geçileceğini tahmin edemeyeceklerdi[46].

Bu bağlamda Fethi Bey'in sağlık sorunları söz konusu edilerek, 5 Temmuz 1922 günü Ankara'dan ayrılması sağlandı[47].

2- Fethi Bey'in Londra'daki Faaliyetleri

Haberi Dahiliye Vekili Fethi Bey'in sulh lehinde çalışmalarda bulunmak, doğuda barışı engelleyecek yanlış anlamaları bertaraf etmek maksadıyla Londra'yı ziyaret ettiğini İngiliz gazetecilerine verdiği beyanatlarından[48] öğrenen Faik Ahmet Bey,

---

44 Kâzım ÖZALP, Milli Mücadele, I, Ankara, 1988, s.230.

45 TBMM ZC. I/XXIII, s.265.

46 Fethi OKYAR, Üç Devirde Bir Adam, (Yay.Haz.Cemal KUTAY), İstanbul, 1980, s.301.

47 K.ÖZALP, I, s.230.

48 G.JAESCHKE, Türk Kurtuluş Savaşı..., s.232.

Dahiliye Vekili'nin seyahat gayesini açıklayan bu sözlerinden son derece memnun kalmış ve bilhassa Türkiye'nin sulhperverliğine işaret ettiğinden, kaydetmeye lâyık gördüğü bir nokta olmuştur. Çünkü, Türkleri daima savaşçılıkla itham etmek İngilizlerce adet olmuştur. Bu onların siyasetleri gereğidir. Düşüncelerinde, beyanatlarında, yazılarında hep aynı şey göze çarpar. İngilizler Türklere karşı bu hususta hep yanlış kanaatlerin etkisi altında kalmışlardır. Londra afaklarını karartan koyu taassub ve siyasi husumet, hakikat güneşinin Londra'dan içeri girmesine engel olmuştur. Bu yüzden İngiltere'de hak ve hakikat taraftarları, azınlıklar, büyük bir çoğunluk, Türklerin Birinci Dünya Savaşı'na girmesinden doğan kindarlığı tahrik eden propagandaların etkisi altında, hareket etmektedir. İngiltere'de Türk dostluğu adeta bir suçtur. Avam Kamarası'nda Doğu meseleleriyle ilgili müzakeredeki sözler üzerinde dikkatle düşünen Faik Ahmet Bey, bu fikir alışverişlerinde Türk aleyhtarlığının adeta siyasi bir yemin ve fazilet olarak kabul edildiğini belirtir ve bu yazısında bilhassa İngilizlerin Türk aleyhtarlığı üzerinde durarak, Fethi Bey'in gezisine bu açıdan bakar[49]. İngilizlerin şark siyasetinde tuttukları olumsuz yolda inat ettiklerini, bu yüzden Fethi

---

Fethi Bey, 3 Ağustos 1922'de Londra'ya vardı. Gazetecileri kaldığı otele davet ederek, bir basın toplantısı yaptı. Konuşmasında; İngiliz Hükümeti'ni eleştirerek Ankara'nın barış yanlısı bir politika izlediğini ifade etti. Bkz. Fethi OKYAR, Üç Devirde Bir..., s.303.

49 Fethi Bey, İngiltere'de Lord Curzon ve Lloyd George ile görüşmek niyetinde idi. Fakat, İngiliz Hükümeti'nin TBMM'n karşı sergilediği art niyetli tavırdan dolayı bu istek gerçekleşemez. Daha sonra İngiliz Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada; Fethi Bey'in Mustafa Kemal Paşa tarafından özel bir görevle gönderildiğini bilmediği, gerçekte onun Dışişleri Bakanı bile olmadığı özürünü öne sürüyordu.

İngiltere, Fethi Bey'e diplomatik kuralların boyutları dışında davranışlarda bulunmuştu. İngiliz politikasında 1922 yılı Ağustos ayı itibariyle herhangi bir değişiklik gözlemlenemiyordu. Lloyd George, fikirlerinden vazgeçmiş değildi. Avam Kamarası'nda yapmış olduğu konuşmada; "Ben, Yunan ordusu kadar ileri gitmiş bir ordu bilmiyorum. Yunanlıların bu ilerleyişleri çok cüretkârane ve cesurane bir harekettir. Onlar bütün meydan savaşlarında üstünlüklerini isbat ettiler" diyerek Anadolu hakkındaki düşüncelerinden vazgeçmediğini ifade ediyordu. Bkz. B.ŞİMŞİR, İngiliz Belgelerinde Atatürk, IV, Ankara, 1984, s.326.

Bey'in seyahatinden de barış ümidi olmadığını ileri süren Faik Ahmet Bey, İngilizlerin Türk aleyhtarlığının sebeplerine değinerek, Misak-ı Millî'ye karşı koymakta ısrarlarının ne İngilizlere ne de başka milletlere birşey kazandırmayacağını, bilâkis çok şey kaybettireceğini yazar. O günlerdeki Türk-İngiliz ilişkilerini sergilediğinden Faik Ahmet Bey'in bu yazısı oldukça anlamlıdır. Dolayısıyla aşağıdaki kısım olduğu gibi alınmıştır. Şöyleki;

"İngilizlerin Türkleri bu derece ağır bir husumete layık görmeleri ve bize karşı husumetkâr siyaset takib eylemeleri hakikatte İngiliz dolabına girmemiş olmamızdan, İngiliz esaretine boyun eğmemek azminde ve kararında bulunmamızdan mütevellid bir şeydir. İngilizlerin istediği Sevr'in ihdas ettiği vaziyyete yakın bir vaziyyeti kabul etmemiz. Yani İngiliz giyotinine boynumuzu teslim eylemememizdir. İngiltere'nin sulhdan beklediği şarkın huzuru, refahı filân değildir. Kendi arzusunun, kendi siyaset-i icabatının temin edilmiş olması neticesidir. O bu neticeyi elde etmek istiyor. Aradaki başka laflar hep bi-mânâ şeylerdir. İngiltere hakiki ve samimi bir fikr-i sulhpererane ile hareket eyleyecek olsa ortada başka ne mani kalır ki... Şark sulhunun tesisi için meydanda başka hiçbir engel yoktur. İngiltere'nin hakaniyyetli bir sulhu samimiyetle arzu eylemesi her türlü engelleri ortadan kaldırmağa kâfidir. Bizimle hakiki bir sulh fikriyle karşı karşıya gelib de anlaşmak imkânı yoktur. Biz tül emek sahibi bir millet olmadığımız gibi metalibimizde de ne İngilizleri, ne şunları ve bunları kabule yanaşdırmayacak bir cihet mevcud değildir. Biz istediğimiz şeylerin pek asgari bir suretde çizmişizdir. Yaşamak ve inkişaf etmek hakkına haiz bir millet muamelesi görmek istiyoruz. Bu taleb fazla birşey değildir. Yunanlıları hiçbir hak iddia edemeyecekleri Türk memleketlerinden çıkartmak milli hudutlarımız dahilinde tam bir istiklâl elde etmek azmindeyiz ve bu azim ile giriştiğimiz mücahedenin en çetin ve uzun mesafesini de kat etmiş bulunuyoruz. Bizi bu yoldan geri döndürmek ve hatta ileri gitmekten men etmek mümkün olmayan birşeydir. Beyhude olduğu kadar da haksızlığı ileri götürmek gayret keşenliğinden ibarettir".

O günlerde barıştan bahsetmek, İngilizleri yola gelmiş görmek Faik Ahmet Bey'e göre; imkânsızdır. O imkânın doğmasına daha vakit vardır. İngilizlerin neticede er yada geç yola geleceklerinden şüphesi olmayan Faik Ahmet Bey, bu neticeyi; "bizim azim ve nebatımız, metinane ve durbinane harekâtımız tahakkuk ettirecektir" demektedir[50].

V- BÜYÜK TAARRUZ ÖNCESİ TÜRKİYE VE YUNANİSTAN

1- Yunanistan'ın Faaliyetleri ve İngiltere'den Yardım Alması

İngiltere'nin 1922 Mart'ında başlayan mütareke ve barış görüşmelerinden sonra, ilkbahar ciddi bir savaş olmadan geçti. Yazın yarısı da böyle geçti; kısmen dahilde ve bilhassa meclisteki dedikodular yüzünden ve kısmen de son iki üç yüzyıldaki askeri tarihimize bakan kısa görüşlülerin, Türk askerinin ancak müdafaa kabiliyetine sahip olduğuna hükmetmeleri sebebi ile artık Türk'ün taarruz edemeyeceğine kanaat getirilmişti. Ordunun o zamana kadar taarruz edeceği gibi tavırlar takındığını iddia edenlere de, düşmanlar, bunun bir blöf olmak üzere yapıldığına hükmediyordu[51].

İngiltere ve Yunanistan, mevcut cephelerde bu suretle güven oluşturduktan sonra, Türk milletini iktisadi ve manevi baskı ile mümkün mertebe çabuk yıkmak

---

50 Faik Ahmed. "Sulh Yolunda", İstikbâl, 18 Ağustos 13378/1922, No.686.

51 Sakarya Savaşı'ndan sonra Fransız kamuoyu Türklerin yurtlarını "korumayı" başardıklarını görmüş ve ileride de aynı başarıyı göstereceklerini anlamıştı. Kamuoyu Anadolu'da kesin sonucun askeri alanda sağlanacağını da biliyordu. Artık Konstantin'in saldırıya geçmesi imkânsızdı. Fakat, acaba Türkler taarruzla düşmanı kovabilecekler mi idi.? İşte bu durum. diplomatlara olduğu kadar, kamuoyuna da pek mümkün görünmüyordu.

Gerçekten Batılı diplomatlar ve devlet adamları Türklerin kesin bir taarruza geçebileceklerine ihtimal vermiyor veya vermez görünüyorlardı. Lord Curzon, Lloyd George, Poincare, hatta Fransız kamuoyunda "dehası" ile meşhur Venizelos bile bu kanıdaydı. Bkz.Yahya AKYÜZ, s.290.

çarelerini düşündüler, aynı zamanda Yunanlılar, savaşa daha çok, büyük devletlerin Türkiye'deki menfaatlerini kurtarmak için devam ettiklerini ileri sürerek yardım taleplerini artırdılar[52]. Yunan ileri gelenlerinin, Avrupa'daki yardım arayışları karşılıksız kalmış ve Yunanlıların arzu ettikleri şekilde sonuçlanmamışsa da İngiltere tarafsızlık iddialarını çiğneyip, Yunanistan'ın içinde bulunduğu mali sorunları hafifletmek için, elinden gelen yardımı yapmaktan çekinmemiştir. 15 milyonluk yardımı ile Yunan davasına gösterdiği ilgi ve bağlılığını ortaya koymuştur. Yunanlılara en muhtaç oldukları bir zamanda yardım ederek, Yunanistan'a mali ve iktisadi destek vermekle ayakta durmasına yardımcı olmuştur. Faik Ahmet Bey, Yunanistan'a yapılan bu para yardımını değerlendirirken; "Daha doğru ve açıkçası İngilizler bu parayı Yunanistan'ın davasını, Yunanistan'ın amal-i hirsanesini ve Yunan emperyalizmini himaye ve teşvik için iata eylemişlerdir. Bu paranın bugünkü vaziyette bugünkü şerait karşısında verilmesinin hiçbir m anası yoktur" dedikten sonra, İngiltere'nin bu davranışını göz önünde tutarak, Şarktaki karışıklıklara son verme temennilerinin sırf devletleri oyalama amacıyla yaptığını yüzüne vurur.

İngiltere, eski siyasetinden ayrılmış değildir. Bunu yapılan yardımlarla, örtüştüren Faik Ahmet Bey, Yunanlıların büyük biri mali ihtiyaç içinde yüzdüklerini, masrafların Yunanistan'ın tahammülünün çok üstünde olduğunu, Yunanistan'ın bu harp harcamaları altında ezildiğini, İngiltere'nin onları bu durumda görmek istemediklerini, bir taraftan borç para yardımı yaparken, diğer taraftan savaş malzemesi vererek, Yunanistan'ın elinden tutmak istediklerini yazar. Fakat, ona göre bu yardımlar belki, Yunanlıları bir müddet daha ayakta tutacak son bir talih denemesine kalkışmasını sağlayabilecektir. Şüphesiz Yunanistan'ın akibetini değiştirecektir. Anadolu'da o tıfılı millete hazırlanan felaketli sonucun önüne geçecektir. Çünkü Yunanistan'ın sıkıntısı sadece maddi sorunlar değildir. Uzun ve yorucu bir harbin maddi ve manevi tahribatına uğramış olan Yunanlılar manen

---

52 Y.H.BAYUR, Türkiye Devleti'nin Dış Siyasası, s.112.

bitmiştir. Bunu İnönü ve Sakarya savaşları ortaya koymuştur. Bu nedenle Yunanistan'a paradan, toptan, tüfekten önce manevi kuvvet, harp kabiliyeti gereklidir. Bu olmadıktan sonra Yunanistan yok olmaya mahkûmdur[53].

2- Yunanlıların İşgal Altındaki Ahaliden Zorla Belge Almaları

Yunanlıların ikinci faaliyeti işgal sahasındaki girişimleridir. Esasen ne yapacaklarını şaşırmışlardır. Akıl ve mantıkla hareketin gittikçe azalması, bilhassa son zamanlardaki şaşkınlıkları budalalık derecesine varmasına sebep olmuş ve işgal sahasındaki ahaliye, "Yunan idaresinden memnun olduklarına dair zorla belgeler imzalatmaya başlamışlardır. Akıllarınca bu vesikalarla işgal altında bulundurdukları yerleri kendilerine mal edebilecektir. Bütün bunlar bir şaşkınlık eseri ve işaretidir.

Yok olacağı günlerin arefesinde, uçurumun kenarına kadar yaklaşmış olan bu palikarya milletinin, cephe arkasında zorla belge toplama girişimine gülünç bir faaliyet olarak bakan Faik Ahmet Bey için bir şey ifade etmeyen şöyle açıklanır:

"Bu hal bas bayağı bir sersemlik ve şaşkınlık eserinden başka birşey değildir. Yunanlılar bu derece haritayı, pusulayı gaibetmiş ve ne yapacaklarını şaşırmış addolunacak bir vaziyyete düşmüşler. Silahla topla tüfenkle beceremeyeceklerini çok iyi anladıkları bir işi ahali elinden cebren almak istedikleri şehadetnamelerle temine uğraşmak gibi gülünç teşebbüslerde bulunmağa başlamışlardır.

Bundan da anlaşılıyor ki ipliği pazara çıkan bir düşmanın bu akıbeti namzet ve mahkum bulunduğu büyük felaketin ilk alâmetleridir. Ve herhalde İtilâf Devletleri'nin bir şey zannettikleri bu tıfil millet, hakiki mahiyyetini ortaya koymuş ve artık ayakda duramayacak bir vaziyyete gelmiştir[54].

---

53 Faik Ahmed, "Yunan İstikrazı", İstikbâl, 23 Kanun-ı sani 1338/1922, No.515.; Faik Ahmed, "Yunanistan'ın Endişesi", İstikbâl, 10 Şubat 1338/1922, No.535.

54 Faik Ahmed, "Şaşkınlık Alameti", İstikbâl, 12 Şubat 1338/1922, No.532.

3- Yunanistan'ın 29 Temmuz Günlü Notası (Atina Kararları)

Yunanlıların bir diğer teşebbüsü de İstanbul üzerine yürüme tehditleri olmuştur. Sakarya zaferinden sonra, vakit kazanmak mali ve askeri vaziyetlerini düzeltmek için sulh laflarını ortaya atıp propagandalarla yardım temin etmeye çalışarak[55], Temmuz ayını da taarruzsuz ve rahatça geçirmiş ardından müttefiklerine 29 Temmuz tarihli meşhur notasını vermişlerdir. Bunda; İstanbul'un kendileri tarafından işgalinin, Türklere barışı kabul ettirmek için tek vasıta olduğu bildiriliyordu. Nitekim biraz sonra da Tekirdağ'a yeni kuvvetler çıkarmaya başladılar. İstanbul, esasen üç dört senedir işgal altında olmakla beraber, hazırlanan darbe Türkiye için ağır bir darbe olacaktır[56].

Faik Ahmet Bey tarafından Yunanistan'ın notası, iktisadi, mülki, askeri buhranlar, keşmekeşler, kararsızlıklar, kargaşalıklar yüzünden doğan bir nota şeklinde yorumlanmış ve bundan sonra, Yunanlıların, düşünce ve hareketlerinde akıl ve mantığın aranmasının manasız olduğu belirtilmiştir.

Yunanlılar güya kendi hesaplarına göre düştükleri bataklıktan ancak İstanbul üzerine yürümek ve işgal ettikleri yerlerde muhtariyet kurmakla kurtulabileceklerdir. Atina'da günlerce, haftalarca bu konu görüşülmüş ve sonunda böyle bir teşebbüse karar verilmiştir.

Bir blöf olduğu açıkça ortada olan bu notanın veriliş sebepleri üzerinde duran Faik Ahmet Bey, ilginç yorumlarda bulunmuştur. Yapılan bu yorumlara göre; şurası bir gerçektir ki, Yunanlıların bu iki cazip teşebbüsü hiçbir fedakârlık gerektirmediği gibi, Yunan milletini yeni hayallerle avutacak bir mahiyettedir. Yunanistan'ın içinde bulunduğu zor durumdan kurtulabilmek için iki yolu vardır. "Harp veya sulh". Harp; Yunanistan'ın tercih etmeyeceği bir yoldur. Zira yukarıda bahsedildiği üzere çoktan harp kabiliyetini kaybetmiştir. Çaresizdir. Ordunun ihtiyaçları karşılanamamaktadır.

---

55 Faik Ahmed, "Hazırlık Devresi", İstikbâl, 30 Kanun-ı sani 1338/1922, No.521.

56 Y.H.BAYUR, Türkiye Devletinin Dış..., s.113.

Millet ve ordudan meydana gelen ümitsizlik, çatışmaları azami dereceye çıkarmış, askerler dağılmaya başlamıştır. Böyle bir durumda savaşması imkânsızdır.

Yunanistan için ikinci bir yol kalmaktadır ki, o da bir an evvel barış yapmaktır. Yunanlılar bunda kesin kararlıdır. Fakat barış şartları içindeki Anadolu'nun tahliyesi meselesi kendilerini düşündürmektedir. Yunan ileri gelenleri, bu şartın kabul edilmesi halinde, içerde ve dışarıda meydana gelecek olaylardan çok korkmaktadırlar. Kral Konstantin hükümeti bu şartı yerine getirecek cüreti gösterecek halde değildir. o halde Yunanistan'da harbi devam ettirmek ve o günkü felâketlere sebep olmak gibi bir sorumluluk altında olan yöneticiler, tek kurtuluş çaresini kendi hesaplarınca son kararlarında bulmuşlardır. Buna göre; Yunanistan, İstanbul üzerine yapacağı harekette müttefiklerinin onayını alırsa bir tüfek patlamadan, savaşsız İstanbul'a girecek ve Yunan milletinin bitkin görüşlerini yeni bir rüzgarın seraplarıyla yıkayacak ve gerçekleştirdikleri bu emri vaki ile, uygun şartlı bir barışın imzalanmasını sağlayacaktı. Şayet İtilâf Devletleri'nin onayını alamazsa; o zamanda millete karşı sorumluluktan kurtulacağı güzel bir müdafaa silahı elde etmiş olacak ve "biz harbi şerefli bir surette bitirmek ve istediğimiz şekilde bir sulha nail olmak için en muvafik bir teşebbüse başvurduk. Fakat devletler bırakmadılar, ne yapalım" diyebilme imkânına kavuşacaktı.

Yunan hükümetinin bu notadan güttüğü bir şey daha vardır. O da İtilâf Devletlerine karşı olan durumlarını kurtarmaktır. Onların İstanbul üzerine yürüme teklifene "hayır" demeleri halinde içerde ve dışarıda "Sizler bizi bırakmıyorsunuz ki Türkleri istediğimiz gibi tazyik ederek sulhu temin edelim. Bari, siz bizim hukuk ve menafiîmizi gözeterek kabul ettiriniz." bir tasfiye sureti bulunuz" şeklinde demek için fırsat kazanmayı tasarlamışlardır. Kısacası; Yunanlılar akıllarınca yeni bir blöfle dahile karşı ümit verip, harice karşıda işgal ettikleri yerlerden çekilmeye karar verdikleri izlenimi bırakıp, kuvvetli görünerek durumlarını düzeltebileceklerini düşünmüşler ve yeni konferansın öncesinde lehlerine bir barışın yapılması için müttefikler üzerinde bir tesir bırakabileceklerini hesap etmişlerdir.

Oysa Yunan hükümeti, İtilâf Devletleri'nin takındığı tavır ve Yunan halkının galeyanlarıyla kısa zamanda bu düşüncesinde yanıldığını anlamıştır. Yunanlılar, ilk darbeyi Fransızlardan yemiş ve İtilâf Devletleri'nin ortak reddi karşısında planları suya düşmüştür. Fransa muhtariyet konusunun protesto edilmesini müttefiklerden istemiş, Yunan halkı ise, kendi hükümetini Avrupa kamuoyunu her zaman aleyhte tahrik edecek işler yapmakla suçlamıştır[57].

4- Notanın Türkiye Açısından Değerlendirilmesi

Yunan Hükümetinin verdiği notayı Türkler açısından da değerlendiren Faik Ahmet Bey, bu notanın Anadolu içinde hiçbir şey ifade etmediğini şu şekilde ifade eder:

"Bizim için düşmanın son hareketleri, düştüğü bataklık içinde beyhude yere çırpınıp durmaktan başka bir mana ifade etmez. Yunanistan ne yaparsa yapsın içine yuvarlandığı girdabdan yakasını sıyıramaz. Çok yakın bir zamanda güzel memleketlerimizden yıkılıp gidecek ve şark sulhu ancak o zaman tesis edecektir"[58].

Faik Ahmet Bey, notanın tümüne duyduğu tepkiyi dile getirirken, özellikle Yunanlıların İstanbul üzerine yürüme teklifine değinmiş, duyduğu tepkiyi tehditler savurarak, kaleme almıştır. Yunanlıların, hâlâ milli mücadelenin manasını kavrayamadıklarını, Misâk-ı Milli'nin gözler önüne serdiği gerekleri görmekte gaflet içinde bulunduklarını izah ederek; "Bizim cidalimizin muayyen bir gayesi vardır o da milli hududlarımızın dahilinde tam ve kâmil bir istiklâl elde etmekten ibarettir. Bu gayeyi elde edinceye kadar Anadolu mücahedesinin devamı pek tabii birşeydir. Şu veya bu şehrin işgali bu mücahedenin devamını hiçbir surette sekteye uğratamaz. Belki Türk'ün gayzını, gayeye bir an evvel vasıl olmak hususundaki yüksek azmini bir

---

57 Faik Ahmed, "Hazırlık Devresi", İstikbâl, 30 Kanun-ı Sani 1338/1922, No:521.

58 Faik Ahmed, "Hayal Arkasında", İstikbâl, 10 Ağustos 1338/1922, No.680.

derece daha artırır" dedikten sonra Yunanlıların İstanbul gibi müdafaasız bir şehri işgale teşebbüsünün Türklerden ziyade, İtilâf Devletleri'ne karşı bir hareket olduğunu belirtir. Böyle bir hareketin Anadolu'yu etkilemeyeceğini, Türk'ü, İzmir'in, Edirne'nin, İstanbul'un kurtuluş gayesinde daha da kuvvetlendireceğini açıkladıktan sonra, bu mücadelenin Anadolu cephesinde biteceğine göre sulhun da yine Anadolu'da olacağını, başka cephelerde uğraşmanın ve Atina'dan karar çıkarmanın anlamsız olduğunu söyler.

Yunanlıların kurtuluş için karar çıkarıp uygulamayı düşünmelerinin çok yanlış bir yol olduğunu ileri süren Faik Ahmet Bey, makalesinde daha önceleri de yazdığı gibi tavsiyelerini yineler ve Yunanlıların artık hayal peşinde koşmamalarını, gerçekleri görmelerini isteyen satırlarına tehditle karışık cümlelerle şöyle devam eder: "Yunanlılar çok yanlış kapı çalıyorlar. Sulhu çok yanlış yerlerde arıyorlar. Anadolu cephesindeki mağlubiyetlerini başka cephelerde telâfi etmek hülyası çılgınlıktan başka birşey değildir. Bunu Yunan ricalinin anlaması lazımdır. Hâlâs yolunu bulmakta hakikatın rehberliğine ihtiyaç vardır. Yunanlılar hayal devresine bir nihayet vermedikçe bu yolu bir türlü bulamazlar ve bugünkü keşmekeşi bir türlü düzeltemezler. Yunanistan'ın inhilâl felâketi çok karibdir. Bu akıbetin önüne geçmek için Yunanlılar hakikate muhtaçtırlar. Hakikati görebildikleri dakikada hâlâs yolunu da bulmuş olacaklardır. Bugünkü gidişleri ise kendilerini daha beter felâketlere doğru sürükleyen bir gidiştir."

Bu arada Yunanlıların takip edecekleri yolu seçememelerini; onların geniş ve serbest düşünme yeteneğine sahip olmamalarına, kulaklarını kendi menfaatlerinin sesine tıkayıp, dışardan gelen seslere açmalarına, bütün yanlışlıkların, hata ve belâların bundan doğduğuna, bu yüzden İngilizlerin elinde bir kukla olduklarına işaret eder ve İngilizlere güvenmemelerini ısrarla tekrar önerir. Çünkü Yunanistan, İngiltere'nin yükünü taşıdığı müddetçe onun dostluğundan ve himayesinden yararlanabilir. İngiltere'ye yük olmaya başladığından itibaren ise bu tamamen aksine olur. Bu İngiliz siyasetinin başlıca özelliklerindendir. Faik Ahmet Bey, uyarılarının yanında Rusya ve Lehistan'ı örnek vererek, Denikin ordularının iş görebildiği, Lehistan'ın kendini

müdafaa ettiği zamanlarda İngiltere'nin, onların yanında yer aldığını, fakat güçsüz zamanlarında, yüz çevirdiğini, aynı akıbete Yunanlıların uğrayacağından şüphesi olmadığına dair tutarlı görüşlerini belirtir. Yunanlıların kendi menfaatleri doğrultusunda Türklerle anlaşmayı seçmelerini salık verir[59].

5- Yunanistan'ın Notası Karşısında İngiltere'nin Tutumu

29 Temmuz tarihli Yunan notası, Faik Ahmet Bey'in de belirttiği üzere müttefikler arasındaki ahengi bozdu. Zira, bunun Fransız ve İtalyan açısından manası; Karadeniz ile Doğu Akdeniz'in anahtarı olan boğazların, Yunanlılara ve dolayısıyla tek başına İngilizlere teslimi demekti. Müttefiklerin, dış işleri bakanlıklarında kopan fırtına üzerine, İngiltere acele etmemek lüzumunu hissetti ve diğer iki müttefikinden ayrılmayarak, Yunan Hükümeti'ne müşterek cevap verdi. Cevabında; kendi işgali altında bulunan yerlere yapılacak her türlü saldırıyı önlemek için müttefik ordular kumandanlığına emir verilmiş olduğu bildiriliyordu. Fakat İngiltere sırf meydana gelen ilk asabiyeti yatıştırmak için böyle bir cevabın verilmesine razı olmuştu. Bunun delili Türklere karşı düşmanlığı ile meşhur olan İngiliz başvekili Lloyd George'un birkaç gün sonra verdiği yanıltıcı nutuğudur. İstanbul'un ve başlangıçta bütün Türk topraklarının, harben değil aldatıcı bir mütareke sayesinde işgal edilmiş olduğunu kasıtlı olarak bilmemezlikten gelerek, 4 Ağustos'ta Avam Kamarası'nda söylediği nutuktan, Lloyd George, İstanbul'u Yunanlılara işgal ettirmek lüzumunu isbat için birçok delil sıraladı. Bu sözler gösteriyordu ki; İngiltere, bu işgalin yapılmasına taraftar idi[60].

Lloyd George'nin Avam Kamarası'nda söylediği nutuğun en çok ilgi çeken yanının, Yunan kararları hakkında İngiliz düşüncesinin olduğunu belirten Faik Ahmet Bey, İngiltere Başvekilinin yalnız Yunan kararları ile ilgili fikirleri söylemekle

---

59 Faik Ahmed, "Halas Yolu", İstikbâl, 3 Ağustos 1338/1922, No.685.

60 Y.H.BAYUR, Türkiye Devleti'nin Dış..., s.113.

yetinmediğini, Şark sulhu ve İzmir'in idare şekli hakkında da fikirlerini söyleyerek, Yunanlıları o bakımdan da yeni ümitlere düşürüp memnun etmeye çalıştığını yazar.

Atina kararlarının tamamen İngiliz tertibinden ibaret olduğunu; "Lloyd George o sözleriyle, Atina'daki Yunan mukarreratını değil, İngiliz siyasetinin şarktaki yeni tertibatını müdafaa etmiştir. Hakikatte ortada bir Yunan mukarreratı yoktur. Yeni bir İngiliz tertibatı vardır" sözleriyle dile getiren Faik Ahmet Bey, Lloyd Geroge'un sulhun ertelenmesinden, harbin devam etmesinden Türkleri sorumlu tutmaya çalıştığını ileri sürer ve İngiliz Başbakanına alaylı bir dille "Türkler hakaniyyetli bir sulhu kabule daima amadedirler. Böyle bir sulhun tehirinden mütevellid mesuliyyet ise münhasıran Lloyd George Efendi'nin temsil eylediği hükümete aiddir. Hatta, Yunanistan gibilerin mesuliyetleri bile ikinci, üçüncü derecelerde kalır" der.

İşgal alanında ilân edilen muhtariyetin hukuken hiçbir kıymeti olmadığı gibi, devletlerin Paris'te kararlaştırdığı esaslara da ters düştüğünü açıklayan Faik Ahmet Bey'e göre, İtilâf Devletleri, Anadolu'nun tahliyesine karar vermişler ve taraftarlara bildirmişlerdir. O kararda İngiltere'nin de imzası vardır. Yunanistan'ın hareketi ise, bu kararın tamamen aleyhinedir. Öyle olduğu halde, Lloyd George Yunanistan'ın bu hareketini tasvib etmiştir. Buradan da Yunanistan'ın teşebbüslerinin kendi fiili eseri olmadığı, Atina kararlarının sadece İngiliz tertibatı olduğu; Yunanistan ise, bir kukladan başka birşey olmadığı anlaşılmaktadır. O ne yapıyorsa İngiliz emir ve telkinleriyle yapmaktadır. Gerçek budur ve bu durumda Türk'ün hakiki düşmanı da İngiltere'dir[61].

---

61 Faik Ahmed, "Lloyd George'nin Sözleri", İstikbâl, 15 Ağustos 1338/1922, S.684.

Konstantin'in İstanbul'a yürüme fikri karşısında basında pek çok yorum çıkmıştır. Fransa'da çıkan aylık bir dergi, Faik Ahmet Bey'in düşüncelerini yansıtan ilginç bir yorumu şöyle yapmaktadır: "Her zaman büyüklük hastası olan ve İstanbul'u düşleyen, Türklerden rövanş almayı düşünen Yunanlılar İngiltere'den cüret almasalar bu yeni hareketlere girişemezlerdi". Fransız kamuoyunun bu yorumu Faik Ahmet Bey'in de görüldüğü üzere en çok üzerinde durduğu noktayı pekiştirmektedir. Bkz. Y.AKYÜZ, s.288.

6- Türk Ordusunun Durumu

Yunan Kralı Konstantin İstanbul'a muzafferane giriş ve İngiltere Başbakanı Lloyd George Anadolu'nun dağılmasına yönelik hayallerine dalmış ve gururlarını alabildiklerine yükseltmiş bulundukları günlerde BMM hükümeti, bir taraftan diplomatik girişimlerde bulunurken, diğer taraftan da yapılması düşünülen askeri taarruzun eksikliklerini gidermekle meşguldu. Kod adı "sad" olan taarruz plânı, 1921 sonbaharında hazırlanmaya başlamıştı[62]. Yapılan çalışmalar oldukça gizli tutulmakta idi[63]. Yunan ordusunun bir baskın harekâtı ile yok edilmesi düşünüldüğünden bu tedbirin alınması yoluna gidilmişti. Yani, Yunan ordusu Türk ordusunun amaç ve niyetlerinden son dakikaya kadar haberdar olmadan bozguna uğratılacaktı.

1922 yılının ilk aylarından itibaren Faik Ahmet Bey; gerek İtilâf Devletleri'nde gerekse Yunanistan'daki gelişmeleri büyük bir titizlikle takip etmiş ve bilhassa yapılan diplomatik girişimlerinin, barış propagandalarının Türk davasının kazanılmasında rolü olamayacağına, bu işin ancak Türk süngüsünün, Türk'ün azminin kazanacağına inanmıştı. Kesin sonuca ve düşmanı vatan topraklarında yok edecek başarıya ulaşması için, milleti, meclisi, orduyu savaşa hazırlamak ve Türkiye'nin düşünen kafalarını yeni bir inançla donatmak, bütün millete sağlam bir maneviyat vermek gerektiğini biliyor ve kalemini bu yolda kullanıyordu. Bu inancını birçok makalesinde tekrarlayarak kamuoyunu hazırlamaya çalışıyordu. Aynı şekilde Türk ordusunun hazırlığını destekleyerek, tedbirli olmanın isabetli bir karar olduğuna değinip, Yunanlıların savaş hazırlığına karşılık şöyle diyordu:

"Artık yeni bir harbin, mühim vekayın arefelerinde bulunduğumuza şübhe yokdur. Esasen bu bizim için pek de gayrı muntazır bir şey değildi. Biz düşmanı aziz

---

62 Fahri BELEN, "Yunan Cephesi Nasıl Yarıldı", Büyük Zaferin 50. Yıldönümüne Armağan, İstanbul, 1972, s.101.

63 TBMM Z.C, 1/XXIII, s.266.

yurdumuzdan ancak harb vasıtasıyla çıkarabileceğimize çokdan kani olmuş ve ona göre de hazırlığımızı hatta mükemmel yapmış idik. Yunanlılar vakit kazanmak, muavenet temin etmek için şurada burada uğraşıp dururken, Anadolu hazırlıklarını yapmakla meşgul bulunuyordu. Bugün daha ziyade onunla meşgul olduğumuza ve olacağımıza şüphe yokdur. Artık bizim için anlaşılması lâzım gelen hakikat çokdan anlaşılmış, sulh lâflarının ve propagandalarının Türkleri gafil avlamak maksadına matuf olduğuna, Anadolu'nun gayesine ancak harb ile Yunanlıların daha şimdiden sallanmağa başlayan ayaklarını yerden kesmekle vasıl olabileceğine herkes kanaat getirmiştir. Esasen Anadolu bu kanaatten hiç şaşmamış ve ona göre hazırlıklarını ikmal için sarf-ı mesai etmekten hali kalmamıştır. Bundaki isabeti bugün tamamen anlamış oluyoruz. Filhakika yeni bir harb için hazırlık devresine dahil olurken biz bu devreyi ikmal etmiş, Yunanlıların yeni bir taarruzunu ümitle bekleyecek bir vaziyete geçmiş bulunuyoruz"[64].

7- Mudanya Mütarakesi'nin Önemi

Sakarya Zaferi'ne, girişilen bütün barış teşebbüslerine rağmen, olumsuz düşüncelerinde ısrarlı olan bu düşüncede olan İtilâf Devletleri, hükümetlerle barış yoluyla anlaşmak imkânı olmadığı anlaşılınca, Anadolu için Misak-ı Milli'yi kuvvet

---

64 Faik Ahmed, "Hazırlık Devresi", İstikbâl, 30 Kanun-i sani 1338/1922, No.521.

Sakarya zaferinden sonra Yunan ordusunun toparlanmasına zaman bırakılmadan hemen taarruza geçilmesi düşünülmüştü. Bu amaçla 15 Ekim 1921 tarihinde Batı Cephesi Kumandanlığı'na bazı direktifler verilmişti. Bu direktiflere göre, Türk ordusunun kış bastırmadan ve Sakarya yenilgisinin düşman üzerindeki etkisi silinmeden taarruza geçirilmesi için gerekli olan hazırlıkların yapılması emrediliyordu. Hemen taarruz yapılacakmış gibi hazırlıklara devam edildi. Batı Cephesi'nde gerekli askeri düzenlemeler yapıldıktan sonra, ordunun subay ihtiyacının karşılanması için tedbirler alındı. 1921 Eylül'ünde yapılan seferberlik sonunda ordunun er ihtiyacı büyük ölçüde giderilmişti. Yaklaşık iki yüz bin kişilik bir ordunun silah ve cephane ihtiyacını tam olarak kısa sürede sağlamak kolay değildi. Onun için çok değişik kaynaklardan bu halledilmeye çalışıldı. Bkz. F.BELEN, Büyük Türk Zaferi, İstanbul, 1970, s.27.

yoluyla gerçekleştirmekten başka çare kalmamıştı. Türk ordusunun Batı Cephesinde 26 Ağustos 1922'de Yunanlılara karşı giriştiği büyük saldırı[65] kısa zamanda başarıya ulaşmış, 30 Ağustos'ta Yunanlıları kesin bir yenilgiye uğratmışlar[66] ve Mustafa Kemal Paşa'nın orduları 9 Eylül'de İzmir'e girmişlerdi[67].

Türk Orduları, İzmir'e girince işin ciddiyetini anlayan İtilâf Devletleri, temsilcilerini İzmir'e yollayarak Mustafa Kemal Paşa'nın şartlarını öğrenmek istediler. Bunlardan sadece Fransız Generali Pelle ile Fransız Amirali Dömesine Mustafa Kemal Paşa'ya zamanında yetişerek Türklerin şartlarının neler olduğunu öğrenebildiler[68].

Diğer temsilciler daha Mustafa Kemal Paşa ile görüşmeye fırsat bulamadan, İtilâf Devletleri, kendilerini hiç beklemedikleri bir durumla karşı karşıya buldular. Türk ordusu kuzeye boğazlar bölgesine doğru ilerliyordu. Bu sırada Mustafa Kemal Paşa, Yunanlıları Avrupa Türkiyesi'nden atmak için boğazlar bölgesinden serbest geçiş hakkı talep etti. İtilâf Devletleri bu talebi kesinlikle reddettiler. Onlar bölgenin tarafsızlığının bozulamaması konusunda ısrarlıydılar.

Bu cevap üzerine ordu, Çanakkale üzerine yürüdü. İstanbul'daki, Müttefik Garnizon tam teçhizatla Çanakkale'ye kaydırıldı. Türk askeri Çanakkale Boğazı'nı geçerek, Gelibolu'ya ayak bastı. Bu hareket, bölgenin tarafsızlığına ve İtilâf Devletleri'ne açık bir meydan okuma idi.

Nitekim, birkaç gün içinde İngiliz birlikleri tamamen çevrilmiş haldeydiler. Bütün Türk kumandan ve askerleri bir an önce İngilizleri ve Yunanlıları denize

---

65 Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S.60, No: 1366; Peyam-ı Sabah, 29 Ağustos 1922, No:11770.

66 Hakimiyet-i Milliye, 31 Ağustos 1922, No:594.

67 F.BELEN, Büyük Türk Zaferi, s.92; Peyam-ı Sabah, 9 Eylül 1922, No:11781.
Zafer haberinin alınması üzerine, Trabzonlular bu büyük sevinci yaptıkları mitinglerde kutlamışlar. 7 Eylül ve 13 Eylül günü Kâzım Karabekir Paşa'nın da katıldığı törenlerde Faik Ahmet Bey, büyük zaferin önemini anlatan bir konuşma yapmıştır. Bkz.M.ÇAPA, "Milli Mücadele Döneminde Trabzon'da...", s.127-128; M.R.TARAKÇIOĞLU, s.72-74.

68 Sabah, 19 Eylül 1922, No.11791; B.ŞİMŞİR, İngiliz Belgelerinde Atatürk, IV, s.614.

dökerek, Atina'ya yürüyüşe geçirecek emri bekliyorlardı. Mustafa Kemal Paşa soğukkanlılığını koruyarak talebini bir kere daha tekrarladı; Ya boğazlar bölgesinden serbest geçiş hakkı verilecek veya Trakya, Yunanlılar tarafından derhal boşaltılacaktı. İki taraf kuvvetleri nefeslerini duyacak kadar birbirlerine sokulmuşlar. Sinirler gerilmiş, heyecan son haddini bulmuştu. Silahlı çatışma yeniden mi başlayacaktı? Lloyd George ise, artık Türklere tam bir ders vermenin zamanı geldiğine inanarak, kabinesinde aldığı kararla, milletini ve Dominyonları halkını yeniden Türklere karşı savaşa çağırdı. Buna karşılık Fransa ve İtalya, kuvvetlerini derhal Boğazlardan geri çekti. Lloyd George, Dominyanlarından red cevabı alırken; "Parlamento içinde de kendi milletinin ağır hücumlarına hedef oldu ve siyasi hayatı sona erdi[69].

Lloyd George'un iktidardan çekilmesi, Fransa'nın iki düşman devleti arasına girerek, barış imkânları araması, gergin durumun biraz olsun yatışmasını sağladı. Franklin Bouillon, Mustafa Kemal'in karargâhına giderek, mütareke teklifinde bulundu. Müttefiklerin, Trakya'yı boşaltması için, Yunanistan üzerinde baskıda bulunmasını sağladı. İtilâf Devletleri, Mudanya'da toplandılar[70]. İsmet Paşa sadece Trakya'nın boşaltılmasını yeterli görmeyerek, İtilâf Devletleri'nin de İstanbul'u boşaltmalarını istedi. İngiliz Generali Sir Charles Hanrington buna karar vermeye yetkili olmadığını bildirince, görüşmeler ve barış yeniden tehlikeye girdi. Mustafa Kemal Paşa'nın bunun üzerine ilerlemeğe devam edilmesini emretmesi karşısında işin şakaya gelir tarafı olmadığını gören İngilizler[71], yine Fransızları araya sokarak, Türk tekliflerini kabul ettiklerini, yalnız müttefiklerin prestijini kurtarmak için, İstanbul'un boşaltılmasının kademeli bir şekilde yapılmasını istediler. Mustafa Kemal Paşa bunu

---

69 T.BAYTOK, s.156-157.

70 S. TANSEL, IV, s.212.

71 İsmail EYYÜPOĞLU, Mudanya Mütarekesi (Yapılan Teklifler, Görüşmeler, Alınan Kararlar), (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 1998, s.249; Yeni Gün, 8 Ekim 1922, No.990-613.

kabul etti. 3 Ekim 1922'de başlayan Mudanya Konferansı 11 Ekim'de Mudanya Mütarekesi ile sona erdi[72].

Mudanya Mütarekesi, Batıda ve Trakya'da Misak-ı Milli sınırlarına ulaşmanın belgesini oluşturmaktadır. Türk ordularının kazandığı büyük zaferin sonucunda, ileride yapılacak barış antlaşmasının Türkiye lehine gelişmesini etkileyecek bir başarı idi. Mondros Mütarekesi ile Osmanlı İmparatorluğu tarihe karışırken, Mudanya ile yeni, diri bir Türk Devleti doğuyordu. Faik Ahmet Bey'in Türk politikasını yürekten destekleyen; "Hakkımızı istiyoruz, siz vermek istemeseniz biz alacağız" anlamındaki azimli, sert ve kararlı tutumu yerini bulmuş oluyordu. Bu ateşkes ile Türkiye savaş yapmaksızın bütün Trakya ve Edirne'yi alıyordu. Yine bu ateşkes ile Türk'ün herşeyi silahla halletmek taraftarı olmadığını hatta bu yolu tercih etmemekle büyük fedakârlık yapmış olduğu şeklinde izah eden Faik Ahmet Bey; "Mudanya mukarratını kabul ettiğimiz vaziyyeti hatırlatmak kafidir. Biz herşeyi silahlarla hal ve fasıla muktedir ve müheyya bir vaziyyette musalahane vesaitle iş görmeyi tercih ettik. Bu bir fedakarlıktı" demektedir[73].

Bu tarihe kadar BMM hükümetini resmen tanımamış olan İngiltere, artık Türkiye'nin siyasi varlığını kabul ediyordu. Bu önemli sonuç Faik Ahmet Bey tarafından şöyle ifade edilmektedir.

"Mudanya mukarreratıyla İtilâf Devletleri[74] Trakya'yı derhal ve İstanbul'u musalaheden sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti idare ve hakimiyetine

---

72 G.JAESCHKE, Türk Kurtuluş Savaşı, s.198.

73 Faik Ahmed, "Sulh Yolunda", İstikbâl, 7 Kanun-ı evvel 1338/1922, No.782.

74 Faik Ahmet Bey'in burada İtilâf Devletleri'nden kasdı, tamamen İngiltere'dir. Zira daha önceki konularda Fransız ve İtalyanların Türkleri resmen tanıdıkları anlatılmıştı. Faik Ahmet Bey, ısrarla artık Türk'ün karşısında dize getirilmesi gereken bir tek devlet kaldığını, onun da İngiltere olduğunu, Yunanlıların İngiliz maşası olduğunu, Yunan'ın yenilmesinin İngiliz yenilgisi olacağını belirtmekte idi. Nitekim silahla Yunanlılar, masa başında da İngilizler yenilgiye uğratılmış, yalnız başına kalan İngilizler, Türkiye'ye savaş açmak sorumluluğunu ve

teslim eylemeyi kabul ve taahhüd etmekle Türkiye'nin yegane meşru ve sahib-i salahiyyet hükümetinin Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti olduğunu tanımışlar ve hatta yalnız onunla mukavelenâmeyi imza etmişlerdir".

Böylece Venizelos'un "Büyük Yunanistan" hülyası ile Lloyd George'un Türkiye'ye karşı yeni bir savaş açmak için, müttefiklerini Türkiye'ye karşı kullanmak politikasının Türkler tarafından yıkıldığını iddia eden Faik Ahmet Bey, haklı çıkmış ve beklediği zaferlerle dolu günler gelip çatmıştı[75].

---

cesaretini tek başına yüklenemeyecekti. Üstelik Yunan ordusunun hemen bütün silah, cephane ve malzemesi de Türk ordusunun eline geçmiş bulunuyordu.

75 Faik Ahmed, "İstanbul Heyeti", İstikbâl, 6 Teşrin-i sani 1338/1922, S.755.

Ç- MUDANYA MÜTAREKESİ'NDEN SONRA TÜRKİYE'DE MEYDANA GELEN OLAYLAR

I- İKİ BAŞLI YÖNETİMİN ORTADAN KALKMASI VE İSTANBUL'DA MİLLİ İDARENİN KURULMASI

1- Tevfik Paşa'nın İstifası

İtilâf Devletleri'nin Ankara ve İstanbul Hükümetlerini Lozan'da toplanacak barış konferansına daveti ve ardından Sadrazam Tevfik Paşa'nın 29 Ekim'de TBMM'ne doğrudan başvurarak, gönderdiği telgrafta; BMM'nin sözünü dahi kullanmadan İstanbul Hükümeti'nin işbirliğine hazır olduğunu bildirmesi, Mecliste çok sert tartışmalara sebep olduğu gibi, Mustafa Kemal Paşa'ya da saltanatın kaldırılması için büyük fırsat verdi. 1 Kasım 1922'de saltanat ve hilafet birbirinden ayrıldı. Aynı gün bu karar, İstanbul'da bulunan Refet Paşa tarafından Padişaha bildirildi. BMM'nin bu yöndeki kararlı tutumu karşısında yalnız kalan Tevfik Paşa hükümeti, 4 Kasım'da istifa etmek zorunda kaldı[76].

Tevfik Paşa'nın istifa edişini "Hayırlı bir iş" olarak telakki eden Faik Ahmet Bey; milli cephede her zamankinden çok birlik ve beraberliğe ihtiyaç duyulduğu o günlerde gerçekleşen bu istifa hadisesinin iki başlılık sorununa memleketin geleceğine yönelik olumlu bir hareket olduğunu izah eder; "Tevfik Paşa'nın istifası memleketin nef'ine hadim ve istikbaline aid endişeleri izaleye matuf yeni bir vaziyyet salah aver bir

---

76 Naşit Hakkı ULUĞ, Halifeliğin Sonu, İstanbul, 1975, s.61.

Saltanatın kaldırılmasından sonra, TBMM Padişah Vahdettin'i halifelik makamına seçti. Tevfik Paşa Hükümeti ise iktidarda ancak dört gün önce kalabildi. Bu süreden yararlanan Tevfik Paşa, iktidarda kalabilmek için, İstanbul'daki İngiliz ve Fransız komiserlerine başvurdu ise de, kendisine herhangi bir yardım yapılamadı. Sonuç alamayınca 5 Kasım 1922'de sadrazamlıktan çekilerek, makamına TBMM temsilcisi Refet Paşa'ya devretti. Böylece Bâb-ı Ali Hükümeti'de tarihe karışıyordu. Bkz.Mesut ÇAPA- Rahmi ÇİÇEK, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi ve Milli Mücadele, Trabzon, 1995, s.279.

vaziyyet vücuda getirmiştir. Bir defa ortada resmi şekilde bir ikilik kalmamıştır. Milli vahdet ancak tam ve ekmel bir şekil ve manzara iktizab etmiştir. İhtiyar vezirin kabinesi eski şekl-i idarenin yeni "Saltanat-ı meşruta"nın son kabinesi olmak üzere tarihe intikal etmiştir. İstanbul'da artık yeni bir hükümet oyuncağı vücuda getirmeye ne bir mahal, ne bir imkân mevcuddur. Yalnız memleketin umumi ve hayati menfaatleri değil, mevcud şeraitin icabatı da bu neticeyi zaruri kılmaktadır. İstanbul'un iktisadî ve istisnaî vaziyyeti oradaki gayr-i tabii hükümet teşkilatının, eski saltanat enkazının devam-ı hayatını imkânsız bir şekle kalb etmişdir" der. Sözlerine, İstanbul'da BMM hükümeti idaresinin kurulmasının hem iktisadi, hem de sosyal hayat bakımından son derece isabetli olacağını çünkü, memur tabakasının ve diğer dar gelirlilerin çok feci bir sefalet içinde olduklarını, bu durumdan Tevfik Paşa'nın da sıkıntı duyduğunu, tesis edecek BMM hükümeti idaresinin bütün bu rahatsızlıkları ortadan kaldıracağını ekler ve istifanın hayra alâmet olduğunu vurgular.

Faik Ahmet Bey, Türk milletinin geleceği ile ilgili olan Lozan Konferanıs'nın toplanacağı günlerde meydana gelen bu olayın son derece isabetli olduğunu tekrar tekrar dile getirirken çok mutludur.. O nazik günlerde İstanbul'un bir hükümet karikatüründense, milli hükümetin idaresinde olması çok önemlidir. Zira Devletler, Türk milletinin aleyhine kullandığı kozdan mahrum kalıyordu. Tevfik Paşa ve arkadaşları, memlekete hizmetleri olmuş vatanperver ve tecrübeli, vatana bağlılıklarıyla tanınmış kişiler olmakla beraber, İtilâf Devletlerinin entrikalarına alet oluşunu onun "muhafazakârlık ruhunun tecelliyatına mahsus bir nevi gaflet" içinde olduğuna bağlayan Faik Ahmet Bey; bu gafletin devam etmesinden doğacak zararların önün geçen "istifanın" endişeleri yok ettiğini izah eder ve iki başlı "yönetimin ortadan kalkmasıyla rahatlar[77].

---

77 Faik Ahmed, "Salaha Doğru", İstikbâl, 7 Teşrin-i Sani 1338/1922, No.756.

2- İstanbul'un TBMM'ne Bağlanması

Mudanya mütarekesinden sonra, mütareke hükümleri gereğince TBMM Hükümeti adına Trakya'yı tesellüme memur edilen Refet Paşa* 19 Ekim 1922'de İstanbul'a gitti[78].

BMM, 1 Kasım 1922'de aldığı tarihi kararla Saltanatı kaldırmıştı. Bu durum karşısında artık varlığını sürdüremeyeceğini anlayan İstanbul hükümeti, 4 Kasım 1922'de istifa etmek zorunda kaldı. Esasen bu istifanın İstanbul açısından bir ehemmiyeti yoktu. Çünkü, daha İstanbul hükümeti istifa etmeden önce, İstanbul'un idâri mekanizması ve halk, Refet Paşa'ya giderek, BMM hükümetine olan bağlılıklarını bildirmişlerdi. Refet Paşa da BMM namına kendisine yapılan biâtlar karşısında İstanbul idaresine el koyduğunu açıklamış ve durumu Ankara'ya bildirerek, bu konuda talimat istemiştir. Böylece 4 Kasım 1922'de, İstanbul, BMM idaresine kavuşmuştur[79].

Bu suretle kalben ve ruhen BMM'ne bağlı olan İstanbul, fiilen de meşrû idarenin emri altına girmiştir.Bunu, Faik Ahmet Bey, "İstanbul'da müesses yeni idare ile mevcud şeraitin telifi imkanı mevcud değildir. İstanbul'da milli idarenin teessüsü demek herşeyden evvel orada yeni bir ruhun birleşmesi demektir. O ruh ise; ancak, tabii şerait ile telif edilebilir. Mevcud gayri tabiilikle bir türlü ülfete icbar edilemez. İstanbul'un vaziyyet-i hazırasında tahavvül ihtiyacını tevlid eden emel-i sebeb budur" şeklinde açıklar.

---

* Ekim 1922'de TBMM temsilcisi olarak, Mudanya Mütarekesi uyarınca, Trakya'yı Yunanlılardan teslim almakla görevlendirilmiştir. Bkz. Kâzım KARABEKİR, İstiklâl Harbimiz, s.1174-1175.

78 Dursun Ali AKBULUT. Saltanat Hilâfet ve Milli Hakimiyet, Samsun, 1994, s.12.

79 Ayrıntılı bilgi için bkz. Betül ASLAN, Refet Paşa ve İşgalden Kurtulacak İstanbul'un İdaresi Meselesi, Erzurum, 1991 (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), s.65- 67.

5 Kasım 1922 günü yani, BMM'nin İstanbul idaresine el koyduğunun ikinci günü BMM, İstanbul'daki İtilâf Kuvvetleri temsilcilerine bir nota verdi[80]. Notanın veriliş sebebi Faik Ahmet Bey tarafından, İstanbul'da asayişi temin ve işlerin yürümesi için İstanbul'a memur ve askeri birliklerin gönderildiğini, bu durumda İtilâf Devletleri'nin kuvvetlerinin, artık İstanbul bölgesinde kalmasına lüzum ve imkân olmadığının İtilâf Devletlerine bildirilmesi şeklinde yorumlanır.

İstanbul'da milli idarenin kurulmasını objektif bir değerlendirmeye tutan Faik Ahmet Bey; Mudanya mütarekesi ile Doğu Trakya'nın Türkiye'ye iadesi ve İstanbul'un da buraya ait olması nedeniyle, İstanbul'da asayişin sağlanmasına, idare işlerinin

---

80 İtilâf Devletleri'nin şiddetli protestolarına sebep olacak nota sureti şöyledir.

"Dersaadette Düvel-i İtilâfiye Mümessillerine Türkiye'de şahsi saltanatın ilgâsı üzerinde İstanbul halkının vicdan-ı milliden feveran eden tuğyan ile Anavatan idaresine iltihâk ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ni tesis eylediklerini ihbar ile kesb-i şeref eylerim. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti İstanbul Vilâyetinde temin-i asayiş ve idare-i umur için devâir-i aidesine evâmir ve talimat-ı lâzıme itâ eylemişdir. Ordularımız Mudanya Konferansı'nda tayin olunan huduttan ileri geçmeyeceklerse de, İstanbul'da Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin bilfiil teessüs etmesi ile asayiş ve inzibatı temin; münhasıran Hükümet-i mezkûreye teveccüh ettiğinden İstanbul'a dahi inzibat-ı memurin ve kıtaatının gönderilmesine ihtiyaç olduğu müsellemdir. Bu vaziyette Düvel-i İtilâfiye kıtaatının İstanbul mıntıkasından devam-ı ikâmetine lüzûm ve imkân görülmeyeceğini kuvvetle ümit etmekteyim. Bu münasebetle Lozan Sulh Konferansı'nın netayic-i müsbete vermesi Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin halisâne ümitleri cümlesinden bulunduğunu beyan ile kesb-i şeref eylerim.

5 Teşrin-i Sâni 1338
Türkiye Büyük Millet Meclisi
Hariciye Vekili
İsmet"

Bkz. TBMM, GCZ. III, s.1012.

yürümesine ihtiyaç duyulduğunu[81], İtilâf Devletleri'nin Türkiye aleyhine kullandıkları iki başlı yönetimin zararlı olduğunu, BMM'nin İstanbul'da milli idareyi kurma teşebbüsünün yerinde bir karar olduğunu açıklamaya çalışmış ve BMM'yi destekleyen makalesinde konuya özetle şöyle yer vermiştir:

"Hükümet İtilâf Devletleri'ne verdiği notada mevcut ihtiyaçları gayet makul bir şekilde ileri sürmüştür. Bu bir defa asayiş ve inzibat mahallinin temini hususunda İstanbul'a kıtaat sevki ihtiyacının tabii olduğunu bildirmiştir. İstanbul'da artık İtilâf kıtaatının bulunmasına ve işgalin temadisine hakikaten bir sebep kalmamıştır. Oradaki işgal bundan sonra hiçbir mana ifade etmeyeceği gibi, devletler içinde pek fuzuli bir bar teşkil eder. Devletler şimdiye kadar bi taraflıklarını ileri sürerek vaktiyle Yunanlıların İstanbul'a tecavüz teşebbüslerine karşı muhalefet eylediklerini sebep göstererek milli kuvvetlerin İstanbul'a girmesini iltimas eylemeyi işlerine elverişli göstermişlerdir. Bu müşterek iltimas kararında İstanbul'da ayrı bir hükümetin mevcud olmasına da hayli müessir olmuş ve o hükümetin mevcudiyetini yaşatmak devletlere faydalı bir şey görünmüştür. Bu vaziyyet karşısında bizim kârımız da İstanbul'u sulhtan sonra tesellüm etmekte bir mahzur görmemekten ibaret olmuştur. Halbuki şimdi vaziyyet İstanbul'da idaremizin tesiriyle yeni şeraitin vücudunu zaruri kılan tam başka bir şekle inkılâb etmiştir. Bu yeni şekil ve vaziyyet de Mudanya mukarreratının aynen muhafazası için muktezî şerait için çok tebeddüle uğramıştır. Vekayi yeni kararlar ittihazı mecburiyetlerini doğurmuştur. Devletler için de ortada işgali temadi ettirmek için münkati bir sebep kalmamıştır. İstanbul'da İngiliz işgaliyle veya herhangi bir işgal ile Türk idaresinin bir arada yürümesine imkân yoktur, sonra fayda da yokdur. Bilakis

---

81 İstanbul'da fevkâlâde bir vaziyet vardı. Sırf işgal dolayısıyla burada hususi bir idare şekli bakî kalmıştı. Halk bazı meselelerde ister istemez bu idare münasebetlerde bulunuyor, koca bir memur makinesi o nama faaliyete devam ediyordu. Bkz. B.ASLAN, s.64.

zarar vardır ve bu zarar ihtimal ki sulh üzerinde müessir olacak derecede ve şekillerde tecelli edebilir"[82].

II- LOZAN KONFERANSI ÖNCESİ FAALİYETLER

1- Lozan Konferansı'na İstanbul Hükümeti'nin Davet Edilişi

Mudanya mütarekesi'nden sonra, 28 Ekim 1922 tarihli bir nota ile İtilâf Devletleri, BMM hükümeti ile beraber, İstanbul hükümetini de Lozan'da toplanacak barış konferansına davet ettiler[83]. Bu ortak davete İstanbul hükümetinin katılmak istemesi ve Mustafa Kemal Paşa ile yaptığı yazışmalar[84], saltanatın ve ona bağlı olan İstanbul hükümetinin resmen kaldırılmasına fırsat verdi. Bu defa ki durum, Londra Konferansı öncesiyle karşılaştırıldığında oldukça farklı idi. Milli Mücadele kazanılmış ve sonucunda Mudanya Mütarekesi'ni imzalayan devletler, ileri sürülen şartları kabul ederek, BMM hükümetini resmen tanımışlardı. Bu protokol ile Mondros Mütarekesi ve Sevr Antlaşması tamamen ortadan kalkmıştı.

Milletçe gösterilen fedakârlıkta, Osmanlı Hükümeti'nin hiçbir payı olmadığını, çoğu zaman Milli Mücadeleye olumsuz tavır takındığını, bu nedenle, barış

---

82 Faik Ahmed, "Hükümetin Notası", İstikbâl, 9 Teşrin-i Sani 1338/1922, No.758.

83 K.ATATÜRK, s.454; Faik Ahmed, "İstanbul Heyeti", İstikbâl, 6 Teşrin-i Sani 1338/1922, No.755.

84 Tevfik Paşa, TBMM gerçeğini göremeyen bir hata işlemiş, 17 Ekim'de, Bursa'da bulunan Mustafa Kemal Paşa'ya bir haber göndererek; zaferin kazanılmasıyla İstanbul ve Ankara arasındaki ikiliğin sona erdiğini, müttefiklerin eskiden olduğu gibi yakında toplanacak barış konferansına Ankara ve İstanbul'un birlikte çağrılacaklarına göre, önemli konuları görüşmek ve işbirliği sağlanması için güvenilir bir temsilcinin İstanbul'a gönderilmesini istemiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın bu isteğe cevabı çok sert olmuştur. Türk ulusu adına tek söz sahibi yerin TBMM olduğunu ve toplanacak barış konferansında da Türkiye'yi yine TBMM'nin temsil edeceğini belirtmiş, bu gerçek karşısında devletin siyasetine karışılacak olunursa, bunun büyük sorumluluk doğuracağını hatırlatmıştır. Bkz. E.AYBARS, s.350.

konferansına katılmanın Anadolu'da düşman işgâline direnmek için, yeni bir hükümet kuran ve ordusunu düzenleyerek, ülkeyi kurtaran BMM hükümetinin hakkı olduğunu ileri süren Faik Ahmet Bey; İtilâf Devletleri tarafından yapılan bu davete şiddetle itiraz eder ve ikili bir heyetin söz konusu olamayacağını; "devletler Türkiye'de bir millet hükümeti ve bir de Sultan hükümeti diye iki hükümet farz ediyorlar. Ve bu iki hükümeti de sulh konferansına murahhas izamına davet eyliyorlar. Bunların bu faraziyelerinde hukuki bir isabet ve hatta hüsn-i niyyet eseri görmek imkânı mevcud olmadığı gibi Türkiye milletinin haysiyyet ve istiklâline riayet mefhumuyla kabil-i telif bir mahiyyet tasavvuru da kabil değildir." şeklinde ifade eder.

Faik Ahmet Bey'in İtilâf Devletleri'nin bu davranışını ülkeyi ikiye bölmek isteyenlerin yeni bir politikası olarak değerlendiren, "Maksad İstanbul'daki heyetin hayatını bir müddet daha uzatmak ve sulh konferansında iki heyetin vücudundan istifadeye matuf entrikalar çevirmek imkânını elde etmek olduğu" cümlelerinin yanısıra bu davetin; Mudanya Mütarekesi'ne aykırı olduğunu, İtilâf Devletleri'nin ateşkesi BMM Hükümeti ile yapmakla Türkiye'nin yegâne ve meşru hükümeti olarak BMM'ni kabul ettiklerini belirtir. İstanbul Hükümeti'nin esasen tarihe karıştığını, devam eden işgal sayesinde varlığını sürdürdüğünü, ancak işgalin geçici olduğunu, zira Mudanya kararlarıyla İstanbul'un BMM'ye teslim edileceğinin kararlaştırıldığını, işgalin kalkmasıyla İstanbul'daki hükümetin de hükmen ve hukuken ortadan kalkacağı gibi, o gün fiilen de yok olacağını açıklar. Böyle bir hükümetin, İtilâf Devletleri tarafından var kabul edilmesini gereksiz bulur. Türk silahının hakkını tanımayanlara tehditle karışık şu cevabı verir:

"Hüsn-i niyyet ve samimiyyetden ari olan her fiil ve hareket tesirsiz kalmaya mahkûmdur ve şübhe edilmesin ki Bâb-ı Alinin avdet edilmesinden hatta fayda yerine de zarar görecek ve bu zarar bizden ziyade başkalarına ait ve müteveccih olacaktır"[85].

---

85 Faik Ahmed, "İstanbul Heyeti", İstikbâl, 6 Teşrin-i Sani 1338/1922, No.755.

2- Murahhaslar ve Misâk-ı Millî

İtilâf Devletleri'nin BMM hükümetini İstanbul temsilcisine verdikleri bir muhtıra ile 13 Kasım'da İsviçre'nin Lozan şehrinde toplanacak sulh konferansına davet etmeleri üzerine Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa'yı görevlendirmiştir[86].

BMM'nin İsmet Paşa'ya antlaşmayı imzalamak ve mukavele yapmak için tam yetki verdiğini[87], İtilâf Devletleri'nin de aynı şekilde murahhaslarına geniş yetkiler verebilecek murahhaslar tayin ettiğini belirten Faik Ahmet Bey, bunun konferansın

---

86 Mustafa Kemal Paşa daha davet yapılmadan, Sulh Konferansı hazırlıklarına girişmiştir. Bunun için herşeyden önce, Sulh Konferansı'nda Türkiye'yi temsil edecek kişinin seçilmesi gerekiyordu. Bunun için Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey'in istifasını rica etmiş ve yerine İsmet Paşa'yı getirmiştir. Ve kendisine de konferansa heyet başkanı olduğunu bildirmiştir. Diğer üyeler ise Hasan (Saka) ve Dr.Rıza Nur Beylerdir. Bu heyet geniş bir müşvirler kadrosuda verilmiştir. Bkz. Ş.S.AYDEMİR, İkinci Adam, I, İstanbul, 1980, s.215-216. Atatürk, İsmet İnönü için, "İsmet Paşa'nın, gerek Genelkurmay Başkanlığı'nda gerekse daha sonraki cephe komutanlığında gösterdiği varlık ve üstün çaba, kendisine görev verişteki yanılmazlılığını edimli olarak ortaya koymuş bulunduğu için millet karşısında ordu karşısında ve tarih karşısında içim adam akıllı rahattır" der. Bkz. Nusret BAYCAN, İsmet İnönü, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, V, S.15, (Temmuz 1989), s.625-638.

87 Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa'yı seçerken onun bütün hayatı boyunca başarılarını ve kişiliğini göz önüne almıştı. Çalışkan, azimli, zeki, kültürlü, sorumluluktan çekinmeyen, girişim sahibi ve her aldığı işi başaran birisi olan İsmet Paşa'nın Lozan'a gönderilmesi için yaptığı seçim, İsmet Paşa'nın bundan sonraki politik hayatını da etkileyecektir. Bkz. E.AYBARS, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, I, s.353; TBMM, I/XXIX, Ankara, 1961, s.124-126.

Ali Fuat Cebesoy ise; Avrupa diplomasisisin deneyiminden yoksun olan Türk delegasyonunun bu görevi gereğince yerine getirecek bir durumda olmadığını, Türk murahhaslarının, batı diplomasisinin düzenlerini ancak zamanla ve deneylerin ışığı altında anlayacakları, bu yetmiyormuş gibi, bilgi kaynaklarının sınırlı, dil bilgilerinin yetersiz olması, kendilerine karşı tuzak kurulmasında mualiflerine büyük fırsatlar verdiğini belirtir. Bkz. A.F.CEBESOY, Siyasi Hatıralar, I, İstanbul, 1957, s.221.

esaslı ve kısa zamanda sonuçlandırılması için yapıldığını ileri sürer. Çünkü tam yetkilere sahip olmayan temsilciler, müzakerelerin uzamasına, ertelenmesine, devamlı talimat almak mecburiyetinde kalarak, vakit kaybına neden olacaklardır. Bu yüzden Faik Ahmet Bey konferans müzakerelerinin kısa zamanda ve müsbet sonuçlara ulaşabilmesi için murahhaslara tam yetki verilmesinin çok önemli olduğunu belirtir[88]. Bir diğer makalesinde; murahhasların vazifelerini sıralayarak; Milli davanın başarıya ulaşmasını sağlayacak bir sulhun yapılmasına çalışacaklarını, görevlerinin bütün milletin varını yoğunu uğruna feda ettiği "Misâk-ı Millî" çerçevesinde sulhu temin etmekten ibaret olacağını yazar. Konferansa sunulacak sulh programının yeni hazırlanmadığını, bu programın milletin mücadele gayesini açıkça tesbit eden "Misâk-ı Millî" olduğunu ve mücadelenin başından itibaren tesbit edilip, açıklandığını, sulh kararlarının da bunda belirtilen kararlar olarak sağlanacağını belirtir. Böyle bir sulh yalnız Türkler açısından değil aynı zamanda bütün dünya milletleri bakımından faydalı olup, devamlı bir huzur ve sükun devresini açacaktır. "Misak-ı Millî" umumi prensipler dahilinde Şark buhranının ortadan kalkmasına, ihtilafların kökünden halledilmesine yarayan en makul ve tabii bir tasviye suretini ortaya koymaktadır. Şarkın asayişini yeniden sağlamak kolay değildir. Tecavüzkâr ve ihtiraskâr siyasetlerle bu iş yürümez. Sulh ve asayiş ancak milletlerin hakkına, hukukuna riayet etmekle sağlanır.

"Misak-ı Millî"nin en tabii ve en meşru haklara dayanan Türk taleplerini ihtiva ettiğini yineleyen Faik Ahmet Bey, Lozan öncesinde Türk'ün ne istediğini bir kez daha tekrarlamak ihtiyacını duyar ve şöyle der:

"Biz medeni ve insani bir sulh istiyoruz. Biz adil şeraite müstenid bir sulh istiyoruz. Hakkımıza tecavüz olunmasın. Artık bir an evvel huzur ve rahat tecessüs

---

88 Faik Ahmed, "Murahhaslarımız Gidiyor", İstikbâl, 3 Teşrin-i sani 1338/1922, No.753.

etsin. Biz de iş ve gücümüzle yaralarımızı sarıp tedavi etmekle meşgul olalım diyoruz"[89].

Konferansın müşkilatlara maruz kalmadan yapılabilmesi için tavsiyelerde bulunurken, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra izlenen siyasetten çıkarılan en önemli sonuçtan birinin de tecavüz ve istila siyasetinin olumsuz sonuçlar doğurduğudur. Milletler arasında samimi görüş alışverişlerinin olmaması, yüreklerinde tahakküm ve ihtiras hislerinin ağır basması halinde, cihanın huzurunun sağlanamaması olduğunu, bu yüzden şark meselesinin görüşülmesi esnasında bütün milletlerin samimi davranmalarını, bahsettiği gerçeklerin sisler arkasında bırakılmamasını temenni eder[90]. Aksi taktirde bütün emekler boşa gidecektir ve bunun faturası sadece Türklere değil, başkalarına da çıkacaktır.

Türklerin, sulhun müşkilatsız yapılması için, galip bir devlet zihniyetiyle değil, son derece alçak gönüllü olarak, Konferansa katıldıklarını izah eden Faik Ahmet Bey; "Şurası muhakkak ki; biz, bu programla her galibin gösteremeyeceği hissiyat-ı aliye ile konferansa dahil oluyoruz. Maksadımız Şarkta hakkaniyyetli ve devamlı bir sulhun teessüsüdür. Böyle bir sulh ise; ancak, Türk metalibini tatmin etmek suretiyle teesssüs

---

89 Faik Ahmet Bey'in savunduğu "hak ve adalet" ilkesi "Hürriyet ve İstiklâl" arzusu İsmet Paşa'nın Konferans'ın açılış konuşmasında görülmektedir. Daha ilk andan itibaren yeni Türk Devleti'nin istiklâl ve hakimiyet davasını önemle belirtmiş, Türkiye'nin yıllardan beri sıkıntılar çektiğini, her yaşta Türk'ün kadın, çocuk, erkek savaştığını, vatanlarını savunduğunu hatırlatıp, Türkiye topraklarının dört yıldan beri yakılıp, yıkıldığını, ama bütün bunlardan yılmadıklarını, istiklâl aşkıyla dolu bulunduklarını belirtmiş ve konuşmasını "Efendiler, çok ızdırap çektik, çok kan akıttık. Bütün medeni milletler gibi hürriyet ve istiklâl istiyoruz" sözleriyle tamamlamıştır. Bkz. Ali Naci KARACAN, Lozan, İstanbul, 1971, s.104.

90 Faik Ahmet Bey bir başka makalesinde yine aynı konu üzerinde durur ve emperyalist siyasetlerin doğurduğu kötü sonuçlardan bahsederek; "İşte Yunanistan'ın akıbeti ve işte Lloyd George'un siyasetinin netayici meydandadır. Yeni tecrübelere ise ne milletlerin tahammülü ne vaziyyetin müsaadesi vardır" demektedir. Bkz. Faik Ahmed, "Sulha Doğru", İstikbâl, 24 Teşrin-i sani 1338/1922, No.771.

edebilir. Bunu vekayî ve hadisatın gayr-ı kabil itiraz bir mertebeye is'ad eylediği kat'i bir hakikat olmak üzere söylüyoruz. Türk metalibi ise, asgari bir hudud dahilinde çizilmiştir. Misak-ı Milli tûl-ı emel sahibi bir millet olmadığımızı isbata kâfî bir vesakadır. Milli hududları dahilinde tam bir istiklâl, medenî milletlerin anladıkları mânâda bir istikbâl isteyen Türk milleti davasını silahıyla yürütebilmek iktidarına fazlasıyla haiz bulunduğu en hakim vaziyyetinde dahi metalibine bir zerre ilâve etmemiş asrın en mütevazi en müsalemetperver zihniyet sahibi bir milleti olduğunu meydana koymuştur. Bu sayede ortada sulhun müşkülâtsız avdeti imkânlarını takviyeye matuf çok müsaid bir vaziyyet hasıl olmuştur. Bu vaziyetten istifade etmek devletlerin elinde birşeydir. Onların sulh masasına hakiki musalematkârlık ve sulh perverlik tamayülüyle oturmaları cihanın beklediği günlere kavuşmasını temine kifayet edecektir" dedikten sonra, Konferansta hak ve hakikatın herşeyin üzerinde olmasını ve murahhasların çalışmalarında hakkın muvaffakiyyetinin kendileriyle beraber olmasını diler[91].

3- İngiltere ve Fransa'nın Tutumu

Konferans öncesinde, İngiltere'nin çabalarıyla İtilâf Devletleri arasında tek cephe kurma yoluna gidilmiş, Paris, Londra ve Roma hükümetlerinin konferanstan önce, orada tartışılacak tüm sorunlar üzerinde anlaşmaya varmaları gereği hissedilmiştir. Nitekim Poincare, Mussolini, Curzon, Territere'de evvelâ buluşmuşlar ve Konferansta takip edecekleri müşterek hareketi kararlaştırmışlardır. Zaten İngiltere, daha evvel muhtelif meseleler hakkında yazılı esaslar üzerinde üç devlet siyaset adamları ile anlaşmaya çalışmış ve hep beraber Lozan'a gitmişlerdir[92]. Lord Curzon, 14 Kasım'da Fransa'ya gönderdiği muhtırada; aralarında Lozan'da tam bir ortak cephe bulunmasını

---

91 Faik Ahmed, "Murahhaslarımızın Hareketi", İstikbâl, 8 Teşrin-i Sani 1338/1922, No.757.

92 C.BİLSEL, II, s.12; Mim Kemal ÖKE, İngiliz Belgelerinde Lozan Barış Konferansı, İstanbul, 1983, I, s.XXXIX.

ve önceden belirlenecek barış şartlarını kabul etmezlerse, Türklere karşı zora başvurmayı kabul etmelerini istiyordu. Lord Curzon, bu konularda Poincare ile tam bir anlaşma sağlamadan Lozan'a gitmeyeceğini açıklıyordu. Poincare'nin "Lozan'da görüşülüp konuşulabileceği" şeklindeki sözleri, Lord Curzon'un isteklerine hemencecik boyun eğen izlenimi verir görünmemek düşüncesinden başka bir nedenle açıklanamazsa da, Paris'e giden Lord Curzon ile görüştü ve taraflar arasında tam bir anlaşma sağlandı. Tüm Fransız basını bu antlaşmayı alkışlıyordu[93].

Faik Ahmet Bey, konferansta görüşülecek meselelerde güçlüklerin çıkacağının farkındadır. Özellikle son günlerde İngiliz kabinesinin ileri gelenlerinin sürekli beyanatlar yayınlaması ve bu beyanatlarında dünya ve şark işlerini hararetli bir şekilde söz konusu etmeleri, İngiltere'nin ne düşündüklerini, barış davasında nasıl bir yol takip edeceklerini ortaya koyuyordu.

İngiliz Hariciye Bakanı Curzon'un sözlerinden anlaşıldığı üzere Şark ihtilâfının giderilmesinde bir hayli müşkilatlar çıkacaktır. Ancak, milletler ümitsizliğe kapılmamalıdır. Çünkü, Curzon'a göre Şark işlerinde Fransızlar ile görüş birliğine varılırsa mesele halledilebilir. Faik Ahmet Bey, konferans öncesinde Curzon'un öne sürdüğü bu fikri eleştirmekten kendini alamaz. O'na göre; Curzon hâlâ müttefikler arasında pazarlıklar yapma zihniyetiyle hareket etmektedir ve kendi lehine Fransızları fedakârlığa davette bulunmaktadır. İngiltere'nin konferans başlamadan önce müttefikleri, Türklerin karşısına yek vücut bir bütün olarak göstermek için sarfettiği çabalardan endişelenen Faik Ahmet Bey[94]; Manş'ın öte tarafından gelen bu sese,

---

93 Y.AKYÜZ, s.325-326.

94 1920'lerden itibaren giderek Türkiye lehine bir tutum takınan Fransız kamuoyu, Ağustos-Eylül 1922'deki Türk zaferini adeta Fransa'nın ve adaletin zaferi olarak değerlendirmişti. Fakat kamuoyu, 1922 Kasım'ında ani bin değişme ile tamamen Türklere karşı bir tutum takındı ve bu durum Lozan Konferansı öncesinde, Fransız Hükümeti'nin konferansta izleyeceği politikayı da geniş ölçüde belirledi. Bu dönüşün birçok nedenleri vardır ve bu nedenler iç içe girmiş durumdadır. Belli başlı nedenler şunlardır: 1- Türkiye'ye karşı propagandaların etkisi, 2-Fransa'nın Alman sorununda İngiltere'nin desteğine ihtiyaç

Fransızların nasıl bir cevap vereceği bilinmemekle beraber, Fransa'nın şarktaki menfaatlerini tehlikeye sokacak, Türklere verdikleri sözden vazgeçecek kadar kısa görüşlü ve hafif bir siyaset sahibi olmadıklarını, Türklerin Fransızların sözüne itimat ederek, ileriye gidebilecek güçleri oldukları halde, İstanbul önlerinde durduklarını yazarken, Misak-ı Milli konusunda Fransızlardan yardım beklediği ortadadır. Bu nedenle, Fransa'yı uyarmak amacıyla, yine İngilizlerin sulh perverlikte samimi davranmadıklarını ve işleri güçleri entrika çevirmek olduğunu izah eder. İngilizlerin Konferansa saf emel ve niyetlerle gitmeyeceklerine dair birçok delil olduğu gibi, Curzon'un sözleri de bunu doğrulamaktadır. Daha Konferans başlamadan Türk'ün meşru haklarını istemesini Avrupa'ya karşı hakaret olarak nitelendiren, alttan alta kuru sıkı tehditler savuran Curzon'un bu tavırlarından müteessir olmayan Faik Ahmet Bey; Curzon'un bu zihniyetten vazgeçmesini tavsiye ederken Türklerin ancak samimi davrananlarla sulh yapabileceklerini; "Biz sulh dilenmiyoruz. Haklı ve devamlı bir sulhun temelini teşkil edecek olan meşru talebimizin tercvicini de yalvarmak suretiyle istediğimiz yoktur. Ancak, bütün cihanın alâkadar ve menfaatkâr olduğu sulhun avdetine ve devamlı bir surette teessüsüne samimane hidmet etmek isteyenlerle teşrik-i mesaiye amade bulunuyoruz. Lord Curzon'un bu hakikati ve Şarktaki tebeddülatın çok esaslı olduğunu bilmesi ve yeni vaziyyete, yeni şeraite göre söz söylemekteki fayda ve hatta zarureti derpiş eylemesi lazımdır ve bu İngiltere'nin menfaatine de uygun bir şey olacaktır. Lüzumsuz cakalardan sulhun avdet ve teessüsünü işgal edecek ve böyle vaziyyetlerin ihdasında amil olmaktan başka birşeye yaramayacak tavırlar takınmaktan fayda beklemek zamanı geçmiştir" sözleriyle belirtir[95].

---

duyması, 3- İngiltere ve İtilâf Devletleri'nce Birinci Dünya Savaşının tasfiyesi gibi ele alınmak istemesi, 4- Yunanistan liderlerinin değişmesi, Geniş bilgi için Bkz. Y.AKYÜZ, s.326. Bu nedenler göz önünde tutulacak olursa Faik Ahmet Bey endişelerinde haklıdır.

95 Ali Naci Karacan'a göre, "İngilizler bir baskı politikasıyla en fazlayı almak için, Fransa'yı peşlerine takmaya çalışıyorlar, yeni Türkiye'yi henüz kavramamışa benziyorlardı. Fransızlar ise, yeni Türkiye'yi geleneksel Fransız politikası adını verdikleri dost bir çehre ile karşılayarak, koparılabilecek olanı güzellikle koparmak yolunu daha akıllıca hareket sayıyorlardı. Bkz. A.N.KARACAN, s.83.

III- KONFERANSIN İLK DÖNEMİ

1- Konferansın Açılışı

Lozan Konferansı, 20 Kasım 1922'de toplantılarına başladı. Konferans'ta İngiltere'yi Lord Curzon, Fransa'yı Barrere, İtalya'yı Markiz Garronni, Japonya'yı Baron Hayasni temsil ediyordu. Ayrıca Birleşik Amerika'nın Roma Büyükelçisi Mr.Child toplantılara gözlemci sıfatı ile katılıyordu. Romanya, Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan temsilcileri de kendilerini ilgilendiren konularda görüşmelere katılacaklardı. Boğazlar meselesi görüşülürken, Rusya'yı temsilen Chicherin'de toplantılara katılmış olacaktı[96].

Faik Ahmet Bey'in konferansın müşkilatlar içerisinde geçeceği tahmini, konferansın açılış günü kendini göstermişti. İsmet Paşa, oluşturulacak komisyonlardan başlıcalarından birinin başkanlığının Türklere verilmesini istemiş, fakat tarafsız bir ülkede, başkanlıkların, davet eden devletler arasında paylaşılması özürü ile bu isteği reddetilmişti. Ertesi gün, konferansta uygulanacak usül konusunda görüşmeler yapılırken; Türkler, kendilerine eşit muamele yapılmasını sağlamaya çalışmışlarsa da, bu yöndeki çabaları da desteksiz kalmıştır[97].

Konferans'ın 21 Kasım oturumunda üç ana komisyon kurulmuştur. Lord Curzon'un başkanlığı altındaki birinci komisyon, ülke (sınırlar, uyrukluk, azınlıklar, Boğazlar Rejimi vb.) ve askeri işler ile Garroni'nin başkanlık edeceği ikinci komisyon; Türkiye'de yabancılara uygulanacak rejim (yargı yetkisi, ayrıcalıklar vb) ile, Barrere'nin başkanlığındaki üçüncü komisyon, ekonomik ve parasal işler (Osmanlı Devleti Borçlarının bölüşülmesi) ile görevli idi[98].

---

96 Taner BAYTOK, s.163.

97 S.R.SONYEL, Türk Kurtuluş Savaşı... II s.303-304.

98 İ. SOYSAL, I, s.71.

Makalede belirtildiği üzere, konferansın ikinci günü, şekil ve usule ait konuların kararlaştırılmasıyla geçmiş, genel müzakereler başlamamıştır. Dolayısıyla Faik Ahmet Bey'in o günlerdeki değerlendirmeleri de müzakerelerin ne gibi bir yol takip ettiği, konferansın nasıl sonuçlanacağı ve bilhassa konferansta hakim olan zihniyet üzerindeki tahminlerden öteye gitmemiştir. Konu üzerindeki görüş ve tahminleri murahhaslar ve Misak-ı Milli" başlıklı bölümünde verilmiştir.

2- Doğu Trakya'nın Mukadderatı

Lozan Konferansı'nın devam ettiği günlerde alınan telgraflardan, Batı Trakya'nın mukadderatının tayin ve tesbiti üzerinde görüşmelerin yapıldığı anlaşılmaktadır. Türklerin zayıf olduklarına inandığı konulara, ele alınacak ilk sorunlar arasında yer verilmesi için, elinden geldiğince çaba harcayan Lord Curzon, ilk olarak Türkiye'nin Avrupa'daki sınırları sorununu, başkanı bulunduğu arazi komisyonuna getirmişti. Bu soruna ve Musul, Boğazlar, kapitülasyonlar, savaş tazminatı, azınlıklar ve müttefiklerin Türk topraklarını boşaltması gibi çözülmesi çok zor konulara Türkler büyük ölçüde önem veriyorlardı. Lord Curzon ise, Türklerin Avrupa'ya dönmesini elinden geldiği kadar kösteklemek azminde idi[99].

Faik Ahmet Bey, konferansta Trakya meselesinin kolaylıkla halledileceği kanaatindedir. O'na göre; asıl güç meseleler, boğazlar, ekalliyetler ve kapitülasyonlardır ki, bu meseleler dahi, devletlerin barış yanlısı ve iyi niyetli olmasıyla rahatça çözülebilecektir. Trakya sorununun çözümlenmesinden ümitlidir. Zaten, Doğu Trakya meselesi halledilmiş, ortada bir tek hudut meselesi kalmıştır. Bunun içinde güçlük çıkarmaya gerek yoktur[100].

---

99 S.R.SONYEL, Türk Kurtuluş Savaşı..., II, s.304.

100 Faik Ahmed, "Sulha Doğru", İstikbâl, 24 Teşrin-i sani 1338/1922, No.771.

Kendisi, Trakya'da, Karadeniz'den Meriç'in ağzına dek uzanan ve 29 Nisan 1913 günlü İstanbul Antlaşması ile saptanan savaş öncesi Türk sınırlarının iade edilmesinde ısrarlıdır. Doğu Trakya'nın en tabi hududunun Birinci Dünya Savaşı öncesi hududu, yani 1913 hududu olduğunu iddia ederken, bu hududun Doğu Trakya'nın güvenliği açısından önemli olduğunu özetle şöyle ifade eder:

"Şarki Trakya için hudud 1913 hudududur. Zaten Mudanya Mukavelesi ile çizilen muvakkat hududun haricinde pek az yer kalmıştır. Bu muvakkat hududla 1913 hududu arasında Karaağaç, Dimetoka ve bir de Kuleli Burgaz mıntıkaları gibi pek o kadar fazla olmayan bir mıntaka-i arazi vardır. Şark-i Trakya'nın en tabii hududu bu araziyi ihtiva eden 1913 hududu yani umumi harbden evvelki hududdur. Bu hudud Şark-i Trakya'nın müdafaa kabiliyyetini temin etmekte olması itibariyle haiz-i kıymet ve ehemmiyyettir".

Trakya'nın Edirne dahil Meriç nehrinin batı kıyısına kadar Türklere bırakılması iddiasında olan Faik Ahmet Bey bunu; "Karaağaç'sız bir Edirne müdafaa edilemeyeceği gibi ser köprüler, hakim mevkiler elde olmadıkça herhangi bir nehrin kabiliyyet-i tedafiyyesi de tasavvur edilemez ve binaenaleyh Meriç asla Trakya için emin bir hudud olamaz. Trakya'nın emniyyetini kafil ve tabii hududu 1913'deki hudud olabilir ve biz bu hududu istemekte israr içinde pek çok hakka malikiz" sözleriyle izah eder[101].

---

101 Faik Ahmed, "Trakya'nın Mukadderatı", İstikbâl, (Tarih çıkmamış), No.773.

Karaağaç, Edirne'nin bir mahallesi idi. Hatta Edirne şehir istasyonu Karaağaç mahallesinde idi. Yunanlılar ise burayı, Edirne'yi işgalleri esnasında ellerine geçirmişlerdi. Mudanya Konferansı, Meriç Nehri'ne kadar Türk topraklarının iadesini kabul ederken, Meriç'in batı kıyısına düşen, Edirne mahallesinin durumunu karara bağlamamış, dolayısıyla Sulh Konferansı'na bırakmıştı. Yunanlılar işte bu mahalle üzerinde ve fiili vaziyetten faydalanarak, şiddetle direndiler. Kısacası bu mesele Lozan görüşmelerinin birinci safhasında çözümlenemedi. Sürüncemede kaldı. Bkz. Ş.S.AYDEMİR, İkinci Adam, I, s.230. Karaağaç istasyonu, Dedeağaç'a sevkiyat için çok ehemmiyetlidir. Edirne'nin asıl mahreci İstanbul'dur ve oraya demiryolu ile bağlıdır. Bkz. C.BİLSEL, II, s.178.

Faik Ahmet Bey'in üzerinde durduğu 1913 sınırı ve Meriç'in sınır olamayacağı konusu, Konferans'ta askerlik ve sınırlar komisyonunun ikinci oturumunda ele alınan konudur. İsmet Paşa, Trakya'da Türkiye'nin 1913 sınırlarının tanınmasını istemiştir. 1913 senesine kadar Batı Trakya'nın bütünü Türkiye'nin idi. 1913'de Bükreş Antlaşması ile büyük bir parçası Bulgaristan'a verilmişti. 1915'de ise Karaağaç ve Dimetoka'yı da içine alan bir kısım Bulgaristan'a bırakılmıştı. 1919 Neuilly Antlaşması ile Bulgaristan, Batı Trakya'daki bütün topraklarından İtilâf Devletleri lehine feragat etmişti. En sonunda 1920 Ağustos'unda imzalanan Trakya Antlaşması ile bütün bölge Yunanistan'a devredilmiş ve Batı Trakya o zamandan beri Yunanistan'ın işgal ve idaresi altına girmişti. Türk delegelerinin 1913 sınırlarına dönülmesi teklifine Balkan Devletleri ve İtilâf Devletleri itiraz ettiler. Venizelos, Türkiye tarafından talep edilen toprakların Neuilly Antlaşması ile tayin edilmiş olduğunu ve alındığını, bu bakımdan Türkiye'ye devrinin söz konusu olamayacağını, aslında etnik ve ekonomik sebeplerle de Batı Trakya'nın Yunanistan'a bırakılması gerektiğini belirtti. Yugoslav ve Bulgar temsilcileri ise; coğrafi bakımdan Meriç Nehrinin en tabii sınır olduğu görüşünü savundular. Lord Curzon; Mudanya sözleşmesinde Yunanlıların ötesine çekileceği hat olarak Ege Denizine kadar Meriç hattı gösterildiğini, bu nedenle, İsmet Paşa'nın isteklerinin yeni iddialar olduğunu söyledi.

İsmet Paşa bunun üzerine (Faik Ahmet Bey'in de ileri sürdüğü gibi), Türkiye'nin batı sınırlarının güvenliği meselesini ortaya attı. Buna, İtilâf Devletleri, Meriç nehrinin doğu ve batı kıyılarındaki bölgelerin askerden arınmasını teklif etmek suretiyle cevap verdi[102].

---

102 A.N. KARACAN, s.114-115-116.

3- Batı Trakya

Faik Ahmet Bey için, Trakya'nın mukadderatı ile ilgili olarak asıl halledilmesi gereken kısım Batı Trakya'dır. Birçok zıd emel ve itiraslara sahne olan bu kıta da Doğu Trakya gibi, Türk oğlu Türktür. Nüfusun çoğunluğunu Türkler oluşturur. Arazinin yüzde itibariyle büyük bir kısmı Türklere aittir. Böyle olmakla beraber Faik Ahmet Bey, Batı Trakya'nın Türklere iadesi düşüncesinde değildir. Yunanlılarda kalmasına da asla razı değildir. Bu kıtanın geleceği halk oylaması ile tayin edilmelidir. Bu talep, devletlerin kabul ettikleri prensiplere de uygun bir taleptir. Yukarı Silenya'yı örnek veren Faik Ahmet Bey, orada yapılan halk oylaması gibi, Batı Trakya'da da bu işin pekâla yapılabileceğinde ısrar eder ve en çok bu suretle birçok ırkların, milletlerin ihtiras noktalarını çeken ve tahrik eden bu kıta için, kimsenin birşey demeye hakkı olmayacağını bir tavsiye şekli ile halledileceğini savunur.

Bundan başka Batı Trakya'da devletlerin tekafülü altında tarafsızlığı ilân edilen müstakil bir hükümet şekline de taraftardır ve bu durumun İtilâf Devletleri ve Balkan Devletleri'nin de işine yarayacağına inanmaktadır. Kısacası Faik Ahmet Bey, Batı Trakya için bulunacak tasviye şeklinin, herşeyden evvel, ihtiras kaynaklarını körletecek bir şekil olmasından yanadır ve İtilâf Devletleri'nin bu çözüm yoluna karşı çıkmalarının Balkanları karışıklığa iteceğinden endişelidir[103].

a) 1915 Hududu

Faik Ahmet Bey bir başka makalesinde; Trakya meselesinin çözümlenememesinden yakınır ve kolaylıkla halledilmesini beklediği Trakya meselesinin çetin müzakerelere sebep olmasının, daha sonraki asıl güç meselelerde daha büyük müşkilatların çıkacağına işaret olduğunu; Konferans'ın, on günden beri

---

103 Faik Ahmed, "Trakya'nın Mukadderatı", İstikbâl, (Tarihi çıkmamış), No.773.

hiçbir sonuca varamadığını, görüşülen konularda bir adım dahi ileri gidilmediğini, mücadelelerin çetin geçtiğini yazarken, Trakya için önerilen 1913 hududunun, İtilâf Devletleri tarafından kabul edilmemesini hiçbir makul sebebe dayandıramaz.

İsmet Paşa, Konferansta, Doğu Trakya için 1913 sınırını isterken, Batı Trakya hakkında halkın oyuna müracaat edilmesini teklif eder. Bu teklif karşısında Lord Curzon, İsmet Paşa'ya Batı Trakya'yı isteyip istemediğini sorar. İsmet Paşa'nın istemediğini bildiren cevabı karşısında, reye müraccaat konusunda Batı Trakya sınırlarını nasıl düşündüğünü öğrenmek isteyen Lord Curzon'a İsmet Paşa hemen ve beklediği cevabı vermeyince, Türk tezi üzerinde düşündüklerini söylemek üzere Venizelos'a söz verir. Venizelos uğramış olduğu bozgunda yüreği yanık, fakat şimdi sağ ve sol kanatlarının da, arka ve yanlarının da iyi tutulmuş olduğundan emin bir vaziyette, bozgunun intikamını almak isteyen bir kararla öne atılır ve harp meydanında kazanamadığı davasını, siyaset meydanında kısmen elde etmek için uzun uzun konuşur.Bu konuşmasında; Batı Trakya nüfusunun çoğunluğunun Rum olduğunu, Bulgaristan'a Ege Denizi'nde bir çıkış noktası verilmesi dışında, Batı Trakya meselesinin Neuilly Antlaşması ile kesin bir şekilde halledilmiş olduğunu, savaştan önce bölgenin Türkiye'ye ait olmadığını, Yunanlılarda bulunduğunu ve buraya Doğu Trakya'dan giden göçmenlerin yerleştirildiğini, bu bölgeden vazgeçmelerinin beklenemeyeceğini belirterek tamamen kapanmış sayılan bir meselenin yeniden görüşme konusu yapılmasını kabul etmeyeceklerini ifade eder. Lord Curzon'da Venizelos'un bu görüşlerini destekler.

Konunun gelen haberlerden bu şekilde gündeme gelmesi üzerine, Faik Ahmet Bey, Venizelos'un 1915 hududuna dönülmesi isteğini şiddetle reddeder ve Türk milletinin böyle bir hududdan haberdar olmadığını söyleyecek kadar ileriye gider. 1915'de Türkiye tarafından Bulgaristan'a terkedilen toprakların vebalini İttihat ve Terakki hükümetine yükler. Bulgarların harbe girmesini sağlamak için Karaağaç ve Dimetoka'nın bağışladığını fakat bunun Türk parlamentosunca tasdik edilmediğini, değişen siyasi durum nedeniyle daha önce yapılanlardan o gün Türklerin sorumlu

tutulamayacağını, Sevr Antlaşması örneğiyle şöyle izah eder: "Millet öyle bir taahhüd-ü mutazammın siyasi bir mukavele imza ve kabul etmiş değildir Hükümetlerin yapacakları bu kabil işlerden milletleri ilzâm etmeye ne hukuken ve ne de imkân tasavvuru kabil olamaz. Bunun en yakın bir delil ve misali olmak üzere Sevr'in mevki-i iktidardaki hükümet tarafından kabulünü ve bundan mütevellid vaziyyeti gösterebiliriz. Milletlerin, parlamentoların tasdik ve kabulüne iktiran etmeyen ukudât ve muamelatın hiçbir ehemmiyyeti, hiçbir hükm-i hukukiyyesi olamaz. Devletler bugün bize nasıl Sevr'den bahsedemiyorlarsa ve edemezlerse, 1915 hududu diye bir hududundan da öylece bahsedemezler. Ederlerse sulh hakkında taşıdıklarını iddia eyledikleri hüsn-i niyyete dair herkese şübhe vermiş olurlar"[104].

Faik Ahmet Bey, Trakya meselesinin çözümlenememesini konferansta hakim olan eski zihniyetin terkedilmeyişine bağlar; "Devletler karşımıza bir nevi pazarlık zihniyetiyle çıkmış bulunuyorlar ve işleri kolaylıkla halle hadim prensiplerden ziyade şahsi ve hususi menfaat mikyaslarıyla ölçülüp biçmeye ve fasl eylemeye mütemayil görünüyorlar. İşlerin bi türlü ilerlememesi bundan neşet ediyor. Yoksa Trakya'nın hududu, Garbi Trakya'nın mukadderatı şimdiye kadar çoktan halledilmiş ve öteki meselelerin münakaşasına geçilmiş olurdu" der[105].

Faik Ahmet Bey, Konferans'ın işleyişi konusunda son derece "haklı ve yerinde tesbitlere sahiptir. Gerçekten de Lozan Antlaşması bir büyük hesaplaşmadır. Fakat

---

104 Trakya sorunu, Konferansı ilk döneminde bir çözüme bağlanamayarak, askıda bırakılmıştır. Bkz.S.R.SONYEL, II, s.306. Konferansın ikinci döneminde ise, Bulgaristan ile sınır daha önceki antlaşmalarla 1913 İstanbul Antlaşması ve 1915 sınır düzeltmesi) belirlenmiş durumda idi. Lozan'da bu durum doğrulanmıştır.

Yunanistan ile sınır ve adalar konusuna, Trakya'da Mudanya Mütarekesi ile öngörülen Meriç Irmağı sınırına, antlaşmanın 2. maddesiyle bir açıklık getiriliyor, ayrıca XV. sayılı protokol ile bu sınır üzerindeki Karaağaç bölgesi Türkiye'ye bırakılıyordu. Bkz.İ. SOYSAL, I, s.73.

105 Faik Ahmed, "Müşkülatın Sebebi", İstikbâl, "Tarih Çıkmamıştır", No.777.

Yeni Türkiye, barış masası başında ortaya dökülen hesaplardan sorumlu bile değildir. Nitekim Lozan'da Türkler, Anadolu'ya saldıran ve orada yenilen Yunanlılarla değil, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ni yenen galiplerle karşılaştığı ve onlarla hesaplaştı. Halbuki, Yeni Türkiye dünyaya yeni bir devlet olarak doğuyordu. Kendisini Osmanlı Devleti'nin devamı saymıyordu. Ama Lozan'da artık tarihe karışan bu eski imparatorluğun bütün tasviye davalarıyla karşılaşmak zorunda kaldı. Bu davalar hem birer mesele, hem karşı tarafın zihniyeti olarak karşısına dikildi. Bu zihniyetlerle boğuşmak, bu davaları çözümlemekten daha zor oldu. Karşı taraf, Lozan'da hem bu meseleleri, hem kendi zihniyetini bir miras kavgası şeklinde ortaya serdi. Halbuki yeni Türkiye kendini, ne ölenin mirasçısı sayıyordu, ne de ölenden bir miras davasındaydı. Yeni Türkiye'yi kuranlar için, bu memleket, kan ve kılıçla kurtarılmış, yeniden fethedilmiş bir ülkeydi. Ama Lozan'da yeni devletin tarihi, ister istemez eski imparatorluğun tarihine bağlandı[106].

Faik Ahmet Bey, Yunanlıları dikkate almayan tavrıyla, Venizelos'un konferansta yaptığı konuşmaya ve iddialarına cevap olarak, Yunanistan'ın düştüğü o günkü duruma Venizelos'un sürüklediğini, onun bir devlet ve hakikat adamı olmayıp, kısa görüşlü, hülya adamı olduğunu, Kral Konstantin'inde onun yolunda giderek, neticede Yunanistan'ı da, kendi başlarını da yediklerini yazar. Böyle devlet adamlarının Yunanistan'ı savunmaya, hak talep etmeye hakkı ve gücü yoktur. Yunanistan büyük tehlikeler karşısındadır. Geleceği meçhul kötü bir vaziyete düşmüştür. Faik Ahmet Bey, bu durumda "Anadolu mağlubiyetinin geri cephelerdeki tesiratı çok taribkâr olmuştur. Yunanistan eski hududları dahilinde mevcudiyetini muhafaza edebilirse bu bile onun için çok büyük bir kârdır. Yunanistan bütün manasıyla inkıraz yolunu tutmuştur. Bu bir amelin cezasıdır. Yunanlılar milli hülyanın bedelini şimdi kan

---

106 Ş.S.AYDEMİR, İkinci Adam, I, s.221.

kusmakla ödüyorlar." diyerek, Türkler için Yunanistan'ın artık birşey ifade etmediğini belirtir[107].

4- Doğu Trakya'nın Tahliyesi

14-15 Ekim 1922 gece yarısından itibaren yedi taburluk bir müttefik kuvveti, Doğu Trakya'yı Yunanlılardan devralmak üzere, İstanbul'dan hareket etmiştir. Bunlardan; İngilizler, Tekirdağ, Malkara, Keşan, Şarköy, Mürefte ve Gelibolu'yu, İtalyanlar; Saray, Çorlu, Muradlı, Hayrabolu ve havalisini Fransızlar da; Kırklareli ve Edirne'yi teslim alacaklardı. Bu arada, İtilâf Devletleri'nin askerleri gelinceye kadar Yunanlıların bölgedeki Türklere kötü davranmalarından endişe edilmekte idi. Bu tür hareketlere fırsat vermemek için, daha önce gizlice hazırlanmış olan bir kuvvet, Trakya Paşaeli Cemiyeti tarafından Çatalca'dan Doğu Trakya'ya geçirildi[108].

BMM Hükümeti, Doğu Trakya'yı kendi adına teslim alması için Refet Paşa'yı görevlendirdi. Mütarekenin yürürlüğe girmesinden sonra, Mustafa Kemal Paşa, Refet Paşa'ya yeni karargâhının kuruluşu ile ilgili talimatlar vermişti. Buna göre; devir teslimi ile alakalı asayiş ve inzibatın temini için alınacak tedbirlerde, teslim işlerinin sonuna kadar vilâyet valiliği, Refet Paşa'nın emri altında bulunacaktı. Bunun dışında Batı ve Doğu Trakya'daki Cemiyetler de Refet Paşa'ya bağlı olarak kendisinden emir alacaklardı.

Refet Paşa, 19 Ekim 1922 tarihinde, beraberindeki 100 kişilik jandarma birliği ile İstanbul'a gitti[109]. Burada Müttefik generalleri ile görüşerek, Doğu Trakya'nın devir teslimine ait meseleleri karara bağlamaya çalıştı. 23 Ekim'de yapılan görüşmelerde Yüksek komiserler, Refet Paşa'ya, Doğu Trakya'nın 20 Kasım'a kadar boşaltılacağını

---

107 Faik Ahmed, "Bir Amelin Cezası", İstikbâl, 3 Kanun-ı Evvel 1338/1922, No.778.

108 T.BIYIKLIOĞLU, I, s.458-459.

109 Z.SARIHAN, IV. s.762.

vaat ettiler. Buna göre; Çorlu, Saray, Vize ve Demirköy 31 Ekim'de, Tekirdağ 13 Kasım'da teslim edilecek Meriç'e kadar olan diğer kısımların teslimi 15 ile 20 Kasım arasında tesbit edilecekti.

31 Ekim 1922'de, TBMM Hükümeti tarafından tslim alınmaya başlanan Doğu Trakya'daki şehir ve kasabaların Türk idaresine geçmesi işlemi, Kasım 1922 sonlarında tamamlandı[110].

Faik Ahmet Bey, Trakya meselesine büyük ehemmiyet vermektedir. Doğu Trakya'nın, Yunan sürülerinden temizlenmesi ve boşaltılmasının gerçekleşmesiyle mutlu olur; "Yunan zulmünden inleyen Şarkî Trakya bugün başka bir alem olmuştur. O şimdi Anadolu hâlâskârlarını derağuş etmekten mütevellid nihayetsiz bir zevk ve şek içinde çalkalanıyor. Geçen kara günlerin hatıralarını hâlâs güneşinin nur ve ziyasi içinde, dimağından silmeye meşgul bulunuyor" cümleleriyle bunu dile getirir. Ancak, Doğu Trakya'nın tahliyesi ile Trakya'nın tamamen kurtarılmadığını, Yunan zulmü altında inleyen ve kurtuluşunu bekleyen daha yüzbinlerce kardeşinin olduğunu belirterek; bunların geleceğinin teminat altına alınması için, Yunanlıların kendi hudutlarına çekilmesini sağlayarak, kurtuluşunun sağlanmasının Türk'ün milli vazifesi olduğunu duyurur.

Faik Ahmet Bey, Trakya davasını, Anadolu davasından ayırmamaktadır. Konu ile ilgili yazdığı makalesi, Trakya işinde, hiçbir zaman tavizciliğe gidilmeyeceğini açıkça gösteren bir vesikadır. Buna göre; Trakya'nın doğu ve batı diye iki kısma ayrılması anlamsızdır. Trakya ayrılık kabul etmez bir bütündür. Ekseriyeti Türk olan bu kıtada Türk'ün hakimiyetinin dışında başkalarının hakimiyeti söz konusu değildir. Zira böyle birşey haksız, sürekliliği olmayan ve zararlı bir şeydir. Hele Yunanlıların, Batı Trakya'da kalmaları hakka hukuka sığmadığı gibi, maddeten de mümkün değildir. Yunanlıların Trakya'daki konumu tamamen zorla elde etme ve istilâ hareketidir. Nüfus olarak Trakya'da azınlıktadırlar. Çoğunluk Türklerdedir ve Türklerin Yunanlılarla

---

110 İ.EYYÜPOĞLU, s.273-274.

birlikte yaşamaları imkânsızdır. Böyle bir münasebeti ancak kuvvet yolu ile sağlamak mümkündür. Yunanlılar ise artık güçlerini kaybetmişlerdir. Harice karşı söz sahibi olmadıkları gibi kendi hudutları dahilinde bile devletlerini muhafaza edemeyecek durumdadırlar. Faik Ahmet Bey, Yunanlıların Batı Trakya'daki çok şiddetli imha ve taktil siyasetine son derece öfkelenmekte ve öfkesini Yunanlılara hakaret ederek "haydut ve haşerat takımı" sözcükleriyle ortaya koymakta ve uygulanan imha siyasetine Türk'ün seyirci kalamayacağını sert bir dille belirtir. Batı Trakya'nın daha önce İtilâf Devletleri tarafından işgal edilip, sonra Yunan işgaline bırakıldığı tarihteki şartlarla içinde bulunulan şartların aynı olmadığını, bu durumda Batı Trakya'da cereyan eden canavarlıklardan İtilâf Devletlerinin sorumlu olduğunu yazar ve yapılacak tek işin; Batı Trakya'nın hemen Yunanlılardan tahliyesini, İtilâf Devletlerine kabul ettirmenin gerektiğini, bunun aynı zamanda İtilâf Devletleri'ne düşen bir vicdan borcu olduğunu hatırlatır.

Batı Trakya'nın Yunanlılarda kalmasına imkân yoktur. "Er ya da geç Yunanlılar buraları terkedecektirler" derken Batı Trakya'nın Türklerde kalacağını iddia etmemekte ve Batı Trakya'nın geleceğinin belirlenmesi için plebisit yapılmasını istemektedir. Türk'ün bu konuda ısrar edeceğini vurgulayarak, makalesine ihtar edici sözleriyle şöyle son verir:

"Yunan behemahal oradan def olacakdır. Bunun bir an evvel olması Trakya müslümanları feci bir akıbetten siyanete matuf gayet insanî ve ittihaz-ı zaruri bir tedbirdir. İtilâf Devletleri nasıl orasını Yunan işgaline tevdi eylemişlerse öyle de tahliye ettirmeli ve mukadderatının tayinine kadar muvakkaten kendi işgalleri altında bulundurmalıdırlar. Bunu kendilerine bildirmekte gecikmemek ve her halde Gârbi Trakya'da olup biten işlere acil ve mukabil tedbirlerle karşı koymak lazımdır"[111].

---

111 Faik Ahmed, "Şarkî Trakya'dan Sonra", İstikbâl, 10 Teşrin-i sani 1338/1922, No.759.

5- Mübadele Meselesi

1 Aralık 1922 günlü toplantı gündeminde, savaş esirlerinin iadesi konusu yer almıştır. Oturumu açan Lord Curzon komisyonu, savaş esirlerinin iadesinden doğan ivedi ve önemli bir konuyu, yani Türk ve Yunan topraklarındaki halkın değiştirilmesi meselesini görüşmeye çağırmış ve görüşmeler sonucunda Türkiye'de yerleşmiş Rum Ortodoks dinindeki Türk uyruklularla, Yunan topraklarında oturan Müslüman Yunan uyrukluların değiştirilmesini kararlaştırmıştır[112].

Haberin duyulması üzerine, Faik Ahmet Bey, görüşme sonucunda, konferansta mübadele esasını kabul edilmesiyle, meselenin halledilemeyeceğini ileri sürer. Zira o, bu meselede; esastan çok uygulama şekli ve şartlarına önem vermektedir. Hayati bir önem taşıyan mübadele konusunun üzerinde titizlikle durulması gereken bir konu olduğunu, böylesine ciddi bir konuda alınan bu kararın uygulamasının ne şekilde olacağını sorarken; "Mübadele ne suredde olacaktır, nüfus miktarlarıyla arazi ve emlâk kıymetlerini takdir için ne gibi mikyaslar kullanılacaktır. Sonra mübadeleye hangi mıntıkalar idhal edilecektir? Mübadeleden ve mübadeleyi kabulden evvel bu noktaları tesbit edip kararlaştırmak lazım gelir" der ve mübadele kararına karşı olmadığını, mübadeleye tabi olacakların hakları açısından itina ile tetkik edilmesinden yana olduğunu belirtir[113].

---

112 Taner BAYTOK, s.174.

113 Faik Ahmet Bey'in öne sürdüğü bu görüşler Konferansça da malumdur. Nitekim Venizelos, bir Türk, bir Yunan temsilcisinden ve Konferans tarafından tayin edilecek bir başkandan meydana gelen çok dar tutulmuş bir alt komisyon kurulması görüşünü savunmuştur. İsmet Paşa'nın bu teklifi kabul etmesi üzerine, İtalyan temsilcisinin başkanlığında, Türk ve Yunan delegelerinden başka çağıran devletler temsilcilerinin de katılmasıyla, mübadele, savaş esirleri ve sivil tutukluların iadesi meselesini incelemek için bir alt komisyon kurulması kararlaştırıldı. Daha sonra kurulan karma komisyonun görevi ise, sözleşme ile öngörülen göçe nezaret etmek, değişime tabi halkın mallarının tasfiyesini yapmak ve bu hususlarda ortaya çıkacak uyuşmazlıklarda karar almaktı. Bkz. S.R.SONYEL, Türk Kurtuluş Savaşı.., II, s.316.

Faik Ahmet Bey'in önemle üzerinde durduğu bu konunun gerçekten de ciddi bazı güçlükleri vardır. Bir milyonu geçkin insanın evlerinden alınarak tamamen yabancı, yeni bir memlekete götürülmesi, bıraktıkları kişisel mallarının tesbiti, değerlendirilmesi ve paraya çevrilmesi, gittikleri yerlerde bunların kendilerine aynı şekilde iadesinin garanti altına alınması kolay değildi[114].

Ayrıca Faik Ahmet Bey, Batı Trakya Türklerinin mübadeleye tabi tutulmasına asla taraftar değildir[115]. Bunu açıklarken yine Batı Trakya meselesine değinir ve şöyle der:

"Garb-i Trakya'nın mukadderatı henüz tayin edilmemiş olduğu gibi, tayin edilse de oradaki Türklerin hiçbir tarafa kımıldatılamayacakları şüphesizdir. Zaten böyle bir ihtimali hatırdan geçirmeğe bile lüzum yoktur. Çünkü Garb-î Trakya'nın Yunanistan'da kalmasına imkân yoktur. Garb-î Trakya herşey olur, fakat Yunanistan olmaz. Biz oranın kendimize ilhakını da istemeyiz. Hatta verseler de istemeyiz. Çünkü artık biz devamlı seferberlik hayatını zaruri kılacak hudud bekçiliği yapmaya hal ve vaktimiz yoktur. Onun için Garb-î Trakya'nın müstakil ve bî-taraf olmasını istiyoruz. Garb-î Trakya , Garb-î Trakyalıların olmalıdır[116].

6- Azınlıklar Sorunu

Lord Curzon, 12 Aralık'ta komisyon huzurunda yaptığı heyecanlı bir konuşmada, Türkiye sınırları içinde kalan azınlıklara, "düzen ve güvenlik içinde var

---

114 Mesele ekonomik yönden ele alındığında aslında yüz binlerce kimse yerlerinden yurtlarından edilmiş durumdaydı. Komisyon bunu göz önüne alarak halk değişiminin gerçekleştirilmesinin o sıralarda yapılmasını daha uygun görmüştü. Şubat sonundan evvel hiç olmazsa bir kısım halk değiştirilebilirse, yeni hasat mevsimine yetişilmiş olacaktı. Taner BAYTOK, s.174.

115 Görüşmeler sonunda İstanbul'da oturan Rumlarla, Batı Trakya'daki Türkler mübadelelerinin dışında tutulmuştur. Bkz. C. BİLSEL, II, s.293.

116 Faik Ahmed, "Mübadele Meselesi", İstikbâl, 6 Kanun-ı evvel 1338/1922, No.781.

olmalarını" sağlayacak güvence verilmesini önermiş; Türkiye'nin Cemiyet-i Akvam'a girmesi ve azınlıklarla ilgili olarak alınacak tedbirlere cemiyetin nezaret etmesinden söz etmiştir[117].

İtilâf Devletleri'nin azınlıklarla ilgili kararların uygulanmasını Cemiyet-i Akvam'a havale etmek isteği, Faik Ahmet Bey'de şüphe uyandırır. Ona göre; işin bu kısmının bu şekilde halledilmeye çalışılması demek; meselenin halledilmesini istememek demektir. Veya meselenin, Türklerden başkalarının arzularına göre halledilmesine, Türklerin razı olması demektir. Bu düşüncenin onaylanması doğru değildir[118].

7- Boğazlar Sorunu

Arazi Komisyonu'nun çözümlemeğe çalıştığı oldukça ihtilâflı konulardan biri de, boğazlar sorunu idi ve bu sorun en çok İngiltere'yi ilgilendiriyordu. Bu yüzden en çetin tartışmalar da İngiltere ile cereyan ediyordu. İngiliz donanmasının İstanbul'da, diğer İngiliz kuvvetlerinin de Musul'da bulunması Türkiye'nin güvenliği için tehlike teşkil etmekte idi. Dolayısıyla konferansın ilk döneminde özellikle İngiltere ile olan anlaşmazlıklar üzerinde durulmuştur[119].

Bir çok konunun yazılmasında görüldüğü üzere Faik Ahmet Bey için en hassas konu İngiltere olmuştur. Bu hassasiyeti konferansın boğazlar meselesini görüşmelerine ait fikirlerinde yine görmekteyiz. Faik Ahmet Bey için boğazlar meselesi; yazdığı

---

117 Azınlıklar meselesinin görüşülmesi esnasında Lord Curzon, Türk toprakları üzerinde bir Ermeni yurdu kurulmasını önerir. İsmet Paşa bunun bağımsızlık ve egemenlik haklarıyla bağdaşamayacağı gibi, Türkiye'nin bölünmesine de yol açacağını belirterek Türk toprakları üzerinde bir Ermeni yurdu kurulmasını reddeder. Bkz. A.N.KARACAN, s.194-195.

118 Faik Ahmed. "Mübadele Meselesi", İstikbâl, 6 Kanun-ı Evvel 1338/1922, No:781.
Lord Curzon'un bu önerisi üzerine İsmet Paşa, barışın imzalanmasından sonra Türkiye'nin Cemiyet-i Akvam'a girmeye hazır olacağını açıklar. Bkz. A.N.KARACAN, s.195; S.R.SONYEL, Türk Kurtuluş Savaşı..., II, s.316-317.

119 Mehmet GÖNLÜBOL-Cem SAR, Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası Ankara, 1990, s.44.

makalesinde açıklanmaktadır.Buna göre; İtilâf Devletleri bilhassa İngilizlerle uyuşulacak en az ve birbirleri lehine fedakârlık yapacakları meseledir. Görünüşte Boğazların geçiş serbestliği talebinde birlik içinde olsalar dahi, menfaatleri açısından bakıldığında kendileri için, büyük tehlikeler mevcuttur. Yine Fransızlara bir uyarı mahiyetinde olan bu yazı, İngilizlerin Boğazlar hakkındaki düşüncelerini ortaya koymaktadır. İngilizler dünyada ne kadar Boğaz, geçit varsa ele geçirmek hevesindedirler. Hiçbir boğaz ve geçidin kendi gemilerine kapalı bulunmasını istemezler. Hele hele İstanbul ve Karadeniz Boğazlarındaki emelleri ise son derece ilginçtir.Şark petrollerini elde etmek için, bu Boğazlarda hakim bir mevkiye sahip olmamaları lazımdır. Romanya ve Kafkasya'nın petrol kaynaklarına boğazları ele geçirmekle kavuşacaklardır. Kısacası İngilizler, Boğazların serbestisini müdafaasında gizli ve esaslı menfaatlerini korumaktadırlar. Fakat diğer devletler için menfaat söz konusu olmadığı gibi, her türlü tehlike vardır. Doğuda İngiliz ve Fransızların iktisadi alandaki rekabetleri, geleceğin dengesinde en büyük rolü oynayacaktır. Fransızlar, bu yöndeki mücadelelerinde gelecekte başarılı olabilmek için bunu gözönünde bulundurmak zorundadırlar. O halde Boğazların Türk hakimiyetinde kalması tamamen Fransızların lehinedir. Faik Ahmet Bey'e göre; "Boğazlardan serbest geçiş düşüncesi imkânsızdır. Boğazlar ya Türklerindir, ya İngilizlerindir. Türklerin olması, İngiltere'den başka her devletin menfaatine uygundur.

Boğazların, İstanbul ve Marmara'nın güvenliği açısından önemine değinen Faik Ahmet Bey; Boğazlar konusuna getirilecek tek ve önemli çözümün Boğazların ticaret gemilerine açık bulundurulması ve Türk haklarının sağlamlaştırılmasıdır. Makalesinin devamında konu ile ilgili görüşlerini şöyle aktarır:

"Boğazlar için en muvafik suret-i tasviye Türk hakimiyyeti altında cihanın ticaretine açık bulundurulmasından ibarettir. Başka türlü Şark'ta ihtilâta gayri müsaid emin bir vaziyyet vücuda getirmek müşkil olur. Sonra İstanbul ve Marmara'nın masuniyyetini başka türlü temin imkânı da mevcud değildir. Boğazların serbestisiyle İstanbul'un emniyet ve masuniyyeti bir arada telif edilemez. Boğazlar serbest oldukça İstanbul'un emniyyeti nazari bir şekilde kalır. Devletlerin tekafülünde kuvve-i teyidiyeden mahrum kaldıkça hiçbir mana ifade etmez."

Bu görüşün doğruluğunu ispatlamak için, tarafsızlığı ilan edilen Marmara sularında Yunan gemilerinin gezip dolaşmalarını örnek verir ve aynı şeyin İngilizlerin de yaptığını, buna devletlerin müsaade ettiklerini, devletlerin mukavelelerinin geçersiz kaldığını, bu nedenle yapılacak antlaşmanın, İstanbul'un gelecekte emniyet, hakimiyet ve masuniyetini sağlayacak bir anlaşma olması görüşünü savunur[120].

Boğazların genel durumu ve rejimi üzerindeki görüşmeler, Aralık ayı sonuna kadar devam etmiş, sonunda bir görüş birliğine varılabilmişti. Böylece Gelibolu Yarımadası ile Kum bağı, Baklaburnu hattının güney doğusu, Çanakkale bölgesinden kıyıdan 20 kilometrelik bir kısmın ve boğaziçinin iki tarafında kıyıdan itibaren 15 kilometrelik şeritler ve Marmara'da İmralı adası dışındaki adalarla, İmroz ve Bozcaada askerden arınmış hale getirilecekti. Hiçbir tarafta müttefiklere ait işgal kuvveti kalmıyordu. Kurulan Boğazlar Komisyonu'nun başkanlığı Türkiye'ye verilmiş, yetkileri Sevr Antlaşması ile gösterilenlere nisbeten son derece kısıtlandırılmıştı. Komisyonun görevi, gemilerin Boğazlardan geçişinin sözleşme hükümlerine uygun olup olmadığını kontrol etmek olacaktı. Savaş gemilerinin Boğazlardan geçişi esaslara bağlanıyordu[121].

Boğazlar meselesinin konferansın birinci döneminde sonuçlandırılması üzerine, Faik Ahmet Bey'in ele aldığı yazısında, Türklerin sulhperverliği tekrarlanmaktadır. Meselenin halledilmesi esnasında Türk heyetinin gösterdiği anlaşma eğilimi ve yumuşaklığından gurur duyar ve haklarına riayet edilmesi halinde herhangi bir meselenin halledilmesinde hiçbir zaman Türklerin güçlük göstermeyeceğini[122], İtilaf Devletleri'nin de bütün meselelerde aynı şekilde uzlaştırıcı davranmalarını bekler.

---

120 Faik Ahmed. "Boğazlara Dair" İstikbâl, 8 Kanun-i evvel 1338/1922, No.783.

121 Taner BAYTOK, s.183.

122 Boğazlar hakkındaki görüşmelerin sonlarına doğru Lord Curzon, Türk taleplerinin bir kısmını kabul etmediklerini belirtmesi üzerine İsmet Paşa, Konferans'ın yarıda bırakılmasının üzücü bir etki yapacağı düşüncesiyle okuduğu beyannamesiyle bir defa daha barışı istediğini ortaya koymuş ve "İtilâf Devletleri ne istiyor? Boğazların serbestisine ait projede yazıldığı gibi ticaret ve harp gemilerinin geçmesi değil mi? İşte biz onları kâmilen kabul ediyoruz" dedikten sonra, bu beyanatın, Türk heyetinin yeni bir fedakârlığı olarak kabul edileceğini söylemiştir. Bkz. A.N.KARACAN, s.219-220.

Çünkü o güne kadar İtilâf Devletleri'nden beklediği davranışı bulamadığı gibi, tavır ve hareketlerinden de onların fazla menfaat koparmak zihniyetinde oldukları kanısına varmıştır. Dolayısıyla bir kere daha bu zihniyetin bazı meselelerin halledilmesinde Türk'ün hakimiyet ve istiklâline darbe vuracak dereceye kadar çıktığını belirtmekten kendini alamaz[123].

Sulhun İtilâf Devletleri'nin elinde olduğunu, Türk'ün iyi ve hoş görülü niyetinden şüphe edilmemesi için, boğazlar meselesinin sonuçlandırılmasının örnek teşkil edeceğini açıklar ve "Sulh ancak mütekabilen ibraz edilecek hüsn-i niyyetle teessüs edebilecektir. Yalnız bir tarafın zararına sulh istihsaline gayret hem nafile hem de tehlikeli olur. Böyle bir tehlikenin tahakkuka meydan verilmeyeceğinden çok ümid varız. Harb ve darb seslerinin felâketleri altında bitab ve muztarib bir vaziyyette bulunan beşeriyyatın menfaatini de bu ümidin tahakkukunda görüyoruz" sözleriyle müttefiklerden sulhu yapılabilmesi konusunda beklentisini dile getirir[124].

8- Görüşmelerin Çıkmaza Girmesi

Trakya Meselesi, Boğazlar ve mübadele konularında görüşmeler yapılırken, zaman zaman temsilciler arasında ciddi tartışmalar olmuş, Türk-İngiliz ilişkileri sertleşmiştir. Faik Ahmet Bey, konferansta ele alınacak meselelerden Musul, mali işler ve kapitülasyonların müzakerelerinin daha çetin ve bir hayli münakaşalı olacağını, bu meselelerinde ihtilâf yaratacak mahiyet ve değerde olacağını düşünmektedir. Ona göre; esasen İtilâf Devletleri ile halledilmesi gereken meselelerden hiçbiri diğerinden önem bakımından ayrılamaz. Hepsi aynı değerde bir bütündür. Ve bu bütünün çözümünde Türk'ün bağımsızlık haklarının ve hakimiyetinin şartlara bağlı olması ve

---

123 Lord Curzon, İsmet Paşa'nın uzlaştırıcı beyannamesine cevap verirken; Devletlerin Boğazların serbestliğine ait tekliflerini İsmet Paşa'nın kabul ettiğini görmekle bahtiyar olduğunu söylerken, Türk heyetinin daima milli hakimiyetine darbe vurulmak şüphesi altında bulunduğunu hissettiğini belirtir. Bkz. A.N.KARACAN, s.221.

124 Faik Ahmed, "Konferans İşleri", İstikbâl, 26 Kanun-ı evvel 1338/1922, No.798.

sınırlandırılmaması ile mümkündür. Bu düşüncesini, "hakkında müstakil bir devlet muamelesi yapılacak bir milletle, bu meseleler üzerinde uyuşmanın yalnız bir manası vardır ki, o da istiklâl mefhumunun icabatını kabulden ibarettir. Bunu müttefikler kabul ederlerse, o meselelerde kendileriyle müşkilatsız uyuşmak kabildir. Başka surette kabil değildir" sözleriyle kuvvetlendirmektedir[125].

Nitekim, Türk İngiliz ilişkilerini gerginleştiren en önemli konulardan birisi de Musul idi[126]. Türkler Musul'un coğrafi ve nüfus bakımından Türkiye'nin bir parçası

---

125 Faik Ahmed. "İnkişafa Doğru", İstikbâl, 13 Kanun-ı evvel 1338/1922, No.787.

126 İngilizlerin Musul meselesindeki tavır ve hareketleri, gerginliğin devam etmesine neden olmuştur. İngilizlerin Musul konusunda inatla durup, ısrar etmelerini İngiltere'nin petrol siyasetine bağlayan Faik Ahmet Bey, Ocak 1923 günlü yazısında; "İngiltere'nin şark-ı karib siyaseti bütün manasıyla bir petrol siyasetidir. Petrolün dünya işlerinde oynamakta olduğu hakim rol İngiliz siyaseti üzerinde de kuvvetle mahsus olmaktan şübhesiz hali bulunmuyor. İngiltere'nin bugün en ziyade ehemmiyyet verdiği şey bütün dünyanın petrollerinde en büyük hisseye malikiyeti teminden ibarettir. Şark-ı karibdeki mücadelatın sır ve hikmeti de hep bu noktada mündemicdir. İngilizler petrol için harb etmişlerdir. Şark-ı karib harbi bir petrol harbi idi." dedikten sonra, İngiltere'nin Rusya ve Kafkasya'ya yaptığı seferlerin amacının Kafkasya'nın geniş ve zengin petrol tarlalarını ele geçirmek olduğunu ileri sürer. Bunun gibi İngiltere'nin "boğazların serbestisi prensibinin" de petrol siyasetinin amaçlarından doğduğunu, büyük bir deniz devleti olması nedeniyle boğazlara hakim olup, Şark-ı Karib petrollerini ele geçirmeyi hedeflediğini ve sonuçta boğazların serbestisini sağladığını iddia eder. Bu, İngiltere için, muvaffakiyettir ama müstakil bir gaye değildir? Çünkü, boğazlara, şark petrollerine ulaşmak için bir vasıta olarak bakmıştır. Asıl gayesi Türkiye'deki petrolleri elde etmektir.

Konferansta mücadele hep bunun etrafında olduğunu, Türkiye'nin taksimi yerine, aynı sonucu veren, Türkiye petrollerinin en zengini olan Musul'un taksimi söz konusu edildiğini yazan Faik Ahmet Bey; İngiltere'nin Musul üzerinde hak iddia etmesine karşı çıkarak, Türk heyetinin sulhperverane davranışının su-i istimal edildiğini; "Onlar bizi sulh ihtiyaç ve iştiyakı içinde kendinden geçmiş gibi bir vaziyyette tasavvur ediyorlar. Ve ne diyecek olurlarsa kabule mecbur olacağız zannında bulunuyorlar" şeklinde izah ederek, bu zan ve düşüncelerin yanlış olduğunu, bütün bunların hakikate uygun sağlam düşünceler olmaması, ihtiyaçların gereğine uygun fikirlere yerini terketmemesi halinde Türklerin buna

olduğunu ileri sürerken, İngiltere özellikle petrol ve stratejik önemi dolayısıyla burayı Türkiye'ye bırakmak istemiyor ve bu sebeple burada yaşayan kürtleri de el altından kışkırtıyordu. Görüşmelerde Türk heyeti Kürtlerle Türklerin aynı soydan geldiğini binlerce yıllık kültür birliği ve din birliği ile kardeş olduğunu belirtmiş. Fakat İngiltere bunu ciddiye almamıştır.

Türklerin üzerinde durduğu en önemli konulardan biride kapitülasyonlar idi. Türkiye'yi batının açık pazarı haline sokan kapitülasyonların bütünü ile kaldırılmasını isteyen İtilaf Devetleri, Türkiye'nin karşısında Fransa başta olmak üzere birleştiler. Osmanlı borçlarının ise yalnızca Türkiye'nin payına düşeni ödemeyi kabul eden Türkiye'den, İtilâf Devletleri, bütün borçları ve Duyûn-u Umumiye'nin tatlı kârlarının devamını istiyorlardı.

Sorunlar Türkiye'nin haklarını tanımak istemeyen İtilâf Devletleri'nin Türk isteklerini reddetmesi yüzünden çözülemedi. Bu durumu, müttefiklerin yalnız Türklerden fedakârlık bekleyen zihniyetine bağlayan Faik Ahmet Bey; Türk isteklerinin hiçbir zaman aşırı olmadığını[127], sulh konusunda Türklerin üzerlerine düşen görevi yerine getirdiklerini, İtilâf Devletleri'nin hâlâ eski ruh ve zihniyetten ayrılmadıklarını, bilhassa bu zihniyetin konferansı çıkmaza soktuğunu belirtir ve eleştirilerini yaparken, düşüncelerini gazete sütünlarında özetle şöyle tekrarlar:

"Bizim metalibimiz yaşamak için lazım olan hukuk ve hududun ortasını geçmemektir. Metalib serdinde hiçbir galibin gösteremeyeceği bir tevazü ile hareket ettik ve ediyoruz. Sulhperverliğimizin bu en büyük delilidir. İstediğimiz şeylerin hiçbir noktasında fazlalık mevad olmadığını iddia ve her zaman isbat edebiliriz. Sulh

---

yanaşmayacağını kesin bir dille ifade eder.Bkz. Faik Ahmed, "Gerginliğin Devamı", İstikbâl, 4 Kanun-ı Sani 1339/1923, No.806; Geniş bilgi için Bkz. M.K. ÖKE, Musul-Kürdistan Sorunu, İstanbul, 1995, s.126.

127 Fransız basınında konferanstan önce bu mesele tepki yaratmıştı. Basına göre; Türk istekleri aşırı idi ve sözde TBMM tamamen gemi azıya almıştı. S.R.SONYEL, Türk Kurtuluş Savaşı.., II, s.297.

meselesinde kezalik biz hissemize düşen fedakârlığı hiçbir zaman ifadan çekinmiş değiliz Galib siyasetimizde metalibimizi asla artırmamakta, sulh için imkân derecesinde hatta imkânın birazda fevkinde hissemize düşen fedakârlığı yapmış olduğumuzu pek âlâ bilebiliriz".

Faik Ahmet Bey, Lozan görüşmelerinin başlamasından itibaren beri yazdığı yazılarında Türkiye ve dünyanın geleceği açısından barışın yapılmasını şiddetle arzu ettiği anlaşılmakla beraber, Türk hak ve hukukunun ihlâl edilmesi de son derece titizdir. İtilâf Devletleri'nin istekleri, Türk kurtuluş savaşının sonuçlarını memleket aleyhine kötüye kullanmaktı. Bu durum onun üzerinde hassasiyetle durduğu bir vaziyettir. Ve bu yüzden bir çok kereler tepkisini dile getirir ve Türklerden yapamayacağı şeylerin istenmesine karşı çıkarak; "Bundan ötesini artık bizden istemek manasız olur. Çünkü bundan ötesi müstakil bir milletin haysiyyet ve istiklâline leke kondurur; hürriyetini ve hakimiyyetini taktil ve takyid eder. Biz ise herşeye razı oluruz. İstiklâl ve hakimiyyetimizin takyidine asla ve kat'a razı olamayız. Devletlerin herşeyden evvel bilmeleri lâzım gelen hakikat budur ve bu hakikat bilinmedikçe sulh yolunda ileri gitmenin imkânı mevcud değildir. Lozan Konferansı'nın bir türlü iş çıkaramamasının, sulh davasının hâlâ bir hatve ileri gidilememiş bulunmasının sırrı da bu noktada aranmalıdır. Müzakerelere dikkat edilirse devletlerin eski ruh ve zihniyyetten hâlâ ve asla tecrid edememiş oldukları görülür. Bütün eski bağları yeni bir takım şekiller altında muhafaza etmek istiyorlar. Bu şerait tahtında Lozan Konferansının beklenilen neticeleri verebilmesi pek az mümkün olabilir" dedikten sonra, sulhun ancak karşılıklı fedakârlıklar sonucu yapılabileceğini iddia eder"[128].

---

128 Faik Ahmed, "Sulh Yolunda", İstikbâl, 7 Kanun-ı evvel 1338/1922, No.782

Görüşmelerin, 1923 Ocak ayı sonunda çıkmaza girmesi Faik Ahmet Bey'in tahmin ve tesbitlerindeki haklılığını ortaya çıkarmıştı. İngiltere Musul konusunda direniyordu. Diğer devletleri, Türkiye'nin isteklerine razı etmek mümkündü. İngiltere ile anlaşmak için Musul'dan vazgeçmek gerekiyordu. Bu durumda anlaşma sağlanamadı. Konferans 4 Şubat 1923'de dağıldı. Bkz. Atatürk Ansiklopedisi, IX, s.8.

SONUÇ

Yaptığımız çalışmanın orjinalliği; Faik Ahmet Bey'in yazdığı hatıralarına ve İstikbâl Gazetesi'ndeki makalelerine dayanılarak aydınlatılmaya çalışılmış olan Milli Mücadele Dönemi olaylarının birçok bölümünün gününde, Türk basınına yansıyan haberlere göre; Faik Ahmet Bey tarafından nasıl değerlendirilmiş, nasıl yorumlanmış, ne tür tepkilerle karşılanmış olduğu konusundaki saptamasının katkısal niteliğinde aranmalıdır. Çıkarları uyuşan, ya da çelişen çeşitli milletlerin Türkiye'yi ilgilendiren gelişmelerle ilgili haberleri karşılayıp biçimi ve her ülkenin kendi politikası açısından aynı olayı nasıl değerlendirdiği sergilenmeye çalışılmıştır. Ayrıca bütün bu gelişmeler karşısında Faik Ahmet Bey'in BMM ile görüş birliğinde oluşu, İstanbul basınının yorum ve tepkilerinin tersine, olayları büyük bir duyarlılıkla izleyen özelliklerini belirlemek bu çalışma ile yapılmıştır. Bu yaklaşımla yapılan çalışmadan çıkan sonuçları belirlememiz gerekirse bölüm sırasına göre şöyle bir özetleme yapabiliriz:

Birinci bölümde; Mondros Mütarekesi'nin imzalanması ve İtilâf Devletleri'nin haksız işgalleri karşısında, baskı altında bulunan İstanbul'daki hükümetten umudu olmayan Faik Ahmet Bey'in, Trabzon'da Pontuscu Rumlara karşı, yerel direniş amacıyla, İstikbâl Gazetesi'ni çıkarması, Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'nin kuruluşunu ve Faik Ahmet Bey'in bu konudaki çabalarını görmekteyiz. Faik Ahmet Bey, her ne şekilde olursa olsun Milli Mücadele'nin başından itibaren gerek barış yoluyla gerekse silahla kurtuluşu amaçlar. Yazılarıyla, tavır ve hareketleriyle kamuoyuna bu fikri aşılamaya çalışır. Halkı uyanık olmaya davet eder. Millî birlik ve beraberliğin sağlanması konusunda azami gayret gösterir. Hürriyet ve İtilâfçıların ağırlıklı olduğu İstanbul Hükümeti'nin "Anadolu hareketini" İttihatçı eylemi ve isyan olarak nitelendiren zihniyetine karşı çıkar ve gazete sütunlarında "Vatandaşlarıma hitap ediyorum. Uyku zamanlarında hiç değiliz. Memleketimizi mukadderatımızı can birliği ile düşünmeğe mecburuz. Bütün Vilâyat-ı Şarkıyye ahalisini bu yolda toplu bulundurmağa davet ederek memleketlerimiz üzerindeki ırkî, millî, hukukî müdafaa için teşebbüsat-ı milliyyeyi hasr-ı faaliyyet edelim. Bu vilâyetler hep Türktür ve ebediyyen Türk kalmalıdır. Ne bir Ermeni

Hükümeti, ne de bir Rum hükümeti Anadolu-yu Şarkî'de teşekkül edemez. Dikkat edelim. Gazete sütunlarında kirli ihtiraslarla şahsiyet vadilerine düşerek dedikodu edecek zamanda değiliz. Toplu bulunarak bir eser-i hayat ve mevcudiyyet gösterelim. Necatımız için, halasımız için böyle yapmak, böyle çalışmak mecburiyetindeyiz" diyerek milli şuuru takviye eder, ülkenin vatansever evlatlarını Milli Mücadele'ye katılmaları için teşvikte bulunur.

O günlerin Trabzon'un da yapılmasını uygun görmediği bölgesel bir kongrenin, Şark Vilâyetleri'nde yapılmasını dile getirir. Bölgesel kurtuluş için çaba harcar, Erzurum Kongresi'ni yapanları kutlar. Kongreden beklediği sonuçları almaktan mutlu olur.

İstanbul'daki hükümetlere ait bilgiler verdiği gibi, zaman zaman izledikleri pasif politika nedeniyle suçlar, zaman zaman da yol göstererek, dilek ve temennilerde bulunur. Anadolu Hareketi'nin isyankârlıkla suçlanmasına karşı çıkar. Bu mücadelenin Padişaha isyan olmadığını, milletin hakkını savunduğunu, hükümetin yapamadığını yapmaya çalıştığını vurgular.

Faik Ahmet Bey için, ikinci bölümün olayları vahimdir. Ama O, kurtuluş savaşının haklılığına ve zafere olan kesin inancıyla hiç durmadan kalemini kullanmıştır. Zira, böyle elemli zamanlarda halkın manevi kuvvetine en çok hizmet edecek basındır. Bu amaçla "Sevr paçavrası" dediği ve "cinayet fermanı" olarak nitelendirdiği Sevr Antlaşması'nın şartları karşısında umutsuzluğa düşmez, böylesine ağır şartları olan bir antlaşmayı imzalayan İstanbul hükümetini kınar ve ona arkasını dönerek milletin geleceğini Anadolu'daki harekete bağlar ve milletin kendi kaderini kendisinin çizeceğini ısrarla anlatmaya çalışır. Türk milletine seslenir. Zaman fedakârlık zamanıdır. Böylece, milli coşkunluğun uyanmasında katkıda bulunur.

İstanbul'dan ümidini kesen Faik Ahmet Bey, Anadolu'da milli bir hükümetin kurulmasından yanadır. Nitekim kurulan Büyük Millet Meclisi'ni Milli Mücadele boyunca destekler. Seçimlerin kolay ve çabuk yapılması amacıyla kamuoyunun seçimlere iştirakini sağlamak için teşvik edici yayınına devam eder.

Siyasi nitelikli sonuçlar, Türkiye açısından incelendiği zaman, başından beri Faik Ahmet Bey'in ülkenin tam bağımsızlığının sağlanması ve Misak-ı Milli ile belirlenen

sınırlara ulaşılmasını savunduğu görülecektir. Nitekim bu fikir, bir çok makalesinde yayınladığı ana konuyu oluşturmaktadır. Ancak bu amaca ulaşmak için, topyekûn bir savaşın verilmesi zorunlu olduğu gibi, savaşın sürdürülmesi için ihtiyaç duyulan malzeme ve diplomatik desteğin sağlanması kaçınılmazdır. Bu stratejiyle yola çıkılması taraftarı olan Faik Ahmet Bey, bir taraftan Ruslarla ilişkilerin gelişmesi için yazılar yazarken, diğer taraftan da İtilâf Devletleri arasındaki çıkar çatışmalarının doğurduğu anlaşmazlıklardan faydalanma amacına yönelinmesini savunur.

Bolşevik İhtilâli'nin, biri Doğu Bloku, öteki Batı Bloku olmak üzere dünyayı iki düşman bloka ayırdığını ve Türk çıkarlarının bu ayrılıktan büyük ölçüde yararlanabileceğini anlamakta gecikmeyen Faik Ahmet Bey, Rusya, Kafkas Devletleri ve İslâm Devletleriyle ilişki kurulması ve karşılıklı yardım ve işbirliği sağlanmasına önem veren yazılar yayınlar. Gürcülerin iki yüzlü siyasetini ortaya koyar. Ermenilere karşı kazanılan başarıdan büyük bir memnuniyet duyar. Devamlı ve sağlam bir antlaşmanın yapılmasını ısrarla yazar.

Üçüncü bölümde Faik Ahmet Bey askerî ve siyasî gelişmelerden büyük ölçüde yararlanma yanlısı yazılarıyla karşımıza çıkmaktadır. Bolşeviklerin Anadolu'yu ele geçirme çabalarına fırsat vermemek için İtilâf Devletleri ile daha iyi koşullarda barış yapmak ve Bolşeviklerin Anadolu'daki ihtiraslarına gem vurmak amacı makalelerinde işlenmiştir. TBMM'nin I. İnönü Muharebesi'nden sonra İtilaf Devletleri ile Londra Konferansı, Ruslarla Moskova Görüşmeleri'nde sağladığı başarıyı destekler. Doğuda güvenin sağlanmasının verdiği rahatlıkla, Londra Konferansı'nı başarısızlıkla suçlayanların aksine, bu konferansın büyük bir başarı olduğunu, Anadolu hareketini küçümseyen İtilâf Devletleri ve İstanbul Hükümeti nezdinde Türkiye'nin tanındığını, Misak-ı Millî'nin en iyi şekilde savunulduğunu anlatmaya çalışır.

Faik Ahmet Bey, Türk-İtalya ilişkilerine ait görüşlerinde İtalya'nın işgal siyasetini kaleme alır. İtalya'nın kendi başına aciz olduğu ve Akdeniz'deki ekonomik beklentileri uğruna her türlü ittifakta yer alabileceğini belirtir; İtalya'nın, Türk topraklarını terketmesinin doğru bir hareket olduğunu vurgular.

Afganistan ile yapılan antlaşmadan gurur duyan Faik Ahmet Bey, doğulu milletlerin uyanışını kutlar, İtilâf Devletleri'nin doğudaki emellerinin artık gerçekleşmeyeceğini dünyaya haykırır.

Hükümetlerin büyük bir yetenek, akıllılık ve ileri görüşlülükle hareket ederek, içerde ve dışarda siyasi ve askeri güçlerini geniş ölçüde kendi amaçları için kullanmaları gereğine inanan Faik Ahmet Bey, önceleri İstanbul'daki hükümetlere, BMM'nin kurulmasından sonra da Ankara Hükümeti'ne yol gösteren yayınlar yapmak zorunda kalır. İtilâf Devletleri'nin Türklere Sevr'i kabul ettirme gayretlerinin boşa gitmesi isteklerini Türklere bizzat kabul ettirmeyecek kadar kendi aralarında anlaşmazlığa düşmeleri sonunda Türklere karşı son koz olarak. Yunanlıları kullanmak zorunda kalırlar. Yunanlıların Anadolu topraklarında ilerlemesine yol açarlar. Faik Ahmet Bey'in bir çılgınlık olarak nitelendirdiği bu davranış O'nun Milli Mücadele azmini daha da artırır. Anadolu'nun, Yunanlılara mezar olacağı inancıyla Sakarya Savaşı öncesinde, TBMM tarafından çıkarılan Tekâlif-i Milliye Emirlerine büyük bir destek verir. Türk milletine olan güvenini tekrarlar ve cephe gerisindekileri kutsal göreve davet eder. "Haydi fedakâr millet! Yeni vazifelerin başına, zaman fedakârlık zamanıdır." diyerek, emirlerin kayıtsız şartsız yerine getirilmesinden yana olur. Çünkü, bu savaş yalnız Türk ordusunun değil, bütün Türk milletinin varıyla yoğuyla mücadele edeceği bir savaştır. Cephede bulunan ordu kadar bütün Türk milleti, mesele ile ilgilendirilmeliydi. Ve o bu yüzden durmadan yazıyordu. Artık bir tek, Yunan askerinin dahi Anadolu'da olmasına göz yumamıyordu. Bu palikarya milletine Anadolu'yu istila etmenin ne demek olduğunu göstermek zamanı gelmişti. "Türk tarihine, milli şiarına yakışacak şekilde hareket edilmeliydi".

Nitekim Türk'ün haklı hareketi Sakarya Zaferini elde eder. Yunanlılar şaşkın ve perişan bir hale gelirler. İtilâf Devletleri Yunanistan'ı yalnız bırakır, İngiltere dışında hiçbir devlet, Yunanistan'a yardım için parmak kıpırdatmaz. Sakarya Zaferi'nden sonra Kafkas Devletleri ile Kars ve Fransa ile Ankara Antlaşması imzalanır. Birinci Dünya Savaşı öncesinde kurulan İtilâf blokunun parçalanması arzusu içinde olan Faik Ahmet Bey, İngiliz siyasetinin perde arkasını açıklayarak; Fransızların, onların oyununa gelmemelerini sürekli yazar ve kendi menfaatleri açısından Türklerle anlaşmalarının

zorunlu olduğunu sık sık izah eder. Nitekim sonuçta yapılan Ankara Antlaşması Faik Ahmet Bey'in haklılığını ortaya çıkarır.

Meclis içinde meydana gelen ülke aleyhindeki siyasi cereyanlara karşı çıkar, o en nazik günlerde Milli Mücadele'ye halel gelecek her türlü faaliyetleri reddeder. Meclisteki anlaşmazlıkları ört bas ederek ülke dışında propaganda aracı yapılmasından endişe duyar, birlik ve beraberliği bozacak nitelikteki faaliyetlerden uzak durulmasını tavsiye eder.

BMM'nin çıkardığı Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nu destekler. Bazı aksaklıkların olmasına rağmen o günkü şartlarda hazırlanan böyle bir anayasayı ve onu çıkaran TBMM'ni takdir eder.

Bu arada Patrikhane'nin Türkiye aleyhindeki amansız çalışmalarına alet olan Pontuscu Rumların cezalarını çektiklerini dile getirerek, Trabzonlu Rumların doğru yolu seçmelerini takdirle karşılar.

Dördüncü bölüm ise, Sevr paçavrasının tamamen yırtıldığı bölümdür. İtilâf Devletleri'nin öne sürdüğü barış tekliflerine ve Türkleri savaş yanlısı olarak suçlamalarına şiddetle tepki gösteren Faik Ahmet Bey, İtilâf Devletleri'nin özellikle İngiltere'nin dinî taassubu etkisinde kalan kindar zihniyetlerinden vazgeçmediklerini, Misâk-ı Millî'yi gözardı ettiklerini, fakat sonunda İngiltere'nin zorunlu olarak barış yapmaya muhtaç olacağını eleştiri yağmuruna tutarak vurgular.

İtilâf Devletleri'nin gönderdikleri notalardaki şartların Misak-ı Milli ile bağdaşmadığı iddiasıyla Türk'ün hak ve taleplerinin kabul edilmesinden başka çıkar yol olmadığını, Misak-ı Millî'den hiçbir zaman ödün verilmeyeceğini kesin bir dille kaleme alır. Türk'ün barış yanlısı olduğunu, taleplerini sık sık tekrarlayarak "Biz istediğimiz şeyleri pek asgari bir surette çizmişizdir. Yaşamak ve inkişaf etmek hakkına haiz bir millet muamelesi görmek istiyoruz. Bu talep fazla birşey değildir Yunanlıları hiç bir hak iddia edemeyecekleri, Türk memleketlerinden çıkarmak, milli hududlarımız dahilinde tam bir istiklâl elde etmek azmindeyiz ve bu azim ile giriştiğimiz mücahedenin en çetin ve uzun mesafesini de kat etmiş bulunuyoruz. Bizi bu yoldan geri döndürmek ve hatta ileri gitmekten men etmek mümkün olmayan birşeydir." dedikten sonra, Türk'ün istiklâline

kavuşacağı günlerin yaklaştığını duyurur. Yunanistan'ın akıbeti ile ilgili mesajını vermekten kendini alamaz.

Neticede Büyük Taarruz, arkasından Mudanya Mütarekesi'ni getirir. Faik Ahmet Bey'in yorumuyla, Büyük Yunanistan hayali ve İngiltere'nin müttefiklerini Türkiye aleyhinde kullanma hayalleri yıkılır. İtilâf Devletleri, BMM Hükümeti'ni tanıyarak Mudanya Mütarekesi'ni imzalarlar.

Tevfik Paşa'nın istifasını hayırlı bir olay olarak nitelendiren, Faik Ahmet Bey göre; iki başlı yönetimin sona ermesiyle İtilâf Devletleri'nin kullandıkları son koz da ortadan kalkar. İstanbul'da milli idare kurulmuştur.

Türkiye'nin gerçek bir barışa ihtiyacı vardır. Bunu idrak eden Faik Ahmet Bey Lozan Konferansı öncesinde barışın Misak-ı Millî prensipleri içinde yapılmasını arzu eder. Türk'ün ne istediğini hiç durmadan tekrarlamak ihtiyacını duyar ve "Biz medeni ve insani bir sulh istiyoruz. Biz adil şeraite müstenid bir sulh istiyoruz. Hakkımıza tecavüz olunmasın, artık bir an evvel huzur ve rahat tecessüs etsin biz de iş ve gücümüzle yaralarımızı sarıp, tedavi etmekle meşgul olalım." derken, Anadolu'da Milli Mücadele'nin bir diğer safhasının açılması, yani İnkılâpların yapılması gereğine dikkat çeker.

Lozan Konferansı'nın birinci devresinde İtilâf Devletleri'nin pay alma zihniyeti devam eder. Bu zihniyetin devam etmesi halinde ve görüşmelerin iyi niyet, karşılıklı fedakârlık göstermemesinin devamında antlaşmanın sağlanamayacağını iddia eder ve nitekim Konferans çalışmaları Faik Ahmet Bey'in bu görüşlerine paralellik göstererek, kesintiye uğrar.

EKLER

EKLER

1. Faik Ahmed BARUTÇU'nun El Yazması Hatıralarından Muhtelif Sayfalar
2. Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'nin Beyannâmesi
3. İstikbâl Gazetesi'nin 28 Temmuz 1920 Tarihine Ait Nüshası
4. İstikbâl Gazetesi'nin 22 Ağustos 1921 Tarihine Ait Nüshası
5. İstikbâl Gazetesi'nin 25 Ocak 1922 Tarihine Ait Nüshası
6. Faik Ahmet Bey'in Mebus Seçildiğine Dair Tarafına Hazırlanmış Olan Mazbata
7. Faik Ahmet Bey'in TBMM Üyeliğine Dair Tercüme-i Hal Kağıdı Örneği.
8. Faik Ahmet Bey'in 1922 Yılı Sonuna Kadar Milli Mücadele Boyunca İstikbâl Gazetesi'nde Yazmış Olduğu Makalelerin Bibliyografyası

Ek : 1

٤

وقبول بر صورتله ایلی ولایتی آراسنده تفر-
ایدیبوردی و بولندیغی یرلرده و مثلاً افغه طائفه
سنه
سنه چوکه کشیف سیاه بلوطلرك تفوق عزم و دوصاحله
تزکه
سیله ایاغنده دوقانه قدرنك بارانتیلی صنایع-
(ب)
ضوابطه ادکنده داخلاً محکوم اولیوردی.

(ج)

x x

(د)
شوحه ولایتی دونغ طاهره سعوده افغانستانی
یوقاریکی طاغلرك جاریه
برصفنا بنادر ایندیلی ضفغ
(ه)
آنجوده یرلرده دیره بیله
اغلبه دوزد اولورکه طاوشه ، اوزدم رصدد
ناظم توقفده بولنمشدر دیکر شوحه ولایتی کندینی
نصیبده بولیوله یرلرده اخیدر-لك حصه شوحنه
شرکتی ایله مشدر. ذاتاً

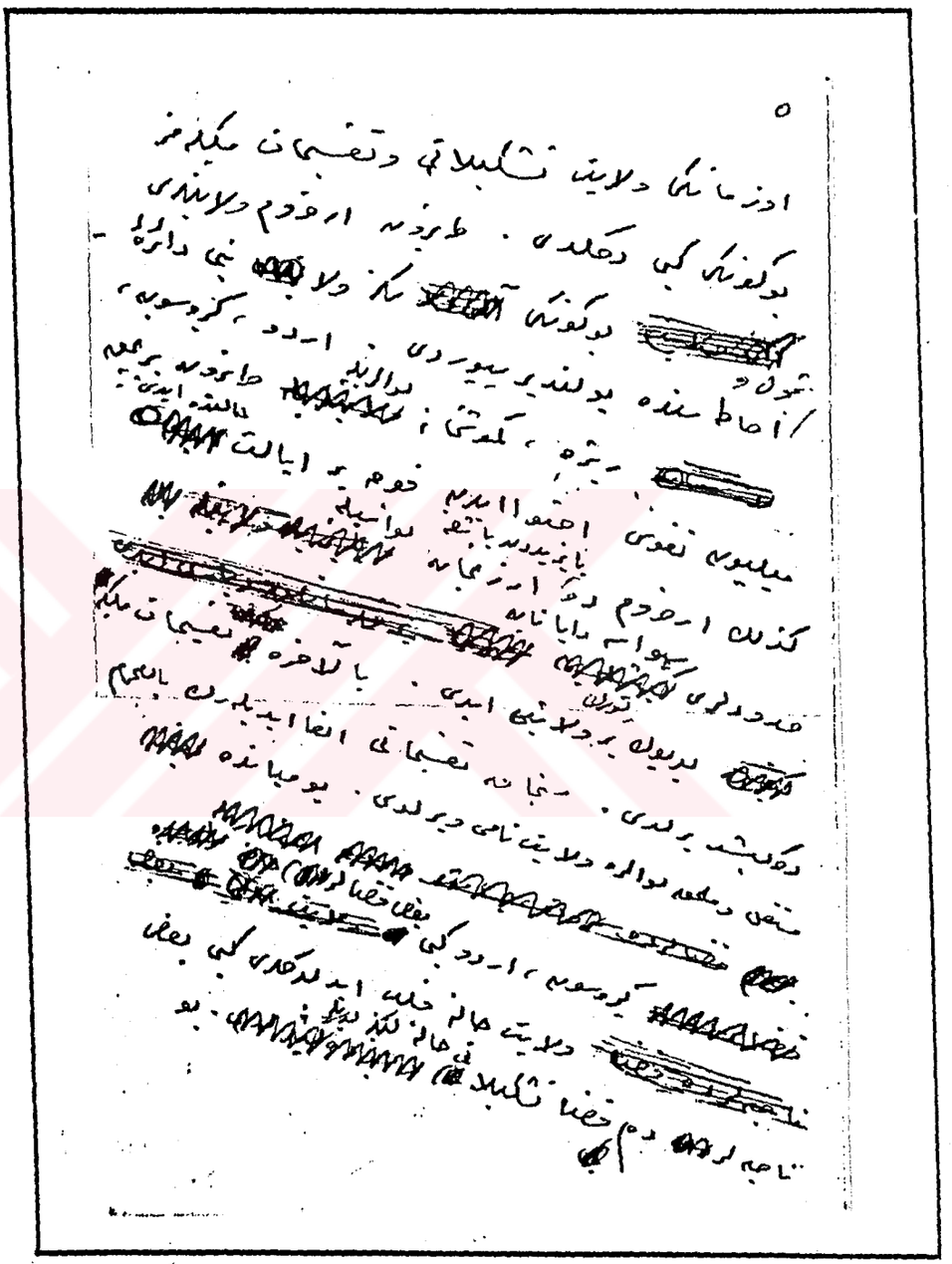

۸)

توضیحه باشا فابینه [redacted] سنه مجلس فتح ایندوکده
کرده
صیکرا
اسفله ایکنجی بر مجلس اجتماعیه بناشمادی. بو صورتله
ادره ده بلکه کنه‌ی دوشونه برسوای دادنك بنده اولمه
مرکب برفابینه خالیوردی. ملت بونونله سنابیله و
هرصورتله باکه انسی ایشنه یاره جك تشکیلات تدارکدم
بو دفعه [redacted] کیدیلك ایشنه باکه اعضاسنی
[redacted]
[redacted]
[redacted]

Ek : 2

TRABZON MUHAFAZA-İ HUKUK-I MİLLİYE CEMİYETİ'NİN BEYANNÂMESİ

Medeniyet âleminde yaşamak hakkına malik olan milletlerin şeref ve fazileti bir başkasının hakkına tecavüzden men-i nefs eyleyecek ve kendi hakkına bir başkasının müsâade etmeyecek adâlet terazisinin meyl ve inhirafına bütün mevcudiyyetiyle nigehbân olmaktır. Zulmü ile hakkı imhâ eden milletlerin, tac ü tahtların payidâr ve ber-karar olamayacağını ateş ve kan tufanını andıran Harb-i Umûmi-i Cihân pek ulvi hakikatlerle ispat etti.

Haline kanaat, fazla tama'lardan feragat etmek, milletlerin düstur-ı necâtı olacak kavâid-i milel sırasına konuldu.

Amerika Reis-i Cumhuru Wilson'un bütün milletlere hitap ettiği bu dava; medeniyet ve insaniyet prestikârı bulunan, harb ve darbin beşeriyeti bedbaht edecek avâkıb-ı elîmesinden feryâd ve iştikâ kılan milletlerin efkâr ve hissiyatında samimi makesler, iştirakler bulmasıyladır ki harb mezbahalarına sürüklenmiş olan milletler, Düvel-i Mu'telife âfâk-ı sulh ve salâhından gelen bu sadâ-yı âlîcenâbaneye ez can u dil arz-ı teslimiyyet etmek hahişini izhâr ettiler. Bu hakperest ve dil-teşne-i adâlet milletler sırasında mazlûm Türk milletini de yad etmek beşeriyeti civânmerdâne ve hâkimâne bir kalp ile sevenler için bir vecibe-i insaniyyedir.

Türkler gâh ü bigâh hükûmetlerinin başına geçen bir takım siyasetçilerin zebûnu olarak zaman zaman felâketlere dûçâr oldukları gibi bu defa da bir kaç şahsın zebûnu olarak Harb-i Umûmî'ye iştirâk ettirilmiş olan bîgünah Türk milleti bir kaç milyon evlâdını zayiha uğratmış, şehir ve kasabaları viraneye dönmüş, umûmî ve acı bir sefalet ve perişanîye dûçâr olmuştur. Bu fecâyi ve mesâibin felekzede bir misâli de Trabzon vilâyeti ve ahâlisidir. Ekseriyyet-i azîmesi ve Türk Müslüman olan bu vilâyet halkı, münbit ve âsidar olacak mertebeye, denizde gemiciliği bir hassa-i fitriyye olarak derece-i istihâra vasıl olmakla ve terâkki-i maârif hususunda bir mevki-i mümtaz ihraz etmekle ve şehir ve kasabalarında dest-rest olduğu vesâit az

çok bir mamuriyet izhâr eylemekle medenî milletler zümresine bi'l-istihkak dahil olmak meziyâsını hâizdir.

Bu vilâyet ki Hopa'dan İnebolu havalisine kadar sahil boyunca bir mamuriyet-i medeniyye arzeden şehir ve kasabalarının Avrupa ticaret beldeleriyle ne derece münasebet-i medeniyyede bulunduğuna birçok vesâik-i mukniadan başka bu kasabalarda bulunan İngiliz- Amerika, Fransız, İtalya, Rus, Yunan, Nemse ticaret-i bahriyye kumpanyalarına mensup ticaret vekilleri ve Avrupa ve Amerika ticarethaneleri bankaları vesâir müessesât-ı maliye ve sınaiyesiyle doğrudan doğruya temas eden bu şehirlerdeki birçok yerli ve Türk ve Müslüman tacirler en hakiki bir delil ve buhran teşkil eder.

Müteferrik mahaller ve kazalarda pek az miktarda meskûn bulunan ve bazı kazalarda hiç de bulunmayan Rum ahâliye nisbetle vilâyetin her kaza ve mahallinde kesafetle mevcut bir milyon derecesinde ekseriyet-i azîmeyi temsil eden Türk ve Müslümanların beş asırdan beri Hıristiyan vatandaşlarına ibrâz ettiği muhâleset şehir, kasaba ve karyelerde ve en hücra mahallerde ailelerinin serbesti-i harekâtıyla, mabetlerinin ve âyîn ve adetlerinin halelden masuniyetiyle, hürriyet-i ticariyye ve ictimâiyyeye malikiyetleriyle müsbet ve mütehakkıktır.

İmdi, dâima temin-i adâlet ve miyanemizde idâme-i hüsn-i münasebet eylediğimiz Rum ve vatandaşlarımızın târihen ekseriyet-i azîme-i vilâyeti temsil edegelen Türk ve Müslümanlara karşı perverde edeceklerine kani bulunduğumuz itimadın hilafında efkâr-ı mütehâlife sâikasıyla bir emel ve arzu izhâr edilmesine ihtimal verilemez. Rum vatandaşlarımızın muteberân ve erbâb-ı akl u dânişi, hiç şüphe yok ki beş asırdan beri beraberlerinde refah ile yaşadıkları Türk ve Müslümanları rencide edecek ve tarihî bunca âsâr-ı muhaleseti inkâr eyleyecek hilaf-ı hakk ve adâlet efkâr ve hissiyata iştirâk etmek istemezler. Her millete mensup muhteris ve çılgın hakayık,ı siyasiyyeden bihaber ilkaata kapılır, bir takım efkâr-ı sakime eshâbı bulunabilir. Bu gibi nîk ü bedi fârık olmayan eşhasın işahat ve tahrikâtı o millet için mucib-i mesuliyyet olacak bir sebep ve vesika teşkil

edemeyeceğini kemâl-i hakk ve itidâl ile takdir eden vilâyetimizin merkez ve mülhakatındaki Türk ve Müslüman muteberân ve münevverânı şu sırada vilâyetimizin Devlet-i Osmaniyye'ye kemâkân merbutiyetini ihlâl etmek teşebbüsüyle Sulh Konferansı etrafında mesaide bulunduklarına vakıf olduğu Rum ve Ermeni milletine mensup ve elyevm hariçte bulunan bir takım sebük-magzanın işaât ve müddeiyât-ı gayr-ı muhikkasını milletlere müsâade edilen ilmî, makul ve meşrû vesâik ve vesâit ile red v etekzibe ve hariçdeki dedikoducuların ef'al ve akvâliyle alâkadar bulunmadıklarına kanâat eylediğimiz Rum vatandaşlarımızla kemafi's-sabık idâme-i hüsn-i muâşeret ve muhalesete hadim ve rehber olmak ve bu teşebbüsâtı bir daire-i muntazamada cereyan ettirmekle terbiye-i millimizi işhâda mevki-i medenimizi ve vaziyet-i sulhperverânemizle i'lâya çalışmak üzere (Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti) ünvanıyla bir cemiyet teşkilini iltizâm etmişlerdir.

Cemiyetimiz; makul ve meşrû vesâik ve vesâit ile muhâfaza-i hukuk-ı milliyyeye azm etmiş olduğundan beyne'l-anâsır mevedded ve muhâlesetin ihlâline kavlen ve fiilen zerre kadar tasaddî edenleri ihânet-i vataniyye cürmünü irtikâb etmiş addedileceğini beyan ve vilayetimizin medeniyet-perver halkını şaibedâr kılacak harekât-ı gayr-i münasibeden tevakki olunmasını kemâl-i muhaleset ve meveddetle bütün vatandaşlarına tavsiye eder.

Cemiyet nizâmnâmesinin mevâdd-ı esâsiyyesini teşkil eden ber vech-i âtî iki maddeyi hedef ve gaye ittihaz eyemekten başka bir emel ve arzu perverde eylemediğini ilân eder.

Müsteînen betevfiki teâla teşkilâtını ikmâl eden cemiyetimiz hukuk-ı milliyyemizin muhâfazası emrinde mesâîsine ibtidhar eylediğniden harekâtına imtisâl ve müzaheret edeceğine emin bulunduğu vilâyet halkını vifâk ve muhalesete davet eyler.

٢٨ تموز ١٣٣٦ — ١٩٢٠ — چهارشنبه — ١٤ ذي القعده ١٣٣٨

صاحب امتياز وسر محرري : دنيزلي وكيلي فائق احمد

مملكت ومشروطيتك حيد اولاد افكاره صيغه‌سز آيينه‌در اوتوباي اوراق اعانه اولوز

خزينه متعلق اولان اوراق بابتي محرريك نامه كوندرملدير

اعلانات ايچون اداره‌مخابره مراجعت ايدلملدير

استقبال

تاريخ تأسيسي [١٣٣٤ — ١٩١٨]

ادارهٔ وطبع محلي : ساوق ميدانده (استقبال) يورتي

تلفراف آدرسي : طرزون ـ استقبال ـ تلفون نومروسي :

قسمي هريرده (١٠٠) پارهدر

١٥٩ نومرو — [شمديك هفته‌ده ايكي دفعه پازار وچهارشنبه كونلري نشر اولنور سياسي علمي مستقل الافكار تورك غزتهسيدر] — ايكيجي سنه

صوك مدت ده بيتدي..

صلح قونفرانسك حقاني هيئت مرخصه‌سنه ورديكي صوك مهلت ده صاحبه يركون ختام بولدي . بو مهلت سپا قونفرانسنه اساساره شامل اولهان جزئي تعديلاته صورت . قطعيده تثبيت و ١٧ تموزده پاريسده مرخص رشديكي توديع ايدهان حقاني صلح سعادتمي متك امضاسي ايچون ويرلين اوزن كوشك سعادتمن عبارتدي. شوحالده استانبول حكومتك سعادتي قبولي يوقسه ردي ايدجكنك اكلاتيلمسي چوق دفعه دينكدر وشيدي يوقون مسئوله يوزدن عبارتدر يعني مذكور حكومتك سعادتي قبول ايدوبايتيجكنك مقابلسنك انكليز قشيقاك سعادتلرك بكديكي مقاومي كوستروب كوسترميجكنك اكلاتيلمسندن عبارتدر . حؤكمدار استانبول حكومتك نقطهٔ نظري اولهاق يوقاري معلوم كيدي . انكليزاره كور كورينه آلت اولان فريد (پاشا) صوك تماثل وحقاني اصولي تماماً كورمكسلكدي قسم عصر سزدسندن بري قانلي بيقدميني كوسترمكده در . يوقون بشته استانبول حكومتك صلح سعادتي حقندهكي تشبثاتي قناعتنك پك چوق تجاوزده بلنك قناعتندن فرق اولادينى كوسترمزدن وبو كونكي عكسيه سعادتي قبول واسطهسيله طرفدار اولمايه چالشمق شرافتي ايله بابن اولورسه‌ده فوقراده ويركاري جواباندكي وار . فريد (پاشا) يوقون بوتون والصالتسفير سيسي يوقون اولدقجه حكومتلدن اولان انكليزيه مسلوبيتكي سوء سوزك مثبتي يوقه حتى اولاسيقي

خلافت هيئتنك طلبلري

لازي فرانسه رسالهٔ موقوتهسي ، كچن نسخه‌سنده ذات شاهانه‌لرينى درج ايتش اولديغمز خلافت هيئتنك سعالي حققنده بروجه آتي شايان دقت معلوماتي ويرمكدهدر :

تحصل ايدجكدر ؟ حقيقاً بيله ايديسورلركه توركلر سعادتلي امضا ايتميجكدرلر .

رسالهٔ مومي مكرهنده هيئت مرخصه‌سنك فعاليت شاهانه‌سيچكدكلري تلغراف شرايطيدر وبعده هيئت مرخصه‌نك عضاسندن خان حضرتلرينه بروج آتي ملاقاتي يازيورلر :

اكر تورك راضي اولماز ايسه ، عضالق جواب وردي : سعادتلي طاني‌يه بيلمز . عجبا بله ايدجكز . اكر مغلوب اولورسك هجرت ايدجكز . ؟ تامل عجبا بله ايدجكسكز ؟ صلحاً ومرتضاي خاطرخده : انكلتره حكومتنك ويردكي عنوان وتعليماتي اجابه ايدجكز . هيچ بر قوميسيونه اشتراك ايتميجكز . اداري يوقون وظائف تركه ايدجكز . ديركو ويرسه‌ده يميجكز .

غزته دولم ايدجك :

هيئت مرخصه‌نك حقيقتاً يوقون خدمتلري كلمه سوز سويله‌يه بيلمك ملاحيتدار ميسز ديه سوريور وانكلتره‌ده يوشاتره قدر تأييس هيئت مرخصه‌نك بر يرده مالكيتي انكار ايديور ديور . فسخ حال ايتماهدن موسيو هوري‌مان اوزيد جورج انكليز انكار عمومي‌سني نظر دقته ملاحيتدار ذيعيات مرخصه‌نك هند افكار عموميه‌سني تشكيله‌ده اولدقر ملاحيتدار اولديغي قناعتديم ميدهدر . شوشبه‌سز در كه تورك سعادتمي حل‌سازره امضا ايديرسه‌ر نفس دوقتلر [انكلتره‌لي‌لرده‌ي]

فريد [پاشا]ده حقيقتي سويلمكه باشلايور

اناطوليده يونان تعرضي باشلادينى زمان پارسده‌كي استانبول حكومتك هيئت مرخصه‌سي رئيسي طرفندن بوسطه‌يه‌دا تر قونفرانس رئيس موسيو ميراله ويرلن تقرير سورك :

محالك عثمانيه‌ده اعادهٔ اسايش خصوصنك صلح قونفرانسي طرفندن بوكون اتخاذ اولنان تدبيرك برحالت توسع وتزايديه باعث اولمسي بيي خوف واديه‌مدر . شرقده لكن شورش قواي برتانيه‌نك ايفاي‌سنى دكل تعاميه كرى بيكلمسني ايجاب ايتكده‌در . يوضروري حكومت مثبه ١٩١٩ سنه‌سي مايسندن بري مشدد دفعه‌لرك دوغرودن دوغروبه مجلس طرفه وكركه استانبولدكي فوق العاده قوميسيونه ابلاغ ايتمكدن خالي قالمادي .

افغان اميرينك نطقي

سعادتلي جلب ايدميك يوميلدير . روب بشارة وسيوتك استقلالي عاجزين دوروسوزك دوى اولمسنه

Ek : 4

صاحب امتیاز و سر محرری : دجری وکیل فائق راحمد

صمت ومعنز ایجون مفید اولان افکار صحیفه‌مزه کیفیدر درج اولنیان اوراق اعاده کولنماز

سور محرریه ایجون هیئت محرریه مدیریته اسوراد یاخود نامه مأمور لغه مراجعت اولنور

باعلانات مندرجه سیه‌سندن مسئولیت قبول اولنماز

استقبال

تاریخ تأسیسی [۱۳۳٤ — ۱۹۱۸]

بادارهٔ وضع محل : ساقز میدانده (استقبال) یوردی

آبونه شرائطی : مقدماً بادارهٔ اوزره مرکزولایحه‌سنده بیلدیرلدیکی تقدیرده سنلکی ۸۰۰ آلتی ایلکی ۴۰۰ لوح آیلکی ۲۵۰ مروشدر

تلغراف آدرسی : طرزون — استقبال ، تلفون نومره‌سی : ۲۰۰

نسخه‌سی (۱۰۰) پارهٔ مکوکه‌در تسعیر اولنماز

۲۲ اغستوس ۱۳۳۷ — ۱۹۲۱ × [جمعه آرتسندن ماعدا هر کون نشر اولنور ، سیاسی علمی ، اجتماعی افکار توزک غزتسیدر] × ۱۸ ذی الحجه ۱۳۳۹

فدا کارلق زمانی

بر ملتک حیاتنده بر زمان واردر که او زمان ملت افرادی اوزرینه ، ملتک حیاتی ایچون ، بر وظیفه دینی کبی یاپیلمق لازم کلن فدا کارلقلری ایفا ایتمکدن چکینمه‌مه‌لیدرلر . بو زمان ، ملتک حیاتی ایچون ، بر مقدس سیلاب کبی طوغرو یولنه چیقان هر مانعی آیاقلر آلتنه آلوب کچمه‌لید

صاحب امتیاز و سر محرری : فائق احمد

استقبال

تاریخ تأسیسی [۱۳۳٤ — ۱۹۱۸]

اداره وضع محل : سافر مبدانده (استقبال) یوردی

برنه شرائطی : [illegible]

اوچ آیلغی ۲۰۰ غروشدر

تلغراف آدرسی : طوزون - استقبال . تلفون نومروسی ۲۸

نسخه‌سی (۱۰) پارهدر گون جمعه‌دن ماعدا هر گون نشر اولنور .

جمله ایرتسندن ماعدا هر گون نشر اولنور سیاسی مالی مستقل افکار تورك غزه‌سیدر

فرانسه وشرق

یکی فرانسز باش وکیلی موسیو پوانکاره یکی قابینه‌سنی پارلمنتوده فرانسز ایچون . هرنه‌قدر بیانامه‌نك خطوط عمومیه واساسیه‌سنه مأخذ هنوز بعض شوسطرلری بازمقده ایسه‌ده‌سز دقیقه‌لره قدر الده معلومات موجوده‌نكده اساساً یکی اولیانامه‌نك خطوط عمومیه‌سندن زیاده علاقه‌دار ایدن پرچیی حقنده تخمین وتصور ایدمیه‌جك درجه‌ده قیمه‌تلیغ موجود اولمقدمدر فی‌الحقیقه بزه یکی فرانسز قابینه‌سنك پارلمنتوده اوقویه‌جغی بیانامه‌نك صرف شرقه شرق سیاسه‌سنه مشغف علاقه‌دار اولمقده اولدیغندن جهته یکی قابینه‌نك انتظار ایلمکده اولدیغمز بیانامه‌سندن ایکی اوگرنمك اقتضا ایدن جهتده صرف اوقومقده حائز اولان قطعه‌نظردن عبارت اولمقده ایدی . ایشته اوندن بو گون اناطولی تلغرافنك الده موجود قیمه پر تبلیغه کافی درجه‌ده اعلامی یولیورز . اناطولی تلغرافنك پر قیمه تبلیغه نظراً یکی فرانسز قابینه‌سی شرقدن سیاسی طرفدن تعقیب ایدیلن سیاستدن ایراقلمی واقرره اتخاذ ایلدیکی سیاستك تراکی اقتضاسنه صرف سابق ایکی اساسی اعتباریله قبول ایلمقده . دیمك که موسیو پوانکاره استخلافیه فرانسانك شرق سیاسه‌سنده تبدل وقوعه گلیجکی پرلمنتوکی قوتی تخمینلره تام بر اساسات موجوده ایچنده . فائز بنده دیلو اولدیغی جهاتدن مستبعد گورمکده ایدی . چونکه موسیو پوانکاره طرفدن شرقه قارشی تعقیب ایدیلن سیاسات مشخصه‌سی برسیاست اولمقدن زیاده ملی برسیاست ایدی وبو سیاست بتون فرانسه‌نك ارزو وتمایلاتدن طوغمش برشی ایدی . فقط اوقدر که متارکه‌یی استخلاف ایدن دولتلرك افکار سیاسیه‌سی بر چوق وسیله‌لره

۲۱ ، ۲۲ تاریخلی تبلیغ رسمیلری

آغستوس ۲۱ آ . آ — قوجه ایلی واسکیشهر منطقه‌لرنده متقابل اتلر تعاطی ایدلمشدر جهه‌نك اقسام سائره‌سنده سکوت واردر .

آغستوس ۲۲ آ . آ — قوجه‌ایلی منطقه‌سنده دشمن تعقیب مفرزه‌لری طرد ایدلمشدر . اسکیشهر وافیون منطقه‌لرنده شایان قید برشی یوقدر .

فرانسه‌نك پارس ممثلکمزه تأمیناتی

فرانسه‌نك شرق سیاسی قطعاً تبدل ایتمیجك

آغستوس ۲۲ آ . آ — بوك مات مجلسنك دوسکی اجتماعنده خارجیه وکیلی یوسف کایو فرانسه‌دکی قابینه تبدلی حقنده معلوماتدار سئوالنه وارد اولدیغی بیان ایله موسیو پوانکاره قابینه‌سنك شرق مسئله‌سنده سابق قابینه‌نك تعقیب ایتدیکی خط سیاسی تعقیب ایده‌جکی وفرانسه‌نك تورکیه قارشی اولان سیاستده تبدل ایلدیغی حقده فرانسه خارجیه نظارتی طرفدن پارس ممثلکمزه تأمینات ویرلمکده بولندیغی ایضاح ایتمشدر .

انکلیزلرك یونانستانه معاونتی

فعلی ومتمادی پر صورتده جریان ایدییور

آغستوس ۲۲ آ . آ — انکلیز طرفدن یونانلزه وقوعبولان معاونت فعلیه حقنده آتیدکی معلومات موثوقه ویرلمکده‌در . کانون یرکاون اولسه ایکی انکلیز واپورندن ازمره قطنی مقداریله ماکه‌لی قطعه اخراج ایدلمشدر . ۱۸۰ کانون اولده بر انکلیز واپورندن بر ماکه‌لی تفکره حائز چوق‌جهاته مهمات چیقارلمشدر . ۱٤ کانون ثانیده معادی جمهوریتی کوچی مقیاسده اوچیدا اسلحه یوکلر واپورله اوچ طیاره کتیرلمش وبوقدر جهاز هیچ گوزده تخیلات بلشلاغمشدر . بو طیارهلرك یونانلی یونفرك علی‌العجله تعلملرندن انعامنه ضمنده .

استانبولده‌کی فعالیتلر

سه‌ورلمشوم دوستی احیا ایتمك ایسته‌یورلر

آغستوس ۲۲ آ . آ — بوگونکی سکیت مایه خرنمسی باش مقالمسنده استانبولده سه‌ورلمقده‌لمك تعلیقته وبعض گوچلك تعدیلات ایله اتو مشروم معاهده‌سنك روحی محافظه ایتمکده‌لمقله برابر بعض حقوق فوقالعاده‌لرك وداماد فرید پرینه اقامه ایدلمك‌ایسته‌لن هوده‌کار پاشانك اسبی اخراجه‌سی کی شایان بحث ایله بر اشاره فضول اولدیغی اوغرانمش ایسته‌یورلر . فقط اولیه سکوت امك ومطالبی واضحاً و مقتضاً بین ایشه‌یورلمش بر ملت واولوك بر مجلس مبعوثانك موجود اولدیغی بلدیری انحاء

یکی فرانسز قابینه‌سنك بیانامه‌سی

آغستوس ۲۲ آ . آ — پوانکاره پاشانك یکی فرانسز قابینه‌سی پارلمنتوده بیانامه‌سنی قرائت ایچمشدر . بیانامه‌ده قابینه‌نك پارلمنتو ایله صمیمی بر صورتده تشریك مساعی ایدیرك شرائط صحیحه‌ی تحت ایدن معاهده رجعت اولمسی تأمین ایتمکدن بشقه فاصمی ونهایی الغا ایله برابر فرانسه وبتون تحفظات اضافیه‌نك احترا ایدن معاهده‌نك محافظه وایفا سندن فرانسه وبرلمنی لازمکل بیاندن تأویه‌سندن بشقه بر شی طلب ایتمدیکی بیان ایدیلمك وبرلمنی معاهده‌نك هیچ بر معاهده‌نك هیچ بر فوقرانسی طرفندن مخالفته معاهده ایدیلمیجکنی وانکلترده فرانسه معاهده‌سنك طرفین اراسنده بر مساوات دائر سنده عقد ایدلمی لازمکلیکی ایضاح اولنمقدمدر . بیانامه‌نك شرق مسئله‌سنه کافی ایدن قسمی وجه تبلیغ اعلنمیدی . بیانامه‌نك قرئمکده مجلس مبعوثان پوانکاره قابینه‌سنه ۳۸۰ رأیه قارشی ٤۳۸ رأی ایله بیان اعتماد ایتمشدر .

آغستوس ۲۱ آ . آ — فرانسه باش وکیل موسیو پوانکاره‌نك یکی انکلتره وبلجیقادده مساعد بر صورتده تشریح ایلمکده‌در . پارکلان نظارتندن گزیلیی بر موسیه ایله فرانسه سفارتلری اعضاسنك عودتی بولدیغی ایلیور سوردیکی شدتلی شایعه بولیورلر .

تورکك مدافعلرینه

فوق‌العاده پیرانی مجلسیرك بك جلسه‌سیدر

آغستوس ۲۲ آ . آ — پیرانی مجلسك دوسکی اجتماعنده محب ومدافعسز فرانسه ادبی موسیو قلوده‌کارمره مجلس نامه‌یان تشکر ایدیلمشدر . بو تزاید ایدن فخری همشیرلرینه پیرانی‌لك استقبال خاطری قلر ایتمشدر .

جیهه گیرینده دوم چه‌لری

مهندس بلوکار نامی ویرلمش

آغستوس ۲۲ آ . آ — جیهه گیرینده‌کی اطالی وورمادن قشکیل اولنمقده اولان عملی اولی عمر فصله مسلمان قوی اخراق وخارجه واصالی مسلمه‌لی اولمق مکلمأمور ایدلمکده‌لی غیرویران جتاره یونانلرك مقاومتی مهندس بلوکار نامی ویرلمکده‌لی موثوقاً خبر الندمشدر .

یونانستانده دهشتلی

انکلیز ائتلافی وتان

کان غزه‌سی موسیو ریمانك استفهامنه اول وقتده موضوع بحث اولان فرانسز وانکلیز ائتلافی اوزرینه طارالدیغی بقاوله‌سی سئوالنه‌سی شمدیه‌دیکی برده‌ده دیبورکه :

« انکلتره ، فرانسه‌نك رمانیه مقدماتی اولمق اقتضا ایدر . (صاغ) دن ویکر شیلر دن بحث ایتمك ایچون موسیو (فرانسه‌دن عزیمت) ده (صاغ) و (صاغ) مستعفی تعقیب مأمور اولمق موسیو (پوانکاره) ایله چاغیرمق ، انکلتره‌نك مساعدتنه [illegible] موافقت ایدییور ؟

برساعتده اولدیغی کی برساعتده دخی یوك مقدمه‌سی یوم فاصمی مقدره فرانسز انکلیز مقدمه‌سی جیون آرزو ایدییور ؟

فرانسه‌نك بیانامه‌سنه بو نقطه‌یه هیوم [illegible]

Ek : 6

Trabzon Vilâyeti

Meb'us seçilmiş olanlara

Adı ve Soyadı	Doğum yeri ve tarihi	Meslek veya san'atı	Kazanılan reylerin miktarı																					
			Trabzon Kazası	Akçaabat Kazası	Vakfıkebir Kazası	Maçka Kazası	Sürmene Kazası	Of Kazası	Kazası	Kazası	Kazası	Kazası	Kazası	Kazası	Kazası	Kazası	Kazası	Kazası	Kazası	Kazası	Kazası	Kazası	Kazası	Kazası
Faik Ahmet Barutçu	Trabzon 1894	Avukat	160	150	174	82	190	237																10

4320 numaralı Meb'us Seçimi kanunu gereğince Vilâyetimizde yapılan seçim neticesinde: ..... Binonalti ..... Rey ile mazbata hey'etimiz tarafından tanzim kılınarak kendisine verildi. 1 /9 /1943

Reis

Trabzon

..... Valisi

Teftiş hey'eti ve belediye reisi

Âzası

Âzası

Âzası

Âzası

Ek : 7

1124

T. B. M. M. AZASININ

TERCÜMEİHAL KÂĞIDI ÖRNEĞİ

1124

Adı ve Soyadı	Fuik Ahmet Barutçu	İlmî rütbesi	
Babasının ve Anasının adı	Ahmet — Hürriyet	Mesleki ve işi-gücü	Avukat
Doğum yeri ve tarihi	Trabzon - 1310 - 1894	Yedek Subay ise Şubesi ve Sicil No. su	
Tahsili	Hukuk (İstanbul)	Evli olup olmadığı, kaç çocuğu bulunduğu	evli, dört çocukun
Bildiği diller	Az fransızca	Seçimden evvelki iş durumu	avukat -Trabzon baro reisi
İhtisası	hukuk	Memur olup olmadığı	
Eserleri		Mebuslukları	Trabzon

(İki tercümeihal varakası vardır .)bunlardan birincisi :

Umumi harpte talimgâhtan sabit memuru olarak orduya iltihak ve sabit vekili olarakta terhis edildim . Milli mücadelede Trabzon milli teşkilâtının idarecileri arasında ve mücadelenin organı olan gazetenin ser muharriri olarak başında çalıştım . bilâhare avukatlıkla meşgul oldum . 15 senedir avukatım senelerce trabzon barosunun reisliğinde bulundum . oradan trabzon mebusluğuna seçildim.

İkincisi :

1919 senesinde İstanbul hukuk fakültesini bitirerek memleketim olan Trabzonda avukatlığa başladım . Milli mücadeleye gazeteci olarak katıldım. Trabzondan önceden " Muhafazayı hukuku Milliye " namı namile kurulan ve Erzurum kongresinden sonra " Müdafaayı Hukuk " teşkilâtının inkilâp eden Milli teşkilâtın mahalli idarecileri arasında çalıştım . Geçen umumi harp mütarekesinden sonra Trabzondaki Milli teşkilâtın organı olarak neşrettiğiniz İstiklâl gazetesinin sahip ve başmuharriri idim .

İstiklâl seferinden sonra gazetecilikten ayrılarak münhasıran avukatlıkla meşgul oldum. bu arada Trabzon Elektrik Türk anonim şirketinin idare meclisi reisliğinde bulunuyordum . ayni zamanda trabzon barosunun reisi iken altıncı devrede Trabzon mebusluğuna seçildim .

Ek : 8

FAİK AHMET BEY'İN 1922 YILI SONUNA KADAR MİLLİ MÜCADELE BOYUNCA İSTİKBÂL GAZETESİ'NDE YAZMIŞ OLDUĞU MAKALELERİN BİBLİYOGRAFYASI

"Meclis-i Fevkalâde İntihabatı Münasebetiyle", 7 Nisan 1920, 127.

"Yine İntihab Meselesi", 10 Nisan 1920, 128.

"Neticesi", 13 Nisan 1920, 129.

"Kabinenin Tebeddülü Münasebetiyle", 17 Nisan 1920, 130.

"Ermenistan'ın Hudutları", 24 Nisan 1920, 132.

"Konferansa Davet", 1 Mayıs 1920, 134.

"İzmir'in Atîsi", 4 Mayıs 1920, 135.

"Ferid Paşa ve Sulh", 12 Mayıs 1920, 137.

"Sulh Şartları", 23 Mayıs 1920, 140.

"Sulh Şartları 2", 27 Mayıs 1920, 141

"Kıymet-i Tatbikiye Noktasından Sulh Muahedesi", 30 Mayıs 1920, 142.

"İstiklâl İçin Mücadele", 2 Haziran 1920, 143.

"Sulh Muahedesine Nazaran Hudud-ı Şarkîmiz", 6 Haziran 1920, 144.

"Sulh Muahedenamesine Nazaran Kuva-yı Müdafaamız", 10 Haziran 1920, 145.

"Milli İttifak", 13 Haziran 1920, 146.

"Müslümanlar Yapsa İdiler...", 16 Haziran 1920, 147.

"Bayram", 20 Haziran 1920, 148.

"Sulh Muahedenamesine Nazaran Ecanibin Hukuku-1", 23 Haziran 1920, 149.

"Sulh Muahedenamesine Nazaran Ecanibin Hukuku-2", 27 Haziran 1920, 150.

"Türk Milliyetperverleri ve Avrupa", 30 Haziran 1920, 151.

"Müdafaa Yolları", 11 Temmuz 1920, 154.

"Fedakârlık Anları", 14 Temmuz 1920, 155.

"Konferansın Cevabı", 18 Temmuz 1920, 156.

"İstanbul Hükümeti Muahedeyi Red Etti mi?", 21 Temmz 1920, 157.

"Varidat Menbaları", 25 Temmuz 1958, 158.

"Son Müddette Bitti", 28 Temmuz 1920, 159.

"İstanbul Hükümeti'nin Kararı", 1 Ağustos 1920, 160.

"Gürcistan Emelleri", 4 Ağustos 1920, 161.

"Basiret ve Kıyaset", 8 Ağustos 1920, 162.

"Yeni Vekayiin Arifesinde", 11 Ağustos 1920, 163.

"İmzanın Kıymeti", 18 Ağustos 1920, 165.

"Loid Corj'un Sözleri", 25 Ağustos 1920, 166.

"Tensikat Meselesi", 25 Ağustos 1920, 167.

"Türk-Rus Mukareneti", 1 Eylül 1920, 168.

"İntihab Meselesi", 5 Eylül 1920, 169.

"Yılan hikayesi", 8 Eylül 1920, 170.

"Yine İntihab Meselesi", 12 Eylül 1920, 171.

"Teşrih-i Dava", 19 Eylül 1920, 173

"Düşman Telkinatı", 22 Eylül 1920, 174.

"Aksebelen Mülakatında Türk Mselesi", 26 Eylül 1920, 175.

"Yunan Harekâtı", 29 Eylül 1920, 176.

"Hakikati Görelim", 3 Teşrin-i Evvel 1920, 177.

"Hamit Bey", 10 Teşrin-i Evvel 1920, 179.

"İstediğimizi Bilelim", 13 Teşrin-i Evvel 1920, 180.

"Şark Cephesi'nde Ermeni Taarruzları", 17 Teşrin-i Evvel 1920, 181.

"Nasıl Çalışıyorlar", 20 Teşrin-i Evvel l1920, 182.

"Nihayet Düştü", 24 Teşrin-i Evvel 1920, 183.

"Yeni Kabine", 27 Teşrin-i Evvel 1920, 184.

"Şarkın Vaziyeti ve Avrupa", 31 Teşrin-i Evvel 1920, 185.

"Kabinenin Beyannamesi", 30 Teşrin-i Sani 1920, 188.

"Gürcistanla Münasebatımız", 14 Teşrin-i Sâni 1920, 189.

"İade-i Muhasemat", 17 Teşrin-i Sâni 1920, 190.

"Şark Cephesi", 21 Teşrin-i Sani 1920, 191.

"Yunan İntihabının Neticesi", 21 Teşrin-i Sani 1920, 192.

"Tan'ın Makalesi", 28 Teşrin-i Sâni 1920, 193.

"Beldeler, Belediyeler", 1 Kanun-ı Evvel 1920, 194.

"Ermenilerle Sulh", 5 Kanun-ı Evvel 1920, 195.

"Hakikate Temas", 27 Kanun-ı Evvel 1920, 201.

"Tadilat Meselesi", 11 Kanun-ı Sani 1921, 205.

"Tereddüt Caiz mi?", 14 Kanun-ı Sani 1921, 207.

"Yunan Mağlubiyetinin Tesiratı", 24 Kanun-ı Sani 1921, 209.

"Maksadımız, Emelimiz", 27 Kanun-ı Sani 1921, 210.

"Yeni Teşkilat Kanunu", 28 Kanun-ı Sani 1921, 211.

"Müttefiklerin Kararı", 31 Kanun-ı Sani 1921, 213.

"Yeni Konferans ve Türkler", 1 Şubat 1921, 214.

"Anadolu'nun Nokta-yı Nazarı", 4 Şubat 1921, 217.

"Milletin Sesi", 6 Şubat 1921, 218.

"Belediye İntihabatı", 7 Şubat 1921, 219.

"Murahhaslarımızın Hareketi", 8 Şubat 1921, 220.

"Londra Konferansı'ndan Ne Bekleyebiliriz", 10 Şubat 1921, 222.

"Patrikhane'nin Faaliyeti", 13 Şubat 1921, 224.

"Londra Konferansı ve Yunanistan", 14 Şubat 1921, 226.

"Nasıl Bir Sulh İstiyoruz", 16 Şubat 1921, 227.

"Yanlış Zehablar", 17 Şubat 1921, 228.

"Yanlış Zehablar 2", 18 Şubat 1921, 229.

"Bir Muhtıra Münasebetiyle", 20 Şubat 1921, 230.

"Konferansın İctimaı", 22 Şubat 1921, 232.

"Kilikya ve Fransa", 24 Şubat 1921, 234.

"Siyasi Bir Muvaffakiyet", 25 Şubat 19821, 235.

"Konferans'tan İlk Haber", 27 Şubat 1921, 236.

"Konferans Muvacehesinde", 28 Şubat 1921, 237.

"Yunanlıların Müda'yatı", 1 Mart 1921, 238.

"Anlatamadık mı", 2 Mart 1921, 239.

"İntizar Devresi", 3 Mart 1921, 240.

"Mukayeseli Bir Tedkik", 4 Mart 1921, 241.

"Taallülât mı, Mümânaat mı?", 6 Mart 1921, 242.

"Konferans'ta İzmir ve Trakya Meselesi", 7 Mart 1921, 243.

"Moskova Müzakeresi", 8 Mart 1921, 244.

"Hudud Mesaili", 9 Mart 1921, 245.

"Sevr'in Mahiyeti", 10 Mart 1921, 246.

"Tesviye Zamanı", 11 Mart 1921, 247.

"Batum'un İlhakı", 13 Mart 1921, 248.

"Yunan Zihniyeti", 14 Mart 1921, 249.

"Ümitli miydik?", 15 Mart 1921, 250.

"Fransa'nın Şark Siyaseti", 16 Mart 1921, 251.

"Dikkat Edelim", 17 Mart 1921, 252.

"Kilikya İtilâfi', 18 Mart 1921, 253.

"Son Suikasd", 20 Mart 1921, 254.

"Londra Konferansı'nın İflası", 22 Mart 1921, 256.

"Tereddüde Mahal Var mı?" 23 Mart 1921, 257.

"Bir TEmenni", 24 Mart 1921, 258.

"Batum Meselesi", 25 Mart 1921, 259.

"Yunan Taarruzu", 28 Mart 1921, 261.

"Yunan Taarruzu ve Netayici", 29 Mart 1921, 262.

"Hal ve Vaziyet", 30 Mart 1921, 263.

"Aldanıyorlar", 31 Mart 1921, 264.

"Son Hafta", 1 Nisan 1921, 265.

"Kaçıyorlar", 2 Nisan 1921, 266.

"Sebeb-i Taarruz Ne İmiş?", 3 Nisan 1921, 267.

"İtilafcılar Bitaraf mı?" 4 Nisan 1921, 268.

"Hak Ettiler", 5 Nisan 1921, 269.

"Millet Düşmanları", 6 Nisan 1921, 270.

"Yunan İnhizamı", 7 Nisan 1921, 271.

"Afgan Sefiri", 10 Nisan 1921, 273.

"Serzenişlerin Sebebi", 11 Nisan 1921, 274.

"Alman İhtilâli", 13 Nisan 1921, 276.

"İzmihlale Doğru", 14 Nisan 1921, 277.

"Sulh Siyaseti", 15 Nisan 1921, 278.

"Uzlaşma Sözleri", 17 Nisan 1921, 279.

"Bir Tebeddül", 18 Nisan 1921, 280.

"Murahhaslarımızın Avdeti", 19 Nisan 1921, 281.

"Hakikate Karşı", 20 Nisan 1921, 282.

"Himaye Talebi", 21 Nisan 1921, 283.

"Bir Vesika", 22 Nisan 1921, 284.

"Sulh Temayülü", 24 Nisan 1921, 285.

"Cihan Sulhu", 25 Nisan 1921, 286.

"Rumların Talebi" 26 Nisan 1921, 287.

"Müşkülatın Büyüğü", 27 Nisan 1921, 288.

"Bitaraflık mı?", 28 Nisan 1921, 289.

"Husumetin Sebepleri", 29 Nisan 1921, 290.

"Yeni Konferans", 2 Mayıs 1921, 292.

"İnanalım mı", 3 Mayıs 1921, 293.

"Dikkat!", 4 Mart 1921, 294.

"Hakikati Görelim", 5 Nisan 1921, 295.

"Gizli Maksatlar", 6 Mayıs 1921, 296.

"Hedef Nedir", 24 Mayıs 1921, 311.

"Ne Zahmet", 25 Mayıs 1921, 312.

"İhtilaf Nazar-ı Mümkün mü", 26 Mayıs 1921, 313.

"Cephede Faaliyet", 27 Mayıs 1921, 314.

"Kilise Bahsi", 29 Mayıs 1921, 315.

"Anasır Siyaseti", 30 Mayıs 1921, 316.

"Adliyede Islahat I", 1 Haziran 1921, 318.

"Adliyede Islahat II", 2 Haziran 1921, 319.

"Fevzi Paşa'nın Beyanatı", 5 Haziran 1921, 321.

"Karadeniz'de Yunan Gemileri", 6 Haziran 1921, 322.

"Bir Hakikat", 7 Haziran 1921, 323.

"Bu Senenin Bayramı", 8 Haziran 1921, 324.

"Tazyik mi, Nümayiş mi?", 12 Haziran 1921, 325.

"Bir Ders", 13 Haziran 1921, 326.

"Fransızlarla İtilâf Meselesi", 14 Haziran 1921, 327.

"İki Haber", 15 Haziran 1921, 328.

"Tasarruf Taraftarlığı I", 16 Haziran 1921, 329.

"Tasarruf Taraftarlığı II", 17 Haziran 1921, 330.

"İstanbul'da Kabine Tebeddülü", 20 Haziran 1921, 332.

"Son Tecrübe", 21 Haziran 1921, 333.

"Yine mi Te'hir", 22 Haziran 1921, 334.

"Tasarruf Taraftarlığı III", 24 Haziran 1921, 336.

"Bir Şart", 26 Haziran 1921, 337.

"Uzlaşma Meselesi", 27 Haziran 1921, 338.

"Sulh Var mı?" 29 Haziran 1921, 338.

"Bir Hakikat", 1 Temmuz 1921, 342.

"Hakikat Yürüyor", 3 Temmuz 1921, 343.

"Harici Siyasetimiz", 5 Temmuz 1921, 345.

"İtalya ve Şark", 6 Temmuz 1921, 346.

"Yunan'ın Cevabı", 7 Temmuz 1921, 347.

"Bir Hatve", 8 Temmuz 1921, 348.

"Bir Mesele", 11 Temmuz 1921, 350.

"Bir Vesile Daha", 12 Temmuz 1921, 351.

"Yunan Taarruzu", 14 Temmuz 1921, 353.

"Taarruz Etrafında", 145 Temmuz 1921, 354.

"Son Tecrübe", 17 Temmuz 1921, 355.

"İk Darbe", 18 Temmuz 1921, 356.

"İmtihan Devresi", 9 Ağustos 1921, 375.

"Taarruzun Neticesi", 10 Ağustos 1921, 376.

"Siyasi Gayret", 12 Ağustos 1921, 378.

"Suret-i Hal Meselesi", 14 Ağustos 1921, 378.

"Yunanistan Ahvali", 15 Ağustos 1921, 380.

"Cephede Faaliyet", 21 Ağustos 1921, 382.

"Fedakârlık Zamanı", 22 Ağustos 1921, 383.

"Paris Mukarreratı, İngiliz-Fransız İhtilâfi", 23 Ağustos 1921, 384.

"'Misak-ı Millimiz", 24 Ağustos 1921, 385.

"İkinci Safha", 26 Ağustos 1921, 387.

"Nusret Allahtan", 27 Ağustos 1921, 388.

"Düşman Taarruzları", 29 Ağustos 1921, 389.

"Yunan'ın Akıbeti", 31 Ağustos 1921, 391.

"İngiliz Düşmanlığı", 1 Eylül 1921, 392.

"Hakikat Yürüyor", 2 Eylül 1921, 393.

"Taarruzun Akameti", 6 Eylül 1921, 396.

"Zaferin Arefesinde", 7 Eylül 1921, 397.

"Ricaat ve Takib", 8 Eylül 1921, 398.

"Düşmanın Vaziyeti", 9 Eylül 1921, 399.

"Yeni Vaziyet", 11 Eylül 1921, 400.

"Bir Hakikat", 12 Eylül 1921, 401.

"Ricat Değil, İnhizam", 14 Eylül 1921, 403.

"Hakkın Galebesi", 15 Eylül 1921, 404.

"Milletin Kararı", 19 Eylül 1921, 407.

"Mağlubiyetten Sonra", 20 Eylül 1921, 408.

"İtiraf-ı Acz", 23 Eylül 1921, 411.

"Sulhperverliğimiz", 26 Eyül 1921, 413.

"Eskişehir Hatt", 27 Eylül 1921, 414.

"Bursa'dan Sonra", 28 Eylül 1921, 415.

"Yeni Safha", 29 Eylül 1921, 416.

"Milletler Nazarında Türk'ün Davası ve Hakkaniyyet", 5 Teşrin-i Evvel 1921, 421.

"Kralın Avdeti", 1 Teşrin-i Evvel 1921, 422.

"Son Tecrübeden Sonra", 7 Teşrin-i Evvel 1921, 423.

"Müdafaa Planı", 9 Teşrin-i Evvel 1921, 424.

"Firar Hazırlığı", 10 Teşrin-i Evvel 1921, 425.

"Pontuscu Rumlar", 11 Teşrin-i Evvel 1921, 426.

"Fransızlarla İtilaf", 24 Teşrin-i Evvel 1921, 437.

"Gonaris'in Seyahati", 26 Teşrin-i Evvel 1921, 438.

"Sulh Oyunu", 28 Teşrin-i Evvel 1921, 441.

"İlk Adımda", 31 Teşrin-i Evvel 1921, 443.

"İ'tidal Neferatı", 1 Teşrin-i Sani 1921, 444.

"Hayalden Hakikate", 4 Teşrin-i Sani 1921, 447.

"Sulhün Yolu", 6 Teşrin-i Sani 1921, 448.

"Fransız İtilafı", 8 Teşrin-i Sani 1921, 451.

"Ekalliyet Maddesi", 9 Teşrin-i Sani 1921, 454.

"İğrenç Faaliyet", 13 Teşrin-i Sani 1921, 455.

"Pazarlık Yolu", 15 Teşrin-i Sani 1921, 456.

"Taymis'in Neşriyatı", 16 Teşrin-i Sani 1921, 457.

"Vaziyet-i Umumiyemize Bir Nazar", l21 Teşrin-i Sani 1921, 461.

"Şark Sulhü", 25 Teşrin-i Sani 1921, 465.

"İmtiyazat-ı Mezhebiyye", 1 Kanun-ı Evvel 1921, 470.

"Düşman Propagandaları", 2 Kanun-ı Evvel 1921, 471.

"Harp Korkusu", 4 Kanun-ı Evvel 1921, 472.

"Harbi Kim İstiyor", 5 Kanun-ı Evvel 1921, 473.

"İtilâf Yolu", 6 Kanun-ı Evvel 1921, 474.

"Bir İhtilaf", 8 Kanun-ı Evvel 1921, 476.

"Vilayet İşleri", 16 Kanun-ı Evvel, 1921, 483.

"Vilayet Bütçesi", 18 Kanun-ı Evvel 1921, 484.

"Çıkmaz Yol", 20 Kanun-ı Evvel 1921, 486.

"Sulh İçin", 22 Kanun-ı Evvel 1921, 488.

"Yunanistan'da İsyanlar", 23 Kanun-ı Evvel 1921, 499.

"İstiklal Günü", 30 Kanun-ı Evvel 1921, 495.

"Hakiki Vaziyet", 6 Kanun-ı Sani 1922, 501.

"Harp Hazırlığı", 8 Kanun-ı Sani 1922, 502.

"Düşmanın Vaziyeti", 9 Kanun-ı Sani 1922, 503.

"İrşad Heyeti", 11 Kanun-ı sani 1922, 503.

"Yeni İctimalar", 12 Kanun-ı Sani 1922, 506.

"Ankara ve Sulh", 13 Kanun-ı Sani 1922, 507.

"Basiret ve Samimiyet", 16 Kanun-ı Sani 1922, 509.

"Ukrayna Muhazeneti", 18 Kanun-ı Sani 1922, 511.

"Biryan'ın İstifası", 19 Kanun-ı Sani 1922, 512.

"Boğazlara Dair", 20 Kanun-ı Sani 1922, 513.

"Yunan İstikrazı", 23 Kanun-ı Sani 1922, 515.

"Fransa ve Şark", 25 Kanun-ı Sani 1922, 517.

"Dikkat Edelim", 28 Kanun-ı Sani 1922, 519.

"Hazırlık Devresi", 309 Kanun-ı Sani 1922, 521.

"Milli Mukavemet", 1 Şubat 1922, 523.

"Bir Seyahat", 8 Şubat 1922, 529.

"Bir Düşünce", 9 Şubat 1922, 530.

"Sulh Programı", 10 Şubat 1922, 531.

"Şaşkınlık Alameti", 12 Şubat 1922, 532.

"Yeni Projeler", 13 Şubat 1922, 533.

"Meclis-i Umumi'nin Küşadı Münasebetiyle Birkaç Söz", 14 Şubat 1922, 534.

"Yunanistan'ın Endişesi", 15 Şubat 1922, 535.

"Kurzon'un Beyanatı", 16 Şubat 1922, 536.

"Hakikati Bilelim", 17 Şubat 1922, 537.

"İsdeğimiz Nedir", 7 Nisan 1922, 579.

"Hükümetimizin Cevabı", 9 Nisan 1922, 580.

"Sulhperverliğimiz", 10 Nisan 1922.

"Sulh Notası", 11 Nisan 1922, 582.

"Sulh İçin", 12 Nisan 1922, 583.

"Hayal Arkasında", 10 Ağustos 1922, 680.

"Sulhün Engelleri", 13 Ağustos 1922, 683.

"Müşterek Düşmana Karşı", 14 Ağustos 1922, 683.

"Loid Corc'un Sözleri3, 15 Ağustos 1922, 683.

"Halas Yolu", 16 Ağustos 1922, 685.

"Sulh Yolunda", 17 Ağustos 1922, 686.

"Murahhaslarımız Gidiyor", 3 Teşrin-i Sani 1922, 757.

"Devamlı Sulh", 15 Teşrin-i Sani 1922, 754.

"İstanbul Heyeti", 6 Teşrin-i Sani 1922, 755.

"Sulhe Doğru", 7 Teşrin-i Sani 1922, 756.

"Murahhaslarımızın Hareketi", 8 Teşrin-i Sani 1922, 757.

"Hükümetin Notası", 9 Teşrin-i Sani 1922, 758.

"Şarki Trakya'dan Sonra", 10 Teşrin-i Sani 1922, 759.

"Kürzon'un Beyanatı", 15 Teşrin-i Sani 1922, 763.

"Sulhe Doğru", 24 Teşrin-i Sani 1922, 771.

"Trakya'nın Mukadderatı", 27 Teşrin-i Sani 1922, 773.

"Müşkülatın Sebebi", 1 Kanun-ı Evvel 1922, 777.

"Bir Amelin Cezası", 3 Kanun-ı Evvel 1922, 778.

"Mübadele Meselesi", 6 Kanun-ı Evvel 1922, 781.

"Sulh Yolunda", 7 Kanun-ı Evvel 1922, 782.

"Boğazlara Dair", 8 Kanun-ı Evvel 1922, 783.

"İnkişafa Doğru", 13 Kanun-ı Evvel 1922, 787.

"Konferans İşleri", 26 Kanun-ı evvel 1922, 798.

FOTOĞRAFLAR

BARUTÇU AİLESİ

Soldan Sağa Arka Sıra; Furkan BARUTÇU (Merhum)y
Kadriye ÖZBUDAK, Reşan BARUTÇU
Ön Sıra; Faik Ahmet BARUTÇU, Nebahat BARUTÇU (Merhum)
Ecmel BARUTÇU

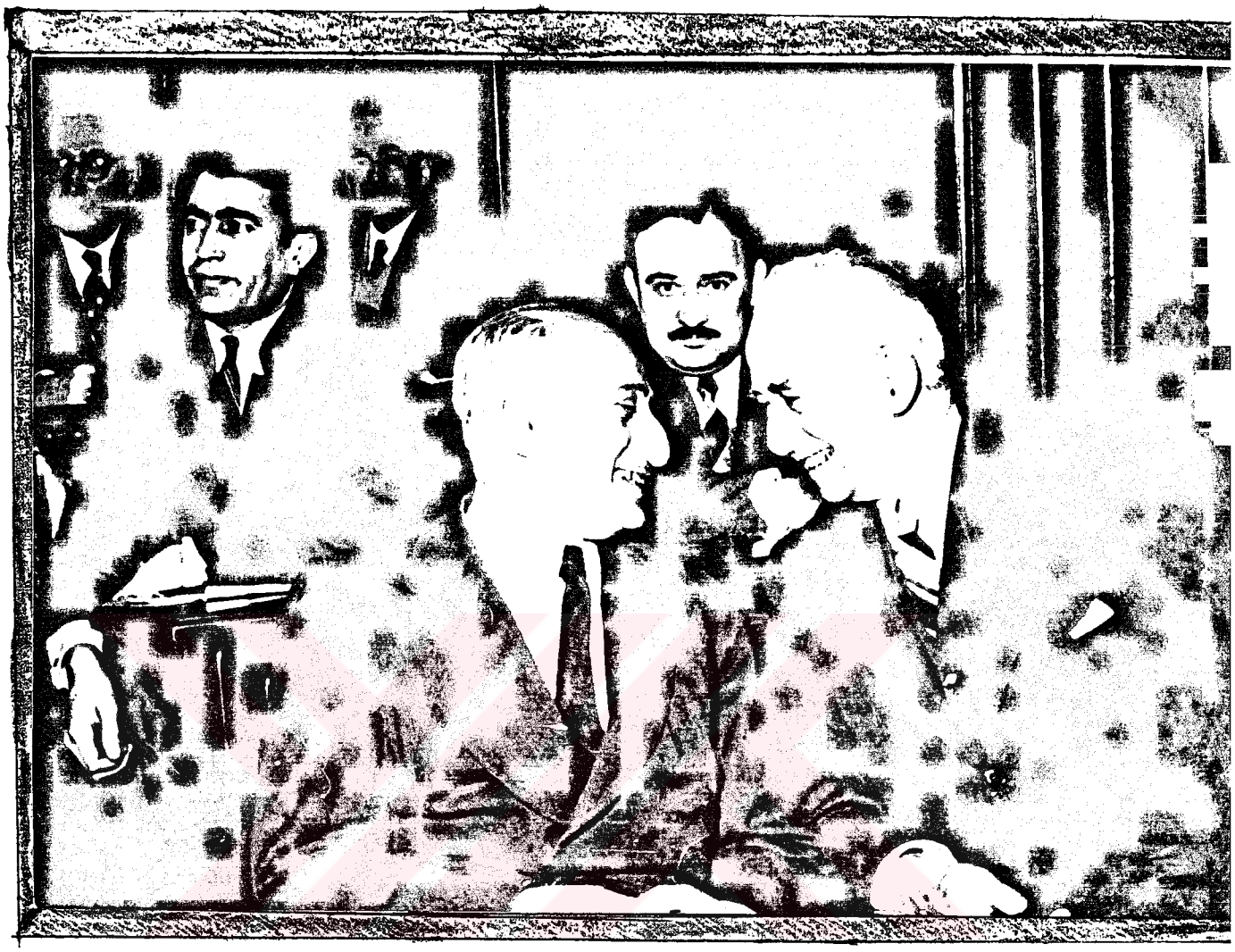

FAİK AHMET BEY, İSMET İNÖNÜ İLE MECLİS'TE

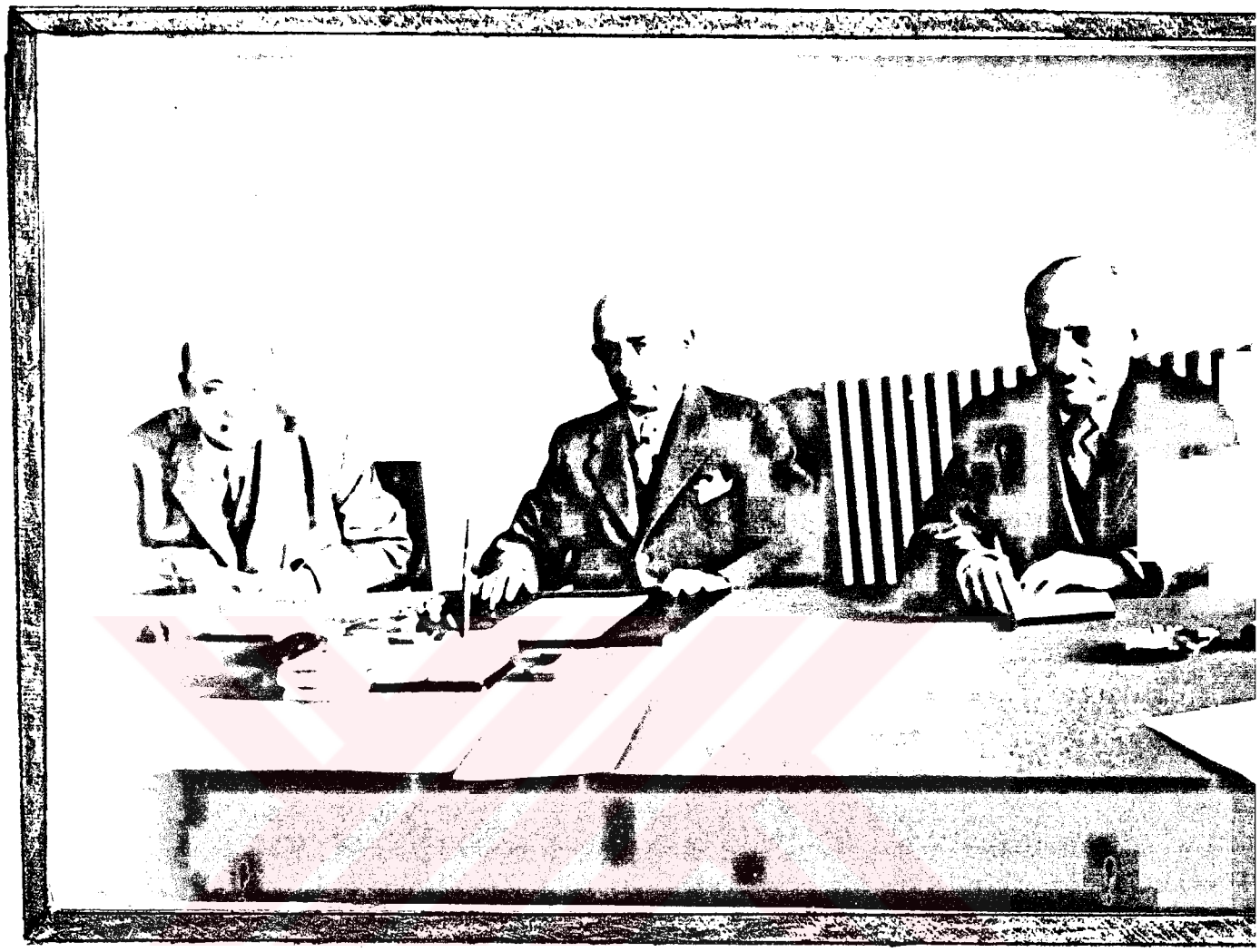

FAİK AHMET BEY, İSMET İNÖNÜ VE ŞEMSETTİN
GÜNALTAY İLE BİRLİKTE BAKANLAR KURULUNDA

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ